

הפוסקים

סי' קצ אות ד'

אוצר

סימן, [והמחל] הא חזקה מלויה צרוב בני האדם, נראה דלכבו קאמר צרוב גילו כי יש לחשוש שמא ה' בן גילו ונחכוה לו ג"כ שומא, אבל בל"ה חזקין צרוב.

ועי' בחש"י שבסוף ספר עבודת הנוי ח"צ ד"ד ח' שכח ג"כ כי ידוע ממה פוסקים דסי' מובהק הוא מה שרוב בני אדם אין דרכם בסימן הגו, ואפי' אם המלא ימלא בל"ה חזקין אפי"כ נקרא סימן מובהק, דאי לא נימא הכי אי אפשר לתלות בסי' מובהק לעולם, כי אולי ימלא סימן כזה בסוף העולם, אלא ודאי בולטין אחר רוב בני אדם, ע"ש.

ובאר"י דבי עילאי סי' ח' אחר שהביא דברי ר"א צ"י יעקב בג"ל תמה עליו דמלא חונק על הפוסקים דצעינן שינוי זר ומפגל שלא ימלא רק ח' מאלף, ואיך עלה בדעתו דסימן מובהק הוי אם לרוב בני אדם אין להם סימן כזה.

ובסי' י"ב תמה עוד לדבריו יחי' גדר סימן אמנעי במחלה על מחלה, וזה ודאי לא מסתבר, ומה שהסתמך על מ"ש הר"מ ע"ד ר"יו דלא דוקא קאמר, אין כוונת הר"מ דחסגי כשנרוב בני אדם אין להם סימן זה, וכמ"ש הוא, אלא כוונתו דמ"ש ר"יו שיהא ברור שלא נמלא בן בגוף אחר, וזהו לאו דוקא, ועכ"פ די שיהא מיעוטא דמיעוטא.

גם באגודת אוזב [מבטל מרכ"ל] סי' י"ח אות ל"ג הרבה לתמוה ע"ד החכם שכתב גאוני צהר"י הג"ל, וכחצ דודאי לא ילאו דברים אלו מפי הגאון, והשומע שמע וטעה, וישתקע הדבר ולא יאמר, ואל תעשה בלשון הח"מ סקמ"ד וצ"ש סקמ"ה שדקדקו מלשון מהר"א ש"י צמי שהועד על צ' שינים שבאמנעי השורה העיונית שהיו גדולים דלא הוי סימן, וכחצו משמע הא אילו הוי שינים האחרים גדולים מה שאין נמלא בן ל"רוב" העולם הוי סי' מובהק ע"ש, ומדנקטו מה שאין נמלא בן ל"רוב" העולם יש להשוו' דס"ל דמה שאין מלו צרוב העולם הוי סי' מובהק (*), וזה אילו, ואין כוונתו דמשום שאינו נמלא צרוב העולם הוי סי' מובהק, אלא דר"ל מפאת למאוס המקום, שאם הוי מלמלים בן בשאר השינים שבמקום פ' בלמלים הם גדולים כמו שזמננו בבאן, הוי סי' מובהק הואיל וצרוב בני אדם אין השינים גדולים בשאר מקומות כמו כזה וגם כיוונו המקום בלמלים הוי סי' י"ח, וכן אל חטעה בדברי הב"ה צהר"י סוס"י פ"א ש"י ע"ד הב"ה צהר"י שהחזיר ע"י סימן גומות צפניו דנראה דחופם לעיקר דמה שלא נמלא כך ב"הרבה" בני אדם הוי סי' מובהק ע"ש, [דנראה דאין הכונה בפשוטו] דברי הב"ה גופיה סיים שם בטעמו כי ח' מני חלף לא ימלא שיהי' לו בן ציותר, וא"כ גם מ"ש הב"ה ל"הרבה" בני אדם ר"ל ח' מני חלף וכו', ולא הולכנו לזה אלא מפני שראינו לא מהמורים שנמשך לפי תומם אחר חש"י גאוני צהר"י הג"ל, וכבר נתבאר שהוא עטות גדול, וישתקע ולא יאמר.

ובאבן שמואל אות של"ה העיר ג"כ דדברי הח"מ והב"ש [הג"ל באגודת אוזב] אינם מדוקדקים, דהא להיות סי' מובהק צ"י ח' מני חלף או אלפים כמ"ש במ"צ [והביאו הב"ש עלמו בסקט"צ], אבל בסימן כזה שרק אצל רוב לבד לא נמלא לא סגי, וברי ח' שומא מלויה צרוב גילו אפי' סי' ציונו לא הוי ובודאי רוב העולם אינם בני גילו, הרי דלא צרוב לבד סגי, ובאמת לכאורה

ואח"כ מיתי רחיות דלא צעינן כל כך, וסגי בסימן שלא שכיח רק צ"י מני חלף וכדברי המ"ב.

וב' בגליא מסכת הג"ל אות ז' דיש מקור ויסוד מהתלמוד לדעת הסבורים דח"ל להפליג ענין סי' מובהק לזרות כל כך כדעת הר"יו והעיתור [שהעלה שם שהם סוברים בן, ע"ש], דנראה דטעמם הוא משום דמפרשי הא דאמרנו בגמ' ודוקא נקב צ"ד אות פ', היינו [כשאומר] גם מתיבה פ', ולכן דייקו דצ"ד תיבה פ' לתור לא מהני, וע"כ חזקין מזה דצ"י למאוס גדול עד שהיוק להיות נמלא בגוף אחר כלל, אבל שאר הפוסקים לא יפרשו כך, אלא מדאמר נקב צ"ד אות פ' ולא מסיים גם בל"ה תיבה ה' האות, ש"מ דסגי בסיום האות מאלף בית, דהיינו שהנקב הוא צ"ד אות גימל, ואין למאנו גדול כל כך כי הרבה אותיות כאלה נמלאות בגט, ולא קממעט אלא נקב סחמא בשעת הגט בני שום למאוס מקום דשכיח הוא להמלא חף בערך מאה גיעין ונחשז רק בסימן אמנעי, (ועי' בחש"י הב"ה סי' פ"א דנקבים צוריעות שכיחי יותר משומא בגוף), ובערך זה סגי להיות מקרי סי' מובהק, ונפיך סברי דלא צ"י כל כך זרות ושינוי במובהק עד כדי שלא ימלא כלל דוגמתו בגוף אחר, אלא די שעי"פ לא שכיח רק צ"י מאלף, ובשטמ"ק לצי"מ כ"ח כתב מהרמ"ך דאם הוא אומר סימני הגט והיא אומרת סימניי יתן לה כיון דאמרה סי' מובהק כגון נקב יש צ"ד שיעה פ' במקום זה בראשה או בסופה או באמנעי ע"ש, הרי מפורש דצ"ד שיעה ותיבה פשיטא דמועיל, (ודוקא יומר דהיינו דוקא הכס משום דהספק אינו אלא ציוו' נביה), וזהו יחא דברי הע"ז [בסקל"א] דכשאומר סחם רובם צורע ולא מסיים למעלה או למטה לא מהני אבל כשאומר למעלה מהני, וקשה הא עדיין אינו מלמל כמו נקב צ"ד אות, כי זה ודאי לא עדיף מלד תיבה דאילו מועיל, אבל להאמר דהפוסקים מפרשים דנקב צ"ד תיבה מועיל יחא, וזהו יחא גם דברי הרד"ך דכשאומר מהני למאוס מקום בל"ה, וקשה הא בל"ה ליכא אותיות למאוס ואין לסיים רק מעלה או מטה ואין צו גדר למאוס רק כמו תיבה פ', וע"כ כ"ל.

ועי' באר"י דבי עילאי סי' ע"י [דל"ה סוף עור ג'] שהביא מ"ש בעהמח"ס עמודי בית ישראל על ה' יו"ע וזה דמדהוסיף בגמ' ודוקא צ"ד אות פ' ולא סגי כמה שלמדן זה מדברי רב אשי דקאמר נקב יש צ"ד אות פ', משמע מזה דדוקא נקב בעלמא לא, אבל נקב צ"ד אות חלף או בית חף שאינו פורע את התיבה הוא ג"כ סימן מובהק, וכחצ דגאון ח' דחה דבריו, ועוד ח' כתב דהוא דקדוק קלוש, גם לענ"ד נראה דלא מיצוי שמדקדוק קטן אין להמליא דין חדש, אלא הוא גם נגד המצוה בפוסקים, והם העיתור ורד"ך דמפרשו דהסימן הוא מלד למאוס המקום ואלל תיבה פ' לא מהני, ח"כ איך יחא סימן מובהק כשאומר צ"ד חלף שבגט, וגוף דקדוקו יש לתרץ בכמה אופנים, ע"ש. ועי' באמרי שפר [לר"י הירץ] סי' ח' מזה.

ומדברי הרב ר"י אייזיק בר' יעקב צהר"י שגאוני צהר"י סי' כ"ה הבינו כמה אחרונים דס"ל דכל סימן שאינו נמלא "צרוב" בני אדם הוי צדור סימן מובהק, והוא מדכ' שם דע"כ ל"ל דדברי ר' ירוחם [הג"ל] הם לאו דוקא, כי יש לדקדק וכו' אפשר למיבדק כל העולם אם אין עוד ח' בסי' כזה, אפי"כ ל"ל דה"ק דצ"י שרוב בני אדם אין להם סימן זה, וכן מוכח מהא דפליגי בגמ' אם שומא הוי סי' מובהק או לא משום דמלויה הוא צרוב גילו, והו"ל למימר דפליגי מאחר שנמלא שומא לפעמים גבי בני אדם, אלא ודאי דלריך שומא לרוב בני אדם, וגם הר"מ צ"י ל"ח פירש דדברי ר' ירוחם הם לאו דוקא, ואל תשיבני דאדרבה מהא דמלויה צרוב גילו משמע דאם מלויה היא לא הוי

(*) ואמנם בן דקדק מדברי הב"ש במשנת אליעזר ח"ב סי' כ"ה בחש"י השניה של זקנו, וכתב דמשמע מפני דדבר שאינו ברוב העולם אף שמיצוץ העולם הוא בן כגון אם לשליש א' משני שלשים ימצא השינוי הזה הוי סי' מובהק, וזה סותר למ"ש הב"ש עצמו בסקט"ב בשם המ"ב דסי' מובהק הוא זה שאינו נמצא רק בא' מאלף, והשאר דברי הב"ש בצ"ע ע"ש.

אוצר

סיק קצ אות ד-ה

הפוסקים

רק משום דאמרי דדמי ולא שייך טעם דייקא, לענין זה סימנים עדופי מטב"ט, דגבי סימן מובהק אין לחוש שגמולא גם אחר בסימן זה, אבל בעל העיטור סובר בדעת הר"ף והרמב"ם דלמסקנא נפשעה האיצטלא דטעם עד אי' הוא משום מדעל"ג הא לאו הכי היישי' דינמא הוא משקר, ולכן כשאין צ' עדים כשרים על הסימן אין לסמוך על הסימן המובהק כי אם על פ"פ עם החוטם כיון דלאו הוי מדעל"ג וכנ"ל.

וב"ב בגור אר"י יהודה סי' ל"ז, אחר שהוכיח דלכרמז"ם דנאמנות עד אי' הוא משום מדעל"ג, כתב דא"כ לא יבא נאמן על סימנים בלוינו מכירו וכו', והכריח דין זה מהא דבסעי' י"ט העתיק הב"י לשון הרמב"ם דאם אמר מת יהודי אשר כך וכך סימניו לא מהני ולא הוסיף דבסימן מובהק ביותר מהני כדכוסף בסעי' כ"ד, והוספה זו הי' לו לכתוב דרישא בסעי' י"ט, ומזה נראה שחזר בו הב"י בשו"ע ממ"ש בצ"י ובכ"מ דדין זה דסעי' י"ט מייירי דוקא בסימנים אמלעיים, אלא ס"ל השתא דכיון דהוא עד אי' אף בסימן מובהק לא סמכין עליו, והטעם משום דלא הוי מדעל"ג וכנ"ל. ועי' עוד מזה בספר לאצרכס [לר"א תלומדים] סי' ע"ז, ובזית אפרים סי' קל"ו [דכ"י סוף עור צ'].

ובחמדת שלמה סי' ל"ד הסתפק ג"כ משיקרא אם ע"א נאמן להעיד על סימן מובהק כיון דלא שייך בזה מדעל"ג וכו', (דאף דמחזירין ע"י סימן מובהק, מ"מ אינו בגדר הנמנע שלא יבא הסימן אלא אחר ג"כ, רק דאין לא חיישי' להכי, אבל אח"כ כשיצא הבעל אזי נאמר דהעד לא הי' משקר כלל רק הסימן הזה היחירמי ע"כ גם בלדס אחר. מדבריו בסי' מ"ג אות י"ט), ומדברי החוס' ביצמות דקט"ו צ' ד"ה דחזוהו יש להציא ראיה דאינו נאמן, דהרי משמע החס' דבטיין תרווייהו, דהיינו חזוהו בשעתיה וגם שיאמרו סימנים, ומוכח דסימנים לאחד לא מהני הואיל דלא הוי רק נשים דכחד חשיבין, וע"כ צע"י גם טב"ט דאז תו אינו יכול להשמת, וצעד מפי עד הנאמן קשה לכאורה ג"כ דינמא הוא משקר וצ"ל הבעל יאמר דהעד שהגיד לי הי' משקר, אך בזה י"ל דאצרכס העולם יתלו יותר השקר בעד המשיד מפי העד מאשר יתלו השקר במי שהגיד לו, דהוא ודאי לא הי' משקר הואיל ולא הי' יכול להשמת וכו'.

אמנם העלה שם דממתי' דיצמות דקכ"ב דמעידין עפ"י צת קול ומעשה צא' שעלה על ראש הכר ואמר איש פי' מת והשיאו את אשתו, מצוהר דהטעם של עלי' אינו משום שיחפס בשקרו, אלא דסובר דנמא לו נשקר [כיון] דדבריו לא יועילו [שהרי יתגלה האמת אח"כ], ועדיין ל"ע, ועי' ברמב"ם סוף הל' גירושין דנקט להדיא הטעם דאינו יכול להשמת, ואפשר לומר דזהו עיקר הטעם שהקילו בעד אי', אבל אח"כ דבוחזקו להשיא ע"י עד מפי עד, צאמא אין הטעם משום דאינו יכול להשמת, רק הואיל והוא מדעל"ג ויגלה הדבר לא יועיל בשקרו וכו'. [ועי' בלח"ה"פ לעיל סעי' ג' סי"ק ל' אות י'].

ועי' בבית יצחק סוסי' ע"ג אות ע"ו [והר"ד במהר"ש ח"ד סי' א'] שדחה דברי העלי ארזים הנ"ל, וכתב דשפיר חשיב מדעל"ג משום דסימן כזה המועיל צעגונה ע"כ דלא שכיח שזדמן באחר, וא"כ כשיצא צעגה יבא נחפס למשקר, גם הרי החוס' ביצמות דקט"ו ד"ה הכא כתבו דאם יטעון העד צגמולא פרחא נאמן ומ"מ אם לא טען קטלינן ליה, וה"ה הכא העולם יחזיקוהו בשקן ומי ישאל אותו שיחזר דבריו, ולכן ודאי מירתת, ולא דמי נמא דאמרי צצכורות ל"ו שאני החס' דאית לי' לאשתמוטי, דשם שכיח ה"א שכיח נאמן אלא אי' וא"ל אחרים אינו נאמן, משא"כ שיקרה עוד איש בסימן כזה לא שכיח ויחזיקוהו נשקר.

לכאורה צ"ן גילו אינו יותר מאי' מאלף א"כ מאי' איכפת לן דמלוי' בצ"ן גילו, [ואמנם כבר העיר ר"א צ"י יעקב הנ"ל על עצמו מהא דשומא וכנ"ל, וע"ש מה שחידר], ואפשר כיון דסי' צינוני הוא אף לנישגא בחרא א"כ אם מלוי הוא בצ"ן גילו תו לא הוי גם סי' צינוני, ודברי חשו' גאוני בחראי סי' כ"ה הנ"ל אינם מוציאים.

ובשוואל ומשיב ח"א סי' רנ"ז כתב אל רצ' אי' שר"ל דאף סימן מובהק אינו אלא בגדר רוב, דרוב צ"י אדם אין להם סימן זה, ומש"כ אינו מועיל מדרבנן דחששו למיעוטא כמו במים שאין להם סוף, וכתב עליו דזה אי' אפשר לאומרו, דנראה דסי' מובהק הוא כצ' עדים והוי כמו דבר צרור, ובאמת דגוף דבריו שחידש דסימן לא הוי רק בגדר רוב, הוא מותרת בעל פני יחושע בקו"א לכתובות פ"ב אות ע"ג, אבל גם הוא לא אמרו רק בסימן אמלעי, ומתחוס' בחולין ל"ו נראה דבסי' מובהק קטלינן נפש, א"כ ע"כ דסימן מובהק עדיף מרוב והוי כדבר צרור. ועי' בס"ק קפ"ח אות אי' בלח"ה משה.

ה. ע"א אם נאמן על סי' מובהק. כתב בעלי ארזים סקל"א דאף לדעת הרמ"מ [הנ"ל בלח"ה א'] שהעלה דעת הרמב"ם היא דעל סימן מובהק גמור סמכין, היינו רק צ"י עדים כשרים המעידים על הסי' המובהק, או אפי' צ"י א' כשר ובעדים פסולים אלא שאומרים שידעו ע"י הסימנים שהוא פי', דבזה שייך עדיין הטעם דמדעל"ג לא משקר, דכיון שהעיד שזה פי' לא יוכל להשמת ולומר שטעה ע"י הסימן, אבל כשלא הזכירו שמו אלא אמרו איש אי' עם סימנים מובהקים באנה נהרג או מת, אעפ"י שאנו יודעים שצ"עלה הוי הסימנים המובהקים ההם, עדיין אין להחירה לדעת הרמב"ם, שהרי הרמב"ם כתב להדיא בסוף הל' גירושין דטעם נאמנות עד אי' הוא משום דלא משקרי אינשי צמילתא דעבדא ליגלוין, ובכ"ה"ג הרי גם אם יצא בעלה וכל להשמת ולומר שזה אחר הוא שמת ואיחרמי צו סימן מובהק כזה, ומה שכתב"ד סי' רנ"ט התייר צא' שהי' לו עין עורח וסתומה אף שהגוי המסליל לא העיד על פי' רק אמר סתם שנהרג אי' עם סימנים אלו, ל"ל שדעתו דעת הרמב"ם שכתב בסוף הל' גירושין דנאמנות עד אי' הוא גם מטעם חזקה אשה דייקא ומינסבא, ונפ"י"ז ילא דבעד אי' במלחמה או צמפולת וכו"ג, המשיד שנהרג איש אי' בסימן מובהק יבא הדין דאפי' אם נשאת תלא, דממ"פ לא מהני, דאם עיקר הטעם משום מדעל"ג הא בסימנים לא שייך עבדא ליגלוין וכנ"ל, ואם עיקר הטעם משום אשה דייקא, הא במלחמה ומפולת לא דייקא, וכל דאיתא בסעי' ל"ג וסעי' י' דצ"א במלחמה ומפולת אם נשאת לא תלא, היינו דוקא כשהעיד פי' נהרג, אבל אם מעיד על סימנים אפי' אם נשאת תלא.

וע"ש דפ"י"ז ילא נבאר דמ"ש בעל העיטור [המוצא לעיני בלח"ה א'] דמסתברא דליכא סימן מובהק אחרונא בגופו אלא הכרת פנים, אין כוונתו דשם סימן מובהק לא מהני צעגונה, דהרי מצוהר משובח דצ' ח"ה דיצמות קט"ו דיש סימנים דסמכין עניייהו בעדות אשה, אלא צאמא ס"ל נבעל העיטור נמי דסימן מובהק בגופו מהני, אלא דהיינו דוקא כשגני עדים כשרים מעידים על הסימן, אבל כשעד אי' או כמה פסולים מעידים על הסימן לא מהני מאחר דלא הוי מדעל"ג וכנ"ל, ולכן כתב העיטור דאין מעידין אלא על הכרת הפ"פ דהוא מינחא דפסיקא דבזה מהני אפי' עדות אשה וקרוב ושאר פסולים, משא"כ סימן מובהק דלא מהני אלא צ"י עדים, והשתא לא קשה מהיכא דצ' ח"ה, כי החס' דקאי נפשוט דטעם נאמנות ע"א הוא משום מדעל"ג מדכשיא רצי' לגבי הבעצין אף דמים במלחמה דמי, ע"ז דהי שפיר דלעולם הטעם הוא משום דייקא אלא דמייירי דאשקיהו קמן וקאמרי סימנים, דלכרמז"ם וז' שאין הטעם משום מדעל"ג

אוצר

ס"ק קצ אות ה—ח

הפוסקים

באותה העיר אם יש עוד אחר אשר שמו כן ויתגרר הדבר, הא ליתא, הלא דבא דעת הרא"ש הוא דהרמב"ם מיידי בלא הזכיר שם עירו וא"כ לא מהני חיפוש ויוכל להשמע דאיש אחר מעיר אחרת אשר שמו כך מת, וחו דבאלא ידעינן יום שהיה לא מהני חיפוש ע"ש, וגם הטור כתב על מ"ש הרמב"ם שם [ובשו"ע סעי' י"ט] דכך וכך סימניו לא מהני דבעטם הוא משום דסימנים לאו דאורייתא, ומשמע הא בסימן מובהק דהוא דאורייתא מהני אף דבעד אינו מכירו כלל רק שמעיד על סימן מובהק, ובאל"ה חלילה לנו לחדש להחמיר על זה ישראלי, לכן אין לחוש כלל לדברי העני ארזים.

ובאמרי יושר ח"צ סי' ק"נ הביא מהתחם סופר ח"צ סי' קל"ה ד"ה הנלע"ד וד"ה והשתא שהמורס מדבריו שם דע"א אינו נאמן בסימנים אפי' במוצהקים כיון דמלי לאשתמועו וכו' ולא הוי מדע"ג, ותמה עליו הרי מלינו דעד מפי עד נאמן אף שאינו חומר ממי שמע ולא יתפס בשקרו, גם יש לחמור עליו מהא דליתא בסעי' כ"ד דגמסל"ת נמי נאמן בסימנים, ומי עדיף מסל"ת מעד אי' כשר, ועי' במלחמות ר"פ האשה שלום, וגם לפוסקים המפרשים בהא דקאמרי סימנים [שדקנ"ו ז'] דבעינן תרומה, דהיינו סימנים וגם ע"ש, אינו רק משום חשש צדמנן דחילוף לורה, הלא"ה ה"י סגי בסימנים לחוד, וכפי הנראה דגם החת"ם לא כתב זה להלכה רק לפלפול, גם לא ראיתי בשום מקום [אחר] שזכר זאת בחת"ם, והביא גם דברי הרש"י בעל התניא הג"ל דע"א נאמן על סימנים (*). ועי' צננין לבי סי' ט"ו אות כ"א.

ו. ובשכבר יצאה מאסד"א. כתב צחק שלמה סי' ט' אות ט' דבזה י"ל דזולת מה שכתבו הרבה מחברים דגם בסימנים שייך מדע"ג, דאף דיכול להשמע ולומר שאיש אחר נזדמן כזה מ"מ אין אדם רוצה לומר דבר כזה שיחזיקו אותו העולם לשקר מחמת דלא שכיחי כל כך שימלאו סימנים זה כזה, הנה צ"ד י"ל דאין לריך לכל זה, כיון שכבר יראה האשה בעדותו של עדות עד אחר מחזקת אשת איש דאורייתא, א"כ לא בעינן כלל לטעמא דעבדא לגלווי, דצדדנן לא צ"י שיהי ע"ג.

ז. ובשמעיד דנוסף על הסימן הכירו ג"כ אלא שחברה זו אינה מועלת להתירה. כתב צננין כהונה דף מ"ו ג' דהיכא דנוסף על הסימן הוא מעיד גם על ההכרה, אלא שאנו אין סומכין עליו במקום שיש לחוש לצדמנן, כזה ודאי הוי מדע"ג וכו'.

גם בצמח צדק [החדש] סי' מ"ט כתב דהיכא דגם שהמעיד על הסימן הוא המעיד שהכיר את הנשבע בצורתו, אלא שהכירו [רק] מרחוק ומקרוז לא הכירו, כזה י"ל דאע"ג דלא חשיב הכרה באמת לדינא, מ"מ מהני לענין הסימן שאמר שיאמינו לו, שהרי אלאו הוא כמדע"ג.

ובמשברי ים סי' כ' כתב ג"כ דהיכא דנוסף על הסימן אמר גם שהכירו בטע"ע אלא שהי' כבר ג' ימים מהריגתו, נהי שאינו נאמן בהכרתו, אבל מ"מ לא חשדינן לי למשקר, דכיון שאמר שהכירו א"כ כשיצא חי יתפס בשקר.

ח. ובשא' מעיד על ב' סימנים אמצעיים. כתב צננין כהנא סי' א' דרק בסימנים מובהקים ציותר דמהא כאן סהדי וגם ידוע לכל דהוי כאן סהדי [הוא דשייך לומר דמירתא לשקר משום דיחזיקוהו לשקרן, והוי ע"ג], ואף דלאו כו"ע דינא גמירי

(*) ועי' באמרי יושר שם שכתב דמהצ"א נראה שהסכים דע"א נאמן בסימנים, ושהוכיח כן מ"מ"ש ביבמות קט"ו אסקינהו קמן ואמרו סימנים וכו'. וצ"ע, דהמעין בעצ"א יראה דמסיק דאינו נאמן, ובג"ל בריש האות.

גם הרב בעל התניא נחשו שצדוק שו"ע שלו סומ"י כ"ח כתב דאין לפקפק כלל בזה שהעד שמלא את ההרג לא אמר שהכירו [רק אמר עליו סימנים] ולא שייך הטעם דע"ג, דהא ליישנא בחרת דכורות מ"ו דקיימל כותיה דלא שאני לן בעדות עגונה בין סופה לתחלתה, לא איכפת לן ולא חילטריך לן האי טעמא דע"ג, אלא סגי בטעמא דדייקא ומיוסבא לחוד, והאיבעיא בגמ' גבי עד אי' בקטעה ובמלחמה היא איפכא אם מהני האי טעמא דע"ג לחוד כמ"ש החוס' דל"ג ז', ושכן משמע ממשטות לשון המשנה דמשיאין עפ"י זה קול אף שהיה לו תיכף ולא נודע מקומו אי, וכן משמע בהדיא מהר"ז המוצא בזה"ד סי' רל"ט, שצננין לא אמרו הגוים כלל שמלאו את בעלה של זו, רק שמלאו יהודי בסימנים אלו וקצרוהו, דלא עבדא ליגלווי, ואפ"ה התיב הא"ז בפשיטות, וכן הוא בהרבה חש' האחרונים, וכ"מ בהדיא בגמ' רפ"ט מהא דקאמר דלאו עליהו סמכין אלא על הסימנים לפי גירסת המדרכי [המוצא ב"ש סקפ"ג] דאי נמי קאמרי.

גם בזכרון בהוגה דמ"י ג' כתב דעכ"ל שהפוסקים שהתירו בעד אי' על סימנים סמכו על טעם דדייקא לחוד, ועי' סק"י, ואע"ג שהרמב"ם נקט טעמא דע"ג, נוכל ליישב עפ"י החוס' צ"י הא"ר דתרווייהו טעמי איתנייהו, ולו יכא שהאיבעיא אי טעמא דעד אי' משום מדע"ג או משום דדייקא לא נפשטה, אפ"ה שפיר לא ראו הפוסקים להחמיר בעד אי' בסי' מובהק מאחר שאין מפורש בשו"ע להחמיר אפי' לטעם ע"ג וכו'.

ובצמח צדק [החדש] סי' מ"ט אות י' כתב דבסימן מובהק עדיין שייך לומר דהוי מדע"ג, שהרי כיון שאנו סומכין עליו להחיר אשת איש ולא חיישי' דילמא איתרמי סימן בסימן, א"כ גם הוא יכא נתפס בשקרן כשיצא בעלה, דהעולם לא יאבו לשמוע לחלות שאיתרמי עוד אי' בסימן זה דהוא מילתא דלא שכיחא, והגם שזה דחוק קלת, אף ע"כ ל"ל כן, דהא הרבה פוסקים מחירין במשאלים או במלחמה ע"י עד אי' המעיד על סי' מובהק, וכדמשמע מהצ"י ומהר"ט בעובדא דמיימון מאלקי שאלו ה"י שם סימן מובהק הוי סומכין על הגמסל"ת אף דמים במלחמה דמי וגם טעם דדייקא ליכא, וכן התיב במהר"ם פדוב סי' כ' ע"י סי' מובהק בגמסל"ת במשאלים, מיהו יש לדחות דהתם שאני שאמר שהכירו [ג"כ] וא"כ מדע"ג הוא, ומ"מ יש ראייה ממ"ש בזה' הרמב"ן פט"ו דיבמות דבעינן דע"א במלחמה איפשטא דנאמן מעובדא דששים בני אדם שהלכו לנכרום ציחר, ועובדא זו שהתירו מדין סימנים נגעו בה [עי' בסעי' י"ז ס"ק קל"ה אות י'] ואעפ"י נאמן ע"א, אע"כ ל"ל דבכה"ג נמי שייך לומר דמדע"ג הוא וכו'.

גם בעין הבדלה סי' א' אות ה' כתב דבסי' מובהק ציותר כיון דהוא מיעוטא דמיעוטא שיתרמי א"כ יאמרו העולם דשקר העיד [והוי מדע"ג], וגדולה מזו כתב הרא"ש בנשוא, והביאו הסנה"ג בכללי מיוג, דלא אמרי' מיוג [שהי' יכול] להכחיש עדים פסולים, אף שהי' נאמן להכחיש, מ"מ לא גרע מקלל דיאמרו העולם דשקר טען ע"ש, וכן יש להוכיח ממיוג במקום קלל גופא וכו'.

גם בבית משה סקל"ו כתב [צדס"ג ד'] דנראה דגם במעיד על סי' מובהק הוי מדע"ג [וכנ"ל צ"ל], וראי' גדולה לזה ממ"ש הרמב"ם והוצא בשו"ע סעי' י"ח, דא' ואמר לנו שמת יחזק בן מיכאל וכו' ואינו יודע מי הוא, הואיל ואנו יודעים וכו' הרי אשתו מותרת, והרי דהגם דבעד יכול להשמע כשיצא בעלה ולומר דאיש אחר ששמו כנ"ל מת [מ"מ מקצלין עדותו להתיר], דאע"ג דשם מיידי דלא הוחזק עוד אי' בשם זה, מ"מ הא לא נודע צבירור ואולי יש עוד אחר, ואין לומר דשם מירתא העד אולי יצא בעלה כי הרי נוכל לעמוד על הצירור ע"י חיפוש

אוצר

סי' קצ אות ה-יב

הפוסקים

דמסתמא הי' גם צראון אותו הסימן כמו בשמעון [דלף הסימן המובהק ביותר יכול להיות דאיתרמי ציולא מהכלל גם אלל עוד אי' וכמ"ש בחמדת שלמה סי' מ"ג אות י"ט שצאות ה' במוקף]. ויותר נראה דהוי הכחשה, דכיון דזה המכירו בטע"ע אינו יודע מהסימן, הדעת נוטה דאם הי' צראון ג"כ סי' מובהק כמו בשמעון הי' העד המכירו בטע"ע יודע מה, ומ"מ אס' הסימן הוא צצות הסתרים של הגוף יכול להיות שהכירו היטב ומהסימן לא ידע, וי"ע לדינא.

ובמחנה חיים ח"ב סי' י"ד כתב בפשיטות דהיכא שעדים מלאו גוף אחד וראו הפרלוף והי' דומה להם בטע"ע שהוא של ראובן, והיו בו גם סימנים אשר המה של שמעון, ודאי דהכרת הפרלוף נאמן נגד סימנים, דטע"ע עדיף מסימנים אפי' ממוצבים כמוצא בחולין ל"ו, ואף דסימן מובהק הוי אן סהדי שהוא פ', מ"מ אס' עדים יעידו שאין זה פ' ודאי דלעדים שמעון, והם נאמנים יותר מס' מובהק יען דהם מעידים בטע"ע וע"כ דאיתרמי סימן כסימן, ועי' להלן צאות י"ג דין ע"א נגד סי' מובהק.

יב. האם מהני סי' כשברצוף לא הי' ניכר שהוא האיש שהסי' מורה עליו. במחנה חיים ח"ב סי' י"ד מסתפק היכא שעדים ראו סי' מובהקים בצוף מת ומיד הכירו על ידם שהוא פ', אך כשהסתכלו בפניו לא הכירו הפרלוף, והגם שלא נדמה הפרלוף לאיש אחר אצל עכ"פ לא הכירו על ידו שיהא זה האיש שהסימנים מורים עליו, וכתב דנראה דמלך הדין יועילו הסי' המובהקים כיון דסי' דאורייתא הם, [ובל זה מעיקר הדין], אצל בכל זאת החמירו בו חכמים כיון שיש ריעותא שראו הפנים ולא הכירו בו האיש אשר הסימנים מורים עליו שזה הוא [וע"ש היכן מלנו שהחמירו בזה], דהלא הא ודאי אס' הי' נדמה להם הפרלוף לאיש אחר, למשל, שהפרלוף דומה בטע"ע לראובן והסימנים [המוצבים] המה של שמעון, צודאי הכרת הפרלוף נאמן נגד הסימנים, דטע"ע עדיף מסימנים אפי' ממוצבים כמוצא בחולין ל"ו, [ועי' צאות הקודם], וא"כ ה"ה הכא הגם שלא הכירו פרלוף שהוא איש אחר, אך כיון שלא הכירו בו שהוא האיש אשר הסימנים מורים עליו, יש להחמיר באשת איש שלא להחירה, אמנם באימנים מובהקים ולא ראו הפנים כלל צודאי מתירין באשה, דסימנים מובהקים דאורייתא הם, וכמו דמתירין בגט בסי' מ.

ועי' בחשו' שצאבן לשם צדציר שצסוף ספר ראצ"ן על יצמות ע"ד נעצ ששטחו ושכניו לא הכירוהו תחילה צפ"פ כי הי' נתפס ורק אחר שסרה ממנו התפסחה הכירוהו, ועוד אמרו עליו סימנים שדן שם שהם מובהקים ביותר, פקפק מעיקרא אס' לסמוך להחיר על הסימנים מאחר שיש ריעותא ממה שלא הכירוהו מיד ברצופו, והציא מעבודת הגרשוני סי' ק"י שבי' דהגם דיש לסמוך על טע"ע דקול גם לענין איסור אשת איש, מ"מ היכא שיש ריעותא ממה שאין מכירין אותו ע"י הפ"פ לא סמכי' על טע"ע דקלא, ואפי' כשי' לנו אמתלא על מה שלא הכירוהו צפ"פ ובגון שילא מאתנו צלי חתימת זקן וצא בחתימה טכ"פ ריעותא הוי ע"ש, [והוי' צאולה"פ סעי' י' סק"פ אות צ'], ולפי"ז גם צני"ד י"ל דק"י בדברים, שהרי טעיות עינא דקלא עדיף מסימנים ומ"מ היכא שיש ריעותא מאי הכרת הפרלוף נגרע כה הטע"ע דקלא, מכ"ש סימנים דגרישי מטע"ע דקלא דודאי י"ל דהיכא שלא הכירו אותו [אשתו] מיד כשראהו דמגרע כה הסימנים וכו', ולכאורה יש לדון דהא דמוצא בגמ' חולין דטע"ע עדיף מסימנים אין זה אלא צסי' אמלעי, אצל סימנים מובהקים ציותר אפשר דעידי' רק מטע"ע ומכ"ש מטע"ע דקלא, וכיון דקיימל' דאין משיאין רק עפי"ו סי' מובהקים ציותר א"כ אין לנו ראייה להחמיר מדברי העוב"ג ואין לנו לגב צומרות לעגן אשה וכו', גם נראה סתירה

גמירי, מ"מ מה שמצאנו בזה"ל צלי שום חולק ודאי ידעו כו"ע, זכן נמי למ"ד סימנים דאורייתא דאז סימן צינוני הוי בעדים, ג"כ מתירא לומר שקר דתוודע לעולם שקר, אמנם השתא דסימנים לאו דאורייתא הם, א"כ אף אס' העיד על צ' סימנים, [נהי'] דמטרפין להיות סימן מובהק, [ובמוצא צסי' קל"ד אות ד'], מ"מ זה ודאי לאו כו"ע דינא גמירי, דהרי אף לגדולי הדור אין הלכה זו צרורה אי' מטרפין [דכא יש צזה פלוגתא צבתי, ראה צסי' ה"ל], וי"ל דהעד לא ידע מה וממילא לא מהימן דלאו מדעל"ג הוא, דאף אס' יצא חי יאמר דאמת העיד ואחר הי' שיש לו סימנים כאלה, ואף העולם לא יחשדוהו וכו', והא דמהני צ' סימנים אמלעיים, היינו דוקא צצ' עדים וכו'.

אמנם מהצמח צדק שצאות שח"ז מוצא דצכה"ג נאמן עד אי' דכיון דהם מטרפין להיות סימן מובהק אף הוא יתפס צשקרו. [גם לפימ"ש החמד"ש שצאות הי' בטעס דע"א נאמן על סי' מובהק, אותו הטעס שייך גם צצ' סי' א. וכן נראה מדברי הרבה אחרונים שהכירו צצ' סי' אמלעיים אף שהמעיד הי' ע"א].

ט. ובשע"א מעיד על סי' א אחד ועד אחר מעיד על סי' א שני אי הוי מדעל"ג. כתב צלמה לזק [החדש] סי' מ"ע דאף דהעלינו דעד אי' נאמן על סימנים, מ"מ יש לפקפק דהיינו דוקא היכא שמעיד על סי' מובהק גמור, משא"כ [כשהיחיר הוא ע"י] לירוף סימנים צינונים [להעשות סי' מובהק] ואין עד אי' מעיד על כל הסימנים האמלעיים אלא זה מעיד על סימן אי' זה מעיד על סי' א שני, אולי כיון דסימנים צינונים שכיחי קל"ה י"ל דאינו מדעל"ג, כי כל עד יאמר שהוא לא העיד רק ענ סימן אי' והאי צצרה אחרתא הוא דאיתרמי צו סי' צ כזה וזה השני הוא שקר וכו', [אך] מ"מ נראה דגם כשימלא דאינם נאמנים, היינו להיות חשובים כצ' סי' צ, אצל מ"מ מטרפין עדותם להיות כסי' צינוני אי' וכו'.

י. סימן מובהק באין הגוף שלם. כתב הרמ"ש צל"ז ג' דאס כי מסידור דברי העור היה משמע לכאורה דסימן מובהק לא מהני צאין הגוף שלם, דהרי אחר שהציא דברי ר"ת דאס כל גופו שלם אפילו אין פ"פ ופדחת וחוטם יכולים להכירו בטע"ע, סיים "ואו ע"י סימנים מובהקים שיש להם צגופו", ומשמע דאגופו שלם דסליק מנייה קאי לומר דבסימנים מובהקים נמי צעינן גופו שלם, אמנם נראה דלא קאי למאי דסליק מנייה, דודאי סימנים מובהקים מהנו אפילו בצצר אי' מגופו [אס הוא מהאברים שהגשמה תלויה בהם, או כגון הרד"ך דצסמוך שהעד ראה כל המת אלא שפנינו הציא רק אצב אי' ממנו], וכן משמע מדברי ה"י צפ' צצרה דיצמות צבהיא דשגזוהו לים ולא ענחה צידם אלא רגלו וכו', וכן הרד"ך צצית ע"ז הצייר צא' שהציא פס יד לצד והכירה אשה אי' אס היד צסימן מובהק, אלא דמ"ש העור "ואו ע"י סימנים מובהקים" ארישא דמינתא קאי, שכתב אין מעידין עליו אלא אס כן פרצופו שנס וכו', פירוש שאין מעידין אלא צצדה מחלת גווי', או צפרצופו כשאין גופו שלם, או צגופו שנס אפי' אס אין שם הפרלוף, או צסימנים מובהקים אפי' אין שם פרלוף וגם לא גוף שלם.

גם מהר"י מצרונא כתב צסי' י"ג דסימן מובהק מועיל אפילו כי ליכא כל הגוף שלם, ועי' לעיל אות ג'.

יא. כשיש התנגדות בין טב"ע לסי' מובהק. צערוך השולחן סעי' קס"ו מסתפק בעד האומר שהוא מכיר בטע"ע שהמת כזה הוא ראובן, ועד אחר אומר שמת זה הוא שמעון כי יש בו סימן מובהק כמו שהי' בשמעון, אס גדון אותם כמכחישים זה את זה ולא נחיר לא אשת ראובן ולא אשת שמעון, או שנאמר דטע"ע עדיף מסימנים ונחיר אשת ראובן, דאין כאן הכחשה דימא

אוצר

סי' קצ אות יב—ג

הפוסקים

מפורש בתורה אלא מלד הסביר בלד הוא שסומכין עליהם בשל תורה, אך מ"מ לענין זה ודאי לא מסתבר נחלק בזה, דהא סוף סוף חזין דסימנים מובהקים סומכים עליהם בשל תורה, משא"כ בעד אי אפי' בעדות אשה נמי לא מהימן אלא מדרבנן בלידוק טעמא דאשה דיוקא ומינסבא, ואפי' לדעת התשב"ץ סימן פ"ג ופ"ד שהעלה בעדות הרמב"ם דע"א כשר נאמן בעדות אשה מה"ת, וכו' [רק] להתיר ומטעם דהוי מילתא דעבירה ליגלווי, אבל ע"א המעיד לאיסור דלא עבירה ליגלווי פשיטא דלא מהימן דבר תורה לכו"ע, וא"כ ודאי עד אי לגבי סימנים כמאן דליחא דמי.

עוד כתב דכן מצוה להדיא מלשון הראב"ש שצטטמ"ק צ"מ שם ש"י עלה דהך צבא דסימנים וסימנים ועד אי דאמרינן דהעד כמאן דליחא דמי וייתא, דדוקא אי סימנים דאורייתא אז ייתא דע"א לאו כלום הוא כיון דכל אי אמר סימנים שראוי לסמוך עליהם בשל תורה אין כח בעד להכריע, אבל למ"ד סימנים דרבנן והיינו משום תקנתא, אפשר דה"י תקנו שיכריע עד אי ע"ש, ומצוה דלמ"ד סיד"ר דוקא בסימנים שאינם אלא מתקנתא דרבנן אזי ע"א כמאן דליחא דמי דיתכן דבעד אי נמי תקנו, אבל בסימנים מובהקים דסומכין עליהם דבר תורה לכו"ע, אפי' למ"ד סיד"ר ע"א כמאן דליחא דמי לגבי הסי' המובהקים, וה"ה וכו' בסימנים מובהקים שכנגד עד אי לחוד דודאי כמאן דליחא דמי, ואף שעדיין יש מקום לבע"ד לגמגם לדעת הראב"ד שהוצא שצטטמ"ק צ"מ שם [ובאור"פ סי' קצ זה אות צ'] דלמ"ד סיד"ר אפי' סימנים מובהקים נמי לאו דאורייתא הם, אלא דגבי עגונה עבד רבנן תקנתא לסמוך על סימן מובהק ביותר משום דאשה דיוקא ומינסבא, וכן גבי גט משום דאבדור וחילוק לא שכיח ע"ש, וכיון שכן י"ל גבי עגונה דעד אי לגבי סימנים מובהקים כמאן דליחא דמי כיון דשניהם לאו דאורייתא הם, אולם אין כן דעת רוב הפוסקים, דהרי בחו"מ סי' ר"א מסיק הש"ך להלכה דמוליאין ממון עפ"י סימנים מובהקים אפי' בסימן מובהק שאפשר שיזדמן, ואילו עד אי אינו קם לממון כלל, אלמא דסימן מובהק כעדים דמי ואין דבריו של אי כנגד שנים, וגדולה מזו מצוה בחוס' צ"מ דף ע' ד"ה אחא דאם הנפקד מודה שהפקידו בידו רק שאומר כמו שאירע הסימן בשלך כן אירע בשלי, אע"ג דאית ליה מיגו דנקות, מוליאין מידו עפ"י הסימן המובהק, ולא מהני ל"י מיגו דהוי כמיגו במקום עדים, וכ"כ הראב"ה והג"י צ"י האשה שלו דקט"ז והרא"ש והעטור, ואף שהש"ך השיא דעת החוס' שם דאיידי דדוקא בסימן מובהק דמוצבא שאינו צממא כלל בעולם ואי אפשר שיזדמן ובהא דוקא הוא דלא מהני מיגו, אך המעיין בסוגיא שם יראה שלא יתכן כן וכו'.

מיהו סיים שם דהיינו דוקא כשהסימן המובהק הי' ניכר וידוע עפ"י צ' עדים [דהוי הע"א המנגדו כמאן דליחא], הא אם נודע רק עפ"י עד אי, פשיטא דלא עדיף הסימן המובהק שעפ"י עד אי מאילו העיד העד עפ"י הראיה בעצ"ע שאם עד אי מבחישו הו"ל עד אי בהכחשה. וכ"כ שם בסו"מ כ"ה אות ו'.

[ובקונטרס חקר הלכות המוצבא בריש האות כתב דבריו הג"ל גם לענין עד אי נגד ע"א, ודבריו ל"ע דלא נחית כלל לחילוק האגודת אצור]. ועי' לעיל בלוח א"א בדברי ערוך השולחן.

ובבית יצחק סי' ע"ד בעגונה שהוגזה לה עדות מכמה עדים שמת איש אי אשה שמו ושם עירו ושאר סימני גופו הם כמו של בעלה, ואשר הי' מועיל להחירה דחשיב בין הכל בסימן מובהק, אלא שאשה אי' העידה כי הנפטר אמר לה לפני מותו שאין לו אשה, כתב בלוח הי' דאף אם היינו דנים זה להכחשה, הנה בלחה הניתנת בסימנים ובה עד אי להכחשה, הגם ד"ל דסימנים הם מטעם רוב וכבר ב' הפנ"י בקדושין סי' דעד אי נאמן נגד רוב, ואם כי דעת

סתירה לעיקר דברי העצוב"ג וכו', וכל היכא שיש לנו חמתלא לתלות שהעדים אינם טועים תולין וכו', וכבר כתב הרשב"ם בתשו' דהחוש מעיד שכל הנעצעים נתפחים ומשתנים לורחם מרוב המים שצלו אל קרצם, ולכן אין ריעותא צ"ל ממה שלא הכירתי בראשונה, עוד יש להביא ראיה ברורה דאין חשש ממה שלא הכירוהו בתחילה בעצ"ע כיון שאח"כ הכירוהו בעצ"ע, מדברי החכם נצי צ"ח קל"ד וכו', וע"ש שגלה דהעיקר מה שסמך להתיר הי' מפני הסימנים שהיו בגופו ובצגדיו ודגם לסי"מ ובלידוק מה שדן כה"ל.

ועי' בשמן חמר סי' צ' [דף י' סוף עור ד'] צמי שהעיד על הכרת סימן מובהק בגוף ואמר שברירה ל"י שזה הסימן ראה בלוח פ' צחיו, אבל לא מלאו לבו להעיד על הפ"פ לחודיה רק בסיוע הסימן, דמהני הגדלה, ואין אומרים דכשם שעל הפ"פ הוא אומר בדדמי ה"י בדדמי אמר על הסימן המובהק, דהרי קמן דעל הפ"פ לא מלאו לבו להעיד בצירור ועל הסי' מלאו לבו, ודל מהכא הפ"פ הא' היכא סימן מובהק וסמכי עלי' לחודיה.

יג. סי' מובהק נגד ע"א. כתב בקונטרס חקר הלכות שצטטמ"ק ספר דופקי חשיבה דלכאורה כיון דסימן מובהק מהני מה"ת לכו"ע ועד אי לרוב הפוסקים אינו נאמן כי אם מדרבנן, א"כ עדיפה סי' מובהק מע"א, אך עדיין אין הכרע להסבירים דגם סי' מובהק מהני רק מתקנת חז"ל [ראה לעיל בלוח א"א], וכן עדיין יש נחקור נסבירים דנאמנות ע"א בעגונה הוא מה"ת וכו' [וכמוצבא בלוח"פ לסעיף ג' סק"ל אות ז'], ומלאתי בשמן רוקח מהדח"ל סימן ד' שכתב בפשיטתו דסימן מובהק עדיפה מע"א, ורק לפוסקים דע"א נאמן מה"ת בעדות אשה אין הכרע הי' מינייחו עדיף וכו' ע"ש.

ובאגודת אוזב [מצעל מרה"ל] סימן כ"ז בעגונה שהוגזה עדות שמת איש אי' שהי' צו סי' מובהק ביותר. כמו בבעלה אולם ע"א העיד ששמע מהאיש שמת ששמו הוא ראובן ונבעלה של זו קראו שמעון, כתב לדעת הג"י צ"מ כ"ה הסובר [וכפי מה שהעלה שם] דאי סימנים דאורייתא אין מחזירין אצידה עפ"י ע"א כלל, ולכן בסימנים וסימנים וע"א, העד כמאן דליחא דמי ואפי' שצוה כנגד העד אין לר"י, א"כ פשיטא דבסימנים וע"א העד כמאן דליחא דמי, דהשתא בסימנים וסימנים דלחז"י בחר הסימן המובהק עפי' [וכמוצוהר מהא דמת ארכו ומדת רחבו], אפי' [בסימנים השוים] אין כח בעד אי להכריע ציניהם אפי' לסנוף בעלמא להעדיף כח הסימנים שעמו, כ"ש בסימנים נגד ע"א דודאי העד כמאן דליחא דמי, אולם לדעת הרא"ש שם הסובר דסמכי על ע"א בלחודיה כמו על סימנים, והיינו משום דס"ל כדעת הר"ן בחולין ל"ו דע"א נאמן בלחודיה, ובה דאמרי בסימנים וסימנים וע"א דהעד כמאן דליחא דמי, היינו דוקא אחר השבועה, אבל בשלח נשבע אמרי' אוקי סימנים להדי סימנים וינתן לבעל העד, א"כ יתכן דבעגונה שאין שם שבועה, סימנים וע"א שוים הם, אולם כבר הכריעו האחרונים בזה כדעת הג"י כדאיתא בש"ך חו"מ סי' רס"ז, וגם לדעת הרא"ש ודאי סימנים עדיפי מע"א, דהא אם יש לזה סימן אחד ולחידוך צ' סימנים, וינתן לבעל צ' הסימנים, ואינו מועיל שום שבועה [להכחיש היתר של השני] כמו שמועיל בסימנים וסימנים וע"א, וכ"ש למאי דבעין למימר דאפילו בעלמא [שלא בלחודיה] מפקינן ממנו עפ"י סימנים משא"כ בעד אי דאינו קם לממון, וא"כ לדין נמי דסימנים דרבנן דון מינה לענין סימן מובהק דלכו"ע הוי דאורייתא דעד אי שכנגד הסימן המובהק כמאן דליחא דמי, הן אמת שהש"ך שם כתב דיש מקום לחלק בין אם נאמר סימנים דאורייתא מן המקרה מפורש ובין סימנים מובהקים למ"ד סימנים דרבנן שאין הסימנים מובהקים

אוצר

ס"ק קצ אות יג—טו

הפוסקים

דליתסתי שפיר איכא למחלי ללא אסכיד אדדמני, אכל צנ"ד שראחו, בודאי אחר ג' ימים דודאי נשתנה גופו וצט"י שיאמר סימנים מובהקים כדי שנסמוך עליו, כה"ג שריעותא לפנינו אולי לא תלין להקל, אמנם בשט"י כה"ג סי' ז' מצוה דגם צה"ג תלין להקל בעמפ"ע ואמר דמאי דקאמר שהכירו סתם אינו אלא צט"י מובהקים וכו', ומפורש כתב בן מהר"ד גרשון בשט"י שצגנת ורדים סי' כ"ה בעובדה של טבוע שנשתנה ג' ימים ויותר והוליאוכו מהקצר והגידו צט"י שט"י שהכירו שהוא פ', וכתב דכיון שהוא עמפ"ע תלין להקל שהכירו צט"י מובהק, וע"כ לא פליג בגו"ר עליה שם צט"י כ"ו אלא מטעם שהי' שם רגל"ד מעדות אחרת שלא הכירו כי אם צט"י שאינו מובהק, גם בשמן המר סי' ז' בעובדה שהעידו שראו גוף בלי ראש וידעו שהוא פ', כתב דתלין שהכירו צט"י מובהק בגופו מאחר שהוא עמפ"ע ובההיא דהריב"ל וכו'.

והוסיף עוד [בדנ"ז ז'] דהגם דמדברי הפני משה צה"א סי' ע"ו מצוה היפך דעת הכנה"ג צמ"ש דהיכא שהשני הזכיר צפירוש שהראשון הכירו צסימנים מודו גם החולקים על הריב"ל הג"ל דחלי שהכירו צט"י מובהקים, שהרי כתב צמ"י שאמר שהכיר העצמת צסימן אי' שהי' לו דכיון דלא פורש אם הי' סי' מובהק הו"ל ספיקא בגופה של עדות וחלוקה לחומרה וכדברי מהר"ם פדוה צט"י ל"ו [המוצהר צד"ה וצפני דבסמוך], וכן נראה דעת מהר"ט י' יע"ש שצפני משה שם, אלא דלפי"ז קשה דהרי הפני משה צט"י מ"צ הג"ל כתב דתלין להקל שהכירו צט"י מובהק, ואולי י"ל דס"ל להפני משה דצד הרוח דליתא קמן ליתא לקולת הריב"ל, כיון דכשנא להעיד לפני צ"ד הי' מוטל עליהם לחקור ולדרוש ולדעת הדברים על צוריהם, וכיון שלא עשו כדצט"י למיעבד לא הוכשר עדות זו [ולכן החמיר בההיא דסי' ע"ו], משא"כ צעד מפי עד דלאו אעד זה שצא לפנינו הוה רמיא לחקור הדבר, וכמו שכתב מדברי מהר"ט צה"א סי' מ"ח וקל"ט וצרח"ח ח"א סי' ס"ה וצפרח מטה אהרן ח"צ סי' כ' דלא נאמרו דברי הריב"ל צה"י וכו', אלא דצמכר"ש הלוי סי' י"א כתב דגם צעד הרוח דליתא קמן ליתא לקולת מהר"ם ושכן דעת מהר"ם אלהיך וכו"צ אשכנזי ומהר"א ששון, וכ"כ צנה"ג הגצ"י אות חכ"ח וכו', אך מ"מ נראה דצנ"ד כו"ע מודו דתלין לקולת מאחר די"ל דכבר יראה מאיסור חורה עפ"י חש"י המצ"ע הידועה [והוצאה צא"ח"פ סעי' י"ח ס"ק קנ"א אות ט"ו] דנמנאל הרוג צדרך צה הלך צעלה ילאה מאסד"א, וכ"ש צנ"ד שזה כמו י' שנים שלא נודע מקומו, וצאסד"ר כו"ע מודו דמקילין כמו שפורש צרח"ח ורשד"ס ומהר"ט ורמ"ש ועוד פוסקים, ומה גם היות הדבר כאן כמגיד בפשיטות שהוא יודע עדות צרורה שנהרג ושאשתו מותרת לינשא.

ושם צט"י י"צ כתב עליו הרמ"ש גאטנייז דאין להורות היתר צנ"ד ע"י הג"ל מאחר שצא צלשון העד שהוליא העצמות מהקצר ומשמע שהסימן שראה ע"כ לא היה צגוף כי אם צבניו, וע"י סימן שצבנים נאחד אין להורות היתר אפי' אם הוא סימן מובהק, אך מ"מ יש לזקק לסיוף דעת הסוברים דלא חיישי' לשאלה, וגם י"ל דגם צעלמות יתכן סי' מובהק כגון עולם עקלתון או חסר ויתר, וצפרח צאצעות וצנה"ג שאינם עשויים להשתנות מחמת עיכול הצפר, והגם דקולא גדולה היא לומר כך, מ"מ צהעטרפות ספיקי אחרני יש לדון גם צזה, ע"ש. וע"י עוד שם צסוסי' כ"צ.

ובשם הצ"ש [פוסקע"ו] הציא צצט"י הג"ל דאם עדים אמרו שמענו שהי' להם סימנים צזה בהרוג, יש לחוש שמה סימנים גרועים היו, כי צלשון צני אדם אף סימנים גרועים מקרו סימנים.

דדעת הש"ס שמעתתא ש"י פ"ז דנגד רוצח דליתא קמן אין ע"א נאמן, אך ה"א גם דעת הנוצ"י צהע"ז סי' ס"ט דעד אי' נאמן נגד רוצח דליתא קמן, מ"מ נראה דעד אי' אינו נאמן נגד סימנים, ולענין אצידה אם אי' נותן סימן והשני הציא ע"א יתכן למי שנותן הסימן, וכ"כ ציד יוסף לצ"מ כ"ח ד"ה סימנים וסימנים וע"א ע"ש, וגם אנו הצאחי ראינו דע"א אינו נאמן נגד סימנים מכתובות י"ח וכו', ואמנם נגד סימנים מובהקים ודאי אין ע"א נאמן וכו', דהרי מוליאין ממון צסימנים מובהקים כמ"ש הנתיבות צט"י מ"ו סק"ח (דלא כקצ"ה צזה), וכיון דצנ"ד הוטל על אשה זו שמו ושם עירו ושאר סימנים דמוענינים להחיר דע"כ חשוב צסימן מובהק, לא מהני הכחשת האשה לקלקל וכו', אלא דצסוף החש"י סיים דלדינא לא רצינו לסמוך על עדות זו, ע"ש.

עוד כי שם דנראה דאפי' צ"י עדים נגד סי"מ לא הוי רק כחרי ותר, והכי מוכח ציצמות ל"ד דמיייתי ראי' דעד אי' נאמן ציצמה ממאי דתנן אמרו לה מת צנך ואחר כך מת צעלך ואח"כ אמרו לה חילוף היו הדברים, הולד ממזר, וקאמר צגמי אולימא צני תרי אמאי הוה ממזר ספק ממזר הוה, אלא נאו צחד, ש"מ עד אי' נאמן ע"ש, ואם נימא דתרי נאמנים נגד סימנים מובהקים, אם כן לוקי דמייירי צני תרי אלא שהראשונים התירו צסימנים מובהקים, וע"כ דגם צצה"ג לא הוי רק כחרי ותר, ושמה יש לדחות דמשמע ממחני' שהעידו על צעלה שמת ולא שהחירו צסימנים מובהקים, ועדיף לגמי לשינויי צעדי הוצה וכו'.

יד. ע"א נגד סי' מובהק כשכבר התירוה עפ"י הסימן. יצוה צצוה"י צצט"י ל"ז.

טו. סימן הגוף המבחי' להכרת הכלים או לסימניהם. צחסד לאצרכס [תלומדים] סי' י"ט נסחפק היכא שנמנאל סימן צגוף המת המראה שזה ראובן, אלא שהוא לצוס צצגדים של איש אחר שאין אנו יודעים צו סימן צזה, דנכחורה למ"ד דלא חיישי' לשאלה לחומרה ק"ו להקל ודאי לא חיישי' לשאלה, והואיל ואנו מולאים תחת ידו כלים של אחר ע"כ דלאו ראובן הוה, וסימן הגוף וסימני הכלים מבחי' שן זא"ז ואין מתירין מספק, או נימא וחי דלא חיישי' לשאלה ומתירין ע"י סימני הכלים, היינו משום דאין לנו להחזיק ריעותא ולומר שנעשה מעשה חדש וילאו הכלים מחזקתו צשאלה ומכירה, אכל צזה שהוא ניכר צסימני גופו כי זהו ראובן הרי נחצר לנו כי כליו של שמעון צאו צשאלה לידו, ומתירין את אשתו, ולע"ג.

טז. עמפ"ע שאמר לו הראשון שהי' לו סימנים בהרוג, האם תלין שהיו מובהקים. צצה"ט סקע"ח מהנה"ג [הגצ"י אות שצ"ט לענין הכרת הצגדים צסימנים] דהיכא שהשני הזכיר צפירוש שהראשון הכירו צסימנים אלא שאינו יודע אם צמוצהקים או לא, תלין להקל שהכירו צמוצהקים.

ובשער אשר סי' י"א בעובדה שצא צתוך דברי העד הראשון שכתב מת שצשהוליא בהרוגים מהקצר מלא סימן אי' כמו שהי' צצעל האשה, ולא פירש אם הי' סימן מובהק צגופו או צכליו מכלים דלא מושלי או אולי צסימן שאינו מובהק הכירו דלא מהני, כתב [בדנ"ז ד'] דכיון דהוי עד מפי עד צאלו להביא דהריב"ל ורבים דעימיה [והוצאו צנה"ג הגצ"י אות שצ"ב] הסוברים דצספק אישתחי דים ודיצשה תלין להקל ואמרין דאי הוי קמן הי' אומר שראהו צשעתי' והכירו צסימן ע"ש, וה"ה צנ"ד כיון דליתא קמן דשעיליה וצפרח שכתב מת העד הראשון, ודאי תלין לקולא ואמרין שהכירו צט"י מובהק, וכ"כ צלצ שמה סי' ד' וצפני משה [לר"מ ציצנשת] ח"א סימן מ"צ דתלין להקל גם היכא דצט"י סי' מובהק, והגם דהי' אפשר לחלק דלא נאמרו דברי הריב"ל אלא דוקא צספק אישתחי דליכא ריעותא קמן דכל כמה דלא ידעי

אוצר

ס"ק קצ אות טז—יח

הפוסקים

ובבבני משה [גר"מ מקלעוואן] סקפ"ו קרוב לסופו תמה על ה"ב"ש המחמיר, דהרי הוא עלמו פסק בסקפ"ב גבי ספק אישתהי דתלין לקולא בעד מפי עד, וכחז דאפשר דס"ל לה"ב"ש דדוקא בספק אישתהי מקילין בעמפ"ע משום דחששא דנשתה הוא [רק] מדרבנן כמ"ס ה"מ צפ"ג מה"ג, משא"כ כזה שהוא חששא דאורייתא, וזוה נראה לתרץ מה שהולך ה"ב"ש לומר דוקא החשש שמה סימנים גרועים היו, ואמאי לא נקט החששא דילמא סימנים אמלעיים היו דגם הם אינם מועילים בעגונה, ד"ל דה"ב"ש לשיטתו שכתב [בסקפ"ע] בשם הרמ"ה דבסי' אמלעי חס נשתה לא תלא, וע"כ דבסימן אמלעי ליכא רק איסור דרבנן, ח"כ כזה ודאי תלין לקולא בעמפ"ע כמו בספק אישתהי, אמנם י"ל דעממו של ה"ב"ש החולק על הכנה"ג ומחמיר כאן בעמפ"ע הוא עפ"י"ש מהר"ם פדוה צ"ח ל"ו דהיכא שהספק הוא חס הכיר הצגד בהכרה טובה דע"כ או בחיורי וסומקי, מקרי כה"ג חסרון בגופה של עדות ולא מקילין ע"ש, ונכך פסק ה"ב"ש להחמיר גם כאן בעמפ"ע משום דבגופו שני עדות אין אלו מקילין כזה, אבל בספק אישתהי לא מקרי גופה של עדות, כיון שאמרו בפירוש שהכירו אותו בטוב רק הספק זה מלד אחר דמלא אישתהי ולא מחמת העדים.

ומצאנו למחרי צרונא צ"ח ג"ג שכתב יותר דאפי' היכא שאמר בפירוש הכרתיו בסימן מוצבק נמי לא מהני כל זמן שלא פירש לנו מהו הסימן, דשמה ר"ל לפי דעתו סימן מוצבק הוא ואינו כן, וכחז דהכי איתא בתש"י הרא"ש דלריך לפרש איזה סימנים מוצבקים הם שמכירים בהם.

וכזה כתב בשאל ומשיב ח"א סי' קפ"ב לענין סימני בגדים, דאף שאמרו שהכירו הצגד בסימן מוצבק, אולי חוששים הם לסימן מוצבק מה שהוא גרוע כמו חיורי וסומקי, וההמון אינם מצויים מהו סימן מוצבק.

ובס"מ חיי סי' י"ז בעד מפי עד מפי שנים שאמרו שיהודי שילא מעיר פ' נהרג ורלוהו והיו צו סימנים מוצבקים, ועפ"י הסימנים האלה ידע העד הראשון שזהו פ', ואמר לעד השני כשתלך לעיר אמור לפני צ"ד שסימנים מוצבקים אמרו לי העדים, כתב [בדל"ז ג'] דאף אם נימא דעדיין יש לחוש דילמא לא היו הסימנים מוצבקים, מ"מ בעד השומע תלין להקל דסימנים מוצבקים היו וכמ"ס הריב"ל [הנ"ל בשער אשר], ועוד דכיון שהעד אמר בלשון "סימנים" משמע שהיו חרי, ח"כ יש כאן ספק ספיקא, שמה סימנים מוצבקים היו, ושמה הלכה ד' סימנים שאינם מוצבקים מלערפו להיות סימן מוצבק. [נראה דאיהו סובר דלפי גרועים אין אדם קורא מוצבקים, ודלא כהשו"מ הקודם, דא"כ הא סי' גרועים אפי' הרבה לא מלערפו להיות סי' מוצבק, וי"ע].

יז. ספק סימן מוצבק. כתב צחכס לצי סי' כ"א דאי מספקא לן אי הוה סימן מוצבק או לא, אין להכניסו בכלל ספק, דחסרון ידיעה אינו ספק.

גם בגבעת שאול סי' א' כתב דאין ללרף לספק ספיקא את הספק אולי עלם הסימן נחש סימן מוצבק, דספק זה הוא ספק התלוי בחסרון חכמה כמ"ס הח"ל [הנ"ל]. וכ"כ דעת מהרי"ם סגל שצחות שח"ז.

אמנם במשעמי יצחק סימן ח' כתב דודאי נעלם מהח"ל דברי הריב"ל בח"א סוסי' ח' דמבואר שם שמחשיב זה לספק [כמבואר לעיל ס"ק קפ"ח אות ג'], גם הא מבואר בע"ז יו"ד סי' א' דאף דחסרון ידיעה אין מלערף לספק, הכי מילי היכא דאחרים יוכלו לזכר, אבל היכא דאין כל הדור בקיאות כזה בודאי הוה ספק.

ובבסי' י"ז אחר שהביא [בדפ"ה עור צ'] דברי הח"ל, כתב דמוכח דס"ל דאף בספק חסרון ידיעה לכל העולם ג"כ מקרי ספק חסרון ידיעה, וכמ"ס הט"ז צ"ח ל"ב סק"ו דעת כמה פוסקים, וח"כ לפי מה דקיימ"ל דספק חסרון ידיעה לכל העולם הוה שפיר בגדר ספק, וכל לומר דספק סי' מוצבק הוה ספק ממש וכמבואר בלשון הריב"ל [הנ"ל], והגם דהריב"ל מסיים דאין להקל, היינו משום דהוה ספק ספיקא נגד הזקת אשת איש, אצל לפי"מ דמבואר צ"ח בשם הרמ"ה דחס נשתה צ"ח אמלעי לא תלא, וע"כ דס"ל דהוה רק דרבנן, ח"כ בספק סימן מוצבק יש להקל כדקיימ"ל להקל בעגונה בספיקא דרבנן כמבואר צ"ח ס"ק ק"ה וכו', ואע"ג דלענין תלא ודאי חולק הריב"ש על הרמ"ה [ראה לעיל צ"ח אות ד'], היינו דס"ל דאפי' חס הוא מדרבנן כיון דהוה "אין מעידין" תלא, אצל כזה שבסימן אמלעי הוה דרבנן אין חולק על הרמ"ה, ח"כ בספק סימן מוצבק חששא נכחילה.

ובנחלת אבות סי' כ"ח אחר שז"ד צנזנו דזה שנמלא למח נקב צאזון הוא סימן מוצבק צמדיות אלו, כתב דאף אם נימא דהוה ספק חס זהו סימן מוצבק, מ"מ לפי הסכמת הפוסקים דאף בספק חסרון ידיעה מהני ספק ספיקא, ח"כ י"ל כאן ס"ס, דילמא הוה סי' מוצבק, ודילמא סימנים דאורייתא. גם הרב ר' אביגדור מראזנייט בחשבותו שצנצעת שאלו סי' אי חשיב זה לספק ומלרפו לס"ס, ע"ש.

והר"ד היילפרין בחשבותו שבהשיב משה רס"י ס"ד על דבר הסימן שצנזנו שאזנו אי' היכה גדולה והשניה קטנה, ור"ל ללרף הספק דאזני הוה זה סי' מוצבק לעוד ספק שיש צנזנו, וכחז דנראה דאין זה ספק בחסרון ידיעה, כי רק צנזר שיש לו צדיקה וצדירות הראשונים היו צודקים, הוא דנקרא חסרון ידיעה, משא"כ צנ"ד דאף אם יאמר איזה חכם שאין זה סימן מוצבק ואחר יאמר שזהו סי' מוצבק, זהו מחמת שכל אי' מדמה סימן זה לסימן אחר, וזה ידמכו לסימן מוצבק וזה דימכו לסימן שאינו מוצבק, ואי"ז דומה רק לספיקא דפלוניא וכו', ועוד דאפשר דכזה גם הח"ל מודה, דדוקא צנזנו שהחליט שאין זה סי' מוצבק כזה הוא דכתב דאף את"ל דמספ"ל שמה הוא סי' מוצבק מ"מ אי"ז נכנס בגדר ספק, משא"כ היכא דלפי הנראה דבר צרור הוא שזה סי' מוצבק, וגם מי שאינו רוצה להחליט שזה סי' מוצבק עכ"פ יודה שיש לעשותו עכ"פ סניף מוצבק, כזה אפשר גם הח"ל יודה שיש לעשותו עכ"פ סניף להיתרא מחמת ס"ס, ועוד שצמ"צ שהביא הש"ך צ"ח י"ה כתב דלענין ס"ס לא איכפת לן מה שהוא חסרון ידיעה, והט"ז צו"ד סי' פ"א סק"ד כ' דצנזר שאין שום אדם יכול לעמוד על הצירור כזה"ז לא מקרי חסרון ידיעה, וכ"כ צמח"ת יעקב צקונט' הספיקות סקמ"ו.

יח. והאם יש להקל עכ"פ באסד"ר למחמירים בספק סי"מ. כתב הרב ר' יצחק אב"ד דוקלא בחשבותו שצחריית נתן סי' ה' דאע"ג דגבי ספק סימן מוצבק חלוקין לחומרא משום דחסרון ידיעה לא שמיא ספק, מ"מ צמים שאין להם סוף דהוה דרבנן, אולי מהני כה"ג.

אוצר

ס"ק קצ אות יח—ט

הפוסקים

אם הכיר את עצמו כעצמו אחר (דהיינו אחרי שראתה אותם), כיון שהאשה עלמה נאמנת לומר מה בעלי, ומ"ש מקצת אחרונים דאין האשה נאמנת לומר סימנים כל שראתה או נתפרסם הדבר והוכיחו מהחוס' בגיטין כ"ז ב', אין צוה דמיון כו' [וכג"ל ב"דצ"ע].

וב"ב בגור אריה יהודה סי' ס"א צדוק, להגם שהגדת האשה שלצעה היא חסר מחולדה תוכי האזנים כי אחרי שהגז"ע על ההרוא הנמלא [ועל סימניו] היו צידה, מ"מ אינה חשודה לשקר מחוץ הומר וכו' וכדנאמנת לומר מה בעלי.

וכן במנחת משה סי' ז' בעגונה שראתה שלנעצב היא חסר אלצע אגודל צרגלו הימנית, ואמרה שכן היא צעלה, כתב דאילו היא זה סימן מובהק היא פשוט להחירה אף שאמרה כן אחרי שראתה הסימן, ולא גרע זה מאשה שאמרה מה בעלי דנאמנת, וכמחזיר להדיא במהר"ם צ"ר ברוך סי' שצ"א, [ובאור"פ ס"ק קפ"ט אות י"ג]. וכזה כתב צמח נדק [החדש] סי' נ"ה אות ב'.

ובאגודת אוזב [לבעל מרה"ל] סי' י"ח בעגונה שא' מלדרי היתיר שלה היא תלוי אם כיוונה האשה מקום הסימן ציד ההרוא צמחם או לא, ומלשון אמירת האשה לפני הרב ערם שמלאו את ההרוא אין לנו ראיה צדורה שראתה צעלה פעם בחייו את הסימן צידו צלוחו מקום שאומרת עכשיו אחרי שהשיגה את הגז"ע ע"ד סימני ההרוא, ורק צדדי שלא תהא תכחשה לנו מתרין הדברים שגם אז כיוונה כך, כתב צלוח מ"צ דיש להסתפק אם נאמנת עכשיו צוה לומר שגם היא ראתה הסימן בחייו ויודעת למלא המקום מעלמה, דאולי הדברים כפשטן שהיא לא ראתה אף פעם את הסימן צלוחו מקום היא רק ידעה שהיא לו סימן צוה צידו, ומכיון שמלאה מה היא צלוחו הסימן צידו היא סומכת על עולם הסימן צד ואין נראה לה לחוש שגם לאחר היא כן וכוה שמה, ולכן משקרת היא על נמלם המקום לומר שידעת שכן היא צמחם, וכמו שחששו בכה"ג בחוס' גיטין כ"ז ב' ד"ה מטולס וצ"מ י"ח ב' גבי גט, ואף דעלמא סמכין על עצ"ע דאשה עלמה אף במקום שיש גם סימנים ציונים צגופו ולא חיישי' דינמא היא סומכת על הסימנים ומשקרת צענין העצ"ע, שאני התם דודאי אם לא היא לה אפילו קצת עצ"ע שזה בעלה לא היתה משקרת צמזד, דהא ניכר היטב צפרלוק פנים עם החוטם דודאי אחר הוה, ולחוש שמה יש לה צמח רק קצת עצ"ע וסומכת על הסימנים, אין לחוש, דהא אפי' צמי שראה העצ"ע [שיש לחוש שאומר צדדמין] כשיש סימנים סמכין על העצ"ע ולא חיישי' חו לאחר כמ"ש התו' והרא"ש, וה"כ כן הוה, [משא"כ לענין נמלם מקום דנ"ד], אמנם מאחר דפוסקים לא נמלא חשש זה שחסמוך האשה על מקצת ההכרה כפי מה שדומה צעניה ונשקר על השאר, א"כ בהכרח צריך להגן צין עגונה להכיר שכי החוס' צגיטין וצ"מ ה"ל גבי גט, דשאני עגונה הוה ודייקא מפני החומר שצסופה לא חסמוך על האומדנה שלה לשקר צמזד, וחדע שכן הוה דהא כי החוס' ושאר פוסקים צסם ר"ת דאם גופו שלם יכולים להכירו צעצ"ע ע"י סימני הגוף גם כשאין שם פ"פ וחוטם, והא דאין דכשאין פ"פ וחוטם וצאין להכירו ע"י סימני הגוף לא סגי צעצ"ע כל דהו אלא צע"י עצ"ע גמור צעיון והצמנות היטב, וא"כ אמאי לא חילקו צין עד אי לאשה עלמה, דבה עלמה יש לחוש שמה היא סומכת על הסימנים לצד וע"י כן אומרת היא צדדמי על העצ"ע כי היכי דחיישי' צעד שראה העצ"ע, וע"כ דאין לחוש לזה, ועוד ראיה לזה מדברי הא"י צסם ר"ש ור"י שכתבו דגוי מסל"ת אינו נאמן לומר מלאה פ' הרג עם סימנים, דחיישי' שמחוץ שאינו מכין להעיד לא נהן צו עצ"ע היטב, [והו"ד צס"ק ר' אות א'], הרי להדיא ולא חיישי'

אמנם מבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' מ"ג מחזיר דגם בחסוד"ר אין להכנים ספק סימן מובהק לכלל ס"ס, שהצ"א שם [צדס"צ א'] דהרצ השואל רצה לצדד היתר צדדו שהיה אלא המת אלצע האגודל מהרגל הימנית נכפפת למטה וי"ל דהוי סי' מובהק מלד נמלם מקום, ועכ"פ הוי ספק סי' מובהק, וצק"ע סי' ל"ה הועתק צסם הריצ"ל דצספק סי' מובהק היה אפשר להחיר מטעם ס"ס אלא דלא מהני ס"ס צמקום חזקת א"א ע"ש, וא"כ צנ"ד דליתרעה חזא"א ע"י העצ"ע שפיר יש להחיר צספק סי' מובהק, וכי עליו הבית שלמה דלא עיון צח"ל סי' כ"א [הנ"ל] שכי דאי מספ"ל אם הוי סי' מובהק אין להכניסו צכלל ספק, אף מטעם אחר כתב הבית שלמה דשאני נדון זה, כיון שהרד"ך כתב דלמלם מקום משוי ליה סי' מובהק ורוב האחרונים הסכימו עמו, ואם כי צממה אחרונים גממו על הרד"ך, על כל פנים ספיקא דפלוגמא הוי, וכיון דהוא ספק פלוגמא לא הוי ספק חסרון ידיעה, ואם כי צענין נמלם מקום אנו מהסם צנ"ד, דאף שהפנים מאירות וכנסת יחזקאל תפסו דצכה"ג הוי נמלם מקום ממש, מ"מ קשה לסמוך ע"י כי אולי לא הוי נמלם מקום רק אם אמרו צאצ"ר פ' צמקום פ' וכאן לא אמרו צלוחו מקום מהאגודל היא נכפף רק כל האגודל היא נכפף, ואם צאנו נכפף צזה הוי ספק חסרון ידיעה, אף לפימ"ש כ"ה שהנן אמר שהכירו היטב ע"י סימן זה, זה הוי נמלם מקום כמ"ש הח"ל צס"י קנ"ד וצמחיר נחיצים סי' ס"ב וצנ"ב צ"ח סי' ס"ד [והוצא צס"ק קפ"ט אות ל'], וכן משמע להדיא צמהרי"ע ח"צ סי' ל"ה, ע"ש. וע"י שם מה שדן אי מהני ס"ס בעגונה.

יט. האם נאמנת העגונה לומר סימנים אלה היו בבעלי אחרי שנודע לה שסימנים אלו היו בסת הנמצא. ע"י צשואל ומשיב ח"ה סי' רנ"ח שכתב אל הרצ השואל דצג"ע שלו אין מחזיר אם ראתה [העגונה] מתחילה את האיש ואמרה הסימן אחר"כ או שמתחילה אמרה ערם שראתה, ומסחמא מעלתו ידע וחקר אם אין חשש שקר צזה. [ומשמע דאם ראתה ואחר"כ אמרה צריך לחקור אם אין חשש שקר צזה].

אבל צארי' דבי עילאי סי' ע' כתב [צדע"ה צ'] ששמע כי חכמי דורו גדולים ומפורסמים נסתצכו אם נאמנת העגונה לומר שלצעה היו הסימנים האלה אחרי שכבר נתפרסמו הסימנים שישנם צמת הנמלא ולהחירה אם הם סימנים מובהקים, ומכ"ש כשמלעדי הסימנים יש עוד אומדנות והוכחות שהגוף הנמלא הוא של צעלה, דאולי יש לחוש דע"י האומדנות סוצרת היא צדודאי זהו צעלה וחשודה היא לשקר על הסימנים כדי שיתירוב לינשא, ורצו להצ"א ראיה דאינה נאמנת כה"ג מהחוס' צגיטין כ"ז ד"ה מטולס שכי דשאני הגט לא נחשד נשקר משום הפסד שגרו ואעפ"י כן אמרו צסוגיא שם דאין השליח נאמן להכיר הגט ע"י סימנים רק אם אמר הסימנים קודם ראותו את הגט, אמנם אין דמיונם עונה יפה, דשאני גט שלא חיקו חז"ל שום תקנה על הנאמנות יותר מצשאר דבר שצערור זוגת מה שהאמינו צאמירת צפני נכתב וצפני נחתם, משא"כ צעדות מיתה דמשום עיגוגא חיקו להאמין לאשה וכו' יש נאמנות לאשה לומר מה בעלי אפי' כשיש אומדנות והוכחות שהנמלא הוא צעלה, ורק צעצע צמים שאין להם סוף כי צש"ע דיש לחוש שסמכו על הרוב, אצל חוץ מטעם או ילא קול שגהג אין שום פקפוק דנאמנת אפי' כשיש אומדנות והוכחות צענמא, וא"כ האם יעלה על הדעת דאמירת האשה שלצעה היו הסימנים האלה יבא גרוע מאילו אמרה מה בעלי סתמא וכו'.

גם בשערי דיעה ח"צ סי' קל"ב צה"ה כתב דפשוט דאין לחלק צין אם הגידה העגונה תחילה הסימנים של הצגדים וצין

אוצר

ס"ק קצ אות יט—כא

הפוסקים

נחזור אף בני אמתלה, אבל זה דוחק וכו', גם מ"ש הנוצרי בטעמו דסברה היא כאשר ראה שאלו דבריה הראשונים להתירה חזרת להמליץ שגר, לא ידעתי מנין לו זה, והרי הנוצרי עלמו בשאר ע"ז [והוצא בפ"ה על ס"י י"ג סק"ח] השיג על מה שביאר שם מהלכת דק [והו"ד באוה"פ ס"י ה"ג סק"פ אות ג'] צ"ל שהי' אומר מקודם על הולד שאינו ממנו ואח"כ חזר בו ונתן אמתלה ואמר שהוא ממנו, דאינו נאמן דלמלא אלפיהו שיקרא כדי שלא יפרישו אותה ממנו, והנוצרי שם דחה דבריו ע"ש, ועי' עוד בנוצרי מהד"ת אהע"ז ס"י ל"ח, ואף דבהך לנוצרי [ס"י ע"ז] קול איסוריה דאינו אלא דרבנן [כי שם נענין מעוברת חזרו מיירי] ואינו הכול דס"י ל"ו הוא איסור אשת איש לאורוייתא, אעפ"י כן דבריו תמוהים דמ"ל להמליץ דברים להחמיר בדבר שאינו מוכרח, ובפרט דכאן יש סברה דאשה דייקא ומינסכל ומשום חומר שהחמרת עליה בסופה וכו', אמנם אחר העיון היעצ נראה דלדינא נכונים דברי הנוצרי, משום דנראה כדברי הרב מגדולי האחרונים דדוקא בעל דין הוא דנאמן לחזור באמתלה, אבל עד אי' באיסורין אינו נאמן לחזור באמתלה כמו צ"י עדים לענין ממון וכו', וא"כ צידון הנוצרי נמי כיון דלפי דבריה הראשונים אין זה בעלה ומהימנא בחזרת עד אי' לומר לא מת, דגם בדבר שצרכו אם אינו מעיד נגד חזקה ואדבר מעמיד הוא אלא החזקה מהימן מדאורוייתא כמ"ש הר"ן בקדושין דף ס"ג, משו"כ שפיר קאמר הנוצרי דלינא דאינה נאמנת לחזור אף ע"י אמתלה, כיון דלדבריה הראשונים הוי כאומרת לא מת ומדין ע"ל מהימנא, שוב אינה יכולה לחזור בה אף באמתלה, אבל כשיש צ"י עדים המכחישים דבריה הראשונים ואמרו שלבעל לא ה"י הסימן באותה יד שאמרה, דאז אין על דבריה הראשונים תורת עדות דהא חד לגבי חרי לאו כלום הוא, ומכ"ש עד פסול נגד צ"י עדים כשרים, שפיר יכולה לחזור בה, כיון דלא נשאר כאן מקום להאמינה מתורת עד אי' רק מתורת בעל דין דשאחד"ל אף נגד עדים, וצ"ל שוב יכולה לחזור ע"י אמתלה וכו' ע"ש.

ובס"י מ"ד בטענה שהיו כמה דלדים להתירה, אלא שהיה עמלה אמרה מקודם צ"י פעמים שהאלצות החתוכות היו צעלה צרגל ימין, והעדים שראו את הנענע אמרו שהיו צרגל שמאל, ואח"כ צאה האשה ואמרה שנזכרה שזה ה"י באמת צרגל שמאל, כתב [צד"ס י"ג] דלפי הנוצרי אין מקום להתיר בזה, דהגם שיש עדים שלבעל היו האלצות חתוכות צרגל שמאל, אף הא לא העידו אם יודעים שאלצותיו מהצרגל הימנית לא היו חתוכות, ואין תרתי צעינן, דהיינו שיעידו עדים כשרים שלבעל לא ה"י הסימן צרגל ימין, וגם עד אי' שיעיד שהסימן ה"י לו צרגל שמאל, ומה שרצ אי' הצין שהנוצרי לא הצריך אלא אי' מהשנים, לא עיין יפה, דבהדיא מבואר בנוצרי שם בסיום תשובתו דתתי צעינן דוקא, ואף אם יח"י משמעות בעדות שצ"ד שצעת ראייתם לא היו חתוכים רק האלצות מרגל שמאל, מ"מ כיון שהי' זמן רב מעת ראייתם עד שנענע, א"כ שאל אח"כ ה"י אלצותיו מרגלו הימנית ג"כ חתוכות, ועכ"פ העדלת עדים ע"ז לוכא ולא מהני לדעת הנוצרי, ובפרט שגם זה אין במשמע צג"ט, ושם ראה לדון דאולי י"ל דאין מאמרה הראשון מכחיש עדות העדים, כי אולי ה"י באמת האלצות משתי רגליו חתוכות הן צעל האשה וכן באיש הנמלא [והעדים לא השגיחו רק בשל שמאל], וכיו"צ כי בנוצרי"ת ס"י נ"ה [והו"ד בפ"ה סק"ח ע"ש], ודבר זה לריך להתברר עפ"י שאלה שנית כמ"ש הנוצרי שם, אמנם כיון שבמחזי הרב השאל כתוב שלפי דברי העדים הסימנים הם "רק" צרגלו השמאלית של הנמלא, משמעות הדברים שידעו שצנף הנמלא לא היו האלצות מרגלו הימנית חתוכות רק עכשאל.

חיישי' נזה אלא גבי גמול"ת, אבל בעד אי' ישראל או האשה עמלה אמרין דולאי הכירוהו בעצ"ע גמור ולא חיישין שמה סמכה ע"י הסימנים לבד.

ובפנים מאירות ח"צ ס"י מ"ז [השני] בחש"י הרב ר' פינחס, בטענה שאמרה שהי' לבעלה רושם על הלדע ולא שאלה מיד על איזה לדע ה"י, כתב דולאי נאמנת היא גם עתה לגמור דבריה ולומר שהי' צלד ימין, ולא חיישי' שבשכיל ששמעה אח"כ מהעד שראה את ההרוב שיש צו רושם על צד ימין משקרת היא לומר שגם צעלה ה"י צלד ימין, דכמו דנאמנת לומר מה צעני משום דדייקא ומינסכל ומשום חומר שצסופה, כן הוא בזה.

ב. ובשלא ידעה העגונה מעיקרא לכיון מקום חסי' אם בימין או בשמאל, האם נאמנת אח"כ לומר שנזכרה. כתב צאנודת ארז ס"י ע"ז אות ל' דולאי נאמנת, כיון שמקודם לא אמרה היפך זה אלא שאינה יודעת וכו', וכ"ש היכא שיש לה אמתלה טובה וכדונו שאומרת דמחמת הצנבול נכחה מלכה, וגם אין לחוש דמפני שידעה מהצניעה וגם הכירוהו בעצ"ע ובעלם הסימן נאמנת צנבה שזה צעלה, ומפאת הדמיון היא משקרת עתה שנזכרה שהי' על יד ימין, שהרי דעת רוב"פ דאשה שאמרה מה צעני במלחמה וקצרתיו נאמנת ולא חיישי' דמפאת הדמיון היא משקרת לומר שקצרתו וכו', ואפ"י להרמב"ם שבספ"י מ"ה דאינה נאמנת והעם כ' הרשב"א בחי' דחיישין דילמא מפאת הדמיון משקרת לומר שקצרתו, היינו דוקא הכס שכל עיקר עדותה הוא על הכיחה וכיון דלפי דמיונה היא מעידה באמת שמת מוספת לומר קצרתיו כדי לאמת דבריה כיון שאין הקצורה מעיקר העדות, משא"כ בזה שעל הצניעה והכברה אינו יודעים זולתה אלא שאין סומכין ע"ז וכל עיקר עדותה הוא על הסימנים שצנח תלוי הייתה, ואם חשק צנח הרי היא משקרת לגמרי צעיקר העדות, צ"י הא ודאי לא משקרת משום חומר שצסופה, ועוד שהרי הדעת נותנת שאחר שידעה מעלם הסימן ולמלום מקומו ומדתו, יש לה לדעת צודאי גם על איזו יד ה"י שהרי אשתו היא ורגילה עמו תמיד, אלא שנעלם ממנה לפי שעה מחמת צנבול צעת שנמלא, וא"כ אם הייתה יודעת שהי' הכתם צעלה על יד שמאל נמלא דזה המת אינו צעלה, והא ודאי דלא משקרת במזיד משום חומר שצסופה וכו'.

כא. נמצא הסימן במקום אחר מזה שאמרה העגונה (או העד). ואם נאמנת לומר אח"כ שטעתה. עפ"ה סק"ח נדון כזה מהנוצרי ס"י ל"ו דצנח"ג אף אם חאמר שטעתה לא משגיחין בזה, דולאי איש אחר הוא, זנת אם יבורר צעדים כשרים שלא ה"י לבעלה הסימן במקום שאמרה [מעיקרא], וגם יתברר עפ"י עד אי' (חזן מהאשה עמלה) שהי' נו הסימן במקום שאומרת עתה.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] ס"י ל"ו אות ע"ז פקפק מעיקרא על דברי הנוצרי, דכיון דהוא עלמו כתב שם דטעות כזה צין ימין לשמאל רגיל ומלוי הוא, מדוע אינה נאמנת לומר שטעתה, והא בטעות שמלוי לטעות אף עדים נאמנים לומר שטעו, ומכ"ש צעל דין עלמו דאינו נאמר רק משום שווייה אפשיה חתיכה דאיסורא, ואף אם נאמר דטעות כזה אינו מלוי כל כך דצנח אין עדים נאמנים, היינו דוקא עדים משום דאינם נאמנים לחזור באמתלה כמבואר בחו"מ ס"י כ"ט, אבל צעל דין דנאמן לחזור באמתלה פשיטא דנאמן לומר שטעה בדבר דטעו צ"י אינשי, ועוד קשה דאם נאמר שאין זו אמתלה א"כ מה מועיל עדים שלבעל לא ה"י רושם צלד ימין, הא כיון דשאחד"ל היא נאמנת יותר ממאה עדים, אלא דאפשר לומר דס"ל לנוצרי המל"מ כה"ל אישות דאם עדים מסייעים לדבריה האחרונים מהימן הבעל דין

אוצר

ס"ק קצ אות כא

הפוסקים

ובתב עור, דאף שהנו"צ עלמו במהד"ת סי' י"ה כתב שלדעתו פשוט דאם בעד חוזר צו ואומר שלא דקדק היטב אם הי' העיקוס ללד מעלה או ללד מעלה נאמן, מ"מ הא סיים ע"ז דהדבר לריק תלמוד, ונראה דמקום ספיקו הוא, דהנה אף שעדים או ע"א במקום שנאמן אינו יכול לחזור צו אחר שהעיד עדותו צ"ד אפי' ע"י אמתלה בדליתא בחו"מ סי' כ"ט, ועשות דבר שראוי לעשות צו הוי רק אמתלה, אך זהו דבר שאין העשות מאוי כל קר, אבל דבר שמאוי לעשות צו אף העדים יכולים לחזור בהם לומר טעניו כמבואר בשו"ע שם, לזאת צ"ה דנוצ"י מהד"ק הג"ל אף דכ' שם ג"כ דטענה צין ימין לשמאל רגיל ושכיח הוא, אעפ"כ אינו מאוי כל כך, ומש"כ סיים בפשיטות לררר שיעידו צ' עדים כשרים שזעלה לא הי' רשע צלצב הימנית, דלג"כ אין האשה נאמנת לחזור באמתלה מתורת עד וכנ"ל, אבל צענין כפיפת האצבע צין למעלה או למטה שבנוצ"י סי' י"ה הג"ל, נראה לו לנו"צ דמאוי לעשות צו הכרה, ומש"כ גם בעד יכול לחזור ואומר שטעה, ואעפ"כ סיים הנו"צ שם שהדבר לריק תלמוד, כי אולי גם צכה"ג אינו מאוי כל כך לעשות צו, וא"כ ידון ידון נראה דודאי דומה להא דנו"צ קמא הג"ל, וצפרט שבהא דנוצ"י ג"כ לא הכריע למעשה, ע"כ ל"ע אם להחירה.

אלא שהוסף עוד דיש מקום לדון להחיר אם צ' אמירותיה הקודמות לא היו אלא בפני הרב בעלמו צלי לירוף צ"ד של ג', דלא שפיר יכולה לחזור בה ע"י אמתלה, דאמתלה מוענת לענין שאלה"ה, והא דמלרר הנוצ"י עדים שלא הי' לזעלה רשע צרגל ימין, היינו דלג"כ יש חזרת עד על אמירתה הראשונה, וצ"ה לא מהני אמתלה כמבואר בדברי המהצרים וצו"ת רע"א סי' פ"ה ע"ש, משא"כ כשיש צ' עדים כשרים אז אין עדותו של א' במקום שנים, וצפרט דהיא לא הוי אלא ע"א פסול, ונשאר החשש רק מחמת שאלה"ה וצ"ה מועלת אמתלה, אבל אם אמירתה לא הי' בפני צ"ד דלג"כ יכולה לחזור בה מתורת עד (וע"י בחו"מ סי' קפ"ה סק"ה, וצ"ש ש"י פ"ד), א"כ לא נשאר רק החשש משום שאלה"ה, ולזה מועיל אמתלה. [ע"י לעיל ס"ק קס"ז אות כ"ה].

ובמהרש"ם ח"ג סי' ר"ג צנצנע שהכירו צ' עדים צפ"פ וכו' וגם הגידו על שומא שהי' לו צאון שמאל, והעגונה אמרה שהי' לו שומא כזו גם צאון ימין, וצדקו ולא נמלא כן רק צאון שמאל, ועד א' מעיד שידע צדקו שהי' לזעלה שומא רק צאון א', ואח"כ חזרה בה העגונה ואמרה שטעה בדבריה מחמת שראתה פעם א' בהיותה עומדת לשמאל צעלה מאחוריו ואח"כ ראתה כשהפך פניו וכנראה ראתה צ' פעמים צאונה און עלמה וכן טעה, אחר שצ' לדדים שונים להחירה לולא אמירתה מהסימן שלא נמלא, הביא שררר השואל הסתמך על דברי בית שלמה סי' ל"ו [הג"ל] שכתב דכצ"י עדים כשרים מכחישים אותה כצ"ד אין עליה חזרת עד אלא מדין צע"ד ומהני אמתלה לחזור ע"ש, והוסף דאף דצ"ד א' העדים אינו כשר כי הוא שני צעני, מ"מ הרי גם היא פסולה ומהני להכחשה מדין עד ויכונה לחזור באמתלה דעיתוי, גם יש לררר דברי הרא"ה דצדצ"ב לא אמרי' שאלה"ה וכו' עכ"ל, וכתב עליו דלענין אם טענת טעיתי הוי אמתלה עובה, כפר העלה צנעט שעשועים סי' ס' דדוקא צ"ה הוחזק לאיסור ודאי אז נאמן לומר טעיתי, וגם צבית שלמה עלמו כתב דאין כל טעות שזה, וא"כ מאן יומר דצ"ד אמתלה עובה היא, וצאמת הלכ מהבס לומר שלא ראתה היצנת רק פעם אחת צאונה, והלא הורגלה עמו עדן ועדנים ולא ימלט שהיתה עמו כמה פעמים בקירוב צכדי שאפשר לראות היצלת או לשמש ציד, והיא אמתלה גרועה ואינה מתקבלת על הדעת, אך יש לדון לפימ"ש צרה"ה, והו"ד צכה"ג אה"ע סי' ד' הגצ"י אות י"ט,

ובעסק שאלה סי' מ' צעגונה שכל הסימנים שאמרה נמלאו בדבריה וגם הצגדים הוכרו צעצ"ע, אלא שאמרה עוד שהי' לזעלה לפורן מקונקנת צבוכן יד א', וכשאמר לה הרב שאלל הנמלא היו צוכני ידיו שגמות, חזרה בה ואמרה דאפשר נחלף לה צאיון אצבע אחרת, ונחנה אמתלה על מה שטעה מעיקרה צדמיון כוזב, אחר שהביא מהמשה צנימין סי' ס"ג שצ' צגדונו דגם לגבי עדות על מקום הסימן שייך לומר עידי אינשי למטעי כו', וכ"ש צאשה תחת צעלה שאין נפ"מ לה כלל [מחיים] לדעת מקום הסימן צדקור כיון שאין חוששין על העדר כלל, ומה גם צגדון זה שזה זמן רב שפטר צעלה ממנו ודאי שייך לומר שטעה, כתב וכיון דנראה דצכה"ג אמרי' לא דכירי אינשי ועידי למטעי, א"כ כפר כתב הר"ן צהשי סי' ל"ג [והוצא צאולה"פ סעי' י"ה ס"ק ק"ג אות קל"ה] דכל שיש עדות מספיק שזעלה מת אלא שיש סימן אחר דבר שהוא מטיל ספק צענין ואותו סימן עשוי להשתנות, סומכין על הודאי וחולין את הספק צשינוי העשוי להשתנות ע"ש, וכמו כן צג"ד שמהסימנים האחרים איכא עדות מספיק שזעלה מת, רק מה שמספק עלינו הוא הסימן שאמרה צבוכן ידו, וכיון שהוא דבר דעידוי למטעי צזה הי' לן לומר [דמוחרת] אפי' אם לא היתה חזרת מדבריה שאין זה אלא טעות וכו', אלא דכל זמן שהיא עומדת בדבריה אין להחירה, דאף דאפשר צאמת שטעה, מ"מ הא שאלה"ה דהא לדבריה אין זה צעלה, אבל כשהיא חוזרת ואומרת שטעה ואין ידיעין דזה עידי למטעי, וצפרט באמתלה שהיא נותנת צג"ד שמתחת חליה שכהא שזו צאמת אמתלה עובה, א"כ לענין שאלה"ה ודאי מועיל אמתלה, ולענין שלא לחוש למה שאמרה מקודם שהי' הסימן צבוכן מה שאין כן צמת הנמלא, ודאי דזה דומה להא דהשי' הר"ן הג"ל וכו', וזה שהנוצ"י צסי' ל"ו [הג"ל] החמיר להלרר עדים, י"ל דאפשר דלא הי' שם סימן אחר צגוף צלתי הרושע, וכיון שהחיר שם מטעם לירוף סימן הגוף עם סימני הצגדים ועל הסימן שצגוף הרי אומרת האשה היפך ממה שהי' צמת הנמלא, א"כ אין כאן עדות מספיק על מיתת צעלה צלתי זה הסימן שצגוף שהספק עליו, ולכך החמיר שם להלרר עדים, אבל צג"ד הרי איכא עדות מספיק לצד הסימן שהספק עליו.

ושובר כי דאכתי י"ל דאין לנו ראייה כל כך ממשו' הר"ן, דמדבריו שם מוכח דחופס עיקר כלישנא צתרא דצכורות ליכיר לחוד והכרה לחוד ולכן הקיל שם ללמוד ממנו דאין הסימן הספק יכול לגרע את כח הודאי, אמנם לדין שהוכחנו צהשי א' מהרצ"ס ועו"ש

אוצר

סי"ק קצ אות כא

הפוסקים

ועו"ש צח"מ סי' רפ"ד דהעיקר בלישנא קמא וכן כתב בעצמיה"ג בשם מהרמ"ם [ובמובא בס"ק קפ"ד אות ל"ד, וע"ש בזה ד'] וא"כ אין ראיה מממון לערוה, וכיון שיש לנו ספק מזה הסימן שא"י בעלה מגרע לן גם שחר העדות המספיק וכו', וזהו י"ל דזכו גם טעם הנוצ"י ה"ל דהחמיר בזה משום דבוצר ג"כ עיקר בלישנא קמא, וכן משמע באמת קצת שם דהיו שם שחר סימנים בגוף לצד הרושם והטע"כ החמיר בזה, אך מ"מ נראה דצ"ד יש מקום להקל נכ"ט, דכיון דגם קודם שראו את הנמלה הכה"ש אחי הנאצד את דבריה ואמר שלא היה באפורן המקולקל באגודל אלא באצבע האמלע, והרי מטעם שחיד"ה כבר אמרנו בזה מועיל אמתלא דידה, ואין מדבריה לחוש רק כמו עד דעלמא, וכיון דאחיו מכחישה הוי ע"א בהכחשה דא"י כלום, ואין אנו לריכים לדון כאן מטעם דעצדי למטעי לחוד, אלא כיון שהי' ע"א בהכחשה א"י כלום, ואף שגם אמירת אחיו שהאפורן המקולקל היה באצבע האמלעית מוכחש מפייה, אך הרי כאן הין אנו דנים כלל על האפורן לענין היתר, אלא אנו צאים לדון לענין שאל יבא נגרע היתר המספיק שיש לה ממה שאמרה שהי' נבעלה אפורן מקולקל באגודל, והרי זה ע"א בהכחשה שא"י מגרע כלום, ואין לומר כיון דאיתכחשת צסימן של האפורן ואמר'י שמשקרת א"כ גם בשאר הסימנים נומא שמשקרת וא"כ הין כאן היתר כלל, זה אינו, דהא אמר'י צ"צ דף ל"א דצמח דגא איתכחיש תפסינן לאמת גם באותה עדות, ואף דיש לחלק קצת מהב"ה דצ"ב וכו', מ"מ הרי גם בזה דאיתכחשת י"ל יותר דאיה משקרת רק שטועה וכו', ע"כ נכ"ט יש להקל עפ"י שחר הסימנים בצירוף הכרת הבגדים, וכן זה להכחש וגא למעשה עד שיסכימו גדולים בזה. ובמשיב דבר סי' ל"ז שהשיב ג"כ בעצמיה"ג וזו דהאשה שריא לישא דהרי ה'י כאן סי' מוצהק כמו בעצמה וגם עב"ע בצגדים, וצביסו ה'י שט"ח שזה מהדברים דלא מושגי להו, ומה שאמרה שהאפורן צבובין ידו ה'י הוא מקולקל ולא נמלא כן, ודאי [תלינן] דשכחה וכמו שאמרה בעלמה שמחמת שחלתה שכחה כמה דברים וחולי אמתלא אלימחא היא, וחו דכמו דאיתא צ"צ ק"ה דאין חוששין לשינוי דשערות משום שגדל לאחר מיתה ועשוין להשתנות, ה"ג האפרנים גדלים לאחר מיתה ואפשר נשתנה לאחר מיתה.

ובמהרי"מ פאדוא סי' כ"ד בעגונה שאמרה הרבה סימנים בצגדי המא ונמלאו כדבריה, חוץ מסימן ה'י שעל הכתונת שנמלא במקום אחר מכפי שאמרה, אחר שהביא מהנוצ"י ה"ל שהחמיר בעט"י שאינה נאמנת לשנות דבריה אף שקרוב לעשות בזה ע"ש, ושגם במאיר נחיצים סי' פ"ח נמלא כע"י ולידד להחמיר, כתב דמ"מ צ"ד נראה קצת להקל, כיון שהביאה הרבה כתנות של בעלה שהיו צדיה לפני הב"ד ונמלא הסימן בהרבה מהן כמו שאמרה בכתנות שעל ההרוג הנמלא, ויש ננו נחלות דטענה כי שכח מאד לעשות, ואין מצטלין משום זה שאר הסימנים אשר ראוי לסמוך עליהם להחמיר, וקצת ראיה נזה מתשו' הר"ן סי' ל"ג [ה"ל] וכן מהמשנה דר"ה ראינו שהרית במזרח וערבית במערב וכו', וגם צבית אפרים צעוניים דומים קצת לזה כתב דתלינן בעשות ואין מצטלין בהדותא וכו'.

ובברכת משה סי' י"א נטבע שהכירוהו אנשים מיד כשהולאורו מן המים, ואשתו אמרה שהי' לו שומא באצבע ימין ונטבע הזה נמלאה השומא באצבע שמאל, כתב דלכאורה לדברי הנוצ"י סי' ל"ז [ה"ל] אין שום טעם כל זמן שלא יצורר עפ"י עדים שלא הי' נבעלה שומא באצבע ימין ע"ש, אמנם יש לדון לפי מה שכתבו האחרונים דהוא דבר דעצדי למטעי בזה וגם דשומא הוא מהסימנים העשויים להשתנות, ואמת כי צנוצ"י סי'

ובנודע בשערים חנינא סי' מ' דצבר עלאי בכתונת שאמרה בעגונה שהוא צד שמאל ונמלא שהי' באמלע, כתב בסוף הסימן דכיון דצנצ"ע מבוחר שהביאה כתונת אחרת שהי' כמו הכתונת שנמלאה אחר, וגם מכירה היא את העלאי וכיוונה את כל הסימנים בכתונת וגם צד' כנפות, אין לחוש לזה, ד"ל דסברה שנתנה לו כתונת שהעלאי הי' זה מאד שמאל כי לא השגיחה בשעת נתינה כי הי' מילתא דלא רמיא עליה, גם דצבר העד שלא כיוון היעב כי אמר שתחת כל ד' הכנפות הי' צד לכן הנקרא "ליץ" ונמלא רק תחת כנף ה' צד הנקרא "קארטין", נמי אין לחוש, כי מילתא דלא רמיא עליה דאיה אמר ולא לדעתיה, וכיון שהוא עומד בדבורו שמכיר בצירור צנצ"ע צלי ספק שהדי כנפות הוא של בעלה ומכיר במלאכתו מלאכת החפירה, לא איכפת לן בזה שלא כיוון צסימן אחד, וראיה לזה מגמ' שצעות מ"א מנה מיתאי לך צד עמוד פ' וכו'.

ובשוואל ומשיב מהד"ל ח"א סי' פ"ז צמח שהיו עליו הרבה סימנים שזכו בעל העגונה וגם הכירו כליו ונמלאה דלא מושגי להו כו', אך העדים שדקדקו אמרו שראו צו ג' שטופלען [מין נקבים דקים] כלורת סגול על הלחי הימנית, והעגונה אומרת שאינה יודעת רק משני שטופלען, וממילא מוכח דאין זה בעלה, כתב דמ"מ י"ל דהא אבי הנעלם העיד דלצנו היו צ' שטופלען גדולים ועוד יותר קטנים, וא"כ י"ל שהיא העידה רק על הגדולים ועל

אוצר

ס"ק קצ אות כא—כב

הפוסקים

שנשתנה ע"ש, אך יש לדחות דשאינו הכס שידענו הסיבה שנשכח נחש ומחמת זה חליטין שנשתנה, אבל לתלות שנעשה איזו סיבה שנשתנה ואין לנו יודעים כלל אם נעשית סיבה, אין ראה כלל מהרמב"ם ע"ז, גם מה שחלה החת"ם בשעת מיתה על כמה פירוכסו עד שהוסרה השומא, ל"ע, דבשעת מיתה עדיין לא בלה חיותו ולא נתייבשה וזכר לא חמירין דמיפרכא, רק אחר מיתה שכבר בלה חיותו לגמרי דלא גם השומא מתייבשת וזה י"ל דאולי מחמת הטלעול הוסרה השומא וכו', אך נראה דבג"ל מודו כו"ע דנחלה שהשומא נפרכה ע"י איזו סיבה ועלעול אחר מיתתו או בשעת החטסקותו עמו בשעת הקבורה, דכרי מלאו גומא על הלאר ויותר יש לתלות [שנחשבה] הגומא במקום השומא שנעקרה [מאשר לומר שמא] ומתמיד כי לו גומא ולא שומא, דהא מוכח בתוס' צ"ב קנ"ה ד"ה ועוד דכרי ר"י דגומות שיש לו מחיים משמות אחר מיתה וכו', ואם נאמר דהא דאמר' שם סימנים עשויים להשתנות ביינו שדרך ומלוי להיות בן [וכמו שהעלה שם מקודם באריכות ע"ש], א"כ הגומא שנמלאת אם היתה זו כך מחיים לא היתה לריכב להיות ניקרת אחר מיתה כי אחר מיתה דרך הגומות להשתנות, וע"כ נראה יותר לומר שהגומא נעשית לאחר מיתה מחמת שנעקרה השומא ונאשר תחתיה גומא, ויש כחן מקום להחיר [מתרי עעמי], חדא דאפשר דביבשה מיפרכא מעלמה וכפי' החסו' בעירובין בג"ל, ואפי' אם נימא כפירש"י בפסחים בג"ל, כרי י"ל דגומא עשוייה להשתנות שלא תהא גומא, [ומדנאשר כאן גומא] ע"כ הוא מחמת הסרת השומא, וכבר הסיר החת"ם כזה.

ובבשרי"ם פאדוא ס"י י"ח צענונה שאמר' שלבעלה ה"י שומא על גבו, והעדים שדקו את הנעצב העידו שכבר עברה השומא מעל גבו ונאשר רק רושם שה"י צזה שומא, כחז דכאן אין לדון ממה שלא נמלאת השומא דודאי אין זה בעלה וכמ"ש הנוצ"י [הג"ל בלות הקודם], דכיון דנאשר רושם במקום השומא אין זה מגרע מה שלא נמלאת השומא עליו, ובפרע בגד"ז ששכה במים ערך ג' חדשים ונימוק צשו, חליטין שעברה השומא מעליו.

ובבשרי"ם פהרי"ש ס"י ט"ו ע"ד העדלת אצי חורגו של הנעם שה"י לבנו צ"י נקדים ממחלת האצטעושות על צ"י הידים נמעה מהכחפים, והעדים אמרו שלא מלאו רק ציד ימין, וזה פשיטא דמי שה"י לו סימן בגופו ואח"כ נמלא מת א' ולא נמלא צו הסימן, ודאי אינו הוא אפי' למ"ד סימנים דרבנן [וכענין] הנוצ"י המוצא בפ"ה סק"ח], כחז [בד"ז א'] דיש לחק' באופן שלא תהא סתירה כלל, דהא אצי חורגו העיד שהנקדים הם ממחלת האצטעושות וידוע דהנקדים ממחלה זו אלא איש גדול הם דקים מאד ולא ניכרו כלל בהשקפה ראשונה, וזהו שהכריז ה"י מונה כמה חדשים תחת השלג וצמקומות הרבה ה"י הצער כבר נרקב, אפשר שזה גרם שלא יחא ניכר כלל, וגם מחמת הרקבון לא צדקו העדים יפה באמרם שחסו למשמע הרבה צו שלא תפרוש היד מהגוף, ובודאי כל דאפשר למחלי חליטין כמבואר בחת"ם ס"י ע"ג [הג"ל], וגם בנוצ"י ס"י י"ה [הוצא בפ"ה בג"ל] תלה בגדו דאולי בהיותו בדרך נשתנה הסימן ע"י איזו סיבה אם הוא רק צד האפשרי, וכן בתש"י י"א שם הקול בן הנוצ"י צה"י סתירה צין האשכ והעדים צנחסר שן, משום דכיון דהמדובר הוא על שן פנימית אולי לא צדקו שם העדים וכו'.

ובבשרי"ם ס"י א' כחז [בד"ז ד"ה אמנם] דאם נמלא שינוי צמלוצ' א', שאמר' האשכ שה"י בעלה לבוש "שפאלנער האללע דאמינקאלך", והנמלא ה"י לבוש "שפאלנער צאלה נאנקין", ולהוכיח שאיזו זה שאנו מחפשי' גם חזירי וסומקי כ"ו

ועל הקטנים לא זכרה, וזה העד ראה ג' כמין סגור, ואפשר שלאחר מיתה ניכר יותר גם השלישי, ואם אחר החקירה ימלא שאין צזה סתירה גלויה אפשר להחיר האשכ, ע"ש.

ובזכר יהודה סוסי כ"ו צדכר אמירת הענונה שהחוטם ה"י גדול, ואילו צעיני הרב גוצה העדות לא נראה גדול, כתב הכה מדת האמנטי אשר הוא רחוק מקטן אפשר לטעות בסוג גדול, וכדאמר' בפסחים י"צ א' וכו'.

[ועי' בדברי חיים [לר"ה מלאנז] ח"א ס"י ל"ב שבי צדכ"ד ג' דאם ה"י צו עז"ע אף שחסרו קלת מהס"י המוצהקים ואינם עשויים להשתנות, נמי מותר, כמבואר דכרי הריעצ"א חולין ל"ו א' גבי טב"ע עדיפא מסימנים, הגם דאין ראה משם דמלאה שאני דו"ל דלא ידעו בסימנים, אבל אם ידעינן צנאצד שכיו צו סימנים וחסרו, ע"כ אחר הוא, מ"מ אין הדבר צרור כל כך].

כב. הועד על סימן ולא נמצא והוא מהסימנים העשויים להשתנות. עפ"ת סק"ח מהחת"ם ס"י ע"ג שהעלה דכיון דשומא מיפרכא ממילא אין צזה הכחשה, וחליטין שהוסרה השומא או שלא צדקו יפה וכו'.

ובעמק שאלה ס"י ס"ו צענונה שאמר' שלבעלה ה"י שומא שחורה צלואר, והעדים שמלאו את הנעצב אמרו שחפשו ולא מלאו צו שומא, רק צמקום א' צלואר ה"י כמו גומא, וחלו העדים דכיון שהלאר ה"י נפות הרבה נעשית השומא כמו גומא, כתב דמטעם זה אין להחיר דזה דבר שהכל מרחקו, דלדרכה מחמת הנפוחות היתה לריכב גם השומא להיות ניקרת יותר דגם מקום השומא התנפת, ואף דאפשר לומר דהשומא הוסרה והגומא היא צמקומה, אבל מי הוא אשר הסיר השומא ממקומה, אלא נראה דאין אשה זו חלוי אם נאמר דיבנת ושומא המתייבשת נופלת מעלמה גם מבלי שוחכוכה בכלי, וכדמשמע שכן ס"ל להחוס' בעירובין ק"ג ד"ה יבשה (*), א"כ לאחר מיתה דכנה החיות גם מהשומא והיבנת, אז היא נופלת מעלמה, ואין ראה להכחיש העדים ממה שלא מלאו השומא שאמר' האשכ, אבל אם נאמר דגם כשהיא יבשה אינה נופלת מעלמה אלא דע"י כלי נפרכת, וכדמוכח בן מרש"י בפסחים ס"ו צ"י (**), א"כ איכא כחן הכחשה ממה שלא מלאו השומא שאמר' הענונה, והנה מדברי החת"ם צה"א ס"י ע"ג ממה שהציא ראה מצבורות כ"ה מוכח דמה שאמר' בעירובין דיבשה אפרוכי מיפרך אינו מעלמה בלא כלי, ולכן ראה שם לתלות בהיכוך צכותל כמו בכלי וכו', אמנם באותה תשובה צד"ה והנה יבנת כתב ח"ל: והנה העידו חז"ל דממילא עביר דמיפרכא, ועכ"פ יכול לחותכה ולהסירה ע"י חיתוך או שאר סיבה, ומכ"ש אחר מיתה ובשעת מיתה מי יודע כמה עלעולי וכמה פירכסו פירכס עד שהוסרה השומא עכ"ל, ומבואר דכאן נסתפק לומר דממילא עביר דמיפרכא בלא סיבה וכו', והנה ע"ז שנחלה יותר שהוסרה השומא מהגוף מאשר נאמר שהעדים טעו צהכרה, הציא החת"ם שם ראה מהרמב"ם דנשכו נחש דחליטין

(*) והוא מדכתבו שם אהא דאמרו בגמ' גבי יבלת דביבשה אפי' בבלי מ"ס אפרוכי מיפרך, דלא מסתבר להחמיר עליה כיון דאפרוכי מיפרך, ולכאורה מה הוסיפו על לשון הגמ', אפי' משמע שבאו לפרש לשון הגמ' דר"ל דמשום דאפרוכי מיפרך בלא כלי לא מסתבר להחמיר עליה ע"י כלי, דזה לא מקרי תולדה דגזיו מב"ע כיון דגתייבשה אין בה חיות וגופלת מעצמה. (** דעל דא דביבשה מיפרך פריכא פירש"י שם: ולא קרי לה חתיכה.

משמע דמעצמה אינה נופלת, אלא דמ"מ פותר בבלי משום דלא מקרי חותך, דהא אמר' בבכורות כ"ה דתולש לאו היינו גזוז והוי כעוקר דבר מגידולו בלאחר יד, ובאן כיון דמיפרכא ע"י כלי אין זה חותך אלא תולש מקצת ע"י כלי, ומשום תולש ג"כ אין לחייבו דאיעו אלא תלישה בלאחר יד.

אוצר

סיק קצ אות כב

הפוסקים

מהסימן י"ל דלא דקדקו היטב כמ"ש הנוצ"ת בס"ד לענין שומא, הנה זה שיך דוקא בשומא דכור דבר קטן, אבל עקמימות דכור בצלר הגלוי ויכיר היטב קשה קלה נומר דלא דקדקו אחריו, ורק בעקמימות מעט יש לנרץ סבירא ז', ומכ שהעיר הרב השואל מזכורות כ"ח דמשמע דרק בדוקין שבטין משתנה אחר מיתב אבל שאר מומין אינם משתנים, זה אינו וכו'.

ובמהרש"ם ח"א סי' קנ"ז ע"ד מה הנמלא והכירוכו צי עדים בעצ"ע דפ"פ וכו', וה"י מקום להחירה בפשיטות, אלא שהקב"ט שדקדקו במאות הרב חולי ימלאו צו סימנים בגוף אמרו שלא מלאו צו שום סימן, וידוע כי לבעלה היו האצטעות בידו הימנית עקומות קלה, וגם צי רגליו היו האצטעות מונחות ודבוקות זע"י, וא"כ יש הוכחה מזה שהוא אחר וכמ"ש כה"ג הנוצ"י בסימן ל"ו [שבאות הקודם], וכה"ג נמלא גם במאיר נחוצים סימן פ"ח וצביות אפרים סימן כ"ה ובדברי חיים ח"ב סימן נ"ח ונודע בשטרים תנינא סימן ל"ה ומ"א והחמירו מאד בכה"ג [והוצאו באלוה"פ סעי' י"ח ס"ק ק"ג אות רכ"א]. והנה הרב השואל יאל לדון להחיר עפימ"ש הר"ן בסימן ל"ג דכל שהעדות מספיק אלא שאל ריעותא מסימן אחר שאינו הוא והסימן עשוי להשתנות, אין חשש בדבר וחולין שגשגה והוכיח מצ"צ קנ"ד ע"ש, ופ"י"ז יש לדון לפימ"ש הנוצ"ת סימן נ"ה דעקימת אצטעות עשוי להשתנות ושמשום זה אינו סי' מוצהק, א"כ ה"ג צנ"ד י"ל דחלין שגשגה אחר מיתב ונפשת בעקמומית עכ"ד הרב השואל.

אמנם מהרש"ם כתב דיש לקפק ע"י מחש' פני יבוע ח"א סי' ז' שזן צנ"דו להחיר מעטם שה"י אגודל רגלו עקום ומונה ע"צ חצרו שלא בדרך העולם דזה הוי סי' מוצהק ע"ש, הרי מצוה דס"ל דעיקום אינו עשוי להשתנות, דל"כ אינו בכלל סי' מוצהק, ואף ש' שם אח"כ ועוד אפילו לא היה סימן מוצהק מ"מ כיון דיש עוד סימנים אחרים וכו' ע"ש, מ"מ מצוה דס"ל לעיקר הדין דהוי סימן מוצהק, גם כבר כתב צחי אנשי שם שעל המרדכי ר"פ מי שמת דלשון ועוד אפילו אח"ל וכו' משמע דלא ס"ל כן לדינא ע"ש, גם מ"ש הרב השואל ממכר"ם מלוצלין דרגלים עקומות והפוכות ל"ה סי"מ [ונסתייע מזה דהוא משום דעש"ה], הנה המעיין במהרמ"ל שם יראה שחוכך בזה ובתב דלא מלאו נצו להקל כיון דנמלא כן בהרבה בני אדם וכו', ובאמת מצוה דבדברי הראצ"ד שבשטמ"ק לב"מ כ"ז צי דאבר עקום הוי סימן מוצהק ולא דמי לשומא, וחולי י"ל דעיקום קלה מורכ הראצ"ד, וא"כ צנ"ד לפימ"ש רי"מ שהיה רק עיקום קלה יש לאדל להקל וצ"ע וכו', גם בגוף ראיתי הר"ן מצ"צ יש להעיר דאין ראיה משם וכו', גם חקרתו מהמחשבים בקצרות מתים ואמרו שאין מזדמן תפשיטות אבר שיש צו איזה עיקום וכו', גם מ"ש רי"מ שצחח"ם סימן ע"ג הקול בכה"ג גבי שומא, הנה שאני התם משום דאפשר להסירה ע"י חיחוך כשיבשה, משא"כ צנ"ד, גם מ"ש רי"מ דיש לחלות דע"י הילוך העצברים עליו תפשיטו האגודלין מהעיקום, הוא דבר רחוק וזר לחלות בזה.

אך מ"מ יורד להקל עפימ"ש הנוצ"ת בסימן ס"ד לענין שהקב"ט לא ראו השומא צטן, דאם לא ידעו שיש לו שומא אלא שחפשו בגופו למלא סימנים משום חק"ט, לא היה מילתא דרמיא עליהו לחפש היטב מאחר שמלאו כבר קלה סימנים, וי"ל דלא דקדקו היטב, ויש להחיר ע"ש, והנה הגם צנ"ד לא מלאו שום סימנים וי"ל דהיה רמיא עליהו לחפש היטב, ובפרט לפימ"ש הנוצ"י שם בצום התש' בשם חכמי עירו שהיה מקום לחלות כי השערות כיסו השומא שצנ"דו, וא"כ פשיטא דצנ"ד אין להקל, מ"מ לעומת זה י"ל דצנ"ד ע"י"ש שהיה נקרא מהקור והקרה שכיח שיתכוון ושיחשקמו אצרו קלה, ולכן לא הרגישו לעשות מזה סימן לגופו וחלו שנתכווה ע"י הקרה והקור, וע"י חח"ם סימן קל"ג צאמנע התש' דלאחר מיתב שכיח שגרונא צאצרים

הוי סי' מוצהק, אמנם צנ"ד כתב שחקר אלל הסותרים על המראה,,האללע דאמניקלאך" מה הוא ואמרו שהפירוש שה,,דאמנ" [משצנות] הן,,האללע" והוא משני צדדים, ויכול להיות שה,,גרונ" [היסוד, הרקע], בלאה והדאמנ" האללע", וצמים הדרך שגשגה מראה ה,,דאמנ" ונשאר רק הרקע,,בלאה", ואם אמנם כן הוא בדרך אינו ריעותא כמצוה צחש' הר"ן סי' ל"ג [כמצוה צאולה"פ סעי' י"ח ס"ק ק"ג אות קל"ה].

ובתשובה שלמה ח"ב סי' ע"ז צעגוה שאמרה סימן על צעלה שיש לו גומא בלדו האחת, ובחורג הנמלא לא מלאו סימן זה, והקב"ט אומרים שזה אי אפשר להכיר יטן ה"י תפוח מאד, עוד אמר שיש לו סדק בשפה וסימן צט"ק שה"י לבוש, וכן נמלא אלל ההדוג, עוד ראו שיש לו שבר וילאו מעיו צכיסו והיא אומרת שלא ה"י לו שבר, אך הקב"ט אמרו שזה אפשר שיעשה לאחר מיתב מחמת רקצון הקרום בין המעים והבים, כתב דאם יהי ציתר הסימנים כדי להחיר אין דברים הנ"ל מגרעים כלום, דהא ע"כ אין סבדי שזכו בעלה מכח דין התורה שמתירה בסימנים כי הך, א"כ הסימנים הסותרים חלין שגשגה אח"כ כיון שאפשר הדבר, דסימן הגומא יתכן שלא יהא יוכר ע"י התפוחות, והשבר, אפשר גם שגשגה מיתבו עוד קודם מיתבו נקרה לו הקרום וילאו מעיו, והדבר מפורש ציבמות קכ"צ במעשה דלמון דכיון דר"ת להאמין לאומר נשכני נחש, אף שלא הכירוהו חלין שגשגה כדי שלא יכחיש את הדין, ואף דברמצי"ם פ"י"ג מה"ג וצטור כתבו והלכו ומלאו שגשגה ומשמע דדוקא כשרואים שגשגה אלא שצחח"ם לא אמרי' שגשגה כדי שלא יכחיש את הקול, נראה דהרמצי"ם כתב כן דרך פירוש דלכן לא הכירוהו משום דנשתנה, והיינו דמסחמא חלין כן, וראיה לזה שהרי צפ"צ שם ה"י"ג צגט לא כתב "שגשגה", ועודא דגט למד הרמצי"ם מהך עודא דלמון כמ"ש הכ"מ שם, ואפי' אח"ל דהתם דוקא אם נשתנה צודאי אז חלין, הנה גם צנ"ד כיון דנחפה עובא ודאי דגם נשתנה וכמצוה צירושלמי פ' האשה בחרה ה"ג וכו'.

ובמהר"ש [ענגל] ח"א סי' נ"א צעודא שלדברי העגוה ה"י לבעלה ללקח צוארו, והעדים אמרו שלא מלאו שום סימן צו, כתב דאם ה"י הסימן בדבר העשוי להשתנות היינו חולין צינוי, כיון שע"י ההכרה צע"צ שהכירוהו (אף שהוא ספק שמה עברו כבר ג' ימים ממיחתו) וגם ע"י הכרה הפאספורט ידעינן דהוא הוא, אך הנוצ"ת כתב דלקח הוא דבר שאינו עשוי להשתנות לעולם, וא"כ להאורה ע"כ אחר הוא, אמנם הא כתב [הנוצ"י] שם דאם הקב"ט לא ידעו שלאיש הזה יש לו סימן לא ה"י רמיא עליהם לחפש יפה, ומאחר שכבר מלאו איזה סימן אחר סברו דדי צזה, א"כ גם צנ"ד י"ל דכיון דמלאו הפאם והכירוהו צע"צ סברו דדי צזה, וכיון שלא ידעו מהסימן לא צדקו יפה וכו', ובפרט דהכא עדיף עפי דהסימן ה"י במקום מבוהה תחת הצואר ולא ה"י נראה רק אם הגזירוהו בהרבה וכו'.

ושם צנ"ד סי' נ"ד צמת הנמלא וה"י יוכר צפניו ובאופן שה"י עדות צרורה להחיר, אלא שהעדים שמלאוהו אמרו שצדקוהו צעת הקצורה ולא מלאו צו שום סימן בגוף, והדבר ידוע שלבעלה היו אצטעות ידיו עקומות מעט, כתב דהנה מהחח"ם סי' ע"א וע"ב ומהנוצ"י סי' ל"ו וג"א ומהד"ת סי' ס"ד נשמע דהיכא דיש הוכחה גדולה להחיר ויש ג"כ שינוי, אזי אם אפשר לחלות השינוי בדבר מה אפי' צמודי דלא שכיח חולין, הואיל דלחלות שזה הנמלא אחר הוא הוי ג"כ צגדר לא שכיח מאחר שיש הוכחה צרורה שזכו, וא"כ צנ"ד עיקום מעט אפשר להשתנות כמ"ש הנוצ"י בס"י נ"ה וכו', אך אם ה"י העיקום רב קשה לומר שגשגה לאחר מיתב, וע"י צבית ילחם סי' ק"מ וכו', ומכ שזידד הרב השואל דו"ל דכיון דלא ידעו

הגב כגון שכיב לו יתר או חסר או שינוי בחדל מאיצריו

אכל

אוצר

ס"ק קצ אות כב — ס"ק קצא אות ג הפוסקים

באצרים ע"ש, ובפרט דמסתמא הם ע"ה ואפשר שטעו וחשבו שא"י בגדר סימנים כלל, ובה"ג כתב הריב"ש בסימן תע"ו, וכיון שהוכיח החת"ם דהיכא דניכר היטב בטע"ה ח"ת לן למתני גם במילתא דלא שכיח, ה"י ב"ד יש לחלוק דזה, ובפרט כיון שמלאוהו נשך בראשי אלצעות הוד מעבדריש שישבו ועברו על כל גופו, אולי עשו [לחשוב] שטע"ה נחבוכ עיקום האלצעות, ולי"ה רמ"ה עליוהו להשגיח ע"ה כלל, גם כיון שטע"ה הכפור מסתמא היו המעשים דחוקים בחזק אל הרגלים ושלפוס בחזק כנהוג, ואפשר דטע"ה הוסרו האגודלים משאר האלצעות ונחפשו, וכן בשליפת צחי הידים מהידים בחזק אפשר דטע"ה נחפשו קלת העיקום של אלצעות הוד, וחולין גם בדבר שאינו מלאו כיון שהכירוהו צ"פ וכל צדיו, והוא בגדר הנמנע ועכ"פ דבר זר לחוש שמזמן עוד אדם כזה בדרך זו שזה הלך בענה, ועוד יש לזקק דבר זה וכו' ולהתירה.

ובמאמר מרדכי סוסי ז' בעגונה שהיא והעד אמרו שלצננה היה „סקאלקע“ [בגורא דזוכי עדשה] ב"ה מעיניו, והב"ד שראו את הכרוג כתבו שהיה סומא ב"ה מעיניו, כתב דקשה להחיר את האשה, דהא יש כחן שינוי גמור וזה לאות שאין זה בעלה, דאף דסומא ב"ה בעיניו אינו סימן דשכיחי בהרבה אנשים, מ"מ הוכחה יש כחן שא"י בעלה דהא בעלה לא היה סומא רק שהיה לו „סקאלקע“ בעיניו, אמנם אם נאמר דאפשר שקשה להכיר לאחר מיתת אם היה סומא גמור או רק „סקאלקע“ היה לו בעיניו, אז אפשר ליישב עדותם, אכל דבר זה לריך בירור גמור.

קצא. יתר או חסר או שינוי וכו'. א. אם יש הבדל בין יתר מתולדה לשנתוסף אח"כ, ע"י בהכחות רע"ה שניין לשטמ"ק ב"מ כ"ז שהביא דברי הראב"ד שכתב: אני תמה על כל שאר ענינים הנולדים עם האדם כגון רגל עקומה ויתר זידיו ורגליו וכמה חידושים שנולדים עם האדם, אם הם מלאים צנן גילו, ומה הפרש צנן שומא לכוין, ושומא דברו עליו וה"ה לכוין, אכל כשהעמידו חלוקתן בשומא סימן מובהק, דוקא בשומא, אכל יותרת ושא"ר חדושים שאין מלאין באדם סימן מובהק הם, וכן בסימנים עשויים להשתנות לאחר מיתת דוקא שומא שאינה אלא שינוי צעור האדם, אכל שאר חדושים שהם מן העלמות ועודי הכשר כגון חטוורת ורששו שקוע וכיוצא, ודאי אינם עשויים להשתנות.

וע"י באמרי אש סימן ע"ו קרוב לסופו שכתב דעפ"י דברי הראב"ד יש לפרש דברי העיטור שכתב דליכא סימן מובהק אחרנית בגופו אלא הכרת פנים [ראש לעיל בס"ק ק"ל אות א'], והיינו דס"ל ג"כ דאח"ל דפליגי בשומא מלאה צנן גילו ה"ה לכל שאר החידושים הנולדים עם האדם, ורק פרוץ פנים עם החוטם אף שגם הוא אינו רק כמו סימן מובהק, מ"מ אין לחוש שיהיה צנן גילו דומה לו עד שלא יבא הפרש צנייהם כלל, וזה שכתב דאין שום סימן מובהק אחרנית בגופו דהיינו הנולדים עם האדם זולת הפ"פ וכו'.

ובאגודת אזור סימן י"ח אות ד' ובמח"ל בפתיחה לסעי' כ"ד [דף ס' ד'] העיר אה"ה דמשמע מדברי הרמ"ה דגם יתר מתולדה הוי סימן מובהק, והרי מדברי הראב"ד ה"ל מבורר דביתרתת וכל שאר החידושים הנולדים עם האדם יש לחוש בהם שמה מלאים הם צנן גילו כמו שומא, וכח דהיה מקום ליישב עפ"מ שהעלה דהרי"ף והרמב"ם פסקו לגמרי כלישנא דסימנים דרבנן וכמ"ש גם הב"ש, ולפוס האי לישנא מסקינן דלא חיישינן כלל למלאה צנן גילו אפילו בשומא אלא שהשומא מלך עלמה אינה סימן מובהק משא"כ יותרת, ואפשר דהראב"ד גופיה לא כתב כן כי אם בפשט ההלכה אליבא דלישנא קמא דרבא, אכל לדניא גם הוא סובר בהרי"ף והרמב"ם, וזה שסיים הראב"ד „אכל כשהעמידו חליקתן בשומא סימן מובהק

ובחקרי לב סימן י"ג כתב [בדכ"ד ד"ה ונהג] דהסימן שהעידו בצדד אי של החוטם ה"י לו קלת חסרון מגוף החוטם, אם יבורר דשינוי זה נולד לו מעת בריאתו נראה דדמי למ"ש הרא"ש דכנ שינוי אחר הוי סימן מובהק, גם לא נחביר אי בחסרון זה הוי שינוי גדול בחוטם או לא, דאם אינו שינוי גדול כד כתב הרשב"ם בסימן י"ג והמ"ז בסימן ס"ג דלא חשיב סימן מובהק.

ומדברי הרבה אחרונים מבורר שחפסו דכל חסרון שנתחבר אפילו שלא בתולדה הוי סימן מובהק, וע"י צנח דהסימנים ערך „אלצעות קטנה“ בדברי המנהח פתים.

ג. האם צ"ל באיזה אבר היה היתר או החסר. כתב צביה ילחק סימן פ"ד אות ח' הנה מלשון הרמ"ה שכתב „דיתר או חסר או שינוי ב"ה מאיצריו הוי סימני“, לא נודע אם תיבות „באחד מאיצריו“ קאי גם על יתר או חסר דהיינו שיאמר שיתר יש ב"ה מאיצריו [ויליין באיזה אבר], אכל אם נודע שהיה לו יתר ולא נודע באיזה אבר לא הוי סימן מובהק, או דהיינו „ב"ה מאיצריו“ קאי רק אשינוי אכל ביתר או חסר אפילו אם אין ידוע באיזה אבר נמי הוי סימן

ביאור הגר"א

[פה] (קה) אכל קטן או ארוך

או

[פה] אבל קטן כו' גמ'

שם ואפי' סי' מובהק לא הוי כן חמורו סומק כמו בכליו שם י' :

(י' ע"ד הגר"א אלו עיי' באוצה"פ סוף סי' קצ"ג.

פתחי תשובה

אז גם הארוך וגון בהפלה ג"כ סימנים חלשים הם ודי שאין מחזיקים לגרועים. וע"פ הדברים האלה יבאר הוא ז"ל לנכון דברי הרמ"א בהנהגה זו שכתב אכל קטן כו' לא הוי סימן מובהק וקשה מאי אריא דלא הוי סי' מ' דמהני לכל הפוסקים אפי' הני דסבירי סימנים דרענן הרי אפילו להני דסבירי סימנים דלורייתא אפי' ארוך וגון לא מהני ולפי הנ"ל ונבאר היטב דברי הרמ"א בהנ"ל סוגנים על דברי המאמר שפסק סימנים דרענן ולשיטה זו יש מקום לומר דארוך וגון אם הוא קצת בהפלה מחשב סי' מ' ביותר והילוך זה עלמו אפשר לומר ג"כ בחיור וסומק לחלק בין אם הוא קצת בהפלה או לא לא ע"כ נא רמ"א לומר שאינו כן וכוונתו שסברתו לעיל ולא היה יכול רמ"א לומר דארוך וגון הוא סימן חלש לפי שארוך וגון שהוצרכו רמ"א כולל בין שלא בהפלה ובין קצת בהפלה ואם הוא שלא בהפלה או אפי' סי' א' אינו אכל עכ"פ נזה שום בין הוא שלא בהפלה ובין בהפלה עכ"פ אינו סימן מובהק ביותר ולכן כתב רמ"א דקטן וארוך כו' לא הוי סי' מ' ובין יהיה זה כוונת רמ"א או לא עכ"פ סברה נכונה היא לדינא עכ"ל. וכתב עוד דכיון שהרמ"א בפסקיו שם יליף סימנים גדולים וארוך וגון א"כ גם בסימנים גדולים יש חילוק בין מופלגים קצת בגודל ובין אינם מופלגים. (עמ"ל לקמן סי' ק"י) וע"ש עוד שכתב דמה שהגדירו העדים שיעור קומתו של הנדה אף שאמרו שיעור קומת האיש ממש כמו שהיה קומתו בעל האשה אין זה עילוי לשבח כלל דלון קומתו הדי דומה לקומת המת ולכן קומת המעומד קומת המושב ולכן אין סימן זה נחשב כלל אפי' לסימן גרוע ע"ש. וישן עוד בתשובת דברי אברהם ר"ס כ"ד מעטין זה:

(קה) אבל קטן או ארוך כו'. עיין בתשו' גליא מסכת סי' ח' אות ב' שהביא מ"ש הנו"כ סי' כ"א וז"ל ונ"מ נלע"ד דארוך וגון שאמרו גמ' היינו ארוך וגון ביותר אכל ארוך וגון דעלמא ודאי שלא היה נרדף התנא לומר שאינו סימן כלל עכ"ל והוא ז"ל כתב עליו שדבריו הנה תרומות משה"ד סי' קס"א והארוך לסתור סברא זו ומדברי הרא"ש כלל כ"א ושאר דריות וכתב אח"י צלות ג' וז"ל וימנעו הנאמר דארוך וגון דעלמא הוה נגדר גרועין נראה לומר דארוך וגון ביותר הוה נגדר סימן חלש ואפשר אם ארכו הגיע לשיעור קפת המבואר פ' אלו נוטין דף מ"ה ע"ב הוי סי' מ' ופשיטא אם הגיע לשיעור תורן המבואר שם או לשיעור גולא דלנצט דיש לקבועו לסימן מובהק אף לאלו דעות המחמירין בשיעור המובהק כו' ע"ש עוד צלות ט"ו וט"ז. וכפי הנראה לא ראה דברי הנו"כ תימנע סי' סמ"ד דשם כתב ג"כ דבר זה דארוך וגון שאמרו גמ' היינו אם הוא קצת בהפלה ולעפ"י מסקן הוא ז"ל לדינא דאם הוא קצת בהפלה הוי סימן חלש (ובדברי הגמ' הכ"ל) וכתב דנשלמה למ"ד סימנים דלורייתא וקשיא לן מחני' דאע"פ שיש סימנים בגופו וצריכין לנו לתקן גופו דארוך וגון וכיון שהתנא הוצרך לומר ע"כ דלירי קצת בהפלה וכתב מהר"י וז"ל דארוך וגון אפי' בהפלה גרע משאר סימנים חלשים אכל למאי דפסקין סימנים דרענן או מחני' דאע"פ שיש סימנים בגופו אח"כ כפסטה בסתם סי' א' ולא חירי התנא כלל בדרוך וגון או יש לפטורו אפילו לומר דארוך וגון בהפלה מקרי מובהק ביותר אלא דלפ"י יסוד סברות הפוכות מן הקהל אל הקהל כו' ולכן די לנו לומר דבר מנוגע דלמ"ד סימנים דרענן

אוצר

סי' קצא אות ג — סי' קצב אות א הפוסקים

חמנים אין להקשות מהם דאמרו שם דהננים וכו' והוא הקצר ביותר הוא מוס הפוסל בכהנים, דהתה"ד כתב רק אם הוא קצת בהפלה לא מהני ומשמע דאם הוא ארוך וגון בהפלה הרבה נחשב סימן מובהק וכ"ש סימן חלש, וא"כ י"ל דהך דננס דהוי מוס מיידי במופלגים הרבה וכן הארוך, ועוד דהא הנוצ"י בסימן סי' העלה דארוך וגון קצת בהפלה הוי סימן חלש, ועי' בצריח אברהם סימן כ"ד שהקשה ג"כ על המ"ב כנ"ל, גם כתב שם שהתה"ד אפילו בנא"ג בהפלה הרבה קאמר דהוי סימן גרוע, וחמור דהתה"ד כתב שם צ' פעמים דמיידי בהפלה קצת, ומה שהקשה הצריח אברהם משומא קטנה שאין זה שער דלא הוי מוס בכהנים ומי"מ פלפלו בגמ' אם שומא הוי סימן חלש, לא קשיא מיד, דהמ"ב כתב רק מה דהוי מוס הוי סימן מובהק, אכל מה דאינו מוס יש מהם דהוי סימן מובהק ויש דלא הוי סימן מובהק וכו'.

ובארי' דבי עיראי סימן ח' הביא דברי תשו' גאוני בתראי הנ"ל שכתב דכל דהוי מוס הוי סי' מובהק, וכתב עליו דלא ידע שום גילוי לזה, ודאדרבה מבואר להיפך, [ומלמד הראיה מננס שהביא שם וכנ"ל צעין יחס, כתב עוד] דהרי עורח שהוא מוס ולא הוי סימן מובהק, וכן זולע דהוי מוס ומבואר במהר"ם מלוזלין סימן נ"ו שם מהר"ק ובקו"ע אות תל"ז שם המב"ש דלא הוי סימן מובהק וכו'. ועי' בקו"ע חקר הלכות שצבוק ספר דופקי תשובה סימן ט"ז מ"ש צענין זה.

קצב. אבל קטן וכו'. א. נרשם על דין זה שהוא מחשו' הרא"ש כלל נ"א סימן ו'. וכתב הנוצ"י סימן סי' דאם כי כן מבואר בתשו' הרא"ש שם, מ"מ כאלו ראויו להיות נרשם, פסקי מהר"א סימן קס"א, וכן הוא בדרכי משה אות כ"ח.

וכתב

(י' וצ"ע על הרמב"ם סי' ס"ח מביאת מקדש הי"ד שבי' סתמא הארוך ביותר ולא הביא מה שמבואר בגמרא דזה דוקא בשאינו עב לפי ארכו. ואפשר דוהיה כונתו במ"ש שם עד שיהיו מופלגים משאר העם וכו'. מדברי העין יצחק שם.

(** וכ"כ בס"י ליה. ויש להעיר דלפ"י ר' גרשום בבכורות שם דאריבא שמוטה סניא היינו ארוך ודק ופרצופו בולט הרבה לחוץ וסנוי הוא לראות, א"כ יתכן דארוך ודק גרידא לא הוי אפילו סימן אמצעי.

סימן מובהק, אך משנן תשו' הרא"ש שהוצא בעור סימן ק"ח וצ"י כאלו שכתב: אם אמר סימן מובהק כגון חסר א' מאבדו או יתר צרגיו או צידיו או שום שינוי בא' מאבדו עכ"ל, מבואר דגם ביותר או חסר צע"י [שיאמר] בא' מאבדו, [אולם עי' לעיל בסי' קפ"ט אות כ"ג בדברי הקהנא יעקב סימן י"ב], ומשום זה כתב הבית יחזק בגדולו שבה מתבטא מבית החולים ושם נאמר שמת איש א' על חולי עולם יתרה שהיה צו, והעגונה חומרת שאמנם התחיל לחמור בצעלה עולם יתרה על מלחו, דלא הוי זה סימן מובהק, לפי שבמכתב לא הוזכר שהיה על מלחו, ומעטם זה נראה דאע"ג דע"כ יתרת זו לא היתה אלא מתולדה כי הרי הרופא אמר שמת מיתרת ואם היה זה מתולדה לא שכיח שימות מזה, וא"כ היה מקום לדון דלכו"ע הוי סי"מ, כי הרי גם להרמב"ד שצטעמ"ק הנ"ל הסובר דלחירון דשומא מלויה צנן גילו גם יתרת מלויה צ"ג, וכו' רק ציתת מתולדה, אכל שלא מתולדה גם הרמב"ד מודה דהוי סי"מ, חמנים כיון שלא אמרו אנה מקום היתרת לא הוי סימן מובהק, אך מ"מ סימן חלש עכ"פ הוי וכו', ובסימן חלש יראה מאסד"א ע"ש.

ד. האם מה דהוי מוס בכהנים הוי סי' מובהק. עי' בסי' הקודם אות ד' מהגליא מסכת סי' ח' אות ו' שכתב צדעת הרא"ש והתה"ד דס"ל דכל ענין הנקבע כמוס גבי כהנים הוא כסימן מובהק אכל סימנים וכו'. ועי' גם בתשו' ר"י אייזיק צ"י יעקב שצגאוני בתראי סי' כ"ה שכתב בתוך דבריו דקיי"ל דכל דהוי מוס הוי סי' מובהק.

ובעין יצחק סימן כ"ח דייק גם מהמשאלה צנימין סימן סי"ג שכתב דחיסור או יתר אבר הוי סימן מובהק דמדלורייתא הוי מוס גמור לכל דבר שבעולם, משמע דס"ל דמה דנחשב למוס הוי סימן מובהק צעגונה, אך העיר ע"ז מהא דארוך וגון ל"ה כי אם סימן גרוע ולפי התה"ד והנוצ"י [שצט"ק שאל"ה אות צ'] מיידי כשהוא ארוך וגון ביותר, ואילו בצבורות מ"ה צ' איתא דקפה דהיינו צבוח הוי מוס הפוסל בכהנים, הרי דאף מה דהוי מוס לא הוי אפילו סימן חלש רק סימן גרוע, וכתב דיש לדחות דהא דאמרו שם צגמי דמיידי באריכא שמיטה סניא, ופירש"י דארוך ודק שאינו עב לפי ארכו, ובפירוש המשנה [להרמב"ם] שם כתב דהקפה הוא ארוך הרבה עד שמואסים צני אדם בארכו (*), וא"כ אין לראיה משם וי"ל דהיכא דהוא צבוח ודק שאינו עב לפי ארכו נחשב זה לסי' חלש (לפחות **),

אוצר

ס"ק קצב אות א—ג

הפוסקים

גדר סימנים חלה דהו סימנים גרועים וכו', וכן מוכח ומבואר ברש"י
 ב"מ כ"ז ב' דפירש דהא דלוי"ג לאו סימנא הוא, דהכרחי ארוכין וגו' וכן
 יב, הרי דליירי בלוי"ג דעלמא ולא בלוי"ג גוץ ביותר, והאריך בראיות
 ע"ז, גם עלם סברת מהרש"י קשה דל"כ גבי חטמו שקוע דמבואר
 בזה"ל עלמא דצעי שיהא שקוע כל כך כשיעור חרום דקרא ומעט
 שקוע לא מהני, נימא ג"כ כמו גבי לוי"ג הוהיל ומלניו עכ"פ בני אדם
 הנוקיים בזה דהכרחי אין שקוע חלל רק בדרך העצב ויש בהם שקוע
 מעט ויש שקוע יותר ועדיין לא הגיע לשיעור חרום דקרא ויש שהגיע
 עד זה השיעור, אע"פ נימא דלא יועיל כלל סימנא דחרום כו', לכן מסיק
 שם בלוי"ג ד' דלוי"ג גוץ ביותר הו' בגדר סימן אמלעי, ואפשר דאם
 ארכו הגיע לשיעור קפה המבואר בנכורות מ"ה ב', הו' סימן מוצהק,
 ופשיטא אם הגיע לשיעור תורן או גולא דלעצב המבואר שם, דיש
 לקובעו לסימן מוצהק אף לדיעות המחמירים בשיעור סימן מוצהק
 [ע"י ס"ק ק"ל אות ד'], דיש סברא לומר דכל הני עיני הנחשבים
 למומים גבי כהנים מקרו שינוי להיות סימן מוצהק וכו', וע"י לפיל
 ס"ק ק"ל אות ד'.

ובשם אריה סימן ק"ה כתב על המהרש"י דמה שהוכיח דאפילו
 ארוך וגוץ בהפגה ל"ה סימן דל"כ מאי קמ"ל, יש לדחות,
 דקמ"ל דאפילו צירוף הרבה סימנים כדומה לא מהני דלא נימא
 דנכ"ה"ג לא תליין שקרה מקרה ואיתרמי כולו עוד באיש אחר, [וע"י
 בלוי"ג שח"ז], גם קשה על המהרש"י אמאי לא דייק בן אמתני דכליו
 בחוריו וסומקיו וקשה דמאי קמ"ל בזה וצוה לא שייך חירולו, [אולם
 ענפ"ת ס"ק ק"ה שהעתיק מהכוז"ב"י סי' ס' שכתב דחילוק זה של
 מהרש"י אפשר לומר גם בחור"ם ולחלק בין אם הוא קצת בהפגה או
 לא], אך י"ל דהא קמ"ל דא"י אם היה לבוש בגד אי' לבן ועוד בגד אי'
 חרום דהו' מילתא דלא שכיחא דהא בגד חרום הוא מלבוש של פרישות
 כמ"ש הרמ"ה ביו"ד סימן קע"ה, ובגד לבן הוא בגד של נועים, וכו"ל
 דביתא הוא קצת סימן, על דרך שאמרו אי' ספרא לא סייפא, קמ"ל
 דסימן כזה לא מהני. ויכ"כ שם בס"י כ"ה. וע"י בס"ק קפ"ו אות כ"ו.

ג. ארוך וגוץ ועוד תוארים. כתב בשארית יוסף [לר"י ריחין]
 סימן נ"ז דאף דלוי"ג גוץ לא הו' אפילו סימן אמלעי,
 עכ"ז אחרי שצ"ד תיאר אותו [הגוץ] עוד באיזה דמות, שאמר שהיה
 רחב כחפים וגם הזכיר שם אוממותו שהיה רובל, בהעלפתו שיהיה
 יחד יהיה כסימן אמלעי, אחרי דאזכור הסודצים כפסרים באוממות זו
 המה מיעוטא דמיעוטא, גם הא כתבו האחרונים דהגוץ בהפגה
 וכנ"ד שהיה קטן ביותר הו' סימן אמלעי, ועכ"פ זה הו' כאלו נודע
 לנו שזה שהיה חלל פ' בכפר פ' הוא הנאצד וכו'.

ובבר' ליואי ח"ב סימן כ"ב [הראשון] כתב דאין לסמוך על הגדת
 העדים שהכירו הגוף בעצ"ע שהוא של פ' הנאצד בהיותו קצר
 הקומה ורחב העלמות, דהרי לוי"ג ל"ה סימן כלל, ואפ"י כשיש בו
 עוד איזה שינוי אחר, וכנ"ד שהיה גם רחב העלמות משוגה משאר בני
 אדם, נמי לא הו' ארוך וגוץ סימן, דאל"ה מה לר"ך הש"ס להשמיטנו
 שגא לסמוך על סימן דלוי"ג הא פשיטא דל"ה סימן דכמה לוי"ג איובא
 בצוקא, וע"כ דגם הש"ס מייירי בזה"ג שיש עוד איזה שינוי אחר מלצד
 האורך והקומה ואפ"ה לא מהני. וע"י בשם ארי' שבלוי"ג הקודם.

ובחש"י הרב ר' יעקב פולאק שצ"ס ויקס עדות צפסק על עגונה כתב
 [בדכ"ב א'] דגם כשאמר קומתו ועצבו ושמו נמי לא הו'
 סימן, דהו' ממש ארוך וגוץ. וכ"כ בן הנוצ"י בתיגא סימן נ"א.

ובחתם סופר ח"ב סימן קמ"ח כתב להסימן שהיה גוץ ורך בשנים,
 הוא סימן שאינו מוצהק, ומה יועיל צירוף רק בשנים, כולו
 ארכיו וגו' רכי שנים המה בתחילתן.

ובחזון למועד סימן כ"א כתב דזה שהכירו את פ' מפני שהיה גבה
 קומה ועב, פשוט ממה דמבואר בש"ס דלוי"ג ל"ה סימן, וגם
 בהפגה

וכתב עוד בנוצ"ת שם דלכאורה קשה לשון הרמ"ה שכתב דקטן וכו'
 לא הו' סימן מוצהק ומשמע דסימן צינוני מיהא הו', והרי
 בגמ' מבואר דאפילו למוצרים דסימנים הם דלורייחא אפ"ה ארוך
 וגוץ לא מהני משום דהו' סימן גרוע, אמנם כבר כ' הכ"ס צסק"ע
 דסי' אמלעיים התלוים במחלוקת אי' סיד"ה או סיד"ר נקראים סימנים
 מוצהקים [בלשון הפוסקים], והסימנים דמהו לכו"ע נקראים סימנים
 מוצהקים ביותר ע"ש, א"כ הרמ"ה כאן דקאי על דברי המהצ"ל שפסק
 כמ"ד סיד"ר ומסיים שאם הו' סימנים מוצהקים ביותר מעידין עליו,
 ולדידיה סתם סימנים נקראים מוצהקים ולא מהני, ע"ז כתב הרמ"ה
 דקטן וכו' לא הו' סימן מוצהק, והיינו שאינם אפילו סי' אמלעי הנקרא
 לשיטה זו מוצהק. וע"י בלוי"ג שח"ז שפ"י דברי הרמ"ה באופן אחר.

גם בחזן טוב סק"ל כתב דהרמ"ה כאן קרי לסימן צינוני סי' מוצהק,
 וליון ל"ש הכ"ל.

ובשוואל ומשיב ח"ה סימן נ"ז כתב דהך מוצהק שצדמ"ה טעות
 סופר הוא, דהא מקורו הוא מהרש"ש ושם לא כ' רק דל"ה
 סימן, והיינו דהו' סי' גרוע, ועכ"פ סק"ע שביאר בזה"ל כן, והכוז"ב"י
 כתב ע"ז דרכים רחוקים והעיקר כמו שכתבנו, שוב ראיתי בסמ"ע
 חו"מ סימן רס"ו סק"ז וסק"ט שכתב דלוי"ג גוץ הו' סימן אמלעי.
 והש"ך שם סק"ב וסק"ג כ' עליו דטעות הוא, דלוי"ג ל"ה סי' כלל.
 [ועמ"ז שם שבי' דמ"ש הסמ"ע דלוי"ג הו' סי' אמלעי, היינו כשמותן
 בו מזה כמה היה ארוך וגוץ. וע"י להלן בלוי"ג וכו' ובהוס'
 חיים ח"ב דל"ה אי' כ' דנראה דהסמ"ע מייירי בלוי"ג בהפגה קצת
 וזה הו' סי' אמלעי. וע"י להלן בלוי"ג ב'.

ב. וארוך וגוץ בהפגה קצת. כ' צפסקי מהרש"י סימן קס"ה
 דנראה דהא דקאמר תלמודא דלוי"ג גוץ ל"ה סימן כלל
 אפילו למ"ד סיד"ה, לא מייירי דלוי"ג ברוחצ חלצב משאר בני"ה צינוניס,
 דפשיטא דהאי ל"ה סימן כלל ולא אילטריך לאשמעינן, אי' שמופגה
 קצת בארכיות ואפ"ה לא מהני כיון שרגילות הוא בהכרח בני"ה שהם
 ארוכים וגולים מצינו ולכן אם הוא קצת בהפגה לא מהני. וכ"כ
 הנוצ"י בסימן נ"א מדעת עלמו. וע"י במהר"י ווייל סימן ט"ט [דף פ'
 ג'] שכתב דלוי"ג גוץ שצדמ"ה פירושו ארוך עפי' משאר ארוכים וכן
 גוץ ואפ"ה לא הו' סימן.

ובנוצ"ת סימן ס' כתב דכיון דכל ההכרח של מהרש"י הוא משום
 דשלא בהפגה הוא מילתא דפשיטא דל"ה סימן כלל ולא
 אילטריך התנא להשמיטנו זה, א"כ זהו רק למ"ד סיד"ה דלדידיה
 קשיא מהני דאעפ"י שיש סימנים בגופו ואילטריך לתרן דמייירי בלוי"ג
 וגוץ, אצל למ"ד סיד"ר א"כ מהני איתא כפשוטו בסתם סימן אמלעי
 ולא איירי התנא מלוי"ג כלל, ולא נהי דלוי"ג מעט יש לנו לומר
 מסברא חילוקה דודאי לאו כלום הוא, אצל אם הו' לוי"ג בהפגה
 אפשר לומר דמקרי סימן מוצהק ביותר, אלא דקשה לומר בן דל"כ
 תהיינה סברות הפוכות מן הקצה אל הקצה, דלמ"ד סיד"ה יהא לוי"ג
 בהפגה גרוע יותר משאר סי"ה, וגמ"ד סיד"ר יהא עדיף מסי"ה,
 ולכן די לנו לומר בזה דבר ממוצע דלמ"ד סיד"ר אז גם לוי"ג בהפגה
 ל"ה רק סי"ה, ויש לנו נפ"מ בזה דמקרי סי"ה גם לשיטה זו דסיד"ר,
 לפי"מ שצדמ"ה בזה מקומות דהיבא דילתא מאסד"ה מהני גם סי"ה
 וכו' ע"ש. וכן העלה במהר"ה הלוי ח"ה סימן קמ"ט עפ"י מהרש"י
 דרק למ"ד סיד"ה הוא דלוי"ג גוץ בהפגה קצת לא הו' סימן אמלעי,
 אצל למ"ד סיד"ר הו' סי' אמלעי עכ"פ. ועפ"י ס"ק ק"ה.

ובגליא מסכת סימן ח' אות ב' [הוצא בפ"ח הג"ל] האריך לסתור
 סברת הנוצ"י מדברי הרא"ש בזה"ל כלל ג"ה שחקר אחר ראיה
 דצינוני בקומה ל"ה סימן ע"ש, ואי נימא דתלמודא לא איירי מארוך
 וגוץ דעלמא א"כ מה לר"ך ראיה על צינוני הא זה פשיטא מארוך
 וגוץ דעלמא וכו', אע"כ דתלמודא איירי מארוך דעלמא דהו' ככלל

אוצר

סי' קצב אות ג—

הפוסקים

במשבו את לדי הכותר שיש צדדו שם כתב דגם האדרת שהיה מכון עד ארכובותיו היו ג"כ סימן אמלעי, ע"ש.

ו. מידת האורך של סימן שבגוף, או אורך כליו של המטה. כתב במשאלת צניינין סימן ס"ג דמדת אורך הוי סימן מוצבק כדאמרין באלו מליאות מידת ארכו ומידת רחבו יתכן למידת ארכו, וזכו עשמו של הכה"ד שכתיר צדדות גוי מסל"ת שמלא יחודי הרגז וזכר לו עורח צעין אחת ומאחור העין ילא לו פלע וללקח עד סמוך לפה ע"ש, והיינו מכיון שהנכרי נתן זה מידה מן העין עד הפה הוי סימן מוצבק בהחלט משום מידת האורך, ואע"ג דבגמ' צ"מ מסיק דהיינו דוקא באצידה אבל בגט לא הוי מידת האורך סימן מוצבק, לא לענין שמספ"ל בגט אחר, דלענין זה הוי סימן ארכו סימן מוצבק, אלא התם מייירי לענין שהבעל אומר שמידו נפל והוא אומרת שמידה נפל דאע"ג שהיה אומרת מידת ארכו לא סמכין עליה דלילמא ביהדי דנקט ליה חזיתיה וכו'.

ובכתב ע"ז הע"ז בס"ק ל"א דאם כי ודאי נראה דכשאומר השיעור של האורך הוי סימן מוצבק, מ"מ שם צבוצדא דהכ"ד לא הוצרכו האורך צמדה כמה הוא, דהא עד סמוך לפה קאמר ולא עד הפה, וצודאי דהכ"ד לענין מקום הללקת קאמר.

ובאריה דבי עילאי סימן י"ב על דבר סימן הללקת שצרגלו השמאלית ממכת קרדוס, כתב דהוי סימן מוצבק כיון שכועד דאורך הללקת היתה כרחבה של קרדוס הוי זה מידת ארכו, ולפיכך הע"ז בסק"ל מידת ארכו הוי סימן מוצבק, ואף דמכת קרדוס שכיח, מ"מ לא בכל מקומות החוכים ע"י קרדוס נעשה ללקת בכל אורך ורוחב הקרדוס, ושיכא כאן גבול וכלן נמוך וגם החיתוך הולך בעקמומיות, ועכ"פ יש להוסיף זה על הלמנוס שלמנוס מקום הללקת דפסקו הע"ז והכ"ש דלמנוס מקום הוי סימן מוצבק, וכזה כתב בצדדי לדיק ח"צ סימן א' [דף ע"ב].

ובבמים חיים [לרמ"כ רפפורט] סימן י"ח תמה על המשאלת צניינין שלא שם לבו לדברי החוס' צ"מ כ"ז צ' ד"ה ואנא דמוכח להדיא דסימן מידת ארכו לא הוי אלא סימן אמלעי, ונראה דהמ"ב סמך אלא דאמר בגמ' שם גבי הוא אומר סימני בגט והוא אומרת סימני בגט יתכן נה ופריך אילמא צמדת ארכו ורחבו דילמא ביהדי דנקט ליה חזיתיה, ומשמע דגנא באי הששאל היה מהני סימן אורך ורוחב אף בגט, אבל תמכני דהלא ברא"ש שם מפורש דמדת אורך ורוחב הוי רק סימן אמלעי, [ע"י צחן עוב סק"ל שהוכיח מדברי הרא"ש אלה שסובר דאורך ורוחב הוי סימן מוצבק, וע"ש צבצד עוב וצפנים מאירות ח"ג סימן צ'] ואפ"ה מהימנא האשה מטעם האשה שאמרה לצטלה גרשתי נאמנת ע"ש, וכן מפורש בטור אהע"ז סימן קנ"ג וצשו"ע שם, וע"י צ"ש שם סק"ה, והן אמת דמדצרי הרי"ף שם יש להוכיח דס"ל דמדת האורך הוי סימן מוצבק ביותר כו', אבל מאחר שצשו"ע פסק כהרא"ש וגם הרמ"א לא הגיה כלום וגם הכ"ש הביא בשם הדרישה והב"ח והרש"ל כוותיה דהרא"ש, ודאי דאליו חשמועין, ואף שנלמאורה גם דצרי הרמז"ם מטין להרי"ף, אבל בקל יכולים להטות דצרי הרמז"ם לדעת הרא"ש, ואדרבה אפשר להוכיח דס"ל בדעת הרא"ש וכו', וכ"כ הכי"מ צפ"ג מהל' גזילה וכו', ובגדולו שהעגונה אמרה על הכיס הנמלא אלא המת שארכו לערך חצי אמה ורחבו לערך רבע אמה, כתב דמלמד דאין זה רק סימן אמלעי, נראה עוד דכיוסם כאלה שכיח ומלוי למאד אלא אנשים שיעשו צמדה כזו וכיון שכן לא הוי סימן כלל כדאיתא בתוס' יצמות קע"ז צ' ד"ה אחרמויי. וע"י פ"ת ס"ק ק"ט ממרה"ל.

ובנחלת אבות סימן י"ז הקשה עוד על המשאלת צניינין מהא דאמרין צ"מ כ"ג דמדמשקל הוי סימן מדה ומנין נמי הוי סימן, ומשמע דכל מה שמועיל סימן המדה הוא משום דילפינן ממשקל, וכיון דמשקל עלמו לא הוי סימן מוצבק כדמוכח צ"י איזכור נשך גבי צדקינ

בהפלגה קלת מי יכול ליתן גבול בשיעור גדולתו, ואי"ז נחשב לסיומן כלל, וצפרע צ"ד שכפי שמספרים העצמותו תחילה ועי"ז נחפה א"כ אין ראיה כלל מקומתו ועציו.

ובדברי יששכר סימן קל"ה כתב ג"כ דאפילו לזרף סימן הגוף לסיומן השומא שאלל האוזן, והעגונה לא למלמא המקום האוזן, אין לזרפו, דסתם ארוך וגוף שאל בהפלגה אפילו סימן גרוע לא הוי.

ד. ובהפלגה הרבה. ע"י לעיל צאות צ' מהגלוי מסכת. ובעין יחזק סימן כ"ה כתב דמהכ"ד שכתב דאם הוא קלת בהפלגה לא מהני, משמע דאם הוא ארוך וגוף בהפלגה הרבה נחשב סימן מוצבק, וכ"ש דנחשב סימן אמלעי. [וראה לעיל בס"ק קל"ה אות ד' צענין מוס אי הוי סי"מ]

אך בתוס' חיים ח"צ דל"ה א' כתב דקשה לומר דארוך וגוף בהפלגה גדולה יכא סימן מוצבק ביותר שיכא אפשר לסמוך עליו צ"י שום העטרפות סימן אחר, וקל"ה אסמכתא ורמז נזה משבת ג"ע שרצ לא החליט אלא שאמר לו אמת גבול רבה אריכא לנהרדעא שזכו לוי כי אם צוה שאמר לו שגם שהוא אולע, ומסתמא כיון דאמרין כן לפני רב שהיה הארוך צדדו כמבואר בגמ' כ"ד, מסתמא היה לוי ארוך בהפלגה גדולה, ואעפ"כ לא היה רב מחליט משום זה בלבד שהוא לוי אי נא הסימן דאע"פ, הכי דארוך וגוף בהפלגה אי"ז סימן מוצבק ביותר, ואף דבגמ' בגדה שם לא חשיב את לוי צין האנשים הארוכים, היינו דאלה דחשיב שם היו הארוכים ביותר בהפלגה והבגומה כדאי' בגמ' שם וכו'.

ה. וכשאמר העד מדת קומתו. כתב הגוז"ת רס"י ס' [והוצא צפ"ת סוס"ק ק"ה בקי"ור] דמה שהשבת דאם העדים אומרים שיעור קומתו של הנכרג עדיף מארוך וגוף, אינו לא כן עמדי, דזה היה שייך אם היו רואים אותו חי, אבל מה שראוהו אחר מותו מושב, אין קומת החי דומה לקומתו אחר מותו, כי צדדו צחיים אף אם הוא שוכב עכ"פ אצרינו נקצבים ואינו פושט כל כך רגליו, אבל אחר מותו אצרינו נפשטים צפישוט רגלים, ואם ראו את בעל האשה צקומתו מעומד, אין קומת המעומד נראה שזה צקומת המושב, ולכן אין סימן זה נחשב כלל אפילו לסיומן גרוע.

וברדב"ז ח"צ סימן תשל"ח כתב ג"כ דאפילו אם מכיון מדת ארכו ממש יש כמה צ"י אדם כן, אי"ה האדם מתאריך אחר המות וזה נראה לעין.

ובזכרון יוסף סימן ה' [דף ס"ג ג' סוף אות י'] כתב דמה שמדדו אותו והכירוהו ע"י עי"ז דמדת ארכו, לא מקרי הכרה כלל, דסימן גרוע שצגרושים הוא כדאמרין בגמ' גופו דא"ג, ועוד ידוע שבעל חי מכוון כוויץ לאחר מותו ונתקטן כדאמרין בסוכה כ"ג צ' גבי עשה צהמה דופן לסוכה, ומכ"ש כשהיה המת צמים דמימנא למתי ליה.

ובס' ויקם עדות דכ"צ א' כתב הרב ר' יעקב פולאק דזה שאמר הוראה שקומת האיש שרצה היה צקומת איש העד אבל היה עב ושמן ממנו, זה לא הוי סימן כלל, דזהו ארוך וגוף.

ובבגודות אזור [מצעל מרה"ל] סימן י"ד ע"ד סימן האדרת שאמרה העגונה שהיה מכון עד ארכובותיו וכן נמלא אלא המת, כתב דחשיב עכ"פ סימן אמלעי, ואין לחוש שאחר מיתה נשתנה דהיינו שנתפשטו הקמטים או נקטעו הירכים עד שהגיע למדה זו, כיון דהסימן הוא מפאת הלמנוס דלא איתרמי צ' אנשים או חפלים מלוממים צמדה א', מה לי שיהיה כן מחיים או אחר מיתה סוף סוף לא שכיח דמתרמי מלמוס כזה, אולם צגוצ"ת סימן ס' החליט בפשיטות דמדת ארכו של המת בלמנוס ל"ה אפילו סימן גרוע משום דמדדו משתנית לאחר מיתה וכו', וא"כ בעל דעתו. [אולם צאות י"ע שם

אוצר

ס"ק קצב אות ו—

הפוסקים

וישכב כל קושיות המים חיים על המ"ב. ועיי' ברד"י ח"ב סי' תשל"ח.

ועיי' במים חיים ה"ל סי' כ' שהשיב אל הבית אפרים ודחה ראיתו מצ"כ קב"ח, ולוין לקב"ח סימן רנ"ט שהעלה ג"כ דאין מויליין ממנו בסומן, ודחה מהא דב"ב ה"ל, וא"כ אין ראיה מן הש"ס להחיר אשת איש בסומן מדת אורח אף בהרוב ומה.

ז. ומדת הרחוב. כתב במים חיים [לרמ"כ רפפורט] סימן י"ח דודאי גם מדה הרוחב הוי סימן אמלעי, מדאמר בגמ' זה אומר מדה ארכו וזה אומר מדה רחבו יתן למדה ארכו, משמע אי לא היה זה אומר מדה ארכו היו נוהגים לזה שאומר מדה רחבו, וכן מצוה צבאר הגולה לחי"מ סימן רס"ו סעיף י"ב בשם הב"מ.

ח. ומדת ארכו ורחבו ביחד. כתב במים חיים ה"ל דנראה דגם צב"ג לא הוי סימן מוצק ביותר מחמת לירוף צ' סימנים אמלעיים, דהא אמרו צב"מ דמדה ארכו ורחבו ומדת משקלותיו יתן למשקלותיו, ואי נימא דלורך ורוחב צב"מ רפפורט נעשו סימן מוצק ביותר א"כ מהיכי תיתי דמשקל יבא חשוב יותר מהם, דבשלמא גבי סימן אמלעי שייך לומר דסימן אחד חשוב מחצרו, אבל גבי סימן מוצק השכל נותן דלא שייך לומר כן, ועיי' דגם בלירוף לא הוי אלא סימן אמלעי, ומשום זה כתב צב"מ דאף שהעגונה אמרה בערך את מדה האורך והרוחב של הכיס הנמצא אצל המה, מ"מ אין להחיר ע"ז לחוד דלא הוי רק סימן אמלעי.

גם בחשו' שבסוף שו"ע הרב [צעל הכניח] סי' כ"ח כתב דמדה אורך ורוחב של בגדים לא חשיבי כצ' סימנים שונים למהיכוי סימן מוצק, דשניהם הם סימן מדה, וכדמשמע בהדיא צב"מ כ"ח א' גבי מדה ארכו ורחבו ומדת משקלותיו וכו', ובר מן דין נמי לא דמי כלל סימני דלורך ורוחב הצבד לסימני הגוף, דסימן שבגופו הוא איזה שינוי בגופו ובשרו שלא בדרך תולדות סתם בני אדם, צין שהשינוי הוא בתולדה כמו שומא וצין שנחבזה אח"כ ע"י סיבה כמו ללקח, אבל מדה אורך ורוחב הצבד אינו נקרא שינוי דיש אורג ותופר כמדה זו ויש צמדה זו, וקרוי הדבר ושכיה שיוכלו להמלא צעולם עוד בגדים ארוגים או תפורים צמדה אורך ורוחב כמו זה ממש, אך אפי"ה הוי סימן ציננוי להחזיר אצידה משום דמאחר שהוא יודע המדה צלמאס מסתמא שלו הוא דאין רגילות כל כך שצ' צני אדם אצדו חפץ כזה צמדה שוב.

אבל בבית אפרים סי' כ"ז [דף פ"א סוף עור צ'] כתב דאם כי ראוהו [של המים חיים] כתב גם בחידושי מהר"ם לוי, מ"מ זה אינו, דתרי גווני סימנים שאינם מוצקים איבא, חדא שאינם מוצקים מלד עלמס לפי שלפעמים מתרמו כיו"צ וצאו אמרו דכל שיש צ' סימנים כאלה מלערפי להעשות סימן מוצק, וחו מה דהוי סימן שאינו מוצק מלד מה שהדבר יכול לצא לידי רמאות דזה הגותן את הסימן שיעורי משער ליה כד מכסי זה מרה וקא", ואז אפי"ה איבא עובא לא מלערפו למהיכוי סימן מוצק דאכתי איבא השבא שמה האוי מהחזי חזא שניהם יחד, וא"כ צב"מ שהעגונה אמרה מדה אורך ורוחב הכיס דעיקר העעס דלא הוי סימן מוצק באורך [אין] צמדה משום דילמא איתרמי, א"כ כשאומרת שניהם יחד מהני, וכ"ש אם גם לא הוגד לאשה שנמצא כיס צמדתתו רק שהוא ע"מ הגידה שהי' לו כיס שארכו ורחבו כך וכך דודאי י"ל דמהני וכמ"ס הב"ח צמ" קל"ב לענין גט ע"ש, ובצ"ש שם כתב שמדין צ' סימנים אמלעיים נגבו זה.

ט. ובשאינו אומר מדה האורך והרוחב בצמצום כגון חצי אמה או רבע רק אומר בערך חצי אמה. כתב במים חיים סי' י"ח ה"ל דלכאורה ל"ה כס"י אורך ורוחב כלל, אך מדברי המ"ב סי' ס"ג ה"ל נראה דסימן מדה מהני אפי"ה באמר לערך, שהרי כ' שם על ללקח דהכ"ד [דהוי ס"מ משום] שנתן זה מדה

צדקין צב"ח דאית ליה דהבא פריכא וכמ"ס הרא"ש שם, א"כ מדה נמי לא הוי סימן מוצק דדיו לצא מן הדין להיות כדון, וגם צב"מ עשין ע"ד כתב להדיא דמדה ומשקל וכיוצא אינו סימן מוצק לענין גט שאבד, וכ"כ הב"מ להדיא צפ"ג מה"ל אצידה ה"ל ג', וכ"כ הב"מ שם ממשמעות לשון הרמב"ם, אלא שנמצא גם חנה דמסייע להמ"ב והוא באסיפת זקנים [שיטה מקובלת] פרק אלו מליאות בשם הר"ן שכתב להדיא דמדה ארכו ורחבו הוי סימן מוצק אף לגבי עדות אשה, והביא ראיה מהא דאמרין היא אומרת סימני החוט יתן לה ואמרין דאמרה מדה ארכו, אלמא אף דבעין הכא סימן מוצק מהני מדה ארכו ע"ש, ובאמת מלשון הר"ף והרמב"ם צפ"ח מה"ל אצידה שכתב דוקא נקב צלד אות פ' מהני גבי גט משמע כדברי הר"ן, אלא דהטור והמחבר צימין קנ"ג סתמו כדברי הרא"ש משמע דס"ל דאין הכרע שהר"ף והרמב"ם פליגי על הרא"ש בזה.

אבל צב"ח אפרים סימן כ"ז האריך לדחות דברי המים חיים וכ' דמדברי הר"ף והרמב"ם נראה דלורך הוי סימן מוצק, ובאמת הוא תלמוד ערוך צב"ב קב"ח היה יודע בעדות קרקע עד שלא נסתמא וכו' אבל גלימא לא, ור"ב ששח אחר אפילו גלימא אפשר דמכוון מדה ארכו ורחבו, הרי מצוה דע"י סימן זה מויליין הטלית מיד מ"י שהוא מוחזק בו, ואפילו נשמואל דאמר התם אבל גלימא לא, פ"י הרשב"ם דעל מדה לא סמכין דהרבה עליית מדותיהן שוות, א"כ צב"ח שאין מדה א' לכל היריעות שפיר [גם אינו מודה] דהוי סימן מוצק, וגם צב"מ ה"י שם מצוה דסימן מוצק גמור הוא היבא דלא שייך לחוש לרמאות ע"ש, ואע"ג דמהא דאמרין צב"מ כ"ג דמשקל הוי סימן מדה ומנין נמי הוי סימן, משמע דגא פשיט ליה כולי האי שיועיל סימן מדה אלא דילפיין לה ממשקל, וכיון דמשקל גופיה ל"ה סימן מוצק להוליא ממון כמצוה צב"י פ' א"י וברא"ש, מדה נמי ל"ה סימן להוליא על ידו, י"ל דצב"מ דילוף מדה ממשקל היינו מדה אורך ורוחב דגלימא דהכיבא ל"ה סימן מוצק אצידה דשמואל צב"ב משום דהרבה גלימות מדהם שוב וכו', וכזה כתב צב"י פרק א"מ, ולפי"ז אצדא ראיות המים חיים שהשיג על המ"ב מדברי החוס' צב"מ, דהחוס' קיימו בגלימא הילכך שפיר ס"ל צב"ח דלא מקרי סי' מוצקים גמורים, אבל היבא דלא שייך דך סב"ח דהרבה עשין מדות שוות שפיר הוי אורך ורוחב סימן מוצק, ומינה לידון דידן שאמרה מדה אורך ורוחב הכיס שאין קצבה למדה אורך הכיס ורחבו, שפיר הוי סימן מוצק כל שהוא מכוון המדה, וככל זה כ' צעמ"ק על צ"ב דקב"ח צב"ח עליות ר' יונה, ואחרי שהאריך ליישב דברי המ"ב ממה שנראה מדברי הרא"ש דלורך ורוחב לאו סימן מוצק הוא, והוכיח דגם דעת הרשב"א והרעב"א שהוצא צעמ"ק צ"ב שם הוי דסימן אורך ורוחב הוי סימן מוצק, ושכן מצוה שם בשם תלמידי ר"פ ומדברי הר"ן, ושכ"ח דעת הב"י צב"מ, וזה ליישב שם הרא"ש מודה דלורך ורוחב הוי ס"מ מלד עלמו היבא דליבא חשש דצב"ד דנקט ל"י היותיה, כתב עוד דאפי"ה תימא דהפוסקים פליגי צב"ח מילתא, מ"מ הרי מצוה מדבריהם דעממיהו דהגן דלזני לחומרה הוא משום דמספ"ל דילמא סימנים דרצן, [א"כ י"ב לדון צב"ד] דילמא הלכחא כהפוסקים דלורך ורוחב הוי סימן מוצק ומועיל להחיר אפילו אם סימנים דרצן וכו', ומ"ס המים חיים שדך צני אדם לעשות כיס צמדה זו, לא ידעתי מנין לנו לצדות הומרה לומר שדך צני אדם לעשות כן, אך ודאי אם הדבר ידוע שכן אופיים של צני מדניה זו, פשיטא דלא הוי סימן, גם לריך צב"ח אם כיס זה עשוי להכניס בו מעותיו, דאלי"כ יש לחוש לשאלה, ואמנם שם צב"ח המיוחד למעות כתב הב"ש דאם סימנים דרצן יש לחוש לשאלה גם בכלים דלא מושלי להו, [ועיי' צב"ח כדל"מ צב"ח וארנקי], אך כיון שיש כאן עוד נדדי היתר יש ללרף גם זה ולסמוך על הפוסקים שהחליטו דלא חיישינן לשאלה בצב"מ. ועיי' צב"ח אריה יהודה סימן י' שדחה

שליכון

ידענא כו' וליק דלמא משום שניהם ע"ש. ליקוט :

פתי תשובה

(קו) ואפי' ק' סימנים. ענה"ט גס"מ דסימנים לחצנים מנצרים כו' וכ' נחשבות נאווני בתראי פ' מ"ט אולם בתשו' ג"ח ההדשות פ' פ"ה הרב מהר"א בנו של המו"צ השיג על אלו ז"ל בזה המדברי מהר"א משמע דמירוי אפי' גס"א דגס פ' לא מנצרי ע"ש. (ע' בזה בתשובת מו"צ טיינא פ' פ"ו וט"ש עליו בתשו' ח"ס לו"ח פ' קפ"ג ותתקן אה"ע פ' י"ו ופ"י כ"ט). ועיין במה"ל פ"ק ג"ח שהאריך בזה ומסיק שז"ע להקל בזה וכתב שאין להביא סייע לדברי המו"צ וסייעתו מדברי הם' מתת ומחר"ג מואר"א (הוצא בגס"ט פ"ק זה) שפונים מוצרים פ' א"א דכלים עם פ"א דרוך שיש לטקל בין לירוק סימנים שגזרים הנפדרים אפי' אפשר שיתצורו כ"א על דרך תפסה לשני סימנים בגוף א'. אומנם נראה דכשני הסימנים הם סמוכים אז לזה מוחא מקרה דלכ"ע תשי"מ פ"מ וע"כ לא פליגי אלא בגמיות נפרדים ולא בסמוכים אולם למעשה אין לעשות כלל צעדים זה והכל לפי ראות עיני המורה לפי ענין הסימנים דאם הם סימנים חשובים עד שכל א' צפ"ע קרוב להיות סי"מ בזה ודאי דחזור שיהם גם יחד לא יונא אפי' נאחד מני אלה וחסדי סי"מ לכ"ע וכן בכל כיונא בזה כשהי' תנור הסימנים גדר סימן מונחק שהוא דבר זר ומופלג ואין לדין בזה אלא מה שענינו ראות עכ"ד ע"ש. גם בפי' בית מחר האריך בזה והביא גסס הגאון מו"ה עוזר ז"ל שהוכיח בראיות מנצרים. והוא ז"ל דחה בראיותיו ואעפ"כ מסיק וז"ל ומ"מ לע"ד נראה אחרי שכבר הוחלט דעת כל הפוסקים שיש סי"מ ביותר שם ודאי ד"ת והאשים המו"צ הוצא בגס"ט הכלל שלא יונא א' תהאכל בל' מאלף אף שאל' מוכן אפשר בדרך לחצני להחליט ויכולו לעשות מזה פ"מ תלוי בו עכ"ל :

וציין צו"ת קהלת יעקב סי' י"ב שכ' על כדון דידיה וז"ל ה"ס שה"מ בזה דפנתם מאורליה החמיר למעשה צירוף כמה סימנים מ"מ הלא ידוע שרנים ומגדולי האחרונים מקילים צירוף סי"א ומהם הרב צעל אבן העזר ובתש"ו פני יהושע וכן דעת המ"צ והט"ז ועוד רבים וגדולים וכדלי הם לסמוך עליהם כ"ס בשעת הדחק צהיר ענוה. צפרט שלל ע"ז לנד אנו סומכין שלמלת קרוב הדבר שללו הסומנים ומהקים מקרה. סימן הטומא צבקה. וגומא לנד אינו מנוי כ"ס ציחור המקום צבקה דהכתף הוא פרק א' מפרקי היד והיו כמו נקב צד ארת פלוגי אבל צד חיצה פלוגית הוא כמו אם היה אומר גומא ציד סתם דידוח היד משאר אצרים הוא כמו יחוד חיצה משאר חיצות ובפרט הפרק מפרקי היד הוא כמו יחוד חיצות חיצה (סברא אז כדר הזכירה ו"כ אם הם צ"ו צענין שבעירו שגומא צלמחעם צנרל צסיצוב הקטעבלי חיצה לצור דהיו מונח כמו נקב צד ארת פלוגי וכ' שם דלא דמי לנקב צדן שכתבו האחרונים חיצה הוא סימן דע שפאר חיצה צן דהתם צען גופיה אין שם יחוד נקום ואין רק כיחוד האבר לנד ודמאי לחיצה פלוגית יחוד חיצה שן הוי כיחוד ארת חיצה אבל כאן צנרל גופיה מקומות' מקומות' יא ואצרים פריטים קטנים ויחוד חיצה פרט ממנו דמאי מונח ליחוד ארת חיצה. וכתב עוד שם דלא ליכתב לן כמה שלל אחרו העדים צנירור חיצה רגל ע"ש ועמ"ש לעיל ספ"ק ק"ג) וכן סימן הללית תחת צרכיו מוכות הרופאים הוי יחוד מקום מגור דהוא מקום חבור הפרקים. וכן סימן הפצור העבם וגבוה משאר צפרינו הנה הונח צסם מהר"ם פדוה **לצפרינו** מקולקלים הוי סי"מ ומחיצה טעם נחלק צין צפורן א' לכולם ובפרט צירוף כלל הסימנים יחד וצכיוון מקומם. גם סימני הנגדים צרויים לצרף. ומ"ש הרב השואל דהוי חוררי וסומנין ז"ל חוררי וסומנין היינו צדק כלל שאומר כליו שחורים אז לצנים יחוד חיצה המין מנהגים אלה הם שמיידת אצל זה פרטי המינים נחל צנר ודמאי הצננים הנחלצים בכל א' ציחור הפאסקעס א' שחור וז' כן ודלי פשוט דלין זא צכלל חוררי וסומנין כו' (ע"ש עוד צר"ם וי"ד וזה) ה"ס כי יחלץ קצת מחמירים צענינים אלו אין צדריים מוכרחים כלל כן צפרט צנ"ד שנטעם צנרר וכנר יחלץ מחזקת א"ל כו' עכ"ל ע"ש :

הפוסקים

או ארוך הוא סימן גדוע, וחיות או סומק הוא סימן אמצעי, אבל מוצהק תריוויכו לא הוי, ומלשון חשו' הרא"ש בכלל נ"א סי' ו' [שממנו מקור דברי הרמ"א וכנ"ל ברכ"ק הקודם] אין לדקדק כלל איך ס"ל צענין חיור וסומק אם הוי סי' אמצעי או לא, דאין לשונו שם מזכיר כל כך, אך מלשנו בכלל הנ"ל סי' א' שכתב דפניו אדומים ועיניו שחורות נמי לאו סימנא הוא דהרבה אנשים יש כמראה זו דאף בממונא לאו סימנא הוא כדאמר באלו מליצות כליו בחיורי וסומקי עכ"ל, משמע לכאורה דמדמה חיור וסומק בגוף לחיור וסומק בבליים, וק"ס ע"ז דמדברי הגמ' משמע איפכא, מדאמר שם אגופו בארוך וגו' ואכלים אמר בחיורי וסומקי, משמע דחיור וסומק בגוף הוי שפיר סימן אמצעי, דאל"כ מדוע לא אמר גם בגופו בחיור וסומק ככדי לאוקמי גופו וכליו צדד גוונא וכו'.

[ועי' בביאור הגר"א סקפ"ה שז"ל: אבל קטן כו'. גמ' שם ואפי' סימן מובהק לא היו כן חמורו סומק כמו בכליו שם עכ"ל. והלשון מגומגם, ואולי ז"ל: וכן חזיר וסומק כמו בכליו שם, והיינו דמפרש דבגמי מלינו חו"ם על כלים, ואילו הרמ"א נקטן על הבג, לזה מליין דחו"ם בגוף הם כמו בכלים, ומש"כ ואפי' סי"מ לא היו, כנראה דר"ל דאפי' סי"מ סתם לא היו, דהיינו סי' אמלטי, ומוסב על דבריו שס"ק הקודם שז' דשומא הוי סי"מ אבל לא ביותר, ע"ז קאמר אבל קטן אפי' סי"מ [סתם] לא הוי].

ואפי

שאין מוצהקים (קז) אינם כלום ואפילו להצטרף

לשאר

פתחי תשובה

[כעת מלאתי ב"ש פ"ט ד' ציונות סימן ו' שדעתי בפסיקות כדעת מהרי"ו ומהר"ן מהירא דמזטרפין ע"ש והוצא דבריו גם בתשובת מהרי"ת סי' י"ח וכתב עליו שמדבריו נראה שהתיר אפי' בסי' א' בגופו וסימן חלוצי צננים ומכ"ש דיש לנו לסמוך על היתר מהר"ל ונפלא וס' ז"ל היבא דיש סימן מוצהק או ט"ע צננים דמזטרף כהדי סי' א' בגופו ונטעם דמחלף דסימנים דרננן שוב ל"ה לשאלה או נטעם דל"ה לשאלה דיתיד כו' ע"ש]

(קז) אינם כלום. כתב בכ"י הרב הג' מהר"ר דניאל ז"ל לכאורה נראה דהיינו דוקא במפוזרים כו"ש בתה"ד שהיה בינוי ואדמוני וקווצותיו תלתלים וכיוצא בו אצל אס צאנר אחד יש כמה שינויים אע"ג דכל שינוי אחד סימן גרוע הוא מ"מ הצטרפים נעשה מוצהק דלא שכית ג' ד' שינויים צאנר אחד אלא דלדעתו אין כ"מ מכל הדברים האלו ואי אפשר להמליץ סי' מ' או גרוע מתוך העיון והשכל או מתוך הספר אלא לירק לצדק ולחקור אה"ו בלשנים אס שכית דבר זה אפי' יהיה שינוי גדול לא מהני ואס אינו שכית כלל אפילו נקודה קטנה הוי סימן עכ"ד וזה מכוון לדברי הנ"ל ונחיר שהנחתי למעלה בס"ק הקודם :

הפוסקים

סי' קצד אות א-ג

אוצר

מזטרפים ואפי' בסי' חלוציים, שהרי צנה שם יסודו מדברי הרמב"ם, והרמב"ם ע"כ בכל סימנים שאינם מוצהקים איירי, א"כ גם מהר"א בכל הסימנים שאינם מיידי, ועוד דלפי הטעם שסיים שם מהר"א משום דכל חד וחד לא מהני, טעם זה שייך אפי' בסי' חלוציים, [ראיה זו כתב גם בסמ"א שער א' דכ"ה ב',] וכנשן הזה ממש כתב מהר"א גם בסי' קס"א לענין שלא ללרף סימני כלים לאומדנא דכל חד דבאפי נפשיה לא מהני, והאי דקאמר מהר"א דלא מהני ע"י לירוף לשאר אומדנות, לאו משום דלאומדנות לא מזטרפי הא לסימנים ציונים מזטרפים, דהא לפי טעמו דכיון דבאפי נפשיה לא מהני אין חילוק בין אומדנות לסימנים ציונים, אלא שמהר"א קרי לסימנים שאינם מוצהקים אומדנות וכו', דהם הם סימני גוף שאינם מוצהקים וכן הן אומדנות, וגם הב"י וכל האחרונים שהעתיקו דברי מהר"א העתיקו מדבריו דאפילו ק' סימנים שאינם מוצהקים אינם מזטרפים, "סימנים" העתיקו ולא "אומדנות", דהיינו כך, גם מה שהביא אחריו ראה לדבריו מהר"א, כד דייקת שפיר חמלא שמעולס לא עלה על דעת המזרחי לומר על חרי סימנים שאינם מוצהקים דמזטרפי, אלא על סימנים מוצהקים הוא דקאמר, ולא דיבר בן אגא כנגד הר"ד ו' יחייא שר"ל דאפילו בסימן מוצהק שבמוצהקין אין סומכין א"כ יבא מן הסימנים שאינם נמלאים צגוף אחר כלל, ולא כמו הסימנים שצדון הרא"מ שם דאף שהם מוצהקים אפשר שימלאו צמישהו, ע"י השיב הרא"מ דלא בן הוא, אלא כל שהוא סימן מוצהק סמכין עליו וכ"ש חיבור צ' הסימנים שצדונו, ומבואר דבסימנים מוצהקים איירי, אצל בחיבור סימנים שאינם מוצהקים לא שמעינן מיידי דמזטרפי, ואדרבה בסימן ע"ד [וצדפוס ירושלים הוא בסימן ע"ה] כתב בהדיא דאין סומכין על חיבור סימנים שאינם מוצהקים ואפילו הרבה, ומשמע שם מדבריו דדייק בן ממחיתין דקחני אעפ"י שיש סימנים ומשמע סימנים הרבה, ומשמע מזה דבכל סימנים קאמר אפילו בציונים דבהכי איירי מחני, ואלו דברים צדורים הם צד"מ ולית צבו ספיקא.

ג. דעות שאר הפוסקים הסוברים דאין מצטרפין. כתב הריב"ל צח"א סימן ח' יש להסתפק היבא דאיכא חרי סימנא, כגון סימן שומא צלמא מקום וסימן שן שהיה צולט לז פנים יתיר משאר השינים, אס צכה"ג סמכין על הסימנים, וכן יש להסתפק במאי דתנן אין מעידין אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו, אס או או קתני ובתרווייהו מעידין, או חדא קתני וכו', והנה אעפ"י שמד שיקול הדעת יש מקום להקל, מ"מ לא מלאנו רמז לדבר בשום אי מהמחברים, וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, לכן אפילו אס איכא

ועיין בתש"ז נגדי הכונה סי' י"א וי"צ שהעלה דאף דהרבה סימנים גרועים אינם מזטרפים היינו לעשותו סימן מוצהק אצל לעשות סי' א' ומהני כוון דסימנים חלוציים מזטרפים לעשות ס"מ [לדעת הו"צ וסיעתו הנ"ל] כוון בן סימנים גרועים מזטרפים עכ"פ לעשות סימן חלוצי והביא דברי עה"ג ותשו' פנ"א שכתבו בן לדינא ע"ש. ועיין בס' מקור ונים חיים דדיני סימנים אות י"ד שהביא ראה צדורה מש"ס צ"מ דף כ"ה דתרי סימנים גרועים לא מהני אף לעשות סימן חלוצי ע"ש. [כעת נדפס ספרו תשובת מהרי"ת ורדיתו צס' י"ז שהוא ז"ל עצמו נוטה להקל דתרי סימנים גרועים ונועיל לעשותו סימן חלוצי כדעת הפנ"א ובגדי הכונה הנ"ל. וגם בס' י"ח מנזד ליוור דסימן גרוע מזטרף כהדי סי' א' לעשותו סימן מוצהק אף דנראה מדברי הנ"ל דדוקא ב' סי' א' מזטרפין לעשותו סי' מ' ולא סימן גרוע עם סי' א' הנ"ל. וזה לטעמיה אולי דס"ל דכמה סימנים לא מזטרפי כלל להיות נחשד לסימן אצל לדעת גדולי התשובות הנ"ל דגני סימנים גרועים מזטרפין לעשותו סי' א' אלא דסימן גרוע יש בו ג"כ מעלה קצת א"כ ה"ה היבא דיש סי' א' וסימן גרוע מעדיף הסימן גרוע להס"א לעשותו מוצהק ע"ש]. ומ"ש הנה"ט בענין אס יש סימנים בגופו ובכליו יחד. עמש"ל ס"ק צ"ה.

קצד. ואפי' להצטרף וכו'. א. דין זה הוא מפסקי מהר"א סי' רכ"ד שכתב שם דאס צח"א להחיר משום סימנים צקומה ותואר ושיער ולומר דדוקא בסימן ארוך וגון לחודיה לא שרינן, אצל היבא דאיכא צהדיה גם סימן משיער ותואר סמכין עליהו, לא משמע הכי כלל מדברי הרמב"ם שכתב אס העיד עד אי שמת ישראל במקום פ' וכן וכן היבא צורתו וכן סימנים היו צו אין אומרים מלאומד דעתיו מסתמא אוחו האיש הוא וכו', ומשמע בהדיא שהעיד על כמה סימנים ועל כמה צורות [תוארי צורתו] אף שאינם מוצהקים ואעפ"כ כתב דלא מהני, אלא דאין מזטרפין חרי ותלת סימנים להועיל הוואל וכל חד לא מהני, וכן מלאתי בתשו' האש"ר עוצלח כמעט ממש כהדין שהעיד אי שמת פצ"פ וכו' ציוני ופניו אדומים ועיניו שחורות, וכתב דאין להחירה כלל מחמת הסימנים לפי שאינם מוצהקים כלל וכו'.

[והנה צש"ע צוין עוד למהר"א פ"יכ סי' קס"א, ושם מיידי מליירק סימני כלים לסימני הגוף או לאומדנות. ע"י מזה בס"ק קפ"ז אות פ"ו].

ב. ואם כוונת מהר"א היא דוקא על סי' גרועים דלא מצטרפי או גם על סי' בינונים דגם הם אינם מוצהקים מקרי. איפולגו צבו האחרונים, דהמשאל ציימן צס' ס"ג [דע"ג עור צ', והוצא צצ"ש סקע"ג וצצה"ע סקע"ה] כתב דדוקא בסימנים גרועים כגון ארוך וגון ופניו להבזה וכיו"צ הוא דקאמר מהר"א דלא מזטרפו דלאו סימנים הם כלל אפי' למ"ד סימנים לאורייתא, אצל סימנים חלוציים כגון שומא ולקת דלמ"ד סימנים לאורייתא סמכין עליהו, א"כ אף דאין קיימ"ל כמ"ד סימנים דרננן ולא סמכין עליהו, היינו אצל הר באפי נפשיה אצל לאיזטרפין מזטרפין להו וחשבין להו לסימנים גמורים, דדבר זה מופנג הוא שחיבור הסימנים הללו שצוה ימלא ממש כזה צא"ש אחר, וכן איתא צש"ט הרי"א מזרחי סי' ע"ה דחיבור סימנים הוי סימן מוצהק יותר מכל הסימנים. וע"י עוד צמ"צ סי' מ"ו [דף ג' ריש עור ג'] מ"ש צזה.

וכ"כ בפני יהושע ח"א סי' ז' וסי' ח' דמהר"א מיידי מסימנים גרועים כמו חיורי וסומקי וארוך וגון וצזה הוא שכתב דאינם מזטרפים להיות סימן מוצהק, אצל צס' חלוציים שמחזורים צהם אצידה גם איכו מודה דמזטרפים.

אבן הרב ר' אברהם בן המ"צ כתב צתשו' שצצ"ח החדשות סי' ס"ה [ד"מ סוף עור ג'] ע"ד אציו דכי דייקת צדרי מהר"א חמלא דס"ל דבכל סימנים שאינם מוצהקים קאמר דאינם

אוצר

ס"ק קצר אות ג

הפוסקים

א"ע"ג דאין לומר דליתרמי כל בני סימנים ציחד, והעטם משום דלא נתנו דבריהם לשטורים כלל וכדמשמע ממתי' דקתני אעפ"י שיש "סימנים" משמע אפילו הרבה. [וע"י להלן צחות ח' צבי' השוים].

גם ה"מ צתשו שצסקריה כ' דאם כי היה אפשר ללדד היתר צנודנו מאחר שהיו צו ג' סימנים צגופו, דהיינו צ' רשמים של פלע וגם שומא, דאע"ג דלאו סי"מ הם מ"מ חבור עינים אלו היו סי"מ משום דרחוק שכל הג' דברים יחד ימלאו צא"ש א' ובפרט צירוף המלצושים וכו', דאין אפשר שזדמן יהודי אחר ממקום אחר ולקח כל צגדיו עם כחציו צו ציום ונעצב חוך מעט לעת ונשתנה פניו להיות דומה ממש לצעל המלצושים ואתרמי שה' לו ג"כ רושם צלוארו ושומא צצטנו, וצודאי לפי המושכל אין לך סי"מ גדול מזה וכו', אך למעשה יש להסתפק הרבה, דמ"ש צעל משאח צנימין צשם המזרחי סימן ע"ה דחבור סימנים היו סי"מ, לא מלאחי זה צחשו, אדרבה צסימן ע"ד משמע דס"ל להר"מ שאין סומכין על חבור סימנים יחד, ופשוט צעיני שט"ס צמ"צ מ"ש צשם הר"מ סימן ע"ה וצ"ל סי' ל"ח, ששם כתב כי חיבור צ' סימנים אי אפשר שימלאו צחבורם לולתו וכו', אצנ צאמת [גם משם] אין מקום ללמוד שחבור סימנים מועיל כסי"מ, דהתם מייירי צסימנים שכן אי לעצמו הוא סימן מוצבק, רק שדרך כ"ש כתב שם שמה שמועיל נפרד כ"ש שילדק מחובר, אצל מה שלא נקרא סימן מוצבק לצדו ומה שלא ילדק נפרד אולי לא ילדק ג"כ צמחור, ומאחר שצצטעלה עדות הרב צעל מ"צ צשם המזרחי קשה צעיני להקל מצבא, וגם הר"צ [הג"ל] נסתפק צזה וסיים שם שאין להקל דנא נמלא רמז לצד צשום אי' מהמחברים וכו', ואעפ"י שמינו שברא"ש צחשו דאשר בר סיני לירק הרבה דברים יחד אף דקלת מהם לא היו סימנים כלל, וכן עשה מהר"י קונן צבהיה דודו צרי שלמה מרוסיה, [צמובא צאולכ"פ סי"ק קנ"א אות א'], מ"מ יש לחלק דהתם הזכיר העד שם התם, וגם שם אציו צגדון דמהר"ק, רק שלא הזכיר שם המקום וכו' ע"ש.

ובכרם שלמה סימן א' קרוב לסופו כתב דמלשון העור נמי מוכח דס"ל דסי' אמצעי' אינם מלטרפים, והוא דמאחר שכתב דאפילו שומא לא היו סימן מוצבק א"כ כ"ש דאין סומכין על שחר סימנים צצגופו וכליו, ולמה היה לריך עוד לפרש דאין סומכין על סימני הגוף והכלים, ומה נראה דאשמעין האי רבואת דאפילו אם יהיו סימנים הרבה לא חויא דיהי צסימן מוצבק אלא הו"ל כמאן דליתא.

ובכנסת יחזקאל סימן י' ראה ללדד מטיקרא להחיר מחמת לירוף צ' הסימנים האמצעי' שהיו צגדונו, שהם סימן נלקח על הרגל מנשיכת כלב, ועוד נלקח ממכת קורדוס, [וע"י צס"ק קנ"ה אות א' אם נלקח היו סי"מ, וצס"ק זה אות ח' צדין צ' סי' השוים], אמנם מסיק דמי לנו גדול מהר"צ"ל שסתפק צזה ולמעשה לא ראה לסמוך ע"ז.

ובגבעת שאול סימן א' כתב [צדף ז' צ'] דאף שיש דיעות דמהני לירוף סימנים. [ראה להלן צחות ד'], מ"מ רצו דיעות האוסרים ואי אפשר להקל צאיסור אשת איש החמור, ומ"ש ה"ש צשם המשאח צנימין דסימנים אמצעי' מלטרפין, אין לסמוך ע"ז, דבהגהות הר"מ"א נרשם דין זה צשם פסקי מהר"א ומלשון ה"כ"י שבעתיק דברי מהר"א דאפילו ק' סימנים שאינם מוצבקים, גמורים" אינם מלטרפים, מלישנא דשאינם מוצבקים, גמורים" משמע דמוצבקים קלת הם ואפילו הכא אין מלטרפין, ונראה להוכיח מחולין ע"ט דאין מלטרפין, דצענין כודנייתא צריספקא קאמר שם אלמא קסבר אין חוששין לרע האב ואימנים דאורייתא, ואם איתא דמלטרפין קשה מ"ל דסוד"א הא אף אי סימנים דרבנן יש לומר דהא דשרי ר' אבא היינו משום לירוף סימנים וכו'. וצסוף אות ז' הוסיף עוד דבהדיא איתא צחשו צ"י דיני גמסל"ת סימן צ' [צחשו מהר"י סמוט] דאע"ג דאיכא סימנים עובא

איכא צ' סימני הגוף שאינם מוצבקים לא סומכין עליהו, וכ"ש דלישנא דמתני' הכי דייקא, דקתני אעפ"י שיש סימנים צגופו וכליו דמשמע דאפילו חרי לא מהני.

והרשד"ם צסימן נ"צ צעודא זו של הר"צ"ל החליט צפשיעות דלא מלטרפי, וכתב העטם דכיון דכל אי' צפני עצמו לא היו סימן שניהם כא' נמי לא היו סימן כמו סימני גופו וכליו דלא מהני לא אי' ולא צ'.

גם הרש"ך צה"צ סי' קנ"א כי דודאי לירוף סימנים לא מעלי ולא מהני כל שאין צבהם סימן מוצבק וכמו שדקדק הר"צ"ל מלישנא דמתני', והוא דקדוק נכון והגון למי שאמר. וכ"כ צה"ד סימן מ"ד. וע"י עוד שם צה"א סימן י"ד, וצחשובא צבר"א ששון סימן ו' ז' *).

גם הר"ח"ש צקוט"ד דף מ' אי' ודף מ"א ג' כתב דאפילו אם איכא כמה סימני גוף, כל שאינם מוצבקים לא מהני להחיר, וכתב שכן הוא דעת מהר"א ושהוא מחמיר אפילו צחיבור צ' סימנים אמצעי'ים, וגם כתב קלת הוכחה לזה מגמ' צ"מ פ"ב ע"ש. וכלל זה כתב גם צספרו תורת חיים ח"ג סימן נ"ו [דפ"ז א']. וכתב ע"ז צכנה"ג הגצ"י אות שט"א דצבריו אמתיים הם. וכן ס"ל למהר"י סאמוט צחשו צצשוי"ת צ"י דיני גמסל"ת רס"י צ', ומהר"ס די צוטון סימן ו', ומהר"ק"ש צספרו ערך נחם.

עוד כתב צכנה"ג הג"ל דמדברי הר"ן צחשו מיימון מאלקי [והיא צסימן ע"א] נראה צברור דס"ל דצ' סימנים אמצעי'ים אינם מלטרפים, [דהרי צגדונו שם אמר הגוי שהי' למיימון סימן אי' צראצו וללקח צזרועו, ואמאי לא החיר הר"ן שם משום לירוף צ' הסימנים יחד], וחימה על הר"צ"ל שכתב שלא מלא רמז לזה צאי' מהפוסקים, והלא מדברי הר"ן יולא צצירור דאין מלטרפין, ואפשר דס"ל לרי"ב"ל שהסימנים צצר"ן לא היו אמצעי'ים אלא סימנים גרועים, [ולא כמו שחפס ה"כ"י שהסימנים צצר"ן היו אמצעי'ים], ולכן לא סמך הר"ן על לירופם וכו'.

גם בחן טוב סקפ"ז [דפ"ז ג'] כתב דמלשון ה"כ"י שהצ"א חשו הר"ן הג"ל משמע דצגדון הר"ן היו צ' סימנים צניונים וכלל זאת לא החיר מחמת לירופם, אלמא דס"ג דאינם מלטרפים. וכ"כ צברית יעקב סימן י"ב.

ובפסק על עגונה למהר"ל מפרא"ג [צס' קטן הנקרא ויקס עדות] העלה ג"כ [צדף ט' צ'] דאפילו י' סימנים שאינם מוצבקים כגון י' שומות אי' ציר וא' צרגל וא' צפניו וכו' אין סומכין עליהם,

(*) ובכרם שלמה [לר"ש אמארייליון] סוס"י א' הביא מתשו' הרש"ך שבמהר"א ששון סי' קפ"ד שכתב שם דג' סימנים בינונים מהני בגם וחשיבי כסי' מובהק, ותמה עליו איך לא חשש לסברת החולקים הסוברים דצירוף סימנים אינם כלום, ומאחר דהני רבואת ס"ל הכי גבי עדות אשה כ"ש גבי גט דחמיר טפי כמ"ש הרא"ש בתשו' ע"ש.

וכתב עליו בחקרי לב סי' י"ב [דכ"ח א'] דאי משום הא לא קשיא, שכבר נמצא מאן דס"ל להחיר, וגם הריב"ל כתב דמשקול הדעת נראה כן, אלא שקשה דברש"ך ח"ב סי' קנ"א כתב להדיא דצירוף סימנים שאינם מוצבקים אינם כלום, ולפ"ז דבריו סתרי' נינהו, אמנם נראה דשאני ההיא דהרש"ך שבמהר"א ששון דתחילה השיב דסימן מראשי שורות היו סימן מובהק אלא דאפי' את"ל דלא היו סימן מובהק אפשר דג' סימנים הנזכרים שם אלימי כחד סימן מובהק, וא"כ עד כאן לא אסרו בב' סימנים בינונים אלא כשהם בינונים בודאי, אבל אם הם ספק מובהקים יש להחיר בודאי מכח ספק ספיקא, דאולי הם מובהקים, ואולי ב' סימנים בינונים מצטרפי, ואע"פ שצד זה אינו שקול דרבו הסוברים דצירוף לא מהני, הלא גם צד האיסור אינו שקול כי דעתו שם נוטה יותר דסימן דג' שורות היו סימן מובהק, וע"י ביד אהרן ח"א הגב"י אות תקל"ה. [וע"י להלן באות י"ג דיש הסוברים דצ' סימנים אמצעי'ים כו"ץ מודים דמצטרפים].

אוצר

ס"ק קצד אות ג

הפוסקים

ובדברי חיים [לר"ח מלאח] ח"צ סימן ט"ז כתב אל הרב השואל דמחמת לירוק הסימנים כבר החליטו רוב האחרונים דאין מלטרפין, וצפרט בשומא דעשויה היא להשתנות ואינה סימן כלל וכמבואר בצ"ש [עצ"ש סק"ע ולי"ע] ובמהר"ח"ש, וסימנים גרועים ודאי לא מלטרפי.

וביד יוסף [לר"י דייטש] סימן ק"ו אם כי שזכונת דברי מהר"א שכתב דאין מלטרפין תרי וחלת סימנים העלה דהיינו דאין לעשות משני סימנים גרועים סימן מובהק, דדי אם נימא דע"י לירוק נעשה סימן אמתי ובלעגותם לחד דרגא, אבל היכא שהסימנים הם ציגונים המועילים להחזיר אצורה שפיר י"ל דמלטרפי להיות סימן מובהק, מ"מ כתב דהלכ מהבס להשטן ע"ז לצד להחיר.

ובחקרי לב ח"א סי' י"ב פסק הרבה אם לסמוך על הסודרים דצ' סימנים אמתיים מלטרפי כי רבו הסודרים דצ' סימנים אמתיים אינם מלטרפין ולא רזה לסמוך על דעת המלטרפין כי אם לסניף, אלא דנאיכא הרבה סימנים ציגונים נידד שם להחיר [וכמבואר להלן אות י"ג].

ובמנחת פתים כתשו שצבימן י"ז סעי' כ"ד כתב דלדינא קשה לסמוך על שיטת המשאח צבימן ודעומיה אף כי רבים המה. ובמשכנות יעקב סוסי"ט אף שהאריך להביא ראיות דצ' סימנים אמתיים מלטרפי, וכתב שראיית מהר"א מדברי

הרמב"ם כך וכך סימניו יש לדחות, ושגם מדברי רש"י בחולין ל"ו גבי פליא דהאי סימנא משמע דס"ל דמלטרפין, מ"מ סיים שקשה בעיניו להקל נגד מהר"א ורמ"א שסתמו ולא חילקו. [וגראה כונתו כאן דע"ז לצד קשה להקל אבל מ"מ יש לנרף זה לסניף וכמו שמשמע בהדוא בתשובתו בקהלת יעקב סימן י"ב שהביא הפ"ח בס"ק ק"ו]. ובישועות יעקב צפירוש הארוך סק"כ"א כתב דחלילה להקל בלירוק צ' סימנים אמתיים, דמלכד מה דכיון דצ' סימנים גרועים כו"ע מודים דלא מהני א"כ מאן מפיה איזה סימן נחשב אמתי, הנה יש לי גם ראיות ברורות דלא מהני, האחת מהא דחולין ע"ט [הג"ל], והב' מחבורות דפ"ה גבי שבע מרגינחא צ"ר מילשא דשם הוה תרי סימנים, דלרורות צדינא [נמין] הוי סימן אמתי, ועכ"ז מבואר שם דלא מהני ע"ש.

ובשפת הים סימן ה' כתב דאין מקום להחיר מעט לירוק הסימן שצגופו שיהיה לו חותם לצן תחת הפיה ורועש כו"ע צירך שמאל וסוף חוטמו היה חסר קלת, וגם היה קרח צראשו וחלקו, וגאמר שאף שכל הסימנים הללו אינם מובהקים המה אפשר שבהלפרפותם לא ימלאו בחדם א' ויהשכ סימן מובהק, דכבר כתב **הה"ד** דאפילו ק' סימנים שאינם מובהקים אינם מלטרפים להיות סימן מובהק.

ובקדושת יו"ט סימן א' האריך לדחות כל ראיות בעל אפן העוזר [דלהלן], ומסיק [צדף צ' סוף עור צ'] דאין לסמוך כלל

על לירוק סימנים שאינם מובהקים לגמרי צאיסור דאורייתא, וכפשת דברי הה"ד וכמו דמשמע מלשון הרמב"ם וכמ"ש עליו הטור, ואפ"י ד' סימנים שאינם מובהקים יש להוכיח דאינם מלטרפים להקל וממילא דה"ה עוצא, [אולם ע"י להלן בלוח בלוח צ' דין ג' סי"א], וראיה מלשון המשנה צבי"מ דכ"ה צ' והרמאי אפ"י שאמר סימנים

לא יתן לו ומשמע אפילו אמר סימנים הרבה נמי לא יתן לו, אע"ג דצבימן א' מובהק מחזירין לו לדעת הרא"ש, אלא דהרבה סימנים ציגונים לא מלטרפי, גם מדברי הר"ן בכתשו סימן ע"א שלא החיר מחמת צ' הסימנים שהיו שם יש להוכיח דס"ל דלא מלטרפי, (והיינו כפי לשון הר"ן שהוצא צבי"מ, ולא כמו שהודפס לפנינו בשו"ת הר"ן שהיה לו סימן „מובהק" צורועו, [וע"י להלן בלוח ד' מהפני יפושט סימן ח'], דלראה דלשון הצ"י הוא עיקר ובלשון זה הביא גס הי"ש"ש ציגומות), וכן יש להוכיח מלשון חשו הרא"ש בכלל י"א סימן ז' מדכתב והכירו ראשו של א' מהם צ' סימנים מובהקים, ועכ"ל דכונתו לציגונים

טובא ממנינים שונים לא סמכין עליהו, וליכא למימר דלא מתרמי שיהיה לאחד כל כך סימנים, דהא מתני' סתמא קתני אפ"י שיש סימנים ומשמע אפילו עוצא עכ"ל, ואף שצמקוס אחר הארכת דמהני לירוק סימנים וסתמתי ראיות הריצ"ל, היינו לנרף עס שאר עממי היתר, אבל להקל צבי"ל זה לצד ודאי דאין סברא כלל.

[ובס"י ד' כתב דאף שראיית הריצ"ל ממתי' יש לדחות דלישנא דס"י קאי נמי אלאנים דעלמא, וכן הו"א לשון המשנה צבי"מ מה שמלה מיוחדת שיש לה סימנים, אמנם מי יקל ראש נגד הריצ"ל שמוכך בזה מלהקל.

ובעצי ארזים סק"צ הוכיח מלשון רש"י בחולין ע"ט דס"ל דאפילו לירוק סימנים אמתיים לא מהני, שהרי התם היכא כמה סימנים, ע"י קליה וזוטמן אודניה ורצ גנוצתיה, ואפ"י הוכיח הש"ס שם דס"ל לר' אבא דסימנים דאורייתא וכפי פירש"י היינו לפשט האציעא דסימני אצידה, ומג"ל דילמא הא דמהדרין אצידה צבימן אמתי הו"א רק מדרכן ולא מהני לענין איסורא, והא דשרי התם איסורא ע"י סימנים היינו ע"י לירוק סימנים דהוי כסימן מובהק לגמרי דלכו"ע סמכין עלה מה"ת, אלא ודאי ס"ל לרש"י דלירוק סימנים לא מהני, ולי"ע.

ובספר יהושע סי' ע"ה כתב דמדברי הרמב"ם פ"ז מנחות ה"ג נראה להדיא דס"ל דאין מלטרפין, מדכתב שם אבל היו לו סימנים מובהקים צגופו והכירו אותם וכו' הרי הורשים יורדים לנחלה אפ"י שאין משיאין את אשתו, משמע שמדבר מאיש אחד שהיו לו כמה סימנים מובהקים צגופו והיינו אמתיים כמ"ש הכ"מ בפ"ג מה"ג הכ"א, וכן לשון „והכירו אותם" משמע אף שהיו צ' עדים והכירו הסימנים ועכ"ל כתב שאין משיאין את אשתו, הרי להדיא דצ' סימנים אמתיים אינם מלטרפים להיות סימן מובהק לסמוך עליו, [אולם ע"י בס"ק קפ"ח אות י"ב דהצנלל השרון צבימן י"ח ונ"ע הסביר דברי הרמב"ם באופן אחר, ולדבריו אין ראיה מהרמב"ם], ומהשאה מ"ש הח"מ בס"ק מ"ג צ"ש מהר"ק שורש קפ"ד דכמה סימנים ציחד מלטרפין וראייתו מדמתרן ר' ירמיה צגיטין כ"ז דקאמרי עדים מעולם לא חתמו אלא על גע א' של יוסף צן שמעון ולא חיישין דילמא איתרמי שמא כשמה ועדים כעדים, אלא דכמה סימנים ציחד מלטרפין, נראה דלירך לחלק כדי שלא יחלוק על הרמב"ם, דהתם שאני שהם דברים העשויים צמקרה צני אדם א"כ אי אפשר להתרמי שיהיו כולם שוים, משא"כ צ' סימנים הצאים ע"י מזגי צני אדם יוכל להיות שיצואו כהנה צשאר צני אדם, וכיון דמהרמב"ם למדנו דצ' סימנים אמתיים לא מלטרפי ועכ"פ מדרכן החמירו בזה משום איסור כרת, א"כ נדחה ראיות הפני יהושע בכתשו סימן ז' [המבואר להלן בלוח בלוח צ' דין ג' סי"א] ובסימן פ"א הוכיף לחזק דעתו דצ' סימנים אמתיים אינם מלטרפים להיות סימן מובהק ולהחיר ע"י צאיסור דאורייתא.

ובאמרי שפר [לר"ג הירך] סימן צ' הוכיח מדברי החס"י צגיטין כ"ז צ' ד"ה סימנים דלירוק צ' סימנים אמתיים לא מהני, ומאחר שהרמב"ם וחוס' מסכימים לדיעה אחת חוכך הוא מלסמוך על סברת הרא"מ והע"ז שהביא הצ"ש.

ובמסעמי יצחק סימן ח' כתב אל הרב השואל שדימה להחיר מחמת לירוק צ' סימנים אמתיים לצד, דחלילה להקל נגד הח"מ בכתשו שצבי"מ נ"ה שכתב דקשה להקל מסברא, וראיות הפניי [דלהלן] יש לדחות.

גם בשואל ומשיב ח"א סימן קפ"ב כתב דקשה לסמוך על לירוק צ' סימנים אמתיים, וצפרט צידונו שהיה סימן אמתי א' צגוף וסימן אמתי שני צכליו דודאי לא סמכין ע"ז וכמ"ש הנוצ"י בכמה תשובות. [אולם ע"י בס"ק קפ"ז אות ק"ג דיש חולקים ע"ז. וראה גם בס"ק זה אות ע"ז דין לירוק סי' צכלים].

אוצר

סי' קצד אות ג—ד

הפוסקים

לצינונים, דהא כתב מיד בזה חש' דסימנים מובהקים מהני, והלשון משמע בפשיטות שהיו כמה סימנים צינונים ואפי"ה לא סמך עליהם בעל סימן א' מובהק גמור, ולכן אין לסמוך על הוראה זו כלל להחזיר בסימנים שאינם מובהקים לגמרי, ואפי"ה הרבה סימנים כאלו אינם מלמדין כלל, ואף שקלם מהאחרונים סמכו להקל בזה, אין לדבר זה שורש ועיקר לא בגמ' ולא בדברי הראשונים ויותר נראה להיפך ועל המחזיר להביא ראיה וכו'.

ובברית יעקב סי' י"ב כתב על דבר צירוף סימנים אמרתי לדריך לחוש לדיעות המחמירים בעגונה, דכל ספק דרבותא הוא כצ' עדים המכחישים זא"ז כמ"ש הח"מ בחשן, ומלינו הרבה שמחמירים בצירוף סימנים, וגם המלי"מ פ"ג מה"ג הכ"א כתב דאפילו איכא תרי סימנא ואינם מובהקים אין להקל.

גם בדבר משה [לר"מ חלומים] קמא סימן ס"ב כתב דלדינא אין דעתו נוחה להקל עפ"י הסברה שהמלי"מ האחרונים מדעתם ללמד צ' סי'א, וגם הח"מ בסקני"ה כתב ע"ז דלמעשה ל"ע ע"ש, ונראה צ' ראיות ברורות לצירוף צ' סימנים אינו מועיל להיות סימן מובהק, ה"ל ממחני דאין מעידין אלא על פרטן פנים עם החושים אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו, וזה ברור דאף דפ"פ לחוד לא מהני מדון עב"ע אעפ"י לא גרע מסימן אמרתי דרחוק שיוזמן שפרטן פניו של זה יהיה דומה לזה, [ועי' בס"ק קפ"ד אות ו' בדברי הנפש חיה], ואעפ"י לא מהני הפ"פ לחוד אעפ"י שיש סימנים, ועוד ראיה מצ"מ כ"ז דאמר שם סימנים דאורייתא או דרבנן נפ"מ לאהדורי גע' אשה בסימנים, ומשנ"ח חכם צבי סימן קל"ד מנאר דהשם יוסף בן שמעון לא גרע מסימן שאינו מובהק וא"כ אפילו אם ניימא דסימנים דרבנן נמי ראוי להחזיר בגע' בצירוף הסימן מהשם יוסף בן שמעון, א"י דאי סוד"ר אפילו צ' סימנים אמרתי לא מלמדין להיות כסימן מובהק, והמה ראיות שאין עליהן חשובה.

ד. דיעות הסוברים דב' סי'א מצטרפים להיות סי' מובהק. ע"י לעיל אות צ' מהמ"ב דמנאר דס"ל דצ' סימנים אמרתי מלמדין להיות סימן מובהק.

ובבנה"ג הגב"י אות שט"א כתב דהרד"ך צ"ח ע"ז [ובדפוס שלפנינו הוא צ"ח צ"ד] ס"ל ג"כ דצ' סי'א מלמדין להיות סימן מובהק, ושם הדברי ריבז צ"ח רע"ב ס"ל דמלמדין. גם בשו"ת פני יהושע ח"א סימן ז' וסימן ח' כתב דתרי וחלת סי' אמרתי הו' בצירוף סימן מובהק שצמזמזים, וראיה לזה מהא דפסקו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור צ"ח סימן רל"ז דסמכין על סימנים דאזנים וקול וזנב לענין כלאי בהמה, אף דבגמ' חולין אמרו דזכו דוקא למ"ד סימנים דאורייתא והם הרי פסקו דסימנים דרבנן, א"י ס"ל דצ' סימנים אמרתי מלמדין והיו סימן מובהק דמהני לכו"ע, [ועי' מה שיושב דברי הגמ' דש"מ סוד"א], ושכן ס"ל נמי להרד"ך הני"ל, והטעם הוא כי לא שכיח כלל שיהיו שינויים כאלה [בצירוף] בזה אחר ג"כ בזה חלוקה מקום. ועי' לעיל בזה חלוקה צ' מה שפירש בדברי מהר"א.

ובזה כתב גם בחשבונו שצמזמזי חתא סימן מ"ט, ונסחית שם ממנה"י שורש קפ"ד שהזכיר הח"מ בסקני"ג, ומנה"י חולין הני"ל. וכ"כ גם בשו"ת פני יהושע ח"ב סי' ס'. ועי' עוד שם בסימן ח' הני"ל דמנאר דדבריו דזה שהר"ן בסימן ע"א בחשן דמיימון מאלקי לא החזיר האשה מטעם צירוף צ' סימנים שהיו לו א' בראשו וא' בצדו, הוא לא משום דס"ל דצ' סימנים אינם מלמדין, אלא הוא מכיון דאישתרי הרבה בעולותיו מן המים ובדאי תפח, שוב אין לסמוך על סימנים אפי' מובהקים וכו', ושט"כ ל"ל בן צעם הר"ן, דהא בחשן הר"ן שלפנינו איתא שהיה לו סימן א' בראשו וסימן ב', מנאר דצ"ח ח' [וא"כ אמאי לא החזיר הר"ן משום הסימן המובהק, אע"כ דתפח אין לסמוך גם על סימן מובהק], ולומר דסימני הר"ן היו א' מובהק קלם והשני אינו מובהק כלל, זה דוחק וכו', ע"ש. ועי' לעיל בזה חלוקה ג' בדברי הקדוש יו"ט ע"ד הגירסא בר"ן.

ובן הוא גם דעת הר"א ברודא בחשן שצמזמזי צ"ח יחודה סי' ק"ל, וכתב שם [בדס"ג צ'] דאף דמדברי הח"מ צמזמזי צ' משמע לצירוף סימנים לא מהני, מדתירלו בזה דצ' ח"ח דאמרי סימנים היינו מובהקים או עב"ע ולא ניחא לאוקמי שאמרו הרבה סימנים שאינם מובהקים ובצירוף נעשו סימן מובהק, וכן מוכח עוד ממה מקומות בזה וצמזמזי דענו להוכיח דסוד"א מהאי דמנאר בחפ"ס ולא מוקמי בצירוף סימנים, מ"מ נ"ל לצירוף סימנים מהני, וכמו שיש להוכיח מגמ' חולין ע"ש [ועפ"י שם שפרש דמה דאמרינו בתם ש"מ סוד"א הוא ע"י צירוף סימנים דאזנים וזנב ע"ש].

גם הרב בעל אבן העזר בחשן שצמזמזי צ"ח ח' הקטנים דפוס בלחיות שנת תקפ"ב כתב דמ"ש הרמ"א דאפילו ק' סימנים שאינם מובהקים אינם מלמדין, היינו דווקא צ' סימנים גרועים כמו

ובברית יעקב סי' י"ב כתב על דבר צירוף סימנים אמרתי לדריך לחוש לדיעות המחמירים בעגונה, דכל ספק דרבותא הוא כצ' עדים המכחישים זא"ז כמ"ש הח"מ בחשן, ומלינו הרבה שמחמירים בצירוף סימנים, וגם המלי"מ פ"ג מה"ג הכ"א כתב דאפילו איכא תרי סימנא ואינם מובהקים אין להקל.

גם בדבר משה [לר"מ חלומים] קמא סימן ס"ב כתב דלדינא אין דעתו נוחה להקל עפ"י הסברה שהמלי"מ האחרונים מדעתם ללמד צ' סי'א, וגם הח"מ בסקני"ה כתב ע"ז דלמעשה ל"ע ע"ש, ונראה צ' ראיות ברורות לצירוף צ' סימנים אינו מועיל להיות סימן מובהק, ה"ל ממחני דאין מעידין אלא על פרטן פנים עם החושים אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו, וזה ברור דאף דפ"פ לחוד לא מהני מדון עב"ע אעפ"י לא גרע מסימן אמרתי דרחוק שיוזמן שפרטן פניו של זה יהיה דומה לזה, [ועי' בס"ק קפ"ד אות ו' בדברי הנפש חיה], ואעפ"י לא מהני הפ"פ לחוד אעפ"י שיש סימנים, ועוד ראיה מצ"מ כ"ז דאמר שם סימנים דאורייתא או דרבנן נפ"מ לאהדורי גע' אשה בסימנים, ומשנ"ח חכם צבי סימן קל"ד מנאר דהשם יוסף בן שמעון לא גרע מסימן שאינו מובהק וא"כ אפילו אם ניימא דסימנים דרבנן נמי ראוי להחזיר בגע' בצירוף הסימן מהשם יוסף בן שמעון, א"י דאי סוד"ר אפילו צ' סימנים אמרתי לא מלמדין להיות כסימן מובהק, והמה ראיות שאין עליהן חשובה.

ובברית יעקב סי' י"ב כתב על דבר צירוף סימנים אמרתי לדריך לחוש לדיעות המחמירים בעגונה, דכל ספק דרבותא הוא כצ' עדים המכחישים זא"ז כמ"ש הח"מ בחשן, ומלינו הרבה שמחמירים בצירוף סימנים, וגם המלי"מ פ"ג מה"ג הכ"א כתב דאפילו איכא תרי סימנא ואינם מובהקים אין להקל.

ובברית יעקב סי' י"ב כתב על דבר צירוף סימנים אמרתי לדריך לחוש לדיעות המחמירים בעגונה, דכל ספק דרבותא הוא כצ' עדים המכחישים זא"ז כמ"ש הח"מ בחשן, ומלינו הרבה שמחמירים בצירוף סימנים, וגם המלי"מ פ"ג מה"ג הכ"א כתב דאפילו איכא תרי סימנא ואינם מובהקים אין להקל.

גם צ"ח שלמה [לר"ש מסקאלא] סימן מ"ה [דס"ע ד'] כתב דמהר"ל ע"כ לא ס"ל דצ' סימנים אמרתי מלמדין, דהא לסוברים דמלמדין עכ"ל דהא דתני צמזמזי אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו לשון רבים, היינו סימן אחד בגופו וסימן א' בכליו וא"כ איך ניחא ל' מחני' אי סימנים דרבנן, הא לדידה אי סימנים דרבנן ל"ה לשאנה וא"כ כליו וגופו שוין, [ויאמרו סי' הגוף עם סי' הכלים לסי' מובהק] אע"כ דלשיטת מהר"ל א"א לומר דצ' סימנים מלמדין.

ובמראה יחזקאל סימן ס"ג כתב כשנדקדק בדברי מהר"ל נראה דתחלתו להקל וסופו להחמיר, דמנאר דמ"מ בכליו ולא

סי' אמרתי יש להוכיח דס"ל דצ' סימנים אמרתי אינם מלמדין

אוצר

ס"ק קצד אי"ב ד

הפוסקים

דמהני חזורים יחד והיו סימן מובהק, גם מ"ש הח"מ דגם מסומן ל"ח [שברא"מ] אין ללמוד משום דהתם מיידי שכל א' לעלמו הוא סימן מובהק, הנה גם משם מוכח דהיו סימן ע"י חבור יחד וכו', ונראה דגם הח"מ עלמו חזר צו בחבורו, שהרי בסקמ"ג כי דיעה א' שהצ"ח מהר"א דמלרפין סימני כליו לשאר חומדות ושכן משמע בחש"י מהר"ק דכמה סימנים ציחד מלטרפין וכו' ע"ל, ולא הביא שום חולק ע"ז גם לא כתב שיעיינו בחשבותו, וגם בחשבותו לא זכר מדיעות הללו, אלא ודאי כשכתב החשבה לא ראה עדיין פוסקים אלו, ועל דעת המזרחי לחוד לא היה רואה לסמוך, לכן נטה לפרש גם דעת המזרחי בענין אחר אשר לא כן, אבל אחר שראה גם את [דבריו] הפוסקים דס"ל הכי [דמלטרפין] סתם דבריו [בסקמ"ג] לפסוק כמותם, וצאמת גם מהמזרחי מוכח כן כמו שכתבתי, ובצ"ש סקמ"ג שכתב דהח"מ חולק ע"ז כונתו על חש"י הח"מ הנ"ל, אך לפימ"ש אין לראיה כלל מהחשבה הנ"ל.

ובזבזון יוסף סימן ו' כתב דאע"ג דמפשט המנהג דאין מעידין אעפ"י שיש סימנים בגופו משמע דאפילו סימנים הרבה לא מלטרפין, ולפי מאי דקיימ"ל סימנים דרבנן מיתוקמא מתניי צסי' אמלעייס, מ"מ נראה דהתנא לא נחית לאשמעי' דין היבד מה ע"י סימני גופו וכליו, אלא נחית לאשמעי' דאין מעידין על עב"ע הגרוע בפרט פנים בלא חוטם אעפ"י שיש צו גם ס' גרועים למ"ד ס' דאורייתא, או סימנים אמלעייס למ"ד סימנים דרבנן, דאין מלרפין אותם לעב"ע הגרוע של פ"פ בלא חוטם, ולאפוקי מדעת הסוברים דמלרפין, ולפי"ז ויל' דצ' סימנים אמלעייס בגוף הוי סימן מובהק והא דקתני צמחני סימנים לשון רבים, היינו משום דמיידי צ' סימנים א' בגופו וא' בכליו.

גם בתורת יקותיאל סימן צ' העלה דצ' סימנים שאינם מובהקים הוו סימן מובהק בהלטרפס יחד לסמוך עליהם אפילו לדין דקיימ"ל סימנים דרבנן, דזיל בחר טעמא, דמ"ע דס' מובהק גמור הוי סימן לסמוך עליו אפילו לדין, משום דרחוק הדבר שידמן סימן כזה באיש אחר, ולפי"ז כ"ש צ' סימנים אמלעייס או יותר דמהני דודאי רחוק שידמנו באיש אחר, ושכ"כ בעצודת הגרשוני וכתב שכן פסק הרא"מ, ומה שהריצ"ל הביא ראה מלשון המשנה דקתני אעפ"י שיש סימנים דמשמע הרבה, יש לדחות וכו', וכיון שהמ"ב הוא מהמתירין ע"י לירוק ולדעתו גם מהרא"י ס"ל כן, והע"ז בס"ק ל' מסכים לדבריו, ולפי"מ שהעלנו ס"ל לבעל התה"ד כן גם דעת הרמב"ם, ואף שבעצודת הגרשוני לא פירש כן, מ"מ לדינא מסכים גם הוא לדברי המ"ב, א"כ יש לסמוך על הכך גדולים המתירים במקום עיגון.

ובן ס"ל להרצ"ר חיים כהן בחש"י סימן מ'. וצמים חיים [לר"ח רפפורט] סימן כ"ב כתב ג"כ דכדאי המה המ"ב והע"ז ובעל אבן העזר לסמוך עליהם אפילו באיסור דאורייתא ואפילו שלא בשעת הדחק, ומכ"ש צ"ד שהוא שעת הדחק גדול שהיא ילדה ותשאר ענוה כל ימיה.

ובארי' דבי עילאי סימן י"ד כתב [בד"ב א'] דלדינא ניקוס ונסמוך על עמודי הכוראה שכל בית ישראל נשענים עליהם, והם הע"ז והב"ש, וגם גדול שבאחרונים בעל אבן העזר הכריע דחבור צ' סימנים אמלעייס מהני, גם כיון דעיקר הפקפוק צוה הוא מכה חש"י הח"מ שצסקרי"ה שכתב דקשה להקל, הנה נכונים צוה דברי המגיה צ"ז, שהרי בסקמ"ג כתב הח"מ עלמו צ"ש מהר"ק דכמה סימנים ציחד מלטרפין, וצנכסת יחזקאל סימן מ"ו כי על חשבה זו של הח"מ [בכללותה] דלא זכינו לראות הסכמת דעתו כי חסר בדפוס, א"כ ללמוד סתום מן המפורש בסקמ"ג.

גם הרצ"ר אביגדור אצ"ד ראזנייע בחשבותו שצנכסת שאלו סימן א' הוכיח שזירוף סימנים צבגדים מעשילים וכ"ש סימני הגוף, אלא

דמו חיורי וסומקי, אבל סימנים צינונים שמהזירים בהם האצודה אפי' או סימנים דרבנן, מהני בהרפס להטעות סימ' ביותר דמהני גם באיסור אשת איש דאורייתא, ושכ"כ צמשת צינונים הנ"ל, ואם כי דהח"מ בחש"י שצסקרי"ה חוכך צוה להחמיר משום דלא מלינו רמז לדבר צ"ש א' מהמחזרים, אך נראה לצרר דין זה בראיות ברורות שיש לסמוך ע"ז להלכה ולמעשה, דהא כתב צסקרי"ה ובצ"י סימן ס"ב בחי"ד וצ"ש צ"א חולין דאם נאצד צשר צשוק ורוב עבתי עכו"ם ומלאו במקום שהניחו ונתן בהם סימן או עב"ע שרי, וקשה איך שרין איסור דאורייתא בסימן הא אן קיימ"ל סוד"ה, א"ו דמלרפין הסימן שנתן עם סימן המקום שאלו צלותו מקום שהניחו דהוא נמי סימן אמלעי באצודה, וציחד הוי סימן מובהק ביותר דמהני גם באיסורא וכו', עוד הביא ראה מגמ' חולין ע"ע הנ"ל צפני"י, ע"ש.

ובעבודת הגרשוני סימן ע"ב אם כי שצפירוש דברי מהר"א הנ"ל צלות א' תפס דעתו הוי דגם חרי סימנים צינונים אינם מלטרפין ודלא כהמ"ב [שצלות צ'], מ"מ לדינא מסיק שם דמאחר שהמ"ב העיד שהרא"מ סובר דצ' סימנים צינונים מלטרפין והוא כתראה יותר ממהרא"י וראה דבריו, יש לנו לומר להלכה ככתבתי. [ועי' צלות צ' מש"כ הרא"ה בן המ"ב דמהר"א מזרחי אין ראי'].

גם הנ"ל בסק"ל ובצ"ש צסקמ"ג העתיקו דברי המ"ב צ"ש הרא"מ דצ' סימנים אמלעייס מלטרפין, וזה שכי' הרמ"א כאן דאפילו ק' סימנים שאינם מובהקים לא מלטרפין, היינו צסימנים שאינם מובהקים כלל.

וכתב צארי' דבי עילאי סימן י"ד [דנ"א צ'] דהגם שהצ"ש סוים שהח"מ חולק עליו [על המ"ב], מ"מ נראה דעתו [של הצ"ש] לפסוק דמהני חבור סימנים, דהרי בסימן קל"ב סק"ז כתב כן בפשיטות דעת המ"ב וכו', גם אפשר דמ"ש שהח"מ חולק עליו, כונתו שחולק על המ"ב צכונת דברי המזרחי, ודלא כהע"ז שהביא דברי המזרחי והמ"ב בפשיטות דחבור סימנים מהני, דאם היה כונת הצ"ש שהח"מ חולק על גוף דין צודאי לא היה הצ"ש משמיע נפשוה מדברי הח"מ שצסקמ"ג [שהוצא אח"ז], וגם דלא שייך הלשון "והח"מ חולק עליו", דהא אינו חולק להדיא, אדרבה כתב דכן נראה מסבא ושכ"כ הריצ"ל דמלד שיקול הדעת נראה להקל, ולא כתב הח"מ בחש"י רק דקשה להקל מסבא, ע"ש.

ובעין הבהלה סימן א' אות ה' העיר דלכאורה מדברי הצ"ש צסק"ס"א שכתב וז"ל: וכך הוי סימנו, היינו סימנים שאינם מובהקים ביותר עכ"ל, משמע להדיא דאיידי צסי' אמלעייס ואפי"ה לא מהני הירוק, וע"ש צמה שהאריך ליישב זה.

[ועי' בחינוך בית יעודה סימן קל"א בחש"י הצ"ש שכתב שם להדיא ללרף שומא עם סימן רשם, והביא מהמ"ב הנ"ל].

ובחקרי לב סימן י"ב [דכ"ז צ'] כתב דגם מדברי המ"ב בחש"י סוכ"י ק"ד נראה דסובר דמלטרפין, ושכ"כ הצ"ש צסימן קל"ב סק"ז בפשיטות דעת המ"ב, אלא שקשה ע"ז מהצ"ה שכל הטור סימן י"ז שפירש דברי הרמב"ם שכי' דכן וכך לורתו לא מהני דמיידי צסימנים צינונים, א"כ יולא דצ' סימנים אמלעייס לא מלטרפין. ובעין הבהלה הנ"ל כתב דמדברי המ"ב צסי' י"ז [הנ"ל] אין הכרח דקאי על סימנים צינונים, אלא כונתו דהיו כמה ס' גרועים, וס"ל דהרבה סימנים גרועים מלטרפין להיות סימן צינוני. והרב המגיה צ"ז האריך לחלוק על הח"מ הנ"ל שכי' דמהרא"מ סימן ע"ד משמע שאין סומכין על חבור סימנים, וכי' דאדרבה משם משמע כדברי המ"ב דע"י חבור הוי סימן מובהק, שהרי מצאנו למעטין שם דאפילו צסימנים גרועים כארוך ויפה חואר ושאלה היה כחוש ושאלהה מהם היה חרצ ומראית הצגדים, היה דעתו להחזיר בחצורים יחד או לאו דמוכה צבדיא צגמ' דכלל ענין אין לסמוך עליהם, א"כ צסימנים אמלעייס דלא מוכח מדיי צגמ' לאיסור פשיטא

אוצר

ס"ק קצד אות ד

הפוסקים

[אלא שגזננו מחספס שם על הסימנים דלואי הם סימנים מובהקים ע"ש], וכחז עוד שם [בדף ו' א'] דזה שהר"ן בסימן ע"א [ה"ל] לא החיר ע"ז, הוא לא משום דס"ל דלא סמכין על צ" סימנים אפילו בצירוף, אלא הוא מטעם אחר, דהא בצ"י עלמו הביו בשם תה"ד סימן רל"ט דסמכין על סימן ללקח, וא"כ למה לא סמך הר"ן על הללקח שבזרועו, [והיינו כפי גירסת הצ"י בשו"ת הר"ן, וראה לעיל בלוח ג' בקדושת יו"ט ובלוח ז' בפני ס' ח'], ואף שבעוד דתה"ד שם היה לו עוד סימן א' והיינו עין א' עורת וכתומה, הא גם נזדון הר"ן היה עוד סימן בראשו, אע"כ דמה שהחמיר כאן הוא מהטעם שסיים הצ"י דמייירי שהגמסל"ת היה מכירו בחייו ולכן לא מהני גם ס"י"מ, דכיון שגוי אינו מכין להעיד אמרי שכתראה סימן הדומה לסימן שראה אלא פ' בחייו סובר הוא שבדאי זהו האיש שהכיר בחייו וכו', [וראה בס"ק ר' אות א'], אצל אלו לא היה מכירו בטבע רק בסימנים היו סומכין עליהם וכו'.

ובכתב סופר סימן כ"ה כתב דמאחר שהריצ"ל עלמו ג"כ מודה דמסבירא ושיקול הדעת ראוי להחיר עפ"י צירוף ב' ס"י"א אלא שלא מלאו לבו להחיר מפני שלא מלא לו חצר, וגם זה שבקטע"ד לרמ"ש חוכך להחמיר הוא ג"כ מבלי להביא ראיה אלימחא נגד זה ורק מפני שגא מלא כן לא מהרש"א, אמנם ל"ל סומכין להמ"צ מהני והמדרש והרא"ש כתשו כו', וגם עשיתי לו סמוכות מסוגיא דיבמות, א"כ כמדומה שראוי לסמוך על דיו של המ"צ גם בלי שאר אומדנות והוכחות, ואף שלכאורה מראיית התה"ד מהרמב"ם פרק י"ג מה"ב משמע לדעתו אפילו ס"י"א אין מטערפין דהא הרמב"ם מייסחם סתים כו', יש לדחות בקל. וכ"כ שם בסימן ל"א.

ובעין הבדלה ס"י א' אות ב' האריך להוכיח דדעת הרמב"ם והטור כהמ"צ וגם דעת הר"ן כתשו אינו נראה דחולק, דהרי המ"צ בלוחה תשובה עלמה הביא דברי הר"ן ולא כתב דחולק עליו, וגם דעת רש"י יש לפרש דס"ל כן, ולא מנינו בראשונים מי שחולק ע"ז בדיא, וא"כ בודאי יש לנו ליתך אחריהם, ולאו ספיקא דדינא הוא אלא דין ברור מרוב מנין ורוב בנין של הפוסקים, אמנם ערבים לנו דברי הצ"ח [שנפ"ת ס"ק ק"ו] שכתב דזה תלוי בראות עיני הדיין, לכן צ"ד דאיכא סימן שיש להסתפק בו דילמא ס"י"מ הוא ביותר אלא שאין אנו סומכין על שיקול דעתו להחליטו לס"י"מ ודאי, בזה [גם להצ"ח] יש ללרף לו עוד ס"י"א א' והוי ודאי ס"י"מ.

ובשו"ת שצסוף שו"ע הרב צעל הכניה ח"ג [ד"ו תרס"ב] אם כי שדחה את כל ראיות האכעו"ז, מ"מ האריך לדגיגא דבריו קיימים, וכחז ראיה אחרת דצ" סימנים מטערפין מברייחא דיבמות קב"צ א' בקולר צ"ח לפ"ד הרמב"ם ושו"ע [סעי' י"ז] דמנין האנשים נוסחי גמלים צירוף שם מקום היציאה וההליכה מועילים להחיר, ולפ"ד הרא"מ ברמב"ם סגי במקום ההליכה או היציאה לאחד, ומקום ההליכה לא חשיב סימן כלל כשהשיירות מזויות ממקום זה למקום זה והם סימנים גרועים כארוד וגון ולא דמי כלל לס"י מקום דגבי אבידה, ואפ"ה מהני אפילו לדין דקיימ"ל סיד"ר משום צירוף עוד צ" סימנים גרועים לפ"ד הרא"מ ברמב"ם, וא"כ מכ"ש דמלרפין צ" סימנים ציונים למיהוי ס"י"מ, וכל עיקר טעם החולקים שלא מלאם לצם להחיר צירוף סימנים הוא משום דצמתי סתמא קתני אע"פ שיש סימנים כמ"ש מהר"י ווייל בסימן ע"ט ומהריצ"ל ה"ל, אמנם י"ל דצמתי מייירי מסימנים העשויים להשתנות לאחר מיתה ובה פשיטא דלא מהני מה שכתב רבים, ואי"ז דוחק לאוקמי צמתי בסימן העשוי להשתנות דוקא וכו' ע"ש. ועי' מ"ש בזה בל"ל החדש ס"י פ"ז.

ובגבעת פינחס סימן כ' הביא ראיות דצ" ס"י"א מטערפין. וע"ש בסי' כ"ד. ובשו"ת מוהר"ל סימן י"ח כתב דכתשו א' האריך להוכיח דמלרפין.

ובשו"ת ישועות יעקב סימן י' לידד ג"כ לומר דעל צ" סימנים סמכין, דהטעם דלא סמכין על סימן א' הוא אף דסימן הוי כרוז מ"מ אמריין סמוך מיעוטא לחזקה אשה איש ואחרת ליה רובא, וא"כ חתרי סימנים הו"ל מיעוטא דמיעוטא ולא אמרי' סמוך מיעוטא לחזקה וע"ש ב"סו"ס ח'.

ובעין יצחק סימן כ' אות י"ב כתב דיש לו הרבה הוכחות דמלרפין צ" ס"י"א. וכס"ל להעמק שאלה סימן מ"א, ולמשיב דבר סימן כ"ד. ובסי' פ"ג אות ג' האריך בזה להוכיח דמלרפין, והביא מהח"ס סימן נ"ו שכתב דהלכה רווחת בישראל דסימנים מטערפין להיות ס"י"מ.

ובחסד לאברהם [לר"א תלומיד] סימן י"ג דהא ראיית הריצ"ל ממחתי והאריך ג"כ דצ" ס"י"א מטערפין. וכן ס"ל לדבר אליהו [לר"א מפולאצ] סימן נ"ט, ובמהרי"א בלוי ח"א סימן פ"ז, ובנו של צעל שו"ת יד יוסף [דייטש] בכתובתו שם סימן ל"ד, ובגבול יהודה סימן ל"ו אות ד' ה' ובסי' ל"ז, וביד ימין סימן ח', ובכתשו מהר"ש סימן ט"ו, וכחז שם שגם דעת מהרש"ל בכתובה ע"א שהודפסה בצ"ח החדשות היא להקל ללרף סימני גוף המובהקים קל"ה.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סימן מ"ה כתב [בדף ע' א'] דע"כ גם הצ"י ס"ל דמלרפין, דאי לאו הכי קשה לדידיה הסובר דלמ"ד סימנים דרבנן חיישי' לשאלה גם בבלים דלא מושלי א"כ מאי משני בגמ' דזה שמחזירין חמור היינו צעדי חוכף, הא אף עדים לא מהני כיון דחיישי' לשאלה גם בבלים דלא מושלי, אע"כ ל"ל דס"ל לצ"י דצ" סימנים אמלעיים מטערפי ומשוי"ה לא קשיא, דהא ודאי כיון דחוכף לא מושלי הוי עכ"פ כמו סימן אמלעי, וא"כ שפיר משני בש"ס צעדי חוכף דהיינו דמייירי שנותן סימן צגוף החמור וגם יש עדים המכירים את החוכף והוי כשני סימנים אמלעיים דמהני אף למ"ד סיד"ר.

ובסי' כ"ט אחר שכתב דהסימן שגזננו שהלצב הסמוך לאגודל צרגל השמאלית היה כפוף ועקום והעגונה והעדים נלמנו היעצ באיזו רגל ובאיזו אלצב ובאיזו פרק היה, הוא עכ"פ סימן אמלעי, כתב עוד דא"כ להפוסקים דצ" סימנים אמלעיים מטערפין יש להחיר צ"י"ד, דהא איכא עוד סימן, דהא בעד שראה הולך למים ראה שחגר עלמו בחגורה ומראהו נראה לשחור והיה ערום מכל מלבושיו, וכן מלאוהו כשהיציאוהו מן המים, א"כ זה גופא הוי סימן, דאין דרך בני אדם לחגור עלמם בחגורה והוא ערום, ומלרפין ע"ס סימן האלצב, וכ"א אם נאמר דעקימת האלצב אינו סימן מובהק וכו'.

ובצמח צדק [החדש] סימן ס"ג בא' שכלך לשאוב מים מהנהר ואצד זכרו, ואחר כמה שבועות נמצא גוף א' והכירוהו אנשי עירו שזכו בהצד אך לא היה לו חוטם וחצי אורת הפנים, וגם נמצאו צו סימנים אמלעיים בגופו, אחר שכתב דאין להחיר עפ"י הכרת אנשי העיר דהא אין מעידין אלא על פ"פ עם החוטם, כתב עוד אך אם לשון „סימנים" הכתוב בצגנון השאלה הוא צדקדוק דהיינו לשון רבים ומיעוט רבים שנים, יש להחיר צרוחא עפ"י"ד הסוברים דצ" סימנים אמלעיים מטערפי להיות כמו סימן מובהק, וגם אלאזמור"ר כתשו להגאון מצדעטשוב מסכים כן, ועוד דצ"י"ד יש די להקל גם להסוברים דסימנים אמלעיים לא מטערפו, דהא כתב אלאזמור"ר שם דמה שהחמיר המשלח צנימין דסימן מובהק הוא שלא ימצא רק א' מאלף הוא רק לל"ק דבכורות מ"ו צ" הסובר דבהכרת המת שהוא תחילת העדות החמירו רצון להלריך בכרה יותר מעולה מההכרה בסגי מדאורייתא, וללשון זה יש להחמיר כמו כן צנימין סימן מובהק שיכא זר ומופלג עד שלא ימצא רק א' מאלף אצל צ" סימנים אמלעיים לא מהני להלכרף, אצל לל"צ דהתם דיכיר לאחד והכרת פנים לאחד אין ראיה כלל שצ"י"ה החמירו בעדות אשה לומר דהכרה מהני מדאורייתא לא חבתי, וה"כ דאין להחמיר בסימן מובהק שיכא זר ומופלג עד שלא ימצא רק בא' מאלף

ס"ק קצד אות ד—ה

ובטרה"צ סקל"ה הראה פנים לבאן ולכאן וכי דמהרא"מ אין ראה
 דס"ל דצי סייא מטערפין וכמ"ש הח"מ, ואדרבה צסי
 ע"ד כתב הרא"מ להדיא שאין סומכין על חיבור סימנים יחד, ומ"ש
 המגיה צע"ז דצסי ע"ד מייירי מסומנים גרועים, ליתא וכו', ושגם
 מהרא"י וריב"ל ורשד"ס צסי נ"ב והרא"ש ס"ל דאין מטערפין,
 איצטא שהריב"ל גופיה כתב דמלך שיקול הדעת גראה דלירוף צי
 סימנים יחד יחשב לסומן מובהק, א"כ לריכים אנו למשכנוי נפשי
 להסכים הדיו עם מה שהשכל גוזר כן, וכ"ש לפי"מ שהוכחנו צסקפ"ו
 שדעת הרמב"ם היא שסומכין על הסימנים מד"ת ורק מדרבנן החמירו
 בעדות אשה, א"כ צי סימנים הוי תרי הומרי דרבנן ולא מחמירין
 כמ"ש הריב"ש צסימן שעי"ט וש"פ, והאריך לדהות את כל הוכחות
 הסוצרים דאין מטערפין, אך מסיק דעם כל הטורח ליישב דצרי
 הסוצרים דמטערפין מ"מ ל"ע להקל צזה, כי לא נמלא שורש דבר מזה
 בחלמוד וצפוסקי, והיסוד שצנו על דצרי הרא"מ ומהרא"י כבר נהרס,
 ואין להביא סיוע להם מדצרי ספר מתות ומהר"י אגרא שהוצאו
 צמהר"י ווייל סימן ע"ט וק"ג הסוצרים דמטערפין סימן אמנעי דכלים
 עם סימן אמנעי גוף, דיש לחלק בין לירוף סימנים שצדצרים נפרדים
 שאי אפשר שיתחצרו יחד כי אם על דרך מקרה לשני סימנים צגוף
 א"י. [וכ"כ גם צסקל"א דפ"צ ד"ה ויראה], ומעודא דכרכוב ציתר
 ציצמות קב"צ שסמכו על סימן מנין צלירוף מקום ההלכה כמ"ש

אוצר

ס"ק קצד אות ה-ח

הפוסקים

מהני. [אונס ע"י בלוא"פ סעי' ע"ז סקכ"ג ד"ס סוצרים דמהני ס"ס בעגונה, ועיי"ש בלוא"פ כ"ה מהעין יתכן שזהה הרא"ה בג"ל מהכ"מ].
ו. הסוברים דאפי' ס' גרוע מצטרף אל ס' אמצעי להעשות ס' מובהק, והחולקים על זה. עפ"י ס"ק ק"ו ממנהיג פלדוס ס' י"ה דכ"ס דב' ס' גרועים מלערפין להיות ס' אמלעי [כמבואר לקמן אות י"ד] אלמא דס' גרוע יש בו ג"כ מעלה קלה, אם כן ה"ה הוכח ד"ס ס' גרוע ועוד ס' אמלעי מעדיף הס' הגרוע את הס' האמלעי לעשותו מובהק.
ובתב' במנחת פתים [ד"ה צ"י] להסביר זה קלה, דס' אמלעי הוי ספק השקול, וכיון דליכא עוד ס' גרוע עכ"פ מיטעמא הוי ומלערף לספק למיכוי כרובא, וליון דעיי"ז כתב בסדרי טהרה ס' קפ"ז סקט"ו.

גם במשנת אעזר ח"צ ס' ס"ז כתב דאף כשימא דהסימן דלצעות ידיו היו ארוכות מאד לערך שליש מלצר יותר מנשאר בני אדם אינו אלא ס' גרוע, מ"מ יעטרף עם הסימן השני שהי' חטמו עקומה מעט לז', ומנהיג סעי' זה משמע דמעט עקום הוי עכ"פ ס' אמלעי [ועי' להלן בס"ק קל"ז אות א' ובלאות ז'], ויש בזה סימן גרוע וס' אמלעי, ונעשים ס' מובהק לפי"ד מהרי"ם פלדוס בג"ל, ודפרט ש"ל דשניהם סימנים אמלעיים המה דבזה דעת רבים שמלרפין להיות סימן מובהק. וכן ס"ל לזקן אהרן [לר"א וואלקין] בסימן ע"י ובעבודת השם סוסי' י"א כתב דע"כ לא כתב המשא"ת בנימין דאפי' לתה"ד הסובר דחבור סימנים שאינם מובהקים לא מהני להחיר דהיינו דוקא בסי' גרועים, אינו אלא הוכח דכל הסימנים הם גרועים וכמו שהוא באמת בגדון התה"ד, אבל הוכח דליכא גם ס' בינוני בזה שאלו סימנים גרועים, י"ל דמהני נרופם להעלותו ולהחשיבו לפי' אחד מובהק, ואם כי דנראה לכאורה מדברי הכנה"ג בס"ק שעי"א ע"ד תשו' הר"ן במיימון מאלקי ד"ס סתירה לחילוק זה, מ"מ יש לדחות וכו'.

אמנם בבית שלמה [לר"ש מסקאלא] ס' מ"ה בהג"ה מנן המחבר אות ב' הוכיח דס' גרוע עם ס' אמלעי לא מהני להיות סימן, ודלא כמ"ש בפ"ה [הג"ל], וסיים בל"ע.

גם בשואל ומשיב מהדורא שתיחא ס' ע"ז כתב [בד"ז ג'] דאף ס' אמלעי עם ס' גרוע לא מועיל הנירוף, דהרי [הס' הגרוע] הוא כהאי חרגא דיומא דלא שמיא, ואינו מלערף כלל.
ז. האם מודים המקילים בב' סימנים אמצעיים היבא שרגילות דלקותא א' מהווה את ב' הסימנים יחד. כתב בשו"ת הרא"ס [לר"א' מרגליות] ח"ג ס' ג' דדוקא הוכח דב' הסימנים אין להם שייכות א' עם חצירו אז הוי ב' סימנים, אבל הוכח שהוא דבר רגיל דמי שיש לו לקותא כזו הוי ב' מקומי כגון ציד ורגל, אזי שניהם א' הם והוי רק סימן אחד. ועי' בתשו' פני יחושע ח"צ ס' י"ג שבי' צין דצריי דהוא לא הוי סומך בגדון הרד"ך שהי' אלצט עקומה ורופס בלדו או עליו לעשות מזה ב' סימנים, דלעולם אי אפשר שיבאר עקמומיות מחמת חולי בלא רופס.

ובזכרון יוסף ס' י"א מסתפק ברושם וללקת עליו או בלדו בלי למאס המקום בזה, אי הוי כשני סימנים אמלעיים, כיון די"ל דשניהם ממכה א' שנתרפאה בלא כי כן דרכה להשאר רופס וללקת על גבה או בלדו, ולא דמי כלל לשני סימנים אמלעיים נפרדים. [אולם עי' להלן בר"ש אות י' בדברי הצרית יעקב].

ובאבני צדק [לר"י טייטלבוים] ס' כ"ז במי שנמלא בו סימן גומא חלול סמוך לשפה העליונה מזד ימין וסדק נמשך עד הפאה הימנית, ותחת הפאה הוי ללקת מראה כחול, והרצ השואל שם הוי ירא להחליט שזה הוי סימן מובהק וכתב להחיר מחמת לירוף הסימנים, דסימן אמלעי עכ"פ הוי ונעשו בלירופס סימן מובהק גמור, וכתב עליו האבני דקד דאפשר דאם זה אינו ס' מובהק אלא סימן אמלעי

א"כ יתכן דל"ה ב' סימנים אמלעיים אלא סימן א' אמלעי, דהא בזכרון יוסף [הג"ל] מסתפק דאולי כששניהם בלא ממקרה א' לא הוי רק סימן אחד, והסביר זה באר"י דבי עילאי ס' י"ד [הנ"ל בלוא"פ ח'] משום דבעילה מועטת לא דנין לי בחיבור ב' סימ'א, א"כ ה"ה איכא למתלי דהגומא שאלל השפה והסדק הנמשך ממנו וכולהו עד הפיאה והללקת נעשו בפעם א' מכה חולי או ממכת חרצ וכולהו חדא סימנא הוא, דאי איתרמי ענין כזה לאיש אחר נעשה ג"כ כזה, ואף דבמשא"ת בנימין ס' ס"ג כתב דזה שהחיר התה"ד בסי' רל"ט צעין עורה וממנה ללקת עד הפה הוא משום לירוף שניהם יחד, ולא אמרי' דנעשה שנעשה עיור מכה בקצת ע"ז וכדומה אז נעשה לו גם הללקת וס' אחד הוא, אמנם אין משם ראיה, דהא כי המ"צ אח"כ דהסי' של הללקת הוי ממנה שנתן זה הנכרי מדהם מהעין עד הפה, אך לפי"ז צי"ד יכני ממני"פ, דאם טעם התה"ד הוא מעטס ב' ס' אמלעיים, א"כ מוכח דסובר דאין לחוש לבלות שניהם נעשו בפעם א' ומכה סיבה א', ואם תאמר שזה הוי רק סימן א' ובזכרון יוסף בג"ל א"כ מוכרחים אינו לומר דמה שהחיר התה"ד שם הוא מחמת המידה, א"כ גם צי"ד איכא סימן מידה.

ובתשו' הרצ"ר אברהם עפשטיין שששו"ת פני יחושע ח"א ס' ע"י אחר שכתב דהסימן בגלל שבדדונו שהי' עלם ויאל צפרק התחתון כמו אגוז גדול ומחמת זה ה"ה הרגל עקומה, הוא סימן מובהק שבמובהקים, כתב עוד דאין לחלק ולומר בגדון זה שמשמעות דברי האשה שעקמומיות הרגל והפיקה נעשו ממאורע א' שבהיותו קופץ במחול שמטה רגלו ויאל הטעם לחון ונעשה פיקה וגם נחעקס, דמה בכך מ"מ ב' סימנים הם שהם שינויים שאינם מלויים בכל אדם, ועוד שאינם מוכרחים זה מזה שהרי נמלא לפעמים בלדס עקמומיות רגל בלא פיקה וכן פיקה בלי עקמומיות, ולכן אין להחשיבם לסי' א', ובר מן דין הלא בתשו' הרד"ך משמע שגם עובדא דידיו הכי הוי, שבי' שהי' לו רופס בלצצט מזד איזו חולי ונשאר מעט עקום, ומאומרו, ונשאר"י מוכח בהדיא שמאחור חולי שנעשה הרושם נשאר גם עקום וכו'. ועי' להלן בלוא"פ דמבואר מדברי כמה פוסקים דמה שבי' הסימנים הם ממקרה א' לא מגרע.

ח. והאם מודים המקילים בב' ס' אמצעיים השווים וכפולים. כתב באר"י דבי עילאי ס' י"ד [דל"ה ג'] הנה כל המחברים המדברים צעין חיבור של סימנים לא דברו רק מסימנים שונים ומתחלפים, אבל מסימנים שוים רק שהם כפולים לא נזכר בשום א' מהשו"ת, ונראה דאינם בכלל חבור סימנים שמפלגים בהם השו"ת, ואם כי הגאון אצ"ד לבזב [בעל ישועות יעקב] כתב בפשיטות [בסי' ע"י] דב' שומות הם בכלל חבור סימנים וכתב כן מסבירא בלי ראיה, אך אין נראה, וטעם גדול יש בדבר, דכמו דאי אפשר לחלק מסבירא ולומר דדוקא שומא קטנה היא ס' אמלעי אבל שומא גדולה או שאר סימ'א אם נתגדלו בגדלם דבדדאי לא ילאו מכלל שאר סימנים אמלעיים, זולת אם הם באיפן שנודע לכל עין רואה שהוא זר ומפלג להיות נמלא כזה א' מאלף, כמו כן בגדר הזה ממש הם סימנים כפולים ושוים, וגם אף אם נאמר דלא נמלא אדם אחר בשומות הרבה, מ"מ אינו בגדר סימן מובהק רק בגדר אומדנא בעלמא, כיון דע"י הכפלות לא ניתוסף סימן להיות נקרא עיי"ז ס' מובהק, וקלה סעד לזה ממ"ש בזכרון יוסף ס' י"א להסתפק לדינא ברושם וללקת בלדו או עליו אי הוי ב' סימנים אמלעיים משום די"ל דממכה א' שנתרפאה בלא ע"ש, הרי חזין דבעילה מועטת לא דיינין דין חבור ב' סימנים, ובזה מתורץ מה שהקשו ממנהיג דקתני אעפ"י שיש סימנים ומשמע הרבה, די"ל דהיינו בסימנים שוים וכפולים.

וע"ש בסי' ח' במי שהיו אלצעותיו עקומות ב' ידי, וראה לדון עליהם דין חיבור ב' ס' אמלעיים, אך מסיק דבסי' השוים לא דיינין דין חבור ב' סימ'א וכי"ל, וליון לתשו' ס' י"ד בג"ל ובתשו'

אוצר

ס"ק קצד אות ח-ט

הפוסקים

ובחשק שלמה סי' י"א כתב דמתשו מהר"ם פדוק סי' כ"ו משמע דשני סימנים צינונים אף משם אחד מלטרפי, ועכ"פ מירי ספיקא לא נפקא.

ובתב בעמק שאלה סוסי' ס"ז דאף לדעת הרב צעל התניא [הני"ל בלוח הקודם] דלא מקרי לירוף אלא צ"י סימנים משמות נפרדים אצל צ"י רשמים או צ"י ללקות לא, זהו רק כשאלו עושים הליורף רק משני הרושמים לחוד, אצל מה שאלו עושים לירוף המקומות שיש בהם רושם, צ"י לא שייך חומרת הרב, דהרי המקומות הם שמות נפרדים.

[ומחשק שלמה סי' י"א משמע להיפך, דצנודנו שהסימנים היו בכתומה שהי קרע צמקוס מסויים ובמקום שני היו חפור צחוט כחול, כתב דאף דנכון לחלק דדוקא צ"י סימנים צינונים משני שמות מלטרפין וצ"י הם משם א' מכה סימן מקום, אף מחשו מהרמ"פ סי' ל"ו משמע דצ"י סימנים אמצעיים משם א' נמי מלטרפי וכו' ע"ש. ועי' באוה"פ סעי' י"ז ס"ק קל"ח סוף אות כ"ד לענין שני סימני מנין אם מלטרפין.]

מ. האם יודו המחמירים בצירוף ב' סי' אמצעיים היבא שיש להסתפק על ב' הסימנים או על א' מהם דהוא סי' מובחק. עפ"ת ס"ק ק"ו צ"י מכה"ל דצ"י כו"ע מודו מלטרפין. ועי' עוד שם מהקב"י. גם בחקרי לב סי' י"ב [דכ"ח א' וג'] כתב צנודנו דא"י דרבו האוסרים, אינו אלא כשהם צ"י סימנים צינונים בודאי, אצל צמקין י"ד שיש ב' סימנים צינונים, ושנים מהם הם בספק אולי הם מוצהקים, כפי הא"י יודו כו"ע דחשבו כסימן מוצהק.

ועי' בתשו' הרב ריו"ע י' יעיש שצפני משה [לר"מ צננשת] ח"א סימן ט"ו שדן מעיקרא [בדל"י סוף עור ג'] להחיר צנודנו ע"י לירוף סימנים, וכתב דמה שהריב"ל גמגם צנודנו מלהקל, היינו לפי ששם היו הסימנים אינם מוצהקים ביותר, אצל צ"י שאלו מסופקין שמהם הם מוצהקים, דהא איכא סימן טבעת שאלו אלא המה והעד הזכיר דצ"י שהכיר את הטבעת בסימן, א"כ בטבעת סחם יש לנו ספק דילמא סימן מוצהק הוא, וגם בעדות העד יש לנו ספק דילמא הכיר הטבעת בטבע' או בסימן מוצהק, אפשר דכ"ה"ג יודו הריב"ל, אלא שכל זה אינו שור לו בלי ראיה מכרעת ומלך זה רק לבסוף, ע"ש.

וביד שלמה סימן א' צנודנו שהיה למת סימן שן בולט יותר מהשן שאלו ועוד סימן שהיה לו בלוארו סמוך לסנטר זפק עד וגובה וגם אצבע האגודל כפוף ביותר, כתב צננף ג' אות צ' דצ"י שהם סימנים חשודים עד שעל כל א' צפני עלמו יש סברה שהוא סימן מוצהק כו"ע מודו מלטרפי להיות סימן מוצהק. ועי' באצני נזר ח"א סי' ע' מ"ש צ"י.

ובישועות מלכו סי' ל' אחר שכתב דהסי' שהאצבע העבה צרגל היה כפוף למטה עד שהיה הגליל [הפרק] נראה, קרוב להיות סי' מוצהק ובהלטרף לעוד סי' אמצעי יש להחיר, כתב דאף דיש סוברים דאין צ"י סימנים אמצעיים מלטרפין להיות סימן מוצהק, לאו כל הסי"א שוין.

ועי' בעבודת השם סוסי' י"א שדן להחיר צנודנו שהיו צ"י סימנים ועל א' מהם איכא מחלוקת הפוסקים אם היו סימן מוצהק דיש להחיר מכה ספק ספיקא, דאולי קיימ"ל כמ"ד דהיו סימן מוצהק, ואח"ל דל"ה סימן מוצהק עכ"פ סימן אמצעי מכה היו ויש לרפו לסימן האמצעי השני.

ובאבני צדק [לר"מ פאנעוה] סי' נ"ב ונ"ג אחר שהעלה דהפלוגתא אי מלטרפין צ"י סימנים אמצעיים להעשות סימן מוצהק חליא בפלוגתא הראשונים בזה דמתירין בעגונה ע"י סימן מוצהק אם הוא מן החורה, דהסוברים דצ"י סימנים אמצעיים לא מלטרפי ס"ל כדעת הראש"ד שהוצא בשעמ"ק לצי"מ דף כ"ז דגם סימן מוצהק ביותר אינו מכה

ובתשו' שצ"ע הרב צעל התניא סי' כ"ח כתב ג"כ דדוקא צ"י סימנים שונים כגון ללקות ושומא הוא מלטרפין, אצל צ"י שומות וצ"י ללקות וכה"ג אינו דבר מופלג כל כך ולא חשיבי כשני סימנים שונים אלא כסימן א' צ"י פעמים, ומש"כ לא מהני צ"י נקבים צננף, ע"ש. וכן הביא בשמו בלמה לזק [החדש] רסי' ס"ו ללידנו ע"ד צ"י רושמים על צ"י רגליו דאינם מלטרפין וכנ"ל.

ובמראה יחזקאל סי' ס"ג אות י' ראה מעיקרא לדיוק מלשון המחבר דנקט ואפי' היו לו סימנים בגופו לשון רבים משמע דס"ל דצ"י סימנים אמצעיים אינם מלטרפים, ודחה זה ד"ל דמיירי מסימנים שהם משם א' כגון צ"י וג' שומות ובזה הוא דלא מהני הליורף, אצל אם הם משני שמות מלטרפין, וסברה עוצה לחלק בזה, דהא אמרי' בגמ' דשומא מלוי' צנן גילו והיינו שהוא צר מזלו שטבעו ג"כ להוציא שומא, וא"כ אין חילוק בין שומא א' או יותר, משא"כ בסימנים שהם משני שמות שאינם באים מטבע א'.

ובבית יצחק סי' ס"ה צ"י שהיה צו סימן שהיה, גילגלמט" [משותק] צידו וצרגלו השמאלית, כתב בלוח י' דלפי מה דמשמע במהר"ם מלוצלין דפיסח היו סימן אמצעי, הי' מקום לומר דכיון דהי' ידו וגם רגלו משותקים היו צ"י סימנים אמצעיים דלשונת הרב פוסקים מהני לירוף סימנים, אמנם נראה דלא מהני לירוף סימנים רק בסימנים נפרדים, אצל סימן א' כפול צ"י אברים לא היו רק סימן אחד ולא מהני, והגם דלפי"מ שהעלינו דהטעם דלא מהני סימן אמצעי הוא משום דהיו כרוב ואמרי' סמוך מיעוטא לחזקה, וא"כ הי' מקום לדון דכשי' צ"י סי' אפי' שוים היו מיעוטא דמיעוטא שחזמו בלחם א' כיון שהם צ"י אברים, וכדמוכח קל"ח מחשו צ"י יעקב סי' ט' צ"י שם דמועיל צ"י רובי בעגונה, אמנם מחשו מהר"ם מלוצלין הני"ל שגם שם היו צ"י רגליו עקומות ומ"מ כתב דלא מהני מוכח דלא מהני לירוף סימנים רק בשאינם שוים, גם לפי"מ הצ"ע בטעם דחיישי' לשאלה אף למ"ד סימנים דרובן דהוא משום דחשש שאלה משוי' לה דלא ליכא סי' מוצהק, א"כ ה"ה צ"י סימנים שוים חיישי' דאיתרמי, ועוד כיון דלמ"ד סיד"ר ל"ה סימנים אפי' כרוב, א"כ צ"י סימנים שוים אמרי' דחולי א' קרה בלוחו איש וחיישי' דאיתרמי, משא"כ צ"י סימנים שאינם שוים, ואף שכתב הרד"ך דעקומות ורושם בלדו היו צ"י סימנים, שם מקרי צ"י סימנים שאינם שוים משא"כ צ"י וכו', [וע"ש עוד בלוח י"ב וי"ג], ולכן אין להקל משום הסימן שידו ורגלו משותקים.

אולם בשואל ומשיב ח"א סוסי' ע"ה אחר שכתב דהסימנים של כמה קרחות בראש ללד העורף שצנודנו הם כשני סימנים, כתב דאף שהם סימנים שוים וצ"י צעל התניא כתב דצ"י דוקא סימנים שונים והביא ראיה מהא דלא אמר צ"י נקבים צננף, אף אי"י ראה, דשאני נייר הגט דשכיחי צו נקבים הרבה, אצל בלחם ודאי צ"י סימנים שוים ג"כ מהני, ומה שאמר העד צ"י שהם בראש ללד העורף היו כפירת מקום, גם מה שהעיד שהתחיל שער השפה ללחמו זה היו ג"כ סימן אמצעי, וצ"י סימנים אמצעיים מלטרפו, וגם משא"כ צ"י כנ"ל אינו רק אסד"ר וכו'.

גם במים חיים [לר"מ רפפורט] סי' כ"ו כתב צנן המחבר דפשיטות ל' היחור מכה השומות עפ"י המשאת צימין דשומא היו סימן אמצעי ומלטרפי להיות סימן מוצהק, ע"ש.

ובהשיב משה סי' ס"ג אחר שכתב [בדכ"ז סוף עור צ'] דאם יאמרו העדים דזה שאלפני ידיו גצנוניים באמצעיתם הי' צענין שהוא שניו צרוב צ"י אדם היו סימן אמצעי, כתב עוד דמ"מ אין לומר דהיו ככמה סימנים אמצעיים כיון שיש סימן על כל אפורן, דאפשר לומר דדרך הפסדים להיות שור ורק סימן אחד הוא, אמנם אם יכ"י כן רק צ"י לפניהם ודאי מתחבר לומר דהיו כשני סימנים אמצעיים. [ועי' מ"ש צעין יצחק סי' מ' אות צ']

אוצר

ס"ק קצד אות ט—

הפוסקים

דכיון דבאו ממכה א' לא הוי כמו שאר חצורי סימנים כו', ופשטות לשון הרד"ך מודע דמעטע ל"מ שאמר [הוא] דהוי סימן מובהק, וביינו דאף זה שממלא מקום העקמומיות במקום הרושם ושהרושם הוא במקום העקמומיות הוי למאוס מקום, אמנם לפי"ז יהיה קשה למה החניט כאן דהוי סימן מובהק מחמת למאוס המקום וצמלאים מקום השומא כתב בלשון אפשר דהוי סי"מ, ועוד דאם נצא להחליט דגם סימן צינוני הממלאים במקום סימן צינוני שני הוי בכלל למאוס מקום, א"כ גם כשהסימן האמנטי ממלאם אלל סימן גרוע ג"כ יהני, וקולא גדולה כזאת לא הוי שחקי הפוסקים שלא להזכיר, לכן [היה] נראה דכונת הרד"ך אינו כלל מלד למאוס מקום סימן שאלל סימן, אלא דס"ל דעקמומיות האצבע והרושם שצדו שצא מחמת חולי הוי בעלמו סימן מובהק, דהוי דעקמומיות אצבע שצחולדה אינו סימן מובהק משום שאינו זר ומופלג וכמבואר במהר"ם מלובלין סימן קכ"ה, ובפרט היכא שהי מעט עקום, מ"מ כזה שמהרושם היה ניכר שנקטם מחמת חולי זה לא נמצא בשאר בני אדם ולכן ס"ל דזה עלמו הוי סימן מובהק, אך במהר"ם מלובלין סימן י"ו מבואר דסובר בעטמו של הרד"ך משום למאוס מקום, וכן מפורש בנז"י"ת ס"י י"א, ובדל"ה א"ל דעקמומיות שצראש האצבע הוי למאוס מקום בעלמו, דהרי מהר"ל כתב מפורש על דברי הרד"ך דמלד האצבע לא הוי סימן מובהק, ואם היה כונת הרד"ך כגון שהיה ידוע בחיזו אצבע והעקמומיות עלמה שצראש האצבע הוי למאוס מקום למה לי להרושם שצדו, וכ"כ העי"ז על דברי הרד"ך דא"ל לומר בחיזו אצבע, א"כ בעלה דעתו, ונמצא מוכח לדעתם דסימן שאלל סימן שני הוי למאוס מקום.

ובמראות הצובאות סוס"ק ל"ח לידד ג"כ מעיקרא דכשני הסי' הם סמוכים זה לזה ממש אפשר דלכו"ע חשיב סימן מובהק, וראיה לזה מתשו' הרד"ך שכתב בפשיטות דעקמומיות האצבע ורושם צדו או עליו הוא סימן מובהק, ומשמע דדוקא כשהרושם הוא צדו או עליו, אצל אס היה הרושם במקום אחר לא היה מלערף עם סימן עקמומיות האצבע וכשיטת האומרים דלירוף סימנים אינו מועיל, וא"כ י"ל דה"ה בשאר שני סימנים הסמוכים זה אלל זה, ובזה יש ליישב גם דברי מהר"א צה"ד סימן רל"ע שכתב דמי שהי' לו עין עורת וסתומה ומאותה עין יאל לו פלע וללקח עד סמוך לפה דחשיב סימן מובהק, אס כי שכוכה שדעת מהר"א היא דאין מועיל לירוף סימנים ודלא כהמשאח צנימין, ולפי ה"ל יחנן דכיון דצ' הסימנים הם תכופים וסמוכים זה לזה חשיב סימן מובהק מלד עלמו מפאת הסמיכות, חולם למעשה כתב דנראה דאין לעשות כלל בענין זה, והכל לפי ראות עיני המורה לפי ענין הסימנים. וראה בפ"ת ס"ק ק"ו.

[והנה נמה שהצינו דהרד"ך המחיר באצבע עקומה ורושם צדו הוא מעטע לירוף סימנים הסמוכים זה לזה, הנה בשו"ת פני יבושע ח"א סימן ה' כתב על חילוק זה דזה אינו, שהרי הרד"ך כתב שם דמה דשינוי צמחני' אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו פירושו „אוי" בכליו, ומשמע דס"ל דאם היו סימנים צמחנים סמוכין עליהו אפילו בגוף וכלים וכ"ש גוף וגוף וכו', אך בחקרי לב סינן י"ב דהה [צד"ז ע"ב ד"ה וראיתו] דברי הפני יבושע ודברי הגא"צ שמוז' מהרד"ך דצ' סימנים צינונים חשיבי סימן מובהק, וכתב דאדרבה משמע מהרד"ך דאם לא היו סמוכין זה לזה לא היו נחשבים צלירופם לסימן מובהק].

ובצמח השדה אות ל"א כתב דכיון [דצין כך] קשה לעשות מעשה בענין סימנים לקצוץ מהו סימן מובהק ולריך לדקדק מאד כזה כמ"ש במ"צ סימן ס"ג [והו"ד צס"ק ק"ל אות ז' בהגדרת סי"מ], א"כ אפילו אס נימא דשני סימנים הוי לירוף ובהמ"צ, אך עכ"פ לריך לדקדק שיהיו הסימנים סמוכים זה לזה וכעוצדא שהציא המ"צ שם שהיה לו עין א' עורת ומאותה עין יאל פלע וללקח עד סמוך לפה. והאם

מה"ת דעדים בעיניו, ורק באשה תקנו חכמים לסמוך על סימן מובהק, וא"כ אין לך צו אלא חידושו ודוקא סימן מובהק מלינו אצל לא שנאמר מסבחת עלמנו לעשות סימן מובהק ע"י לירוף, והסוברים דמלערפי ס"ל כשיטת הר"ן בעטמ"ק שם דמדלורייחא מהני סימן מובהק משום דחשיב כאן סהדי, א"כ כ"ש צ' סימנים אמלעיים דודאי חשיבי כאן סהדי, כתב עוד דלפי"ז י"ל דאם יש לנו צ' סימנים וא' מהם הוא ספק סימן מובהק יועיל ממני"פ, דאם סימן מובהק מועיל מה"ת א"כ מועיל לירוף סימנים, ואם ס' מובהקים הם רק מתקנת חכמים א"כ ודאי מועיל הסימן האחד בעלמו מאחר שילא מכלל סימן אמנטי, גם איכא ג' ספיקות לומר דמהני, דשמא סימנים דלורייחא, ושמא חשיב זה סימן מובהק, ושמא מהני הלערפות סימנים.

י. אם בבי' ס"א הסמוכים זל"ז מודו כו"ע דמצטרפין. כתב צמשפטים ישירים [לר"ש חסון] סימן ל"ע דגם כסוברים דצ' ס"א אין מלערפין, היינו דוקא כשהסימנים הם נפרדים זה מזה, אצל כשהם סמוכים זה לזה וכמו צ"ד דאיכא סימן בן בולט ושצור מעט ושחור בקצהו, כיון שיש ג' סימנים צדד א' כו"ע מודו דמלערפין, שהרי התה"ד עלמו פסק להחיר דמי שהיה לו עין א' עורת וסתומה וממנה יאל פלע וללקח, אף שודאי עורון אינו סימן, אלמא דבהלערף עמו הפלע והללקח הסמוך לו מהני. וכן הרד"ך החיר באצבע עקומה ורושם צדו, [ולדבריו יואל דמהרד"ך אין להציא ראייה שסובר דצ' ס"א במקומות נפרדים בגוף מלערפי, וע"י בלוח הסימנים בענין בן שצור וצולג].

גם בבבית יעקב ס' י"ב כתב דאם צ' הסימנים האמלעיים הם רלופים כגון ללקח ואללה רושם, הוי כסימן מובהק [לכו"ע], דאף דשכית שיקרו סימנים כאלה בגוף אחד, אצל שיהיו שניהם סמוכין ורלופין לא שכיח, ומלד למאוס מקומם נחשבים הם כסי"מ, אצל כשהם צ' אצרים כגון ללקח באצב א' ורושם מחמת הכאה באצב אחר לא הוי דבר זר ומופלג, דכיון דכל אחד מהם שכיח אפשר שידמנו גם דמי שיש לו א' מהם באצב אחר, וכן מוכח מהרד"ך בעקמומיות ורושם, ומהר"א שצקו"ע סימן ל"א דג' נקצים בעין סגול או ג' וד' נצעים מהני. וע"י לעיל באות ז' צדדיו הזכרון יוסף.

ובעין יצחק סימן מ"ב אות י"ז כתב ג"כ דצ' סימנים התכופים וסמוכים יחד מודו כו"ע דנחשבים להיות סי"מ, וראיה נקצ צלד אות פ' שכתבו האחרונים דאף אי נימא דלמלאס מקום ל"ה סימן מובהק מ"מ כיון דנקצ מל"ע הוי לכל הפחות ס"א וע"י סימן המקום שהוא צלד אות פ' הוי צ' סימנים תכופים וסמוכים זל"ז הוי סימן מובהק לכו"ע.

[ובמחנה חיים ח"ג סימן כ' כתב בחילוק כע"ז ליישב שלא יקשה על המ"צ דעימיה הסוברים דמלערפין מדיוקא דמתני' דקתני אעפ"י שיש סימנים בגופו ומשמע הרבה, וכתב דיש לתרץ דצמחני' איירי שהסימנים הוי באצרים שונים מגופו ובזה הוא דלא מהני דעל כל א' מהם חוישי' דליתרמי בשאר צ"ה, אצל אס נמצאו צ' ס"א על אצב א' י"ל דל"ה דליתרמי כמה סימנים באצב א' גם בל"ה אחר].

ובאריה דבי עילאי סימן י"ד [דל"צ] כתב מעיקרא אל הרב השואל שר"ל דדוקא צסימנים שאינם סמוכים זל"ז פליגי החולקים על חיבור סימנים, אצל צסימנים הסמוכים זל"ז מודו דמהני, דלא מלאנו חילוק זה צפוסקים, ואם כונתו על דברי הרד"ך דעקמומיות באצבע ורושם צדו שכתב דהוי סי"מ ונפרש כוונת הרד"ך מחמת חצור סימנים, מ"מ מהיכן מוכח דהחולקים על חצור סימנים מודו צסמוכין להדדי, דהא י"ל דס"ל להרד"ך דגם צמופלגים זמ"ז הוי חצור סימנים סי"מ, ואי משום דקדוק לשון הרד"ך ש' עקמומיות האצבע „והרושם צדו", א"י דקדוק לריך לכתוב בן כדי להורות שכל א' הוי ס"א, וגם כדי דלא נאמר כהזכרון יוסף [שצס"ק זה ריש אות ז']

אוצר

ס"ק קצד אות יא—יד

הפוסקים

באיכא נוסף על הג' סימנים גם ספק או מחלוקת הפוסקים אם זה
היו סימן מובהק יש להחזיר מטעם זהו ספק דרוב, ולפיכך נראה
דכל מקום יש להחזיר ע"י ג' סימנים, דהיינו ד"ל דמדרבנן לא
סמכין על חזקה זו כמו דלא סמכין על רוב, מ"מ הא הש"ס מספקא
ליה אי סימנים דאורייתא או דרבנן וא"כ הוי ספק דרבנן דבזכר
יחא מאיסור דאורייתא ע"י חזקה דג' פעמים, ואפילו בספק תיקו
באסדר"ר יש להקל, וכן מלמך הוא לספק ספיקא כמ"ש במ"י
ובפרי מגדים דיני ס"ס וכו'.

גם בבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סימן מ"א כתב דע"פ ג' סי'
אמלעיים ודאי מועילים. ושם צ"ל אות ג' כתב דכפופת
האלצעות שנמלאו בנעט, שברגל ימין היה האלצע האמלעית כפופה
הרבה תחת האלצע השנייה מהאגודל, והאלצע הקטנה החמישית
מהאגודל היתה כפופה תחת האלצע הרביעית מהאגודל, וכן ברגל
שמאל היה האלצע החמישית כפופה תחת האלצע הרביעית, נראה
דהוי סימן אמלעי עכ"פ, וכיון שיש השתנות זה בג' מקומות הוי
ג' סימנים אמלעיים דמהני להעמק לכו"ע. [ועי' לעיל בלוח ח']
בדין סימנים השוים].

ובעסק שאלה סימן מ"א כתב דאפשר דאיכא ג' או ד'
סימנים אמלעיים כו"ע וידו דמהני, דהא צ"ל אמלעיים אף
שאין סומכין עליהם מ"מ איחרע כבר חזקה אשת איש, דהא לדעת
הרמ"ה אם נשאת בסימן אמלעי לא תלא וספק מיהא הוי עכ"פ,
וא"כ כשיש עוד ג' סימנים אמלעיים י"ל דמועיל דהוי כמו דאיכא
עוד ג' ספיקות וכמ"ש הש"ך דאף דספק ספיקא במקום חזקה אין
מועיל מ"מ בג' ספיקי מועילין, אך כל זה אם ה' סימנים הם מכמה
שמות כגון שומא ולקת דומימס, אבל אם הם משם אחד כגון ג'
ללקות אינם נחשבים רק לסימן אחד וכמ"ש בשו"ת הרב [בעל החניא
ה"ל בלוח ח'].

ובמשנת ר"א [בר כהן] סימן ח' אות ז' כתב דב' סימנים פשוט
ליה לרבינו [הרב בעל התניא] בחשו לברדיטשוב דמלטרפין
מהבוא דמעולם לא חתמו שבגיטין כ"ז צ"ל. אולם עי' לעיל בלוח ג'
בדברי הח"מ, ובדברי הקדושת יו"ט סימן א' וכן בפרט שלמה שבוצא
שם בהערה דמבואר בהם דגם ג' סימנים אמלעיים אין לרף לעשות
סימן מובהק.

יד. והאם מצרפין ב' סי' גרועים להיות סי' אמצעי. עפ"ת
ס"ק ק"ו מהבגדי כהונה סימן י"א וי"צ שהעלה דאף
בהרבה סימנים גרועים אינם מלטרפים, היינו לעשותם סימן מובהק,
אבל לעשותם סימן אמלעי מהני.

ובבגדי כהונה שם מסיים דסברא זו נמלאת בעבודת הגרשוני סי'
ע"כ שכתב כן בדעת העור לדברי המ"צ הסובר דג' סימנים
אמלעיים מלטרפין להיות סימן מובהק, ואף שהעבור"ג עלמו כתב
דפירוש זה צעור הוא דוחק, מ"מ הא הרבה גדולים ס"ל כהנ"צ
ולדידו ע"כ לרף לדברי העור כפי העבור"ג לדעת המ"צ וכו'.

ובפנים מאירות ח"ג סימן ג' אחר שהעלה דבאסדר"ר כגון משא"ל
מהני גם סי' אמלעי להחזיר להחזיר, כתב דא"כ צעודא
דידיה שהיה סימן א' שזקנו קטן ושחור, ועוד שגם שערות ראשו
היו קטנים ותלתלים שחורות, אף דפשוט לשער שחור לא הוי סימן
כלל וכמבואר בלמה דק סימן מ"ה, מ"מ שיזדמנו כל הדברים האלה
באיש א' זה לא שכיח, וכו' שפיר [בנרופס] סימן אמלעי, ובאסדר"ר
סמכין על סימנים שאינם מובהקים לעשות מהם סימן אמלעי להחזיר.

ובהסתמך על תשו' זו של הפנמ"א כתב הגליל מסכת סימן ט' אות
ג' בנדון דהסימנים שה' בינוני בקומה ופניו רזים ועיניו
נפולות מעט, ופיאותיו שחורות וקלרות וכן זקנו שחור סמיך וקלר,
כל אלה עולים לסימן אמלעי.

יא. והאם מודים המחמירים בצירוף ב' סי"א היבא דבלא"ה
בבר יצאה מאיסור דאורייתא. כתב צנז שמואל אחרון
סימן ד' דאף שהצ"ע בקו"ע הביא [מהריצ"ל] דלמעשה אין ראוי
לסמוך על לירוף סימנים, מ"מ נראה דבמשאל"ס ושהו עליו עד שתלא
נפשו דהוי רק אסדר"ר, ודאי ראוי לנו לרף דהסימנים יחד ולסמוך על
כל הני רבנות הסוברים דמלטרפים, ועוד דבאסדר"ר מהני סוד"ר.

גם בזבחי צדק ח"צ סימן ג' כתב [בדרל"ו] דהיחזר בנידונו
שיחא מאיסור"ת, עי' לירוף סימנים, והביא מהבגדי סי' מ"ג
והמרה"ל ס"ק קפ"ו שכתירו באיסדר"ר גם ע"י סי' אמלעי אחד.
[והו"ד לעיל ס"ק קפ"ה אות ז'].

ובאבני צדק [לר"י טייטלבוים] סימן כ"ז כתב [בדק"כ א'] דכשיש
הכרה צע"ע דגופו צלי פרטוף פנים, ולדעת ר"ת היא
מותרת בעדות זו, א"כ אף דחולקים עליו, אך לדיון עכ"פ ספיקא
הוא וע"י הספק איחרע כבר חזקה אשת איש, א"כ אם נמלאו
בגופו גם ג' סימנים אמלעיים יהיו לכו"ע להחזיר.

ובצמח השדה אות ל"ז כתב ג"כ דאיכא שכבר יחא מאיסור תורה
בלא"ה ודאי יש לסמוך על לירוף ג' סימנים אמלעיים, דאפילו
אם לא נפסוק כהנ"צ הסובר דבמשאל"ס סמכין על סימנים גם
אם סימנים לאו דאורייתא, מ"מ לענין לירוף ג' סימנים כיון דיש
הרבה פוסקים בלא"ה דמהני לירוף, א"כ עכ"פ במשאל"ס מהני
לכו"ע הליירוף. ועפ"ת ס"ק ק"ו בסוף דברי הקה"י.

ובנהרי אפרסמון סימן כ"ז כתב דאם כי שההשיב משם צ"ל ס"ג
[המבוא בלוח ד'] פסקה על היחזר לירוף סימנים מחמת
ספק ספיקא, מ"מ איכא שכבר יחא מאיסור דאורייתא ודאי מהני
ספק ספיקא.

יב. ובשבר נשאת ע"י ב' סי' אמצעיים. כתב צערך השולחן
סעיף קט"ה דבזה ודאי דלא תלא, [דמלכד מה דאיכא
דעת ר"י שם רמ"ה הסובר דאפילו צ"ל אמלעי א' לא תלא, וכי"ל
בס"ק קפ"ה אות ד', הא איכא גם מה' דהליירוף עושה אותם
לסימן מובהק, ונהי דלכתחלה יש לעיין בזה, מ"מ בדיעבד לא תלא.

יג. ג' סימנים אמצעיים. כתב בלח"ל לך שלמה סימן פ"ב דמה
שנחלקו אם כמה סימנים אמלעיים מלטרפים להיות סימן
מוצהק, נראה להכריע דבשני סימנים כיון דבעלמא קיימ"ל דתתרי
זימני לא הוי חזקה הרי דאפשר להיות דרך הזדמנות ומקרה לומר
דאיחרמי כך וכך, כ"ה בזה אין ראיה מהם לומר דהוי סימן מובהק,
אבל ג' סימנים אמלעיים כיון דקיי"ל דבג' זימני הוי חזקה ולא
חלין באיחרמי ממילא הם מלטרפים להיות סימן מובהק.

גם בשם אריה סימן קי"א אחר שכתב דהיחזר דלירוף סי' אמלעיים
אינו צדור כל כך, כתב דמ"מ בנדון דאיכא ג' סימנים אמלעיים יש
להחזיר מטעם אחר, דשיקר מה שאין סומכין על סימנים הוא משום
דהיישין דילמא קרה מקרה זה גם לאיש אחר, אהנ"ג סימנים
לא היישין דילמא קרה כן גם לאחר דבג' פעמים הוי חזקה בכל
מקום כי המקרה לא יתמיד, ואע"ג דלפי"ז היה לרף להיות דגם ג'
סימנים גרועים יהיו זה ודאי אי אפשר לומר כלל וכמבואר במתני'
דאין מעידין אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו, י"ל דכיון דגוף האיש
שכיחי בהרבה בני אדם כמו כן שכיחי שיזדמנו כמה מהם באיש אחר
כוי ע"ש. ועי' בסוכ"ה ל"א.

ובבל ה"ל כתב גם בהשבתו שהוצא צדק ספר דרכי חיים סי'
ד', וכתב שם דאפילו אם יש סימן א' בינוני וצ' סימנים גרועים
ג"כ יש להחזיר מטעם הני"ל.

עוד כתב שם דאפילו אם נומא דגם הרבה סימנים לא מלטרפי,
וגם אפילו לסוברים דמה"ת חוששין מלהחזיר ע"י סימנים ואם
נשאת תלא, מ"מ בג' סימנים לכו"ע ליכא כבר איסור תורה, וא"כ

אוצר

ס"ק קצר אות יד

הפוסקים

אמנם בחן טוב סקפ"ז כתב [בדפ"ז ע"ב] על הפנים מאירות הג"ל דאין דבריו מוכרחים כלל, דכיון דאפילו ק' סימנים גרועים לא היו כסימן מובהק אי"ל דסימנים גרועים לא חזו לאינטרופי כלל, ומכ"ש להפוסקים דאפילו ב' סימנים ציונים אינם מלטרפין להיות סימן מובהק ביותר [דודאי י"ל כן]. ועצמ"ת הג"ל מהמקור מים חיים.

גם בתפארת נבי סימן ח' כתב דאין ללרף סימנים גרועים להיות סימן ציוני, דהא ברבי"ל ור"א מזרחי מביאים ראיה דלירוף לא מהני מדתנן אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו דמשמע דאף לירוף לא מהני, גם מדקתני, „סימנים" לשון רבים מוכח דגם בלרופס ל"ה ס"ב, דאליכ קשה למ"ד סוד"א אמאי לא מלטרפי להיות סימן ציוני, אע"כ דלא מלטרפי להדדי אף עליוי חד דרגא.

ובבית שלמה ס' מ"ה דס"ט ד' כ' דלדעת מהר"ל מפראג [הסובר דלירוף ס"מ כללים עם ס' אמלעי בגוף יש להחזיר ממ"ג, כמבואר לעיל ס"ק קפ"ז אות ל"ט], ע"כ מוכח דס"ל דשני ס"ג אינם מלטרפים לס' אמלעי, דהא לחיורא דמשני בגמי [בזמות ק"ב ע"ב] ואצט"א כליו בחיורי וסומקי, ולעולם דס' דאורייתא ולעולם דל"ה לשאלה וכמ"ש התוס' שם, דמהא הציא מהר"ל רא"י דכל שאין לנו הכרח ממחני דחיישינן לשאלה ל"ה לשאלה, אי"כ נהי דלפ"ז ע"כ גופו דארוך וגו', אך למה לא יועיל ס' גרוע בגופו וס' גרוע בכליו, דהא כיון דסימנים דאורייתא ול"ה לשאלה והיו ס' בכליו כמו ס' בגופו, [ובמשנה קתני אעפ"י שיש סימנים בגופו ובכליו משמע דגם בשניהם יחד לא מהני], וע"כ דשני ס' גרועים לא היו כס' אמלעי.

ובבית יצחק סוס"י פ"ז כתב דג' סימנים גרועים אינם מלטרפים להיות סימן אמלעי ויש לעיין הרבה בדבר. ובמהר"ש [עגל] ח"א סימן מ"ט כתב על הסימנים שבגדו דאם הם גרועים ודאי לא מלטרפי. וכ"כ בנחת דוד סימן י"ט.

ובמהרש"ם ח"ד סוס"י ס"ז כתב ג"כ דאין ללרף סימנים גרועים זה עם זה, ושגם הסוברים דהרבה סימנים אמלעיים מלטרפי, מ"מ מודו דגרועים אינם מלטרפין כלל וכמ"ש המ"ז והט"ז, ואף דעצמ"ת ג' סימן ע"ב באמלע התשובה נועה קלת לומר דהרבה ס' גרועים נחשבים כסימן א' ציוני, לא כתב זה רק על ד' הדוחק בתחילה ולמסקנא נראה דלא ס"ל כן, וכן הוא דעת המג"ש בחשו' שבגא"ב סימן מ"ט ובחשו' פני יהושע ח"א סימן ז', וע"י בהשגח משה סימן ס"ג מזה.

ובשוואל ומשיב מהדורה שחיתאי סימן ע"ו הביא מ"ש הרב מהרש"ק ללרף מה שהוכח שהיה לבעלה זקן שחור וגומות צפוני, דאף דהם סימנים גרועים מ"מ דעת האחרונים דס"ג מלטרפים יחד להיות סימן אמלעי, וכתב על זה השו"מ דאותם האחרונים אינו מכיר דבש"ע אין מבואר כן, שהרי איחא דאף ק' סימנים שאינם מובהקים אינם מלטרפין, וכן מסתבר דכל ענין הלירוף הוא דע"כ לא שכיח שיתחברו באדם א' הרבה סימנים ביחד, והיינו עכ"פ צ"ל אמלעיים שגם ס' א' לא שכיח [כל כן], אבל צ"ל גרועים כעין ארוך וגו' וחיורי וסומקי שיש לאלפים ולרצבות כאלה ודאי לא ידקו גם במחזור, ומכותלי הרב מהרש"ק נראה דמחלק בין ס' גרועים לגמרי כגון ארוך וגו' לשאר סימנים גרועים, אבל אין לא חילוק ולא צילוק ס"ל וחלילה לסמוך ע"י.

ובמאמר מרדכי סימן פ"ה כתב דס"ג אפילו הרבה כזר פסק מהר"א שאינם כלום אפילו להלכך לשאר אומדנות, והמעין שם יראה מבואר דאפילו לסימן אמלעי לא יחשבו צלירוף, ודלא כמו שנהג הגר"ש קלוגר לומר דמלטרפין.

ובערוך השולחן סוס"י קע"ב כ' דד"ז אי מלטרפי כמה ס' גרועים להיות סימן אמלעי תלוי לפי ראיית הכמי הדור.

וכתב

גם באוריין תליתאי סימן ד' כתב דצמחאל"ם דמהני ס' ציוני, כ"ה דמהני בזה גם לירוף סימנים גרועים דליכוי ס' ציוני וכמו שהעלה העצמ"ת צ"ב, ע"ש.

וע"י עוד צפ"ת הג"ל מ"ש משו"ת מהרי"מ [פאדווא] סימן י"ז. ובעין יצחק סימן כ' אות ב' כתב ג"כ ללרף צנדונו הסימנים הגרועים שנמלאו בגוף המת, דהיינו שערות שחורות וקומתו כפי שהיה בחייו ועצ"ע דגופו, וגם שערות מוקפות סביב עיניו, (אם כי דעל סימן הקפת השער לעצורו יש לדון דהוי סימן אמלעי מלד עלמו), וכל הנך ביחד הוי ס' אמלעי עכ"פ ונלרף כל זה להכרח כל בגדיו, והציא מהפנמ"א הג"ל אמנם מחשו' הרא"ש כלל י"א סימן א' שכתב דמה שהעידו שהי ציוני ופניו אדומים ועיניו שחורות הוי זה סימן גרוע, ולא מלרף כולם יחד לעשותם סימן אמלעי, מבואר דלא כהפנמ"א, ואחר שכתב שם דרך להחזיר צנדונו גם לשיטת הרא"ש סמך שם צאות י"ב על היתר לירוף הסימנים הגרועים דעשה סימן אמלעי, וצלירוף עוד סימן אמלעי נעשה סימן מובהק, והוכיח דגם דעת הרמב"ם שהוצא בשו"ע סעי' י"ז היא דב' סימנים גרועים מלטרפין להעשות ס' אמלעי, [וע"י באוה"פ שם ס"ק קל"ה אות ע'], ושגם בשו"ת מהר"ם מלוצקין סוס"י ג"ז כתב ללרף ס' גרועים, דהיינו שהי לו זקן רבוב וגומות צפנים ע"ש ובמהר"ם אלשקר סימן ס"ז בשם תשוב' הרמב"ם [והוצא באוה"פ סעי' י"ח ס"ק ק"ג אות ק"ד, ע"ש].

ובס' כ"ה אות ה' כתב שבספרו נחל יצחק סימן ס"ה ענף ז' אות י' העלה דסימנים גרועים מלטרפי להיות ס' אמלעי. וכן העלה בספרו עין יצחק ס' ל"ה ועוד בהרבה חשו' שם.

ובס' ל"ו אחר שהעלה צנדונו דליכא על העגורה רק איסור דרבנן של משהל"ם, כתב צאות ה' דגם לאלה מאסד"ר איכא צנדונו ע"י לירוף הסימנים הגרועים שהי ציוני בקומה וזקנו קטן ודק, ובמהר"ם אלשקר סימן ס"ז לירף ב' ס' גרועים לעשותם סימן אמלעי א', ושכ"כ בפני משה ח"ג סימן ב' ללרף סימן זקנו קטן ושחור עם עוד סימן גרוע, וכל היכא דאם נשאלת לא תלא מהני סימן אמלעי.

גם בחדד לאברהם [להר"א תלומים] מהד"ת סימן כ' כתב ללרף מה שהעיד אחי המת על ארת הד' כנפות והמעיל והשרוך והשעון, אף דהם סימנים גרועים מ"מ מלטרפי להיות ס' אמלעי, וצנדונו שכבר ילאל מחזקת אלאל איש מה"ת דמייורי שם צעצע צמחאל"ם שפיר מהני סימן אמלעי להחזיר [לכתחילה].

ובמשיבת נפש [הראשון] ס' ל' כתב שהוכיח דאפי' סימנים שאינם אמלעיים מלטרפי.

ובאור ישראל סימן ל"ט כתב ג"כ [בדנ"ה סוף עמוד א'] ללרף הס"ג מה שהיה לו שטופט נאז [דהיינו קלרה ורחבה בראשה] וגבות עיניו היו עצים וגדולים מלמע' שיצה, והמלח עם זיוות גדולות, דצלירופם יחד אין לחוש דליתרמי שמו כשמו ולורה כלורה, ויש ללרפם עם סימן דכתב בהמרה שנואל אללו ע"ש.

גם באורי וישעי סימן י"ד העלה ללרף ב' ס"ג להיות ס' אמלעי ומלרף זה לעוד לדדים. וכ"כ בזקן אהרן [לר"א וואלקין] ס' ע'.

ובשאיילת דוד סימן י"ט כתב דאף אם נחלעו דהרבה סימנים גרועים אינם נחשבים לס' אמלעי וכדיוק לשון המשנה אעפ"י שיש סימנים דמשמע הרבה, מ"מ היינו כשכל הסימנים הם ממין א', משא"כ כשהם ממינים שונים ובמקומות שונים וצמחאל"ם המקומות, נחשבים הם עכ"פ לסימן אמלעי, וצדדקן כמ"ד שיש עב"ע רק דאלו חוששין שאל נשתנה אחר מיתה עד שדמה לנו שהיה זה האיש שאלו מצקשים דהוי רק חשש דרבנן, ויכולים לסמוך אף על סוד"ר.

ביאור הגר"א

לשאר אומדנות המוכחות אינם כלום (פסקי מהר"א)
 סי' קפ"א ורכ"ד). [מן גבשושית גדולה על חוטמו

[מן גבשושית כו'. הכלל
 דוקא שלא ימצא רק בא']

או

מאלף דבר זה דאם מצויה אף סימן אמצעי לא הוי כמ"ש בשומא ללישנא קמא וללישנא בתרא צ"ל שאינו מצויה אף בבן גילו :

אוצר

ס"ק קצד אות יד — ס"ק קצו אות ב הפוסקים

וכתב בצדק חיים מרדכי ח"א סימן נ"ד דגם לסוצרים דסימנים
 גרועים מלטרפס, היינו רק להתחשב להיות סימן אמנעי,
 אבל שיחשבו כמה סימנים גרועים לסי' מובהק לכ"ע ליתא.
 ומ"מ כתב בצדק יעקב סימן י"ב דאפילו בסימנים גרועים דקיימ"ל
 ללא מלטרפס, אך אם בחצורם כ"א יתהוו זר ומופלג שיקרו
 כולם באבר א', הוי סימן מובהק מעטם לרופס ולמאוס מקומם
 הסמוכים זה לזה, והיינו דאם אלו באים לדון מלד הריציו לחוד משום
 דאנו רואים לומר דרחוק שקרה ריבוי סימנים באים א', אז לא מהני,
 כגון שהי' ארוך ושער ראשו שחורות ובעל צמר וכיוצא דלא הוי זר
 ומופלג רק מלד ריבוי סימנים, לכן לא מהני דשכיחי עובא, אבל
 היכא דלומר דשערות ראשו אדומות ופאת ראשו א' לצנח והשניה
 להוצה וגבות עיניו שחורות, כזה נחשב לסימן מובהק לא מלד ריבוי
 הסימנים אלא מלד לרופס ושינויים הסמוכים זה לזה, וזה לא שכיח.
 ועצמ"ת ס"ק ק"ז מכתבי מהר"ר דניאל מ"ש בזה.
 טו. וצירוף מקרים. ע"י באול"פ סעי' י"ח ס"ק קנ"א אות ח—י"ד
 דיש סוצרים דע"כ לא נחלקו האחרונים בענין צירוף
 סימנים אלא בסימנים הקבועים באדם, אבל אם הסימן הוא צעלם
 המקרה, שפיר חשיב בלרופס סימן מובהק, ע"ש.
 טז. ב' סי"א בבליים אי הוו סי' מובהק. כתב בצדק עולם סי'
 מ"ב [דמ"ד ד'] דפשיטא דבכלים אפילו סימנים רבים
 אינם מועילים, והגם שמהרי"ט ו' יע"ש בחש"י שצפני משה ח"א סימן
 ע' כתב בשם הריצ"ל שגמגם להקל צ"י סימנים שאינם מובהקים
 בכלים שיחשבו סי' מובהק, אך לא דק, דלא אמר כן הריצ"ל אלא
 בסימני גוף, אבל בסימני כלים מוכח התם דלדרבה פשיטא ליה
 דלא מהני, והיינו ודאי משום דגרעי ואית דברו דתתי לריעותא, אי
 מלד עלמם שאינם מובהקים, ואי משום חשש שאלה, משא"כ בסימני
 הגוף. וע"י בס"ק זה אות ג' בדברי השולח ומשיב ח"א סימן קפ"ב.
 גם ע"י עוד בס"ק קפ"ז אות ל"ד במים חיים סימן י"ח.

קצה. ואפי' להצטרף לשאר אומדנות. ולהעמק לעצ"ע דכלים
 ע"י בס"ק קפ"ז מאות פ"ו ובלאה.

קצו. גבשושית גדולה על חוטמו וכו'. א. רשום על דין זה
 שהוא מפסקי מהר"א סימן רל"ד. וכתב במאמר
 מרדכי סימן פ"ה דהוא ע"ס, ונ"ל: תה"ד סימן רל"ט. וכן מועתק
 בחש"י ר"י צ"י בללל שצסוף אות שח"ז. וע"י בכתב סופר סימן
 כ"ה דעל דין דחוטמו עקומה שרשום שם: סימן רל"ד הגיה דנ"ל:
 רכ"ד *). [ואמנם צ"י קראקא שס"ז ושע"ט, ובדפוס הענווה שפ"ח
 אי' להדי' סימן רכ"ד. וזה נראה יותר נכון, כי הלא צ"י זה הוא מקור
 גם על דין גבשושית וגם על דין דחוטמו עקומה, ואילו בסימן רל"ט
 לא מיירי התה"ד רק מגבשושית ולא מחוטם עקומה. ורק צפ"כ סי'
 רכ"ד מיירי מתריוהו].

ב. האם בע"י דוקא גבשושית גדולה. כתב במאמר מרדכי הנ"ל
 דזה שהעתיק הרמ"א מתה"ד גבשושית, גדולה"א אף
 דהמע"י שם [בסימן רל"ט] יראה שהתה"ד העתיק דין זה מהא"ז
 ולא נזכר בדבריהם תיבת גדולה [אלא: ועל חוטמו היה גבשושית].

אמנם בשו"ת הרדב"ז ח"ב סי' ט"ז שכתב צ"י דצדק גבשושית שהתיר
 הא"ז לר"ך שיעיד שהי' הגבשושית משונה הרבה משאר צ"י
 אדם, דא"ל"ה אין זה סימן מובהק.

וע"י במשאת בנימין סי' ס"ג שכתב צ"י דצדק גבשושית של הא"ז
 הוא דבר שאינו מצוי כלל אפילו במיעוטא דמיעוטא.

וביד יוסף [לר"י שטרנברג] סימן א' כתב בגדונו דמחמת הסימן
 שאמרו שהי' חטמו גבוה קצת בצלמאעיות מחמת העלם שצולט
 קצת, אין להחירה, דדוקא גבשושית גדולה כתב מהר"א *** דהוי סי'
 מובהק

(*) לפנינו בא"ז הקצר שנדפס בסוף מס' יבמות דפוס וילנא אות ט'

איתא: כמין גבשושית.

(***) יתכן דצ"ל מהרמ"א, והיינו ר' משה איסרליש, כי במהר"א ליתא
 תיבת גדולה וכנ"ל במאמר מרדכי, או שכתב כן עס"י צ"י המקור שברמ"א.

(*) ומ"ש שם שהיה "חוטמו כעין גבשושית" ט"ס הוא. וצ"ל שהיה "על"
 חוטמו כעין גבשושית, וכמו שנראה מתה"ד סי' רל"ט, ונשמע תיבת על. מאמר
 מרדכי סי' פ"ה.

(קח) או שחוטמו עקומה הרבה או כדומה לה הוי סימן מובהק אבל מטע עקומה לא (שם סי' רל"ד)

וה"ה

פתחי תשובה

(קח) או שחוטמו עקומה הרבה. עין נח"ל ס"ק ז"ט שכתב דט"ם הוא ונ"ל עמוקה וכדליתא בפסקי מהרא"י סימן רכ"ד (והוצא נכ"י) ונעו"א שם ועין נח"ל הרדב"ז ח"ג סימן תשפ"ח :

אוצר ס"ק קצו אות ב — ס"ק קצו אות ג הפוסקים

באמת שהיה נדמה להם שהוא שוב ממשי, ועכ"פ אף אם היה גבוה, היה גבוה רק משכו, בודאי הוי סי"מ כיון דאין שניה כלל שהוא עמוק כל כך עד שלא יכיר אם הוא גבוה קצת או לא, ולא עוד אלא שנראה דאף לר' יוסי דחרוס דקרא היינו שכוהל צי עיניו כאל, משכו כזה [שנניד] אינו מספיק ומקרי כוחל צי עיניו כאל, אך אין בלא"ה קיימ"ל כרבנן, ובצ"י וכן ברמ"א איתא דרק עמוקה קצת לא הוי סימן מובהק וכו'.

גם בשו"ת צמח צדק [החדש] סי' ע"ז אות ז' כתב דמ"ש מהרא"י דחרוס היינו כוחל צי עיניו כאל, זהו רק לר' יוסי שנמשנה שם, ורבנן בצרייתא פליגי עליה וס"ל דאעפ"י שאינו כוחל צי עיניו כאל, ופסק הרמב"ם כוותייהו, ומה שהקשה הכ"מ שם דה"ל למיפסק כר' יוסי משום דהוי סתם במשנה ומחלוקת בצרייתא, הנה רש"י בספ"ג דמנחות דל"ז א' גבי ר' יוסי דחרוס פירש חטמו משוקע כדאמר ר' בבא בר אבא, הרי שמפרש גם כן פירוש של חרוס כהרמב"ם, וי"ל עוד דדוקא במחלוקת חד לגבי חד מהני סתם מחניי להכריע, ולא כשרבים פליגי על היחיד וכו', וא"כ אין דברי מהרא"י מוכרחים, אלא אפילו אם אינו שקוע כל כך רק ששוקע הרבה נמי הוי סי"מ, גם מאחר שמהרא"י כי בשם אר"י דגבשושית על החוטם הוי סי"מ וכי בעלמנו שזה אינו כמו חרוס, א"כ ודאי יש לסמוך גם בחרוס דהוי סי"מ כל ששוקע הרבה אעפ"י שאינו כוחל צי עיניו כאל, וכפירש"י והרמב"ם.

אמנם בשו"ת רדב"ז ח"ג סי' תשפ"ח כתב להדיא דודאי אם העיד שהיה חטמו שקוע כל כך עד שכוהל צי עיניו כאחת ודאי דהוי סימן מובהק כו', ועדיפא מהך דל"ז דגבשושית על גבי העין [ל"ל החוטם], ומ"מ לריד דקדוק צדודות זו לפי שיש כמה בני אדם שחטמם עמוקה קצת אעפ"י שאינו כוחל צי עיניו צבת אחת והוא החרוס האמור בתורה לדעת הרמב"ם ואין זה סימן מובהק כו', ואעפ"י שהוא מוס אין מעידין עליו דעוצא איכא כי האי גוונא.

ובאור המאיר סי' כ"ח כתב דאף דהיה אפשר לומר לכאורה דלח"ה"ד המדמה מוס דכחן לסימן דעדות אשה, א"כ להרמב"ם הסובר דחרוס דקרא הוי גם כשאינו כוחל צי עיניו כאחת הוי זה סימן להחיר, אמנם ברדב"ז [הג"ל] מצאנו דהדיא דכל שאינו כוחל צי עיניו כאחת אפי' להרמב"ם אין מעידין דעוצא איכא כה"ג, ומ"מ נראה דעכ"פ סימן אמנעי הוי ויש ללרפו לסימני הצגדים עפ"י מהר"ל מפראג.

ג. ואם עמוקה קצת הוי סי' אמצעי או סי' גרוע. כתב בחתם סופר ח"ג סי' קל"ז דאם העיד מפרש שהי' קצת עמוק ה"ל סי' גרוע, דמהרא"י שם מסי"ג מיירי כמ"ש במ"ז סי' ס"ג.

ובחמדה גנוזה סי' י"א כתב בנדונו דנבי דלשון, "איינגעפאלן" [שקוע] שאמרו העדים על חטמו כונתם שהי' שקוע, מ"מ מאן יומר לן שזה יכ"ה סימן.

אך בצמח צדק [החדש] סי' מ"ט כי דאף דמצאנו במהרא"י דמטע עמוקה לא, היינו דסי' מובהק לא הוי אבל סי' אמנעי מיהא הוי, וכן משמע בחוטם השני סי' ל"ז שבי' דמטע עמוקה ס"ל לרמ"א דהיו כמו רועש, וכ"כ המ"ז בסי' ס"ג והע"ז בסקל"א, ובזרעם פסק דהוי סי' ציוני, [ועי' בס"ק קל"ח אות א'], וכן משמע עוד

מוצק, ובנ"ד נאמר שהי' גבוה קצת, ומאן מפיה לשער אם הגיע לשיעור גבשושית גדולה שבי' הרמ"א וכו', והדבר מסור לחכמי הדור. גם בצריית יעקב סי' כ"ב כתב דמשמע דדוקא גבשושית גדולה אבל לא קטנה.

ובתשו' ר' יצחק ב"ר בצלאל שצ"ח החדשות סי' ע' כתב דהסי' שהיתה גבשושית (גובה) [גבוסה] בחטמו, הוי סימן מובהק כמ"ש מהרא"י בסי' רל"ט.

קצו. או שחוטמו עקומה הרבה וכו'. א. ל' בכתב סופר סי' כ"ה דע"כ ל"ל דנחלק ברמ"א, "עמוקה" ב, "עמוקה", דהא בנח"ד [שממנו מקור דין זה] מדבר בחוטם שקועה ועמוקה ולא זכר מחוטם עקומה [וראה להלן צאות צי בלשון מהרא"י], ולא מלאחי מי שהרגיש בזה, ולי"ע (**).

וב"כ בבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' ל"ו אות ו' [דל"ח ג']. גם בפ"ש חיה סי' ו' כתב בשם אר"י של הרב בעל ארזי נור דל"ל ברמ"א, "עמוקה". וכבר הקדימם בזה המרה"ל בסקל"ט, והוצא בפ"ת ס"ק ק"ח.

ב. האם בעי' עמוקה כל כך עד שיהא כוחל ב' עיניו כאל, הנה במהרא"י שם כתב וז"ל: דל"ו העיד שהי' חוטמו שקועה הרבה כמו חרוס דקרא דמפרשי רבנן (...) שהוא כוחל צי עיניו כאחת, הוי סימן מובהק וכו', וחרוס כל כך כמו שפירשתי הוי סימן טפי מגבשושית שעל החוטם שכתב האר"י שהוא סימן מובהק, אך דקדקתי בדברי העד ולא העיד אלא שהיתה קצת עמוקה, וזה מלוי נכמה בני אדם, עכ"ל.

וכתב בנפש חיה בשם אר"י של הארזי נור דאם כי ברמ"א כתב סתם עמוקה הרבה ולא כתב דהיינו שכוהל צי עיניו כאל, ומשמע דאפי' אם החוטם גבוה מטע [ואינו עמוק כל כך] ג"כ הוי סי' מובהק, מ"מ אין להעמיד יסוד היחיד על דקדוק לשון, דהא בצ"י מצאנו דהיינו שכוהל צי עיניו כאל, עכ"ל, ובעל הנפש חיה חלק עליו וכתב דנראה ברור דאין חילוק בזה, וכל שהי' עמוקה הרבה הוי סי"מ, ומה שכתב"ד מצאנו עמוקה הרבה כמו חרוס דקרא שכוהל צי עיניו כאל, אין נראה, דאף חרוס דקרא אינו דוקא שכוהל צי עיניו כאל ואינו גבוה קצת, וכדס"ל לרבנן בצכורות מ"ג והלכתא כוותייהו וכמו שפסק הרמב"ם [בפ"ח מציאת מקדש ה"ז] (...). ומכ"ש לענין סי' מובהק בודאי אינו דדוקא שכוהל צי עיניו כאחת אלא כל שהוא משוקע הרבה, ובפרט בנדון דידן שהי' כל כך משוקע עד שאי אפשר היה להכיר אם הוא גבוה קצת או אינו גבוה כלל, ומקלחם אומרים

(*) על הציון הרשום בשו"ע פסקי מהרא"י סי' רל"ד, ראה לעיל בס"ק קצ"ו אות א' דהוא ט"ס. כי שם לא נמצא כלום מזה, ושצ"ל: סי' רכ"ד.

(**) תשו' זו של הכתב סופר הונפלה שם בסי' ל'.

(***) לפנינו בברייתא דבכורות מ"ג ר' יוסי הוא דקאמר הכי ורבנן פליגי עליה ולא בעי שיכחול ב' עיניו כא'.

(****) עי' בבס"ף משנה שם שתמה באמת על הרמב"ם אמאי פסק כרבנן, וא"כ י"ל דהתה"ד ס"ל דהלכה כר"י דבעי' דוקא כוחל ב' עיניו כא' ובסתם משנה, גם על עצם קושיותיו י"ל דמה בכך דהלכה כרבנן בביאור חרוס דקרא לגבי מומי כהנים, אבל סוף סוף מגין לנו דבכה"ג הוי סימן מובהק.

וה"כ (קט) לרש"ם (עו) שבגופו או בלאחד מאיבריו

אבל

באר היטב

(עו) **שבגופו**. כללנו כתב רש"ם הו"י סימן מוצבא. ונמצא כתב רש"ם לא הו"י סימן מוצבא. וכתב ט"ז שני פירושים אמת והכי קאמר והוא הדין רש"ם לא הו"י סימן אצל אס ומצאם המקום הו"י סימן. וכן אס בלחור ה"ה רש"ם לא הו"י סימן ה"פ אס אינו ומצאם המקום לא הו"י סימן. ועדיף משומא כי רש"ם ולקח אינם עשויים להשתנות ואין מוציין צנן גילו וראוי לסמוך ע"ז עכ"ל ועי' תשובת חוט השני סי' נ"ה ונ"ו:

שאלה מהכה (הו"ה צנח"ט ס"ק ע"ד) והט"ז השני עליו צנח. ועיין מה"ז ס"ק ק' שהאריך בלאר דברי הט"ז וכן הט"ז ח"י כשנמצא מקום הרש"ם הזה שהיה בלחור פלוגי נמוקס פלוגי דגני שומא לא מהני זה ונצי רש"ם מהני כח"ט הט"ז לפני זה ועי' כ' דגם רש"ם זה דינו כרש"ם דלמלא ע"כ בלחור ומסקין לענין דינא דהכל לפי המצא:

פתחי תשובה

(קט) **לרש"ם שבגופו**. ענה"ט וכתב עוד מה"ז שם דשיעור אורך הנלקח צנח"ט חשי' סי' וי' ועיין מה"ז ס"ק צ"ט שם דמדברי הר"ה"ש פ' אלו מצאיות סימן י"ד וט"ז לענין סימן קכ"ג מוצבא דנחת ארכו לא חשי' סי' וי' ומ"מ לענין דינא יס לקיים דברי מה"ז דנצי דלמלא לא חשי' מדת ארכו לסי' וי' מ"מ בנחת אורך הנלקח שפיר חשי' סי' וי' כיון דללקח גופי' חשי' סי' וי' מ"מ מ"מ ונ"מ מ"מ ארכו הוא סי' וי' חשי' יותר משאר סי' וי' כח"ט התוס' שם א"כ ע"י צירוף סימנים אלו הסמוכים זל"ז חשי' סי' וי' לשיטתם ע"כ. עוד כ' מה"ז שם דכ"ט לרש"ם הנא ונחת שומא שנקרה ממוקס מוצבא ונחת רשומה קיים דלא הו"י סי' וי' דלא עדיפא ונחתא ק' שהאריך בלאר דברי הט"ז וכן הט"ז ח"י כשנמצא מקום הרש"ם הזה שהיה בלחור פלוגי נמוקס פלוגי דגני שומא לא מהני זה ונצי רש"ם מהני כח"ט הט"ז לפני זה ועי' כ' דגם רש"ם זה דינו כרש"ם דלמלא ע"כ בלחור ומסקין לענין דינא דהכל לפי המצא:

אוצר

ס"ק קצו אות ג — ס"ק קצח אות א הפוסקים

כו' ומ"מ בסוף התשו' כתב שקרוב לודאי שביכר החוטם הו"י סימן מוצבא ממש ע"כ.

ו. ואם חטמו עקומה הו"י סימן. עי' ס"ק ק"ח דאס הוא בלחור שחור זר ומופלג הו"י סימן מוצבא.

ז. ובמעט עקומה. כתב צנח"ט פני יחוש ח"צ סוס' נ"ט דזה שבידו העדים שהי' קלה חטמו עקום קלה למעלה, צנח"ט שחור סי' מוצבא כלל דמזוי הוא, ואפי' חת"ל דהו"י סי' מוצבא קלה, אינו אלא כסימן אצורה דלא סמכי' עליו לחוד באיסור אשת איש.

ובמשכנות יעקב סוס' ו"א על דבר סימן עיקום החוטם, כתב דאף דלא הו"י סימן מוצבא אס הי' מעט עקומה, מ"מ סי' חמשי עכ"פ הו"י ויש לסמוך עליו בצירוף סימני כלים וכו'.

גם בגבעת שאול סי' א' [דף ז' ע"ב] כתב דמעט עקומה הוא סי' חמשי. וכ"כ במנחת אלעזר ח"צ סי' ס"ז, ובחמס סופר ח"א סי' ס'.

קצח. וה"ה לרש"ם שבגופו וכו'. א. [דברי הרמ"א סתומים ואינו מוצא צו אס כוונתו לומר דה"ה לרש"ם דלא הו"י סימן

מוצבא כמו חוטמו מעט עמוק דסליק מיני, או כוונתו הי' דרש"ם הו"י סי' כמו חוטמו עמוק הרבה דלעיל מיני, וכדמשמע נמי מלשנו שח"ז אצל שינים גדולים וכו' לא הו"י סימן, גם לא לזיון שום מקור ברמ"א לדין זה דרש"ם, כי בפסקי מהר"א שזיון אחרי דין דשינים גדולות לא נזכר דין רש"ם, ונחלקו האחרונים בפירוש דברי הרמ"א, ולדינא, וכמו שיוצא להלן. כמו כן לא נמצא ברמ"א מהות הרש"ם מה הוא, והאחרונים הביאורו לענינים שונים כל אחד כפי נדונו, והמחבר מכללות דברי רוב האחרונים הוא, שרש"ם היינו הסימן שנשאר מפגע או מכה שבידו לו ונרפא, כמו לנקת וכדומה, (עי' בחובות דע"ה א' נשכר כלל ועשה מקומו לנקת ופרש"י שנשאר שם רש"ם משחיית המכה, ועל הפסוק לרצת השחין הוא (ויקרא י"ג כ"ג) תרגם אונקלוס רש"ם שחנה הוא וכן פרש"י עי"ש, ובתרגום יונתן שם לונקת שחנה היא). אך יש מהאחרונים שהביאו דברי הרמ"א גם לנידונים של סימני כתמים שהם משניו מראה לצד וכמוצא בלוח הסימנים כך כתמים וכתמים].

והנה לראשונה הוצא דין זה של רש"ם צנח"ט דלופלגו צו הרין והרד"ך, דהרד"ך [צית י"ד חדר א' דפוס אוסטרזה תקנ"ד] השיב על אחד שהי' לו רש"ם בלחורו מלד איזה חולי שנחלח אצבעו ונשאר מעט עקום, וכן נמצא ביד המה, דאשחו שריא, דעקומות האצבע ורש"ם צנח"ט או עליו סימן מוצבא, הוא, וסמכין עליו אפי' אלוסורא דאורייתא. ואחרי שהביא צנח"ט עוד דין חוטם עמוק מהכה"ך, סיים ועי' בחשו הרין שכתב צנח"ט זה שלא בחור ע"י הכרת סימנים ורשמים שבגופו. ולהלן שם הביא צנח"ט חשו הרין [סי' ע"א] על מיימון מאלקין, שהעיד גמס"ל בראיו מת על שפת הים אחר שש ימים מזמן שפלטוהו המים ליבשה והכירו צנח"ט עם חוטמו וגם סי' א' שביכר

עוד צנח"ט שם שח"ל ה"י חטמו שקוע הרבה הו"י סי' מוצבא אצל או לא"ה לא סמכי' עליו, משמע דלא סמכי' עליו להיות סי' מוצבא, וממילא משמע דסימן צינוני מיהא הו"י, גם מלשון הצ"ח שהעתיק דברי מהר"א בתוספת קלה וז"ל: אצל מעט עקומה [עמוק] ל"ה,, סי' מוצבא, משמע דסי' צינוני מיהא הו"י, דצנח"ט דקדק הצ"ח בסוף סק"ע מדברי הטור בענין שומא, וכן משמע דעת הרד"ז בתשו'.

גם בשו"ת ר' חיים כהן סי' ל"ד כתב דאף שהעדים חמרי, דאס זיון נאז איז אציל איונגעפאלן פון אויבן גיוונצין [דהיינו שחטמו ה"י שקוע קלה מלמעלה], מ"מ סימן צינוני הו"י עכ"פ. וכ"כ בחסד לאברהם [לר"א חלומים] סי' י"ג צמי שבוטע עליו שהי' חטמו,, איונגעפאלן בראשו דהו"י סימן חמשי.

ובבאר משה קונט' צנין ירושלים סי' ד' אות י"ד כתב דעפ"י הסימן שחטמו שהי' שקוע מעט וגם מעט עקום, אף דלעת החת"ם ל"ה אלא סימן גרוע, מ"ל דלעת ר' חיים כהן הו"י עכ"פ סי' חמשי, ובפרט היכא דאיכא תריוויכו שקוע מעט וגם נעקס מעט אפשר דלכו"ע הו"י סי' חמשי. ועי' עוד צנח"ט א' אות י'.

ובבית יצחק סי' קע"ז אות ז' כתב צנח"ט דמה שאמר העד שהחוטם של המה ה"י,, יאנגעפאלטע, והעגונה אומרת שלעלה ה"י חוטם ע"כ מעט שקוע, זה הו"י עכ"פ סימן חמשי כמ"ש צנח"ט ס"ק ק"ח.

ד. ובשהעיד פתם שחיתתה עמוקה. כתב צנח"ט סופר ח"צ סי' קל"ז דמלשון החת"ם ש' שדקדק בדברי העד שהעיד שחיתתה,, קלה" עמוקה וזה מלוי צנח"ט צנח"ט, משמע דלילוי העיד סתם עמוקה בלי חיצתה,, קלה" ה"י מפרש דבריו שהי' כעין חרום ממש, או אפשר לומר נהי דלסימן מוצבא לא דיינין ליה מ"מ לסימן גרוע נמי לא דיינין ליה דחוטם עמוקה אינו שכיח צנח"ט צנח"ט, וז' דיינים יש צנח"ט, אס מעיד שהי' חרום הו"י סימן מוצבא, ואס מפרש קלה עמוק הו"י סימן גרוע, ואס אמר סתם ה"י סימן חמשי.

ה. ובשאל' מהעדים הזכיר מהשינוי של החוטם השקוע והשאר לא הזכירו שינוי זה. כתב צנח"ט ח"א סי' נ"ה דאס כי ודאי דחוטם שקוע דהיינו חרום שכולל צ' שינוי בל' הוא סי' מוצבא ביומא, וכ"ש צנח"ט שמוקף לזה גם שמוקף נאז [דהיינו קלה ורחה בראש] שודאי א' מאלף לא ידמנו כהנה, מ"מ צנח"ט צ' העדים האחרים לא הזכירו רק שיש לו אף קנה ורחה בראש ומתפלג שהי' חרום לא הזכירו כלל, א"כ כמעט שיש להשיב את העד הראשון שאמר שהי' חרום למוכתה, אס לא נמצא שלא ה"י החירום שחטמו כל כך על דרך הפלג ששינוי העדים בזה ויהי' כל זה בכלל לשונם קלה ורחה, א"כ אינו סימן מוצבא ביומא, ואי נמי הו"י סימן חמשי מ"מ למה פוסקים לא מהני סי' חמשי אפי' באסדר

אוצר

ס"ק קצח אות א

הפוסקים

שהיה בראשו וסי' אחר מלוקט שהיה בזרועו, והשיב הר"ן דכיון שלא העיד דחז"י בשעת"י אין להחיר אשה זו כו', [ועל הסימנים לא דבר הר"ן כלום], וסיים הב"י דמראה מדבריו שאותם סימנים שאמר הגוי שהיה לו בראשו ובזרועו לא השיב סי' י"מ לגמרי דא"כ אעפ"י שנשתנה הו"ל למישרי אשה זו. [ויסוד מחלוקת האחרונים ברושם הוא עפ"י הצנח דברי הרד"ך ה"ל, אם החיר עפ"י הרושם לחוד, או דוקא בצירוף עקמומיות האצבע או מלוא מקום הרושם באצבע, וכן אם הר"ן חולק על הרד"ך כמו שנראה מדבריו הב"י, או שהיו לו עעמים אחרים שלא להחיר עפ"י הסימנים שבנידונו גם לו היו מובהקים, וכמו שיתבאר לפנינו].

ובי' ר"א בר"ם עפ"שטיין בתשו' שצו"ת פניי ח"א סי' ט' דמקור דין הרמ"א הוא מהרד"ך [הג"ל], וכפי שהעתיקו דרכי משה וז"ל: שהיה לו חולי באצבע ונשאר מעט עקום אשתו שריא, דעקמומיות אצבע היו סימן מובהק, וכן רושם בלדו או עליו ע"כ (*), שנראה מזה בזה"ל [הרמ"א הבין] דהו' מנייחו כגוי, ובהגהת שו"ע [ברמ"א] היה אפשר [לכאורה] לפרש דמ"ש וה"ה לרושם אינו מוכח ארישא דעינא דקאמר דהוי סי' מובהק, אלא אדסמך ל' שאמר אצל מעט עקום לא, וכונתו שגם בזה"ג לא הוי סי' י"מ, אך זה דוחק, שהרי אמר אח"כ אצל שנים גדולים וכו' לא הוי סי' י"מ, משמע בזה"ל דרישא דמילתא שאמר וה"ה לרושם הכונה שהוא סי' מובהק, ועוד דא"ל לפרש דהאי וה"ה ארישא קאי לומר דלא הוי סי' י"מ דא"כ יקשה היבא קאי, שהרי מולא דבר זה הוא משו"ת הרד"ך ואיכא לא כתב בזה הלשון וצוה האופן [ר"ל באופן שלילי דרושם לא הוי סימן], ובר מן דין בהעמק הד"מ א"ל לפרש הכי. [אלא שצנעם הדין וראיתו מהרד"ך חלק על הרמ"א והדי"מ וכמו שיוצא לקמן].

גם הר"ן ב"ץ בתשובתו שכתב בשני סי' ל"ו כי דכונת הרמ"א לומר דרושם הוי סי' י"מ, וזה מוכרח בדבריו שהרי סיים אצל שנים גדולים וכו' לא הוי סי' י"מ ואם איתא [דגם רושם לא הוי סי' י"מ], וכן שונים"י וכו' מצבי ל'י, וחו' דמאזיח טעם לא יכ"י סי' י"מ ומג"ל לדמותו לחוטמו עקומה מעט ומה שייכות ויחס יש מזה לזה. ועפ"י סקק"ג מהגליל מסכת דעמ' הק"י כ"ץ להחיר אפי' ברושם של בשרות ובתמים לבד. וכן פירשו דברי הרמ"א בגליל מסכת סי' ט' ומשנת ר"א [בר כהן] סי' ח', וגם חת"י וכו' לנידוניהם לרושם של כתמים בלבד, וכמוצא בלוח הסימנים ערך כתמים ובשרות.

ועי' לקמן בלוח הסימנים ערך אצבע עקומה מתשו' הרב ר' אביגדור אב"ד ראזנייע שצנעט שאל סי' א' שפירש ג"כ דברי הרמ"א במש"כ וה"ה לרושם דהכונה לרושם הוי סי' מובהק, ושהוליא דין זה מפסק הרד"ך, דמ"ש הרד"ך דעקמומיות האצבע ורושם צידו הוי סי' י"מ, או לא קתני, והוכיח כן מתחילת דברי הרד"ך בלשון השאלה עיי"ש, אך כי בדעת מברעת יותר דהרמ"א צא לחלק בין רושם גדול לרושם קטן [עי' לקמן בדברי העג"א], עכ"פ יהי עולה מזה דרושם גדול לכל הפחות הוי סי' י"מ, והסתיע מדברי מהר"י סאמוט שכתשו' צ"י סי' צ', [המוצא להלן] שכי' דרושם בראשו כמין חתיכה הוי סי' י"מ.

ועי' בזה"ש סקק"ו דגם בלבוש כי דרושם הוי סי' מובהק. [ואם כי בלבוש לא כי רק דרושם הוי סימן, ולא חיצת, מובהק], אך ממה שהעתיק מעיקרא דגבשושית גדולה על חוטמו או חוטמו עמוקה הרבה הוי סי' י"מ, ועמוקה מעט לא הוי סי' י"מ ואח"כ העתיק דה"ה לרושם בגופו או צ"י מאבריו הוי סימן, אצל שנים גדולים וכו' לא הוי סימן מובהק, מצוה שחפס דרושם הוי סי' י"מ, וכן תפסו דעתו הע"ז בסקל"א ושאר האחרונים].

וביד ימין סי' ח' תמה על הב"י במש"כ דעת הר"ן היא דאין להחיר עפ"י סימן רושם וללקח, וכי' דאינו רואה שום הכרח לומר כן

בדעת הר"ן, וייתכן לומר דהר"ן קאי בשעת הפוסקים [המוצאים בזה"ש לקמן סעי' כ"ו סק"פ], ועי' באו"ה פ"ס שס], שאפי' צדוות על סימנים צעין [צנעט] שיעידו העדים שראו אותו מיד כשהעלוהו מהמים, כי אפי' סימנים מובהקים עשויים להשתנות במים, דאעפ"י שישנם סימנים שאין בהם חשש השתנות כגון חיתוך יד ורגל וכיו"צ מ"מ יש סימנים מובהקים אחרים שמשתנים, וא"כ משו"ה השיב הר"ן בנידונו דכיון שלא הועד דחז"י בשעת"י אין להחיר אשה זו, ואין לדיק מדבריו דס"ל דאותם סימנים שבנידונו לא השיב סימנים מובהקים, וגם לעיקרא חיובא קחזינא הכא בדברי הב"י, שכתשו' הר"ן דמיון מאלקי [בסי' ע"א] לא נחביר כלל אופן הסימן שהיה בזרועו ולא דרצא בשאלה שם כתוב וכו' אחר, מובהק"י שהיה בזרועו, גם הר"ן בתשובתו לא חקר מהשאל אופן הסי' איך הוא כדי לידע אם הוא סי' י"מ, כדברי השואל או לא, ובהכרח לריבין אנו לומר דלא חש הר"ן לחקור על זה, כיון דמדברי השואל כבר נחביר דמה שראוהו הגוי היה אחר ששם ימים שטלה מן הים, וכיון שכן אף שהיה סי' י"מ מחפה תפה ומשתנה, והב"י העתיק מתשו' הר"ן וכו' א', מלוקט"י שהיתה בזרועו ורצוה"א בתראי נגררו אחריו וכתבו דרושם ולקח לא הוי סי' י"מ לדעת הר"ן, ופליאה דעת ממני שהרי לא נזכר בדברי הר"ן שום רמז מלוקט לא בדברי השואל ולא בדברי הר"ן, ולומר שכתשו' הר"ן שהיו ציד הב"י היה כתוב ללקח ועשות ופל בתשו' הר"ן שנידונו, הוא דחוק, דבשני דפוסים [קדמונים] בדפוס רומי משנת ר"ס ובדפוס מין משנת תקל"ו צנעט"י לא נזכר ללקח לא בשאלה ולא בתשו'. [אלא שמי"מ צנידונו כי גם ללא ידי הב"י בדעת הר"ן, וכמוצא לקמן במחמירין].

גם בקדושת יו"ט סי' ג' [דף ו' עור ג' ד'] כי דאין ללמוד מדברי הר"ן כלום, דאפי' היה ללקח סי' מובהק א"ש דלא סמך עליהו משום דראה אותו הכותי לאחר כמה ימים שהועלה מן המים, ובשעת כמה פוסקים [שהביא שם לעיל דאשכחי אפי' סי' י"מ לא מהני], והשתא נראה נכון הגירסא שלפנינו בתשו' הר"ן וכו' אחר מובהק שהיה בזרועו, דהאי לישנא משמע צפשיטות דסי' י"מ גמור היה בזרועו, ואפ"ה לא החיר מעטם דאשכחי וכמ"ש. ועי' עוד לעיל ס"ק קל"ג אות ג' מדבריו צסי' א', ושם בלוח ד' מדברי הפני"י בזה"א סי' ח'.

ובתשו' הר"ר יצחק אייזיק בר' יעקב שצנאנו בתראי סי' כ"ה ברושם ע"י חבורה, כי דרושם דין שהיה גומא שניכר שהיה „גיבעט" בלי"א [פי' ללקח] הוי סי' מובהק, וגם מהר"ם פאדוה צסי' ל"ו הסכים דרושם הוי סי' מובהק ולא כמ"ש המ"צ [המוצא להלן בלוח זה] דלא על זה בלבד סמך מהר"ם, ואפשר דעלה על לבו של המ"צ דהא דקאמר [הרמ"א] צשו"ע וה"ה לרושם היינו דלא הוי סימן, אך זה אינו במשמע שהרי אמר אח"כ אצל שנים גדולים כ"י [לא הוי סימן], ועוד דהמראה מקום דרכי משה הוא מהר"מ פאדוה (*) כאשר אמרנו, ובמראה מקום שצנע"א שהוא פסקי מהר"א לא נמלא מרושם רק בגבשושית, וכן הרד"ך שהוצא צ"י ס"ל דרושם באצבע הוי סי' י"מ, ומש"כ צ"י דמתשו' הר"ן משמע דרושם לא הוי סי' י"מ שהרי בדברי הר"ן מצוה שהיה לו ללקח צרו"ע [ואפ"ה לא החיר], הוא חימה, שכתשו' הר"ן [שלפנינו] הגירסא שהיה לו סי' מובהק צרו"ע וא"כ עוד יותר קשה למה לא סמך עליו הר"ן להחיר, אצל האמת יורה דרכו דהגוי [המעיד] אמר שהוא סי' מובהק לפי דעתו, ובחמת לא היה סי' מובהק, ולא היה הסי' שהוא רושם, [וכעין זה כי צט"ז סקל"א לדחות הרא"י מהר"ן, אם כי לעצם הדין סבירא ליה גם כן דרושם לא הוי סי' י"מ], ואף שנאמר שהיה רושם י"ל לחלק בין רושם שצפניו דהוי סי' י"מ כי אז גלוי

(*) לפנינו בדרכי משה ליתא בכלל די' רושם, ומהר"ם פדוה סי' ל"ג

הובא שם באות כ"ט לענין אחר.

(*) לפנינו בדרכי משה ליתא כלל לדברי הרד"ך.

אוצר

ס"ק קצח אות א

הפוסקים

ומהר"י סאמוט בתשובתו שכתבתי ב"י דיני גמסות סי' ז' כתב
בדגונו על סימן רש"י, דאם נישא דמה שהיה כתוב בגמ"ע
,,שראה הראש מאחד החוכה במרום אחד" היינו לומר שהוא רש"י
כמין החוכה [ר"ל חתן] בראשו ולא שהי' ראשו חתוכה [מבגוף],
תנשא אשתו בסימן זה, דסימן מוצבק הוא ולא גרע מנקב בלד אות
פ', גם ה' כתב הראש"ש בכתב ידו שיש באבריו הוי סימן מוצבק,
וכזה התיר בא"י בסימן כעין בגמסות על חטמו, וסימן דג"ד עדיף
ממנו. [אולם ע"י להלן מהרד"ק].

ובבני משה [לר"מ בנשואת] ח"ב סי' פ"ד על דבר סימן, י"א ה"ה
בראשו, כתב [בדק"ג א'] דכאן סימן מוצבק, וכמו שפורש
בש"מ ב"י סי' ז' [הג"ל] דחיתוך הראש שהי', וי"א ה"ה הוא סימן
מוצבק, ומה גם היכא שפירט ולמאס ואמר שהי' היתב למעלה מאלו
הימנית דודאי הוי סי' מוצבק מחמת למאס הנקום, ואע"ג דברכ"ד
בסי' נ"ב ס"ל דגם למאס מקום לא מהני בשומא, ומהר"י ב"ה סי'
ז' ספוקי מספקא ל' בזה [וכמוכא בסי' קפ"ט אות י' וי"א], מ"מ
ה' כתבנא דהך, וי"א ה"ה שג"ד סימן מוצבק הוא מלד עלמו ומהני
אפילו אם אשתהי בהעלותו מן היבשה. וע"ש בסי' פ"ה בכתב ידו
שרצ"ע הזכר.

והרב ר' אהרן קופינר כתב שם בסי' פ"ז עדיין נר"י לחקור מהכ"ד
אם ה', וי"א ה"ה האת היתב עמוקה עד מאד דמחזי כהיתב
הראש וכמו שגראה מחש"י ב"י הג"ל, דאם אינה אלא רש"י ע"י שום
הכאה קלה לאו סימן מוצבק הוא והוי פחות משומא.

ובבני משה סי' ס"ד ע"ד סי', קושטורין שהוא מכת, וי"א ה"ה במלח
כתב הראש"י ש' שאני דהוי סימן מוצבק וכה' דמהר"י סאמוט
[הג"ל], ושגם הפני משה [הג"ל] כתב ד, וי"א ה"ה הוי סימן מוצבק,
ומדברי מהר"ם פדוה סי' ל"ו נראה דמעט רש"י לקת הוי סימן
מוצבק, ואף א"ח"ל בג"ד דלא הוי סימן מוצבק מלד עלמו, מ"מ כיון
שפירט ולמאס המקום שהי' במלחו ללד שמאל, ה' איכא כמה
מכונותא הסוברים דנלמאס מקום חשיב סימן מוצבק ביותר.

ורבו מהר"י קצבי כתב שם דאפשר דנדון זה עדיף מ, וי"א ה"ה, כי
סתם רש"י י"א ה"ה אינו אלא צמר חלק קצת עמוק במלחו מן
העור, אבל ,,קושטורין" הוא כמין חפירות בולטות שהן ניכרות יותר,
והרי זה סימן מוצבק מלד עלמו וגם מלד פירות ולמאס מקום, ואפילו
לרש"י וריב"ל שהחמירו בשומא בלמאס מקום [וכג"ל בסי' קפ"ט
אות י' וי"א], היינו מטעם שכתב שם הריב"ל דהעמד אשה בחזקתה,
אבל היכא שכבר יאלץ מחזקת אשה איש וכג"ד שטבע במשאלים, כו"ע
מודו דיש להגירה מטעם ספק ספיקא [דילמא סימנים דאורייתא
ודילמא הוא סימן מוצבק], ושד דע"כ לא קאמרי אלא בשומא דלג
הוי סימן מוצבק מלד עלמו, אבל בשאר סימנים כו"ע מודו.

והר"ם שלשון בתשובתו שפני משה [הג"ל] ח"א סוסי' ל"ז בזה
הסימן שבדגונו שהי' על גבינו עיניו אלא מלחו כמין שריטה
שחורה שכפי הנראה צ"ל לו ע"י מכה, כתב דאפשר דהוא סימן מוצבק
ואינו מיתב אחר מיתב, ומעידין ע"י אפי' אחר כמה ימים.

וע"ש בסי' ל"ה דגם הפני משה כתב דאפשר דזה מקרי סימן מוצבק,
ובפרט מלד פירות ולמאס המקום דעדיף זה ממ"ש הרד"ך
בשומא, כי שריטה שחורה עדיף משומא. [ותשובה זו נשנית בקולות,
גם בכתב ידו].

ובמהר"ם מלובלין סי' ז' על דבר רש"י ממכת חרב, כתב ל' היתב
אחד ע"י הכרת ראש הכרוג מחמת הסימן הנ"ל שאמרו
שהי' מלד שמאל, דאע"ג דאיבעי ל' ה' סימנים דאורייתא, מ"מ סימן
מוצבק מועיל לכו"ע מה"ה וכדמשמע בפי' בהרא"י דיבמות וכו', וכן
בג"ד מאחר שהגיד ודקדק שיש לו רש"י בלד שמאל מהראש הוי כמו
נקב יש בלד אות פ' והוי סימן מוצבק וכו', ואע"ג שכתב הר"ן בכתב
שלין

גלוי שאין ברוב בני אדם כמותו ובין רש"י שכתב דמלח יכול לראות
שלא היה ג"כ אלא אחר כמותו, ולכן אף דגרסי' בר"ן שהי' לו (סי' מ)
[לקת] בזרוע, לא ראה לסמוך עליו כשהוא במקום סתר, כי לקת
בגופו יותר שניה מצפנו כו"ע), עוד אפשר לחלק בין לקת הצד
מחמת שהין שלא נעשה במקומו גומא גדולה לא הוי סי' מ כי צד
הסי' מעלמו ויש לחוש לשומא מצוי בצד גילו כי שהין ג"כ מצוי בצד
גילו, ובהכי חייבי הר"ן, אבל לקת הנעשה ע"י חבורה ונעשה גומא
ורש"י גדול שהוא סי' בחור סי' שקורין בל"א גיבעטע [פי' לקת],
אז הוי סי' מ, ויש לחילוק זה שורש צ"י המדיר דף ע"ה שמה שם
בין המומין נשכו כלב ונעשה במקומו לקת, ואין קיימ"ל דמוס הוי
סי' מ, [ע"י מזה לעיל ס"ק ק"א אות ד'], וחילוק זה יש לסמוך עליו
מצי' לדדים, חדא דלכן מחזיר בגמי' שנעשה ע"י כלב ולא אמר בסתם
לקת דהוי מוס, שנית יש לחלק בין רש"י קטן לרש"י גדול שנקרא שינוי,
וכה הוא דקאמר הראש"ש דאם יש לו שינוי בלד אחד מאבריו הוי סימן,
וחילוק זה נראה דהוא מבורר בדברי הרמ"א מסידור דבריו, שבי'
בגמסות על חטמו דיש חילוק בין גדולה לקטנה וע"ז כי ובה"ה
לרש"י, משמע שג"כ חילוק בין רש"י קטן לגדול, כי א"כ כי א"ל
שינוי אפי' גדולים ביותר לא הוי סי' מ, דהוי' לסדר הא' דינא
אגבששית לפני הדין דרש"י, א"י דגם הרש"י בכלל חילוק זה.

ובחוט השני סי' ל"ז השוה ג"כ דעת הרד"ך ובר"ן אף לפי גירסת
הב"י, וכי דאוחה לקת שבי' הר"ן דלא הוי סימן היינו שהיתה
הלקת ניכרת רק בשינוי מראה ולא בסי' בליטה ותחלתו צמר, ושינוי
מראה אינו נחשב סימן דודאי עשוי להשתנות, אבל בכתב ידו הרד"ך
הי' לו רש"י בלדו מלד איזה חולי שנחלה בו ונשאר מעט עקום וכי
שם להדיא דעקמומית האצבע ורש"י בלדו סי' מוצבק הוא, ומוכה
דרש"י בעלמא במראה ולא בחידוד לא הוי סימן, ודעת הלבוש שבי'
דרש"י הוי סימן, אפשר ליישב [ג"כ] ברוש"י בליטה או שיקוע
ועקמומית כמו לקת ולמד כן מחש"י הרד"ך, אף בפירוש דברי הרמ"א
וה"ה לרש"י וכו' כי דכוותה דלא הוי סי' מ [וקאי על רש"י משינוי
מראה לחוד], דהמשין בדברי הב"י במקום שכתב שם הבה"ד לחלק
בשיקוע החוטם בין עקומה הרבה או לא, שם נאמר ע"י בכתב ידו הר"ן
שלא התיר ע"י הכרת סימנים ורשמים שבגופו, א"כ גם הרמ"א שבי'
,,וה"ה לרש"י שבגופו" סמוך לפסק מהרא"י הנ"ל אזול צשיעת הב"י
דחזיר לו חש"י הר"ן דרש"י דמי למעט עקמומית ולא הוי סימן,
ומטעם דסימני מראה עשויין להשתנות, ומה שהקשה מהר"ן כ"ן דא"ה
מה זה שסיים הרמ"א ,,אבל" שינוי גדולים כו' לא הוי סי' מ, וכן
שינוי מצעי' ל', [י"ל דא' הוי כתב הכין] הוי' [דמ"ש מקודם לרש"י
לא הוי סי' אפי' רש"י בליטה דומיא דשינוי, ול' ,,אבל" שבי' הרמ"א
קאי אמ"ש מקודם דבחוטם עקום יש חילוק בין מעט להרבה, ע"ז כי
אבל שינוי אפי' גדולים הרבה. אולם ע"י בלוח הסמנים ערך כתמים
דיש שהביאו דברי הרמ"א לנידונים של סימני כתמים ומ"מ פירשו
דבריו דכוותה לומר דהוי סימן מוצבק.

ובעצי ארזים סק"ג ביאר דברי הרמ"א דכוותה לרש"י לא הוי
סי' מ ביותר ע"י שינוי מוטע כי אם בשינוי מרובה כמו
חוטמו עמוקה, וע"ז שייך שפיר מה שסיים אבל שינוי גדולים וכו'.

גם באמרי שפר [להר"ג הירן] סי' א' כי דעיקר מה שנראה בצאור
דברי הרמ"א דהכי קאמר, דה"ה ברוש"י איכא לאפלוגי
כמו בגמסות א"ס הוא גדול או לא.

(*) כפי המבואר מתוך דבריו היה לו הגירסא ברמ"א רק ,,וה"ה לרש"י"
ולא בהוספת המלים ,,בגופו או בא' מאבריו", כמו שהוא ברמ"א לפנינו. שהרי
כ' שם ,,דגם לרמ"א נובל לומר דמה שמביא סתם רש"י איירי דוקא בפניו,
אבל לבעל מ"ב שבי' בא' מאבריו לא נובל לומר זה החילוק."

אוצר

סי"ק קצח אות א

הפוסקים

ברמ"א וכו' לרש"י שצנפו או בחד מאיצריו, לנאור הכי נראה דקאי על מה שבי קודם לזה שאל החוטם מעט עקומה לא הוי סי"מ, אך בלבוש כי לרש"י שצנפו וכו' הוי סימן, ואינו יודע מולא מקום דין זה מאין הוא, וקשה לי לעמוד על דעתו, שהרי כבר הוכחנו מכל הני רבנותא דלעיל דרש"י ונלקח לצד לאו סי' מוצבק הוא [היינו שכוונתו שם מהרבה גדולים ולא חשבי לסי' מוצבק אלא דוקא דבר שהוא זר ומפוגל], ולריכין אנו לשמוע לדבריהם שרבים הם כו'.

ובתשו' הר"א בר' מאיר עפשטיין שצנפו"ת פניו ח"א סי' ט' אחרי שציור דברי הרמ"א לכוונתו לומר דרש"י הוי סי"מ ושמוקרו הוא מהרד"ך כפי מה שהעתיקו דד"מ [ע"י דדבריו לעיל], הקשה עליו דהמעין דרד"ך יראה כהדיו שלא התיר אלא מכה שני הסימנים יחד [עקמומית האצבע ורש"י צלזו או עליו], ועוד דאם כפי צדו מנייחו קשיא [דברי הרמ"א] דידו' אדיו, שבי דבריו משה קודם לזה בסמוך וגם צנפו"ת כהג"ה הא דבי מהר"א צפסקים סי' רכ"ד ובתה"ד סי' רל"ט בגזירות החוטם ועקמומית שאין להתיר אלא"כ היכר הכזה ולא כשהוא מעט, והדר הביא הא דרד"ך שהיכר האצבע מעט עקום להתיר האשה. וכן תמה שם על הבלבוס.

גם בגבעת שאול סי' א' דף ע"י אות ד' [הובאו דבריו בלוח הסימנים ערך האצבע עקומה] דהם דברי הרב ר' אביגדור מרחמי"ל צמ"כ דהרד"ך או או קתני ולאצבע עקומה או רש"י לחד הוי סי"מ, וכי דמדנקט הרד"ך ורש"י צלזו או עליו משמע דוקא תרוייכו כהדיו עקמומית האצבע ורש"י הוא דמהני, דל"כ הו"ל למינקט סתמא דעקמומית האצבע ורש"י הוי מוצבק הוא, וא"י דקאי לעקמומית האצבע משום דהרש"י הוא צלזו או עליו הוי סימן מוצבק, וכן מצויר להדיא בתשו' מהר"ם לובלין סי' י"ז ח"א: דייק [הרד"ך] לומר דעקמומית אצבע ורש"י צלזו וכו' דדוקא בכה"ג הוי סי"מ, אבל עקמומית לחד או רש"י לחד לא הוי סי"מ. [ועי' לעיל דבריו מהר"ם לובלין מסי' ז', ובהערה שם מתחת לקו*].

ובבבב"ת יחזקאל סי' נ' דס"ג ד' כי דחננס עשה כצ"י מחלוקת בין הרד"ך והר"ן, דהרד"ך שהתיר הוא דוקא ברושם צמקום עיקום דהוי כנקב צלז דה"ל פ', משא"כ בעובדא דהר"ן שהיכר נלקח צנורו [כלי סימן אחר סמוך לו], הוי [רק] כנקב צלז שורה פ' וכו'. ועכ"ל

אבל מפנים התשובה מבואר דהוא התך [ע"י בלשון הר"י סאמוט שהובא לעיל], וכן הוא ברדב"ז דבסמוך, וכנראה שהבגדי כהונה והגבעת שאול לא ראו דברי מהר"ם סאמוט במקורן רק מק"ע אות קכ"ד שהועתק שם בקיצור לשון. * ועיי"ש שבי עוד דגם משו"ת מהר"י סאמוט הג"ל אין ללמוד דרושם לחד מהני וכמו שהוכיח הרב ר' אביגדור מרחמי"ל [בתשובתו שם], דשאני הכא דרושם בראשו כמו חתיכה הוא דבר דאינו מתרמי כך, דהא כתב דזה עדיף מגבשושית על חטמו, ובגבשושית הטעם הוא משום דלא שכיח, ועכ"ל כן, דהא בפצץ ורושם של מכת חרב בראשו כתב מהר"ם לובלין סו"ט ז' דאין זה כדאי להתירה אפי' אם פירט וצמצם בצד השמאלי ע"ש, ומדוע ברושם כמו חתיכה מהני, א"י דרושם כמו חתיכה הוא דבר שאינו נמצא כך בגוף אחר.

אבל דבריו אלה צ"ע, דמש"כ לחלק בין חתיכה למכת חרב, הנה חתיכה שבמהר"י סמוט הוא ג"כ חתך וכמבואר לעיל בהערה שמתחת לקו על הבגדי כהונה, גם מה שהביא מהר"ם לובלין על מכת חרב דאין זה כדאי להתירה הנה במהר"ם לובלין לא כתב דאין זה כדאי להתירה, אלא כתב שם דאף אם לא הי' כדאי להתירה מטעם זה [של הרושם בראשו] יש כדאי להתירה משני הטעמים האחרים שכתב שם ע"ש, ועי' בהערה שלפני זה מהפני יהושע ח"ב סי' נ"ג וזרע אברהם סי' ב', וכנראה שגם בזה נמשך הגבעת שאול אחר לשון הק"ע סי' ש"י שהעתיק דברי מהר"ם לובלין אלא כאלו כתוב שם דאפשר דאין סימן זה כדאי להתירה ע"ש,

שאין להתיר ע"י הכרת סימנים ורשמים צנפו, יש לחלק בין רושם זה לרושם שצנפו*).

ובמר ואחלוצ סי' ז' על חדות הסימן שהי' צהרוב מכת חרב צהיו ציד ימין ונתרפאה, ואחיו הכיר את המה ע"י זה, כתב דזה ודאי סימן מוצבק הוא, ודומה ממש למ"ש הזרע אברהם [המוצא ח"א].

ובזרע אברהם סי' ז' בדבר סימן גבשושית מהכחת עץ צנורע ימינו, כתב זה [צדף י' ד"ה חמנס] לצד היתר צנורע, כי נראה דזה הוי סימן מוצבק, דאי' מני אלק אינו צמחא כן שיעשה לו גבשושית מחמת מכת עץ כזה, ועדיפה זה ממ"ש כצ"י על, "וירגואליש" דהוי סימן מוצבק [ראה בלוח הסימנים ערך גומות צפנים], גם הביא מהר"ם לובלין הג"ל ועוד מכה פוס' מה שהצנור צנוריהם לסי"מ, וכי' דסימן זה של גבשושית עדיף מכלוהו וכו' וכ"ש צנ"ד שגם למאס המקום צפוף וזרע ימין סמוך לפס היד דצדאי הוי סימן מוצבק, דהא אפי' בשומא מהני למאס מקום כ"ש בגבשושית זו שאינה עשויה להשתנות לאחר מיתה ואינה מליכה צנן גילוי.

ובבגדי כהונה סי' ח' בהיתר הכי' כתב דהרושם בראשו שצנורע וכו' גבוב כמין חתיכה, הנה לדברי מהר"ר יעקב שבתשו' צ"י [הג"ל] הוי סימן מוצבק** ועמ"י לכו"ע, ואף אם נאמר דלא הוי סימן מוצבק, עכ"פ יחשב סימן צינוני ומעורר לשאר הסימנים האמלעיים שהיו לו.

אולם צמ"כ סי' ס"ג [הובא בקיצור בצה"ש סקט"ו] כי דאין לסמוך צנ"ד על הסימן של רושם חתח עינו, משום דלאו סי"מ הוא, דסימן רושם וכו"ג דשכיחי עובדא חשיבו סימנים צינונים כו', והר"ן בתשו' סי' ע"א לא סמך על סימן נלקח צנורעו להתיר את אשתו, ואע"ג דבתה"ד סי' רל"ט התיר על סימן עורת צעין אחת ומאוחת עין ולא לו פלע וללקח עד סמוך לפס, ומשמע דלקח הוי סי"מ אע"י דלקח הוי כעין רושם ושכיחי עובדא, נראה שלא סמך צעל תה"ד על סימן פלע וללקח לצדו דמסתמא לא פליג על תשו' הר"ן דלעיל, אלא ע"י צירוף עורת ועין סתומה, וכן מהר"ם פדואה צמ"י ל"ו שהתיר ע"י סימני נלקח, הכס [נמי] מוכח שפיר דלאו על זה לצד סמך, אלא מטעם דחזי כהאי עדות כמה ענינים ולדדים להתיר כו' ומש"כ

* והנה אף דלכאורה משמע דמצד צמצום מקום אתי עליה, אמנם בשו"ת פני' ח"ב סי' נ"ג הביא מהר"ם לובלין התיר מחמת מכת חרב בצד שמאל מהראש, ויש מבואר למעין דכהונה שהוא סי' מוצבק מצד עצמו ולא מחמת צמצום מקום, וכן משמע בזרע אברהם סי' ב', וכן מוכח קצת ממה שמהר"ם לובלין הקשה על עצמו בתשו' הר"ן, ואי מחמת צמצום מקום קאתי עליה לא קשה מידי דבר"ן לא היה צמצום מקום, ועי' לקמן באות זה בדברי הגבעת שאול מה שהביא מהר"ם לובלין סי' נ"ו שבי שם דהרד"ך דוקא בתרתייהו התיר רושם ועקמומית, אבל רושם לחד לא הוי סי"מ, ולכאורה הוא סותר לסי' ז' דכאן אם נאמר דכונתו כאן אפי' בלא צ"מ, אך אפשר דמחלק בין מכת חרב דנידונו לרושם דהרד"ך כמו שמחלק בנידונו לרושם הר"ן, ועי' לעיל מחש השני סי' צ"ו וגאוני בתראי סי' כ"ה מש"כ לחלק בין רושם של הר"ן לרושמים אחרים עיי"ש, ועי' בקול שחל [המצורף אל שו"ת שאגת אריה] סי' י"ד בתשו' הר"א בר' יששכר שכתב: דכיון דמהר"ל כתב דלא כתב כל זה אלא לרחא דמילתא דאף אם לא הי' כדאי להתירה מטעם זה יש להתירה בשני הטעמים הראשונים ע"ש. נמצא דלא רצה לסמוך ע"ז אף שפירט וצמצם מקום הרושם אם לא בהצטרפות עוד ב' הטעמים שהיו שם, ועי' לקמן בהערה מתחת לקו שעל הגבעת שאול.

** כנראה דהבגדי כהונה הבין דמ"ש במהר"י סאמוט "רושם כמין חתיכה" היינו גידול ולא חתך, וכן נראה שהבין גם הגבעת שאול דלקמן,

אוצר

ס"ק קצח אות א

הפוסקים

ועבד"מ סקט"ו מהע"ז [סקל"א] דשני הפירושים ברמ"א הם אמת, דאם נפרש דה"ה לרושם דלא הוי סימן היינו אם מעיד סתם ואינו מזכיר מקומו בלמנוס, ואם נפרי' דה"ה רושם הוי סי', היינו אם הו' בלמנוס מקום. ועי' בע"ז שם שנסתיע מדברי התה"ד סי' רל"ט [המונחים לעיל בדברי המ"צ] שעל הסימן שנידונו שהיתה עין א' עורת וסתומה ומאותה עין יאל' לו פלט וללקח עד סמוך לפה, כ' דכיון שהיה כן לאותו איש הנאצד דהיינו סימנים מוצהקים טפי מגבשושית, והמ"צ כ' שלא סמך על ללקח לחוד אלא ע"י צירוף עורת ועין סתומה, אך א"א לומר כן דהא אמר שם דמהני ,סימנים מוצהקים" משמע דכל אחד מהם הוי סימן, ואע"ג דעין סתומה נראה דלא הוי סימן כי הו' עשוי להשתנות מחמת מיתה וגם שכיח קצת, מ"מ פלט וללקח כ"א מהם הוי סימן מלך מקומם בלמנוס דהוי עד סמוך לפה, וגם הר"ן כתשו' אם נאמר דנחביון דללקח ל"ה סי' היינו שלא הגיד מקום הללקח בלמנוס אלא צרוע סתם קאמר ולא זכר את המקום צרוע עלמו.

ובאמרי שפר [להר"י הירץ] סי' א' כ' דאף להמשאת בנימין נראה דכשנמלס המקום צו נמלס הרושם הוי סימן, וזהו כוונת השו"ע שכתב מאצרו דוקא לא הוי סימן, אבל אם נמלסו האצב והמקום הוי סימן.

ובפנים מאירות ח"צ סי' מ"ז כ' דזה הו' מוחלט לדעתו דמ"ש"כ הרמ"א וה"ה רושם שצגופו או כתב מאצרו הוי סימן, רושם שצגופו דומיא דא' מאצרו שמלמס הסי' באצב הגופי כמו אצב עקומה שהיה הכ"י, וה"ה צרושם שצגופו שמלמס המקום הוי סימן וכן הו' הכ"י בשם הע"ז. ובח"א סוס"י כ' בנידונו דסימן הרושם באצב השניה שצד שמאל ממכת חרב וחיצרו המכה ויכר מקום החיצור, הוי כרושם וללקח דכ' הרמ"א דהוי סימן מוצהק.

ועי' בשו"מ מהדורא שתיחא סי' ע"ו שהביא דהרב ר"ש קלוגר ראה לדיוק מלשון הרמ"א שכתב וה"ה לרושם שצגופו או כתב מאצרו דמשמע שכתב מאצרו אף בלמנוס מלמס מקומו ד', דא"כ למד לו לכתוב "כתב מאצרו" הא הוי כ"ש מרושם שצגופו שהוא כולל כל הגוף, וע"כ לרושם שצגופו הוי בלמנוס מקום דוקא, וכתב מאצרו הוי סימן אף שאינו מלמס עכ"ל, וכי עליו דאין ראוי כלל מזה, דא"ל לרושם שצגופו וכתב מאצרו שניהם מייירי בלמנוס מקום, רק דהו"א דכתב מאצרו לא יהיה רושם שום סימן כלל, דדרך האדם להיות לו רושם קצת כתב מאצרו, ע"ז אמר כיון דהו' בלמנוס מקום הו"ל סימן, ואין כדאי לבנות ע"ז דיוק וחיודש דין, והע"ז [הג"ל] כתב בהדיא דצ"י למנוס מקום. ועי' עוד לעיל בס"ק קפ"ט מאית י"ז והלכה מדין רושם וללקח בלמנוס מקום.

והרדב"ז כתב"א סימן ר"א כתב דמה שראה הרב ר' יעקב משלונק [הו' מהר"י סאמוע הג"ל] לומר שאם היה להרוג חתך צראשו תנשא אשתו דה"י מוצהק הו', הנה אני לא הייתי מתיר בעדות זו כלל, דממה צ"י אדם יש להם מכת חרב צראשם, ואדרבה מעט שנגלו מזה, ומהכ"ה דנקב צלד אות פ' יש ראייה להיפך דדוקא צלד אות פ' הוי סימן מוצהק אבל צלד שיעה פ' לא הוי סימן וכ"ש אם אמר נקב יש בחורף או צטופס דלא הוי סימן, וג"ד להא דמ"א, ואפילו אם אמר חתיכה יש לו צפניו אין זה סימן מוצהק עד שיאמר צלד עינו או אצו הימין או צלד חטמו, וכן יש להביא ראיה משוב"ת הרא"ש שכתב דאם היה חסר א' מאצרו או יתר צידיו או רגליו או שום שניו כתב מאצרו הוי סימן מוצהק, משמע דוקא שניו באצב עלמו דומיא דגבשושית שחטמו שכתב הא"ז שהוא שניו שלא נמלס בהרבה צ"י אדם. אבל מזה צראש אין זה סימן מוצהק דממה צ"י אדם אית להו כן.

גם כתשו' פני יהושע ח"צ סימן י"ג כתב דהו' לא היה סומך על סימן חתיכה צראשו שצטו"ת הכ"י סימן צ', דזה מלוי ושכיח בכל יום וזיחוד צגלות המר הזה. [ועי' בשתי הלחם סימן ח' דאף שכתב דחתך צראש מלחו לא שכיח והוי סימן מוצהק, והסתמך על הפני משה סימן פ"ד הנ"ל, עכ"ז לא התיר משום זה לצד אלא צירוף הכרת כל צגדיו דאין לחוש דאיתרמי שהשחיל כל צגדיו לאיש כיוולא צו שה"י לו ג"כ הסימן המצב].

ובסי' סי' צח"צ שם כתב הפני' דאם באלו לסמוך על הללקח על הכצורה [שצ"ד], הנה כבד מוכה מכמה חשו' דאין לסמוך על רושם וללקח, וזיחוד מתשו' הר"ן כמ"ש הכ"י, ועודא דהר"ד סימן רל"ט שהתיר בסימן עורת צעין א' ומאותה עין יאל' לו פלט וללקח עד סמוך לפה, היה סימן דלא שכיח כתב מרצבות, ועוד שיש שם כמה סי', אבל ללקח לחוד פשיטא דלא מהני דשכיח הו' פלטים וחצורות ומהם נעשים ללקוח, וצפרט צגלות המר הזה.

וביד ימין סימן ח' בסימן ללקח שחורה ועמוקה שנשאר מנשיכת כלב אחר שנרפסה, אם כי שתמה על הכ"י צמה שדיוק מדברי הר"ן דללקח לא הוי סימן [וכדלעיל בלוח זכ] וגם הביא כמה מהפוסקים הסוברים דהוי סימן, מ"מ צקש ללכת ידי הכ"י דעתה הר"ן, וגם משום שיש חולקים על מהר"י סאמוע.

ובמכתם לדוד סימן ג' [דקמ"ז א'] כתב דצדן אם ללקח הוי סימן איכה מוצהק, ומתשו' הר"ן משמע דלא הוי סימן, וגם הכ"י כתב דהסימנים שהוזכרו כתשו' זו של הר"ן לא השיבו סימנים מוצהקים, ואע"ג דאיכה למימר דע"כ לא ההמיר הר"ן אלא דוקא צגוי מסל"ת, אבל בישראל המכוין ומדקדק להעיד סמכיון עליו בסימנא כי הא, מ"מ אין דבר זה צרור ומוכסס, והגם דמדברי מהר"ם פדוה סימן כ' וסימן ל"ו מוכה ג"כ דכל כה"ג חשיב סימן, וכ"כ ג"כ שהיה סדרת מהר"י סאמוע שכתשו' צ"י, מ"מ רבו גם האומרים דלאו סימן מקרי, אך עכ"פ סימן אמלעי ודאי מקרי.

ובמאיר נתיבים סימן ס"ד כ' לענין רושם הפלע שנידונו, דלדעת רמ"א ושאר פוסקים רושם לא הוי סימן, ולהלן שם כתב דעכ"פ סימן ציוני הוי. וצ"ת שלמה [מסקאלא] סימן י"א דנ"ט טור צ' כתב דרושם הפלע מחמת חתך שצרגלו גם מלך עלמו הוי עכ"פ סימן אמלעי, ומלך ל"מ ממש הוי סימן כמ"ש הכ"ש סקט"ד בשם הע"ז [ועי' להלן בלוח זכ דצדרי מהר"ם ענגל]. ובמים חיים [לר"ת רפפורט] סימן כ"ב ע"ד הסימן של ,שטראס" [חרין] על צ"י המלח סמוך לעינים כ' דהוי סימן אמלעי.

ובנהרי אפרסמון סי' כ"ז ע"ד סי' הללקח שצלחי הימנית, וסי' כמו קשר מתחת לחקנו צלדו השמאלית כ' דהם סימנים אמלעיים.

ובתורת יקותיאל סימן צ' כתב דהסימן מרושם צרגל ימין ושמאל ע"י קרדוס סמוך למקום האצבעות הוי סימן אמלעי. והביאו צ"ח [החדש] כ' מן מ"ט לנידונו צרושם שצטס התחתון של הרגל שכתב לו ע"י קרדוס.

עוד כ' צ"ח סימן מ"ט הנ"ל דסימן רושם עגול כמו מעצב שנעשה ממכה שקורין ,גישוור", היינו רושם דהוי סי' ציוני, דרושם זה אינו צעור לצד שנאמר עליו דמראה עשוי להשתנות [לאחר מיתה] כמ"ש בלוח השני סימן ל"ו וצטטמ"ק צ"מ [כ"ז] בשם הראב"ד דהסימנים שהם רק צעור עשויים להשתנות אחר מיתה, אלא הו' צעור ולא צעור צלד, וחשיב סי' ציוני עכ"פ, ושכ"כ א"ז כתשו' א'.

ובנפש היה סימן ח' דצדרי הסימן שהיה לנאצד בכתפו ,אהעפט גרויס וויא א גדול" [דהיינו ללקח בגודל מעצב הנקרא גדול], אלא שלא ידעה באיזה כתף, כתב [צד"ד צ'] דהוי סימן אמלעי אף אם אינו מלמס המקום, ושיש לצרף זה לעוד סימן אמלעי שנמלס צו וכן

אוצר

ס"ק קצח אות א—ב

הפוסקים

ובעמק שאלה סוסי"מ על דבר רושם מכוסות רוח, (הגהראים „צחוקעס"), כתב דאפשר דהוא סימן אמלעי. ובמשנת ר"א [בר כהן] סימן ח' כתב דרושם מכוסות רוח צלי למלם מקום הכי זה רק סימן אמלעי

ובזקן אהרן [לר"א וואלקין] סימן ע"ב על דבר רושם מצתי עינים על הכותש, כתב דרושם כזה אינו סימן מוצהק מלד עלמו, אך זה הוי למלם מקום הרושם, כיון שאומר שהוא מצתי עינים הוי כאומר שהרושם נמצא על הכותש סמוך לעינים, ואפילו אם נימא דאין זה למלם מקום גמור כנכב צלד אות פ', מ"מ סימן אמלעי ודאי הוי, ויש כאן ב' סימנים אמלעיים, דהרושם גופיה הוי סימן אמלעי ולמלם המקום הוי נמי סימן אמלעי, ומטעמו להיות סימן מוצהק. ועי' לעיל בס"ק קפ"ט מאות כ"א עד אות ל' דכמה אחרונים מצוה דרושם מלד עלמו צלי למלם המקום לא הוי סימן מוצהק.

ובחקרי לב סימן י"ב [דכ"ד א'] כתב דהיה אפשר ללד דרושם ותחול צער הנעשה מחמת מכת הדצ"ר*) עדיף מסי' גומות של אצטצויות [שהחיר הכ"י כמוצא צלות הסימנים ע"ש], דהתם חולי זה שכיח הוא ומלוי בכל אדם, וגם דרושם הנעשה מחמת מכת הדצ"ר אחר שנרפא הוא גדול מגומות של אצטצויות, ח"כ נראה דגם החולקים על הכ"י בגומות מחמת אצטצויות וסוצרים דלא הוי סימן מוצהק יודו בזה, גם לפי מה שהתנה הר"א קופינו בפני משה ח"כ סימן פ"ו דרק רושם עמוק הוי סימן מוצהק אבל רושם הכאה משום מכה קלה אינו סימן מוצהק, מ"מ רושם הנעשה מחמת הדצ"ר נראה דחשיב כרושם עמוק, אמנם מאחר שכתב הכ"י דהר"ן לא החיר ע"י הכרת סימנים ורשמים בגופו, ויש דיעות הסוצרים דכן ס"ל להרמ"א צמ"ש והוא הדין לרושם, ח"כ אין מקום להחיר כרושם זה.

עוד כתב דבר מן דין נראה שגם הסוצרים דרושם הוי סימן מוצהק, אינו אלא כרושם מכה הנעשה בידי אדם ולא הנעשה ביד שמים, וכ"ש הנעשה מחמת הדצ"ר דשכיחי עוצה יגפוס ונעשה שם רושם כזה, וכע"ז כתב בפני משה ח"ג סימן ל' ע"ש, ואע"ג דכ"י נעשה רושם זה ע"י רופא, מ"מ כיון שחולי זה מלוי ושכיח י"ל דלא הוי סימן מוצהק וכו', ומ"מ פשוט ולכו"ע עדיף סימן זה מכל סתם סימן ציוני, ואין לחשו' גאווה צחראי סימן כ"כ [המוצא לעיל]. ועי' גם בשפת הים סי' ה' שהשיב באותו נידון וחשב לסי' ה"ל לסימן שאינו מוצהק. ועי' עוד צלות הסימנים אות ל"ב ול"ג מסימני גומות.

ב. רושם שבא ע"י שומא שנעקרה ממקומה. כי צמחית צימין סימן ס"ג דאף אי נימא דרושם דעלמא הוי סימן מוצהק, מ"מ רושם שצא לו ע"י שכי' לו מתחילה שומא ונעקרה ונעשה במקומה הרושם, זה ודאי לא הוי סימן מוצהק, דלא יכא כח הרושם עדיף משומא דאחי מיניה והשומא כו"ע ס"ל דלא הוי סימן מוצהק.

והט"ז בסקל"א כתב על דבריו שהם דברים דחויים, דאע"ז זכות יש כאן שנאמר לא עדיף ממך דאחית מיניה, הלא כאן העיקר תלוי אם הוא סימן, ושפיר י"ל דמטיקרא כשהיה כאן שומא לא היה נחשב לסימן כיון שמלוי הוא בצן גילו משא"כ עתה שנעשה ממנו רושם וזה אינו מלוי בצן גילו וגם אינו עשוי להשתנות מחמת מיתה שפיר הוי סימן מוצהק, וע"ז ראו' לסמוך להלכה. [הכוונה כשהרושם מהשומא הוא צמחית מקום, וכשיעטו צלות הקודם כרושם דעלמא, ולאפוקי משומא דס"ל להט"ז דאפי' למלם מקום לא מהני משום דמלוי]

*) ובשפת הים סי' ה' שהשיב ג"כ באותו נידון, כתוב רושם מכה של קארה יאני". [והיא מחלה מדבקת המוציאה אבעבועות].

ובן מצוה מדברי הנחלת אבות צסימן י"ז, דאחר שהביא דברי הט"ז שבס"ק ל"א שהעלה כרושם ולקח דאם אחר שלא צמחית מקום לגמרי בגון צצ"ר פ' לא הוי סימן מוצהק, הקשה עליו דאמאי לא יחשב לסימן מוצהק מלד לירוף צ' סימנים אמלעיים, דסימן הללקת הוא סימן אמלעי, וסימן המקום הוא סימן אמלעי וכמ"ש הט"ז בסק"ח, ואפשר דס"ל להט"ז כמ"ש הכ"י צחשו' סימן פ"א גבי שומא דאם אינו מעידים אלא שיש שומא בגופו אינו סימן כלל וגרע מחירוי וסומקי ע"ש, וה"כ צללקת נמי אם אחר סתם יש לו צללקת בגופו לא הוי סימן כלל, ולכן אף שאומר צצ"ר פ' לא חשיב כסימן מקום דהוי כסימן אחד, אך ל"ע דנראה דאף הכ"י לא אחר כן אלא לגבי שומא דשכיח עוצה, אבל צללקת יתכן דגם כשאמר סתם יש לו צללקת ואינו יודע צחזה מקום חשיב עכ"פ כסימן אמלעי, וצ"ל עוד סימן חשיב כסימן מוצהק.

ובבית יצחק סימן קמ"ז כתב דכסימן שאמרו צ"י שהיה לצעלה „העפע" [צללקת] על לבו, דהיינו שהיה המקום ההוא שונה משאר צער וכו' כמו „אפגעטעארנן" [צער מת], זה הוי כמו כתם שכתב צחזה סופר סימן פ"א דאם למלם המקום הוי סימן מוצהק, וצחזה השני סימן ל"י הוצא צפ"ח ס"ק ק"ג כי הותר גדול צ', פלאחמ"ט [כתם] אפילו לא למלם המקום, וכ"ש צ"י שנראה ק"ח שהוא למלם המקום, ואף אם לא היה רק סימן אמלעי חזי לאטערופי צ"י להכרת העדים צצ"ע שזה פ' הנאצד אף שהיה ספק אם חזוהו צשעתי, וכ"ש צאשה זו שכבר נראה מאיסור דאורייתא ע"י העצוה לצד, ע"ש.

ובברכת רצה סימן פ"ה כתב דסימן רושם צללקת המכה צרגלו [צצ"י] העלו האחרונים דלא הוי סימ' כל שלא למלמו המקום צחזה מקום וצחזה לז, וצחזה צ"י שלא נודע גם צחזה רגל, אמנם סי' אמלעי נראה מדבריהם דעל כל פנים הוי, והוא כי שם דיש לדון הרבה דאולי כשמעידין על צללקת מצלי לצאר האצ"ר והמראה לא יחשב אפילו סימן אמלעי.

ובאור נעלם סימן ל"ה צעדות שצצ"ר האצ"ע סביב לפפור היה נראה שפ"ה צ"ה שהעלה הצער צללקת כשנרפא מנשיכת עכבר, כתב דהוי סימן מוצהק מלד למלם המקום כדאיתא צצ"ש סק"ע וע"א.

אך שם צסימן ל"י צחשו' הרב צעל חי פנ"י כתב דלצו נוקפו לסמוך על סימן האצ"ע שאמר העד, דאפשר דסימן כי הוי שתלה צציוני מראה עשוי להשתנות לאחר מיתה.

ושם צסימן ל"ז צחשו' הרב ר' יונתן אצ"ד מין כתב על הסימן ה"ל דדי אם נחשצוהו לסימן אמלעי, כי צענין מוצהקות צסימנים אשר לא דצרו צהם הראשונים לא נדע להחליט איזה הוא מוצהק, ויש לדדים לומר דדבר זה לא ימלא צא' מאלף אשר ישכנו עכבר ועלה רושם צו, ולעומתו יש מקום לומר דאולי גם לקוחא אחרת מעלה רושם כזה צדמותו, וא"כ דבר זה מלוי דאין רגע צלי פגע, ודי אם נחשצוהו לסימן אמלעי, וכבר כתב הכ"ש צשם הט"ז דצרושם ולקח לריך לומר צחזו' עין, ואפשר שאף זה כמותו שצריך לומר צחזה אצ"ע וכו'.

ובשו"ת מהר"ש [ענגל] ח"ד סימן י"א כרושם שחור על גבו, כי דרושם מצוה צרמ"א דלא חשיב סימ', אבל י"ל דחשיב עכ"פ סימן אמלעי, וכן מוכח מדברי הכ"ש שכי' דרושם עדיף משומא משום דאינו עשוי להשתנות, והרי עיקר הא דשומא לא הוי סימן אמלעי למ"ד סימנים דאורייתא הוא משום דעשוי להשתנות, ח"כ רושם שאינו עשוי להשתנות חשיב עכ"פ סימן אמלעי, והביא מהבית שלמה ה"ל שכי' דאף צלי למלם מקום חשיב סימן אמלעי כיון שמלמלם האצ"ר.

אוצר

ס"ק קצח אות ב-ג

הפוסקים

ושם בתש"ו הרב בעל תו"ט הסכים עמו בשירותא חלצה הכרשם העגול ועוד סימן התפירה, וכתב דאין לר"ד להוסיף עליהם כי כדאיתא במה הסימנים האלה לסמוך עליהם. גם הרב ר' משולם זלצבורג הסכים שם לשירותא כי התפירה נכס וסימן של רושם אדום הם סימנים מובהקים.

ובגודע ביהודה סימן ל"א ע"ד סימן שהיה נדונו על הזרוע סמוך לפיסת יד רושם שמאל שחור כעין אות ז' של כתב משי"א שלנו, כתב דאפשר דמיחשב סימן מובהק ביותר, דזה אינו שכיח כלל.

וע"י דמבר"ס חלשיך סימן קי"ט דמבואר מדבריו דהסימן כמין כויה נפדחתו שהיה נדונו, הוא סימן מובהק.

ובנבחר מבבב סימן ס"ג כהרוב שהועד עליו שכיח לו ז' כויות צ"ל דעיו, וכן הועד על עוד סימנים צו, לידד דב' הכויות עם שאר הסימנים הוו סימן מובהק ביותר, ועדיף מגבשושית על החוטם שהחיל האו"ז, ואף שהצ"י דייק מתש"ו הר"ן סימן ע"א דלקח לא חשיב סימן מובהק לגמרי, יש לחלק בין לקח צרוע דשכיח וכו' כמו שומא, ובין סימן הכויה צ"ל דעיו דלא שכיח כל כך וכו', ועוד דשאני נדון הר"ן שלא הכיר צו שהוא פ' אלא מהסימנים שמאל צו לאחר מותו ויש לחוש שנשתנה, אבל הכא ראוהו חי בזה הסימנים דיש לסמוך עליהם יותר שזכו אותם שהיו צו הסימנים, כי אמרו שנהרג לעיניהם.

אך בלחם רב סימן ל"ד ע"ד נטבע שהיה צולארו [רושם] כעין כויה, כתב בסוף התש"ו דזה הו' סימן קלח.

ובבית אפרים סימן כ"ד ע"ד סימן, "שריפה" בגופו במקום החגורה לפניו, כתב [בדע"ד ג'] דלא הו' סימן מובהק לסמוך עליו לחוד, אלא הו' סימן אמנעי, וכדאי הוא לסמוך עליו ע"י לירוק שמו ושם עירו וכו', ובפרט דיתכן בדע"ד הו' סימן מובהק כיון שלמלא המקום. ובש"ת ר' חיים כהן סימן ל"ד כתב דשריפת רושם נכתפו ורושם בחוטמו הם עכ"פ סימנים אמנעיים.

ובברית אברהם סימן י"ז אות ג' בדבר סימן מכוה צרגלו, כתב דפשיטא דלא הו' סימן מובהק, דהא גם ללקח ל"ה סימן מובהק היכא שלא למאס ראש האבר או סופו, אך עכ"פ אף שלא הועד אם היה זה צרגלו הימנית או השמאלית, מ"מ הו' סימן אמנעי, דהא לא מנינו בסימן אמנעי שילערך ללמאס האבר.

ובתש"ו הר"ד גרשון שצגת ורדים ח"צ סימן כ"ה כי ע"ד סימן "פונטאיריה" [דהיינו מין כויה לרפואה כדלהלן בצנחי דק] שצד שמאלו דהו' סימן גרוע, דכמה וכמה יש להם כן ואין סומכין ע"ז אף לענין ממונה.

ובכתב בצנחי דק ח"צ סימן ז' [דרפ"א] דיתכן דשאני הכויה כויה דמבר"ס חלשיך [הנ"ל] דהיתה באקראי בעלמא ולא עשו אותה משום רפואה, אבל כויה "פונטאיריה" שצגת ורדים שהיא כויה שעושין הרופאים צרוע למי שיש לו חולי עינים או גאב ראש ומניחים צנקב הכויה קטנית א' ושמן כדי למשוח ממנו הליחה, וע"י מג"א סימן שכי"ח סק"ג, וזה שכיח, לכן לא הו' רק סימן גרוע.

ובדף רפ"ז כתב הצנחי דק בסימן הנ"ל דאף שחלקו בין הכויה של הגו"ר לכויה שצגתו מבר"ס חלשיך, מ"מ כיון דמבר"ס חלשיך עשה סימן מובהק א"כ כויה דנ"ד נחשב אותה לסימן אמנעי לפחות, דמאן לימא לן שהחילוק שחלקו הוא אמתי, ויתכן דמבר"ס חלשיך ס"ל דכל כויה הו' סימן מובהק משום דכל שנעשה בידי אדם הו' סימן מובהק וכמ"ש הפני משה צה"ג סימן ל', ולפחות נחשב אותה לסימן אמנעי, ועוד דמה שומא העשויה להשתנות לאחר מיתה חשובה הרבה רבוחא לסימן אמנעי, כ"ש כויה שאינה עשויה להשתנות, ואין לומר דכיון שיש כמה צ"ל אדם שעושין כן השצין לה [לסימן]

דמאיה צנן גילו וכדלעיל בס"ק קפ"ט אות י"א. מיהו להסבירים שם דגם רושם בעלמא הו' סי' מובהק ה"ה כאן].

גם צנודע ציבורה סימן י"א כתב על המ"צ דאין דמיונו עולה ופה, דוקא שומא שהוא דבר מטבע האדם מלד החולדה או מחמת מקרה המתחדש מלד הגוף הוא דאינו סימן מובהק משום שמאלי הוא צנן גילו השור לו בחולדה, אבל בדבר המתחדש עפ"י מעשה כמו מכה ורושם מחמת פלע או אף מחמת שומא שנעקרה אטו מי יומא דבשציל שזי חייך בשומא ועקר השומא נכה גם צן גילו יעשה כן, וגם הראב"ד בשטמ"ק צ"מ [המובא בס"ק קל"א אות א'] לא נסתפק לומר גם על שאר דברים אולי הם מלויים ג"כ צנן גילו כמו שומא אלא על מה שהם מן הנולדים עם האדם, אבל מה שמתחדש בגוף ע"י מעשה לא עלה על הדעת שהיה מלוי צנן גילו, גם אם מהטעם שכתב שומא מלד ענמה אינה סימן מובהק, נמי אין דמיונו עולה ופה, דאם שומא לא מיחשב סימן מובהק היינו משום דשכיחא, ובשציל זה אין הכרח שגם זה יהיה שכיח שחשק השומא וישאר במקומה רושם, אמנם הוא צלד האפשר ויש לפלפל צו כמו בשאר רושם שלא ע"י שומא אם מקרי סימן מובהק או לא, והכל לפי חכמים הרושם ולמאס מקומו.

ובשו"ת מהרי"מ פדווא סימן י"ח על דבר השומא שעל גבו שהזכירה אשה הנאכד וכפי מה שהעידו הרואים את הנוצצ צר עברה השומא מעל גבו ונשאר רק רושם שהיה צוה שומא, כתב דוכל לעשות מזה רק סימן גרוע, ודמיון למ"ש הרמ"א דרושם לא הו' סימן מובהק, ואף דמשמע מדברי הרמ"א דרק סימן מובהק לא הו' ה"ה סי' אמנעי הו', ובפרט שחלקו האחרונים דאפשר דרושם הו' סי' מובהק ע"י צ"ש סק"ד, מ"מ נכאן ודאי לא הו' סימן מובהק כיון דהרושם ודאי לא היה צוה צחיו. רק הרושם הוא ממה שעברה השומא מעליו ושומא גופה לא הו' סימן מובהק והאין נאמר דהרושם שנשאר מן השומא הו' סימן מובהק, ואפילו סימן אמנעי לא הו' כיון דבדואי נשתנה השומא מלכו שהיה, אך מ"מ נראה דסימן גרוע נוכל לעשות מזה. [ואולי י"ל דאינו חולק על הט"ז והגו"ז, כי שם מיידי שראו הרושם צחיו, משא"כ כאן].

ג. מיני רשמים שיש מחשיבים אותם לפי מובהק. כתב בתש"ו פני יהושע ח"צ סימן י"ג דהסימן שהגידה אשתו שחתה כים הצינים היה לו פלע גדול מחמת שעלה פעם על גדר ונכנס לו עץ ופלעו והרופא חפר לו המכה ונשאר התפירה הארוכה שקורין צ"ל "הטפט", ובראש התפירה היה ראשו אדום ורחצו כמין מטבע שקורין "טפלי", וכן נמלא צהרוב שלפניו, דברור שזה סימן מובהק שצמחבהקים שלא ימלא צא' מרצבות, דאין פלע כזה שכיח במקום סתר כזה, וגדולה מזו כתב בתש"ו צ"י בסימן ז' דרושם כמין התפירה צראשו הו' סימן מובהק [ראה לעיל בזה א'] וק"ו צ"ד, "הח"כ מלחתי דגם מורי מהר"ס [מלוצלון המובא בזה א'] התייר מחמת פלע ומכת חרב צלד שמאל מהראש, וכ"ש במקום צית הסתרים כנ"ד, ועוד דהו' צ' סימנים, התפירה והרושם העגול כמו מטבע, וכתב הרד"ך דלצבע מעט עקומה ורושם צלדו או עליו הו' צ' סימנים וכו' סימן מובהק חש"ג דא' לצדו לא היה מהני, וכ"ש צ"ד דאפשר לאחד צלד חצירו, דהא יתכן תפירת פלע שלא ישאר רושם אדום עגול צראשו, וכן אפשר לרושם צלד התפירה, וכל אחד סימן צפני עלמו הוא, ולפי דעתי צהא דרד"ך לא הייתי סומך לעשות מזה צ' סימנים, דלעולם אי אפשר שישאר עקמומית מחמת חולי צלד רושם, ועוד דצ"ד שפירטה הסימן במקום ידוע תחת כיסו, הו' ממש כקצב צלד אות פ', ואם כי שבתש"ו אחת העליתי שלא לסמוך ע"ז לצד [דהיינו על למאס מקום לצד] וחילקתי בין זה לנעט, מ"מ סניף מיהא הו' כיון שהרד"ך סמך ע"ז, וגם מורי מהר"ס לירק זה לסניף.

אבל (קי) שינים (עז) גדולים ח"פ שגדולים הרבה לא היו סי' מוצק
(סימן קנ"א בפסקי מהרא"י)

וכל

באר היטב

פתחי תשובה

(קי) שינים גדולים. ענה"ט ועמ"ט לעיל ס"ק ק"ה: [ועיין נתיבות חסד סופר
סימן פ"ו דנ"ל להכריע לדינא דדולא ב' שינים גדולים נחשבת שורה עליונה
אפי' מופלגים קצת בגידול אינו אלא כמו ארוך וגוף ואפי' סי"א לא היה כמנזל

(עז) גדולים. בפסקי מהרא"י כ"כ על שינים נחשבת השורה של לחי
העליון משמע בשינים אחרים גדולים וזה שאינו נחשב לרוב העולם
היו סי' ס"ח וס"ח:

אוצר

סי' קצח אות ג — סי' קצט אות ג הפוסקים

קצט. אבל שינים גדולים וכו'. א. דין זה הוא מפסקי מהרא"י (*).
וכתבם דלא היו סימן כתב שם וז"ל: דזה שבעידו
ששי שינים נחשבת שורה של לחי העליון היו גדולים משאר השינים
ששני לדיבן, לא היו סימן כלל אפילו למד סימנים דאורייתא,
משום דדקדקין בהרבה בני אדם ומצינו דרוכס ב' שינים האמצעיים
בשורה העליונה גדולות יותר מהני ששתי לדיבן.
ב. ובתפלת הגדלות קצת. כתב מהרא"י שם דאף אם היו שינים
אלו מופלגות קצת בגדלות, מ"מ אחרי שרגילות הוא
שכן גדולות לא מהני [גם] אם היו מופלגות קצת, ודמיון להא
דארוך וגוף דלא חשיב סימן כלל, ומסתמא [גם שם] לא איירי דארוך
ברוחב אלא משאר בני אדם בינונים, דזה פשיטא, איידי שמופלג
קצת בגדלות ואפי' לא מהני וכו'. [והו"ד לעיל בס"ק קצ"ב אות ב].

אולם בנוצ"ת סימן ס' כתב דאם כי במהרא"י כתב דאף כשהיו
שינים אלו מופלגות קצת בגדלות נמי לא מהני, מ"מ נראה
דכיון דמהרא"י יליף זה מארוך וגוף אי"כ זהו רק למד סימנים
דאורייתא, אבל למד סימנים דרבנן גם ארוך וגוף בהפלגה קצת היו
סימן אמלטי לכל הפחות [עיי' הסברו ע"ז בס"ק קצ"ב אות ב],
ואי"כ גם בשינים גדולות יש חילוק בין מופלגות קצת בגידול ובין
אין מופלגות, ולכן כתב בגדולות דאם העידו על השינים שהיו רחבין
קצת בהפלגה, אפשר ללמד עדותם עם העד שהעיד על הכרת הפרט
אחר ג' ימים וכו'. וכזה כתב בשו"ת מהר"א הלוי ח"א סימן קמ"ט.

ובבית אפרים סי' ע"ז דף ג' עור אי' הביא מחלוקת מהמהרא"י
והנוצ"ת הנ"ל, וכתב דכיון דחזין שהנוצ"י עשה
מסימן זה דשינים רחבות בהפלגה קצת סיוע ללד היתר, אף אנו
נאמר שמסייע ידי היתר שני"ד אף להסתמךין בפסק ג"י.

ובאהל משה [חז"ד וואלזבורג] סימן י"ב כי דנהי דמנזל בשו"ע
דב' שיניו העליונים החלוצניים גדולים לא היו סימן מוצק,
והתנ"ד כתב דרוכס כך, מ"מ בגדולים הרבה אפשר דעכ"פ סימן
אמלטי הוא.

ג. אם יש לחלק בין השינים האמצעיות שבשורה העליונה
לשאר השינים. עמ"מ ס"ק מ"ד וצ"ש ס"ק ע"ב שדקדקו
דמהרא"י מנזל דדוקא ב' שינים אמלטיים בשורה העליונה הוא
דלי"ה סימן כלל, הא שאר שינים אחרות גדולות מה שאין נמלא כן
לרוב העולם היו סי'.

והרמ"א כאן וכן בד"מ אות נ"ד סתם ולא כי לחלק בין השינים.

ובחת"ם ח"א סי' פ"ו תמה על הרמ"א דמדכ' ל"ה סי' משמע
דסי' מיהא הוי, דהרי לשון סי' ס"ח שפני זה גבי גבשושית
נחשבו שהוא נמי מפסקי מהרא"י הו"ל סי' מ"מ דיותר, ואי"כ הכא נמי
לא היו סימן מוצק קאמר אבל סי' הוי, ונפ"מ טובא דאילו סי' הוי
ב' וגי' מהם מלפנין להיות סי' מ"מ דיותר, אבל סימנים גרועים אפי'
מאל

לסימן גרוע, דהא גם השומא נמלאת בהרבה בני אדם, ואם הכוונה
[הזאת] נמלאת דרך משל בעשרה בני אדם השומא נמלאת בחמשים
בני אדם וכו'.

ובדבר המשפט סימן ע' כתב בענין כויה שחלצנו הקטנה שגרנל
שמאלית, דהגם דמדברי מהר"ם אלשיך סימן קי"ט [הנ"ל]
נראה דכויה הוי סימן מוצק להחיר צו אשה, אך הא בזהם רב סי'
ל"ד [הנ"ל שם] כתב דהוי סימן קצת, ומה גם בכויה שני"ד דידענו
שהיא צאה לו מחמת שהיה לו חולי וכאז נמלאתו ודרך הוא לכויה
האלצה הנזכרת לרפואה, כל כי האוי לא הוי סימן מוצק, וכמ"ס
הרמ"מ [בסימן ל"ח] דאם נשמע שיש דוגמתו לאדם אחר אין לסמוך
להחיר, וגם י"ל דאף מהר"ם אלשיך לא הקיל בגדולו אלא בהערפות
הנפ"ש שהיתה לורחם קיימת.

ובחקרי אב ח"א סימן י"ב [דכ"ד ג'] ע"ד סימן חותם לכן שהיה
לו חתם הפיאה, כי דאין זה סימן מוצק דדמי למ"ס
מהר"י אדרבי צ"ח מ"ד דבזק אלל הדד אינו סימן מוצק, ועם
ש"ל דבזק היינו שומא כמ"ס רש"ש על נידון זה בסימן ע"ט,
ושומא דאוי קיימ"ל כת"ק דאינו סימן מוצק, אבל חותם לכן אימא
דעדיפא משומא וליהוי סימן מוצק, אך אין לנו לזכות בסימן דהוי
סימן מוצק אם לא מה שביארו הפוסקים או בדדמי להו, אבל
בכעין זה מהי תיתי לומר דהוי סימן מוצק להקל בערוה בלי ראיה
וכו', אך אם נחקור את העד ויאמר שמאל את החותם אללו כמו
שהיה לו מחיים, מקרי למלוא מקום והוי סימן מוצק.

ובשפת הים סימן ה' שהשיב באותו נדון עלמו כי דאין מקום להחיר
מפני הסימן שחתם הפיאה היה לו כמין חותם לכן ולומר
דכו"ל באותה ש' כד"ך דבשומא נמלוא מקום הוי סימן מוצק,
דכבר כתב הרמ"ש דאוי להחמיר בזה וכו', אך היכא שילא [בלאו
הכי] מאיסור דאורייתא מהני זה להחמיר לכתחילה.

ובבר ליואי ח"ב סימן כ"ב על הסימן שאמרה אשה שיש לו רשע
על לבו כמין חותם, כתב דזה הוי כסימן מוצק, ואפילו
לפוסקים הסוברים דרשם מחמת מכה לא הוי סימן מוצק דאין
זה סימן רק שנעשה מקומו ללקח, מ"מ ברשם הזה שהוא כעין חותם
עדיף מרשם הבא מאליו מחמת מכה.

ד. האם סמכין על רשם בשוחר מיתה נמצאו רק העצמות
ואותו הרשם שהיה לו מחייב בעור ובשר ניכר באותו
מקום בעצם. בפנמ"א ח"ב סי' מ"ז צ"ל שהיה לו רשם ממכת
חרב נלדעו מלד ומין בגדול מטבע קטנה, ואחר י"א שנה מהעלמו
נמלאו עלמות, והעיד העד שראה בגולגולת רשם באותו המקום
ובאותו הגדול, ונראה שצ"ע מכה [של חולי] או ע"י מכת חרב,
כתב דעד כאן לא סמכין על רשם צ"מ אלא דוקא כשהעור והבשר
קיים [לאחר מיתה], דנוכל להכיר ברשם שהיה בחייו, אבל כשנעדר
הבשר ורק העצם קיים, לא נסמוך על סימן זה בדבר שלא נוכל לדעת
מאיה דבר צא הרשם אם מחמת חולי או דבר אחר, דאולי בצעלה
לא הגיע הרשם עד העצם, ודלא כר"ב אי' שר"ל דגם בכה"ג סמכין
על רשם.

(*) הנה בדפוסים שונים לפנינו רשום: סי' קנ"א, ובדפוס העננה שפ"ח
וכן בדפוס קראקא "למען תלמד" רשום: קס"ה, והוא שיבוש. וצ"ל: סי'
קס"א, וכן הוא בדפוס קראקא שצ"ס וס"ח.

פתחי תשובה

זו שם פ"פ רק הכירוהו ע"י סימני שינים גדולים שהיו גדולים ושיניו של צני אדם וע"י ט"ע צננין כל גופו שניכר להם שזה הוא צנין הגוף של פנ"פ מעיר פ' וגם הכירו ט"ע כל מלבושיו ומסיק לדינא דע"י סימן שינים גדולים וצנורק ט"ע צננין כל גופו חלו שניהם יחד נחשב כסימן אומניו צני ספק וכצנורק לה ט"ע בכל מלבושיו הרי אשתו מותרת צני ס"ק ע"כ ועמ' לעיל ס"ק ז"ה :

נפסקי מהר"א שם אומניו צנינים אחרים גדולים הם מכוונים הנוספר וזמנא מקום הוי ס"מ ביותר אך הם אומרים העדים סתם שינים גדולים צני כיון מקום ונוספר י"ל נהי דע"מ לא הוה סימן אומניו מיהא הוה וצנא צנני רנו"ל צדקדוק דמייירי צפתם שינים גדולים לכן אחר מוצק לא הוי אצל סימן אומניו הוה כו' ומ"מ לא סמך ע"ז למעשה צננון שנאצל שם שמואל מות על פני השדה חבול ופצוע ולא ניכר

ס"ק קצט אות ג — לוח הסימנים אות ד הפוסקים

אוצר

צברכב צני אדם והוה עכ"פ מיעוט המנאי, א"כ אף אם הוא מהגידה לא הוי סימן מוצק, ואם אין דרך השינוי הזה נצא אף צא' מאלף, א"כ אפילו אם נחכוהו מחמת חולי או חיזה מקרה אחר ג"כ הוי סימן מוצק, והא' הצב"ע [בסוס"ק ע"ד] כתב צטס המקור צרוך דפיו עקומה מחמת חולי הוי סימן מוצק, וכן מ"ש במהר"ם פד"ה בעדשה צעין דהוי סימן מוצק וזה ג"כ יכול להתכווה אחר הלידה, וכן צברני אצבעותיו מקולקלן, אלא ודאי דאין לחלק בזה כלל, רק החילוק הוא דמה דשכיח מוצק לא הוי סימן כלל, ומאי דהוי השתנות מרוב צני אדם הוי סימן אומניו, ומה דלא ימצא צא' מאלף הוי סימן מוצק, וזה חלוו בראות עיני המורה ושיקול דעתו ולמהר"ם מלוצקין ה"כ נראה דרגלים עקומות והפוכות הוי מיעוט המנאי לכך כתב דלא הוי סימן מוצק, ואינן הסוברים דהוי סימן מוצק היינו משום דנראה להם שלא ימצא בן צא' מאלף, וא"כ נראה לשיקול דעתנו דאזין א' גדולה וא' קטנה לא ימצא צא' מאלף, אך וכי שאנו מדמין נעשה מעשה ואין לסמוך על שיקול הדעת בדורות האחרונים, וכבר כתב הנוצ"י בסימן כ"ט דקשה מאד לסמוך על סימניו לחוד כל שלא הגידו העדים צאצאו אצל ה' סימן הרושם, והוא ה"כ צעל הוראה מוצק ומפורסם, לכן צרור גם צני"ד דאם העדים לא ידעו איזו אופן היא הגדולה ואיזו היא הקטנה, ודאי דאין להקל ולומר דהוי סימן מוצק, אך אם הם יודעים, או עכ"פ אחד מהם יודע צודאי שראה אותו בחייו, איזו היא הגדולה ואיזו היא הקטנה ויודעים צצירור שכך ה' כשראוהו אחר מיתתו ויעידו ע"ז בתורת עדות, דצלא זה הוי כמו מילתא דלא רמיא על העד, כי לא ידע אז כשראהו אחר מיתתו לפי שעה לדקדק בזה, ודאי הוי סימן מוצק צלי פקפוק, דהוי למאס מקום כיון גדלות והקטנות כולל כל האבר זה הוי למאס מקום ידיה, ומיכו עדיו יש לצעל דין לחלוק דאדרכה כיון שכולל כל האבר לא הוי למאס מקום, דרך צלמאס מקום פרטי צאותו אצל הוי סימן מוצק וכו'. [ע"י לעיל ס"ק קפ"ט אות כ"ט]. וע"י לקמן אות כ"ז ואות קכ"ז.

ב. וכשב' אוניו גדולות ביותר. כתב הר"א צרודא צתשו שצחניוך צית יהודה ס"י ק"ל [דס"ג צ' קרוב לסופו] דצאצאים לא שמענו שהוא סימן מוצק אם ארוכים יותר ממה שלחברו.

ובהג"ה שם חלק עליו וכתב דאם יש סימן מוצק צאחון צענין הפלגת הגדלות או הקטנות או שום דמי צאחון מה שאינו מלאו ושכיח צשאר הצב"ע צני אדם, פשיטא דמועיל.

ובמשמרת שלום ח"ג אות י' כתב דאף דמהנוצ"י סוכ"י מ"ו [המוצא צאות הקודם מהפ"ת] אין ראיה דהוי סימן, דשם איירי צאומר שאחון א' גדולה וא' קטנה, משא"כ צני"ד שאומר דצ' אוניו גדולות, וצזה מפורש לכדיא צנוצ"י שם דרצבן אודניה לחוד לא הוי סימן, מ"מ י"ל דהוי [בגדר] סימן גריע וחזינא לחיזרופי לצב"ע של כל גופו וזורתו כמ"ש בצבצת פתחם בימן כ"ג צשם הראצ"ה דגם ארוך וגון מלערף אל עכ"פ גמור צענין זה ע"ש, וע"י צתחם סופר סימן ק"מ דמלרף גם רצוי השערות אף שלא היה סומך ע"ז אפילו לסימן אומניו, דמ"מ מכיוע לנרופי לסימנים.

ד. און בלי שפה. כתב צישועות מלכו סימן ל' דהסימן שצאחון לא היה לו שפה כמו שיש לכל צני האדם, דלכולם יש שפה נוטה לצד הלאיים ואלל ההרגו צמחו האצנים ישר ושעוה צלי שום שפה

מאה חנים מלערפוס, וכיון שכ' מהר"א דשונים גדולות אפילו סו"א ל"ה הו"ל לרמ"א לדקדק ולכתוב אפילו סו"א ל"ה, ואחר שכ' שיש ג' חילוקים צשינים גדולים, ראה צפ"ת ס"ק ק"י, כתב דצזה צאו דצרי הרמ"א צדקדוק, דמייירי צפתם שינים גדולים ואחר דס"מ ל"ה אצל סו"א מיתת הוי, ע"ש.

ובתשו' צצישועות ועקב פיה"א סק"ט השיג על הה"מ וצ"ש שהוכיחו מפסקי מהר"א דאם שאר שינים בן גדולות הוי סו"מ, דאוי"ו ראיה, דו"ל דהוא כתב דהני שינים אפי' סימן אומניו ל"ה משא"כ שאר שינים דעכ"פ סו"א הוי. וע"י צתורת יקותיאל סימן צ' דמהציב לשינים גדולים לסו"א.

ד. ושינים רחבות. כתב צנוצ"י רס"י מ"ז דשינים עליונות רחבות שכיח מאד ול"ה אפילו סו"א.

ובאמרי נועם ח"א סימן כ"א כתב צעדות שינים רחבות דאם כי מדצרי הרמ"א משמע דשינים גדולות סו"א הוי, אך מדצרי מהר"א נראה דהוי ס"י נרוע וא"כ ה"נ לענין שינים רחבות ל"ה כי אם סו"ג. וע"י צצית אפרים ס"י ע"ז דף י' ד.

[ומה שמשמע מדצרי הה"מ וצ"ש ה"נ דצבר שאין נמצא לרוב העולם הוי סו"מ, ע"י לעיל צס"ק קל"א אות ה' צהגדרת סו"מ מה שתמכו ע"ז].

לוח הסימנים

(לפי סדר אלה"בית)

מערכת א

א. און א' גדולה והשניה קטנה. ע"י פתחי תשובה סוס"ק ק"ג מהנוצ"י סוכ"י ס"ו דאפשר דזה הוי סימן מוצק.

והר"ד היילפרין צתשובתו צבהציב משה רס"י ס"ד כתב צנדוני, הנה הצ"ד גוצי העדות הסתפקו אם הסימן שאזנו א' היתה גדולה כרגיל והשניה היתה קטנה עד שצתחרתו הוי בעצרים קורין אותו צנינו על שם זה, אם הוי סימן מוצק, מאחר שלא נמצא הדבר מפורש צשום פוסק, אמנם הגם שאין זה מצויר מ"מ אנו כי רובכל ליחשוב ולחזק, וכי לא די לנו צמה צציר הרמ"א דכל שינוי צא' מאצרו הוי ס"י מוצק, ואין לך שינוי גדול מזה צצני"ד מה שלא נמצא צא' מאלף, והגם שרגלים עקומות והפוכות הוי ג"כ שינוי גדול ומ"מ כתב מהר"ם מלוצקין דלא הוי סימן מוצק, היינו משום דס"ל דכל שינוי שיכול להתכווה אחר הלידה הוי רק כמו רושם צגופו דלא חשיב רק סימן צינוני צלי למאס מקום, ורגלים עקומות והפוכות יכול להתכווה ע"י מקרה כדמלניו צמו"ק דכ"ה צ' דבר צצין וצר קיפק איתחפכו כרעיכו, וצזה לא שייך למאס מקום לכן לא הוי סימן מוצק ציותר, משא"כ השינוי הנראה לעין, כל שהוא מצטן ומלידה ואינו עשוי להשתנות, פשוט דהוא סימן מוצק. וע"ש צצנדוני הוי לו עוד היתרים זולת זה.

אולם ההשיב משה צתשו שם כתב ע"ז דאם כי מלד הסצרא נראה צתחת בן דזה הוי סימן מוצק, דנראה שזה לא ימצא צא' מאלף, אצל להכריע צראיות אי אפשר כיון שהוא דבר שאין לו יסוד חזק צש"ס לומר איתתו סימן מוצק, ומ"ש על חשו מהר"ם מלוצקין וחילק בין דבר המתכווה מחמת חולי ובין דבר שהוא מתולדה, חילוק זה לא צצירא ל' דממנ"פ, אם דרך העולם שימצא השינוי הזה

אוצר

לוח הסימנים אות ד—ה

הפוסקים

שפה סביב, סימן זה קרוי להיות סימן מוצבה, ובהלכותיו לעוד סימן חמשי יש להחיר.

ד* . אזנים בלי תנוך. צבור אריה יהודה סימן ס"א על דבר הסימן שאמר בעד שראה אזני הכורג ולא היה בזה תנוך שקורין [צ"ל] "לעפליך" והעגונה הגידה סימן זה על צעלה לפני הצ"ד ואמרה שמשולם לא היה לו תנוך אלא האזנים כי כן נולד, כתב דאפשר דזה הו' סימן מוצבה, אך אפשר דאין זה סימן כי אולי חתכן הרוצה ואין ניכר אם הוא צבולדה.

ה. נקב באוזן. כתב צנחלת אצות סימן כ"ח דלפי מ"ש במשאל צימין סימן ס"ג דסימן מוצבה לגמרי הוא דבר זר ומופלג אשר לא נמצא בזה מני חלק, איך נראה דנקב צאחון צמדינות אלו הוא סימן מוצבה לגמרי, דלמאי ניהוש לה, אי ניהוש דהנקב צא מחמת חולי ולא הו' רק כמו רועש וללקח דחשיצי ליה הפוסקים לסימן חמשי, הלא צ"ד אמרה אשחו שהיה הנקב צאחון ימין צתניך והו' למאס מקום גמור, ואי ניהוש שהנקב נעשה צמחבון לצורך נוס ואז לא הו' זה למאס מקום דהדרך לעשות צתנוך, מ"מ צמדינותו שאין המנהג כן כלל ולא נמצא אי מני חלק והוא זר ומופלג הו' סימן מוצבה, ואף שהראש"ח צימין נ"א שהוצא צק"ע אות רע"ו כתב להדיא דנקב צאחון לא הו' סימן מוצבה, הנה הוא היה מחכמי הספרדים ושם המנהג ושכיה צק"ת בני אדם לילך צחון, ואין לחוש דילמא אחר ממדינה רחוקה צא לכאן ממקום ששם המנהג לנאת צחון צאחון, דכיון שנמצא צמדינה זו לא חיישין שצא ממדינה רחוקה, וראיה לזה מפי לא יחפור דף כ"ג דמבואר שם דהיכא דאין דרך לצוא לכאן ממוקמות אחרים אצלין צתר קרוב, וה"כ צזה כיון שאין דרך לצא לכאן ממדינות אחרות ואין השיירות מלויות צעחים הללו אמרין דזה שנמצא הוא ממדינה זו, ועוד ראה ממ"ש שם הרמב"ן גבי הדיא חצא דחמרה דא"ע דקיימ"ל כ"י חניגה דרוב וקרוב אצלין צתר רוב מ"מ כשנמצא צמקומו ממש לכ"ע קרוב עדיף דכאן נמצא כאן היה וכו', וא"כ הכא נמי כיון שזה נמצא צמדינה זו אמרין ודאי מכאן הוא והו' סימן מוצבה כיון שאין מניו צמדינה זו מני שילך צחון צאחון, ואין להשתקש ולומר דכ"כ לא אצלין צתר קרוב אלא צמקום דליכא חזקת איסור אצל כאן דאשה זו צחוקת אי"א קיימא לא אצלין צתר קרוב, דזה ליתא, דמדברי השאלות צ"י ויקרא מוכח להיפך דגם היכא דליכא חזקת איסור נמי אצלין צתר קרוב, ונ"ל נהי דצאחו מקום ממש אצלין צתר קרוב מ"מ לא עדיף מרובא דלא אצלין צתריה צאשת איש כמו צמשאל"ס וגוסס, ד"ל דכיון דעכ"פ ילאנו מחשש אסד"א ומן התורה הו' סימן מוצבה אלא מדרבנן לא הו' סימן מוצבה משום דלא אצלין צתר קורבא אי"כ סימן חמשי [עכ"פ] הו' כמו רועש וללקח אף דשכיחי ורוב גדולי האחרונים הסכימו דבאסד"ר סמכין על סימן חמשי, וממנ"פ איתתא דא שריא, דמה"ת כיון דאצלין צתר קורבא הו' סימן גמור, ומדרבנן אף דלא אצלין צתר קרוב אך עכ"פ ס"א הו' ובאסד"ר סגי צימין חמשי, ובא"כ יש לך היתר צ"ד דאף אם נימא דספק אם נקב צאחון הו' סימן מוצבה מ"מ לפי הסכמת הפוסקים דאף צספק חסרון ידיעה מהני ספק ספיקא אי"כ וי"ל ס"ס דילמא הו' ס"מ ואת"ל דהוא רק ס"מ מ"מ דילמא קיימ"ל דסימנים דאורייתא.

ובדרכי חיים סימן ג' כתב צנחלת אצות דמה שהאשה אמרה שהי' לצעלה נקב צאחון אך לא ידעה צאחו אצון, לכאורה אפילו סימן חמשי לא הו' דהא נקב צאחון מניו, ואפילו אם נאמר דהוא דבר מופלג קצת, מ"מ צ"ד שלא פירטה צאחו אצון הו' סימן גרוע, ולא דמי למ"ש מהר"י מצרונא צימין נ"ג דנקב צחון הו' סימן מוצבה אפילו אם לא פירטה צאחה שן, דשאני הכס דהנקב עלמנו הוא חידוש מאד כמ"ש בע"ז צסקל"א, אצל צ"ד ל"ע אם הנקב צעמנו הו'

סימן חמשי דכפי הנראה מניו הוא, ול"ע אם לנרף זה אפילו לשאר סימנים דהא הוא סימן גרוע.

ושם צימין ד' צחשי צעל השם אריה כ' דמלך הנקב צאחון אם כי הוא דבר שאינו מניו כלל צזכרים צמדינותיו ואפילו אי מחלפי חלפים לא נמצא כן, אך כיון שלא אמרה האשה צאחו אצון קשה לסמוך על זה לומר דהו' סימן מוצבה ונראה דהו' רק סימן חמשי. [ודבריו ל"ע מדברי מהר"י מצרונא שהזכיר הדרכי חיים].

ו. אצבעות ארוכות. צחון למועד סימן כ"צ כתב צנחלת דאין לחקור צענין הסימנים של האצבעות שהן ארוכות יותר מכפי הרגיל, דהוא בכלל מה שאמרו צגמי דארוך וגוף לא הו' סימן, וליין לפ"ת ס"ק ק"ה צסם הגליא מסכת, וקשה לעשות צזה צבול צשיעור גדלותה, וצודאי אין זה נחשב לסימן כלל.

ובחשיב משח סימן ס"ג כתב הרב ר"א ליב יפה וואלרשעין שהוא מהסם הרבה אם לסמוך למעשה על הסימן שהוא אצבעות ידיו ארוכות וגם לפרניו ארוכות הנקרא "לענגעכדיג", דאפשר דהו' סימן גרוע. וגם צעל ההצו צמה שם צדכ"ו אי צד"ה ולולא כתב דהו' סימן גרוע דשכח עפי, והו' כדארוך וגוף.

ובמנחת אלעזר ה"צ סימן ס"ז צנחון שהאצבעות הו' ארוכות לערך שלש מלצר יותר משאר בני אדם, כתב דאין להשבו לסי מוצבה, כי עדיין ימצא זה אצל בני אדם צמיעוטם, וסימן מוצבה לא הו' רק מה שלא ימצא כי אם צא' מחלק, אך עכ"פ יש להשבו לסימן חמשי, כיון דלפי דברי העד הו' משונות צאריכותן משאר בני אדם, ולא דמי לארוך וגוף שאינו רק סימן גרוע וכו'.

ז. אצבעות דבוקות. כתב צפני משה [לר"מ צנחנת] ה"צ סימן כ"ג [ד"ה ג'] דהסימן ש' אצבעות האמצעיים צבד לא הו' נפרדות אלא מעורות צעור וצער, הוא סימן מוצבה להחיר אשה על פיו, וכ"ש צ"ד שהי' כך צצ' ידיו, וכ"ש צהצמד גם מה צצ"ד היה כן גם באצבעות הרגל וגם היה לו ו' אצבעות צרגלי, ואף אם נניח צמונה שאינם סימנים מוצבים, מ"מ צ"ד שכבר יראה מאיסור דאורייתא ע"י עדות עציבה צמשאל"ס כ"ע ידיו דמהני צירוף הסימנים להחיר. [ועי' להלן אות י"ז בערך, אצבע יתרה].

ועי' באורים גדולים למד ר"ע [דק"ג סוף טור צ'] שהצין דכפני משה ספיקי מספקא ליה עדיין אם זה הו' סי מוצבה, ודייק כן מלשון הפני משה שכתב דאף אם נניח דא"י ס"מ מ"מ וכו'. אמנם צראש מצביר סימן י"צ כתב עליו [צדכ"ה ח'] דלא דקדק יפה, דהרואה שם יראה צבור דרך לרווחא דמילתא כתב כן, אצל צאמת אף אם לא היה מוצא היתר צמונה זה היה מחיר צזה לצד משום צבור לו דהו' סימן מוצבה. וצמהר"א הלוי ח"א סוסי קל"ד כתב צנחנת דהסימן ש' האצבעות התיכניות מן הרגלים הו' מדובקות יחד, לא גרע מסימן חמשי.

ח. אצבעות דקות וקטנות. צצית דוד [לרד"ע ממינסק] סוסי כ"ג צמי שבעד עליו שהכירוהו שזה פ' ממה שאלצעות הוד הו' "גאנץ דינע און קליינט" [מלך דקות וקטנות] כמו אצל ילד, כתב משיקרא לרזן דכיון דמלשון בעד משמע שהוא מופלגין צדקותן וקטנותן, הו' כמו ננס צאצרי, ולגבי כהנים ודאי דהו' מוס כה"ג דהיינו גופו גדול מאצרי, וא"כ הסביר נותנת דהו' עכ"פ סימן חמשי שיש לסמוך עליו צמשאל"ס שהוא רק איסור דרבנן, אלא דמסיק דהלצ נוקף מאד אם יש להחשיבו לסימן חמשי, כי אולי אמר כן בעד צדרך גוזמא קצת כאשר כן הוא דרכם של בני אדם, וצאמת לא הו' משונים כל כך בהפלה, ואף שאין לנו לחוש לזה וצכל ספרי החשי' מדקדקין צלשון העדים כאלו הוא משנה או מקרא, מ"מ צלי ספק צריך לזה הסכמת חכמים מפורסמים ומוצבים צבורא

אוצר

לוח הסימנים אות ה—סו

הפוסקים

כ"ה דהסימן שה"י נדונו שצדו הימנית קצרו אלצעותיו משל שמאלית, הוי סימן מובהק. גם הפנים מאירות נחשבות שם [בדף כ"ט ד' לפני ד"ה ומעלה] כחצ דאם צדימן רועם ומעט עקום צאלצט התיר הרד"ך וסובר דהוי סימן מובהק אף שימצא לפעמים נחשם א' אלצט עקומה בן ע"י חולדה וכן ע"י חולי ומכת חרב, ק"ו צנ"ד שזה דבר הפלא נמנע א' מאלף ששמע דבר זה דודאי הוי סימן מובהק.

יג. וכשהאצבע הסמוך לאגודל שברגל הוא ארוך והאגודל קצר. כחצ ציד ימין ס"י ה' [דס"א ד'] דלכאורה סימן מובהק חשיבון ליה, וס"י זה עדיף ממ"ש הר"ד גרשון צגנת ורדים כלל ג' ס"י ד' דאם אלצעות ידיו ורגליו משונות בדקות משאר בגוף הוי ס"י, ואף שהרצ צעל גו"ר חולק עליו שם צס"י ה' וכחצ דנראה דס"י זה לא יועיל אפי' לגבי אסד"ר, אפשר דצנ"ד יודה דהוי שינוי יותר, אלא שראיתי למחשדים צס"י ג"צ צנודן שהשן שלמטה היה צולט לצד פנים יותר משאר השיניים, כחצ דלא חשיב סימן מובהק דצנ"ד שינוי גדול בצבר דומיא דגששושית שעל החוטם [שהציה התכ"ד צס"י רל"ט צס"ה האו"י], וגם צפני משה ח"צ סימן א' לא רצה לסמוך אלא דקצרות זרועיו ידיו אף שכתב שם דהוי סימן מובהק והציה מהרשד"ם ה"ג, וצפרט צנ"ד שאמו של הכהן אברהם כי אף שאמת שהאלצט הסמוכה לגודל היתה ארוכה יותר מהגודל מ"מ לא היתה ארוכה כי אם מעט כמו שיעור רוחצ חלי אלצט, א"כ נראה דלא הוי סימן מובהק דאין זה שינוי גדול, אך מ"מ אין ספק דסימן צינוני הוי.

יד. ובשחאמה והקמיצה בידו היו שוים. כחצ צשאל ומשיב מהדח"ל ס"י קכ"ח דהוי סימן מובהק צלמלום מקום, כיון שאמר צנ"ד שזה ה"י צידו הימנית. טו. אצבע חסרה מתולדה. כחצ הר"ח מזרחי צס"י ל"ו צגמסל"ח שראש אדם מת וזה חסר מרגלו הימנית אלצט האגודל, והחסרון לא ה"י כמו חיתוך מחדש אלא כמו חסר מתחילתו, ועוד סימן ה"י צו שסביב ראשו ה"י כמין טבעת צלי שום שער ולמעלה ולמטה ממנו ה"י מלא שער כמנהג הראש, דיש להתיר העגורה צעדות זו, דעל סימן מובהק שרין לה, והני סימנים דראשו ואלצטו ודאי סימנים מובהקים הם, דבהדיא כתב הר"ח צחש"י והוצא צעור [ס"י קי"ח] דחסרון אלצט סימן מובהק הוא, וכ"ש לסימן הראש שאינו נמצא לאלף אלפים שיהי' לו סימן כזה, [וצידא"י] סמכין עליהו ושרין לה.

ובס"י ל"ה כתב [בדל"ד א'] עוד צזה דיותר ראוי שיקראו חסרון הגודל של רגלו הימנית וחסרון השער של ראשו כמין טבעת סביב ראשו, וכ"ש חבור שני הסימנים יחד, צס"ה מובהק, ממה שיקרא בן השומא צאצ"ר פ' והקצב צלד אות פ'.

ובחבנת דצרי' אפילו האחרונים, האם מחיר הוא על סימן אלצט חסרה לצד, או שלא החיר כי אם צליוקף הסימן ה"י שה"י נדונו, דהפני יחושע צחש"י שצנאנוי צחראי ס"י מ"ט הבין דגם על סימן של אלצט חסרה לצד החיר הר"ח, וזה שהזכיר בסימניו גם מסימן הטבעת צלי שער על הראש, הוא להשמיענו רצונא דסימן זה לחוד מהני אפ"י שלא למלם מקומו, והכריח בן מדברי המשאל צינומן ס"י ס"ג, ע"ש.

גם מדברי הח"מ צחש"י שצסק"ה מצוה דחפס צדצרי הר"ח מ"ד הסימנים שהזכיר הם סימנים מובהקים כל א' צפני עלמו, ורק דרך כ"ש כתב שם צס"י ל"ה דכ"ש חבור צ' הסימנים יחד (*).

אך

(*) קצ"ע על הקו"ע שהוא מהח"מ שבהעתק דברי הרא"מ אלה העתיק

ממנו רק דסימן הטבעת צלי שער על הראש הוא ס"י מובהק, ולא הזכיר

דגם סימן דאצבע חסרה ס"ל דהוי סימן מובהק.

צבורא ה"י הוא מילתא דתליא בצצרה וצציקול הדעת, לזאת אם יסכימו עוד צ' גדולים אהיה גם אני סניף.

ובעמודי אור סימן פ"ג אות כ"ה צדצ"ר סימני האלצעות שאמרו שהיו כמו שהם אלא חיוק, כחצ דראוי לחשבו לס"י אמצעי. ובתשו' הר"ד גרשון צגנת ורדים כלל ג' סוסי' ד' צנודן שאלצעות ידיו ורגליו היו משונות בדקות משאר בגוף, צידד דהוי סימן מובהק אם יסכימו עמו צזה ג' מומחין ומורי הוראות, דהא כחצ בעור צס"י קי"ח צס"ה חש"י הרא"ש דשינוי צא' מאצרי' הוי ס"י מובהק, וצ"ד לא גרע משינוי צא' מאצרי', גם קאת ראי' לזה ממ"ש מהר"א צכתצ"ס ס"י רכ"ד דאם היתה חטמו שקועה הרבה הוי סימן מובהק, והא' נמי לא גרע מחטמו שקועה, גם לא גרע זה מה"וירגואליש"י ש"י ה"ב"י [והוצא להבן צערך גומות צפנים] דהוי סימן מובהק, ועד כאן לא פליגי עליו החולקים אלא צ"וירגואליש"י משום דשכיחי הרבה, אבל שינוי אלצעות אלו אינו מלוי.

אולם צעל הגו"ר שם צסוסי' ה' כחצ עליו דמאן ספין ומאן רקיע להתיר ע"י סימנים כאלו דנראה דאינם מובהקים הם ולא יועילו אפי' לגבי איסור דצנן, וזה דמלאנו שסמכו על סימנים שצאו בצפרי הפוסקים הנמצאים אצלנו, הגם קטנם של אותם סימנים עצה מכל סימנים הללו, וע"י צדצ"ר ס"י ע"ז [לפנינו צית י"ד] שהיו שם סימנים דאלצעות כנ"ד ולא שת הרצ אל לבו לסנף כלל דנראה דגריעו טובא.

וכתב בשער אשר סוסי' ז' דנראה דהלכה כר"ד גרשון דהוי סימן מובהק, כיון דלא שכיח א' מני אלף שיהיו אלצעות ידיו ורגליו קצרות [נראה דר"ל לרות דכיינו דקות] מערך גופו, וכיון דשינוי מקרי צאנו למ"ש הרא"ש דכל שינוי צאצ"ר הוי סימן מובהק, ולא דמי להא דרד"ך דהתם היה שהעיד שהיו אלצעות ידיו דקות וארוכות ואפשר שלא היו משונות כפי ערך שאר בגוף, וכמו שראינו כמה וכמה צני אדם שיש להם כן, להכי לא שת הרד"ך לבו לסנפם כלל, וע"י צפני משה ח"צ ס"י א' דנטה דעתו לומר דזרועותיו קצרות כפי ערך שאר בגוף הוי סימן מובהק.

ט. אצבעות עבות. צשמן רוקח ח"צ ס"י מ"ה צמי שנמצא צו אלצט האגודל של רגל ימין נפוח ועצ מחמת שפעס נתקצר ע"י הלינה ואחר הרפואה נשאר נפוח ועצ, וכן היה צמח הנמצא, כחצ דכיון שצמחו המקום דהוא צאלצט האגודל של רגל ימין הוי סימן מובהק לפי מה ש"י ה"ב"ש צצקע"ד צס"ה הע"ז.

י. אצבעות רחבות. כחצ צלצ צלמה סוסי' כ"ז דסימן רוחצ האגודל וזה"י אלצעות שצרגל מורכבות עד שהמנעל שלו היה עקום ומשונה מחמת זה, כל זה ודאי הוי שינוי צאחד מאצרי'. [וציד אהרן הגה"ע אות תמצ"ב הציה זה ממחש"ש הלוי כח"י].

ובמהרי"מ פדוח ס"י י"ט צמי שכוועד עליו שאלגודלו הימני היה משונה ורחב וצאמצע היה נחלק קאת צמקום הצפורן ונקרא צל"א לוניפלאצער פינגער, כחצ דהוי סימן מובהק, דרועם צאצ"ר מיוחד הוי סימן מובהק, ולירף זה לשאר האומדות שהיו נדונו.

יא. אצבעות קצרות. כחצ צפני יחושע ח"צ סוסי' ג"ט דאלצעות קצרות ועבות לאו סימן הוא כלל ואין לזרפו גם למה שהיה חטמו עצה דגם זה לאו סימן מובהק הוא, וסימנים כאלה נקצצו צאו יחד בהרבה צני אדם ואין לסמוך עליהם כלל. גם באור גדול סימן ג"צ כתב דהסימן מהאלצעות הקצרות אינו סימן דהוי כארוך וגון, ואין לזרפו גם לשאר סימנים הגרועים וכמ"ש הרמ"א דאפילו ק' סימנים כאלה לא מהני.

יב. וכשאצבעות יד אחת קצרות משל חברתה. כחצ הרצ ר' פינחס צרודא צחש"י שצפנים מאירות ח"צ ס"י

אוצר

לוח הסימנים אות טו—יח

הפוסקים

והכא בשומא שמסתפק דלולי כל הענינים הנולדים עם האדם כגון רגלו עקומה ויתר צידיו ורגליו שש שש מלויים הם צנן גילו כמו שומא, כתב ע"ז דהנראה דדוקא בסימן אמלעי הוא דחיישין לצנ גילו, אבל בסימן יתר צידיו ורגליו אשר נראה דנחשב לסימן מובהק, וחדע שהרי מזכרין ע"ז צורך משנה הצריות וברי שהוא דבר זר ומפוגע, לא חיישי' שמה מלוי הוא צנן גילו, וכן מצוהר בהדיא בחש"י הרא"ש כלל נ"א סי' ז' (והו"ד צעור סוסי ק"ח) שכתב דסימן מובהק כגון חסר אי' מאצבריו או יותר דרגליו או צידיו וכו' סמכין עליו אף לאחר ג' ימים ע"ש, הרי דחולק בהדיא על הראב"ד וסובר דזה מקרי סימן מובהק, וסימן מובהק הוא שאף צאלף בני אדם לא ימלא כמותו, ואיך שייך לומר דזה מלוי צנן גילו, ודרך כלל נראה לי דהלשונות שבגמ' צענין שומא לא פליגי רק אם סימנים דאורייתא או דרבנן ובסימנים ציונים הוא דחיישי' למלוי צנן גילו, אבל בסימן מובהק לא חיישי' כלל.

ובפני' משנה [לר"מ בנכנסת] ח"כ סי' נ"ב כתב בנדון [בדל"ה ד'] דאע"ג דלא אמר שהכיר את ההרגו צעצ"ע צפ"פ עם החוטם, והדרכה בצירור אמר כי מלאו צלי הראש, מ"מ כיון שאמר עליו סימן מובהק דהיינו שרגלו היא משש אלצעות, ועוד שבי האלצעות האמלעיים שצרגל היו מחוצרין צעור וצער צלי שום פירוד ציניכן, וכן צצ' ודיו היו צ' אלצעותיו האמלעיים שצכל יד ויד מעורין צעור וצער, וסימנים אלה אינם מלויים צנן גילו, ומה גם בהלמדס יחד, [א"כ מהני סימן זה לכ"ע], ואף למ"ד סימנים לאו דאורייתא מ"מ סימן מובהק ביותר לכ"ע הוא דאורייתא, וכ"ש למ"ד דאפי' סימנים שאינם מובהקים הם יס ג' או ד' סימנים כאלה הם מלערפים ונעשים סימן מובהק, ואפי' לתה"ד הסובר דקי' סימנים שאינם מובהקים אינם מלערפים, מ"מ צי"ד דסימן האלצעות של היד שאינן נפרדות הוא לבדו סימן מובהק ביותר וכ"ש בהיות כך צ' הידים, וכ"ש בהלמדו ג"כ לאלצעות הרגל שלא נפרדו וכו' צו ג"כ ו' אלצעות, דעדיף זה מהא דתה"ד צעין אי' עורת וממנה פלע וללקח שהחיר ע"ז, ומה גם צי"ד שהועד עליו שטבע צים וליכא חו איסור דאורייתא על האשה, אי"כ אפשר דצכה"ג יודה גם התה"ד דאף ג' או ד' סימנים שאינם מובהקים נמי מלערפו ומכחו וכו'. ועי' צערך אלצעות דבוקות מהאורים גדולים וראש משביר.

ובארבעה טורי אבן סי' ע"ז בנדון שהועד שהי' לו אלצע יתרה צרגל, כתב דלית דין צריך צשש דהוי סימן מובהק כמ"ש הרמ"א בסעי' כ"ד וכו', ואין לפקפק הו"ל והעדים לא זכרו צלחו צרגל הוי וצאחה מקום מן הרגל, זה אינו, דמשמע מהפוסקים דרק בסימן שאינו גמור צעי' למלום מקום, אבל צסי' מובהק גמור אין צריך נפרע המקום, וכן הוא צצ"ש סקט"א צשש הע"ז, אך עדיין יש לפקפק דהא מקור דין זה דיותרת אצב הוי סימן מובהק הוא מחש"י הרא"ש שהוצא צעור סוסי ק"ח, ושם כתב ע"ז דרישה צסקל"א דהרא"ש לטעמיה דס"ל דסגי צעדות שמו ושם אצבו צלי שם עירו ולא חיישי' לאחר וכו' בסימן מובהק ע"ש, אבל לדידן דקיימ"ל דצעיין גם שם עירו לא מהני צי"ד אף בסימן מובהק, אמנם אין צבריו מוכרחים וכו'. אמנם סיים דאין ראונו לתקוע טלמו להורות צזה כי אם בדרך משא ומתן.

ובתוספה שם שח"צ כתב דמעטם אחר אין נראה לו להחיר צנדונו מחמת סימן הכ"ל, אחרי שהעדים העידו שהי' לו יותרת אלצע אי"כ ודאי שהיה נראה להם כאלצע ממש, ואילו צאיש הנמלא פקפקו המתעסקים אם הוא איזה שינוי כלל, ומשום זה פשוט שאם אין שום אדם אומר שזה הי' שינוי מופלג אינו נקרא כלל סימן מובהק וכו'.

יח. אצבע על אצבע. כתב צצ"ת פני יהושע ח"א סי' ז' דהסימן שצרגלו הי' האגודל עקום ומונה על גבי חצרו שלא בדרך העולם

אך מדברי הרב המגיה צע"ז סק"ל מצוהר שהצין דהרא"מ ספוקי מספקא לי' אם כל אי' צפני עלמו הוי סי' מובהק, ע"ש.

ובמנחת משה סי' ז' כתב דהוא צורך על הסימן שהי' חסר אלצע אגודל צרגלו הימנית כי נקטעה צנעוריו, אי מקרי סי' מובהק, והציא מכל המקומות הכ"ל, וכי דגם משעחות לשון המשחת צנימין צסי' סי"ג שהציא דברי הרא"מ משמע דהרא"מ לא החיר רק מעטם צירוף צ' הסימנים, ע"ש, ומסביר נראה דזה לא הוי סימן מובהק כיון דזה לא הוי דבר זר ומפוגע. ועי' לעיל ס"ק קל"ד מאות צ' והלאה דעת הרא"מ.

טז. אצבע קטועה. עפ"ת סוסי"ק ק"ג מהחכם סופר סי' ל"ב דמשמע דקטוע אלצע ימינו או שמאלו לא הוי אפי' סימן אמלעי, ופשיטא שאין זה נחשב למלום מקום, ע"ש.

אך מדברי הנוצי"ת סוסי"ק סי' שהציא הפ"ת שם משמע דמחשיב זה לסימן אמלעי שהרי מלרפו לעוד סימנים.

ובשו"ת מהריא"ז עניול סי' ז' כתב דהסימן שאמרה אשתו שצוכן ידו השמאלית קטועה לגמרי, אינו סימן מובהק כלל דשכיחי רבים דעבדי ככן, ואעפ"י שסימנה ציד שמאל, אין זה אלא כמו נקב צלל חיצה פי' שהוא סימן גרוע.

ובתש"י שבמנחת פתים [דף י' אי'] צדנר הסימן שנהסר לו אלצע אגודל מיד ימין, הציא שהרב השואל ראה לומר שזהו סימן מובהק, דאף שצרי"א כתב צשש השעמ"ק דאין סומכין על שום סימן דלולי מלוי הוא צנן גילו, מ"מ הכא שנקטע אח"כ לא שייך זה, ובעל המנחת פתים כתב ע"ז דהספוך הוא, דהססר מחולדה איפסק להלכה דהוי סימן מובהק ואין חוששין להא דמלוי צנן גילו רק צשומא [ועי' צסי"ק קל"א אות צ' ג'], אבל בנקטע אח"כ לא הוי סימן מובהק כמצוהר מדברי מהר"ם מלוצלין המוצא צקו"ע סי' שצ"ב [אולי כונתו לסי' שצ"י], וצנוצי"ת סי' נ"א וכו"י לא סמך על אלצע קטועה רק לסניף, וצחת"ס סי' ל"ב [הכ"ל צפ"ת] מצוהר דבנקטע אלצע ציד ימין או שמאל לא הוי סימן מובהק, והרא"מ שהוצא צסי"ק סקט"א [הכ"ל מסי' ל"ח] אולי מיירי מחסר בחולדה, ובפרט צעתים שצצרו הוי שביח מקועעי אלצע צישראל כנודע ולא הוי סימן מובהק, ואף שכפי הנשמע רוב מקועעי אלצע לא הוי צאלצע אגודל, מ"מ גם זה הוי מיעוטא ולא הוי סימן מובהק, והגם שהעדים למלמו המקום ציד ימין והאגודל, זה לא הוי למלום מקום, דרק צלמלם המקום צראשו או צסופו של האצב מקרי למלום מקום אבל הסימן על כל האצב לא מקרי למלום מקום, ועי' בהשיב משה סי' ס"ד, מיהו נראה דעכ"פ סימן אמלעי הוי ע"י למלום המקום וכו', [ועי' לעיל ס"ק קפ"ט אות כ"ט צדין חפס הכ"י את כל האצב], אך דא עקא כי צצצ"ע צלשון אשכנז, וכן צצצ"ע השני שצלשון הקודש כתוב שהיה חסר לו אלצע, ולשון זה סובל הן מקועע אלצע והן חסר אלצע מחולדה, ועל הנאצב הזה שאנו דנים עליו הלא היה לו אלצע וקטעה, ואי"כ אולי כוונת העדים שהי' חסר לצעלה אלצע מחולדה ואין זה הנאצב שאנו מצקשין, ולריך לצבר זה אלא העדים שיצברו דצריכהם אם הי' חסר או קטוע.

ועי' בשם אריה סי' פ"ב צנדון שאמרה העגונה דשחי אלצעות צרגל צעלה הוי חתוכות, דהיינו הצוכן והסמוכה לה, וכן נמלא צאיש ההרגו, כתב דזה הוי סימן מובהק גמור דמהני מהי"ת, דצבר זה אינו מלוי אף צאי' מאלפי אלפים אנשים, ואפילו אם לא אמרה צלחו רגל הוי סימן מובהק, כיון דלא שכיח דבר זה צשום רגל, וכמ"ש צמשחת צנימין סי' סי"ג והוצא צצ"ש סקט"א דנקב מפולש צנן הוי סימן מובהק אף אם אינו יודע צלחו שן, דהנקב עלמו הוא דבר חידוש ע"ש. ובפרט צי"ד שאמרה אינו אלצעות מרגלו.

יז. אצבע יתרה. בשואל ומשיב מהדורה שחיתאי סי' ע"ו אחר שהציא מדברי הראב"ד שצשעמ"ק צ"מ דף כ"ז צ' צד"ה

אוצר

לוח הסימנים אות יח-יט

הפוסקים

ולא דמי לשומא, ואולי י"ל דעיקוס ק"ת מודק הראב"ד, וע"י כחשו פני יחושע בוס"י ה' דנראה שם דוקא משום דגדונו ה"י הרגל עקוס ועליו גם גששיות הוא דסמך להקל ולא משום העיקוס לבד, וז"ל ג"כ דאין כל עיקוס שוב ולי"ע וכו', וכחז עוד שחקר מהמחמסקים בקצורת מחס ודמרו דאין מזדמן תפסעות חזר שיש צו לחזר עיקוס וכו', ומסיק לבסוף דדבר מפורק חללו חס וכל העיקוס להשתנות, הגם שדדתי בעיקוס ק"ת מ"מ לי"ע ואין הדבר ברור, ע"ש. וע"י עוד דדבריו שנס"ק ק"ל אות כ"ב.

יט. אצבע עקומה. [אפילו צוה האחרונים, דיש שם דהוי ס"י מוצק והסתמכו על דברי הרד"ך בצית י"ד שכתב על מי שהי"ל רועש באלצעו מחמת חיו חולי וגשאר מעט עקוס אשתו שרי"א, דעקומות האלצע ורועש בלדו עליו הוי ס"י"מ עכ"ל, והבינו דהרד"ך מחשיב לעקומות האלצע לבד לס"י"מ, וזה שסיים „דעקומות האלצע ורועש בלדו" או או קתני, אולם יש מהאחרונים ש"י דזה גרידא ל"ה ס"י"מ, והרד"ך שהתיר הוא צירוף הרועש שבלדו, ויש שדמו זה לזוהר עקוס המבואר במהרמ"ל ס"י קב"ה דהוי ס"י"מ, ויש שדמו גם דמיון זה, ויבואר לפנינו בעזריא].

כ' הרב ר' אביגדור אב"ד ראזנייט, כחשו שגזעט שאלו ס"י א', דאף שלפוס רביטא ה"י משמע מלשון הרד"ך שעקומות האלצע ורועש בלדו הוא דהוי סימן מוצק, הא עקומות האלצע לא מהני, אבל כשהדייק שפיר בלשונו לא משמע כן, שהרי עיקר השאלה היתה שאשה ה' אמרה אין זו חלל ידו של פ' שאמרו שבע צנור שה' לו רועש באלצעו מלד חיו חולי וגשאר מעט עקוס, הרי שגוף השאלה מלד ה' שה' רועש באלצעו ומה הוא הרועש שגשאר עקוס, וע"י התיר דהיינו ס"י אחד על עקומות האלצע ומה שסיים „דעקומות האלצע ורועש בלדו או עליו", או או קתני, ולהורות דהין לדורות, וכן מוכח מהרמ"א ש"י וה"ה לרועש שגופו או צ"י מאבדו חלל שנים גדולים לא הוי ס"י מוצק, ש"מ דרועש הוי ס"י"מ, ויודון זה הול"א מפסק הרד"ך, ש"מ דהפירוש ברד"ך הוא דאו או קתני וכו'.

[וכן מבואר מדברי כמה אחרונים שהוצאו בס"ק קל"ח אות א', וכן מתבאר מדברי הלמה לזק ס"י ע"י דלהלן אות כ"ב].

אולם בעל הגזעט שאלו בדק ע"י שם חלק עליו וכו' דמדדייק ברד"ך וקטע אלצע עקומה ורועש „בלדו" או „עליו", משמע דוקא תרומתו בזהו הדדי דהיינו עקומות האלצע וגם רועש, דאל"כ הו"ל למינקט סתמא דעקומות האלצע ורועש הוי ס"י"מ, וכ"ה נהדיא במהרמ"ל ס"י ג"ו וס"י פ"ט, ומ"ש להוכיח מעיקר השאלה, גם שם הפירוש כך שהי"ל רועש וגם גשאר מעט עקוס וכו'.

גם בפני משה [לר"מ צננשט] ח"ב ס"י א' [דקט"א צ"י] כתב דע"כ לא כ' הרד"ך דהוי ס"י"מ חלל משום שה' שם גם רועש בלדו העקומות, אבל עקומות האלצע לבד לא דמזויה היא צנן גילו, ומשום זה העלה בנדון זה שהאלצע הגדולה היתה עקומה לבד ראש האלצע ועקומתה ה' לבד העליון, חינו ס"י"מ, דדבר זה שכיח בהרבה אנשים, וצפרע הקאליקנים [בעלי הסירות] שאלצעותיהם מתעקמות מאחיות המשותות, ולכן אף שפירט העקומות שהיא לבד ראש האלצע ומלד העליון, דכח"ג הוי למלום מקום, מ"מ עקומות זו נמלאת ברוב הספנים מסיבה הנ"ל.

גם בשו"ת מהרמ"ל ס"י ג"ו וקב"ח כ' דמשמע מדברי הרד"ך דאלצע עקומה לבד לא מקרי ס"י"מ דדבר זה נמלא גם בגוף אחר. וע"י באגודת אוזב [מצעל מרה"ל] ס"י כ"ה אות א'.

וברוח חיים ס"י עו"ב אות ל"ה [דע"י א'] כ' מעיקר דהסימן שה' ה' מאלצעות ידיו עקומה וכפופה חשיב לכאורה ס"י מוצק, דהא כ' כחשו הרא"ש דשינוי צ"י מאבדו הוי ס"י"מ, וגם ברד"ך כ' דעקומות האלצע הוי ס"י"מ, ואע"ג דשם היה גם רועש בלדו

העולם, כבר כתב הרא"ש דשינוי צ"י מאבדו הוי סימן מוצק ומחירין עליו חשכ ע"ש, ואפ"י חס לא הוי סימן מוצק, עכ"פ סימן חמנעי מיהא הוי.

והב"ש כחשונה שחיונון בית יהודה ס"י קל"א בדבר הסימן שאלצעות הרגלים צ"י רגליו הוי מורכבות זו על זו, כתב דהוי עכ"פ סימן חמנעי.

גם בעמק שאלה ס"י מ"א ע"ד הסימן ששני האגדליו של הרגלים הוי עקומות על האלצעות מחמת דחיקת הנעלים, כתב דהוא סימן חמנעי. וע"ש בס"י מ"ב.

ובמהר"מ פדוא ס"י מ"א בדבר הסימן שהאלצע הקטנה של רגל שמאל היתה על האלצע הסמוכה לה כאילו מורכב ה' על השני, כתב דנראה דיש לחשוב זה לסימן מוצק כמ"ש מהרמ"א דשינוי צ"י מאבדו הוי סימן מוצק.

ובראש משביר ס"י י"ב דן מעיקרל בנדון דלמורת העדים שהאלצע השניה של הרגל ה' מורכב ע"ג צ"י האלצעות ולא ה' כסדר האלצעות כמו לכל חס, דהוי סימן מוצק, חלל שכבר כתב הרשד"ס בס"י ג"ב דאין לו לצדות מלגו נומר זה הסימן מוצק הוא כל דא שכתבא צהדיא, ואדרבה מלאנו להב"ש כחשו [הנ"ל] שכתב דהוא סימן חמנעי, ואף דמנשנו שכתב דהוא ס"י חמנעי „עכ"פ" משמע דצוה ליכא שום ספק דהוי סימן חמנעי חלל דמספקא ליכא חלל הוי סימן מוצק, מ"מ מידו ספיקא לא נפקא, ואעפ"י כן סיים בראש משביר דלבו אומר לו דגדונו הוי סימן מוצק חס וסימנו עמו דבני עירו.

ובמנחת אלעזר ח"ב ס"י ע"ז כתב בנדון דזה שהעיד ה' שחיותו של בעלה הוי האלצעות הקטנות מהרגלים מונחות על האלצעות השניות, אף שאין לדמותו נמ"ש הב"י והב"ש צסקט"א בשם הרד"ך דאלצע עקומה הוי סימן מוצק, דשם חיוני ע"י חולי וגשאר רועש בלדו, וגם כנראה שה' בידים חלל הרגלים וי"ל דהוא מיטוט המלוי צנן חס, אף עכ"פ יש לחשוב לסימן חמנעי מחמת שהגיד שהיו כל כך כרוך אחד על השני עד שהכירו צו חזריו, אולם מעטם אחר ר"ה לדון דגדונו אין זה מועיל, כי לא נמלא עשה כל כך אחד על השני כמו בחיון, ויש לחוש למ"ש הנב"י בס"י ל"ו דגם חס סימנים דרבנן מ"מ חס לא נמלא למת הסימן שה' לו בחיון ודאי אחר הוא ובג"ל בס"ק ק"ל אות כ"א, חמנע כתב דפשוט דדבריו לא שייכי רק בסימנים כאלה שאינם יכולים להשתנות לאחר מיתה, אבל חס עשויים להשתנות מהיכי חיותי להכחיש העדים ע"י זה, וה"נ צנ"ד שש"י שריפת האש נחרכו אלצעותיו ואבדו כוחם ונתפרו ויבשו ונפרכו וע"י לא הוי כל כך כרוך אחד על השני, חלל עכ"פ אין לנו תועלת מדבריו וכו' ע"ש.

ובמהרש"ם ח"א ס"י קנ"ז הביא מדברי הנוב"י ס"י נ"ה שכתב מסביר דנפשיה דעקומות אלצעות עשוי להשתנות (*), והקשה עליו מדברי הפני יהושע ס"י ז' [הנ"ל] ומדברי הראב"ד שצטטמ"ק לז"מ דף כ"ז צ"י דמבואר דאזר עקוס הוי סימן מוצק

(*) והנה הנוב"י מירי שם לענין הכחשה. דהיינו שהעצונה העידה שלבעלה ה' האצבע שברגל הסמוכה לאגדל נעקס ונכפף ומשכב על האגדל ונרוב בו עד שלא יוכל איש להזיזו ממקומו, א"ל העד שה' בעת שהיה המת הנמצא העיד שראה שהאצבע ה' עקם ומונח „תחת" האגדל, וכתב דא"י הכחשה, כי א"י בריה בידו שמים שלא ישנה מקומו לעולם, אלא זה העיקוס נעשה ע"י סיבה ומקרה, ואולי בהיותו בדרך בזמן שה' נפרד מאשתו אירע לו מקרה וסיבה ברגלו ונעקס האצבע מלמעלה למטה כי זה בצד האפשרי וכו' ע"ש, ויתכן דק כדי לתרץ דברי העדים הוא דכתב כן דמתרצין דבריהם גם בדבר רחוק, אבל אין ללמוד משם להיכא שלא נשתנה לחוש אולי זה עשוי להשתנות. וצ"ע.

אוצר

לוח הסיפנים אות יט—כא

הפוסקים

דנעילת עלם מהאלצט ונשאר לו בראש האלצט כמין גומא הוי סימן מובהק כיון דזה אינו נמלא אפילו באלף ע"ש, וכ"ש בנ"ד דנשאר גם עקום ומטומד ולא היה שום עס שאר האלצטות וגם נשאר לו כמין גומא, ודאי דזה אינו נמלא אפילו באלף, ואיברא שבכנסת יחזקאל סימן נ"ג הביא מרבי א' [הוא צעל השבות יעקב] דאלצט עקום וכפוף לתוך ידו ולא היה יכול להזיז ממקומו לא הוי סימן מובהק, והביא שהרד"ך קאמר דעקמימות אלצט ורושם צללו לא הוי סימן מובהק ושכן נמלא צב"י כחצו צשמו ע"ש, ושגם צחשו מ"צ סימן ס"ג וס"ה קאמר דאין לסמוך על סימנים כי הוי דעצדו להשתנות אלא בסימן מובהק ביותר דאפילו באלף לא שכיח כזה ושכ"כ רי"ז ושאר פוסקים עכ"ל הרב שם, אמנם דבריו חמושים, דמה שהביא מהרד"ך, הנה גירסא מועטת נזדמנה לו בדרד"ך, דהא חזיק צחשו שכתב להדיא דהוי סימן מובהק וכן נמלא צב"י, [אולי י"ל דכונה בשצו"י היא לדיוקא, דמשמע דדוקא עקמימות עם רושם הוא דהוי סימן מובהק הא עקמימות גרידא לא הוי סימן מובהק], ומ"ש מהמ"צ לא מברעא, דבסימן ס"ג איירי מסימנים העשויים להשתנות לאחר מיתה להכי לא מהני, גם מסימן ס"ה לא מברעא וכו', וע"י בשב יעקב סימן י"א שכתב דאלצט כפופה ביותר הוי סימן מובהק, וגם בצארות המים סימן כ"א כתב דאלצט עקומה הוי סימן מובהק וכו', וכ"ש צב"ד שלמאס ופירט הענין ואמר שהיה צאלצט האחרונה.

ובבני אברהם סוסי מ"צ צמי צ"י אלצטותיו הוי עקומה ממחמת שנחתכו בסבין ונשאריו כפופין, גם נשאר לו רושם החתוכה, כתב דהוי סימן מובהק כמ"ש הרד"ך, ואף שלא היה צב"ד רק הוי לצד סגי וכדון הרד"ך.

ובבית יצחק סימן ע"ז צמי שהועד עליו שה"י לו אלצט עקומה צרגל ועל האלצט היה צולקעלט [צועא כמו גבשושית], כתב דהוי סימן מובהק כמו אלצט עקומה ורושם שכתב הצ"ש צשם הרד"ך דמהני.

כא. ואצבע כפופה. כתב צשם יעקב סימן י"א [צעודא של השצו"י והכנס"י דלהלן] דיש להחיר צסימן שהאלצט הקטן היה כפוף ביותר וצחשו מהר"ם מלובלין סימן נ"ז וסימן קכ"ח דכל שינוי צאצר מיוחד הוי סימן מובהק, והוי כמו רושם צגופו צאצר ידוע דהוי סימן מובהק. [אולם צמברמ"ל סימן נ"ז שם סובר דעיקום אלצט לחוד לא הוי סימן מובהק, ואולי כונה בש"י היא או משום שה"י כפוף ביותר, או משום צירוף למאס המקום, ולי"ע].

גם צעל השבות יעקב צחשו שהוצא צכנסת יחזקאל סימן נ"ג אס כי שצידד מעיקר צזה לא הוי סימן מובהק דהרי כתב הרד"ך שהוצא צב"י דעקמימות צאלצט ורושם צללו לא הוי סימן מובהק, [ראה צאות הקודם מה שהעיר עליו השער אשר], וגם צצמ"צ סימן ס"ג וס"ה מצואר דאין לסמוך על סימנים כי הוי שעשויין להשתנות אלא צסימן מובהק ביותר שאפילו באלף אגשים לא שכיח כזה, עכ"ז אחר שכתב שם צדדים אחרים להחיר כתב דלענין הסימן הא דעת מהרמ"ל צסימן קכ"ח דכל שינוי צאצר מיוחד הוי סימן מובהק ולא כהרד"ך וכו', והעלה שם להחיר אחר כלות שנה מיום שנאצד, ע"ש. וע"י ע"ד אלצטות כפופות צצית שלמה שהוצא צס"ק קצ"ד אות י"ג.

אולם צעל הכנסת יחזקאל שם צד"ה עוד, אס כי שצין לכמה חשו"י דיש לצון זה לסימן מובהק אס אומרים צמקום ידוע, מ"מ העלה דלא מהני משום דלדעתו אין סימן מובהק כי אס שנצרא חסר או יתר [ולא מה שנעשה אח"כ], אך לצירוף כתב שם דיש לצרף דעת הסוברים דהוי סימן מובהק, ע"ש.

ובישועות מלכו סימן ל' כתב דהסימן צרגל שהאלצט העצ היה כפוף למטה עד שהיה נראה הגליד [הפרק], קרוי להיות סימן

צללו או עליו, איכא למימר דהכי הוי עוצדא צלל צאמח צחדא סגי, ועוד צצנ"ד נמי איכא תרתי שה"י עקום וגם כפוף וכו', אמנם מסוק דמי הוא שיערב אל לצו לומר זהו ס"מ, וגם נ"ד לא דמי להא דרד"ך, דשאני התם דראו אס היד צאצו יד וצאצו אלצט ה"י העקמומית ודומה לנקב ה"י צלל אות פי דהוי סימן צגט, משא"כ צנ"ד דלא נצבאר צאצו אלצט וצאצו יד וכו', [אולם ע"י להלן צאות כ"צ ערך אלצט עקומה וכפופה צל"מ צדברי הצ"ל ס"י ע"ז דמצואר דצעודא דהרד"ך לא ה"י למאס מקום, וכ"כ צגצעת שאל ס"י א' דף ה' סוף עור ג'], אך מ"מ י"ל דסימן אמלעי מיהא הוי, והיכא שאינו אלא איסור דרבנן מהני גם סימן אמלעי. [וע"י צאות הקודם צדברי הנוצ"י שהביא מהרש"ס דמצואר דעקימת אלצטות עשוי להשתנות].

ובמשכנות הרועים [לר"ע לחא"י] דף רמ"ז א' אות ט' צהרוג שהוכר ע"י העיקום צאלצט שצידו, הביא מהרד"ך הני"ל הסובר דאלצט עקומה הוי סימן מובהק, וכתב ד"ל דשאני נדון הרד"ך שה"י צו גם רושם צלל העיקום, [וכ"כ מהרמ"ל ענין דלהלן צאות כ"צ], משא"כ צנ"ד שאין צו אלא עיקום, ועוד שהעד לא ידע אס זה ציד ימין או ציד שמאל רק אמר צאלצט האמלעי של ידו, א"כ לא הוי סימן מובהק, אלא דכזה כ"י הצ"ש צסקע"א צשם הצ"י דנצדון הרד"ך א"ל לומר צאצו אלצט, וצודאי צצנ"ד לא הוי אלא ס"י אמלעי אפי' לרד"ך, ויש לצרפו לשאר הסימנים שנמלאו צו ולסימני כליו וכו' ע"ש.

ובצארות המים ס"י כ"א כתב דאלצט עקומה הוי סימן מובהק דהוי שינוי צא' מצבריו, ונצחייט מצחו מהרמ"ל ס"י קכ"ח שכתב דצואר עקום הוי ס"י מובהק.

ותמה עליו ציד אהרן הגב"ע אות קל"א דהא עכ"ל דרק צצואר עקום כתב כן מהרמ"ל דלא שכיח, והא ראה כי צסימן נ"ז צרגליו עקומות והפוכות כתב מהרמ"ל דלא הוי סימן מובהק, וא"כ כ"ש אלצט עקומה דשכיח.

וע"י בראש משביר סימן י"צ שחירן קושיית היד אהרן דיש לומר דמשו"ה מדמהו לצדון מהרמ"ל להיתר, כיון דאיירי שם שה"י עמו צספינה א' ומכירו ומכיר האלצט העקומה, א"כ הוי דצר דלא שכיח יותר מאותו נדון דצואר עקום, דאין לחוש שנצדמן יכודי אחר צאלצט עקומה ונעצב צאותו מקום.

ובאמר שמואל סימן צ' דהא דברי היד אהרן והעלה דמהרמ"ל צסימן קכ"ח חזר צו מצדדי האיסור צצסימן נ"ז, ומינה דגם מה שצדק מצברי הרד"ך ג"כ חזר צו וסובר עתה דאלצט עקומה לצד הוי סימן מובהק, וע"י להלן צערך זרוע עקום.

ובצמות כהונה סימן י' אחר שהביא פלוגתא אס אלצט עקומה הוי סימן מובהק, כתב דאף למ"ד דלא הוי סימן מובהק מ"מ סימן אמלעי עכ"פ הוי דהא ליחא צרוב צני אדם, והיכא שצלאה מאיסור דאורייתא ע"י עציבה צמשאל"ס מהני סימן זה.

ב. ואצבע עקומה אשר בה עוד איזה שינוי. כתב צשער אשר ח"א סימן ז' על דבר הסימן שהאלצט האחרונה מהרגל היתה עקומה ולא היתה שום עס שאר האלצטות כיון שהיה מטומד מחמת מכה שה"י לו צקטנותיו והוליו לו עס מהאלצט ומאז נשאר קצר ממח שהיה מקודם, ועל צבי הרגל צין האלצט נשאר לו כמין גומא, דנראה דכל זה ודאי אין לך סימן מובהק גדול מזה וצחשו הרד"ך צאלצט עקומה ורושם צללו, ואס כי שמהר"ם מלובלין כתב צסימן נ"ז דרגלים עקומות לא הוי סימן מובהק, מ"מ הא מפרש העטם משום דשכיח כן צכמה אגשים, ומשמע הא אילו לא היה שכיח הגם שאפשר להמלא סימן מובהק קרנין ליה, וכמ"ש איכה גופיה צס"י קכ"ח דצואר עקום חשיב סימן מובהק הגם שאפשר להמלא, והיינו משום דלא שכיח, וגדולה מזו כתב המשאח צנימין צסימן ס"ה

אוצר

לוח הסימנים אות בא—כב

הפוסקים

שצבוק ספר מכתב מאליו סימן ו' סעי' ע"א כתב מצדו דעקמומית
באלצט אינו סימן מובהק, אך הגם דברים אלו נוצעים מחשיו מהרמ"ל
סימן י"ז שדייק בן מהר"ך וצ"ח דברי חש"י הרא"ש [שצבור סוסי
ק"ח] דדוקא חסר או יתר שטולד עמו נקרא שנינו צ"ח מאחריו
ושנינו שאינו מצוי צבוק אחר ע"ש, אמנם דבריו בלשון הרא"ש דחוקים,
גם מהע"ז נראה דלא כותיה אלא דעקמומית האלצט לחוד הוי
סימן מובהק, ועוד דצ"ח שפרעה ואלמנה המקום יורה גם מהרמ"ל
דכ"ו סימן מובהק כדמשמע בכתובתו סוסי ו' שכתב שם דמאחר
שהעכו"ם פרע ואלמנה המקום שהיה לו טעם יתירה צבוק הרגל הוי
זה סימן מובהק ונכתיב מהר"ך ה"ל, והיינו מפני שצבוק הרגל
לא פירע איזו אלצט ע"כ ס"ל לדרך להיות לירוק לה, אבל כשפירע
ולמלא איזו אלצט חשיב סימן מובהק [כלי שם לירוק], וכן פסק
בש"י יעקב סוסי י"א, וע"י צ"ח סימן ס"ה, והגם שצבוקי"ה סימן
ס"א כתב בצפון נשחת באלצט הסמוך לאגודל ביד שמאל דאינו כי
חס סימן ציננוי דלא מקרי למאוס מקום לגמרי, אמנם לא ידעתי
עמנו וכו', ואף שאחזמו"ר צבוק עבה צלמאוס מקום לא החליט
דכ"ו סימן מובהק [ע"י להבין ערך לפורן עבה], היינו רק בצפון
עבה דאינו סימן חשוב מלד עמנו דמזוי יותר מכפיפת אלצט וכו',
ונראה עוד דאף אם לא עלה למדריגת סימן מובהק מ"מ עכ"פ ודאי
עלה ממדריגת סימן ציננוי סתם למדריגת סימן ציננוי חשוב ועוד
ביותר, ולכן אפשר שיזקף לו זה שהוכרז צ"ח גם כל הבגדים צבוקי"ה
ובסימנים דהח"ל היתר צבוקי"ה וכו', שוב הגידו לי שסימן אלצט כפוף
מצוי עכשיו שטושים בן אנשים מאיזו סיבה צמחוני, אך עכ"ז אינו
מצוי רק לערך א' ממאה או צ"ח מאות וע"כ י"ל דמ"מ סימן ציננוי
מיהא הוי וכו'.

ובדר"ך יבחר סימן מ"ט כתב צבוקי"ה דהסימן שאמרה העגונה ערם
ראותה שאלצט אגודל של ימין נתעקס לאחר, יש לחשבו
לסימן מובהק כמו נקב צד אוח פ', כי למאמה המקום ולא שכיח
שיעקס האלצט אחרנית.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סוסי ל' בחש"י צל הישועות יעקב
כתב דלסמוך צבוקי"ה על הסימן שלמאנו המקום שהיה
האלצט הסמוך לאגודל צבוק שמאל עקום ולא היה צלפשי לפשוט
אוחו מקום, וידוע שכן היה גם בחייו, אך הודון שם היה צמי שצט
במשאל"ם, ע"ש, וע"ש עוד בסימן ל"א בחש"י היות שלמה שנסחפק
שם לומר ג"כ דזה הוי סימן מובהק, וכזה כתב שם בסימן כ"ט.

ובשו"ת מהר"ש [ענגל] ח"ד סימן מ' אות י' כתב צבוקי"ה דמלד
זה שהיה ראש אגודל רגליו נכסף על האלצט השני והעלם
האמצעי היה צולע לחון והיה בן צ"ח רגליו, הנה אי נמצא דזה חשיב
סימן מובהק היה סגי להחיר מכה זה לחוד, ובאמת שצבוק שלמה
סימן ל"א [הנ"ל] נסחפק לומר דכ"ו סימן מובהק, אך בחש"י פני
יהושע כתב דזה לא חשיב רק בכלל סימן אמצעי, וכ"כ הישועות
יעקב בחש"י ל' הדפסת צבוקי"ה שלמה הנ"ל.

ובח"ז סימן פ"ז כתב דהסימן צבוקי"ה רגליו היה האגודל מעט כפוף
לאלצט שאליו והיה קלחו מונח על האלצט, יש להסחפק אם
חשוב בכלל סימן אמצעי, דהא כתב באגודת ארז סימן ב"ה דעקמומית
לחוד לא מכוני כי שמה נשתנה לאחר מיתה, ועוד מחלק שם בין
עקמומית רב למעט ע"ש, וא"כ צ"ח בין דלא היה רק כפוף מעט
י"ל דלא חשיב אף בכלל סימן אמצעי, [ונכד המהצר העיר שם
דצמנינו שנועלים מנעלים קלרים צראשם מצוי בהרבה אנשים
שאצבוקיהם כפופות מעט זו על זו], אלא שאל לזון שם דכ"ו עכ"פ
סימן אמצעי מלד למאוס המקום, דהיינו שהאגודל מונח על האלצט,
וכמ"ש הפוסקים דאפילו צבוקי"ה דמפורש בגמ' שעשוי להשתנות
מ"מ צלמאוס מקום מכוני, ואע"ג דשיטת הפ"ז דסימן גרוע אף
צלמאוס מקום לא חשיב סימן אמצעי, וא"כ אי נמצא דכפיפות אגודל
מעט

סימן מובהק, ובאלצטק לעוד סימן אמצעי יש להחיר, וכזה כתב
ב"ח שלמה ס' א' עקב ג' אות ב'.

ובאמרי דוד [לר"ד פערער] סימן י"ט כתב צבוקי"ה דהסימן שאמרו
שאלצט אחת מאצבעות רגל ימין האמצעיים היה כפוף וגם
העלם היה גבוק צמקום כפוף ועליו, "בולקעלט", ודאי דלא הוי
סימן מובהק, דכן משמע ברד"ך בית י"ד שלא עשה עקמומית האלצט
לסימן מובהק רק מחמת שהיה גם רועש צלד, וצ"ח קשה לומר על
ה"בולקעלט" דהוי סימן נוסף מאחר שיש אנשים האומרים שדרך
להיות בן באלצט כפופה, ולא דמי למה שעשה הרד"ך אלצט עקום
לסימן מובהק ע"י שהיה שחור למעלה אעפ"י שהעקמומית והשתנות
צלו שניהם ע"י חולי אחת, דשאני הכס דמ"מ אין דרך להיות רועש
זה באלצט עקום והוי רועש סימן נוסף על העקמומית, ועוד
דאדרבה לדבריו העד האחר שיש צ"ח שאמר שה"בולקעלט" אינו
מחמת הכפיפה א"כ הוי שומא שכתב ב"ש בסקע"ד דלא מכוני אפי'
צלמאוס מקום משום דעשויה היא להשתנות אחר מיתה וגם מצויה
היא צבן גילו, ובפרט צ"ח ששהיה המה לאחר שהעלוהו מן המים וכו'.

וע"ש בסימן כ' מה שהוסף לחון דבריו.

כב. אצבע עקומה וכפופה בצמצום מקום. כתב צבוקי"ה דק
[לרמ"מ פאנעט] סימן י"ג אות ב' דמהצ"ש סקע"א
בשם הע"ז משמע דע"כ לא לדרך הרד"ך לירוק הרועש לעקמומית
האלצט אלא משום דהסם מיירי בלא אמר איזו אלצט ובאחיה מקום,
הא כל היכא שאמרו איזו אלצט וצלמאוס מקום יש לחשבו לסימן
מוצהק, ומשום זה העלה צבוקי"ה דכפיפת אלצט אגודל למטה צבוק
ימין הוי סימן מובהק, ובאל"ה כתב לחלק דצבוקי"ה דהרד"ך היה
מעט עקום ודאי יש חילוק בזה בין מעט להרבה, וגם יש הבדל בין
עיקום האלצט לצד לבין עיקום שוכף למטה דזה לא שכיח כלל
שיעקס ושיכסף למטה.

ובשו"ת ר' חיים בהן סימן ל"א כתב צבוקי"ה דמה שאמר העד שהאלצט
הקטן מיד ימין איז שטחך פארקרומט גיוועזין [דהיינו
נתעקס מלד], הוי סימן מובהק הואיל ופירע יד ימין והוי כמו נקב
צד אוח פ', וגם לדעת הכנסת יחזקאל בסימן י"ג שכתב דאינו סומך
על הסוברים דאלצט כפופה צמקום ידוע הוי סימן מובהק ומעט
שכתב שם כי לדעתו אין סימן מובהק כי אם שצבוק חסר או יתר,
מ"מ איזו גופיה כתב בסימן מ"ו דיעות המחירים צוה ללירוק להחיר
[לכאורה לא היה לירך להחירק עדותו כי גם בסימן י"ג עלמו כתב
ד"ש לנרף זה לכניף לשאר דדי היחר], א"כ גם צ"ח שיש סוסי
צבוקי"ה יש לנרף הסימן הנ"ל גם לדידים, עוד יש כאן סימן משאר
אלצעותיו שהיו עקומים, ובפרט מה שהגיד העד ששתי אלצעותיו
שצבוקי"ה הדין היו נוטין צעקומתן ללד האמצעי כמו אל מול פני
המנורה, וזהו לדעתי סימן מובהק יותר מנקב צד אוח פ', וגם [בעל]
המנחת יעקב [בכנסת יחזקאל שם סימן י"ג] היתר צבוקי"ה אחר
כלות שנה תמימה מהיום שנאצד.

ובצמח צדק [החדש] סימן ע"ז בהרוע שצידו השמאלי היה האלצט
האמצעי כפוף צמקום פארק האמצעי ולא היה יכול לפושטו כלל,
וידוע שכן היה צבוקי"ה של ז', הציא משו"ת הרא"ש שנינו צ"ח
מאחריו הוי סימן מובהק ושכן כתב בח"י הריעב"א על המשנה דלא
עלמה צידם אלא רגלו ובשעמ"ק צ"ח דף כ"ז ב' צ"ח והכא צבוקי"ה
דיותרת או שאר חידושין שאינו מצוי בחדם סימנים מובהקים הם
ע"ש, וכתב דאף אם נאמר שאין להחליט על כפיפת האלצט לומר שאינו
מצוי, מ"מ כיון שפרעה ואלמנה המקום ביד השמאליה באלצט האמצעי
הו"ל סימן מובהק וכמ"ש בה"ג הרד"ך צבוקי"ה צ"ח ברושם באלצט
וגשאר מעט עקום, ומכ"ש לדעת הע"ז צבוקי"ה הסובר דא"ל
להעיד איזו אלצט הוא עקום אלא אפי' סתם ידעתי שיש לו אלצט
אחת עקומה סגי ודאי הוי סימן מובהק צ"ח, ואם אמנם שצבוקי"ה

אוצר

לוח הסימנים אות כב—כו

הפוסקים

באיש הכרוג, כתב [גדל"ה טור צ'] דאין זה סימן מובהק דע"פ נמלא כזה בהרבה בני אדם, ומכ"ש דע"פ לאחר מיתת שכיח נקיע שגרונת לאזכרים ואי אפשר לסתמם או לפותחם, ובגמ' אמרין דסימנים עשויים להשתנות לאחר מיתתו, וכ"ש כזה דכו"ע מודו דעשוי להשתנות אחר מיתתו, גם לסמוך לומר שזה מקרי סימן מובהק ביותר הואיל ויחד מקום ודומה לנקב צלל אוח פ', קשה לדמות מילתא למילתא, ובלא"ה הא איכא דעת דעל העיטור הסובר דשום סימן מובהק אינו מועיל להחיר אשת איש [ראה בס"ק ק"ז אות א'], ונהי דלדינא לא נראה להחמיר בצלל העיטור, מ"מ להקל ולדמות מילתא למילתא איכא דלא ברור היתרא, לא סבירא לי וכו'. וע"ש שמסתפק דע"פ סימן אמלעי הוי.

מערכת ב.

כה. בהרות. ע"י ערך כתמים.

כה. בהרות קיין. כתב הרב מנחם מענדיל שעניו בתשו' שצ"ח החדשות סי' ס"ד דמה שאמר בעד שיהי להריון נקודות קיין (זומער שפרינקלאך) על המלח למעלה מן החוטם, יש להסתפק אולי הוא סימן מובהק לסמוך עליו גם אם לא הזכירו שם המה דהוי כמו נקב צלל אוח פ', ונהי דאם היה אומר שהיו לו נקודות כאלה על המלח מצלי למאס מקום לא היה זה סימן מובהק [אלא רק] כמו נקב צשורה פ', ואם היה אומר נקודות היו לו בפניו הוא כמו נקב צגט דאינו סימן כלל שהוא שכיח, אמנם כשאמר מנומר צמלח ולא בשאר הפנים, וצמלח נמי לא יכולו כי אם במקום מזומלם כנגד החוטם, ודאי הוא כמו נקב צלל אוח פ', וכן משמע מרש"י צאלו מליאות דשומא צאצר פ' ובמקום פ' לכו"ע הוי סימן מובהק. וע"י צ"ח הישנות סי' נ"ו.

ובחזון למועד סוס"י כ"ב צמי שהעידו עליו שידיו מלאות נמרין כסובין, כתב דיש לעיין אם ללרפס לשאר אומדנות, דהא כתב הב"ש דדבר זר ומופלג חשיב סימן מובהק, אך צדדונו אין לנו לורך כזה, ע"ש.

ובבית אפרים סי' י"ב כתב דהסימן שאמרו שהיה איין געלער וגעשפרינקעלער [דהיינו להוב ומנומר מצהרות קיין], הוא סימן גרוע כמו ארוך וגון. ובסוס"י י"ז על סימני הזומער שפרינקלאך שעל חלקת ידיו, כתב דלאו כלום הוא דשכיח טובא.

כו. בעל ביצה אחת. כתב צדצר משה [לר"מ תלומים] קמח סי' ס"ב דהסימן שלא היה לצעלה רק ביצה א' הוא ודאי סימן מובהק ביותר כמ"ש הרמ"א דחבר צא' מאצירו הוי סימן מובהק, וסימן זה אי אפשר בשום אופן להשתנות לאחר מיתת ואפי' ע"י תפיחה.

ובשם אריה סי' ל"ב צאיש שמת ואחר חשע שנים הוגצה עדות שהיה נראה להם [לאלה שצדקו את המת] שאין לו רק ביצה אחת, והעגונה אמרה זה כסימן על צעלה טרם שאמרו העדים דבר זה, והרב משפטיצקא ראה לומר דזה הוי סימן מובהק שאף א' מאלף לא נמלא כן, אך העדים אינם אומרים כן בצירור, וכתב עליו דעל השם אריה דאדרבה אם העדים היו מעידים כן בצירור היה זה לגרועותא, דהא יש דיעות האוסרים לצעל ביצה אחת לצא צקהל וסוברים דאינו מוליד ואפי' אם יש לו צנים אמרין לא וחזר על צניו מאין הם, [ראה בס"י ה' סעי' ז'], א"כ לדיעה זו ע"כ אין זה צעל האשה הזאת, דהא היא אמרה בין דצריה שהיו לה כמה צנים מצעלה, ובודאי אפי' אם האמר שזינתה לא תהא נאמנת דלא משוי נפשה רשעה, ובפרט שאומרת צפירוש שילדה מצעלה, ולדעת הנך פוסקים ע"כ מדילדה ממנו ודאי היו לו צ' צינים, וא"כ זה המת שלא הי' לו רק ביצה אחת אין זה צעלה, ומסתמא זה גם ידוע צעירה שהיו לה צנים ממנו, ואף שלפי דברי האשה מולד כך ממשי

מעט לא חשבו אפילו סימן אמלעי לא יהיו גם צלמלם מקום, אך שיטת הרד"ך אינה כן, וכן דעת המקנה דגם סימן גרוע מהני צלמלם מקום כמ"ש בספרי ח"א סימן מ"ט, ושם בס"י ע"י הבאתי מהבית שלמה סימן מ"א דגם צלי למלם מקום ממש רק צאצר פ' חשיב סימן אמלעי ע"ש, וא"כ צד"ד מהני סימן זה להלערך לעצ"ע צבגדים וכו'.

ובשו"ת מהריא"ז ענין סימן ח' כתב צדדונו דהסימן שהיתה החוליה העליונה של האצבע האמצעית צידו הימנית עקומה והיתה מתנוטעת הכה והכה, ובעד ראה אותו הסימן צחייו וגם אחרי שמתארכו ללוב וסכיר האצבע היעב, דפשיטא דהוי סימן מובהק ביותר כמ"ש הב"י בשם הרד"ך, ואפי' דשם מייירי שהיה גם רועם צלדו, הכל עדיף עפי, חדא משום שפירש אצבע האמצעית צידו הימנית ואין לך למאס מקום יותר מזה, ועוד דזה שהחוליה העקום היה מתנוטע הכה והכה עדיף מרועם צלדו, ועוד דחילוק גדול יש בין סימן שראה אותו בעד צחייו וצמחות וכו' לו עב"ע צאותו סימן, ובין סימן שלא ראהו בעד אלא לאחר מיתתו וע"י אחרים נודע לנו שלאיש ההוא היה לו צחייו אותו סימן, דעקמימות אצבע או ללקח וכיו"צ שכיח טובא צמכה בני אדם, אף שיש הפרש גדול בין כל א' וא' צחוארם ומלמס והוא כמעט נמנע צעצע שיהיו כל עקמימות האצבעות או כל הללקות שוים צמדתם צמעמדס וצצציונס, ויכא שבעד צעלמו לא ראה העקמימות צחייו ומי שראהו צחייו לא ראהו אחר מיתתו ורק עפ"י ספורי דברים יודעים שמתכוונים זה לזה, פשוט שצקל ויכל להיות איזה שינוי ציניהם מה שאין נרגש מתוך ספורי הדברים ולכן לא הוי סימן מובהק, משא"כ מי שראהו צחייו ויהי צו עב"ע צאותו סימן וגם אחר מיתתו ראהו ומכיר הסימן צעצ"ע צחוארו ומלמו וצציונו, כזה ברור דהוי סימן מובהק ביותר אפילו אם לא היה במקום מזומלם, [כונתו אפילו אם לא "אמר" מעיקרא במקום מזומלם], וכ"ש צד"ד דכולהו איחתייכו ציה.

ובתועפות ראם [לכר"מ עיושב] סוס"י כ"ה הסכים לו דיש לחשוב זה לסימן מובהק משום דלמלם מקומו, ע"ש. וכ"כ ציד אלפזר סימן נ"ב צעוצא זז.

אמנם צשו"ת מהר"ם שיק סימן מ"ה כתב על דברי הרב השואל שר"ל דזה שאמרם האשה שהאצבע הקטנה אשר צידו הימנית נשצרה [פעם] ונתרפאה והיה קלח עקום הוי סימן מובהק משום דלמלמו המקום שהוא צאצב הקטנה שציד ימין, דאין זה מוכרח, חדא דזה לא מקרי אלא למלם האצב אצל לא למלם מקום שצאצר, ואפילו צלמלם מקום צאצר צדיוק אינו מוסכם אם חשיב סימן מובהק ביותר, וע"י חתם סופר סימן נ"ח.

כג. חסרונות בפרקי האצבע. צמשחת צנימין סימן ס"ה צמי שהי' לו צאצב הגדול צראשו עמוק צמין גומא מחמת שהיתה לו מכה והרופא נעל עמם קטן מהאצבע ונשצרה הגומא צמקום העלם הניעל, כתב דהוי סי' מובהק ביותר שאפי' צאלף אנשים לא שכיח כזה, ושפיר צמכינן ע"י להחיר את אשתו דאין לך שינוי אצב גדול מזה, וגם צצני לצוב הסכימו לו כזה, ע"ש.

ובתשו' שצאצב לשם צדציר שצספר ראצין על מסי יצמות צדצר הסימן שצדדונו שהיה חסר עמם צאצב הסמוך לאגודל צפרק העליון ציד ימין, כתב דצבר מצואר צהדיא צמשחת צנימין שהוא סימן מובהק ביותר.

ובעמק שאלה רס"י נ"ז על דבר הסימן שהיה חסר פרק א' מאצב אחת, כתב דאין זה אלא סימן אמלעי כיון שלא אמרו צאצו יד וצאצו אצב.

וע"י בחרתם סופר ח"א סימן קל"ב צדצר העדות על צעל העגונה שהיה לו צאצב הקטנה שציד שמהל רק צ' פרקים, דהיינו שנים מהם היו מחוצרים כא' ולא היה יכול לנענע בהם, וכן נמלא

אוצר

לוח הסימנים כו—כט

הפוסקים

ובאריה דבי עילאי סי' י"ב צדדנו שנמצא ג' חוטין על צדית המילה, כחז דליכא לספקי דילמא גוי הוא, דהא נראה לעין שהוא מהול כשאר אחינו בני ישראל, ולחוש לערבי וגזעני מהול הלא אינם מלוויים צמדינתו רק א' מני אלף, וגם לענין חששא דחגור וקראים שהם נימולים רק דאינם מקיימים מצות פריעה ג"כ לא חיישי למיעוטא דמיעוטא.

ועי' במאמר מרדכי סי' כ"ו [דף ל"ו ריש טור ג'] שכתב בפשיטות דעי' צדית קודש ניכר לנו שהוא יהודי, אף דהעובדה היתה בלפת ששכחו שמה ערבים מהולים.

ובמשכנות הרועים [לר"ע לחאי"ק] דף רמ"ז ג' כתב דלכאורה צדית צדית לא יודע בין ישראל לישראל, דאי משום דישראל צד פריעה ולא כן ישמעאלים, הא אמרו שאברהם אבינו לא פרע משום דנחמך ע"י תשמיש, איברא שריתו דצמדי"ט וברשד"ס [דבסמוך] מחשיבו זה לסומן, ואף דאכתי אולי מומר הוא, מ"מ זו חששא רחוקה דמומרים מיעוטא דמיעוטא נינהו.

ובשם תשו' המבי"ט ח"ג סי' ק"ט הביא צנז"ר ג' כתב צדית דצדית מילה הוי סומן [להבחין בין עכו"ם לישראל] אפי' צעצע ציס, ולא ציאר אס זה דוקא כשראיו מיד צעעלותו מן המים או אפי' אחר שעה, ושכן נראה גם משו"ת ברשד"ס רסי' י"ב, [ומהריב"ל רסי' ח'].
גם בבית שלמה [לר"ש חסון] סי' ה' [דנ"ו א'] כתב צדית צעעעות יהודים להבחין בין ישראל לנכרי כבר נתן ה' אות אמתית לעמו והוא המילה, ואין לומר שמשתנה אחר שהעולם מן המים וגשמו וכו', דמדברי הרשד"ס סי' י"ב נראה דלא חיישי לזה אלא כיון שהכירו צו צמילה שהוא יהודי אין להסתפק [יותר], שלא חשש שם הרב דילמא נסתבה, וגם נראה דסגי בצדיתו העטם להבדילו אפי' מישמעאל ע"ש.

ובנוב"י סי' מ"ג [צד"ה ולפי"ז היכן] נקט בפשיטות דצדית מילה הוי סומן שהוא ישראל, וכן שם צסי' מ"ד צצ"ע, אף דצ' הנידונים שם היו צעעעים.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' ל"ח כתב ג"כ בפשיטות דצדית מילה הוי סומן שהוא ישראל אף שנידונו שם היתה צדית שהולאחו מן המים, ולא חילק בין אס ראוהו לאלתר או אחר שעה, ע"ש צד"ה סוף טור צ'.

אמנם צשו"ת מהר"י אסאד חיו"ד סי' שצ"ה צידדו שנמצא הרוג במקום שרוב עוברים ושבים הם נכרים ולא נודע אס הוא יהודי עפ"י המילה כי האבר נאכל ע"י חולעים, אף נמצא עליו צג ד' כנפות עם לויית כשרים, ונשאל אס להשתדל להביאו לקבר ישראל, אחר שכתב דפשיטא דצדית חשו' הרשד"ס שהוא צצ"י וברמ"א סי' שצ"ד סעי' ג' דלזליגן צתר רוב עכו"ם וא"ל לקיבור, היינו רק צליכא סימנים שהוא ישראל, אצל אס איכא סימנים חייבים לקיבור, דסימן עדיפה מרוב צין להקל וצין להחמיר, כתב אמנם אי מילה הוא סימן מוצהק ציותר או לא, נראה דאף דמלנו סימן מינה גבי יוסף שאמרו צו חז"ל שהראה להם שהוא מהול, וגם צקידושין דף ע"ג קיימל דאס האסופי הוא מהול אין חשש שמא נכרי הוא שגולד מהול דמיעוטא דמיעוטא הוא, וכ"כ דהפלאה סופ"ק דכתובות צפירש"י ד"ה אצל ליוחסין, אצל קשה ע"ז מסוגיא דנזיר דף ס"ה א' דקאמר וכל בני מיט לא דאמרי' דילמא נכרי הוא, והתם ע"כ כל הנהו מיירי שלא חסר כלום מהם, דהחשד צל"ה אין לו תפוסה, וא"כ הא ניכר הוא צמילה דישראל הוא, ואס כי דיש לדחות דמאי דקאמר דילמא נכרי הוא ר"ל נמי דילמא מומר הוא דנקרא ג"כ נכרי ע"י מעשיו שנחנכו, וגם דילמא גר הוא שכל ולא עכל והו"ל מיעוטי עובא לכן אין המילה סימן, וכל זה בגדול, אצל צאסופי שהוא חינוק דליכא בני חששי דהא גם ערבי וגזעני אינם מלים עלמס צקטותם

ממצי אמו, מ"מ עכ"פ הוי סרים חמה ואינו מוליד, ועי' ברמ"א סי' ה' סעי' ז' שכתב דהעיקר בהמחמירין בזה, וסיים דאס כי יש מקילין, אצל עוב לאחש צאסור דאורייתא לדעת המחמירים והם רוב מנין ורוב צנין ע"ש, ומכ"ש דיש להחמיר צאסור אשת איש עפ"י דעתם, אכן צנ"ד מפני שאין העדים יודעים צצירור דבר זה לכן אין צזה לא להקל ולא להחמיר. [ועי' צאורה"פ סי' ה' סקמ"ו וסקמ"ז מהשם אריה סי' ו' ועוד שם בסקל"ו].

כו. ביצה א' גדולה מהשניה. כתב צחש' פני יהושע ח"צ סוס"י סי"ז דעדות אשתו שצילה אשת היתה גדולה אצל צעלה והשניה קטנה, הוא סימן מוצהק.

ובשוואל ומשיב ח"ג סי' נ"א כתב להחיר עגונה על הסימן שהעיד ע"ה והעגונה שצילה הימנית היתה גדולה משל שמאלית דזה הוי סימן מוצהק ציותר והוי למעט מקום צאבר מיוחד דלדעת הרד"ך מקרי סימן מוצהק, וכ"ש צסימן הלזה שחמטט א' צאלפי אנשים [לא שנית] שימצא כן, וגם יש צנ"ד עוד סניפים הרבה וכו', וכפי הראות היתה לו כן צתולדה, ואף אס לא היתה זה צתולדה הוא סימן מוצהק. ועי' לעיל אות א'. ולקמן אות קכ"ז.

כה. בעל בשר. כתב במאמר מרדכי סי' פ"ה דבעל צשר אינו סימן.

כט. אם ברית מילה הוי סימן להבדיל בין ישראל לנכרי. [ויטעל להחיר צאופן שלישראל אחר אין להסתפק רק לגוי]. צשו"ת מהר"ם אלשקר סי' כ"ה ר"ל מטיקרא דלהבדיל בין ישראל לנכרי סגי צראיית הצדית, וצזה גם צעצע צמים לא צעינן שיראה סימן זה מיד צעעלותו מן המים דוקא, אולם אח"כ כתב דליכא מאן דמפריך דאטו מי ידעינן אי הוי ערלת צשר סימן העומד שאינו משתנה, ואפשר כיון דמיחפח [צעעלותו מן המים] יתכוון העור וחלף העטרה לחוץ ולאו סימן מוצהק הוא שראוי לסמוך עליו אפי' להבדיל בין ישראל לעכו"ם.

גם במצל מאש סי' ג' [דף ד' ד'] כתב צמי שצעצ צמים דמה ששפט הנכרי שהוא יהודי צצצול המילה אין אות זה כלום, דכיון שצמד כל כך ימים צתוך המים, אף דמיה מילמח למח, אף כבר הביא מהר"א ששון צסי' ע"ז צסס ברשד"ס דאי אפשר להכחיש המוחש דמי שצומד ד' ודי ימים צתוך המים והמים נכנסים דרך פיו והנקצים, ודאי דהגוף נחפה ע"ש, וכיון שהגוף נחפה אי אפשר לראות צמילתו אס הוא יהודי או לא, וכ"כ מהר"ם אלשקר סי' כ"ה [הנ"ל], ואף אח"ל דיש להבחין צין ערל ליהודי, [אך] צין ישראל לישראל אי אפשר להבחין.

וכתב בבנה"ג בהג"ט אות שצ"ח דמדברי מהר"ם אלשקר מתצחר דאס מח ציצעה ומלאוהו חוך ג' ימים, או אפי' אס נעצט וראוהו מיד צעעלותו מן המים, אז שפיר מוחש צראיית הצדית סימן להבדיל צין ערל לישראל.

גם באור נעלם סי' ל"ז צחש' צעל חי פני יהושע כתב צין צדיתו צפשיטות דכיון דהנמצא הרוג הוא מהול ודאי יהודי הוא. ובחתם סופר ח"ו סי' נ"א כתב צדדנו דעל עדות הגוי יש לפקפק אין כששאלוהו מנין ידע שזה הנמצא הוא יהודי אין לא אמר שראה שהוא מהול, ואמת צצדברי ר' יחזק נאמר שהנכרי אמר,,מדוע לא אדע מהו יהודי" וגם הראה לנו על הד' כנפות שלני, משמע מלגו דמה שאמר מתחילה מדוע לא אדע מהו יהודי היינו שראוהו מהול וצו הכיר שזה יהודי, אף צעדותו של ר"ג לא נזכר זה, א"כ אין לנו סיוע מעדות הנכרי אפי' לומר שצמא יהודי צכלל.

ובגבעת שאול סי' נ"א צמלא גוף חרוך, כתב דליכא לספקי צשום ערל מהכפר כיון שראו אותו שהוא מהול. וכן תפס צמחנה חיים ח"ג סוס"י ע"ז ע"ש. ועי' צישטות מלכו סי' ל"ב צנוסם השאלה.

אוצר

לוח הסימנים אות כס—לב

הפוסקים

אלו שמדובקות זו בזו רחצות הן ומלאות שער, וכיון שמלוי צאנשים אחרים לא מקרי סימן מוצבק דומיא דשומא, ועוד דאם צרשמים ולקח ס"ל לז"י דלא חשיבי סימן מוצבק כ"ש צי גבותיו מחוצרים למלוי צמח בני אדם, ומ"מ צדונו שם כתב דשפיר יש לסמוך על סימן זה ולומר שהוא סימן מוצבק, דכתיב דגבות מחוצרות סתמא לא חשיבי סימן מוצבק כיון דשכיח וכנ"ל, אבל צי"ד שהיהודים העידו בדקדוק צח"ע שהיו מכירים אותו ופסח צח"ע והיו צקאים צע"ע של גבות עיניו רחצות וסמוכות שנוגעות שער של זו עם שער של זו, ועוד אמרו שמראה שער הגבות שחורות וזכר ציניהם שערות רחצות באמלעות, כל זה ודאי עדות מוצבק וסימן מוצבק הוא כשמעידין על שיעורם ועל מראהם צע"ע ובדקדוק. [ועי' לעיל באזה"פ ס"ק קפ"ח אות י"ב].

[ועי' ברש"ך ח"א סי' י"ד [ד"י"א ח'] שצוידא מחוצר שאלמו סימן על א' שהיה,, קארא קאשלי" ר"ל דבוק גבות עיניו, ולא דן על סימן זה ולא הזכירו כלל לדון אם זה הוא סימן או לא].

ובמהרי"א הלוי ח"ב סי' קמ"ז צהרוב שכועד עליו ששערות גבות עיניו גדולים ורחבים וארוכים יותר מכפי הרגיל ושכיח בשאר בני אדם, והעידו ג"כ שכן היה אצל צעלה צח"י, כתב דיש מקום לומר דסגי לסמוך להחיר על סימן זה לצד לפי מ"ש הטוב"ט צס"י סי' דע"ד כאן לא אמר מהר"א דארוך וגו' בהפלה קלת נמי לא מהני [והוצא לעיל ס"ק קל"ב אות צ'] היינו דוקא למ"ד סימנים דאורייתא, אבל למ"ד סימנים דרבנן אפשר דארוך וגו' בהפלה הוא סימן מוצבק ביותר ועכ"פ הוא סי' אמלעי ע"ש, ולפי"ז צי"ד מותרת ממני"פ, דאי סיד"א ומה שהשערות גדולות בהפלה הוא לדידה סי' גרוע, מ"מ גם צס"י גרוע מהני למאס מקום לשווייה עכ"פ סימן אמלעי לכו"ע, וצי"ד שאלות העדים שהכירוהו צח"י הכירו הסימן צע"ע הוא זה למאס מקום כמ"ש החכם צבי [המוצא לעיל צס"ק קפ"ח אות ל'], ואף שהוא לא סמך ע"ז למעשה, מ"מ מהר"ט צח"ב סי' ל"ה [הנ"ל] כתב סברא כע"ז, וכזה כתב צוב"י סי' ג"א ד"ה ולענ"ד, וצוב"ט סי' ס"ד ד"ה והנה, ואי סימנים דרבנן א"כ גבות עינים גדולות בהפלה הוא סימן אמלעי וצמאס מקום נעשה לכו"ע סימן מוצבק.

ובגליא מסכת סי' ט' אות א' כתב ג"כ דזה שגבות עיניו ממאחו היו גדולים קלת, אף שלא הגיעו לשיעור מוס של כהנים המצוה צרמ"ס פ"ח מציאת מקדש דהיינו שיהיו שוכבות על עיניו, מ"מ נראה דנחשב עכ"פ לסימן אמלעי, ואם היה מגיע לשיעור ההוא היה נחשב סימן מוצבק.

ובאור ישראל סי' ל"ט [דנ"ה סו"ט] כתב דגבות עיניו עבים וגדולים צע"ע [גרור] [שיבה] הוא סימן גרוע.

לב. גומות בפנים מחמת חולי האבעבועות. כתב הצ"י צח"י דיני גמול"ת סימן י"ב דהסימן שאלמו שהיה לו גומות בפנים מחמת הוירגואליס [דהיינו מה שקורין צלשון אשכנז יראל"ש, ופולין קורין לזה פאקין. מדברי הצ"ח צח"י סימן פ"א. והוא חולי אבעבועות] שהיה לו צנערות, הוא סימן מוצבק, כי אחד מני אלף לא ימצא שיהיה לו כן ביותר.

ובתשו' מהר"ש הלוי שהוצא במהר"א ששן סימן ו' וצח"ך ח"ד סימן מ"ד כתב דהסימן שהיה קארה פיקאדה [דהיינו גומות בפנים מחמת המחלה הנ"ל. כ"כ צעזות השם סימן י"א] הוא סימן מוצבק, דלא גרע מגבשושית צח"ע שאלמו עליו שהוא סימן מוצבק.

ועי' בכנה"ג הגה"ע אות שי"ז וזיד אהרן הגה"ע אות ת"מ שהעתיקו צס"ס הפוסקים הנ"ל דוירגואליס,, צי"ת"ר הוא סימן מוצבק.

צקענותם שפיר הוי מילה סימן, עכ"פ לפי"ז נראה דצדדול חין המילה סימן מוצבק, ול"ע על החתם סופר צו"ד סי' שמ"א שצנה יסודו על המילה דודאי ישראל הוא. ועי' שם מה שדן אם צדד לזית הוא סימן, ויוצא להלן.

גם בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' ס"ז [דל"ה עור צי' צד"ה ואולם] כתב אל הרב השואל דמה דפשיטא ליה דצנה שגמלאה המילה צדד הארץ על יד האיש השרוף חין לחוש לעכו"ם כלל, הנה צמח"י אסאד [הנ"ל] מצוה להיפך, ולדבריו שם יש לחוש גם צי"ד שמה היה א' מן העכו"ם צעיר או מהכפרים שסביבה שהוא נולד מהול [והוא הוא שנשרף כאן], ולא מיבעי א' איכא רוב עכו"ם שם א"כ איכא רוצא לחוש שמה עכו"ם הוא, ואף דרובם אינם נולדים מהולים, מ"מ עכ"פ ספיקא מיהא הוי דגם העכו"ם קרוב לבית השריפה כמו הישראל, ואף דמהר"י אסאד הנ"ל כתב דדוקא צצירוף שאר מיטועים חיישי' לזה, מ"מ גם צי"ד שמה היה איזה מומר ונדומה, ועוד דצחומר אשת איש הרי כתבו דחיישי' גם למיטוע שאינו מלוי וכו', אמנם אם ידוע כי גם מן הערלים דשם לא נחסר איש יש לדון להקל וכו' ע"ש.

ובויקרא אברהם סי' ג' [דף ל' ג'] כתב ג"כ דמראה הצרית חין רחוק וצפרט להבחין צין ישראל לחוגר, וצפרט צדונו שהי' גם צחור ישראלי [ואולי הוא הצחור ולא צעל האשה].

ובזכרון יוסף סי' ה' צמי שצע צמשאל"ס יחד עם עוד נכרים, ואח"כ נמצא קרוב למקום שצע והוכר רק צע"ע וסי"מ צצדיו ונקצר ע"י נכרים ולא נודע לנו טעמא יחודי אחר זולתו, אחר שכי' לצדד היתר מחמת קרוב ומלוי דעדיף מרוב, כתב אך לפימ"ש צמח"ס אלשקר סו"מ כ"ה [הנ"ל] שיש להסתפק אם ראיית צרית מילה הוא סי' מוצבק להצדיל צין ישראל לנכרי, א"כ איכא לספקו צי"ד שמה מהנכרים שנטעו עמו הוא, אך אחר שהעלה שם דצדונו יראה כבר מאסד"א ע"י העצירה ולא נשאר עליה רק אסד"ר, כתב דלפי"ז יש לדון להחירה מספק ספיקא, דילמא הכרת הצרית הוי סי' מוצבק שהוא יחודי [ואיכא היתר הראשון], ואח"ל דלא הוי סי' מוצבק דילמא הלכה כמ"ד דלא חיישי' לשאלה ומהני עכ"ע וסי"מ שצצדיו, וכ"ש לפי"מ שהעלינו דלא הוי רק אסד"ר דודאי י"ל דצאסד"ר לא חיישי' לשאלה, ע"ש.

ל. אבר המילה שעליו חוטי בשר. צארי' דצי עילאי סימן י"ב צמח שגמלא צו סי' ג' חוטין [של צשר]

על הצרית, כי דהטעם נוסח דהוי סי"מ דכו"צ לא ימצא צאחינו צני ישראל אלא א' מאלף, דהא ליכא לספקו צגוי כיון דנראה שהוא מהול [ע"י צאות הקודש] ורק שנשאר צו ג' חוטין וגדקו אח"כ, וצודאי נדבקו צקענותו, וחזקה דכל צן ישראל הרואה צצנו קמן שנראה כמו שאינו נמול כהוגן מניחו למוהלו שנית ולכן דבר זה לא שכיח רק א' מני אלף, ולומר שנדבקו החוטין צגדלותו זה דבר שאינו שכיח כלל, גם אין לחשוש לחששת מהר"ס אלשקר שהוצא צכנה"ג הגה"ע אות שכי"ח דצרית מילה אינו סי"מ כ"כ שהוא יחודי דאפשר שהוא גוי רק שנחכוץ העור ונראה העצרה, כיון דמהלשונות צגצ"ע משמע שניכר לכל צצירור גמור שנמול אלא שלא נמול כהוגן, וצפרט שהכנה"ג עמ"מ כי דלהלכה חין לחוש לזה, א"כ פשוט צצ"ד דנודע וניכר צצירור גמור שנמול אף למעשה חין לחוש שמה גוי הוא, וא"כ ג' החוטין הם סי"מ.

מערכת ג.

לא. גבות עינים הנוגעות זו בזו או שגבותיו גדולות ורחבות וארוכות יותר מהרגיל. כתב צמח"ט ח"ב סי' ל"ה דהסימן שהיו גבות עיניו רחבים מדובקים, מאן לימא לן דהוא סימן מוצבק דמה צני אדם צבותיהן נוגעות אשה אל אחותה ועל הרוב

אוצר

לוח הסימנים אות לב—לג

הפוסקים

גם בברית יעקב סימן י"ב ובמאמר מרדכי סימן פ"ה כתבו דמשו"ה מחשיב ליה כצ"י לסימן מוצבק משום שכיו צנודו גומות הרבה מאד צפניו וכמו שסיים הצ"י שאי מאלף לא נמלא שיהיה לו כן ביותר, דריבוי כזה צאצא אחד לא שכיח. ובצל הכסף ח"א סימן ז' [דל"ז ד'] אחר שהצ"י לשון הכנה"ג ויד אהרן הכ"ל למשמע מהם דרך וירגואליש ביותר הוא דס"ל לצ"י ומכ"ש הלוי דהוי סימן מוצבק, ה"א וירגואליש סתם לא הוי סימן מוצבק, כתב דאין הדבר כן, שהרי צנודו הצ"י לא אמר העד אלא שהיה לו צפניו גומות גומות ולא אמר שהיה לו כן ביותר, וגם צנודו מכ"ש הלוי לא אמר העד שהיה לו כן ביותר, והנה לשון זה דכנה"ג ויד אהרן לקוח ממ"ש הצ"י שם "כי אי מני אלף לא ימלא שיהיה לו כן ביותר", וכתב כן כלפי מ"ש מכ"ש י' נחמיאש [דלהק] שהרבה בני אדם יש להם כן, ע"ז כתב הצ"י דהן אחת להרבה יש כן היינו דבר מועט אבל יותר מהמלוי מהני, וכיון שצנודו אמר העד שהיה לו גומות גומות דן מזה שצנודו ר"ל יותר מהמלוי, וכמו כן צ"ל צדעת מכ"ש הלוי דס"ל דשם [שין צרויה] "קארה פיקאדה" אינו נאמר אלא על מי שיש לו גומות יותר [מדבר מועט], וא"כ לשון הכנה"ג ויד אהרן הוא שלא צדקדוק, דלעת הפוסקים הכ"ל גם כשאמר העד [סתם] שהיה לו גומות צפניו או שהיה די קארה פיקאדה [ולא אמר שהיה ביותר] גם כן הוי סימן מוצבק.

ואמנם הרב ר' יעקב י' נחמיאש בתשובתו שצ"י שם כתב דסימן זה דגומות צפנים מחמת המחלה הכ"ל אינו מוצבק לסמוך עליו כי הרבה בני אדם יש להם כן מחמת החולי הכ"ל. וכ"כ הרשד"ם בסיומן נ"ד בלוחו הגדול של הצ"י. והרח"ש צקוע"ד דנ"ג [ריש עור צ'] כתב על הצ"י שהחשיב זה לסימן מוצבק דקולא יתירה היא, דהא חזין בחוש כמה אנשים שיש להם גומות הרבה ביותר מחמת הוירגואליש, והצ"י גם כן בעבודת השם סוס"י ע' לירף זה שהיה לקוי צפניו מחמת האצבעות לשאר ההיתרים שצנודו, וכתב דאף דזה לא הוי סימן מוצבק מ"מ ודאי חזי לאיזערופי לשאר העעמים. ובסוס"י י"א מחשיב זה לסימן אמלעי. ובמלמד להועיל סימן ע"ז הוצא בשם הרב ר' הירש רבינוצין שכי דאף שהחתם סופר בסיומן י"ב לא סמך על סימן הפאקין, [היינו] מפני שצמנו ה"א חולי זה מלוי, אמנם צמנינו אין זה מלוי, ואף לחת"ס הוי לכל הפחות סימן אמלעי ולכן אם ליכא רק אסד"ר יש לסמוך גם על זה.

גם הרב צעל מלמד להועיל כתב שם דסימן ללקת מה, פאקין" הוא לכל הפחות סימן אמלעי, ואפשר דהוי סימן מוצבק משום דצמנינו לא נמלא כזה אפילו בחד מני אלף.

לג. גוסות שלא מחמת המחלה הנ"ל. כתב בראש משציר סימן י"ד בדבר הסימן שהיה צרגליו וארכוזותיו גומות מחמת חולי ונחירא ונשאר צו גומות, דיש לדון דהוי סימן מוצבק, וכאותה שכי הרש"ש בסיומן רל"ח צמי שהיה לו יבלת צין הגודל והאצבע של הרגל, וכ"ש צזה שרגליו היו מלאים מרשמים מחמת הפאקין והכירו שמה שהיו צלותם המקומות שהיו מכירין צו צחיו דודאי הוי סימן מוצבק, גם הצ"י דדינו גמס"ח כתב דסימני גומות צפניו הוי סימן מוצבק [וכנ"ל בלוח הקודם], ואף שהרשד"ם חולק ע"ז, היינו החס דרוב העולם צקענות יש להם, וירגואליש" והרבה נשארין כן בגומות על פניהם, משא"כ צנ"ד, ועוד דהא כתב הרד"ך דשםמלמס המקום הוי סי' מוצבק גם בשומא וכו'.

ובברית יעקב רפ"י י"ב ע"ד הגומא הסמוך לאמלע הראש מחמת הכחית פרסת סוס שהועד שכן ה"א לצעלה, כתב דאף דלכו"ע לא הוי סי' מוצבק ולא הוי למלס מקום ועד כמה הוי סמוך לאמלע, גם לא אמרה אם הוא לצד פנים או לצד העורף, מ"מ גם סימן גרוע

גם בברית יעקב סימן י"ב ובמאמר מרדכי סימן פ"ה כתבו דמשו"ה מחשיב ליה כצ"י לסימן מוצבק משום שכיו צנודו גומות הרבה מאד צפניו וכמו שסיים הצ"י שאי מאלף לא נמלא שיהיה לו כן ביותר, דריבוי כזה צאצא אחד לא שכיח.

ובצל הכסף ח"א סימן ז' [דל"ז ד'] אחר שהצ"י לשון הכנה"ג ויד אהרן הכ"ל למשמע מהם דרך וירגואליש ביותר הוא דס"ל לצ"י ומכ"ש הלוי דהוי סימן מוצבק, ה"א וירגואליש סתם לא הוי סימן מוצבק, כתב דאין הדבר כן, שהרי צנודו הצ"י לא אמר העד אלא שהיה לו צפניו גומות גומות ולא אמר שהיה לו כן ביותר, וגם צנודו מכ"ש הלוי לא אמר העד שהיה לו כן ביותר, והנה לשון זה דכנה"ג ויד אהרן לקוח ממ"ש הצ"י שם "כי אי מני אלף לא ימלא שיהיה לו כן ביותר", וכתב כן כלפי מ"ש מכ"ש י' נחמיאש [דלהק] שהרבה בני אדם יש להם כן, ע"ז כתב הצ"י דהן אחת להרבה יש כן היינו דבר מועט אבל יותר מהמלוי מהני, וכיון שצנודו אמר העד שהיה לו גומות גומות דן מזה שצנודו ר"ל יותר מהמלוי, וכמו כן צ"ל צדעת מכ"ש הלוי דס"ל דשם [שין צרויה] "קארה פיקאדה" אינו נאמר אלא על מי שיש לו גומות יותר [מדבר מועט], וא"כ לשון הכנה"ג ויד אהרן הוא שלא צדקדוק, דלעת הפוסקים הכ"ל גם כשאמר העד [סתם] שהיה לו גומות צפניו או שהיה די קארה פיקאדה [ולא אמר שהיה ביותר] גם כן הוי סימן מוצבק.

ואמנם הרב ר' יעקב י' נחמיאש בתשובתו שצ"י שם כתב דסימן זה דגומות צפנים מחמת המחלה הכ"ל אינו מוצבק לסמוך עליו כי הרבה בני אדם יש להם כן מחמת החולי הכ"ל. וכ"כ הרשד"ם בסיומן נ"ד בלוחו הגדול של הצ"י.

והרח"ש צקוע"ד דנ"ג [ריש עור צ'] כתב על הצ"י שהחשיב זה לסימן מוצבק דקולא יתירה היא, דהא חזין בחוש כמה אנשים שיש להם גומות הרבה ביותר מחמת הוירגואליש, והצ"י גם כן בעבודת השם סוס"י ע' לירף זה שהיה לקוי צפניו מחמת האצבעות לשאר ההיתרים שצנודו, וכתב דאף דזה לא הוי סימן מוצבק מ"מ ודאי חזי לאיזערופי לשאר העעמים. ובסוס"י י"א מחשיב זה לסימן אמלעי.

ובמשפט צדק ח"ג סימן י"ז וכן בסיומן ל"ז כתב דזה הוי סימן גרוע, וגרע משומא דכמה אנשים יש להם כן. גם צפני משה [לר"מ צננשת] ח"צ סימן ז' כתב דהלעת נועה דאפילו מוצבק קלח לא מקרי, דאלף אלפים יש שיש צפניהם סימן הוירגואליש, ודמי לארוך וגון.

ובעבודת השם סימן י"א [דפ"ט א'] כתב דגם מחשו"ה ר"א ששן בסיומן ו' נראה דס"ל דגומות צפנים הנקרא קארה פיקאדה מחמת המחלה הכ"ל לא חשיב אפילו סימן ציוני, שהרי כתב שם על דברי מכ"ש הלוי [הכ"ל] דסימנים אלה אינם כלום, ושם כתב דסימנים אלה אינם מועילים, ומפשט לשון זה משמע דס"ל דזה הוי סימן גרוע, ושכ"כ צצני דוד צקוע"ה סימן ש"א להדיא דמדברי ר"א ששן משמע דסימן קארה פיקאדה אינו כלום.

ובחתם סופר ח"א סימן י"ב צמי שהיה עיור צעין אחת מחמת החולי הכ"ל, כתב דזה לא הוי אפילו סימן אמלעי, ומה שצ"י החשיב נקבים הרבה לסימן מוצבק, היינו משום דצמנינו לא היה חולי זה שכיח לאי מני אלף, אבל צמנינו דמכה מהלכת היא בכל זמן ועידן איז אפילו עיור עין ממחלה ז' שכיח טובא. וע"י צחת"ס ח"צ סימן ע"ו. [וע"י צחת"ס ח"א סימן מ"ה דכ"ה סוף עור ד' שכתב דהסימנים שהזכיר מהר"ם מלוצלין בסיומן י"ז צנודו שהיה לו זקן ארוך והפנים געשטופלט, הם סימנים גרועים שצנודו ויש להעיר דצמנהר"ם מלוצלין איתא שהי"ל זקן ארוך, "און איין שטופליק פנים", והכונה שפניו היו רחם, דזהו ציור המלה "שטופלי" צפולנית].

ובצמח צדק [החדש] סימן פ"ה אות צ' כתב צנודו שהכירו הגומא שנשאר צו מחמת חולי הפאקין צלחי השמאלית,

אוצר

לוח הסימנים אות לג—לו

הפוסקים

שמחת המים ששהה בהם [דהנודן שם איירי נעטע] נעשו הנקבים. ועי' לעיל סי' קפ"ט אות כ"ג.

ובחיי יעקב סימן ג' בא"ש חי שעדים הכירוהו בסרופו וקולו והלכו שזכו בעל פלוגית והוא הכחיש, ואמרו העדים שיש בו סימן זידו השמאלית במקום הנחת תפילין כמין גומא ודקוהו ומלאוהו בדבריהם, ונשאל אם הוא זה סימן מוצק והאם לסמוך ע"י להחיר אשת איש ע"י הגע שנתן, והביא שהגאון דאמריסלאב כתב דכיון דלמלאו המקום של הגומא שהיא במקום הנחת תפילין הוא סימן מוצק, והחיי יעקב כתב ע"י דעדיין ל"ע, דהא ה"ל כתב דהיכא שאומר דזרע סתם ולא אמר דראשו או צופו לא הוא סימן מוצק, והנה מקום הנחת תפילין הוא דזרע כמבואר במנחות ל"ז א' ומ"ג ב', ומדכתב ה"ל דזרע סתם לא הוא סימן מוצק ה"ל באומר מקום הנחת תפילין סתם ולא פירש אם בראשו או צופו לא הוא סימן מוצק, ואין לומר דמשום דהנחת תפילין הוא בקיצורת הוא סימן מוצק, דהא כמו דאמרין מקום יש בראש להניח ב' תפילין ה"ל יש ביד להניח ב' תפילין כדאיתא בביבא דעירובין ל"ב ב' וא"כ לא הוא למאס מקום, ומ"מ דן שם להחיר בסימן זה ע"י לירוף חזקה דאשה לא תקלקל עלמה כל ימיה ע"ש. ועי' עוד משני גומא בערך סדק בשפתו ממחרת שיק סימן מ"ז.

לה. גזות. עי' באות קכ"א.

לו. גידול או גבשושית. בבית יצחק סימן פ"ג ע"ד הסימן שהי' לו „אויסוואקס" [גידול] למעלה מהעטרה לגד הגוף, כתב דפשוט שהאשה מותרת ע"י סימן זה, דזה הוא סימן מוצק ביותר דלא שכיח אף א' מאלף.

ובשו"ת פני יהושע ח"א סוסי' ח' כתב דל להחיר נדונו מן העדות שהעידה אשת הנאכזר וע"א על סימן שהי' לבעלה צרגלו שעלם בפרק התחתון הי' יולא כמו אגוז גדול שלא נמלא כן בכל אדם והיה [הרגל] עקום מחמת זה, [ובמח' הנמלא הי' כן כמו שהיה לבעלה בחייו, דנראה שזכו ממש כמו גבשושית על החוטם דהוי סימן מוצק, ואפשר דג"כ עדיף מיניה כיון דאיכא חרתי דהיינו רגל עקום וגם גבשושית, ועוד דהוי כמו שומא צאבר פ' שהחיר הרד"ק.

והרב ר' פתחיה בר' יוסף הסכים עמו שם להחיר מתוך הכי' הנ"ל, וכתב שיתרת גדול כמו אגוז אלל הקרסול שצרגלו, אין לך שינוי גדול מזה. וכן הסכים שם בסימן ע' הרב ר' אברהם עפשטיין, וכתב דהסימן הנ"ל הוא מוצק שבמוצקים.

ובעני בן פחמא סימן ג' נדון דומה לזה, כתב ג"כ דמלשון הרמ"א שכתב דשינוי בא' מאבריו הוי סימן מוצק, נראה פשוט דסימן ה"ג, [הגידול] על הפרק של האצבע העצ צרגלו שהכירו אותו העדים וגם אשתו, הוי סימן מוצק ויכולים לסמוך עליו להחיר את אשתו, ואף אם נחוש לומר שאין זה שינוי ממש שעליו כיוון הרמ"א, מ"מ לא גרע משומא כשפירט וזמאס המקום דהוי סימן מוצק, וצ"ד הא אמר העד שהוא צרגל שמאל על הפרק של האצבע העצ וכו', ואף לסוברים דלמאס מקום אינו מחשיב לסימן מוצק, יש לדון צ"ד ספק ספיקא, שמא הוי ה"ג, סימן מוצק מלד עלמא, ושמא מהני עס למאס המקום וכו'.

ובשואל ומשיב ח"א סימן ע"י דדבר סימן ה, פיסעעלי [מין גידול] על הכרכשתא, כתב דאם מלמאס באיזה מקום מהכרכשתא הי' לו זה הוי סימן מוצק, אך אם אמרו סתם על הכרכשתא לא מהני.

ובפרי חיים סימן א' צמי שהועד עליו שצאגודל רגל שמאל במקום חצור האצבע עם הרגל במקום הצליעה היה גבוע באופן משונה וצולע בערך אגוז וועלשינע, וגם הכירו צגדיו, וידוע שכן היה לצעלה

גרוע לא הוי דזה הוי דבר דלא שכיח כולי האי, אע"ג דשכיח שיבא גומא מלד ההכאה, מ"מ הכאה גופא לא שכיחא כולי האי, וזה הוי בכלל רועש וללקת שכתב ה"ל וכו"ש דהוי סימן אמלעי. ובנוב"ת סימן נ"ה ע"ד הסימן שאמרה העגונה שהי' לבעלה נקבים עמוקים על לחי א' שנעשו לו מיריית קנה שריפה כנגדו אלא שאינה יודעת על איזו לחי, כתב שם דהוא סימן אמלעי. ובשואל ומשיב ח"א סימן ר"פ דדבר הסימן שאמרה העגונה שהי' לבעלה גומא בלחיים במקום הזקן, כתב דאינו סימן מוצק כלל, ואף אם נחשבה לסימן אמלעי, מ"מ אינו מועיל [להחיר עליו בלבד], דלמלא סימנים דרבנן.

לד. גומא בצמצום המקום. כתב בחתם סופר סוסי' ס"ג דהסימן שאמר א' מהעדים שלאחר ששהה בגוף ציבשה אחרי שהולאוהו מן המים ונתפח ולא הי' ניכר צפניו הכירו בסימן שהי' לו גומא תחת סנטרו במקום חצורי הלחיים, הנה מדלא הזכירו זה שאר העדים שהכירוהו בעצ"ע, ש"מ שלא היה הגומא כל כך צגלוי שיהיה ידוע לכל אדם שהכירו בחייו, ורק לזה שהי' צו צבונה נמלאה הגומא, והאשה אומרת שכן היה לבעלה, נראה דסימן זה צלמאס מקומו לחוד הוי סימן מוצק שראוי להחיר עליו עכ"פ באיסור דרבנן, ולכל הפחות יש לרפד עס היכר עכ"פ של צ' העדים, דלומר שנדמה להם צדמיונס כלורת הנעטע והי' לו ג"כ הסימן האמלעי הזה בצנטרו, לירוף שניהם עושה סימן מוצק.

ובנחלת שבעון סימן א' כתב נדונו דהסימן שאמרו מכירו ביותר שהי' לו בלחי השמאלית במקום שמחתלקים העלמות ע"י השער ומעט בחור השער נקב צגודל פטניג [כמין מטבע קטנה] ועמקה לערך מה שמתקצץ בלחיות אצבע, וזהו סימן מוצק, ומה שסימן זה לא נראה בחייו בעליל כמ"ש הב"ד, שלא נחברר להם בראיה סימן צגופו עד שמלאו עדים שהיו רגילים עמו ביותר, וכן האנשים שראוהו בחייו לא ידעו לומר סימן צגופו אע"פ שהנקב הי' צפניו, ואילו הרופא [שטיפל בו] והשמשים מלאו את הסימן צגלוי, לדעתו דבר זה עושה את הסימן למוצק ביותר ומלמאס המקום היעצ ומשוי' לא נראה בעליל שהיו קלת שערות מכסים עליו, והאנשים שהיו רגילים עמו בחייו העידו ג"כ שצבעה שהי' מדבר הי' ניכר צו כעין גומא וסדק וזה מכון עס מה שהעידו השמשים שהי' גומא צין הפרקים, כי ידוע שצבעה שאדם מדבר נשקע מקום הלחי צין הפרקים ומתרחב בו, ופשיעא דשינוי ואפילו רועש צלמאס מקום הוי סימן מוצק לכ"ע.

ובחדש לאברהם [לר"א תלומים] סימן י"ג צמי שהועד עליו שהי' לו אלל מחילת החוטם החלונית „שטופל" גדול, כתב דחשיב עכ"פ סימן אמלעי, ואף דזה מילתא דשכיח טובא, מ"מ הואיל ואמר באותו אבר צב"ג אף סימן גרוע מהשב סימן אמלעי עכ"פ אף דלא מלמאס מקום צאבר וכפירש"י צב"מ כ"ז בו.

ובשואל ומשיב ח"א סימן קפ"ג כתב נדונו דזה שאמרו העדים שראו צו ג' שטופלנן בחוטם כמו שהי' בחייו אף שלא מלמאס המקום עכ"פ סימן אמלעי מקרי.

ועי' בכוכב מיעקב סימן קכ"ג דנראה דגומא בראש צלמאס מקום הוי סימן מוצק, ובלי למאס מקום הוי סימן אמלעי עכ"פ. ובבית אפרים סימן כ' כתב [צדס"ב א'] דלפיומ"ש הב"ה בחדשות סימן ס"ד דזהירות קיץ על המלח למעלה מהחוטם הוי סימן מוצק, הי' צפאקין סמוך לעיניו. ועי' בערך זהירות קיץ.

ובזכרון צבי מנחם סימן ל"א על הסימן שאמרה העגונה שהי' לבעלה צ' נקבים צרגל אלל השינצין, [והוא העלם מהקרסול עד הברך], כתב דודאי זה הוי סימן אמלעי ולא גרע משומא צאבר פ' דהוי סימן אמלעי, ועוד דכיון שזמלמאס המקום על הרגל אלל השינצין הוי סימן מוצק, והא ודאי לא חיישין

אוצר

לוח הסימנים אות לו—מ

הפוסקים

לח. זקן ארוך או קצר. כתב בכה"ג הגה"ע אות ש"ח בשם הריב"ל ח"א סימן ח' דזקן ארוך ומגיע עד חיקו, לא הוי סיי' מוצהק.

וברוח חיים סימן ע"ב אות ל"ח כתב על הסימן שהיה זקנו ארוך ושחור, הנה סימן זה הוזכר ברבי"ל [הג"ל] וברש"ם סימן נ"ב, ובשאלה שם הוזכר שהיה זקנו ארוך ומגיע עד חיקו, ואילו בתשו' שם לא הזכירו סימן זה להסתפק בו אם הוי סימן מוצהק או סימן צינוני, משמע דפשיטא לכו' דלאו כלום הוא דהוי כארוך וגון.

ובמאמר מרדכי סימן פ"ה כתב דזקן ארוך ושחור ומעט שערות לצמות הוי סימן גרוע כמ"ש הרא"ש בתשו', ועיי' במהרי"ט סימן ל"ה ובמהרי" וייל סימן ע"ט.

ובגבעת שאול סימן י"ד ע"ד הסימן שהי' זקן קצר ושחור, כתב דודאי דלא הוי סימן כלל, דארוך וקצר אפילו צגוף לא הוי סימן כלל, ומה"ט אפילו עיי' לירוף כמה סימנים [כאלה] להדדי לא מהני, ועיי' צ"ש סק"ע וע"ג, ואפילו אם הוא ארוך וגון הרבה יותר מדאי נמי לא מהני כלל כדאיתא בד"מ, ומכ"ש גבי זקן דהרבה אנשים יש להם זקן קצר.

למ. זקן עגול בתולדה. כתב באבני לזק [לרמ"מ פאנעטש] סימן נ"ב דזקן העגול בגידולו בתולדה הוא מילתא דלא שכיחא, ויש לחשו' לסימן טוב.

וברוח חיים סימן ע"ב אות ל"ח בדבר זקן קצר ועגול, כתב דלא הוי אפילו סימן צינוני. [אמנם אינו מפורש בו שהי' זה בתולדה].

מ. צבע הזקן. כתב המצ"ט בח"א סימן קל"ה דמה שאמר הגוי שמלא ג' יהודים ברוגים והא' צעל זקן אדום והשני צחור וזקנו שחור ועל א' מושלך, אין אלו סימנים מוצהקים.

וברש"ם סימן פ"ה כתב צנודנו דהסימנים שהי' צחור וצעל קומה וזקנו אדומה ר' ויבש וכו', אין סימנים אלו מספיקים לבחיר מן הדין. ובמשפט לזק ח"ג סימן נ"ז כתב דזקנו אדומה לא הוי סימן כמ"ש הרמב"ם בסוף הל' גירושין, ושכ"כ הרא"ש בתשו'. ובגנת ורדים ח"ב כלל ג' סימן ה' כתב דזקן אדום לא הוי סימן כלל.

ובצמח צדק סימן מ"ה כתב דזקנו שחור אפילו סימן גרוע לא הוי. גם בגבעת שאול סימן י"ד כתב דזקן שחור לאו סימן הוא דהרבה יש להם זקן שחור, ואין לשו"ת צ"י דיני גמס"ל סימן צ' שלא ראה לבחיר צהרוב שהי' זקנו חליו לבן וחליו שחור, [כצאות שאח"ז], וכ"ש צבולו שחור דשכיח יותר וכו', ויש עוד כמה ראיות דסימן גרוע הוא ואין מלרפין אותו לשאר אומות וסימנים, וכתב שהאריך בזה לפי שרצ' א' ראה לבחיר עיי' לירוף סימן הזקן והכלים, ע"ש.

ובשוואל ומשיב מהדח"ל ח"א סימן ר"ח על דבר זקן שחור צעל צ' קלוות, כתב דהוי סימן גרוע דזה מלוי. ובצ"ח שלמה [לר"ש מסקאלא] רס"י מ"ה כתב דמה ששערות זקנו הוי צלאנד ראטליך [זהו הנוטה לאדמומיות] לא מהני דהוי חיוור וסומקי.

ובצמח צדק [החדש] סימן ע"ו לא ראה ללרף לסימן דאלצט כפופה צלאמס מקום גם הסימן ששער זקנו הי' אדומים מעט ורוב "רודט" [חום הנוטה לאדום] [וקאי שם אם נמצא לחשוש דאלצט כפופה אפילו צלאמס מקום נמי לא הוי סימן מוצהק רק סימן אמלטי ע"ש], דאף דהצ"ח צסימן פ"א בתשו' לירף בכה"ג סימן הזקן לסימן השומא צמח למעלה מן העין, אך צמח לזק [היבן] סימן מ"ה [הג"ל] כתב דזקן אף סימן גרוע לא הוי, ומה שצפניס מאירות ח"ג סימן צ' לירף סימן זה לעוד סימנים גרועים לעשותו סימן צינוני, הנה לא סמך ע"ז רק באיסור דרבנן צמים שאין להם סוף וכו' ע"ש.

לבעלה, כתב דיש להחריב בזה כיון שנאלמו המקום דזה מהני אפי' אם היה זה שומא, ואפילו לחולקים על הרד"ך עכ"פ סימן אמלטי הוי ומלטרף לטב"ע דצנודנו, אך צמח נראה דזה הוי סימן מוצהק אליבא דכו"ע, דזה הוי גבשושית ומצואר צרמ"א דגבשושית על חטמו הוי סימן מוצהק, ונהי דהרמ"א כתב גבשושית "גדולה" ולא ציאר לנו צמח נקרא גדול או קטן, מ"מ לפי מה דכיל לן הח"מ בסקמ"ד דזה שאינו צמח לרוב בני אדם הוי מוצהק ודאי דגבשושית כזו כמו וועלשינג אהו אינו צמח לרוב בני אדם וצפרט שנאלמו המקום.

ובמשיבת נפש [השני] סימן ס"א [ריש דמ"ט] כתב דהגון שנאלמ ממעל לאזנו ודאי סימן אמלטי מיהא הוי. ובגליא מסכת סימן י' אות ג' כתב צנודנו דהגון על אלצטו כדרך החייתים הוי סימן גרוע.

ובברכת יוסף סוס"י כ"ט כתב דמה שנאלמ אללו גולקע [גדול בתבנית עגולה] צין הלאפעטים [העלמות העליונות] על גבו וידוע שכן הוי לבעלה צחי"ו, ל"ע דאולי גולקע מל"ע הוי סימן מוצהק ביותר, ועכ"פ הוי סימן אמלטי.

ובמהר"י אסאד ח"ב סימן ז' צסימן כפתור גדול ההולך על כל העורף, כתב דאין זה מן הסימנים הגרועים אלא הוא סימן אמלטי. ועיי' לעיל ס"ק קל"ה אות א' מהזרע אצרכם סימן צ' והצנדי כהונה סימן ח' ע"ד גבשושית ומקום גבוה שנשאר כרושם מחמת מכה.

מערכת ז.

לו. זלדקן. כתב המצ"ט בח"ג סימן קנ"ז דמעט זקן אינו סימן, ומ"מ אומדנא הוי. וכ"כ הרש"ך בח"א סימן י"ד דל זקן אינו סימן אפילו למ"ד סימנים דאורייתא, מ"מ מלרפו שם כאומדנא והוכחה לשאר האומדות שהיו שם.

וביד אהרן הגה"ע אות תל"ו הביא מתשו' הצ"י דיני גמס"ל סימן ח' שכתב דקייסו [הוא דל זקן, כמצואר במהר"א ששון רס"י י"ב] לא הוי סימן מוצהק, ושכ"כ מהר"ש הלוי הו"ד ברש"ך ח"ד סימן מ"ד ודרכי נועם סימן ל"ב. גם צנודנו ומשפט סימן י' כתב דזלדקן לא הוי סימן מוצהק לבחיר.

ובחקרי לב סימן י"ב כתב [בדכ"ג ד' צד"ה והנה] דסימן קייסו נראה מדברי הצ"י בתשו' סימן ח' דאינו סימן מוצהק אבל הוא סימן צינוני כשומא, וכן נראה מדברי הרש"ך בתשובה שהוצאה במהר"א ששון סימן ו', ועיי' דרכי נועם סימן ל"ב, אמנם נראה דגם סימן צינוני אינו, דמה לי ארוך וגון צגוף ומה לי ארוך וגון צקן, אלא שהם לא הולרכו לומר אלא דאינו סימן מוצהק משום דאף אם יהיה סימן צינוני אינו כלום [לבחיר על ידו לחוד].

[ועיי' בגודע ביהודה סימן נ"א צד"ה והנה צענין סימן שערות הזקן שיש לו רק מעט למטה לזד האחר ולא שכיח כן בשאר בני אדם רק מיטעא, ודעת מהר"ם צרבי שם דהוא סימן אמלטי, ולירף זה לשיטת ר"ח בכל גופו שלם ע"ש, והנוד"י לא דחה דבריו רק צמח שזירף זה לשיטת ר"ח וכתב דר"ח לא החיר צסימן אמלטי, אבל על עמם הסימן לא עורר כלום, ומשמע דמודה לו דהוי סימן אמלטי].

כתב בגבעת שאול סימן א' [דף ז' טור ג'] דהסימן שהזקן אלל הפה הוי חלק, הוא סימן אמלטי.

ובצלותא דאברהם סימן כ"א על עדות העד שהכיר את הזקן של הברוג שהיה נחלק לשני ראשים וצאמלע על הסנטר קאת ריק גלי שערות, כתב דצ' הראשין של זקנו אינם נכנסים אפילו צנודן סימנים אמלטיים, וגם מה שהיה קרוח על הסנטר אי"ז סיי' מוצהק.

אוצר

לוח הסימנים אות מ—מד

הפוסקים

הזדווגות שחור ולהבדל, ועכ"פ אין לך סימן ציננו עוב הימנו. ועי' בערך שערות מז' לצעים.

מג. האם הוי זקן סימן להבדיל בין יהודי לנכרי. עי' להלן ערך פירות.

מד. זרוע עקומה. כתב בנחלה ליהושע סימן י"ח דגולאק [דהיינו זרוע עקומה] לא דמי לנקב בצד אות פ' דהוי סו"מ, אלא דמי לנקב יש בו סתם, ולגבי איסורא לא מהני.

ובאמר שמואל סימן ז' כתב [בדל"ח ג'] דסימן גולאק דהיינו שהיתה זרוע עקומה יש לדון דהוי סימן מוצהק דהוי שינוי צא' מאצטיו, ונהי שמערי"ם מלובלן בסימן י"ז כתב דדברי הרא"ש לא מייירי אלא בחסר ויתר שנוי עמו ושינוי שאינו מלוי בגוף אחר וכמ"ש ר"י נכ"ג ח"ג, ומינה דן דחגור ורגליו עקומות והפוכות לא מקרי סימן מוצהק כי נמצא בן צא"ש אחר, אמנם לעומת זה מלאנו למחמ"ל עלמנו בסימן קכ"ח שכתב בהדיוא דלוארו עקום הוי סימן מוצהק ונסתייב מחש' הרא"ש ה"ל וכו', ומוכרחין אנו לומר שחזר בו בסימן קכ"ח מלדדי האיסור שצ"י ג' מנה הדיא דלוא"ז שהצ"ח ה"ה"ד, ולפי"ז גם סימן גולאק מקרי סימן מוצהק, ומכאן דלולג על ירכו דתש' מהרי"ק שורש קצ"ו שלא התיר צוה, ו"ל דלולג לצד הוא מילתא דשכיחא עובא, משא"כ זרוע עקומה, ואף שבמאירי ליבמות פט"ז כתב דיתר וחסר אבר סימן שאינו מוצהק הוא, ולדבריו כ"ש שינוי צא' מאצטיו דגרע טפי, מ"מ מידי פלוגתא לא נפקא ואית לן ספק ספיקא שמא הלכה כהרא"ש ואח"ל כהמאירי דינמא הלכה כמ"ד סימנים דאורייתא ולא צ"י כלל סימן מוצהק, והוא ס"ס המתהפך וכו', וגם ספק דאיצט"ל דלא איפשטא מלפנין שפיר לספק עי' פרי"ח יו"ד סימן כ"ט ל' וק"י בכלל ס"ס, וכן ס"ל לרש"י ורשד"ם וכו' ואף דבחקרי לב סימן י"ב צ"ל עלינו הדלת וכתב דכל היתר סו"מ הוא דרבנן ואין להחזיר [מדעתנו] צ"ל סוף אחר, מ"מ כיון דכל גמגומי שם הוא מלד דברי המאירי, אפשר לומר דע"כ לא קאמר המאירי אלא בחסר ויתר הנולדים עמו דבכ"ג שכיח ומלוי הוא, משא"כ בגולאק דנ"ד שצ"ל לו מחמת נפילה, וכיו"צ כתב בפני משה ח"ג סימן ל' ע"ש, והגם דגם בסימן מוצהק הנריך הרדב"ז למאוס מקום, הנה צ"ד שכינה צ"ס גולאק וזה לא יכונה כי אם למוכה בזרועו ה"ל למאוס מקום, [ולכאורה אדרבה כיון דזה לא יתכן רק צאצ"ר ידוע לא הוי למאוס מקום וכעין מ"ש הבת"ם שהוצא בערך עיור], ובתש' גאוני בתראי סימן כ"ז וכן צמ"צ סימן ס"ג פסקו דלא צעין למאוס מקום בין ימין לשמאל, אך בנחלה ליהושע סימן י"ח [הנ"ל] כתב דבגולאק אם לא פירע המקום לא הוי סימן מוצהק, מ"מ צ"ד שצעת אמירתם הראו על הזרוע הוי פירע המקום, ותימא על הרב צעל ה"ן רב [ח"צ סימן ז'] ואהל ילחק [סימן ג'] שכתבו דגולאק לא הוי סימן כלל [ל"ע, דצאהל ילחק שם כתב דלא הוי סימן מוצהק], גם יש ללרף צ"ד מה שהי' משומד, דאף דל"י סימן מוצהק, שפיר מלערך לסימן בגולאק.

ובברר ליואי סימן י"ט כתב דהסימן שידו השמאלית היתה כפופה נגד הלז ואצטות יד זו עקושים וכפופים, וגם רגלו השמאלית היתה נגררת לאחוריו, הוי סימן מוצהק. [ואולי כוננו מחמת כולם יחד].

ובחסד לאברהם [לר"א תלומדים] מהד"ת סימן י"ט כתב דמה שהיה ידו השמאלית כפופה לפניו כנגד הלז וגם אצטות יד זו היו כפופות ועקושות ללד פס ידו, הם סימן אמלעי. ובברית יעקב סימן כ"ב על הסימן שהי' ע"ס הקנה צולג ציורת במקום חצורו צורע מחמת חולשה ולא היה יכול להושיע ידו מחמת זה שהיתה עקומה מעט, כתב דזה לא הוי סימן מוצהק, דמשמע מהרמ"א דרק אם חטמו עקומה הרבה הוי סימן מוצהק אצל

אבל בגליא מסכת סימן ע' לירף צנודנו מה שאמרו שהי' ציננו הקומה ופניו רזים קלת והעניים היו שקועות קלת, ופאותיו שחורות וקלרות וזקנו שחור וסמך וקלר, דאף דסימנים גרועים ניכרו, מ"מ בהחזרם יחד יש ללרפס לעוד היתרים, והצ"ח דוגמא לזה מהא דליתא בפנים מאירות ח"ג סימן ז' [הנ"ל צ"ל החדש] שכתב דאף דזקנו קטן ושחור ושערות ראשו קטנים ותלתלים שחורות לא הוי סימן כלל מ"מ כולם יחד עדיפי מארוך וגוף וכו' סימן אמלעי ע"ש, והאריך בגליא מסכת דאין העטם דוקא משום לירוף סימנים גרועים, אלא משום דיש יסוד גדול לומר דלירוף תמונת הפרלוף והגוף נמי מהני ע"ש.

ובאמרי דוד [לר"ד הורצין] סימן ר' כתב ללרף צנודנו זה שהכירו את הכרוג ע"י הזקן שהי' ראטה בלחנ' [להבדל הנוטה לאדום] דעכ"פ סימן אמלעי הוי עם הכרת כל הצגדים. ובבית אפרים סימן ח' כתב ללרף לסיוע שלא לחוש לאחר היכה שהועד שהי' לו פירות שחורים וזקנו להבדל דלא שכיח כי האי.

מא. זקן שחלק א' שחור וחלק א' לבן. כתב הרב ר' יעקב סאמוע בתש' שצ"ח צ"י דינו גמסל"ת סימן ז' דסימן הזקן שהיו שחור והיו לבן [ובצ"ע שם שהיתה חלי זקנו מלד אחד לבנה, ומלד אחד שחורה] לא הוי סימן כלל להתיר אשה על ידו, דכמה אנשים ישנם שהתחילו שערותיהם להתלבן.

ובעצי חלבנון סימן פ"ג ציסוד השני פ' דקצולת שער לבן בחור זקנו השחור צ"מ לא גרע עכ"פ מסימן אמלעי.

מב. זקן שבו מראה שחור וחום. כתב הב"ח ציטות סימן פ"א ללרף צנודנו את מראה הזקן שהיה עב ולצבו משני מראות שקורין שווארץ און צרוין [שחור וחום] וידוע שכן היה לבעלה, וזקן מז' מראות ועב לא שכיח כלל.

ובשו"ת מהרי"א הלוי ח"צ סימן קמ"ז כתב צנודנו דסימן הזקן שהיו שערותיו שחורות וצקלם הזקן ללד ימין היה לו כמה שערות צמרחה להבדל אדום קלת, מצוהר צ"ח סימן פ"א דזקן מז' מראות הוי סימן, ומכ"ש צ"ד למלמו המקום ואמרו דהשערות האדומות להבדל הם מלד ימין ולדעת הרבה פוסקים גם בסימן גרוע אם למלמו מקומו הוי סימן מוצהק, וגם למשאל צימין החולק על הרד"ך צוה וסובר דלא מהני למאוס מקום, [ראה לעיל ס"ק קפ"ט אות י"א], היינו דוקא צומא משום דחושש ללישנא קמא דשומא לרבנן לא הוי אפילו סימן אמלעי ובסימן גרוע סובר המ"ז דגם למאוס מקום אינו מועיל, אצל זקן מז' מראות הוי עכ"פ סימן אמלעי ובסימן אמלעי עם למאוס מקום לכ"ע הוי סימן מוצהק, וגם אם נאמר דאפשר לל"ד נ"ד לנידון הב"ח דשם היה גוף הזקן נחלק לשני מראות משא"כ צ"ד שכל השערות הן שחורות רק שאינה מהן להבדל אפשר דזה לא מקרי סימן כלל, מ"מ נראה דעכ"פ גם לדעת המ"ז מוכרח דמחמת למאוס מקום לחוד הוי עכ"פ סימן אמלעי, דע"כ מדקאמר המ"ז דמשו"ה אין מועיל שומא צלמאוס מקום משום דחיישין לתרי הלשונות שצנ"י שם, ולא קאמר בפשיטות דחיישין ללישנא קמא דסימנים דאורייתא ולדידיה הוי שומא סימן גרוע ובסי' גרוע אין מועיל למאוס מקום, מוכח מזה דס"ל להמ"ז דאף בסימן גרוע נהי דמחמת למאוס מקום לא הוי סימן מוצהק ציורת אך עכ"פ מועיל למאוס מקומו לעשותו לסימן אמלעי, וכיון דסימן אמלעי עכ"פ מוכח הוי יש ללרפו לעוד סימנים ולהתירה.

ובגבול יהודה סימן ל"ז אות ד' ה' כתב צנודנו דהסימן שהי' לו צ' גוונים צוקנו, כי הזקן כולו היה שחור צהיר ותחת הכסנר להבדל קרוב מלד לומר שהוא סימן מוצהק, שהרי גדולה מזו כתב הב"ח בתש' סימן פ"א דלא שכיח כלל זקן עב משני מראות שחור וחום ע"ש, אף שצעים אלה קרובים זה לזה כ"ש צ"ד שאין שכיח

אוצר

לוח הסימנים אות מד-א

הפוסקים

ארוך וגון בהפלה הוי סימן ציוני ומכאן במקום אסד"ר, ואי סימנים לאוריתא הא לא חיישין לשאלה בכלים דלא מושלי ויש להחיר ע"י הפאס, אך גוף דברי הנוצ"י דאסד"ר מכאן אסד"ר אינם צורכים עדין ואין לסמוך ע"י לחוד בלי צירוף שאל דברים, [וע"י בס"ק קפ"ח אות ח' וט"ז], גם חידוש הנוצ"י דלמ"ד סימנים דרבנן ארוך וגון בהפלה הוי עכ"פ סימן ציוני, גם זה אינו ברור והדבר קשה דלמ"ד סימנים לאוריתא הוי ארוך וגון בהפלה סימן גרוע ולמ"ד סימנים דרבנן הוי סימן ציוני והוי כעין סברות הפוכות וכו'.

מו. חטמו ארוך וחציו אפור גומה לשחור. ציד יוסף [לר"י דייטש] סימן ל"ד בחשו"ן בן המחבר כתב דהסימן שה"י לו חוטם ארוך וחצי החוטם היה אפור כהה נועם לשחור, חשיב עכ"פ סימן אמצעי. והרב ר' מרדכי זאב אינו נזהר בחשבונו שם כתב לו דאף דאפשר דמראה כזה הוא [דהיינו שכיח], אבל יש לזכור מקום, ולחשש שמא נשתנה המראה אחר מיתא חין לחוש בנד"ז כיון שראוהו לפני מותו ומת לעיוהס. והרב ר"ש קלוגר בחשבונו שם כתב דזה שהיה חטמו חליו שחור נראה דהוי סימן מוצהק דזה אינו שכיח כלל.

מח. חוטם עב, רחב או שטוח. כתב בשו"ת פני יהושע ח"ב סוסי"י נ"ט דפשיטא דחוטם עב לא הוי סימן ואין לסמוך ע"י אפילו צירוף הסימן שהיו אלצעותיו קלרות ועצות דגם זה סימן גרוע. גם צצית אפרים רס"י כ"ג כתב דחטמו עב פשיטא שאין זה כלום. ובשערי דיעה ח"ב סימן קכ"ו כתב דחוטם עב הוא סימן גרוע.

ובבבדי בהוגה סימן י"א בחשו"ן בנו כתב מעיקרא דהסימן שהיה לו חוטם רחב שכיח הוא בהרבה בני אדם, ואפ"י לומר דהוי סימן אמצעי הוא דוחק צעני, אף דלא דמיא כל כך לארוך וגון שבגמ' דהא פירש"י שם דהרבה ארוכים וגו' יש וחוטם רחב אינו שכיח ומאז כל כך, מ"מ קשה לחושבו אפ"י לסימן אמצעי דומיא דפסקי מהר"א בסימן קס"א לענין שינים באמצע השורה של לחי העליון שהיו גדולות משאר השינים, וכתב שם דכיון דרגילות הוא אפילו אם הם גדולים בהפלה קלת לא מהני, אמנם מסיק דלא דמי להביא דשנים גדולות שהיו כתב שם מהר"א שדקו בהרבה בני אדם ומאז בהם ששיניהם האמצעיים גדולות מאלה שבצידיהם וממילא יכול להתרומם גם שיהא בהפלה קלת ולא הוי סימן בכל גווני, אבל צ"ד חין דרך בני אדם לקרותו בשם חוטם רחב אם לא שהחוטם רחב הרבה ויכיר השינוי ויודאי מקרי סימן אמצעי, ובפרט צירוף חוטם פניו ושעריו.

ובבבבב פנחס סימן כ"א על דבר הסימן שהיה למת חוטם שטוח כתב דמ"ש גיטו דזה הוי סימן אמצעי, חין זה מוכרע לן.

ובדבר משה [לר"מ תאומים] קמא סימן פ"ח ע"ד חוטם נמוך ומחמת זה לישני' איחלל ל"י כתב דודאי לא מחשב בכלל סימן מוצהק.

ובאור ישראל סימן ל"ט [דנ"ה סוסי"א] כתב דשטומפי נאז [דהיינו חוטם קצר ועגול בראשו] הוי סימן גרוע. גם בחתם סופר ח"א סימן מ"ה כתב דשטומפי נאז לחוד לא הוי סימן אמצעי כי זה שכיח טובא.

מט. חוטם עמוקה או עקומה. ע"י לעיל בס"ק קל"ז אות א' ובאות ו'.

נ. חוטם שראשו מעוקם. כתב בשו"ת פני יהושע ח"ב סוסי"י נ"ט דברור שחוטם עקום קלת למעלה אינו סימן מוצהק כלל דמאז הוא, ואפ"י אח"ל דהוי סימן מוצהק קלת אינו אלא כסימני אצורה ולא סמכו עליה לחוד באיסור אשת אח.

ובלבדשי מרדכי ח"ב סימן כ"א ע"ד חוטם, „אויפגעשארט" [זקור] כתב דהוי אפילו סימן מוצהק דלא שכיח כלל.

חוטם

אבל מעט עקומה לא, גם משמע דדוקא בגשופות גדולה אבל לא קטנה [ע"י בס"ק קל"ז], אך מ"מ סימן אמצעי הוי.

מח. זרועי ידיו קצרות שלא בשיעור גופו. כתב בפני משה [לר"מ צנענש] ח"ב סימן א' [דקט"א צ'] דמה שהגיד היסודי שראה את המת והיו זרועי ידיו קצרות ואלצעותיו קצרות, ואף שגם גופו היה קצר, עכ"פ זרועי ידיו ואלצעותיו לא היו צורך שיעור גופו כי אם יותר קצרות משיעור, אפשר דבכגון דא שינוי בא' מאבריו מקרי שכתב הרא"ש בחשו"ן דהוי סימן מוצהק דשינוי דלא שכיח בא' מאלף הוא, ודעתי נועם דשינוי גדול הוא וסימן מוצהק מקרי, אך אף מי שיכתוב דבר זה ולא יראה לסמוך ע"י [לחוד], ומה גם דהרשד"ם בסימן נ"ב כתב דהאי שינוי שכתב הרא"ש צריך שיהא שינוי גדול ויחמר האומר דקצרות זרועותיו לא הוי שינוי גדול, אכתי יש מקום להקל בנ"ד מעט צירוף כלים וכו'.

מערכת ח.

מו. חוטם ארוך. כתב בחקרי לב סימן י"ב [דכ"ג ד'] דזה שהעידו שהיה ראש חטמו ארוכה אינו סימן מוצהק דמה לי ארוך וגון בגוף ומה לי ארוך וגון באבר א', אך י"ל דארוך וגון בגוף שכיח אבל ארוך וגון באבר א' הוי כשינוי אבר, והנה בפני משה ח"ב סימן א' כתב דקצרות זרועי ידיו משיעור גופו הוי סימן מוצהק דשינוי דלא שכיח מקרי, ומינה י"ל לראש חוטם ארוכה, אך חין זה מספיק, חדא שגם בפני משה לא סמך ע"י כיון שכתב הרשד"ם בסי' נ"ב דצעינ שינוי גדול באבר דומה לגשופות שעל החוטם ע"ש, וכ"ש שנראה דראש חוטם ארוכה גרע מקצרות זרועי ידיו דגם לפי ערך שיעור גופו הן קצרות, ומ"מ נראה דסימן ציוני מיהא הוי אלא שאין זה מספיק להחיר מספק דשמא סימנים דרבנן, וראיתי בגמ' ודרים כלל ג' סימן ד' בחשו"ן ר"ד גרשון [הובא לעיל בלוח ח'] שבי' דאלצעות ידיו ורגליו משונות בדקות משאר הגוף הוי סימן מוצהק, אך הגו"ר שם בסי' ב' כתב דלאו סימן מוצהק הוא והביא ראיה מהרד"ך ביה ע"ז, וגם הרד"ג נראה שלא אמר אלא בשינוי גדול, אבל כעין נ"ד שלא העידו שהיה ראש החוטם ארוך הרבה גם הוא יודע דלא הוי סימן מוצהק, גם כבר בארתי דבספק כל דהו נקטינ דאינו סימן מוצהק כיון שיש סוברים שגם בסימן מוצהק חין מתירין וכו'.

ובהרי בשמים מהד"ת סימן ס"א כתב צדדיו דהסימן שאמר העד שהכירו באפו הארוך והעב, אף דארוך וגון הוי סימן גרוע, בכ"ז אם הוא קלת בהפלה הוי סימן אמצעי, ואין לנוצ"ת סימן ס'.

ובמאמר מרדכי ס' פ"ה כתב דחטמו ארוך וגשופות מעט יחשב סימן גרוע.

ובעין הברדלח סימן א' צעודא שזא יהודי למלון ונתן את הפאספורט שלו [תעודת זהות] לבעה"ב והיה חולה על הכזה וגם דעתו לא הייתה ללולה מאז בואו, ומת מצלי שידעו מי הוא זולת על ידי הפאספורט, כתב דמ"ש הרב השואל להחיר עפ"י סימן חטמו שהיה ארוך ביותר וסובר שהוא סימן מוצהק ביותר, הנה בגמ' לא נזכר שהיה ארוך בהפלה רק כמו שנאמר בפאס שחטמו ארוך וא"כ הוי כמו ארוך וגון דלא הוי סימן כלל, ואף לפי דברי אשתו שהיה ארוך בהפלה, הא כתב מהר"א דאפילו בהפלה לא הוי רק סימן גרוע, הן אמר שהנוצ"ת ר"ל דלמ"ד סיד"ר י"ל דארוך וגון בהפלה [קלת] הוי סימן ציוני, וכתב דנפ"מ לענין משאלים דהוי רק איסור דרבנן ובאסד"ר סמכין גם על סימן ציוני ע"ש, ולפ"י היה אפשר להוציא היתר בנ"ד ממנ"פ דהרי הפאס הוי מכלים דלא מושלי ולא חיישין לשאלה, רק דאיכא דעת הב"י שחושש לשאלה גם בכלים דלא מושלי וכבר כ' הנוצ"י דודאי מה"ת לא חשב הב"י רק מדרבנן, וא"כ לא הוי אלא אסד"ר ומותרת ממנ"פ, דאי סימנים דרבנן א"כ

אוצר

לוח הסימנים אית נא—סא

הפוסקים

ובמהר"ש [ענגל] ח"ד סי' י"א כתב דזה שבי חסר דיעה נח
חשיב אפי' סימן אמלעי, ובח"ז סי' ע' צדון שבעד
שבי מעורף צדעתו ובי' אומר פלפוליס, כתב דזה בוי סי' אמלעי
עכ"פ.

גה. חולי נכפה או גופל. בשו"ת ריב"א סי' י"א חס' כי שידד
לומר דחולה בחולי הנכפה בוי עכ"פ סי' אמלעי כיון
דמחלה זו היא במיעוט דאינו מאוי, מ"מ סיים דלא מפני שאנו
מדמין נעשה מעשה.

ובאמרי דוד [לר"ד פעדער] רסי' י"ח כתב דקשה להורות היתר
בסימן חולי הנפול, דמאן מפסי' איזכו סימן מוצבק
ואיזכו סימן אמלעי.

ובשער אשר סי' כ"א כתב [צדק ע' ריש עור צ'] דנכפה לא גרע
מסימן צינוני, וכ"כ בשו"ת ר' חיים כהן סי' ל"ד. גם בשאל
ומשיב מהד"ת ח"ג סי' ע"ג מבואר דחולה בחולי הנכפה בוי סימן
אמלעי.

ובשו"ת מוהרא"ל סי' י"ח סוף אות ג' כתב דענין היותו נכפה,
נראה דהוא סימן חשוב יותר מן השומא [שהוא סימן
אמלעי כמ"ש הב"ש ומהרא"ל עצמו שם, וכמובא לעיל בס"ק קפ"ע
אות צ'], ולעומת השומא הי' הדעת נוטה לחשבו לסימן מוצבק
ביותר, וכן מוכח מכתובות נ"ח מהא דעבד כהן שלקחו מישראל
אוכל בתרומה מיד ולא חיישי' דילמא נכפה הוא שזכ' מקח טעות
כמבואר בחו"מ סי' קל"ג סעי' י', אלא ודאי זהו מילתא דלא
שכיחא כלל. [וע"ש דמבואר בו שחפס זה לסימן אמלעי עכ"פ].

גפ. חולי החזה. כתב במחנה חיים ח"ג סי' י"ד דהסימן שבי
גנוחי גנה הרבה ובי' חולה החזה, אין זה סימן, דזה שכיח
הרבה, וגם יוכל לנפוח בערמה להיות דומה לאיש ששאל ממנו הפאס,

ובזית רענן ח"א סי' צ' בתק"ע אות י"ז כתב צדון החולי אשר
כלה בשני משמן הנקרא, "אפלטרוניג" [שחפת], אין
נראה לדמות לסי' אמלעי, כי חולי כזו עשויה להשתנות הרבה פעמים,
וכואו בכלל סימן העשוי להשתנות.

ובעין הבדלה סי' ו' כתב צדון דהסימן שבי חולה החזה וגנוחי
גנה הרבה, אפשר דהוי כמו סימן צינוני עכ"פ, ונלף זה
לסימני התואר והאורה שנכתבו בפאס הנמלא אלו. דזה ודאי בוי
נמי סימן צינוני עכ"פ.

ס. שאר מיני חלאים. כתב בצדני חיים [לר"ח מלאך] ח"צ סי'
נ"ד דסימן חולי הטופס אף דלא בוי סימן מוצבק, מ"מ
מערף הוא לסימני צדני ולסימן המקום שבי' צו צנועה.

ובתשורת שי סי' ש' כתב צדוני דזה שאמר הרופא שחירש
מילער מה על חולי, "קריפס" [סרטן] צפניו, בוי לכל
הפחות כסימן אמלעי, ודאי לא שכיחי הרבה, וזה עומד במקום
שם אציו.

ובאבני צדק [לרמ"מ פאנעטע] סי' נ"ב צמי שבי' לו חולי רגלים
כזו דלאו בת רפואה היא, כי היחה טבעית צו וצלחי ספק
שזכ' גרם למיתתו, כתב דיש לחשבו כסימן אמלעי, וצירוף עוד
סימן שבי' צנ"ד על הרגלים בוי סימן מוצבק.

ובבאר משה קונטרס צנין ירושלים סי' ד' אות י"ד ע"ד סימן
ה"לשיעם" [קילוף עור] דהוי מחולי העור, כתב דיש מקום
לומר דהוי כרושם דלדעת הלבוש בוי סימן מוצבק, וצפרע צלמאס
מקום.

סא. חפזרת. כתב צבית אפרים סי' י"ד [דמ"ח ג'] דמלא
העקמומית שצנצו כעין חפזרת פשיטא שעכ"פ
אינו סימן מוצבק.

נא. חומם שנקבו הא' גבוה מחברו. כתב צנוצי"ת רסי' מ"ז דלבו
נוקפו חס' זה מיהשז אפילו סימן אמלעי, וצפרע שלפי
דברי העד אין זה מחולדתו אלא מחמת רוב הכרגל בעצמא
[שמריחין] ואולי שכיח זה בהרבה הרגילים כזה.

גב. קמט בחומם. כתב בשאל ומשיב ח"א סימן קפ"צ דזה
לא בוי סימן.

גג. חסרון עצם בחומם. כתב צכת סופר סימן כ"ה דהסימן
שחסר עלם החומם הוא סימן מוצבק ביותר, דהא כתב
הרא"ש בשו"ת דחסר אבר או שינוי באבר הוא סימן מוצבק, ובודאי
דאין חילוק בין חסר אבר שלם או חסר מקצת אבר, ועוד ק"ץ זה
מחומם שקוע הרבה שהוא סימן מוצבק וכ"ש חומם כזה שמשונה
הרבה כפי המאוייר בצנ"ע וגם חסר העלם, ומכ"ש צירוף הסימן
הבי' שצנ"ד על הכתף.

גד. שערות על החומם. כתב צחן טוב ס"ק ק' דהוי סימן מוצבק.

גה. חומם נקוב. כתב צמר ואהלות סימן ז' דהסימן שאמרו צנ"ד
שכיח חטמו נקוב אפשר דאינו סימן מוצבק כל כך,
ולא דמי לנקב צלד אות פ' אלא דמי לנקב צלד חיבה פ', וגם לא דמי
למלא גבשושית על חטמו שנכתבו הפוסקים דהוי סימן מוצבק, דהתם
אפי' אי' מאלף לא ימלא כן, אבל חטמו נקוב ידוע שבאותם המקומות
[דכיינו בארלות המזרח] כמה אנשים דרכם כזה.

גו. סימן שהיה חולה. ע"י צקו"ע אות קי"ח מתשו' הבי' דזה
שאמרו שבי' חולה לא בוי סימן כלל. וע"י בשו"ת מהר"ם
י' חביב שנמשפטי נדק סי' ק"ה [עמוד קס"ד].

ובכתב ע"ז צעין ילחק סי' ב' אות ח' דזהו דוקא כשלא הזכירו איכות
החולי בפרטות, אבל היכא שהזכירו איכות החולי בפרטות
חשיב זה סימן אמלעי וכמ"ש החמדת שלמה בסי' ל"ז, [שם איתא
דאיכות החולי חשיב צירור קצת כעין סימן אמלעי], וכן מסתברא,
דכיון דרושם צלד למאס מקום בוי עכ"פ סימן אמלעי כמ"ש המשאח
בניצני בסי' ס"ג ובשו"ת גאוני בתראי סי' כ"ה, אי"כ כ"ש בסימן
החולי בפרטות דלא גרע מרושם בחון, דמה לי חס' הרושם הוא
מבחון או מצניס. וכ"כ באחיעזר סי' י"ב.

גם בתורת חסד [לכרש"י מלוצלין] ח"צ סוס"י י"ח כתב דכשמעיד
על איכות החולי וענין חליו בפרטות, בוי כמו סימן
אמלעי וכמ"ש בחמדת שלמה [הכ"ל]. וע"י באותיות שאח"ז דמלאנו
לאחרונים שדנו על כמה מיני מחלות בפרטות אי' חשיבי סימן.

גז. פירוף דעת. הכה בחורת חסד הג"ל אחר שכח דכשמעיד על
איכות החולי בפרטות בוי כמו סימן אמלעי, סיים דכ"ש
ד"ל כן בחולי פירוף הדעת דלא שכיח יותר משאר חולים, ולירף זה
להיתר צדונו. וכ"כ צעין ילחק ח"א סי' ל"ז.

וע"י באבני נזר סי' ס"ג שכתב צדוני דמה שבי' חסר דיעה קצת יש
לדונו כסימן אמלעי. וכ"כ באהל משה [לר"ח מו"ל
באחיעזר] סי' ו' דף ל"ה ב.

אך במחנה חיים ח"ג סי' י"ד כתב דהסימן שבי' משתגע ועושה
מעשה סכלות, אינו סימן כלל, ואפי' חס' יפרע שבי'
דרכו למלא פיו שחוק בהוללות וסכלות, או הי' תסלכו בשגעון צרוא
ושזכ' או שבי' משתולל בשוק וברחובות, דהא כל צד שכל [נמו] יכול
לעשות כן כאשר עשה דוד המלך, וגם יש לכל אלה רפואה, וגם
דילמא נשתנו השגיונות, ואפי' חס' נמלא אלו פאספורט [וכתוב שם
שמו ושם העיר] נמי לא מהני, דיש לחוש דזה ששאל ממנו הפאס
סוגל לעצמו כל השגיונות.

ובעין הבדלה סי' ו' צדוני שאמרו על המת שבי' לו צלול הדעת,
כתב דזה לא בוי סימן כלל, דכיון דזה המת הי' חולה גדול
כי הלא מת ציוס שלאחריו, וזה שכיח בחולה גדול שתתצלל דעתו.

אוצר

לוח הסימנים אות סא—סב

הפוסקים

פרלוק פניו נשחת ע"י שיעותיו עזיבת אלצעותו על הגיר וישו
זה לעזיבת האלצעות שנשאר ממנו צדיתו על אי המסמכים
הרשמיים, וכמו שנהוג זיהוי זה בין אנשי המשרה לזיהוי פושעים,
דמיון שמנו וגמור צסוד חכמי הרפואה והמשפט שהקיום
והשרטוטים מאלצעות האדם אינם שוים אלא בני האדם ואין אף
אי הדומה לחברו בקיום האלה בשום מקרה, ולפי דבריהם גם אחרי
המות כל עוד לא נרקב הגוף נשארת סדרת השרטוטים האלה שעל
האלצעות קיימת בני שום שינוי, וא"כ יש לדון דבר זה בסימן מוצבה,
שהרי גדר סי' מוצבה כתב המשא"ח צימין דהוא כל שלא ימלא
באי מאלף, וכ"ש בזה שלפי עדות המומחים לא ימלא אפי' בין אלפי
אלפים ורצוא רצון של מקרים דמיון עזיבת האלצעות של האי
למשכרו, וצודאי יש לסמוך על עדות הרופאים וחכמי האנושומא
בזה, שהרי הוא ענין גלוי ונראה לעין כל, וגם יש רגלי' לשער דכמו
דבני דברים אדם משתנה מחברו דהיינו בקול ובמראה ודעת כמו
כן גם במבנה העור ושרטוטי האלצעות אין בני אדם דומים זה
לזה, ואין זה נחשב בגדר אפשר לזכר ע"י שנשאר הרבה עזיבת
אלצעות של אלפי האנשים לראות אם דומות זל"ז עד שנימא דאין
להחמין לרופאים עד שנזכר, וכד"ל למחר"ם מלובלן צבי' קי"א
(שכ' שם דצדכר שאפשר לזכר אין סומכין על דברי הרופאים), דכין
לזריך עררה יחירה לא היו כאפשר לזכר, ואם כי דעדין יש לדון
דכמו שכי צברכת ראה סי' ג' דאין לסמוך דלאורייתא על דימוי
התמונה שזולמה מהמת לתמונת הצל שיש ציד האשכ מכבר
ולתחירה אם כן דומות, כיון דדעת ר' שרירא גאון המוצא צעור
חור"ם סי' ס"ע הוא דאין לסמוך על דימוי חתימות אלא רק בקיום
שטרות דרבנן ולא דלאורייתא, ובקאה"ח צבי' מ"ז סק"ח הביא
דעות הפוסקים כר"ש גאון והסכים עמם להלכה ע"ש, וא"כ גם
צ"ד שאנו דנים לדמות קיום ושרטוטים זל"ז בוי בקיום שטרות,
ולפוסקים הנ"ל אין לסמוך ע"ז באיסור א"א החמורה, אמנם נראה
דלא דמי, דבענין השוואת כתבי יד זל"ז יש אפשרות צעולם ששני
כתבים הדומים ממש יבאו מיד בני אדם שונים, שהרי יש מציפוס
כת"י של אי צדיוק גמור כידוע, ולכן בכל דמיון כת"י זל"ז נשאר ספק
שמה מי שהוא למד לכתוב גם הוא בכתב בזה, אלא שהוא ספק
רחוק, ובכ"ז בהערקף אליו גם הספק בענין הדמיון שציוניהם, אף
שנדמה לנו שהם שוים, בכ"ז אין אנו סומכין ע"ז דלאורייתא, וכעין
דאי' ציו"ד סי' ל"ז דריעותא כל דכו מזערפת לריעותא גמורה
להעריף, ע"י לבושי שרד שם ס"ק קכ"ה, משא"כ עזיבת האלצעות
דאם רק נשתכנע שאין אנו אומרים צדדמי ושהם שוים בהחלט אז
אין שום אפשרות להסתפק שמה הם מצני אדם שונים, שהרי אין
זה חלוי צראנו של שום אדם צעולם שחייבה עזיבת אלצעותיו
דומות לשל חברו בשום אופן, ולכן יש לזה דין עז"ע המועיל גם
צעגורה.

וחוסף עוד דאף שגם פרלופיהם של בני אדם אינם דומים זל"ז
כדאי' בסנהדרין ל"ח ובכ"ז צ"י תמונות דימה אותן בצרבת
ראה הנ"ל לקיום חתימות, י"ל דשאני תמונה שהיא תלויה לא רק
צורת המצולם אלא גם בתנאים חיצוניים כמו אור השמש והצל
ועדשת המצלמה ועוד כהנה כמבואר בגבול יהודה אה"ע"י סי' ל"ו,
ולפעמים התמונה משתנית ע"י שינוי התנאים הנ"ל, וא"כ י"ל
שתמונתו של אי נשתנתה עד כדי להיות דומה לתמונתו של זה,
משא"כ צ"ד דאם רק העזיבות שוות ע"כ שצאו מאותה האלצות,
דזה בוי ממש כשני דברים שנטעצו צדפוס אי' שח"ל העידו על
שווים הגמור וכמ"ש שאדם עוצע כמה מעצמות צחותם אי' וכולן
דומין זל"ז, ואין לחשוש אולי גם כאן נשתנו הקיום לאחר מיתה,
שהרי כל המומחים לזה מעידין שעד הרקבון הגמור אין עזיבת
האלצעות אפקלקלת וכו', אלא שיש לחקור אם אנו צקיאין בהשוואה
לומר

ובספר יהושע סי' ע"ה כתב דקשה לסמוך ולומר דחטוורת יחא
סימן מוצבה, אף ולכאורה נראה דצ"ד שאמרו דחלי הגב
הוא חטוורת בוי כסימן מוצבה דרוב האנשים אשר להם חטוורת
הוא על כל הגב, מ"מ מאן מפ"ס בזה, ואם הדורות הקדמונים
וצפרע בעל המשא"ח צימין צבי' ס"ג לא ראה לסמוך על עצמו על
אי מפי' מוצבה, כ"ש קלי דעת כמונו. [ומ"מ נראה שם דסימן
חמנטי מיהא בוי].

ובנחלת אבות סי' י"ז כתב צנזנו דחטוורת שצנצו שהיה צד
ימינו מאחוריו צבוח מלך השמאל, ד"ל דבוי סימן
מוצבה גמור אלא שלא נמלא הדבר מוצבה צפוסקים, ובאסיפת
זקנים פי' אלו מליאות מוצבה צשם הראצ"ד חטוורת בוי סימן
מעליא, אך אין הכרח בדבריו אי בוי סימן מוצבה או סימן חמנטי,
דדבריו שם הם למ"ד סימנים דלאורייתא ולדידיה מהני סימן חמנטי,
וצודאי דחטוורת בוי סימן חמנטי דכל שינוי בגוף בוי סימן חמנטי,
וחטוורת בוי מוס גמור לגבי כהנים כמ"ש הרמב"ם צפ"ה מציאת
מקדש ה' י, אכל לדידן דסימנים דרבנן י"ל דחטוורת לא בוי סימן
מוצבה גמור, ומ"מ סימן חמנטי בוי.

ובמחר"ם שיק סי' ל"ע כתב על הסימן שמאחוריו היה צד ימין
צבוח יותר מלך שמאל, וראה הרב השואל לומר דכיון
שחמנטי המקום לומר צד ימין בוי סימן מוצבה לדעת הרד"ך, וכתב
עליו דזה אינו דהא כתב החתם סופר צבי' סי' קל"ז דהיינו דוקא
אם הסימן מלך עליו הוא מילתא דלא שכיח אצל צמידי דשכיח
לא מהני למאס מקום, וכן לפי"מ שכתבנו במקום אחר ד"ל דלמאס
מועיל משום דמקום בוי סימן ומלרפין צ' הסימנים, וזה שייך רק
צמקום שהוא סימן צינוני שאינו שכיח, אכן צ"ד אף אי נקרא
סימן צינוני מ"מ זה לא מקרי למאס מקום דדוקא צדכר שאפשר
שיהיה בכל הגוף כגון שומא אז אם מלמאס צדכר מן המקומות בוי
סימן מוצבה דרחוק דצדכר שיתרמה כן בגוף אחר צאותו מקום,
אצל צ"ד שאם יתרמה גם צא"ש אחר צד אי צבוח ע"כ יהיה צאותו
מקום או צימין או צשמאל ואין כאן דבר רחוק יותר שיהיה צימין
יותר מצשמאל ולא בוי רק חד סימן ולא מקרי כה"ג למאס מקום
בו, ומ"מ היה נראה דחשיב כסימן צינוני.

ובשוואל ומשיב מהד"ל ח"ג סי' קי"ב צאותו יידון עצמו כתב דאף
אם נחשבהו לסימן מוצבה מחמת למאס המקום, יפה כתב
מעלתו שזה אינו סימן מלך עליו דהדבר שכיח בהרבה אנשים.

ובאמרי אש סי' כ"ט כתב צנזנו דזה שהעז למאס מלך איך היה
הולך חטוורת צנצ הנמלא מימין לשמאל אשר לדעת הרד"ך
והצ"ש צשומא מלומלמת בוי סימן מוצבה וא"כ גם כאן היה נראה
כן, אצל אין נראה שידע העד שהיה כן צמת הזה צחייו דמן הסתם
לא ראה רק שהיה לו חטוורת אצל איך היה הולך מימין לשמאל
אינו יוכר כל כך כשהיה לבוש, ועכשיו העיד רק מה שראה צמת
שהיה ערום צעת עהרתו, רק נכד אמו העיד שצבר לו שהיה צימין,
אצל עדות על המאס אין כאן כלל, אך עכ"פ בוי החטוורת סימן
צינוני.

ובכתב סופר רס"י כ"ה כתב דהסימן שצכתף שהיה צד אי צבוח
משל חברו הוא לכל הפחות סימן חמנטי. [והוכפלה חשו'
זו שם צבי' ל' מלה צמלה]. וע"י לקמן אות קל"ה מהקבלת יעקב [לר"י
מקלרין] סי' ו'.

ובחתם סופר ח"ב סי' קל"ח כתב דגנן הוא סימן גרוע ואין לסמוך
ע"ז.

סב. טביעת אצבעות. צירחון הפרדס תמוז חשי"ג סי' ס"ד יחא
הרב ר' דצ צורשעין לדון דיש לזהות אדם מת אשר

אוצר

לוח הסימנים אות סב-טט

הפוסקים

לומר שז' הטביעות דומות להדדי ממש, ונראה דכמו שז' הראש
 צ"י תנוקה סי' ג' דאעפ"י שאינו צקי בחילוקי מראות
 דמים טהורים וטמאין, מ"מ צ"י דמים שלפניו יכול להבחין אם הם
 שוין או משונים במראיתן ע"ש, וה"נ צ"י כיון ששניהם בפניו אנו
 בקיאים בלי ספק, ואף שאין מקיפין מנסה לדקא, כבר חילק בגבול
 יהודה ה"ל דשם ההבחנה קשה מאד בסיבת קוטן מהות הנקב
 והעדר שרעוטיו ע"ש, משא"כ בבאן שיש לנו עסק רק עם לורות
 הגדסיות כקו יסן או עקום ושזור וסגלגל ולולייני וכדומה, שפיר
 אנו בקיאים וכו', ומכ"ש אם צ"י עדים קובעים את הדמיון דודאי
 אין לחשוש, דבשנים אין חוששין לצדמיו וכו', ומכל ה"לן טעמי
 ובנידוק שידוע שהנאכזר ה"י בדרך הכיחא בלחותו יום שמלאו שם
 הרוג, ובמיוחד צ"יורף שאבד זכרו יש ללמד להחיר את האשה אם
 יסכימו לזה צ"י רגלים מוצהקים וכו'.

ושם בחוברת א' חשתי תשי"ד סי' ג' האריך הרב מהר"מ מרמיונסקי
 אצ"ד דמ' ווערנאן דאין להסחפק כלל צ"י וזדאלי הוי טביעת
 אלצטות סימן מוצהק שיש לסמוך עליו להחיר כמו נקב צ"ד אות
 פ', כיון דכבר צדוק ומונסה שאף א' מאלפי אלפים של מקרים
 שנחצרו בכל העולם לא נמצא דמיון צ"י טביעת אלצטות של
 צ"י אנשים, ואין שייך לפקפק על נאמנות הרופאים צ"י כמו שפקפק
 הרד"ב ה"ל, כי הלא כל מי שעינים לו יוכל לראות ולהבחין אם צ"י
 הטביעות דומות זו לזו, וכל רב צעיר יכול לראות כל המליונים של
 טביעת האלצטות שיש לממשלות מן המוכן ולהוכיח באמתת הענין
 צ"י טרחה והולאה גדולה וכו', ויותר מזה יש לדון שגם במקרה
 של עדות מלד א' וטביעת אלצטות מלד שני יכריע הדין של
 טביעת האלצטות את הגדת העדים, והיינו אם צ"י שנים והעידו
 שמת בעלה של ז', ואח"כ צ"י אדם ואומר שהוא בעלה, ועצמית
 אלצטותיו דומות צדוק לזה שהניח צ"ד טרם שהלך ממנה, למה
 לא נימא אתי בעלה וקאי ואת אמרת לא תלא, דמה אם הכרת
 הפרטוף מועילה אף שאפשר שיכיו דומים במקרה א' מני אלה, מכ"ש
 בטביעת אלצטות שעינינו רואות שלא נמצא דמיון ושויון אפי' צ"י
 אחים חלומים דודאי נימא אתי גברא וקאי וכו'.

סג. מבור גדול. כתב צגנדי כהונה סי' ה' דהסימן שהיה לו עזור
 גדול עד מאד שאין שכיח בן בשאר בני אדם מקרי עכ"פ
 סימן אמנעי.

סד. שערות מוקפין סמוך לטבורו. כתב צעין יחזק סי' כ' אות
 ה' דאפשר דהוי כמו סימן אמנעי, אך אין זה צדור
 כל כך.

מערכת י.

סח. ידיים רחבות ומלאות. כתב בשואל ומשיב מוכת"ל ח"א
 סימן ר"ח ידיים רחבות ומלאות הוא סימן גרוע דמלוי
 הוא.

סו. ידיים שעירות. ע"י צעצות יעקב ח"צ סימן קט"ו דנראה
 לכאורה שמחשיב הא דידיו שעירות לסימן אמנעי,
 דז"ל שם: וכ"ש לפי"ד גדולי פוסקים אחרונים דאפי' סי' אמנעיים
 מנערפין יחד וסומכין עליהם, מלבד שאר סימנים כגון הכרת זקנו
 ושערו וידיו שעירות שהוא סימן של יחזק צבנו ולוארו קלר ועצ אף
 שאפשר לומר דלא הוי סימנים מוצהקים וכן שערו וזקנו כמ"ש
 בצמח לדק סימן מ"ה, מ"מ לא גריעו מסימנים אמנעיים דמנערפין
 יחד, עכ"ל.

ובמנחת אלעזר ח"צ סימן כ"ה בחשתי ה"שניה של זקנו הקשה על
 השבועת יעקב דמה ראייה היא זו מילחק דאיכא לא היה
 לריך להכיר רק צינו וצין יעקב, משא"כ אשה שנעלם בעלה
 שיש ספק. צינו וצין כל העולם אין ללמוד משם, וכ"כ צפ"ח סי' ק

ק"ב צצין צ' אנשים להכיר א' מחצרו ו"ל דמהני אפילו סימן גרוע
 כ"ש, [וע"י בלוח"פ סעי' י"ח סי' קמ"ו אות צ'], ובאשה שנעלם
 בעלה ודאי לא מהני.

מערכת ב.

סז. כבד פה. כתב צאור גדול סימן נ"ב דהסימן שזה המת ה"י
 מדבר בכבדות [וצגנ"ע כתוב שם: שהיה מדבר קלה
 בכבדות], הוי סימן גרוע כארור וגוף. וע"י לעיל בלוח מ"ח מחוטם
 נמוך.

סח. הברה ע"י כתב ידו. צענ"ג יו"ט סימן ק"ל דן אם ראו לא'
 שכתב מכתב ולא נודע מי הוא ומת, אם יועיל מה
 שמכירים כתב ידו להעיד על אשתו, דלכאורה אם לא חתם יש
 להסתפק אם אפשר לסמוך על הכתב, ואף דמונאין ממון ע"י קיום
 שמדמין חתימה לחתימה ואפילו היכא דכבד"ל עו"ט מווייף אף
 לשיטת ר' אביגדור כהן שהביא הש"ך בסימן מ"ו סק"ע דהיכא
 דטעין מווייף צ"י קיום מה"ת, ואפי"ה מפקין ממונה ע"י קיום
 החתימה, מ"מ הא כתב הרמ"א שם בסעיף ז' דמקיימין חתימה
 מספר שכתב אבל לא מאגרת שכתב, וכ' הסמ"ע בטעם דאין אדם
 מדקדק בכתובת אגרת וכתבו משתנה לפי הקולמוס והנחילה, וכן
 הביא הש"ך שם ראייה שאין מקיימין מכתב שאינו חתימה, [וגפ"י]
 אין להעיד מזה צ"ד על אשתו], מיהו נראה דודאי אם ראו"ן בן
 יעקב חתם עלמו בעד ואנו צאין לקיים חתימתו מחוך כתב שכתב
 צ"י חתימה אז אמרינן דבכתבו לא דקדק אבל בחתימתו מדקדק,
 ולהכי [אפילו] אם חתימתו שצאה לפנינו דומה ממש לכתבו שג
 ראו"ן בן יעקב אי"י ראייה שזכ חתימתו של ראו"ן, אבל אם ראייה
 כתב ידו מחוך מכתב ומכירין שזה כתב ידו, שפיר הוי הכרה,
 דדוקא מחתימה לכתב נמצא שינוי אבל הכתב גופא שמכירין מהני
 שפיר והוי כמו סימן, ואפשר דהוי אפילו סימן מוצהק להעיד על
 אשתו, דבעדות אשה נמי סמכין על קיום כדאמרינן צירושלמי
 מלא כתוב בשטר פ' מת משיאין את אשתו וכתב הרמב"ן דהיינו
 במקוים וכו', ע"ש שצ"ק זה לשאר לדדי הכיתר.

סט. והאם יש להתיר ע"י דימוי כת"י הנהרג לכת"י בעלה.
 בבית אפרים סימן ח' [מדף ל"ג א'] לידד שיש להחיר
 ע"י דימוי חתימות השוין משני שטרות ונקצוע ע"י שבעלה הוא זה
 שמת, וכתב שאין לפקפק מהא דקיימ"ל שאין מקיימין ע"י דימוי
 החתימות אלא משני שטרי שדות וכו', דהיינו דוקא היכא שאינו
 מקוים, משא"כ היכא שמקוים וידוע לנו שהחתימה אמת אז
 מדמינן לחדא חתימה וסגי צהכי וכמ"ש הש"ך בסימן ס"ו סק"ג,
 ולכן היכא שהמלוה שהחתימה הזאת אללו אומר שלקה חתימה זו
 מבטל האשה, או שעדי קיום מעידין שבעלה חתם עלמו לפניכם
 מהני לדמות החתימות, ואעפ"י שדעת רב שרירא גאון היא דבחתימת
 יד הלוי אין מקיימין משני שטרי שדות, כבר חלקו עליו צפ"ח
 והעור, והש"ך כתב שכ"ה גם דעת הר"י והרא"ש הרמב"ם והסמ"ג
 ע"ש, ונראה שכן הוא גם דעת החוס' בכתובות כ"ח ד"ה קיום
 דמהני כך קיום מדאורייתא ולא מטעם קיום שטרות דרבנן כו',
 ואף דלכאורה קשה לדחות דברי הגאון וצפרט צדבר ערוה החמורה,
 ובצ"ח תופס דברי הגאון עיקר אף לענין דבר שצממון, מ"מ נראה
 פשוט שגם הגאון מודה צ"ד דשפיר מקיימין ע"י דימוי, דהא
 לענין עדות אשה יש להקל טפי מצדני ממונות, וכיון דמקילין בעדות
 אשה אפילו מפי עצד ומפי שפחה מכ"ש שיש להקל צ"י, דהא היכא
 שצריך קיום מדרבנן עכ"פ מקיימין צכ"ה, ועוד נראה דע"כ לא
 אמר רב שרירא גאון אלא דוקא היכא שהלוי עו"ט מווייף, משא"כ
 היכא דליכא מי שמכחיש וכו', [וע"ש עוד מה שנחה לחלק צ"י עכ"פ
 בגוף החתימה לעצ"ע ע"י הרגילות, והאריך צ"י גם צר"ח י']
 וגם

אוצר

לוח הסימנים אות סט-ע

הפוסקים

להוציא ממנו מיד בעלים מאיסורא וכמ"ש הר"ן בתשו' סי' כ"ג ע"ש, רק דיש להשיב דלמא שויו הכתב הוא רק סימן דרצון, ואף דמהני בקיום שטרות משום דהוא ג"כ רק דרצון, מ"מ מה נענה לשיטת הר"י שכתב כחצות דף כ"ח ד"ה קיום הסובר דאם הצע"ד מכחישו וטוען מזויף הוא קיום שטרות דאורייתא, ואפ"ה שיטת הר"י שם בד"ע ח' דר"מ ורצון פליגי בשאין הנוה מודה שכתבו ואפ"ה ככתב ידם יולא ממקום אחר לכו"ע אין נאמנים ומוציאין ממון, וע"כ דהוי כסימן מובהק ולא חמירין דאיתרמי כתב ככתב וכו', וה"ל בג"ד וכו'. וע"ש עוד מזה בס"י י"ט.

ובמרחשת סי' ז' כתב דשנמלאו מכתבים אלל הרוג יש לגרף להיתר מה שמדמין כתב ידו מהמכתבים שנמלאו לשאר מכתבים הידועים שהם כתב ידו, דאף שהקלה"ה בס"י מ"ו סק"ה העלה דדימוי החתימות אינו אלא מדרצון, אך הרי הביא שם דסמכין על דימוי החתימות גם באיסור דאורייתא מהא דיר"ד סי' רכ"ח, ונמלא דדימוי החתימות הוי סימן מובהק, אלא דמ"מ לא מהני דימוי החתימה של הלוה משום דבממון אין מוציאין גם בס"י מובהק ע"ש, וא"כ שפיר יש לסמוך על דימוי גם באיסור אשת איש וכו'.

ובעולת יצחק סוסי" ק"ל בעגונה שציוסם נדדי בהיתר שלה הם על המכתב שנמלא אלל הכת שכתב לשלוח לאשתו דהוא מכלים דלא מושלי להו, ולא ה"י חתום עליו, רק דימוי כתב יד המכתב נכתב ידו פנקסו צדיחו ובמקום עבודתו, אחר שזן אס' יש לקיים ע"י דימוי מכתב נכתב וליין לע"י צהו"מ סי' מ"ו סעי' ז' ובש"ך שם סק"י, כתב דע"כ יש לחלק בין זה לקיום שטרות ואף להצביח יד, דהתם יש לחוש לזיוף, משא"כ הכא לא שייך זיוף, גם לקיים מאגרת מקיל הש"ך אף בשטרות, ועוד ג"ד לא דמי לכתבת יד, דהתם לריך קיום מדאורייתא, משא"כ הכא לפי"מ שהעלינו דבכלום דלא מושלי הוי רק חשש מדרצון וע"י בקלה"ה סוסי" מ"ו, ועוד דאף לדעת הש"ך כיון דבשטר בעדים מקיימים ע"י דימוי כתב נכתב, ע"כ דלא גרע דימוי מסימן חלנטי לפחות כיון דמוציאין ממון ע"י זה, וא"כ יועיל לנו סברת הה"ל דלשאלת יחיד לא חיישי, וה"ל דומה לשאלת יחיד, דהיינו שהא"ס פ' אשר שם משפחתו פ' שצ"ו כתבו הוא כך וכך השאיל את הפאס ועוד כתבים לאיש אשר שמו וזיור כתבו דומה לשלו. וע"י מ"ש באהעזר סי' ע"ז בנדונו להחזיר ע"י דימוי כתב יד הנהרג משאר מכתבים שלו.

ע. בחובת קעקע כי צדית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' ל"ה [דנ"ד ח']. דהסי' שהעידה האשה שהי' על יד ימין בעלה למענה מפיוסח הוד נלד פנים אותיות מספרים ככתבת קעקע וגם כחציות ב' חרצות, וכן העידו עוד אנשים וא' אמר שהמספר הי' 843 וכו' מספר השנה שנקלח לנצח, וכן מלאו בהנעצט, הנה צוה אף אס' לא נדון זה לנ"מ ממש מ"מ נראה דסי"מ הוא מלד הזקת כמה אותיות והצויר של החרצות, דאף אס' יזמן סי' זה בא' חלנטי חיל שנקלחו בשנה זו, מ"מ ודאי דאי' חלנטי הם נגד כל האנשים, גם נראה דכיון דישראלים מזהירים על כתיבת קעקע, וזה הנעצט ודאי ישראל הוא דהרי ראובו מהוב, גם כיון שהי' לבוש צמלצושי ישראל וגם לזיות, א"כ ודאי זהו בעלה דידענו צו שהי' על צפרו כתיבת קעקע, ולא אמרי' דלמא ישראל אחר הוא שכתב על צפרו קעקע, דאחזקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן, ועל כע"ז סמך צמהר"ק סוף שורש קפ"ה להחזיר עגונה ע"ש, ואף דאיכא למימר שמה הוא עצמו לא חקקו לא אחרים עשו לו כן ולא אינו חייב מבי"ת, מ"מ אסד"ר איכא בכל ענין כמ"ש הש"ך ביר"ד סי' ק"פ סק"ד, והעובר על אסד"ר נקרא רשע כדאי' ציבמות כ' ובגדה י"ג, ושפיר שייך לומר אחזקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ואס' הוא הוחזק כל ישראל מי הוחזקו.

ובאגודת אוזב [לבעל מרה"ל] סימן י"ח אות ל"ד על דבר הסימן מהחתימה שעשו לנאכד בין החתולים כדי שלא יצרה, והיה ציד ימינו סמוך לפס היד צחוק רוחם האלצט, כתב דפשוט דלא הוי סימן

וגם מדברי ר"ת שהביא המרדכי בפ"ב דכתובות [אות קמ"ו] אף דמשמע ממנו דמה שמקיימין ע"י דימוי אינו רק מחמת קוגל דקיום שטרות, וגם צ"ל העיבור דף ל"ה כתב בשם רב האי דלא על כל אדם ראוי לסמוך כשחומר זו דומה לזו וכו', אך נראה דכל זה דוקא היכא שהלוה טוען מזויף דלאו יש גרל"ד וכו', ועוד שאף ר"ת לא אמר אלא דחיישין דלמא מחמת חמדת ממון ערה וזיף, משא"כ צוה שעל עדות אשה הכל נאמנים, וע"י ח"מ בתשו' סק"ה וכו', אלא שעדיין אינו חוכך קלה דאפשר דאף שלענין ממון סמכין על הדמיון מ"מ לענין איסורא י"ל שאין אנו בקיאים [בהקפ"ה], וכי בשביל שאנו מדמין נעשה מעשה להקט באיסורא ח"ה, וכבר נפסקה הלכה ביר"ד סימן ל"ו לענין נקבים צריחה וצבני מעים שאין אנו בקיאים בהקפ"ה וכו', ואס' כי שיש לחלק וכו', מ"מ נראה דבג"ד לריך להשיב צ"ד לענין צדי השטרות ולשקול בפלס מאזנים אס' הם שוים ממש, וכמ"ש לעיל בשם רב האי גאון דלא על כל אדם ראוי לסמוך כשחומר זה דומה לזה, ואף שזהו לנעול דלת בפני הזיפנים, מ"מ פשיטא דגם בג"ד לריך דקדוק גמור צוה, כי על שמו ושם אצו לחוד נראה שדעת כל גדולי הפוסקים היא שאין לסמוך להחזיר וכו'.

ושם בס"י ט' בתשו' הרא"ם מרגליות [וכבר נדפסה גם בתשו' הרא"ם ח"ג סי' י"ב] כתב בעובדא זו דבענין דימוי החתימות אין כל הדמיונות שוות, דאס' הם דומין לגמרי וצפרע צבני אדם שאינם יודעים לחתום כראוי וכותבים אותיות קטועות ועקומות עקושות ומלופפות ואינם יודעים לסדר האותיות כראוי, באלו וכו"ו צ"ל אס' צי החתימות דומין ממש הוי לענ"ד סימן מובהק כמו נקב יש צלל אות פ', וכן הדבר הזה בקטוע ועקום או נקודה יש צלל אות פ'. וע"י בתפארת נצי קח"ע סי' ל"א.

ובספר יהושע סי' ק"ו לידד ג"כ להחזיר באלוה הנידון של הכית אפרים ע"י דימוי החתימות, דהרי פסקין צהו"מ סי' מ"ו דאי' מדרכי קיום שטר הוא ע"י שמדמין החתימות זו לזו ומוציאין ממון ע"י, וא"כ גם בג"ד יש לסמוך ע"י, ואין לומר דשאינו איסורא מממנא, דהא כתבו החוסי' ציבמות דקט"ו גבי ננאי בר חצי דשפיר פשעינן איסורא דלא הוחזק מממנא דהוחזק, וכיון דלגבי ממון מוציאין מן הלוה אף דהוא נוהם שהוא מזויף דהוי כהוחזק ואיך ליה חזקת ממון, ק"ו בלא דהוי איסורא דלא הוחזק [וע"ש איך הוי בנדונו לא הוחזק], ועוד דגבי גט תנן נמי דאס' יש עליו עוררין יתקיים צחותמיו, והכי פסקין צשו"ע סי' קמ"ב, ומדלא מפלגין שמה צמה לקיימו, משמע דבכל מיני קיום דמהני גבי ממון מהני נמי גבי גט, ואין לומר כיון דקיום שטרות דרצון הקילו, דהא בלמא כתב הר"ר אביגדור כהן, הוצא צסמ"ע ובש"ך סי' מ"ו סק"ט, דהיכא שהצטל טוען שהוא מזויף לריך קיום מדאורייתא, ואפ"ה לא מלאנו מי שחולק ויאמר דקיום כי האי לא מהני גבי גט, אע"כ דמהני מדאורייתא, וכן נראה מדעת הש"ך שם בס"י ס"ט סק"ג שכתב דכל הפוסקים חולקים על רב שרירא גאון וסוברים דאפי' גבי כתב יד של הלוה מהני קיום כי האי, אף דלגבי לוח גופיה לריך קיום מדאורייתא, וא"כ נראה בעיני דאפי' מדאורייתא מהני ואפי' היכא דאיכא חזקה דממנא וכו'.

ובנשע שורק סי' י"ח באיש שהי' נקרא צעיר פ' צסם שאמועל שווארץ ועצא את אשתו, ואח"כ כתב אגרת לבתו וחתם עלמו צסם הכ"ל, ועוד אגרת כתב לאשה אחרת צסם אחר, והכתב והחתימות דומות זו לזו, וגם חתימתו שחתם עלמו על תעודת הנשואין שוב לכת"י וחתימת המכתבים, ואח"כ נתפס האיש ואיצד עלמו צבית הסוברה, כתב דאס' ידוע שזה האיש שכתב לאשה האחרת הוא הוא שחתם צתפיסה, א"כ זהו בעלה של האשה, כי שווי החתימות יש לדון כסימן מובהק, שהי' מוציאין ממון ע"י קיום שטרות שכתב ידם יולא ממקום אחר, וזה ודאי שצעיקר הדין חומר

אוצר

לוח הסימנים אות ע-צא

הפוסקים

ובנפש חיה סימן ד' כתב בנדון דמה שהחשיב מורי הג"מ שמואל זיננויל העליר זה שהכירו הכתמים האדמדמות על רגליו לסימן חמלני, ולירק זה לסימן המוצהק שזכרנו וכדעת מהר"ל מפראג, לדידי מספקא לי עובא, דכרי איתא בנוצ"י סימן י"א דכתמים בצפר לא היו רק כמו שומא שעשויה להשתנות, ובשטמ"ק לז"מ כ"ז הוצא צמם הראצ"ד לחלק בין שומא לשאר סימנים דשומא לא היו רק צעור ולא בצפר ע"ש, אך כתמים ג"כ אינם רק שינוי צעור ועשויים להשתנות, וכ"ש צנ"ד שאשתו לא הייתה יודעת מהכתמים רק [שאוחרת] שהיה נעשה לו לפרקים כמו „רוזע" [ורוד] על רגליו ודימו דמחמת טורח הדרך נתעורר לו זאת, וא"כ הוא צודאי כדבר העשוי להשתנות מעת לעת, ואף דבצ"ש צסקע"ד הביא דרושם ולקח אינו עשוי להשתנות, אפשר דרושם ולקח הוא בצפר ולא צעור, ובח"מ סק"ג צסוף החשו מוצור דע"י העצירה נעשו צפניו צהרות, וכן כתמים, אגמא דע"י עצירה יכול להשתנות כתמים גם אחר המיתה, וצודאי גרע זה משומא ולא היו אפילו סימן חמלני.

ובשו"ת מהר"ש סימן ע"ו פסק ג"כ על סימן הכתמים שצנודנו כי אולי עשויים הם להשתנות או מזויים הם צפן גיל, כי שאל את פי האשה והשיבה שהיא אינה יודעת אם נהוו מחמת חולי או שהם מלידה.

ובנודע ביהודה סימן כ"ט [צד"ה אלא] כתב דהסימן שיש לו כתם אף שפירע על איזו יד מ"מ זהו דבר השכיח עובא ולא מיקרי סימן מוצהק.

גם בדברי חיים [לר"מ מלאח] ח"צ סימן ס"ב כתב דהסימן מהכתם שעני כחפו אינו סימן כלל דשכיח הוא צהרבה אנשים. ובמהר"ש [ענגל] ח"א סימן מ"ט כתב צנודנו דקשה נחשוב הכתמים לסימן מוצהק, אך יש לדון בהם מלד למאוס המקום דהא יש סוצרים דל"מ מהני גם צסימן גרוע.

וע"י בפ"ת סקק"ג מהכתמים ח"א סימן ל"ב, דדבר צהרות אדומות ושחורות. וצבית יחזק סימן פ"ג אות ז' ע"ד מה שאמרה העגונה שהיה לצענה נקודה אדומה וז"ל איין ליגזהאלן קאפ [כגודל ראש גפרור] על השדירה, וע"א וכן החשה חומרים שכן מלאו אלל הנעצב שפנינו, כתב דל"ע אם זה היו ס"מ, דהוי דרד"ך הסוצר דשומא צנ"מ היו ס"מ ה"ה כתם היו סימן, אבל להרשד"ס וגמ"צ דשומא ל"ה ס"מ [אפילו צנ"מ] כ"ש כתם דל"ה ס"מ, דרש"י פירש בגמ' שומא עש"ה היינו ממריחה, ומשמע דמכ"ע אין לסמוך אף אם מלאו המראה כמו שהי' צחיים דאולי זה הנמלא אחר הוא וצחיו לא היה לו המראה רק שנשתנה, ולשיעור זו אף צכתם אין מעידין, וגם לפי הנוצ"י רס"י י"א שמלמד דע"כ לא פליגי בשומא אלא צמראה בלא עז"ע אבל צעז"ע דהיינו שמכיר השומא מהני לכונ"ע, מ"מ צנ"ד העד לא ראה אף פעם את הכתם צחיו הנעצב ועל כרחק שלא הכירו צעז"ע, והאשה אף שהכירה צעז"ע הרי לא ראתה רק אחר חצי שעה מהרגע שהעלוהו מהמים ולא מהני עז"ע צב"ה"ג וכו'.

ושם צסימן ע"ג אות ד' על אמירת אב הנעלם שהיה לבנו כתמים על הרגלים, ור"ה הרב השואל לחלק דדוקא מראות כחולות שמשתנה לפעמים הוא דלא היו סימן אבל שחורות היו סימן, וכתב לו הצבית יחזק דכתמים סימן ל"ב [הג"ל] מוצור דאף שחורות משתנות לפעמים אחר מיתה, הגם שכתב שם דיכול להיות שנשתנה מחמת שדגים אכלו צרגליו, וא"כ צנ"ד שהי' לבנו מגפים על הרגלים לא שייך לומר כן, מ"מ לעשות מזה סימן מוצהק לא נהירא, וצח"ס סימן פ"ח מפלפל ג"כ אודות הכתמים שאמרה אמו של המת וכתב דלא היו סימן מוצהק, תם קשה ללרף זה לעוד סימן כיון שיש לחוש שנשתנה אחר שהולידהו מן המים וכו'.

וצאצני

סימן מוצהק, ואפילו סימן צינוי אינו מאחר שנודע שגורמים מאכשי חיל להרפתים היה כן בידיהם וכתובם יהודים רבים, אלא שיש לנו לדון בזה מחמת למאוס המקום.

ובמשיבת נפש [הראשון] סימן ל"ג אחר שכתב ג"כ דהרושם כמין חותם שרשמו לו צהיותו צהיל להרפתים אינו סימן כיון דזה שכיח בין החיילים, כתב עוד דגם הנמאוס צזה שהיה סמוך לפס ידו צמקום שדרך להיות מכוסה צשורול, נמי נלו סימן מוצהק הוא וכו', דאולי מקום ידוע להם נהחמים צמקום שקרוב נהחגלות כדי שגא יעלים הסימן.

עא. כתמים ובהרות. צתשו צעל התיו"ע שצו"ת פני יהושע ח"צ סוסי"ג י"ג כ' ע"ד הסימן שאמרה אשת הנענש שהי' מתחת צ' זרועותיו צרחוק קלת כתם עגול כמין עצעת והוא ירוק כחלמון צילה, הוא סימן מוצהק ציורא.

ובפני משה [לר"מ צננשה] ח"א סימן ל"ו ע"ד מה שאמרו הגוים שהכירוהו צעז"ע ונחנו צו סימן צהרת גדולה צחזבו, וכוועד לפנינו שצאמת היה לצענה מהיים צהרת צחזבו, כ' [צד"ה א'] דנראה דזה היו סימן מוצהק, דלא היו כשומא דמלוייה היא צפן גיל, אבל צהרת גדולה וצפרע על הצהר אינה מלוייה, חמם כיון דענין מוצהקות צסימנים תלוי צשיקול דעת גדול, לא אסמוך על דעתו זולתי על הסי' המפורשים צנודנו הראשונים או האחרונים.

וע"י פ"ת ס"ק ק"ג מה שהביא מגדול אחד [והוא הרב ר' נפתלי כ"ץ] צחוט השני סימן ל"ו שחשב לצהרות כחולות וירוקות על רגליו נס"י מוצהק, ושטעמו הוא משום דהוא מפרש דברי הרמ"א צמ"ש וה"ה לרושם שגופו היינו דהוי סימן מוצהק. [וכמו שהוצאו דבריו לעיל ס"ק קל"ח אות א']. וכהו צדברי הר"י כ"ץ אינו מוצור להדיא דקאי על צהרות כחולות וירוקות אך כן מוצור מדברי צעל חוט השני שהשיב עליו. גם צגליא מסכת סימן ע' אות צ' [והוצא צפ"ת הג"ל צקילור נמרץ] נעם לומר דכתמים על הרגלים היו ס"מ וגסחויי מהר"י כן צצחוט השני הג"ל, וכ' ג"כ דפשטות דברי הרמ"א משמע דמכ"כ וה"ה לרושם הוא כהלצות, דס"י רושם היו ס"מ, וכדמסיים אח"ז אבל שיניים גדולים וכו', וצפרע שהיה כאן ל"מ סוצי לקרסוליו סוצי סוצי.

ובמשנת ר"א [צר כהן] סימן ח' אות ז' ע"ד הכתמים צרגלים צרגל ימין תחת „החיקרע" [והוא הצפר העצ צצין הקרסולים לצרך] וצרגל שמאל אלל הצינודצין [הענש צצין הקרסול צצרך] הביא דברי הרמ"א וה"ה לרושם כ' ואחר שכתב דיש לפרש צדברי הרמ"א שני פירושים, והביא מש"כ הע"ז דיש לפרש כשני הפירושים זה תלוי אם מזכיר ל"מ [כמוצא צצה"ט ס"ק ע"ו], כתב ולדעתי נראה דודאי משמעות דברי הרמ"א וה"ה לרושם קאי אהא דהוי סימן [היינו אחוטמו עקומה הרבה], מדמסיק אבל שינים גדולים וכו', ואי גם מקודם מיירי מהא דלא היו סימן הול"ל וכן שינים גדולים, וא"כ צכתמים אלו שזומאם מקומם היו ס"מ [אף] לדעת הע"ז.

אולם צעל חוט השני צסימן ל"ו [הוצא ג"כ צפ"ת סקק"ג הג"ל] חלק על הר"י כ"ץ וכתב דצהרות כחולות וירוקות על הרגלים לא היו סימן להחיר, וע"י צפ"ת מה שהביא צטעמו משום דהוא מפרש דברי הרמ"א דרושם לא היו ס"מ, וע"י צדבריו ציתר אריכות לעיל ס"ק קל"ח אות א'.

ובנודע ביהודה סימן י"א כתב דכתם אינו אלא שינוי צעור, והוי כמו שומא דעשויה להשתנות. וצמאשת צינומין סימן ס"ח צרושם של כתם כתב דלא נ"ל להחיר את האשה ע"י סימן הרושם, כי צצר כצחתי צתשו אחת דרושם היו סימן שאינו מוצהק, ואין לסמוך עליו להחיר א"א לעלמא. [ע"י צדבריו לעיל ס"ק קל"ח אות א'].
[א']

אוצר

לוח הסימנים: אות עא—עט

הפוסקים

מערכת ל.

עב. היתה הלסת מעט גבוהה מן הלחי העליונה, מסתפק
בזה הנוצצת רסי' מ"ז אם מוחשז סימן.

עג. סדק בלחי. בדברי חיים [לר"א לוירבך] סימן ו' נטע
שהגידה אשתו שהיה לבעלה סדק בלחי התחתונה בשפתה
והיה צנצר הלחי מצפנים, כחז דכוי סימן אלמעי, גם כיון שהגידו
שהסדק היה בלחי במקום ידוע, בזה סוצרים קצת דכוי סימן מוצבק.

ובמהר"ם שיק סימן מ"ז כחז דהסימן שהיה לו על הפנים מלד ימין
של הפה למעלה וסמוך לשפה גומא חלולה מעבר לעבר
ונגלו השנים דרך שם, ומשם ילא סדק ארוך קצת מן הפה ולמעלה
משוך קצת עם ללקת עד הפיאה, וגם תחת הפיאה הימנית סמוך
לעיקרן של השערות ה' ללקת והמראה היה כחול, הכה סימן זה ודאי
הוא מוצבק ביותר ומהני אף למ"ד סימנים דרצנן, וגם מלורף לסדק
למלוא המקום.

גם באבני צדק [לר"י עיטלבוים] סימן כ"ב כחז דכוי סימן מוצבק
בנידון זה ונפרט מכה למלוא המקומות.

מערכת מ.

עד. מלבושים המיוחדים ליהודים כפי שהוא יהודי. כי צמעה
נסים צחי' נש"ע דמ"ג עור ד' שצנדרו חין לחוש
דילמא הכרוגים הנמלטים הם גויים דכיון דמלא עמם מלנפת משי
אוכס שזהו לצוש המיוחד ליהודים ולא לזולתם. ועי' לעיל אות י"ח,
ולקמן אות פ"ט ואות ל"ח.

עה. מנין או מקום אי הוי סימן. עי' בסעי' י"ז ס"ק קל"ח אות
י"ז—כ"ד.

עו. מצח בולט, או גדול, או גבוה. כחז בשואל ומשיב מהדורא
שתיחא סימן ע"ז דמה שרצה הגאון מהרש"ק לסמוך
על מה שאמרה העגונה סימן על בעלה שהמלה היה בולט לחוץ מעט,
ואמר דלא דמי לנשואית [מעט] על החוץ דשם דרך להיות גששוית
[וראה בס"ק קל"ו אות ז' ג'], משא"כ כאן אף בגובה מעט ד',
חמס [לי] נראה דאין לסמוך ע"ז, ונפרט דעכ"פ סימן מוצבק אי
אפשר להיות ע"ז זה.

ובמאמר מרדכי סימן פ"ה ע"ד הסימן דמלה גדול עם קרנות
גדולים וגם בולט מעט לחוץ, כחז דכוי סימן גרוע.

ובלבדושי מרדכי תנינא סימן כ"ט כחז דמלה גבוה אפשר דכוי
בכלל ארוך וגוף, ועוד דלא הוי סימן מוצבק ביותר רק
כשאין נמלא כן אי מאלף, ומלה גבוה נמלא ושכית.

ועי' בחתם סופר ח"א סי' נ"א דנ"ה גם נראה, שלירף בנידון
סימן של מלה גבוה.

ובדברי חיים [לר"א מלאנז] ח"א סימן כ"ח צמי שהעידו עליו שהי'
לו מלה גדול דלא שכיח כולי האי, דהיינו ממש עד חצי הראש.
כחז דחינו סימן מוצבק ממש.

עז. נקבים. עי' צלות ל"ב—ל"ד.

עה. סדקים. עי' צלות ע"ג וצלות קנ"א.

מערכת ע.

עט. עיור. צחת"ם סימן ל"ב ע"ד הסימן שעין אחת היתה ריקה
לגמרי מחמת מחלת אצבעות, כי דעור עין פשוט שאפי' סי'
אלמעי לא הוי, ואין זה ענין לפלוגתא המ"ב והע"ז שצט"ז סקל"א
במלוא מקום השומא צעין ימין או באבר פ', דהא ודאי דנקב בלד ימין
כגע או בשמאל לא הוי סימן מוצבק, ואפי' צחיכה פ'. דוקא
במלוא מקום צלות פ', והוא הדין שומא מלמס בלד
ימין

ובאבני צדק [לרמ"מ פאנעטעס] סימן כ"ד כחז על סימן הכתמים
השחורים שצנדרו על צ' הרגלים שידעו רבים מזה והכירו,
דודאי נראה לדוגם עכ"פ כסימן אלמעי, ואף דכחז השני סימן
ל"ו [כנ"ל] כחז דאין להחיר ע"י צהרות כחולות וירוקות צרגל,
וכ"כ הנוצצ' בסימן נ"א, היינו דוקא מראות כחולות שהם רק צעור
ומשחנים לאחר מיתח ולפעמים משחנים גם מחיים, אבל מה שמחכוה
מחמת קלקול הצער בפנים וכנ"ד שהיו שחורות ממש ולא נשתנו
ממראיתם ודאי הוי סימן מעניא, ונוסף לזה מה שמצויר בצג"ע
שהכירו הסימנים היעז צג"ע אשר זה אליס עוצא להחיר העגונה
משום דיש חילוק גדול בין אם הראיה מתפשט בכל הגוף דאפשר
לעשות וצין אם מלמס הראיה במקום אי' דככ"ג ודאי מועיל
העצ"ע על הסימן. [ועי' בס"ק קפ"ה אות י"ב].

ובמים חיים [לר"א רפפורט] סימן כ"ד כחז דכחז שחור צמקום
המושב הוא סימן אלמעי, ובהערך לעוד סימן אלמעי הוי
סימן מוצבק.

ובשפתי אברהם סימן ס"ז כחז צנדרו דזה שהיה לו חלל עין שמאל
רושם דהיינו כחם כמו אגוז גדול הנקרא וועלטשניט נוס,
הוא סימן אלמעי. ועי' בסוף אות ס"א מרושם ממחלת עור.

ובקהלת יעקב [לר"י מקארלין] סימן ו' כחז דקצת יש להקל בסימן
הכתמים אם יתצר שהיה שניו גמור.

ובצמצום מקום הכתם עי' לעיל ס"ק קפ"ט מאות י' וכלאה.

ובתם כמראה הדבש [הנקרא האניג פלעק], כחז הנוצצ' בסימן
ל"ב דהיתר השני דיש לפקפק אם [מלד עלמותו הוא] נקרא
סימן מוצבק ביותר, דמוצבק ביותר לא מקרי אלא שלא
ימלא אי' מאלף כיונא צו, אבל סימן אלמעי פכ"פ הוי.

גם במאמר מרדכי סימן ז' כחז דאין זה רק סימן אלמעי כיון
שהוא דבר הרגיל צמח אנשים. ועי' לעיל ס"ק קפ"ט אות ז'
לענין לירופא לסימני בגדים.

אכן בבית דוד [לרד"ט ממינסק] סימן כ"א כחז דיש לדון עוצא
ע"ז שהנוצצ' החשיב,, האניג פלעק" לסימן אלמעי, דנראה ברור
דשינוי מראה לחוד הוי מהסימנים העשויים בהשחנות אחר מיתח
וכמ"ש בחוט השני סימן ל"ו.

ובתם כמראה כבד [הנקרא לעבר פלעק], עי' בפ"ה ס"ק ק"ג מ"ש
מהחם סופר ח"א סוס"י פ"ח.

בתמי עדשים. כחז צחתם סופר ח"א סימן ג"ח דאפילו סימן אלמעי
נא הוי דשכיחי עוצא בהרבה צני אדם וכוי כארוך וגוף, וגם
דמי למ"ש מהר"ם פדוק בסימן כ' להחיר אשה ע"י סימן ערבה בחוך
העין, דזה ודאי הוי סימן מוצבק, דבחוך העין לא ימלא אפילו צח'
מאלף, אבל בשארי מקומות צגוף לא.

[ובמאמר מרדכי סימן ס"ט מצויר שחתם דכחמי עדשים אפשר
לדוגם לסימן אלמעי, ובשילמס המקום על חיזה אבר היו,
מלטרף זה צהדיה למיחוי סימן מוצבק ביותר, וכחז שם דכחמי
עדשים לא דמו לצהרות קין שצט"ח הכ"ח סימן ס"ד [המוצא לעיל
צערך,, צהרות קין], דצהרות קין הוא דבר השכיח יותר מכתמי
עדשים].

בוהק. כחז בדברי ריבות סימן מ"ב דבוהק חלל הדד סמוך ללד לא
הוי סימן מוצבק. [ובכנ"ג הגה"ע אות ש"ב העיר עליו
דנראה דלפי דעת הרד"ך שילמס מקום [צשומא] מהני,
כ"י מהני].

ועי' צחתם סופר ח"ב סימן ק"ל דמשמע דס"ל דבוהק הוי סימן
אלמעי, וכשאומר שהוא תחת הקדקוד הוי סימן מוצבק מחמת
למלוא המקום.

אוצר

לוח הסימנים אות עט—

הפוסקים

דמשמע דמה דהוי מוס גמור [אלל כהנים] נחשב לסימן מובהק ועכ"פ הוא סי' אמלעי וכו', וידעתי לדברי החת"ס סי' ל"ב [הנ"ל], אכן נדעתי אינו כן. וכ"כ בשאלת שלום תנינא סי' רי"א, וכי דאף לדברי החת"ס נראה דעכ"פ מיהא נחשב כשם אצו [לענין להלערך לשמו וש"ע, עיי' לעיל סעי' י"ח סי' ק"ק ק"נ אות ק"ב].

ובאהל משה [לר"ח מו"ל בחתנין] סי' ו' אות ה' הביא מהמ"ב והע"ז [הנ"ל בדברי הכת"ס] דהוי סי' אמלעי לנידונו בסימן שבעין האחת ויגרה לגמרי, אך מחשו' שצ"ע הרב סי' כ"ה [המובאה בס"ק קל"ה אות כ"ג] הביא דכ"ג הוי סימן מובהק, ושכוכה מחס"ד ללא כהמ"ב והע"ז, וכי באהל משה ללכאורה נראה ראי' לדבריו ממ"ש הרמ"א דיתר או חסר או שינוי בא' מאבריו הוי סימ', והענין מיהא נחשב לסימן מובהק, ואף דמשמע דלהלכות לגמרי דהוי חסר אבר נחשב לסימן מובהק, ואף דמשמע דלהלכות פ"א משנה ה' משמע דעין לא מקרי אבר, מדנא חשיב העינים בין רמ"ה האברים, אך יש להקל ולומר דמ"מ צלשון הפוסקים חשיבו גם העינים כאבר וכו' ע"ש. [ונראה ממנו שם דעכ"פ זה מיהא נחשב לסי' אמלעי, ומלרפ' שם עם עוד סימנים]. [ועיי' נדרים ל"ב ז' דאמרינן שם ולבסוף המליכו על רמ"ה אברים ואזו בן שתי עינים וכו', ומשמע דגם עין בכלל אבר, ומכא' דלהלכות נלכאורה אין ראי', משום דשם חשיב רק אלה שיש בהן בשר גידין ועלמות. ועיי' בערך שינים חסרות מ"ש העין ילחק לענין שן אי מקרי אבר].

ובגבעות עולם [לר"י קובץ] סוס"י ה' כ' דהסימן שהיה עיור הוא מהסימנים המובהקים, ללא גרע מנגזשות שהיה צחוטמו [המובא ברמ"א בסעי' זכ'], או מהיילרש שהיה צראשו שבי' הפני משה דהוא סי' מובהק [המובא בס"ק קל"ה אות א'] ואף שמכ"א ששן כ' דעיניו, "שאש"י" [פ"י מלה זו עיי' לקמן אות פ'] אינו סימ', ודאי לא דמי, "שאש"י" לעיור ממש.

ועיי' לעיל בדברי אמת שבי' דגם מריכות לשיני' דמכרי"ע להלן בס"י כ"ד משמע דעיור אחת עיור חשיב סי' מובהק (*), וכמו שראיתי לא' קדוש. ועיי' ציד אהרן הגביע' אות תמ"ד שבי' ג"כ דמדברי מהרי"ע להלן בס"י כ"ד נראה דעיור הוי סי' מובהק, ובצ"ח הכינס רס"י ס"ב כ' על הגבעות עולם הנ"ל שבי' מדעת עלמו דעיור הוא סימ', דאשתמיט מיני' תשו' מהרי"ע להלן הנ"ל [שלא הזכירו].

פ. עין זולפת טרוטה וכיוצא בו. כתב הרש"ך בה"ב סי' קנ"א דעיורו, "שאש"י" דהיינו שהי' מכניס העין הא' בעד האחרת (**), אינו סימן מובהק כי נמלאים רבים שיש להם כן, ועוד שיש לגמגם [בנ"ד שראו סימן זה עליו צעעת מיתה] דאפשר שאפי' סימן גרוע לא הוי, כי אפשר שהוא מקרה הנמשך מהמת מיתה כי צעעת מיתתו של אדם עיניו כהות עד שאפשר שיראה שעיניו הא' מכניס בעד האחרת, סוף דבר שזה הסימן אע"פ שנראה להחשיבו לסימן, מ"מ אינו סימן מובהק.

ומכ"א

(*) והיינו דכפי הנראה מתשו' מהרי"ט צהלון הנ"ל התיר בנידונו שאמרו שנהרגו השוחט ובנו הצורך עפ"י סימנים מובהקים, שהרי חקר שם בהרי"ט על שלא היה ידוע אם ראו אותם הגוים המעידים תוך ג"י וכי דבסימנים מובהקים שאינם עשויים להשתנות אפי' לאחר זמן מרובה מהני, וכן בסוף התשובה כי ונידון דידן הח סימנים מובהקים, והסימנים היו שם שהשוחט היה עידד ובנו היתה לו כוונה בהחתתו. (וסי' זה של כוונה אף שלא הוזכר במהרי"ט צהלון, הוזכר במהר"ם אלשיך סי' קי"ט שהשיב על אותו הנידון, ובמהרי"ט מקוצרת העובדא עוד בכמה פרטים).

(**) ועיי' בדברי אמת סי' ט' השני [ול"ד טור ב'] שהביא מתשו' ר"י בנבנשת שבפני משה ח"א סי' מ"ג ד"שאי"ה הוא פגע הראות בעין, ושמהרי"ט [ב"ב סי' ל"ו] כתב שהוא כינוי למי שעיניו דולפות ודואבות.

ימין של אבר פ', אבל נקטעה אצבע ימיו או שמאלו לא הוי סי' מובהק, [עיי' לעיל אות ע"ז], ומכ"ש עיור עין דשכיה עובא צימין או צשמאל, ובתשו' צ"י כ' דנקדים הרבה צפנים עיי' חולי אצבעות הוי סי' מובהק, נראה דמדינתו חולי זה לא שכיח א' מני אלף, אבל דמדינתו דמכה מהלכת היא בכל זמן ועידן, א"כ אפי' עיור עין מחמתן שכיח עובא, ומכ"ש צמי שנטבע צמים דאפשר דעיור נמוק צחורו עיי' סיבה מחמת המיתה.

ועיי' במאמר מרדכי סוס"י ז' שבי' בחוך דבריו דסומא בא' מעיניו אינו סימן כי שכיח הרבה אנשים שבהם סומים בא' מעיניהם. ובתשובתו שצ"ד יוסף [לר"י דיעטש] סימן ל"ד כ' דהסימן שנין ימין של האיש המת לפניוהם היתה רעה אין זה סימן מובהק, והרי אף בעין אחת עורת אינו סי' מובהק כי אם כשיולא מלוחה עין פלג וללקח כמ"ש בתה"ד סי' רל"ט [המובא בס"ק קל"ה אות א'].

ובדברי אמת סי' ט' [ול"ה טור ג'] כי דמה שהעידו שהיה עיור מעיניו האחת לא חשיב סימ', וכמ"ש בתה"ד סי' רל"ט דדוקא היכא שמלוחה העין הסתומה ילא לו פלג וללקח עד סמוך לפה, אז הוי כגזשות ששל גבי החוטם, ואף שמריכות לשיני' דמכרי"ע להלן בס"י כ"ד משמע דעיור אחת עיור חשבו סי' מובהק וכמו שראיתי לא' קדוש [ובדלה"ן בסוף אות זכ'], מ"מ החוש וכחישנו, דכמה אנשים יש ללפנים והם סתומי העין. ועיי' לעיל סי' קפ"ט אות כ"ט, מהר"א"מ [מרגליות] ח"ג סי' ג', וס"ק קל"ד אות ו' מהמשפטים ישרים סי' ל"ט שבי' צפשוט דסומא באחת מעיניו לא הוי סימ'.

ובכתב סופר סי' כ"ט הביא גם מהמ"ב סי' ס"ג שבי' דהתה"ד לא החיר רק צירוף סתימת עין וללקח ופלג וכ"א צפ"ע לא, אשר מזה נראה דפשיטא לי' דסומא צעין לצד אינו סימן לסמוך עליו, והע"ז ס"ק ל"א שחולק על המ"ב וכי שא"א לפרש כוונת התה"ד כן, [עיי' בדבריו לעיל סי' קל"ה אות א'], מ"מ מודה לו בזה דעורת עין סתומה לא הוי סימ', ופשוט דאין לומר כיון דאמר צעין שמאל הוי ל"מ ובמעשה דתה"ד לא אמר באחד עין, דכיון דליכא אלא שני מקומות שמאל או ימין כ"ז שכיח קלה, ולא דמי לנמלס מקום שומא באחתו אבר במקום פ' כו'.

אך כי דנראה מתשו' מ"ב דסי' אמלעי הוא דהוי, דהא [אחרי שבי' דהתה"ד לא החיר רק צירוף סתימת עין וללקח ופלג], הוסיף דהגם דס"ל לתה"ד דאפי' כמה סימנים אינם מלטרפים, היינו סימנים גרועים אבל סימנים אמלעיים מלטרפים, וכן נראה דס"ל להע"ז דסי' אמלעי הוא דהוי, לכן כתב [צלשון] דעורת אינו סימן מובהק, ולכאורה ל"ע על הע"ז מש"כ צעט דאינו סימ' משום דעשוי להשתנות מחמת מיתה וגם שכיח קלת דלעטס דעשוי להשתנות לאחר מיתה גם סי' אמלעי אינו, דהא רבא מתרץ צדד תירולא דכו"ע סימנים דאורייתא והכא צשומא עשוי להשתנות לאח"מ קמפולגני, אלמא אי עשוי להשתנות אפי' סי' אמלעי לא הוי, ואפשר י"ל דס"ל כמ"ש הב"ש סק"ע להטור דלחירון צשומא סימ' קמפולגני היינו דלחכמים משום דעשוי להשתנות לא הוי סימ' ביותר אלא אמלעי ע"ש, או י"ל דהע"ז ס"ל צעורת עין סתומה דבעלממות הוי סימ', אלא משום דעשוי להשתנות לא הוי רק סי' אמלעי, וצירוף טעם שני דשכיח קלת נעשה סי' גרוע, אך י"ל דהע"ז לא פירש דעשוי להשתנות מחמת מיתה אלא צעורת וסתימת עין, דזה אפשר שצ"ל לאחר מיתה ונסתם מחמת מיתה, אבל צשומא בא' מעיניו דבר זה בודאי לא צ"ל לאחר מיתה ולא נשתנה, ובפרט רופא יוכל להבחין היטב, ואין גריעותא רק דשכיח קלה, ועכ"פ סי' אמלעי הוי, ועוד לחקור ולדרוש צרופאים דבר זה והשכל נוטה כמו שכתבתי.

ובמים חיים [לר"ח רפפורט] סי' כ"ד כ' ג"כ דסומא צעין ימין הוא סימן אמלעי עכ"פ. גם צעין ילחק סי' ל"ה כ' דסומא צעין א' נחשב לסי' אמלעי, וסמוכין לזה מדברי המ"ב סי' ס"ג

אוצר

לוח הסימנים אות ט-ס

הפוסקים

מגוון העינים, אין בדבריו כלום וכדכ' הרא"ש בחש"י בגוון העינים ע"ש.

פד. כשנקב העין הוא גדול מהרגל. כתב בחת"ס ח"א סימן נ"א [צ"ד וגם נראה] שהסימן נקב העין גדול מהרגל הוא סימן אמלעי.

פה. עינים גדולות ובולטות. כתב הב"י בחש"י מדיני מסל"ת רס"י י"א דעל הסימן דעינים גדולות ובולטות אין לסמוך שתשאל אשתו עפ"י עדות זו.

פו. עצם יתרה. כתב בחש"י מהר"ש סימן ע"ו דהסימן שצ"ד שיהיה נומח מפוקח האגודל שברגל כמו עגס, הוי סימן מובהק, ואף שלא ידע העגוגה ברור אם הוא על רגל ימין או על שמאל, הו' מבואר בזה"ד שסמך על עין עורה וסתומה אעפ"י שלא פירש על איזו עין, וכן לשיטת הרד"ך ודעימיה דשומא אם נמלס מקומה בלצר ובחזרה אצל מהני אפי' לרצון א"כ מוכח דנר"א בן מהבאי הסובר דמטידין על השומא וכן לדודן בסימן טוב שאינו מלוי צבן גילו ואינו עשוי להשתנות מהני אפילו אם לא נמלס המקום, וכן מבואר להדיא בצ"ש סקע"א בשם הב"י דבסי' טוב א"ל לומר בלחזר אצל, ובנ"ד נראה שזה סימן טוב מה שאמר שמתמלע הלפורן עומד עגס בגובה כמו מסמר וכן מלאו, ואף אם ימא דזה לא מקרי סימן מובהק עובא לסמוך ע"י נחוד וכמבואר בגו"י סימן כ"ט שלא ראה לסמוך על הסימן שאמרו ענ עין א' מתמלע שלא הגידו בלחזר עין, מ"מ סימן אמלעי ודאי הוי ויש לפרש לשאר הסימנים, וע"י הלידוף נעשה סימן מובהק.

גם בדבריו חיים [לר"ה מלאח] ח"ב סי' נ"ג כתב בעובדא זו דסימן זה אינו מלוי כמעט.

עוד כתב שם דהסימן האחר שיהיה צו מעטס יתרה צפרק שהיד מחובר לזרוע צימין היד מיד שמאל, הוא ג"כ סימן שאינו מלוי כמעט, ואפילו אם לא נמלמו המקום [מהני], דהסימן כזה לא לריך דוקא לזייר המקום.

פו. עצמות גדולות ובולטות יותר מהרגל. כתב בשואל ומשיב ח"א סי' קפ"צ דהסימן שאמר העד שיהיה למת על אלצעות רגליו, "איבער צינער", הנה שאלתי לאנשים ואמרו לי שאין זה סימן כי מלוי הוא בין אנשים, ואולי אף סימן אמלעי לא נחשב פה. עצם א' גבוה מחברו. כתב בישועות מלכו סי' ל"ב דהסימן שיהיה בצנלה צינער א' [יורך או קולית] גבוה מהצנחה ומסתמא היה זאת צנלס שעלס א' היה גבוה מהצנחה, זה נחשב קלח כסימן, ואם תאמר העגוגה שהקצנים אמרו לה שכן היה נופער נאמנת ע"י. וע"י לעיל בלוח ל"ו.

מערכת פ.

פט. פאות הראש והזקן אי הוו סימן להבדיל בין יהודי לגברי כתב בשו"ת ויקרא אברהם סימן ג' [דף ל' ג'] דמפלות הראש אין ראיה כל כך.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' ל"ה כתב בגדונו לסימן שהוא יחודי בלופן שכובר ע"י פאות הראש והזקן, או שהי' לבוש מלבוש יחודי, ע"ש.

גם בסי' מ"ה אות ז' בגדון שלא היה מקום לחוש שמא זה יחודי אחר כי הי' ידוע שלא הי' לו בלבוש שום יחודי וזולת הנאצל אלא שיהיה ספק אם זה הנמלא הוא יחודי או גוי, כתב דע"י מהני פאות הראש והזקן לומר שהוא יחודי.

גם ברוח חיים סימן י"ז אות ל"ה כתב דסימן הפאות שנתן הגוי להבדיל בין גוי לישראל, שפיר הוי סימן מעליא, ולא גרע מליאת שכתב המצ"ט [המבואר בלוח ל"ח] דהוי סימן.

ומהר"א ששון בסי' ע"ו כי ג"כ דעינו שאפי' אינו מהסימנים המובהקים. ונלחם רב סי' ל"ה כתב דמי הוא זה שיקל ויאמר דהך הוי סי' מובהק כדי שחומר דאפי' למ"ד סיד"ר מהני, דמי יודע אולי סימן זה עשוי הוא להשתנות כמו שומא, ואפי' אם אינו עשוי להשתנות [אולי] מאוי הוא ורגיל בלחזר, ואיך נוכל להקל בעתירה החמורה בסימן אשר אינו ברור לנו שהוא סימן מובהק.

ובפני משה [לר"מ צננשת] ח"ב סי' פ"ד כתב דזה לא הוי סימן גם כשהעד פירש דבריו שה, "שאשעיליק" היה בלופן שהי' יכול להעיד עליו אחרי מותו, והביא מהרש"ך והר"א ששון כנ"ל.

ומהר"י גאלייגו בחש"י שברח"ש סי' מ"ח כי דעינו א' זולפת הוא סימן צינורי. והרח"ש בהסכמתו שם [והובא בצ"ה"ט סקע"ד] כתב דעינו זולפת אינו מהסימנים המובהקים שראוי לסמוך עליו.

ובמשאת משה ח"א סי' מ"ד בדבר הסימן שהיו עיניו טרועות ויורדות דמעה, כתב [צדל"ג ג'] דלאו סימן הוא דכמה איכא בשוקא עיניו כעייפי, ולפוס רביעא אין חילוק בין זה לזו שעינו, "שאפי" שכתב הרש"ך ומהר"א ששון והלחם רב והפני משה דלאו סימנא הוא, דהריוויכו משם א' הוי, והרח"ש בסי' מ"ה כתב דעינו זולפת אינו מהסימנים המובהקים שראוי לסמוך עליהם, וא"כ גם צ"ד לאו מילתא היא.

ובמשיבת נפש [הראשון] סי' כ"ח דף ל"א ג' בסי' דעינים טכורות [טריבע אויגען] כי דאפשר שזה יהי' קלח סימן אמלעי.

פא. עדשה או תבלול בעין, ודומיהם. כתב במהר"ם פדוב סי' כ' דהסימן על ההרוג שהיה לו עדשה בעין, הרי זה סימן מובהק ויש לסמוך ע"י להחיר את אשתו, וסימן זה אינו עשוי להשתנות אחר המיתה לא צמים ולא צינשה. [והובא בצ"ה"ט סקע"ד בקיולר].

ובצדקה ומשפט סי' י' כתב דתצלול בעינו הוא סימן מובהק. [ונצנ"ט שם כתוב שאמר העד שבעינו כמין עדשה צולעת צגלגל עינו].

ובבן ירד [שעל הרמב"ם פ"ג מה"ג] כתב דמה שספרו הגמסל"ת שהיה לנטע ענן בעינו, כבר כתב מהר"ם פדוב דבעידו שהיה סימן בעינו כמו עדשה הוי סימן מובהק, וכמו כן צ"ד.

ובלבושי מרדכי ח"ב סי' כ"א כתב בגדונו ד, "צילעס" [והוא דוק] בעין [כבר] כתב מהרמ"פ בסי' כ' דהוי סימן מובהק, ושם מיירי מעדשה בעין ואפשר דזהו צילעס, דאי כמו עדשה שקורין, "לינדז" על ריסי העין לא היה לו לומר בעין אלא על העין, (ואריך לחקור אלא הרופאים אם קורין בלשונם על צילעס עדשה לינדז, ובפרט כי [נגדון הר"מ פדוב] הגוי דיבר בגשון איטליא), א"כ מוכרח דהוי סימן מובהק.

ובאגודת אוזב [לבעל מרכ"ל] סימן י"א לירק את סימן הצילעס שהיה בעינו באומדנא ששיקר כמה שאמר לפני מותו שלא הי' לו אשה.

פב. ראייה נמוכה. כתב צנחל חצות סימן כ"ד דפשוט דמה שהעידו שיהיה לו ראייה נמוכה לא הוי אפילו סימן אמלעי כיון שהדבר שיהיה בהרבה בני אדם, ודמי לארוך וגון דלא הוי סימן כלל. וע"י בגור ארי יחודה סי' י"ד דל"י עור א' כמה שזן אם מלרפין הסימן שלא ראה ראייה טובה לשמו ושם אצוי צמקום שם עירו.

פג. צבע העינים. כתב בשו"ת פני יחוש ח"ב סוכ"י נ"ט דעינים שחורות לא הוי סימן כלל דיש כמה בני אדם שיש להם כן. ובזרע אברהם סי' ב' [דף י' ד' בסוד"ה גם הרב פני משה] כתב דאם ימא דכונת העד שאמר שהכירו צלחת פניו ועיניו הוא

אוצר

לוח הסימנים אות פס—צ

הפוסקים

צו. צואר עקום. כתב במהר"ם מלוצ'ין סי' קכ"ח דאף דמשו"ת הרד"ך משמע דדוקא אלצע עקומה ורש"ם צידד הוא סימן מובהק אבל אלצע עקומה לצד לא הוא סימן מובהק, מ"מ צ"ד שהיה לו לומר עקום וכשהיה הולך היה לוארו נוטה ושוכב על כתפו הוא סימן מובהק, דכיון שצ"ח"ז כתב דגששושית על חטמו הוא סימן מובהק אף דאפשר שימצא באנשים אחרים ג"כ, וכן חטמו שקועה הרבה שכתב החב"ד צפ"כ סימן רכ"ד דהוי סימן מובהק וע"כ שאפשר הוא להמלא שהרי מנאו הכתוב עם המומין שהכנה נפסל בהם, א"כ עכ"ל דאפילו אם הוא דבר שאפשר להמלא באחרים כיון שאינו מלוי ושכיח צ"ח"ז אדם מקרי סימן מובהק, וכן משמע בנש"י הר"ש שכתב צעור סוסי ק"ח, א"כ כ"ש צ"ד שיש עוד הרבה לרופים והוכחות דודאי אין לספק באיש אחר וכו'.

ובאגודת אוזב [לצעל המרה"ל] סי' כ"ה בדבר השינוי שאמרו צדונו שהיה ראשו מוטל בין כתפיו קצת אי הוי סי' מובהק גמור, הביא מהמהר"ם מלוצ'ין [הר"ן] שכתב דלואר עקום חשיב סימן מובהק והוליא בן מתנאי הרא"ש כגל י"א שבי' דשינוי צ"ח"ז מאחריו הוי סימן מובהק, אלא שהוקשה לו ממה דמשמע מהרד"ך דעקמומית אלצע לצד לא חשיב סימן מובהק ע"ש, אכן נראה לי ליישב דהרד"ך שם מייירי שמלאו הרוג אי שהי' לו אלצע עקומה שצ"ח"ז יש נחוש נהה דליתא צ"ח"ז וצ"ח"ז דסימנים עשויים להשתנות אחר מיתה, וכ"ש עקומת האלצע שמלוי להשתנות ולהתקוות אחר מיתה, ע"כ הולך הרד"ך שם לירוק הרושם שצ"ח"ז, אבל הרא"ש שם מייירי דשינוי אבר סימן מובהק גמור, ועוד י"ל עפ"מ"ש במשאלת בנימין סי' ס"ג על דברי הרא"ש הנ"ל דלא צ"ח"ז כל דבר איירי אלא צ"ח"ז זר ומופלג הרבה, וצ"ח"ז הרד"ך מבוחר צ"ח"ז להדיא שהיה האלצע מעט עקום לכן לא חשיב ליה לסימן מובהק גמור צפני עצמו, וא"כ צ"ד דהשינוי שראשו מוטל בין כתפיו אינו מופלג וזר הרבה גם כי מבוחר צ"ח"ז שלא היה אלא קצת ראשו מוטל בין כתפיו, א"כ ודאי אין לחשוש לסימן מובהק כמו אלצע עקומה מעט, וקרוצ צעניי שאפי' סימן אמלעי לא הוי שהרי מלוי הוא צעולם לכמה צני אדם, אולם צ"ח"ז שם עירו יש לדון עפ"י חש"י הרמב"ם שהביא מהר"ם אלשקר צ"ח"ז סי' וצ"ח"ז סקט"ג [ומצאנו לעיל סעי' י"ח ס"ק ק"ג אות ק"ד], דסמכין על שמו ושם עירו צ"ח"ז סימנים גרועים, וע"ש צ"ח"ז כ"ו בנש"י בעל בית אפרים. [המוצא לעיל סעי' י"ח ס"ק ק"ג אות ק"ד]. וע"י לקמן אות ק"ח.

צו. זפק תחת הצואר. כתב צ"ח"ז כהונה סי' ז' דמכח סימן הזפק שקורין קראפק שהיה למת תחת לוארו והועד לפנינו שגם לצעל העגורה היה כן, לא מהני להחירה, דסימנים דרצון. [וע"י באגודת אוזב מצעל מרה"ל סי' כ"ה [דע"ד א'] שהביא דברי הצ"ח"ז כהונה וכתב שהיה שם שם אצ"ח"ז ושם עירו וסימן, „מוצא" ע"ש. ואולי קרי לסימן אמלעי סימן מובהק ול"ע].

וביד שלמה סי' א' ענף ג' אות א' כתב צ"ח"ז שהסימן שלמת הנמצא היה צ"ח"ז סימן מובהק לסנטרו ע"ז וגזרה שקורין זפק וארכו היה כמין אגוז גדול הנקרא וועלנשינער נוס, נראה לכאורה דהוי סימן מובהק, חדא דזה לא הוי בכלל שומא רק בכלל גששושית גדולה על חטמו שכתב הרמ"א דהוי סימן מובהק, וזו כיון דאמרו מידה אורח הזפק, א"כ הוי סימן מובהק מלד האורח וכמ"ש המ"ב, ועוד דהא כ"י הע"ז דרושם צ"ח"ז מקום הוי סימן מובהק א"כ צ"ח"ז שצ"ח"ז מקום הזפק שהיה סימן מובהק לסנטר נראה לכאורה דהוי סימן מובהק, וכזה כתב צ"ח"ז נזר סימן ע'.

ובאמרי אש סי' כ"ט כתב דסימן הצואר העצ מלפניו כמו „קאפולרוק" הוי סימן צ"ח"ז.

ובתשו' ר' משולם איגרא סוסי' צ' מבוחר דוקן הוי סימן להבדיל בין גוי לישראל, וכתב כי לא נמצא אינו יהודי מגדול זקן [אלא] מיעוטא דמיעוטא. וע"ש עוד צ"ח"ז ד' אות י'. וע"י לעיל אות כ"ט וע"ד ולקמן אות י"ח.

צ. פה עקום. כתב במקור ברוך סי' כ"ג [והוצא בקצרה צ"ח"ז סקט"ד] דמה שהיה פיו עקומה מחמת חולי הוי סימן מובהק דלא ימצא כן צ"ח"ז מני אלה דומיה דגששושית על החוטם ש"ה הא"ז, והרד"ך החיר ג"כ אלצע עקומה ורש"ם צ"ח"ז, ואע"ג דצ"ח"ז לא היה רש"ם [ג"כ], מ"מ סימן מובהק ביותר הוא וכו', ואע"ג דכתב מהר"א צפ"כ דחוטם עקומה [עמוקה] אם לא הוי כמו חרום דקרא לא הוי סימן מובהק ביותר, היינו דוקא בחוטם דהרבה יש להם כן, אבל זה שנשאר לו פיו עקומה מחמת חולי לא ימצא כן באחד מאלף.

ובבנח"ג הגה"ע אות שכ"ו הביא שהסכימו עמו הר"ש ומהר"ם קלעי אחיו של המקור ברוך. גם צ"ח"ז יחזק סימן קמ"ז כתב דפיו עקום הוי סימן מובהק, אך דוקא [אם הוא עקום] מחמת חולי.

ובנבוי"ת רס"י מ"ז כתב דפיו עקום מעט ופחות קצת אינו כלום, וכל המתים ועכ"פ רובם צ"ח"ז מיתה כתבוצות הגסוסה מעקמים פיהם מעט.

צא. פה רחב וגדול. כתב צ"ח"ז סי' ל"ט דזה לא הוי סימן.

צב. ריח הפה. כתב צ"ח"ז יוסף [לר"י דייטש] סי' ק"ו דהסימן שהיה לו ריח הפה הוי כמו סימן מובהק, ועכ"פ סימן אמלעי ודאי מיהא הוי. ובחושפות ראש [לר"א מ"ע] סי' י"ח כתב על סימן זה דפשיטא דזה די להעטרף לשמו ושם עירו ולמלא חסרון שם אצ"ח"ז, ע"ש.

צג. ריר נטף מפיו. כתב צ"ח"ז נדק [לרמ"מ פלנעט] סי' נ"ב דמה שהיה הריר נטף מפיו נראה דאין זה נמצא א' מאלף בר דעת שיהיה הריר נטף מאליו, אך לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, אך עכ"פ יש לחשוב סימן זה לסימן טוב ביותר העדיף מסימן אמלעי.

צד. צבע הפנים. כתב המצ"ע צ"ח"א סי' ק"ג דסימן אדום הפנים לאו סימן הוי דכמה אנשים יש צענין זה. וכ"כ צ"ח"ז פני יהושע צ"ח"א סי' ז' וח"כ סוסי' נ"ט. גם צ"ח"ז אפרים רס"י כ"ג כתב דאדום הפנים אי"ז כלום.

ובמשאלת בנימין סי' ס"ג כתב דפניו להוצות הוא סימן גרוע. וכ"כ צ"ח"ז סופר ח"ב סי' קמ"ה דהסימן שפניו מולדבים כבר כתב הרא"ש בנש"י דמראה פניו שחור ואדום לאו סימן הוא ע"ש, ומכ"ש היכא שיש ספק דילמא הוא כבר אחר ג' ימים ואפשר שנשחטו פניו.

ובעבודת השם סי' י"א [דל"א ד'] כתב דשחור הפנים לא חשיב סימן כלל.

מערכת צ.

צה. צואר ארוך. כתב צ"ח"ז נפש [השני] סי' ס"א [דמ"ט צ"ח"ז] דהסימן שצ"ח"ז שהיה לו לואר ארוך, זה לא ניתן לדון מפי הכתב רק מי שלמראה עיניו ישפוט אם היה דבר היוצא מסתם צני אדם ודאי סימן אמלעי עכ"פ הוי, וכן משמע צ"ח"ז סוף פ' הפרה צ"ח"ז ואז בר דס"ד לעשותם צ"ח"ז מניסם צ"ח"ז אריכות האורח [וע"י פירש"י שם, ודבריו שפ"י חרעמו, ל"ע], מיהו סימן מובהק אפשר דלא הוי דהא צ"ח"ז ע"י אמרינן רצון אודניה וזוערן אודניה וכו' משמע שם דוקא אי סימנים דאורייתא מקרי סימן, אבל אי סימנים דרצון לא הוי סימן, וע"כ דאין זה סימן מובהק.

אוצר

לוח הסימנים אות צח-קא

הפוסקים

ומ"מ נראה דאין זה מקרי למאס מקום לגמרי ועצ"ש סקע"א, ועכ"פ סימן אמצעי מקרי, ונפרט בליוור הקרחת והשבר שבז"ד, ע"ש.

וכתב עליו בלמה נדק [החדש] סי' ע"ו אות ד' דלא ידע טעמו בזה, דהא במהר"ם פדוס מצוה דלפרנס מקולקלן הוי סימן מובהק, מיהו יש לחלק דהתם הוי כל הפרנס מקולקלן, [אולם ע"י צפי"ט ס"ק ק"ו מהקבלת יעקב סי' י"ב שכתב דאין לחלק בין א' לבולן. וכ"כ בשו"ת רמ"ן סי' י' אות י"ב], ומ"מ הא מצינו בפנים מאירות דאף לפורן עבד באלבט ידועה הוי סימן מובהק. [וע"י להבן אות ק"ד בלפורן עבד].

ובשם אריה סי' ע' כתב בנדון דהסימן שאמרה העגונה שהיה לבעלה לפורן מקולקל עב ושחור על אלבט לאגודל אך לא ידעה בין ימיו לשמאלו, הנה במהר"ם כתב בלפורן מקולקל הוי סימן מובהק, ואע"ג דשם כתב "לפרנס" לשון רבים, מ"מ אין לחלק בין א' לשנים, ומה שהגידה על איזו לפורן עדיף מאמרה באיזה יד, וסימן כזה יש ללרף לעצ"ע להוליה מחשש בדדמי בראה העצובה, אם כי להוליה מחשש תפח לא מהני סימן זה דלזה בעינן סימן מובהק וסימן זה בלפורן מקולקל ודאי לא הוי רק סימן אמצעי ולא מובהק ביותר.

ובמשיבת נפש [השני] סימן ל"ב כי דהסימן שהיה לבעלה בלפורן הקטן שבד שמאל לפורן הנקרה, קאלעטוואט נאגיל" או "באלבט נאגיל", לא ראינו לדמותו לסימן מובהק, דכבר כתבו דלא מקרי סימן מובהק רק מה שאינו נמצא נא' מאלף, ומלד למאס המקום לא שייך לדון לסימן מובהק, דדוקא בדבר שראוי להיות בכל האבר כגון רושם מהני למאס מקום להחשיבו לסימן מובהק, משא"כ בלפורן שאינו ראוי להיות כי אם במקום א' אף שהאלבט הוא מיוחד דמי לשומא באלבט פ' דלא מיקרי סימן מובהק לרבנן ומי לא עסקין דקאמר שומא באלבט קטנה של ימין או שמאל ואפ"ה לא הוי סימן מובהק לרבנן, אבל מ"מ ברור דחשיב עכ"פ סימן שאינו מובהק.

ובבאר משה [לר"מ דנישכסקי] סי' א' אות י"ד כתב על סימן "קאלעטוואט נאגיל" דזה נחשב לסימן אמצעי עוב בודאי, דהרי כתב מהר"ם פדוס בלפרנס מקולקלן הוי סימן מובהק א"כ לכל הפחות הוי זה סימן אמצעי עוב.

ובדבר אליהו [לר"א מפולאב] סוס"י י"ע כתב דהסי' שהאגודל מיד ימיו היה דק מאד בראשו ועליו לפורן משונה שקורין "באלבט נאגיל", הגם שנאמר דלקח לא הוי סימן, מ"מ באומרת מקום מלומלם גס המ"צ מודה דהוי סימן מובהק, ונפרט מה שאמרה העגונה שהאגודל היה דק בראשו וזה הוי כמו אלבט עקום שהביא ה"צ' בשם רד"ך דהוי סימן מובהק.

ובדברי חיים [לר"א אורבאך] סוס"י ד' כי דהסימן הנזכר בצ"ע שהיו בלפרנס גיקופטוואט [מחוספס] ולא היו חלקים כמו בשאר בני אדם, ובחד גצ"ע כתוב שהלפרנס היו קלרים מהבשר ובשרו היה עולה על גביהם, נראה דסימן כזה הוא סימן מובהק וכמצוה במהר"ם להחיר בלפרנס מקולקלן, אך זהו אם יחזיר שצמח היה כן לבעלה ושהמה משונים בשינוי גמור משאר בני אדם.

ובבית שמואל אחרון סי' ד' נידד להחיר בנדון על סימן בלפרנס שהיו קטנים ובשרו היה עולה עליהם ושגלל כן לא היה יכול לקון לפרניו בחייו אלא היה מנקרן, דלכאורה נראה דזה הוי סימן מובהק דלא שכיח כלל למלא כזה, ועכ"פ סימן אמצעי הוי.

ובהשיב משה סי' ס"ג [דכ"ו סוף עור צ'] על סימן של בלפרנס בצנוניות, כי דנראה דהוי עכ"פ סימן אמצעי אם הוא בעיני שהוא שימי מרוב בני אדם, אך דמוטל על ה"צ' להקיר היטב מפי העדים מה הוא הוא ענין בערני [בצנויות] שאמרו אם הוא שינוי מרוב

צח. ציצית אי הוי סימן להבדיל בין ישראל לנכרי. כתב בכה"ג הרה"ט אות שט"ט מהמב"ט ח"ג סי' ק"ט דלולית הוי סימן להבדיל בין גוי לישראל.

גם הרה"ט גאטניו בלשונותו שכל הכסף ח"צ סוס"י ג' כתב דכיון דמלאו הוליות עליו ודאי שאין לחוש דילמא הנמצא הוא גוי ששאל מהיכודי הנעבט את בגדיו וגם הוא נעבט, דמאס הוא לגוי ללבוש כלבוש הזה, וגדולה מזו כתב בבית שלמה [לר"ש חסון] סי' ח' דף י"ו ריש ע"א דלשאלת מלבושו לגוי לא חיישין דחרפה היה להם ללבוש בגדי ישראל.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סימן ל"ח כתב ג"כ בנדון דלפ"י אם לא השגיחו הקצנים בצצית מילה אם הוא מכול או שלא היה אפשר להכיר היטב, מ"מ כיון שהיה לבוש במלבושי ישראל ונפרט בגד לולית ע"כ ישראל הוא, ודלוי לא השתיל לגוי מלבושי ישראל ונפרט בגד לולית.

ובמכתם לדוד סי' ג' [דקמ"ז ד'] כתב בנדון דלפ"י מאן דסובר דמילה לא הוי סימן שהוא יסודי [ראה בלוח כ"ט], מ"מ היכא דליכא תרתי דהיינו מילה וגם היה לבוש בצגד לולית גם הוא יודע דהו ליכא לספקי בגוי.

ובשו"ת מהר"י אסאד חו"ד סימן שט"ה לענין הכונ הנמצא ואבר המילה נאכל ממנו אם לריך להשתדל להבדילו בקרב ישראל כי היה לבוש בגד לולית, כתב משיקרא דנגד לולית ודאי הוי סימן מובהק ביותר שהוא ישראל, דהא אפילו לישראל חבירו לא מושיב ליה כמ"ש מהר"ט צח"צ סי' ל"ה [והוצא בלוח בל"מ אות כ"ה]. וכ"ש שלא מכר בגד זה לנכרי, דלפ"י ישראל חומן שמשאו ומחאו למכור ע"ק ודאי לא ימכור לנכרי זה דלוקי אחזקת בשרות דלא עבר אדרבנן שאסרו למכור כזה לגוי, ואף ד"ל דלאו כו"ע דיני גמירי, אך בלמה נדק סי' ק"ו מצוה דלא חיישין שמה לא ידע הדין, אמנם י"ל דעדיין איכא חשש גניבה, או שמאלו ונחלש עמו כדי להתלוות לישראל ולהכריז ולקחת ממנו וא"כ הו לא הוי סימן מובהק רק סימן אמצעי דלויצ' לן אי הוי דאורייתא או דרבנן ולא איפשטא וכו' ע"ש. [וע"י במהרש"ס ח"ד סימן ס"ז דף ל"ו ג' שכתב בנדון שנמצא על הנשקף חתיכה מצגד ע"ק, דאין לחוש דילמא זה הנשקף גוי הוא שצא להוליה דהא כתב במהר"י אסאד סי' שט"ה דנגד לולית הוי סימן לישראל הוא]. וע"י לעיל אות כ"ט, ע"ד ופ"ט.

צט. צלקת. ע"י לעיל בס"ק קל"ח אות א'.

ק. צפורן חסרה. בנכנסת יחזקאל סי' מ"ו כתב דל להיתר בנדון מכח הסימן שאמרה אשתו שעל ידו השמאלית באלבט הנקראה "אלבט" אין לו לפורן, דהא להרד"ך אף בשומא במקום ידוע הוי סי' מובהק, ואף שה"צ וכל האחרונים לא ס"ל הכי, י"ל דדוקא בשומא לא ס"ל משום דמשתנית [ומלוי] צנן גילו משא"כ בלפורן כו', עוד נראה דחסרון לפורן במקום ידוע הוי כמו אלבט עקומה מחמת חולי דהוי סימן מובהק וכו', [ראה לעיל בלוח י"ט], ובפנים מאירות כי דאף לפורן עבד באלבט ידועה הוי סימן [כמצוה לקמן אות ק"ד], ק"ו לחסרון לפורן, ע"כ מהני זה בליוור עם שאר הבייתרים.

קא. צפרנים מקולקלות. עכ"פ סקע"ד ממהר"ם פדוס סי' כ' שכתב דהוי סימן מובהק.

ובבגדי כהונה סימן י"ד ע"ד הסימן שאמר העד שהגיר ידיו של המת שה"י לו, "אויפטווארפענט נעגיל", כי דהוא סי' מובהק דהיינו נחלקלו לפרני אלבטותיו שכתב מהר"ם דהוי סימן מובהק.

ובגובי"ת סי' ס"א בדבר לפורן נשחת באלבט הסמוך לאגודל ציד שמאל, כתב משיקרא דכיון שכוונתו האלבט שהוא סמוך לאגודל וגם ציד שמאלית אולי מקרי סימן [מוצהק] ועצ"ש סקע"ד,

אוצר

לוח הסימנים אות קא-קו

הפוסקים

אביערי גיוואקסן גאנץ גראץ, דאן זע מועיל, דמכות הסימן נעם ממנו אם הוא אינו מלוי כלל, ולמאס האבר אינו רואה בכלל שהסימן הוא בצפרנים ומאז למאס יש, גם אין מצוה מה היה עב, אם איזה מקום באצבע, ולדעתו מה שהוא עב אינו כ"כ סימן, ואם כן עדין נראה דהוי סימן ע"ש.

קה. צפורן בפולח. כתב בעל שו"ת פני יהושע בתשו' שהוצאה בגאונ' בתראי סי' מ"ט דהסימן שאמרה בעגונה ע"י בעלה שהיה לו באצבע הקטנה של יד ימין לפורן כפולה כמו שחיס והיא קטנה מהלפפורן של הנשים אחרים, דפשוט דהוא סימן מובהק ויש להחיר ע"י, דאע"ג דרך הוא בקצת אנשים שהלפפורן נקלפת מעליו לפעמים וקאי גילדי גילדי בקרן השור, אבל שיהא גידולו כפול עד שיהא נראה כשתי צפרנים ודאי זה לא שכיח, ואפי' אם נאמר דא"י סימן מובהק שבמובהק, מ"מ יש לדון דמהני כיון שאמרה שהי' באצבע קטנה ציד ימין הוי כמו נקב בצד אות פ', ואף אה"ל דלאו סימן מובהק לגמרי הוא, מ"מ כיון דאיכא חרי סימנים שהיתה כפולה וגם היתה קטנה מאד שאין דרך להיות כן ואפשר דהקטנות נבד הוי סימן מובהק כיון שאמרו דגא שכיח כן בשאר אנשים, אבל מ"מ מדי סימן חלש לא נפיק וכו' ע"ש.

ובמים חיים [לר"ח רפפורט] סי' כ"ב על אדות הסימן שהיה לו ציד ימין באצבע הסמוך לאגודל צ' צפרנים אחד על חצרו באופן שהיה לריך לחתוך כל א' בפני עצמו, כ' דהוא עכ"פ סי' חלש.

קו. שינוי מראה בצפרנים. כתב הרב ר' אלעזר צ' ישכר בתשו' שנקול שחל סי' י"ד [דף ל"ד א'] דהסימן נראה העד שלהרוב היה ציד שמאל לפורן שחורה משונה משאר צפרני האצבעות, אינו מועיל, מאחר שלא אמר באיזו אצבע שצד שמאל אם באגודל או צורת, וצודאי לא הוי זה אפי' סימן ציננוי רק סימן גרוע כמו אובמי וחיורי ואין מלפין סימן גרוע כלל לשאר סימנים, דצודאי כמה בני אדם יש להם לפורן שחורה באצבע ידיהם.

ובמשיב דבר סי' פ"ג בעגונה שאמרה שהי' לבעלה לפורן של אצבע קטנה מיד שמאל ארוכה ושחורה ומחלפת מחודש לחודש, וכשהולידהו מקצרו מלאו הסימן מכון והלפפורן היתה כבר שמוטה ומונחת ע"י לבו ותחתיה נמכה לפורן אחרת שחורה כמוה, כתב דכיון דלפפורן כזו מזדמנת ע"י נפוח בלפפורן אין זה דבר זר ולא הוי סימן מובהק [מלך עלמן], אלא דיש לדון בזה מלך סיוס המקום וכו'.

ובנהרי אפרסמון סי' כ"ז כ' דהסימן שהיה לו לפורן כחולה על אצבע השני מאצבע הקטן, אפשר דהוי סימן מובהק כאצבע עקומה בלמאס מקום, [קל"ע הא לא אמר על איזו יד], ועכ"פ הוי סימן חלש.

ובברכת יעקב סי' י"ב כ' דיש מקום להחיר בזה שנמצא בגודל של יד ימין בלפפורן שהוא געלצליך [להצבע] מחמת ער איז גיוועזין איינגעוואקסן [שהיה מחובר בגידולו לצפרן] דהוי למאס מקום ציחוד, דאף שכתב ה"י דלריך גם לומר אם הוא צראש האבר או צסופו או באמצעו ובהא לא פירעה האשה היכן היה מראה הצבז אם צראש הלפפורן או צסופה או דכל הלפפורן היתה נשחחת, מ"מ דמי לנקב בצד אות פ' אע"ג דלא פירע אי הנקב צראש האות או באמצעו, ולא דמי לאומר לקצת באבר פ' דלא מהני, דהתם מיירי באבר גדול כמו ידיו או רגליו, ואין לומר דגוף הסימן להצבע הוי סימן גרוע דהוי בכלל חיורי וסומקי ודבר דשכיח הרבה וסימן גרוע אפי' בלמאס מקום לא מהני, דזה אינו, דהא נקב בגט נמי שכיח הרבה כמ"ש במשאת בנימין ואפי' מהני בלמאס מקום, גם לא דמי למה שהעלינו דאם אומר תחת עין פ' לא מהני, דשאני תחת העין שאין ידוע כלל היכן זה דגם הרבה למטה מהעין מקרי תחת, ואם באמת ילמאס לומר בהתחלת פרוץ פנים תחת העין י"ל דמהני ולא

מרוצ בני אדם, דאין יכולת לכיון הדבר בכתב, וכנה מה שהוא כן על כל לפורן הוא רק סימן אחד דדרך כל הלפפרנים להיות שזה, אבל אם הוא כן רק צ' צפרנים מסתבר דהוי כשני סימנים חלשים.

קב. צפורן ארוכה. כתב ציד ימין סי' ח' [דס"א ע"ב] דהסימן שהלפפורן צרגלו היתה ארוכה כי לא היה חותכה, נראה לכאורה דהוי סימן מובהק, דכיון שהיתה משונה משאר הלפפרנים שכולן קצרות וזו ארוכה א"כ הוי שינוי אבר והסתמך על המהרמ"פ סימן כ' [הג"ל באות הקודם], אכן הפנים מאירות סי' י' בלפפורן עבה על האצבע הגדול צרגל שמאל כתב ד, לכאורה הוי סימן מובהק ומשמע דמספקא ל', ומ"מ נראה דצ"ד סימן ציננוי עכ"פ מיכא הוי.

והרב ר' רפאל פנחס די שיגורה כתב שם ע"ז צסי' י' דזה לא נכנס אפי' צסוג סימן ציננוי כי אם צסוג סימן גרוע, דשאני צננוי מהרמ"פ והפנמ"א שהם סימנים שנצראו צו כך או שנעשה אח"כ צידי שמים או ע"י חולי ואין צידו להעבירו, משא"כ צ"ד דאריכות הלפפורן בא לו ע"י שלא היה חותכה מאן לימא לן דהוי סימן, דכשם שזה לא חתך הלפפורן אולי גם אחר לא חתך לפורנו, וגדולה מזו כתב הנוצי"ת צסי' מ"ז דסימן שצא מחמת הרגל בני אדם אינו סימן.

ובבאר משה [לר"מ דנישכסק] סי' א' כתב דלפפורי רגלים שאין חתוכות הוי סימן גרוע דמלוי הוא.

קג. צפורן רחבה ושמוחה כתב הנוצי"ר רסי' ג"א דלפפורי ידיים רחבות אין בזה ממש. ובשו"ת הרמ"ן סי' י' אות י"ב כתב צננוי דהסי' שעל ידו הכירו שזו רגלו של פ' משום שהלפפורן של האגודל היתה משונה משאר בני אדם שהיתה רחבה ו, פלאטשיק" [דהיינו שמוחה], ל"ע אם זה מקרי סימן מובהק, ומה שזכר צננוי שהלפפורן היתה משונה משאר בני אדם, עדיין לא נשמע מזה אם הוא כל כך זר ומופלג עד שלא ימלא רק צא' מאלף, ומה שבמהר"ם פדוה [הג"ל] מצוהר דלפפוריו מקולקלין הוי סימן מובהק, אם כי דמסתבר דאם הוא סימן מובהק מהני אפילו אם הוא רק באצבע א', מ"מ נראה דזה דוקא באצבעות הידים, אבל באצבעות הרגלים ע"י הדוחק מהנעלים אין הלפפרנים מונחות כסדר וכהוגן כמו צידים, אך מ"מ אחרי שכולם העידו שהיה רחב ופלאטשיק נראה דעכ"פ מקרי סימן חלש.

קד. צפורן עבה. כתב צפנים מאירות ח"א סוס"י י' דהסימן שיש לו על רגל שמאל באצבע הגדול לפורן עבה לכאורה הוי זה סימן מובהק.

ובזכרון יוסף סי' ו' כתב ג"כ דאפשר דלפפורן עבה באגודל השמאל הוי סימן מובהק, ואה"ל דלא הוי סימן מובהק מ"מ יש לנרפו לעוד סימנים שנגופו, וע"י צפ"ת ס"ק ק"ו מהקהלת יעקב.

ובשו"ת הרב בעל התניא סי' כ"ח כתב דלפפורן עבה [לחוד צני למאס מקום] אין ללמוד מהא דמהר"ם פדוה [הג"ל באות ק"א] לסמוך עליו לצדו דהוא מילתא דשכיחא קצת במדינות אלו, ומה גם שצו"ת מהר"ם פדוה לפנינו לא הוזכר צפירות לפורן עבה רק שהיו צפרנים מקולקלין ומי יודע איזה קלוקול היה שם, וכן צפנים מאירות ונכנסת ויחזקאל [הג"ל] לא סמכו על סי' זה לצדו, אמנם ציורף סימן דלמאס המקום וכנ"ד שכועד שהיתה הלפפורן העבה באצבע הגדולה הימנית החירו בתשו' הג"ל אף שהיו במדינות שלנו וסמוך לזמנינו, והגם שיש לחלק קצת דלא דמי למאס זה לנקב בצד אות פ' דמקרי למאס מקום לגבי נקב דעלמא, משא"כ לפורן עבה באצבע א' לגבי עשר אצבעות לצד, אעפ"כ יש להחיר ציורף עוד סימנים שנגופו. וע"י בלמאס נדק [החדש] רסי' פ"ז.

ובתפארת צבי קח"ע סי' ז' כתב צננוי על סימן היד שמאלו והכירו בלפפרנים שהמה כמו של בעל העגונה מפני שהי'

אוצר

לוח הסימנים אות קו—קט

הפוסקים

גם הרב ר' אברהם הכהן בחשבתו שצו"ת ר' חיים כהן סי' כ"ט כתב דידוע דראשו קרה לא הוי אפי' סימן צינור. וכ"כ ר"ח כהן צסי' ל'.

ובעסק שאלה סי' ס"ב כתב דמדברי הגוונים צסי' ס"א שכתב דקרה בראשו נמלא בהרבה צני' אדם, נראה דס"ל דאין זה נחשב לסימן כלל.

גם בכתב סופר סי' ל"א כתב דסימן הקרה בראשו מפאת פניו, קרוב דאפילו סימן אמלעי לא הוי דשכיח טובא באינשי, ושכן נראה מדברי הגוונים סוס"א, (ומכ"כ קרה מפאת פניו דאין רואין דשכיח הרבה), ולמאן מקום לא מקרי, דשם מקומו. ועי' להלן מהבית אפרים סי' י"ד.

ובמשיבת נפש [הראשון] סי' ל' כתב דקרה שצבאש אפר שאלו סימן אמלעי דשכיח מחמת שחין שמורטין השער במקומו, אך בצירוף מקום וכמות הקריחה אפשר דהוי סימן אמלעי, וגם בצירוף סימנים מהשינים שהיו שם.

ובסי' כ"ו ליקף גם הקרה שבראשו אל סימן שערות לבנות שצנודו של צנא לו מחמת זקנה כי לעיר לימים היה רק מחמת שער כנגע שהפך לבן.

ובאגודת אוזב [לפעל מרה"ל] סי' י"ד אות ד' דייק מדברי הגוונים סוס"א ג"ח דהקריחה שאל הראש הוי סי' אמלעי, דז"ל שם: [צני'ד] שיש ג"כ סימן בגופו שהראש למעלה מהמח הוי קרה צני' שערות, ולפי משמעות לשון רומע"ל סביבות המוח נ"ל הוי שערות משמע שלמעלה ללד המלח הוי שערות ואח"כ כל סביבות המוח הוי קרה, וזה ודאי סימן הוה, ועכ"פ סימן אמלעי עכ"ל, והלשון מגומגם, דפתח בתחילה וכתב דמה שהראש למעלה מן המוח הוה קרה צני' שערות חשיב סימן צכל ענין, ואח"כ דקדק וכתב צזה שכל סביבות המוח לא הוי שערות ולמעלה ללד המלח הוי שערות הוה דהוי סימן, וגם כתב וזה ודאי סימן הוה וסיים ועכ"פ סי' אמלעי, אלא ודאי כוונת הרב היא דהקריחה לצד שהי למעלה מהמוח חשיב סי' אמלעי עכ"פ צכל ענין, אולם כשהי הקריחה סביבות המוח לצד צניגול חשיב סי' מוצהק גמור כמ"כ הע"ז צסם הרא"מ [דלהלן בלוח ק"ג], אלא שהכו"כ שם נסתפק צלשון השואל שכי' לו שסביבות המוח לא הוי שערות, אם הכונה הוי שרק סביבות המוח צניגול לצד לא הוי שערות ולמעלה צמוה וכן למטה הוי שער, וא"כ הוה סי' מוצהק גמור, וזה שכתב, וזה ודאי סימן הוה ר"ל סי' גמור מדסיים ועכ"פ סי' אמלעי, ואם ר"ל שכל חלק הראש שלמעלה מן המוח לא הוי שערות דזה לא הוי סי' מוצהק אצל עכ"פ הוה סי' אמלעי, וזהו שכי', ולפיכך רומע"ל סביבות המוח וכו' משמע שלמעלה וכו' וזה ודאי סימן הוה, (ר"ל סי' מוצהק גמור), ועכ"פ סי' אמלעי ר"ל אף אם אינו כן אלא שכל חלק הראש למעלה מן המוח הוי קרה עכ"פ הוי סי' אמלעי וכמ"כ בראש דבריו שהראש למעלה מן המוח וכו', ולדברי הרב שומעין כי דעתו רחבה מדעתנו, ולפי"ז צני'ד שנמלא ראשו קרה רק מעט שערות הוי לו סביבות ראשו כמו שהי' לצעלה של ז', הוי עכ"פ סי' אמלעי.

ובנפיש חיה סי' י' [ד"ח א'] כתב דזה שהי' קרה צאמלע הראש וסביבותיו שערות להבדלות הוה סי' אמלעי, ואפשר דעדיף יותר מסי"א ע"י העטרפות הקרה צאמלע הראש ושערות ירוקות [להבדלות] סביבותיו.

ובעין יצחק סי' כ"ח אות ה' כתב דהגם דמהצו"ת סי' ס"א נראה דקרה בראשו הוי סימן גרוע, אך נראה לדון דהיכא דהוי מוס הפוסל צכהנים וכמבואר צצבורות מ"ג וצרמ"ס פ"ח מצותה מקדש ה"א צכה"ג נחשב לכל הפחות לסימן אמלעי, ולכן צני'ד שהי' השער שלו מקיף לכל הראש סביב הלפניו ומאחוריו ואין שם

ולא צעין שיאמר שיעור מלומדס מאד כגון כמה אלצעות הוי תחת העין כדמוכה מהא דנקב צגט, וכ"כ אם כל הלפון הוי כך להבדל דהוי סימן מוצהק, ואף צצו"ת סי' ס"א צלפון נשחת צלמאוס מקום מסתפק אם הוי סימן מוצהק, מ"מ נראה כמו שכתבנו דהוי סימן מוצהק, ומלאתי צכנסת יחזקאל סי' מ"ו [המוצא לעיל בלוח ק'] שהציא מכמה צו"ת להחיר מכה סימן לפון צאלצע ידועה.

קו. יבלות שמוחות סמוך לצפרני ידיו. כתב צחועפות ראס [לרא"מ טו"צ] סי' י"ז דיתכן דסימן זה עדיף מסימן צולע על ירכו שכי' המהרי"ק צשורש קע"ה דהוי סי' אמלעי, וחולי יס לדמותו למ"ש הקדמונים דאם פירט ולמאס המקום ואמר על אבר פ' הוי סימן מוצהק, ואפשר דזה הוי כונת מהר"ס פדוס צהך דנחקלקו לפרי אלצעותיו דמהצבנו סי"מ צלמאוס המקום, ועכ"פ יס ללרפו להסתייע לשמו ושם אציו, אך אם לא יחצור שהיו לו שומות ווארלען אלא צפרני ידיו, ע"ז שהי' דרכו לנשק אלצעותיו לצד, אין דעתי מסכמת להחיר.

מערכת ק.

קח. קול עב. כי בגליה מסכת סי' ח' אות ע"ז [והוצא צקולור נמנך צפ"ת ס"ק ק"ג] על הרוב שהעידו עליו שהי' קולו עב משונה דהיינו שהי' הרומקע און ציון [קול רס וכעסנין], הנה קבעתי זאת לסימן קרוב למוצהק, דענין זה הוה אחרי שידוע שכל אדם שכלי הדבור שלו אינם משמטין לפניו כראוי ומילולו קשה עליו, צכל זמן שמתועט לדבר נראה כמו שמירתה קרחה כידוע שמי צבא לכלל כעס קשה מילולו עליו, א"כ הוי דבר זה סימן צחוך סימן, וחכס א' כתב שאין סימן הקול נראה לו לסימן דמה שאדם א' קורא עב אין חצרו קורא עב ומסתמך על ההב"ד דאפי' ארוך צהפלגה קלת ל"ה סימן, ולא ידעתי למה מדמכו לאו"ג צהפלגה ולא לחוטם שקוע ג"כ צלי ספק יס צני"א שקוע מעט ויס שקוע הרבה ומ"מ הוי סי"מ, עוד כי החכס דכדומה שאין צני"א מצחינים כלל מי שקולו עב יותר מדרך העולם, ואני חמה עליו דהחוש מכהיט זאת, וגצי איילונית ציבמות דף פ' ע"ב נתנו צקולה סימן כל שקולה עצה ואינה ניכרת צין אשה לאיש, וכן אמרו שם גצי סרים, ועוד אמרו צפ' המדיר קול עצה צאשה הוי מוס, הרי חזינן דעקרינן קדושין עפ"י צחינות הקול, א"כ מוכח דצחינות הקולות מילתא הניכר טובא אלא צני' אדם, וכן צחולין ל"ח א' לענין פירכוס דקול אמרו עצי קלא עמי קלא ושם דע"ט א' עצי קלא לניף קלא כו', א"כ צרור מאוד דקלא מילתא דסימנא הוה.

ובאורי וישעי סי' י"ד צסימן שהי' קולו עב צלופן משונה כי דהדבר סוצב עפ"י פלוגתא אציו ור"פ צחולין ע"ט לענין להרכיב פרד על פרידה, דמקשי הש"ס וליצדוק צסימנים דאמר אציו עצי קלא צר חמרא לניף קלא צר סוסיא, ואמר ר"פ צרצבן אודינא חוטרע גווצתי צר חמרא וכו' ומשני צאילמת וגידמת, וא"כ לאציו הסיומן דקול חשיב כסי' מוצהק ציותר, ור"פ יכול להיות דלא פליג על אציו ורק מוסיף והולך דגם שני הסימנים האחרים יחדיו ג"כ נחשבים כסימן מוצהק ציותר כו', עכ"פ לכל הדעות סימן דקולו עב חשיב לסי' אמלעי צאין ספק כלל. וע"כ מה צביאר דצרי הרמב"ם פ"ט מהל' כלאים דמאריך כל ג' הסימנים.

קט. קרחת. כתב הר"ד גרשון צחשבתו צצנגת ורדים ח"צ כלל ג' סי' כ"ה דקרהות הראש הם סימנים גרועים, דכמה וכמה יס להם סימן זה, ואין סומכין ע"ז אף לענין ממונא.

וב"כ בגבורות אנשים סי' ט', וכתב שם שכן משמע צפשיעות צמהר"ס מלוצלין סי' ו'. [והיינו מדלל דן שם מאומה מסימן הקרה שהי' צנודו, ע"ש].

אוצר

לוח הסימנים אות קט—קיג

הפוסקים

באות הקודם], הוסיף עוד דג"ד שהעד למלם המקום באמלע הראש יש מקום לומר דדמי למש"כ הע"ז בסק"ל ברושם ב"מ דהוי סי' מובהק, אלא שיש לחלק דרושם מלד עלמנו לא שכיח אצל קרחה אפי' כעין הג"ל שכיח יותר מרושם, וחו' יש לחלק דדוקא ברושם שאפשר לו להמלא בכל הגוף אז כשממלא האבר והמקום הוי סי' בינוני, אצל בקרחה שא"ל לה להמלא אלא בראש ולא שייך כאן למלא אבר רק למלא מקום לצד לא הוי סי' י"מ, אמנם אף דסי' י"מ לא הוי אך גם סי' גרוע אינו צב"ג, שהקרחה קטנה וממלא המקום באמלע הראש, והוי סי' אמלעי, דהא נראה מדברי הפוסקים דרושם גם באינו ממלא המקום הוי סי' אמלעי, וקרחה קטנה בראש וממלא המקום פשיטא דלא גרע מרושם בלא ל"מ והוי ג"כ סי' אמלעי.

ובשו"ת ריב"ם שנייעוך סי' ג' בדבר קרחה שבראשו גדול כסלע סמוך למקום הנחת תפילין למעלה, כתב דעכ"פ הוי סימן אמלעי. ובגנצת פנחס סי' כ"ג אחרי שכוונה דסי' גרוע ב"מ הוי סי' י"מ, וכמוצא נעיל ס"ק קפ"ט אות י"ח, כתב בנדון [בדי"ח עור צ' ד"ה מיהו] דמה שבי קרה בהתחלת ראשו ערך ד' אלכסות, הוי סימן אמלעי ודאי.

ובמהרי"א ענול סי' כ"ז בנידון קרחה בראשו לצד פניו, כי בסוף הכימן דקרחה במקום ידוע הוי סי' אמלעי.

ובשוואל ומשיב ח"א סוס"י ע"ה על דברי העד שאמר ערס ראותו את המה כי לפי' הוי כמה קרחות בראש לצד העורף, כתב דהוי כשני סימנים אמלעיים, ומה שאמר שהוא לצד העורף הוי כפירט מקום.

ק"א. מדת הקרחת. כתב במשיב נפש [הראשון] סי' ל' דאפשר דערך כמות הקריחה יכ"י סימן אמלעי, אף דג"ד לא ממלאו ממש, מ"מ אפשר דצירוף מקומו וכמותו הוי סימן אמלעי.

ובמהרש"ם ח"ג סי' שג"א כתב בנדון ע"ד סימן הקרחה דמאחר שהצית שלמה סי' מ"א הוכיח דצמלאו מקום הוי סימן, א"כ צ"ד אף דמה שאמרו שהי' הקרחה צלד ראשו לא הוי למלאו מקום, אצל מה שאמרו מדתו כחצי, ג"אכל" וכן נמלא, זה מועיל שפיר, וראיה מדברי הראש"ש פ"צ דצ"מ סי' י"ד דמבואר שם דצמלאו אורך או רוחב משהב סימן, וגם אי הוי רק סימן אמלעי מועיל הוא עכ"פ צ"ד צירוף היתר הצגדים. וכזה כתב גם במהרש"ם ח"א סי' ע"ו.

[ועי' בחתם סופר ח"צ סי' קל"צ צדון שנמלא צהרוב מקום חלק בראש כעין מטבע, טה"ל"ר, כתב דאין זה אפי' סימן אמלעי אצל הוא גרוע מאד שכן ימלא באלף אלפים ע"י שהי' להם שחין המנתק את השער ואינו לומח לעולם, ע"ש. ולא נחית לחלק משום שאמר מדת הקרחת]. ועי' לעיל ס"ק קל"צ אות ו'.

קיב. ובשהקרחה משונה בתבניתה, או שהיו לו קרחות בבמה מקומות. כתב בצרפת ר"ה סי' ק"צ דהסימן שבראשו קרחה והיא מתחלת באחת ומתחלקת לצד פניו לשלשה רגשות, צ' קרנות והאחת באמלע ארוכה יותר מהשנים שצדדים, נראה דאף אם ימלא דחסם קרחה גם סימן אמלעי לא הוי דשכיחי עובא, מ"מ כיון שהי' לצד פנים שלשה, זה לא שכיח שיהי' ג' קרחות זה קרוב לזה, וגם לא גרע מסימן מנין דהוי סימן אמלעי.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' מ"א מבואר ג"כ דג' קרחות הם סימן אמלעי עכ"פ. ועי' באזה"פ סעי' י"ז ס"ק קל"ח אות ל"א אם שייך סימן מנין בסימנים שצדו.

קיג. אופנים בקרחת שדנו עליהם הפוסקים דלחוי סימן מובהק. כתב בר"א מזרחי צ"ח ל"ו דמה שאמר הגוי לפי חומו שראה אדם מת על שפת הים והיה סביב ראשו כמין מטבע

צלי שום שער כלל ולמעלה ולמטה ממנו היה מלא שער כמנהג הראש, ודאי

שם שער באמלע דהוי מוס ופוסל בכהנים י"ל לכל הפחות הוי זה סימן אמלעי, אך אף אם לא היה הקרחה באופן דיהא מוס ג"כ יש להקל ולפרו' לשאר הסימנים הגרועים שנמלאו אללו, דסימנים גרועים מנערפו להיות סימן אמלעי.

ובמשברי ים סי' כ' אחר שהצית מהעין ולחך הג"ל כתב דגם לנוצ"י י"ל דדוקא קרחת גדולה המתפשטת על כל הראש או חלק גדול הוי סימן גרוע דשכיח עובא, אצל קרחת קטנה שנתהוה מחמת מכה ותופסת שטח קטן בראש [בג"ד] הוי סימן אמלעי. ועי' עוד מדבריו באות שאח"י. גם בעזרת ישראל סי' י"ב משמע דמקום בראש צלי שער הוי סימן אמלעי.

ובאה"ל משה [לר"ה מו"ל חאטין] סי' ו' אות ה' בדבר הקרחה שלפי המבואר בגנצ"ע היתה באמלע הראש ובסביבות הראש הן לצד העורף והן לצד המה הוי שערות, כתב דהדבר צרור דבכה"ג הוי סימן בינוני עכ"פ, דעפ"י רוב אנשי קרחי הראש חין נהם שערות רק לצד העורף, ולצד המה הוא חלק כמו שאר הגוף ועוד יותר, ובשו"ת ר' חיים כהן סי' כ"ט כתב דקרחה ובאחורי העורף, ב"י"א האר" [שערות לואי, כלומר מיעוט שערות] הוי סימן אמלעי ע"ש, ואף דמבואר בגנצ"ע סי' ס"א דקרחה נא הוי אפי' סימן אמלעי, י"ל דאיהו איירי בסתם אנשי קרה דאין להם שערות רק לצד העורף דזה שכיח, ובג"ד גם הנוצ"י מודה דהוי סימן אמלעי, ויש לנרף זה גשאר הסימנים האמלעיים שהיו צנ"ד.

ועי' בדת אש סי' ע' שכתב [בדכ"א ח'] דכל ראשו קרה הוא סימן מובהק קלה [דהיינו סימן אמלעי], דהא רובא דענמא חין נהם ראש קרה, וקלה סמך נזה דקרה הוי סימן מלויין משבת קנ"צ בזהבא גזאח דאמר לריצ"ק קרחה מלויינא, ופי' צעל ח"י אגדות שם שא"ל שיש לך ליון וסימן בקרחת, והוא ח' מהמקומין דחשבינן בצבורות ע"ש, גם יש רמז לזה מפ' בתרא דצבורות דפירש"י דר"י בן קרחה היה בן ר' עקיבא שהיה קרה, ומשמע דענין קרה לא שכיח ברוצח דעמלא, ואף שאין זה רח"ה [ממש] לדבר מ"מ זכר הוא לדבר, ולירף סימן זה לעצ"ע דכליו להחיר עפ"י מהר"ל מפראג [המבואר בס"ק קפ"ז אות ל"ע].

גם בהרי בשמים חנינא סי' ס"א כתב דהסימן שהי' ראשו קרה [ובגנצ"ע שם כתוב, קאלקאפף] דהיינו כל ראשו קרה,

הוא סימן אמלעי כמ"ש בגנצת פינחס סי' כ"ג ובשו"ת ר"ה כהן סי' ל'. [ל"ע דשם ליתא כן, כי בגנצת פינחס מייירי שנמלא מדת הקרחה וכמוצא להבין באות הבה, ובשו"ת ר"ה כהן מייירי שאמרה שמאחורי ראשו הוי לו, ב"י האר" ולכן החשיב זה לסימן אמלעי כמבואר למעין שם].

קי. קרחה בצמצום מקום. עי' לעיל ס"ק קפ"ט אות י"ח מהנחת באות סי' י"ז וס' יהושע סי' ע"ח וצית אפרים סי' י"ד, ומכצית שלמה [מסקאלא] סי' מ"א, שנידויהם הוי בקרחת צמלאו מקום, וחלקו חי הוי סי' מובהק, ושיסוד מחלוקתם הוא בכללות הדבר אם סי' גרוע צמלאו מקום מחשיב סי' מובהק, ועי"ש שכללות הענין של סי' גרוע צ"מ נחלקו עוד אחרונים אם כי בנידונים שונים. ומלצד זה מלאנו לאחרונים שדנו ביחוד על קרחת צמלאו מקום, צלי לקשר ידונם עם כללות הענין של סי' גרוע צמלאו מקום.

בחסד לאברהם [להר"א תלומים] סי' י"צ צ"ח שהיה לו קרחה באמלע הראש כמו רגועה ארוכה ורה, אחרי שכי היתר מחמת הכרת כלים דלא מושלי צעצ"ע, סיים ומה גם דיש כאן סי' הגוף בקרחה במקום מלאו, וכי' הע"ז דרושם צמלאו מקום הוי סימן מובהק.

ובמשברי ים סי' כ' אחר שכי דבקרחת קטנה שנתהוהה מחמת מכה י"ל דגם הנוצ"י מודה דהוי סי' אמלעי [וכדלעיל

אוצר

וההסמנים אות קיג—קט

הפוסקים

ע"י המים, ובפרט רק בלמלע הראש, ויתר השערות ישארו וגם סביבות הקריחה שערות ירוקות, ובדלחי חשיב סימן חמשי וחלוי סימן מוצבה.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלה] סי' מ"א כתב דלע"ג דלפי' בסימן מוצבה צטין שיהא ידוע שאינו עשוי להשתנות לאחר מיתה כמ"ש בן המשלח ביומין בחשבונו שבצ"ה החדשות סי' ס"ה ע"ש, ור"כ כ"ש בסימן קרח דידוע שעשוי הוא להשתנות לאחר מיתה וכמ"ש הרמב"ן ב"צ דף ק"ד א', ובפרט צטיותיו צמים שהשער נופל ממנו, מ"מ כיון דקרחא מלד עלמו לא הוי סימן וכל סימנו הוא רק מחמת למלס מקומו והמקום מהקרח עלמו הוי סימן מקום, ובלמלס מקום ממש סימן מוצבה הוי, וכיוצא ב' ה"ט צסק"ט להשיג על המ"צ שחלק על הרד"ך דבשומא אף למלס מקום לא מהני משום דשומא עש"ה ע"ש, והט"ז השיג עליו וכתב דמ"מ המקום אינו משתנה לאחר מיתה.

מערכת ר.

קטו. ראש גדול. כתב באצני לך [להר"ם פאנעט] סי' נ"ב דמה שכתב שהיה ראשו גדול מכל האנשים לכאורה אינו סימן כלל לפי לשון מהר"א צסי' קס"א דלרוך וגון אפי' בהפלה קלח לא מהני, וכמו בן און כל הראשים של בני אדם שזים בגלותם וגון אפי' אם הוא מופלג בגדלו אינו סימן, ובאמת לדעתי דלפי' בלרוך וגון אם אמר לרוך כשאלו בן קיש מודח ה"ה דסימן מוצבה הוא דמופלג מכל האנשים ולא שכיח כלל, רק כאלו יש לדון אם הוי יכולים העדים ללמס כל כך שבאמת הראש מופלג בגדלו מכל האנשים, וע"י בורות מ"ז לטין אצרו גדולים מגופו.

ובשו"ת מהר"א הלוי ח"א סי' קמ"ט כתב דנראה דגולגולת רחב כמו צ' ראשים לכו"ט לא גרע מסימן חמשי, ולא דמי להא דפסקי מהר"א דשינים חמשיים גדולים לא הוי סימן, דהא כתבו ה"ח ור"ש דדוקא שינים בלמלע השורה של לחי העליון הוא דכתב מהר"א דגדולים לא הוי סימן מאחר שנמלא צרוב העולם ששינים אלו גדולות יותר מהנכו שבצדיהן, ואף אם נמלא אותן שינים מופלגים קלח בגלות לא מהני כמ"ש מהר"א שם, אבל שאר שינים אם נמלאו גדולות קלח מה שאין בן לרוב העולם הוי סימן מוצבה, ור"כ גולגולת רחב כמו צ' ראשים נראה צרור דזה דמי לשאר שינים, דאין דרך בני אדם להיות ניכר כל כך בראש גדול יותר מחצרו, ור"כ דמי לשאר שינים דהוי סימן מוצבה דהיינו סימן חמשי כמ"ש הב"ש צסק"ט.

קיו. ראש מאורך. כתב בחקרי לב סי' י"ב [דכ"ד ע"א] דהסימן שהיה ראשו ארוך ולא עגול ככל אדם, אינו סימן מוצבה, דאף אי חשיב שינוי אצור לא חשיב כשינוי גדול באצור שהלרוך הרשד"ס צסי' נ"ב ע"ש, ומ"מ נראה דכ"כ חשיב סימן צינוני ולא סימן גרוע.

קיה. היה ראשו כפוף. כתב בגצעת פנחס סי' כ"ד דמה שהיה ראשו כפוף הוא סימן חמשי, וכשה"י ראשו מוטל בין כתפיו קלח, ע"י לעיל בדרך לואר עקום מאגודת אצור.

קיט. ראש משונה הגראה כשני ראשים. כתב צעמק שאלה סי' מ' דהסימן שאמרה האשה שהיה לצעלה ראש משונה כי באצורו ראשו ה"י חלוי לו כמין ראש, כי מלפני ראשו לר' וקלר ומאחוריו ראשו רחב, הנה אם זה הוי סימן חמשי חלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם בצבורות [דף מ"ג א'] צביאור תיבת שקיפס שבמשה, דלהרמב"ם צפירות המשנה שם ובחצורו פ"ה מציאת מקדש שקיפס הוא שראשו בולט מאחוריו, א"כ הוי זה סימן חמשי, כיון דפסולו נכבדה הוא משום שאינו שור צרורו של אהרן, ויש ללרף זה לצב"ט דגדלים, אבל לרש"י שם שפירש דשקיפס הוא שראשו חסר מאחור ואינו

ודלוי סימן מוצבה הוא שאינו נמלא לחלף אלפים שיהי' לו סימן כזה, וכיון שלבעלה הוי סימנים אלה סומכין להחיר את אשתו, וסימן זה אינו עשוי להשתנות ומכני אף שראשו אחר ה' ימים.

ובסי' ל"ח [דל"ד ג'] כתב דיותר ראוי שיקרא חסרון השער על ראשו כמין טבעת סביב לראשו כנ"ל צסס סימן מוצבה ממה שיקרא בן השומא באצור פ' והנקב צלד אות פ'.

ובחתם סופר ח"ב סי' קל"ב [ד"ה וסימני] כתב דהיכה שבה ע"א ואמר שהסימן שצראשו ה"י מקום חלק בלמלע הראש וסביבותיו שערות וסביב השערות חלק כמין טבעת מצדו, הרי זה סימן מוצבה שלא ימלא אפי' צל' מני אף.

ובגודע ביהודה סוס"י י"א כתב דהסימן שבראש למעלה מן המה היה קרח צלי שערות, ולפי משמעות לשון הגב"ע שסביבות המה לא הוי שערות משמע שלמטה ללד המלה היה שערות ואח"כ כל סביבות המה היה קרח, וזה ודלוי סימן הוא, ועכ"פ הוא סימן חמשי, וע"י לעיל אות צ' מאגודת אצור.

ובחזון למועד סי' כ"א על דבר סימן קרחע עם שחין, כתב ש' הנוצ"ה דזה שכיח הרבה [שיתבאר קרחת מחמת שחין], מ"מ צ"ד עם השחין שצראשו נראה דחשיב סימן מוצבה, ועדיף מללקת המצוראר באחרונים, ע"ש סק"ט מהט"ז.

קיד. קרחת בוקנו. כתב צט"ת ר' חיים כהן סי' מ"ב דמה שאמר העד שה"י קרח צלחיו, שפיר הוי זה סימן חמשי, כי סימן זה לא שכיח כל כך צבני אדם, ולירף זה לסימנים שהיו צנגדים, וסוים וצ"ד שלא ה"י רק איסור דרבנן סגי להו, ע"ש.

קטו. האם יש לחוש שנקרה אחר מיתה, להסוברים דהוי סימן, והאם מים גורמים לקריחה. באגודת אצור [לבעל מרה"ל] סי' י"ד אחר שכתב צנגדונו שכל ראשו היה כולו קרח לצד סביבות ראשו היה מעט שערות הוי זה סימן חמשי מפני שזה אינו מלוי כל כך באנשים אחרים, כתב עוד דאין לחוש שמה נשרו השערות לאחר מיתה וכמו דמשמע ב"צ דף ק"ד [ואולי זה הנמלא הוא אחר שנשרו שערותיו אחר מיתה], דהרי מצוראר בגב"ע שמואלהו מלוצש וכוצע על ראשו ותחת הכוצע היה מלוצש עוד מין כוצע, ואם איתא שנשרו השערות לאחר מיתה היו נמלאים מקלח שערות מסוככים על ראשו וצתוך הכוצע וכעין דלמריין צ"מ כ"ה גבי מלא כלי ולפניו פירות, ותו דצ"ד יש סימן מפאת תמונת הקריחה שהיה קרח בלמלע הראש וסביבות ראשו הוי מעט שערות ואין איתרמי שנקרה לאחר מיתה עד שנעשה כתמונה זו שהיה לצעלה צחיין, ור"א מהר"א מ שהוצא צט"ז [ולעיל צאות קי"ג] שחשיב קריחה עגולה שצנגדונו לסימן מוצבה ולא חשש להשתנות לאחר מיתה משום דעכ"פ לא שכיח שיסתנה אחר מיתה כתמונה כזאת, ותו דדוקא גבי סימני שערות שהם רק צ' שערות ודבר מועט ואין חזקות צטבע כמו שערות הראש הוא דחייב"י שמה נשרו, אבל שערות הראש שהם חזקות ורבות פשיטא דאין מלוי שיקרחו צזמן מועט כזה כו', אלא שלצי נוקפי מפני צעלי חטטין וצעלי השיבות שהקריחה מלויים צהם, ואף שזה הנמלא נפנינו נראה זקנו שחור כמדת אש צחור, אין זה ראיה, דהא פתחו ההוס' ב"צ ק"ד צסס ר"ת שאחר מיתה עשוי להשתנות מלכות להשורות, אף צנוצ"י סוס"י י"א מצוראר דקריחה הוי עכ"פ סימן חמשי ויש אופן דהוי סימן מוצבה ע"ש, א"כ לדברי הרב שומעין שדעתו רחבה מדעתו.

ובאבני גזר סי' ס' אות י"ג אחר ש' ל' היתר צנגדונו שראשו קרח בלמלע, כתב עוד דמ"ש הרב השואל שאפשר שנקרה ע"י המים, הנה א"כ חמאי נשאר שערות סביב, גם מלשון העדות נראה שבראש לא ה"י מנה צמים.

גם בנפש חיה סי' י' [ד"ה ע"א] כתב דמה שהגאון אצי האצני נזר חשש שנקרה ע"י המים, הנה מעולם לא נשמע שיקרה

אוצר

לוח הסימנים אות קיפ—קכד

הפוסקים

ואינו צולע כלל, אי"כ כשצולע אינו פוסל כלל דהרי לא חנן זה במשנה
צין הפסולים, ועי"כ דמקרי זה שוב צורעו של אהרן ואינו אפילו
סימן אמלעו ואין ללרפו לעצ"ע דבגדים וכו', אמנם לפי לשון הרב
שצגצ"ע שכתב דבגולגולת ראו שהוא משוך לאחריו וכמו העושרת
צו ממול ערפו, לפי"ז וי"ל דהיינו בעל העושרת שחנן במשנה שם, וצוה
אפשר דגם רש"י לא פליג על מי שראשו צולע נגד ערפו דזה פוסל
אלא שהוא מכניס זה בכלל בעל העושרת דהרי לחכמים פוסלים צוה
אפילו בלי עגס, ואי"כ לכונ"ע מקרי זה סימן אמלעו ויש ללרפו לעצ"ע
דבגדים לדעת מהר"ל. [ועי' בשעמ"ק צ"מ כ"ז צ' ד"ה והכא בשומא
וכו' מהראב"ד].

ובאפרקסתא דעניא סי' ק"ו צמאלו גלגולת וכיורו שהיא של פי
שהי' לו ראש משונה הנקרא „דאפלקאפף" [ראש
כפול], וצ"ח העד מהות השינוי שצמאלעו ללד העורף היה צגוצה
יותר מאמלעו שללד המלח, וכדופן הגציה את עלמו, וכי"ה משונה בגדלו
שחפילה של ראש שלו כשהיה מניחה אחר היתה נופלת על הצוהר,
וכי' צדק ל"ד ד"ה אמנם שחקר ודרש צין אנשים ושום איש מהם
לא ראה ולא שמע כזאת, גם חקרתי אלל רופא והראה לי בספרי
הרפואה הרבה לורות משונות מראשי צנ"ח מחמת הלידה, ולא
מלמתי אף לורה אחת כהא דנ"ד, וגם אמר לי שכל אחת מהלורות
השונות שהראה לי לא אחד מאלף היא רק אי' מאלפים, אי"כ כ"ש
הלורה דנ"ד שלא נמלח כלל בחוך הספר ההוא, וצודאי עדיף מרגליו
עקומות [ללהן באות קב"צ] כו', ואע"ג דגם סי"מ אפשר שיטתה
צמחן הזמן, עפ"ת סק"צ, מ"מ הרי כי שם דהכל לפי עיני הסימן,
אי"כ ודאי היכא דהסימן הוא צגידול העגס אינו משתנה.

קב. קממים בראשו. כתב צבית אפרים סימן י"ג [דמ"ו ע"א] דמה
שהעיד אי' שראה בחייו כמה פעמים שהיו צראשו קמעים
כמו פאלצין [כפלים] שצגד, ועתה צנעצע זה ראה שהיו הקמעים
כמו שהיו בחייו צבעה, וגם למס מקומם שהיו למעלה מן המח
לאמלע הראש, וגם עד שני העיד על הקמעים אלא שלא הזכיר
המקום צלמאס, נראה דזה סימן מוצהק הוא, ואין זה דומה ללקח
שנסחפקו זה קלת, משום דלקח צאה ע"י סיבה הנגזירה לפרקים,
אצל קמעים צראשו כמו פאלצין צגד שהוא צא ע"י סיבה רחוקה,
וכמבואר בדברי העד שזה צא לו ממכת סוס מזה זמן רב, וכיון שהוא
דבר זר ורחוק אפי' תימא שזה שאמר העד שהיו למעלה מן המח
לא מקרי למאס מקום, מ"מ הוי סימן מוצהק מלד עלמו, וגם אפילו
אם לא הוי רק סימן אמלעו מהני להצטרף לדברי הגמסלית אפי'
אם נימא דידע מהכניעה הוי כראה וכו'.

קבא. גזות או צרעת בראשו. כתב צלמה לזק [החדש] רס"י
מ"ע ד, „השטרופעס" או „פארחעס" [גזות] שצראשו ודאי
הוי סימן צינוני עכ"פ, דלא גרע מרשם וללקח דהוי סימן צינוני
גם לדעת המשאח צנימין, ואפשר דלא שכיחי יותר מרשם וללקח.

ובערור השולחן סעי' קע"ג צדבר הסימן שהי' לו לרעת צראשו
צאופן משונה, כתב דאפשר דהוי לא פחות מסימן צינוני,
והכל לפי ראות עיני חכמים.

קכב. רגלים עקומות והפוכות לצד פנים. כתב צמבר"ם מלוצלין
סי' נ"ו דלא מלאו לצו לסמוך על סימן רגלים עקומות
והפוכות לפנים*) ולומר שזה יהיה סימן מוצהק ביותר להחיר
עליו אשה, שהרי ראינו כמה וכמה צני אדם שהיו להם רגלים עקומות
כאלו, גם משמע מדברי מהרי"ק בשורש קע"ה דלולע על ירכו לא
הוי סי' מוצהק, מדבארריך שם צגדונו שהי' לולע על ירכו אם מספיק

ואוחו עדות צמקום שם עירו ע"ש, ואי"כ הי"כ צנ"ד. [ודברי מהרמ"ל
הוצאו צצה"ט סקע"ד].
וכתב בחומר בקודש סימן ע"ו דמשמע ממבר"ם מלוצלין
דנהי דסימן מוצהק לא הוי מ"מ סימן אמלעו עכ"פ
הוי. וכי"כ צמלחמות אריה שהוצא צצרכת רלח דק"י"ג צ, וצבית
שלמה [לר"ש מסקאלא] סימן ל"ו אות ו', וכתב שם שכן משמע
להדיא צרד"ך צית י"ד.

ובמשכנות יעקב סי' ע' השיג על מהר"ם מלוצלין מדברי הראב"ד
שהוצאו בשעמ"ק צ"מ כ"ז ד"ה והכא דמבואר שם להדיא
דרגלים עקומות הוי סימן מוצהק.

ובחמדה גנוזה סי' ע' כתב צגדונו דמה שאלאו עלמות רגלים והמה
עקומות וידוע שלבעל העגונה הזאת היו רגלים עקומות,
היה מקום לומר דהוי סימן מוצהק ביותר, אך אפילו אם נחמיר
לומר דהוי רק סימן צינוני, יש ללרפו אל הסימנים המוצהקים שהיו
צכליו וכו'.

ובגבעת שאול סי' א' רלח הרב ר' אביגדור אצ"ד ראזוניע לומר
צגדונו שהאשה אמרה סימן על ההרג שרגלו היומית היתה
קלת עקומה, דזה הוי סימן מוצהק, ומדמה זה לאצבע עקומה שכי'
הרד"ך דהוי סי' מוצהק, ואם כי שצד"ך היה גם רשם צלדו או
עליו, אך הכריח דע"כ הרד"ך או לו קתני [וכמבואר לעיל צערך
אצבע עקומה], אך צנ"ז לא החליע שהוא סי' מוצהק ביותר אלא
דסי' אמלעו עכ"פ מיהא הוי. גם הצבעת שאול שם צדק סי' העלה
דל"ז סי' מוצהק.

ובפרשת מרדכי סוס"י כ' העלה צגדונו דאם העקמומית שצרגלו
הוא רק שינוי מועט לא הוי אלא סימן אמלעו, אך אם
אצבעות רגליו נוטין ללד רגלו השני עד שאחורי הרגל לחוך צאופן
דכו"ל עקמומית מרובה, הוי סימן מוצהק כמבואר צרמ"ח צעקמומית
החוטם, והצבדל הזה צין רב למעט אי אפשר לכיון היטב רק לפי
עדות העד אם נראה לו העקמומית ויכיר לו בהשקפה ראשונה אז
מקרי עקמומית רבה.

קכג. רגל א' עקומה לחוף וא' לפנים. עפ"ת ס"ק ק"ג מהנוצ"ח
סי' נ"א [והיא תשו' מנן הנוצ"ח] שצידד דזה עדיף
עפי' מנדון מהר"ם מלוצלין [שצאות הקודם] ושאפשר לחשוב זה
לסימן מוצהק, אך סיים שם דחלילה להחיר על צברא זו לחוד
[והצבית אלו לא העתיק הפ"ח], ועי"פ להצטרף לשאר אומדנות
ראויה צברא זו להיות נסניף. גם צחומר צקודש סי' ע"ו שגשאל
גי"כ על נדון זה כתב לז' היתר מעקמומית הרגלים צאופן הנ"ל דזה
הוי סי' מוצהק ועדיף מנדון מהר"ם מלוצלין, ע"ש.

קכד. ב' קרסוליו שברגליו מהופכים ועקומים. כתב צחתם סופר
ח"א סי' ל"ה דהסימן שאמר העד צנ"ד צרגליו
שהקרסולים משוכים לחוף וקלת מהופכים, ומקלת אנשים מצני עירו
אומרים עתה שצחיו הכירו צו קלת שינוי ועקמומית צהליכת מלעדו
שנראה שעי"ז היה, נראה שזהו סימן מוצהק ולמאס מקום יותר
מאלצבע עקומה ורשם עליו שצחשו הרד"ך, והחם ע"י מקרה היה
שחתך אלצבעו והרשם הוא מלוחו החתך צעלמו כמבואר צרד"ך,
ומכ"ש הכא שהוא צתולדה וצ' רגליו, ולא דמי למאי דמשמע ממבר"ק
דלולע על ירכו לא הוי סימן מוצהק וממנו למד מהר"ם מלוצלין צסי'
נ"ו דנכה צ' רגלים נמי לא הוי סימן משום דשכיח, דשחני החם
דנכה רגלים ופסח שכיחי עוצא, אצל שלא יהיה נכה רגלים ורק
צ' קרסוליו שצחשו רגליו מהופכים ועקומים זהו סימן מוצהק,
והרי גם מהר"ם מלוצלין עלמו צסי' קב"ח סמך על לואר עקום
דהוי סימן מוצהק גמור אע"ג דצסי' נ"ו הנ"ל לא סמך על נכה
צ' רגליו, אע"כ לחלק דהאי שכיחא עוצא והאי לא שכיח, והאי
דיוק לא שכיח כלל אפי' צא' מאלף, וצצ' רגלים מאן לימא לן דלא
הוי צצ' סימנים, ואי"כ היה נראה להחיר על סימן זה לחוד, אך

*) ועי' בקר"ע סי' ש"ב שהעתיק דברי מהר"ם מלוצלין דרגלים עקומות
לא חשיב סי' מוצהק, ולא העתיק „עקומות והפוכות לצד פנים" כדאיתא במהרמ"ל
צצמ. וכבר העיר זה במלחמות ארי' דלהלן באות קכ"ו.

אוצר

לוח הסימנים אות קכד—קלד

הפוסקים

ובתעופות ראם [לר"מ טויעש] סי' כ"ז כתב בעובדא זו דסימן שמיעת עלם הקולית לא מהני בנד"ז כיון דגם השני נשמעה ואדרבה זה מראה דאין זה הנאכזר.

קכט. כפות רגלים שמוחות [הנקרא דלאטפס]. כתב צבית שלמה [לר"ש מסקאלה] דסי' מ"ה דסימן דבנאטפס אינו סימן דמלוי כן בכרעה בני אדם, וידוע דחלוי זה מלוי יותר מחלוי הכשר שכתב בפני יהושע ח"צ סי' ס"ז דלא הוי סימן כלל.

ובבר ליואי ח"צ סי' כ"ב [השני] כתב ג"כ דלאטפס לא הוי שום סימן ואין מלרפין זה לסימני בגדים וכו'.

ובאהל משה [אדניק וואלכרוס] סימן י"ב כתב דמסתברא דסימן חלמני עכ"פ הוי.

ובדברי חיים [לר"ה מלאני] ח"צ סי' מ"ו כתב דאם הבנאטפס הוא בדרך שאינו מלוי ברוב בני אדם הוי עכ"פ סי' חלמני. קל. יבלות על אצבעות הרגלים. עיי' מהרש"ם ח"ג סימן קס"ז צמי שהי' לו, "הינער אויגן" [יבלות] על אצבעות רגליו בין האצבע הקטן והחלמני, ומוכח שם שחפס דעכ"פ זה לא גרע מסימן חלמני.

קלא. ברך א' עבה מחברתה. במהרי"י חסאד ח"צ סימן ז' צסימן שברך א' היתה עבה מחברתה מחמת רפיון בשביל שנעחק פטם א' וכמה פעמים עשו לו תחבושת עליו, כתב דלוינו מן הסימנים הגרועים חלל סי' א' הוי.

קלב. רגליו דקות מלמטה ביותר. כתב במשכנות הרועים [להרב עוזיאל לחאיך] דף רמ"ז טור צ' דהעדות שרגליו מלמטה דקות מראה ביותר משאר בני האדם, נראה ברור דסימן זה ילא מכלל ארוך וגוף נכנס לסוג סי' מוצבק קלת [דהיינו סימן צינוני].

קלג. רישם בגוף אי הוי סי' מובהק. עיי' לעיל בס"ק קל"ח.

מערכת ש.

קלד. שבר מעים. כתב צבז יעקב ח"צ סימן ע"ז דמכת השצירה ודאי הוי כמו סימן חלמני צגוף, ויש ללרפו לעצ"ע או לסימנים מוצבקים דכלום.

גם בגבעת פנחס סי' כ"ד כתב דשבר הוי סימן חלמני, והוא מלרפו לשאר הסימנים שצנודו.

ובקהלת יעקב [לר"י מקארלין] סי' ו' כתב ג"כ דיש ללרף סימן השבר [לעוד סימנים] דעכ"פ הוא סימן חלמני (*). וכן נקט בפשיטות בשאל ומשיב ח"א סימן ש"צ, ובמערכי לב סימן פ"ב.

ובזכרון יוסף סי' ו' כתב דסימן השבר צלד שמאלו אפשר דהוי סי' מוצבק. [ונראה שם דמחשיבו לסימן חלמני עכ"פ ומלרפו לעוד סי' חלמני שצנודו].

ובשו"ת מהרי"ם פאדוא סי' מ"ה כתב דהשבר הנמלא צו והוא נוטה ללד ימין והכים היה גדול מאד, יש לחשבו לסימן חלמני.

אבן בגודע ביהודה סימן מ"ג ד"ה התשועות מסתפק אם חלוי השבר הוי סימן חלמני או לא. ועיי' עוד ד"ה העשירות.

וצפ"ח

(*) ועיי' שכתב דכן משמע ממ"ש בשם המקור ברוך דסימן השבר אינו סימן מובהק משמע דסימן אמצעי הוי. ועיי' בפ"ח סי' ק"ג שהעתיק ג"כ דברי המקור ברוך לענין שבר מעים. ויש להעיר דלא ראו במקור ברוך עצמו דאיהו מיירי שם בשן שבור ולא בחלוי שבר המעים. ובבה"ט סקע"ד העתיק סתם "שבור" ונמשך אחר לשון הכנה"ג הגה"ט אות ש"ט. והנה בכנה"ג שם כתב מקודם דין בשן חסר ואח"כ כתב "שבור" סתם. וקאי אשן שהוכיר לעיל וכיוצא שן שבור, אבל הבה"ט שהעתיק רק "שבור" נתן מקום לשעות.

[צנ"ד] לא נזכר בצנ"ע מי שראהו בחייו שהיה לו ככה, כי מה שקלת אנשים ראוהו איננו רואה שהיה לו קנעכיל מעוקס ומכופף, ולא נזכר שאשתו אומרת שהכירה בצנעלה מוס זו מעולם.

קכה. צולע, פסח, וחיוגר. כתב בצנ"ה"ג הגה"ט אות ש"ג במהרי"י קולון שורש קצ"ו דלולע על ירכו לא הוי סימן מוצבק. ובשאל ומשיב ח"א סי' רנ"ט כתב דפסח אינו כל כך סימן ועיי' במהרי"ם מלוצלין סי' ג' [אולי צ"ל נ"ו]. ובדברי חיים [לר"ה מלאני] ח"א סי' ל"ד כתב דפסח הוי סימן גרוע דשכיח מאד.

ובפרח מטה אהרן ח"א סי' ל"ג [דף ע"ז ד"ה ומעטה] כתב דמני שראה העצמה דענין שיאמר סימן לא מהני מה שאמר שהיה חיוגר, דזה לא הוי סימן מוצבק כמ"ש מהרי"ם מלוצלין [הנ"ל צאות קצ"ב], ומי"מ הוכחה מיהא הוי.

ובעמק שאלה סימן ס"ד כתב צנודו דמה שחפס השואל בפשיטות דזה שהכירו הרגל שהוא של חיוגר הוי סימן מוצבק, הנה במהרי"ם מלוצלין סימן נ"ו כתב דרגלים עקומות והפוכות לא הוי סימן מוצבק והוכיח כן במהרי"ק [הנ"ל], ולפי לשון הצנ"ע שכתב צה שהכירו שהוא עלם הקולית מאי חיוגר, נראה דגם בעלה הוי חיוגר צמה ששף הירך מדוכתיה והיה לולע על ירכו, ולא מוחשב זה לסימן מוצבק.

קכו. משותק רגל ויד. כתב צבית יצחק סי' ס"ה אות י' דזה שהיה משותק צידו וצרגלו השמאלית, נראה דכיון שזה צא מחמת חולי ודאי לא הוי סימן מוצבק, ולא עדיף מפסה, וגם דסימן מוצבק לא הוי רק מאי דלא נמלא כי אם צא מאלף וסימן זה של שיתוק ציד ורגל י"ל דהוי מילתא דשכיח, אך במהרי"ם מלוצלין סימן נ"ו משמע דמה שהיה פסח הוי עכ"פ סימן חלמני, וא"כ יש מקום לדון צנ"ד שהשיתוק הוי לו צידו וגם צרגלו הוי כצ' סימנים חלמניים, חלל דנראה דלא מהני לירוף צסימן אחד כפול [וכנ"ל בס"ק קל"ד אות ח'].

ובמלחמות אדיה שכוזה צצרכת ר"ה דק"ג צ' כתב דמה שהיה חגר יד ורגל מסתברא דיש לחשבו עכ"פ לסימן חלמני, דמהרי"ם מלוצלין שהוצא צק"ע סימן ש"צ [הנ"ל] משמע דעכ"פ סימן חלמני מיהא הוי, ועיי' במהרי"ם סימן נ"ו עלמו ששם היתה הלשון עקומות והפוכות ללד פנים, ואפילו לפי"ז מסתברא דחיוגר יד ורגל חשיב סימן חלמני, דיד ורגל חשיב טפי צ' סימנים משתי רגלים שעפ"י רוב שתי הרגלים נחלקו כאחד חלל יד ורגל אינו חלוי זה צזה, ואפילו אם נחשוב סימן החגרות לסימן גרוע יש ללרף מ"ש האחרונים דצ' סימנים גרועים חשיבו יחד סימן חלמני. וכ"כ בספרו מלפס אריה תנינא סימן ל"ד.

קכו. רגל א' ארובה מהשניה. כתב צשו"ת ר' חיים כהן רס"י ל"ו דהסימן שהעיד שראה שרגל הימנית של ההרוג הי' ארוכה יותר מרגל שמאל, נראה דזה הוי סימן מוצבק. ועיי' לעיל צאות א' וצאות כ"ז.

קכח. שמוט הקולית. באמרי אש סימן כ"ה צמי שנשמעה עלם הקולית שלו לגמרי והעיד א' שראהו יושב צעגלה ואמר לו כי מוסע הוא לדרוש ברופאים, ושצו נמלא מת על הדרך והיו צ' קוליותיו שמוטות מהגוף לגמרי, אחר שזן דאין להחיר את אשתו גם אחר יצ"ה מלד טריפות שמוטת הירך דהא צעיין נמי עיכול ניציה, כתב עוד דאם צאלו לומר דהוי סימן מוצבק א"כ אדרבה אין זה הנאכזר, שהרי צמת הנמלא הוי צ' הירכים שמוטות ואינו זה שנאכזר, ואם יאמרו כי יתכן שנעשה כן מפני הנפילה מהעגלה או מסיבה אחרת, א"כ אין עוד סימן כלל דלולי אחר הוא ושתיהן נשמטו עיי' נפילה או סיבה זולתו, ולומר צזה חולין הקלקה צמקולקל ודאי לא יעלה על הדעת להחיר אשת איש לעמלא צצצברא זו, ודי לנו אם ישפטו בעלי דיעה ישרה כי אין זה הוכחה שאין זה הנמלא.

אוצר

לוח הסימנים אות קלד—קלח

הפוסקים

קלח. שחוח. כי בגליל מסכת סימן ט' אות א' דמה שהעידו שזה שמת היה הולך שחוח קלח, ובאמת בעל העדור היה הילוכו כך מחמת שפרנסתו היתה מזה שהיה שואב מים, עכ"פ סימנה מילתא היא [אבל לא ציאר חיוב סימן הוא]. ובקבלת יעקב [לר"י מקארלין] סי' ו' באותו נידון עלמו, כי לזרף לסניף מה שהיה הולך שחוח כמו בעל חטוורת.

קלח. שיכורות. בחטאות חן סימן נ"ח הביא דרש א' ר"ל דמה שאמרו על המת שמת מחולי השחיה [של משקים משכרים] ששחיה הרבה מאוד, אפשר דהוי סימן מובהק ביותר, ועל כל פנים הוי סימן אמלעי, וכחז עליו דהוא ראה מי שסתפק אי הוי זה סימן כלל, ע"ש.

ובשערי דעה ח"צ סי' קכ"ו כי צנידו דהסימן שהיה שוחה ביותר אינו אלא סימן גרוע, דרבים שחו ורבים ישחו.

קלח. שינים גדולות ורחבות ע"י לעיל סי' קל"ט.

קלח. שן בולמח, שבורה, ושחורה. כתב במקור ברוך סי' י"ב דשן בולמח שבורה ושחורה, אם כי שאינו סימן מובהק ביותר להשיא את אשתו, מ"מ סימן מובהק קלח הוא, דמעט מזער שנמצאים שיש להם כן. [ובזה"ע סקע"ד העתיק מהמקור ברוך "שבור" סתם, וע"י בערך, "שבר מעיס" כהערע שמתחת לקו].

ובתורת חיים ח"ג סי' נ"ז כתב [בדפ"ז א'] על שן בולמח שבור ושחור בקלכו במקום השבר, דאין לנו לדחות מלצנו לומר דחשיב סימן מובהק אף שנמצא לומר כל ה"ל, ולא דמי לשומא דהרד"ך, דהתם חיובא מ"ד [בגמ'] דהוא סימן מובהק וע"י כתב הרד"ך דאפי' לרצון דפליגי עליה חיובא למימר שאם נמצא עוד לומר המקום באבר פי מהני, אבל שן בולמח מלוי צמח אנשים, וגם שבור ושחור קלח הוא דבר מלוי, ועוד דגם צמחא דשומא יש לי בגמס וכו', וכיון שכל א' מאלו צפני עלמו אינו מועיל, לא יועיל גם בהעדרות כולם וכמ"ש מהרש"א בכתביו סי' רכ"ד כו'. [וע"י בסי' קל"ד אות י' דין סי' הסמוכים מצית שלמה חסון].

וע"י בגנת ורדים ח"צ כלל ג' סי' כ"ה בכתב הר"ד גרשון שסתפק בסימן שינים האמלעיות התחתונות שצורות, אי הוי מסימנים החשובים דסמכין עליהו לענין ממון ולא לענין איסורא, או דילמא כיון שיש חסרון צ"י שינים, דמנין ומקום מיוחד דהיינו אמלעיים, הוי סימן מובהק ביותר וסמכין ע"י אף לענין איסורא, וסיים לזה דעתו נכונה. ובעל הגנת ורדים כתב עליו בסי' כ"ו דקשה להחשיב סימן זה למובהק כו' רק לאמלעי, וכדאי לסמוך עליו צמדי דרצון ולא באיסור דאורייתא.

וע"י ברשד"ם סי' נ"ב על דבר הסימן שהי' להרוג שן א' משינו של מעט בולמח לצד פנים יותר משאר השינים, כתב דפשיעא דזה לא הוי סימן מובהק.

ובריב"ל ח"א סי' ח' מצואר דשן בולמח יותר משאר השינים, הוי סימן אמלעי ולא סימן מובהק.

וביד שלמה סי' א' ענף ג' אות א' הסתמך אהא דריב"ל לומר דהסימן ששן א' מהשינים התחתונות הוי בולמח יותר מחברתה שאנלה, הוי סימן אמלעי. אך באצני נזר סי' ע' העיר על הדין שלמה דנדון זה שאני קלח מנדון הריב"ל, כי הריב"ל מייירי שהי' בולמח משאר השינים, ואילו צנ"ד היתה בולמח רק מזו שאנלה. אך עכ"פ מוכח באצני נזר שם דמחשבו לסימן אמלעי, ע"ש.

ובברית אברהם סי' כ"א צמי שנעצב צמחאל"ם ושהו עליו עד שחלל נפשו, ואחר ע' חדשים נמצא גוף מת, ועלה דעת השואלים להחיר מחמת שנמצא צו שהשינים צלחי היו בולמח חוץ לשורה דהוי עכ"פ סימן אמלעי, ובמים שאין להם סוף שכבר יראה מאיסור דאורייתא מהני גם סי' אמלעי, אך נסתפקו אולי צא הסימן מחמת רקבון בשר שהיה צו והוי סימן העשוי להשתנות, והשיב הכריח

ובפ"ת סי' ק"ג הביא דברי הנוב"י וכחז שם שצמחא"ת סי' ס"א מצואר דהשבר שצמחניו לא מיתשב אפי' לסי' אמלעי.

גם בחתם סופר ח"א סי' נ"ז כתב דהסימן שהי' לו שבר מעט למעלה מצרית קודם צלד ימין סמוך ל"רייכין" [לירך] לא הוי אפילו סימן אמלעי דשחיה הרבה, אך מכל מקום אומדנא מיהא הוי ע"י למאס המקום, ומהני זה לזרף לסימני כל צדיו שהם ככלים דלא מושגי לסוברים דעבי לזה גם אומדנא.

ובס' יהושע סי' ס"ט כתב דאף שהנוב"י מפקפק על סימן חולי השבר, מ"מ חולי גם זה סימן אמלעי מקרי, ועכ"פ אומדנא הוא זה לדעתו.

ובשו"ת פני יהושע ח"צ סי' ס"ז כתב צנודנו דנפוחת הכים אינו סימן מובהק כלל דמלוי בהרבה צני אדם חולי זה והוא חולי השבור, ומה גם צנ"ד שנעצב צמים דאיכא למיחש דמחמת המים שנכנסו צו נפח הכים, ואפי' דמקלחו לא נפח, אין זה כלום, דמתחת תפח אין פירושו דוקא הכל.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] רס"י מ"ה אחר שהביא דברי הפני"י כתב דמשמע ממנו דשבר אינו סימן כלל, והגם שכתב צראש דצריז דלא הוי סימן מובהק ומשמע הא סימן אמלעי הוי, ואמנם מסוף דצריז שסיים דמלוי הוא בהרבה צני אדם מצואר דלא הוי אפילו סימן אמלעי, ובנל"ה לשונו מגומגם ומי שרגיל בכתב פני"י יודע שהרבה טעויות וחטויות נפלו צו, וברור שכן ל"ל: ונפוחת הכים, לא מייצגי דלא הוי סימן מובהק אלא דלפי דעתי לא הוי סימן כלל דמלוי הוא בהרבה צני אדם וכו', והגם שצנוד"ק סי' מ"ג צד"ה החשיעית מסתפק אם הוי סימן אמלעי, אבל מדצריז במהד"ת סי' ס"א משמע דאינו סימן כלל. וע"י בפ"ת סי' ק"ג מהגליל מסכת. [ובס"י ל"ע אות ג' כתב הביא שלמה דסימן השבר חולי הוי סימן אמלעי, ואין לנוצ"ק סי' מ"ג הג"ל]. וע"י צמחא דק [בהחדש] רס"י נ"ה סוף אות א'.

ובכתב סופר סימן ל"א [דל"ה סוף עור ד'] אחר שהביא ג"כ מהנוב"י סי' מ"ג ומהנוצ"ת סי' ס"א ד"ה וברושם דנראה דס"ל דשבר לחוד גם סימן אמלעי אינו, וגם מהח"ס הג"ל שבי בפשיטות דאינו אפילו סימן אמלעי אף שהיה למאס מקום השבר צעזעי השבר למעלה, רק כתב דאומדנא הוא ויש לזרף אותו ע"ש, כתב עוד דגם נראה דלא שייך צוה למאס מקום, כיון דמקום המכה מלומס בעלמחו או בשמאל או צימין ומקומו מיוחד בגוף אין למאס צד ומקום למעלה או למטה עושהו לסימן מובהק, ולא דמי לפעל ורושם צממאס מקום, דאלו יכולים להיות בכל מקום ובכל אבר מהאדם ולא שחיה שימצא איש שיהי' לו ג"כ באותו אבר ובאותו מקום באבר, משא"כ שבר, ומכ"ש צנ"ד דליכא למאס מקום רק אמרו צלד שמאל דודאי אפילו לסימן אמלעי לא יחשב.

ובמהר"ם שיק סי' נ"ה כתב דכיון דהנוצ"ק מסתפק אם שבר הוי סימן אמלעי, וצנוד"ת סימן ס"א לא חשבו לסימן, א"כ אין לזרפו לסימני הצדדים שצנ"ד ולהחיר מעטס ממני"פ של מהר"ל מפראג.

ובאמרי דוד [לר"ד פעדער] רס"י י"ח אחר שהביא מהנוצ"ק סימן מ"ג, כתב דקשה להורות היתר בסימן, דמאן מפיה חיובו סימן מובהק ואיזוהו סימן אמלעי. ובצית נפתלי סימן ל"ב כתב דהסי' מהשבר גם הנוב"י כתב רק חולי הוי סימן ואינו מחליע.

ובמהרש"ם ח"ג סימן רנ"ז כתב אל הרב השואל שהסתמך ע"ד הנוצ"ק סימן מ"ג שצידד שם לומר דשבר הוי סימן אמלעי, דמהנוצ"ת סימן ס"א נראה דשבר הוי סימן גרוע, מדכתב שם, "ובפרט צצירוף השבר" [ומשמע דשבר מלד עלמו אינו סימן], ואין גם לכתב סופר הג"ל דאפילו צממאס מקום צימין או בשמאל לא הוי סימן אמלעי כי אם אומדנא.

אוצר

לוח הסימנים אות קלח—קמה

הפוסקים

הברית חזרה בסי' כ"ד ולכאורה יש להסתפק בזה סימן אם אפשר לדמותו למ"ש בקו"ע סי' ק"ו בשם הרא"מ דמי ששפתו העליונה מוגבהת עד ששיניו העליונים נראין אפי' בהיות הפה סגור הוי סימן מוצהק ביותר, או י"ל דסימן שינים בולטין שבני"ד שהיו מחמת שכן גדולות ביותר משאר השינים לא דמי להם אלא למ"ש הרמ"א דשינים גדולים לא הוי סימן מוצהק ונראה דסימן אמנעי מיהא הוי, אך מדברי התה"ד נראה [דשינים גדולים] הוי כמו ארוך וגון דהוי סימן גרוע, אך הנה בתה"ד שם לא הוזכר רק שהיו גדולות יותר ולא הוזכר שהיו בולטות חוץ לשורה, וא"כ י"ל דבני"ד שהיו בולטות נראה דנתעקמו ומשום זה יאלו לחוץ וזה לא שכיח לגמרי והוי סימן מוצהק, אכן הנה לא הועד אם זה היה בלחי העליון או התחתון ובה"כ ודאי לא הוי סימן מוצהק, ואף שהב"ש במקצת"א כתב בשם הט"ז גבי עקמומיות באלבט דאל"ל יודע בלחי אלבט, י"ל דשארית הכס שהי עקמומיות ורועש עליו, אבל י"ד דומה ללקח ורועש בלמלס מקום דבעין שיעיד תחת לחיו עין, וא"כ ברור דבני"ד סימן מוצהק לא הוי, אך סימן אמנעי עכ"פ הוי, וכיון דהא דלא הוי סימן מוצהק הוא רק מחמת שלא ידע בלחי לחי, א"כ עכ"פ נענין זה דמי לסימן מוצהק דכילי הפוסקים דאפי' אם אישתחי מהני ואינו משתנה מחמת התפוחה וכו', והאריך בזה והעלה דעכ"פ בגד"ז שכבר יראה מאיסור לאורייא יש נסמך על הלשון דגם בשומא לא חיישין לעשויה להשתנות כו'.

ובמהרש"ם ה"א סי' פ"ה כתב דשינים תחתונות בולטות מחמת חסרון צהר, דאף דמזכיר ברמ"א דשינים גדולות לא חשיב סימן מוצהק, היינו משום דברוב בני אדם נמצא כן, משא"כ בזה.

קלמ. שיניו העליונות והתחתונות שחורות אצל שרשן ובצד שלועפים בהן היו לבנות. מסתפק בזה באמרי דוד [לר"ד פטער] סי' י"ט אם זה סימן גרוע או אמנעי או אולי סימן מוצהק דאפשר דאין מזדמן כלל להיות כן בכל השינים.

אכן בבית יצחק סי' ע"ו אות י"ג כתב דבצדא זו דים להסתפק מאד אם נהפוך זאת אף לסימן אמנעי כי הוא שכיח, ואין להפוך זאת רק כסימן גרוע ומועיל קלח לסיני.

קמ. בששינים החיצוניות עומדות בשוה ואינן בעיגול בדרך כל אדם. כתב בהא"ק לך שלמה סי' ל"ו דזה הוי סימן מוצהק כי לא שכיח בלחי מני חלק להיות כן, ואף אי נמצא דלא הוי סימן מוצהק מ"מ יש ללחף זה לסימני כל בגדיו וללמד להחיר מעטס מהר"ל מפראג.

קמא. שן עקומה. כתב בעמק שאילה סי' מ"ח דלפי מה שהסכימו הרבנים גובי העדות דעקמומית השן בני"ד הוי סימן אמנעי, א"כ זה שהעד למלס המקום של השן עושהו לסימן מוצהק ביותר, ולכן בני"ד הוי הוכחה מהלחי שנמצאה ובה הוי השינים והשן העקומה שהיא מצעלה הנאכד, ומאחר שנמצאו עוד עולמות של כל המך כמעט, אמרי' שהלחי שייכת לעולמות.

קמב. שינים כפולות. כתב באמרי אש סי' כ"ט דהסימן שהי' לו שינים זוג זוג כפולים קרוב להיות סימן מוצהק. גם בנהרי אפרסמון סי' י"א כתב דשן כפול שקורין "דאפלע נאכן" אפשר דהוי סימן מוצהק, ולריך בזה דרישה, ועכ"פ אף אי הוי סימן אמנעי יש ללמדו לעצ"ע אף שנתפח קלח, ע"ש. ועי' בחורתי חיים ח"ג סי' י"ז [השני] דפי"ז גי' ד"ה ומעשה.

ובנפש חיה רסי' י"ב כתב דהסימן שהי' לו שן יתרה אלל הלשון, הוי סימן מוצהק.

קמג. שינים שוכבות זע"ו. כי צניח שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' ל"ו אות ו' דהסי' שאמר בעד שלבטל ענוה זו היתה שן אי' משיניו העליונות האמנעיות מונחת על השניה הרבה, והשן התחתונה היחה מעט ארוכה יותר מהעליונה שעליה, והעיקוס ע"ג

חברו סי' בקלחו בתחתיתו, דברור דכך עקמומיות השן הוי עכ"פ סי"א [מלך טלמו], ומכיון שנמצא מקומו עוצה כי אמר שהעיקוס התחיל מקלחו בתחתיתו וגם השן הוי סימן להשן שגדול ממנו ועלה עליו הוי סי"מ, ועדיף עפי ממש"ש הט"ז ברועש תחת העין ולא אמר תחת לחיו עין, גם בני"ד שאמר בעד שהכיר הסימן ה"ל בעצ"ע אף אם לא הוי מלמלס המקום להדיח הכי הוא כאלו אמר בפירוש למלס מקום כמ"ש הנוצ"ת סי' ס"ד והח"ל רסי' קל"ד. [וכמוצא לעיל בס"ק קפ"ט אות ל'].

ובס' מעשה נסים בחי' על שו"ע אהע"ז סי' י"ז [דמ"ג סוף טור ד'] כי על הסימן שאמרה הענוה על בעלה ששיניו העליונות רוכבת שן אי' ע"ג חזרתה וכן נמצא אלל הכת, נראה דהוי סימן מוצהק ואף אם נימא דליה סימן מוצהק כ"כ, מ"מ דבלערף לעוד עומדים יש לדון להחירה.

גם בעזרת ישראל סוסי' י"ג כי דהסי' ש"י שיניו של ד הפנים הוי שוכבות זע"ו מקרי סימן מוצהק דהוי שיניו בלחי מאבריו ורק שינים גדולות לא מקרי סימן מוצהק משום דמלוי אבל זה אינו מלוי, ואפי' אם נימא דזה ליה רק סי' אמנעי יש להחיר בני"ד דאין אפשר שזה נלול מן האש וצא אחר במקומו אשר דומה בעצ"ע לראשון וגם שיניו שוכבות זע"ו, ובעי"ז כי בש"י סי' מ"ב.

קסד. שינים פרודות. במאמר מרדכי סי' מ"ה, מסתפק בזה אולי אין זה סימן כלל והוא דבר הרגיל, ואף אם יכהי' בכלל סימן אמנעי הא קו"ל סימנים דרבנן.

ובאמרי דוד [לר"ד הורצ"ן] סי' קמ"ו דבדבר השינים התחתונות שהיו רחוקות זו מזו, כתב דסימן מוצהק ודאי לא הוי, אך מלערף הוא לעוד סימן להיות סימן אמנעי.

ובבבצלת השרון סי' ל"ד כתב דשיניו התחתונות הרחוקות זו מזו, הוי עכ"פ סימן אמנעי, דהא אינו שכיח ברוב בני אדם, ומלרף זה לעצ"ע דפרלף פנים שהפדחת הוי חבול מעט. גם ברוח חיים סי' טו"ז אות ל"ח כתב [בדע"ז א'] דשיניו פרודות זו מזו הוי מיהא סימן ציוני.

ובנפש חיה סוסי' ח' כתב דזה שמכר בצב"ע שהי' לצעלה מרחק בין השינים העליונות בין שינים רוחב שן אי', הוי סימן אמנעי, ולא עוד אלא שאם הוי שן אי' מרוחקת מהחזרתה בחולדה לא בהסרת שן אי', נראה דהוי סימן מוצהק.

קמה. חסרון שינים. בלב שמח סי' א' כתב חכם אי' [בדכ"ו א'] דהסימן שאמר בעד מהשן "דילאנעוורו" שהי' חסר, פשיטא דאין זה חסרון יוכל להמנות [לסימן], כי לא נמצא מקום לזה השן החסר. ובעל הלז שמח כתב עליו דהנה קרוב דבדבר שלמד זה מהתה"ד שכתב דשיניו העליונות האמנעיות גדולות אינו סימן, וממנו למד גם אם הוי חסר, אמנם אין זה דומה, דשארית הכס שכן איתא לרוב האנשים, אבל שן חסרה אינה נמצאת בכל האנשים ולא אפי' ברובם, ונהי' שגם אם ימצא במקצתם סגי דלא ליכוי סימן מוצהק, אבל מ"מ אינו סימן גרוע כשינים גדולות שהביא התה"ד.

ובברית יעקב רסי' י"ב ע"ד סימן שינים עקורות מלדי לחי התחתון מלד ימין ומלד שמאל, כתב דאפשר דלא הוי בכלל סימן גרוע, דנראה מדברי הפוסקים דסימן גרוע הוי אלה הבאים בחולדה דשכיחי בריחה כזו בהרבה אנשים כגון ארוך וגון, אבל דבר שלא צא בחולדה אינו בכלל סימן גרוע.

ובעין יצחק סי' מ"ב אות י"ז לירד לומר דעלם חסרון שינים מלפניו, נחשב לכל הפחות לסימן אמנעי, כי אמרו לו אנשים היודעים דלא שכיח שיחסרו השינים מלפניו. [והנה יתכן דאינו חולק על כל האחרונים להלן, דהם לא מייירו בחסרון שן מלפניו].

ובאות כ"ג שם כתב דמה שראה רב אי' לדון דחסרון שינים הוי סימן מוצהק עפ"י הרמ"א דחסר יותר בלחי מאבריו הוי

אוצר

לוח הסימנים אות קמא—קמו

הפוסקים

קמו. חסרון שינים בצמצום מקום. כתב זכנ"ג הגה"ע אהרן ש"ה דנראה דאם פרע ולאם מקום חסרון השן הוי סימן מוצבק לרד"ך.

ובתשובה מאהבה סי' קל"ז כתב להלכה ולא למעשה לרף להיתר בנדון זה הסימן של חסרון ז' שינים הסמוכים, כי אחרי שלמלאו המקום הוי כסימן מוצבק, ע"ש.

ובהרי בשמים מהד"ת סי' ס"ה כתב בנדון זה הסימן שנחסר לו שן א' בלמעשה שורר התחתונה, אף דחסרון שן הוי סימן גרוע, בכ"ז כיון דפרעו ולאמו המקום הא כתב זכנ"ג בשם הרד"ך לענין שומא דלמלאו מקום בלעזר פ' ובמקום פ' הוי סימן מוצבק כו', והכי דלענין שומא לא קיימא בהרד"ך כמ"ש המ"ז ולא הוי אפי' סימן אלמעי, מ"מ בשאר סימן גרוע מהני למלאו מקום שיהיה עכ"פ סימן אלמעי, ועי' בזה"ש ח"ב סי' קל"ז, והנה אף שכתב"ד כתב לענין ז' שינים שבלמעשה שורר של נחי התחתון דגם אם הם גדולים מאלה שבדדיהם לא הוי סימן אלמעי אפי' הנא כתב שם בטעם משום דברוב בני אדם הוא כן, ורגיל הדבר להיות כן במקום הזה ולא המקום לא הוי סימן כגל כמבואר בזה"ש וצמות קט"ו ז' ד"ה אחרמו"י, אבל חסרון כן בלמעשה שורר התחתונה הוי שפיר סימן אלמעי עכ"פ.

ובבית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' מ"ז [דס"א א'] כתב מעיקרא בנדון דמה שאמרה העגונה שהי חסר לבעלה שן א' סמוך לשינים העליונות, לכאורה הוי זה למלאו מקום דמהני להיות סו"מ גם בסימן שמלד עלמו לא הוי סימן כגל כמו שהוכחתי בתשובה [סי' ל"ו], מ"מ בנ"ד כיון דלא למלאו לומר סמוך לאיזה ז' של העליונות אם היה למעלה או למטה ואי בנ"ד ימין או בנ"ד שמאל ודאי דלא מקרי למלאו מקום, אמנם בתשובה בכתבי דמדברי הט"ז סק"ה וסקל"א מבואר דהא דבעי' למלאו מקום ממש היינו לעשותו סימן מוצבק כמו נקב בנ"ד אה"ה פ', אבל סימן אלמעי הוי אף בלא למלאו מקום ממש דהוי כמו נקב בנ"ד חיצה פ', והוכחתי דגם בדבר דלא הוי סימן מלד עלמו כלל אעפ"כ הוי סימן אלמעי מלד סימן המקום גם כשלא למלאו לגמרי, ח"כ נראה דכיון שאמרה שהשן החסר הוא סמוך להעליונות אף דלא למלאו ממש מ"מ סימן אלמעי הוי ומלערך וכו'.

גם בספר יתושע סי' ק"ה כתב בנדון דמה שאמר העד שהיה יודע שמהיים היה חסר לבעלה שן א' משינים העליונים שבנ"ד שמאל, וכשהולידוהו מן המים בדקו מיד ומלאו שהשן חסרה שם בזה"ש מקום שידע מבשר, אף דלא הוי סימן מוצבק מ"מ סימן אלמעי עכ"פ הוי.

וב"ב בעין יצחק סי' מ"ז אות י"ז דזה שאמרה העגונה בשם הרמב"ם שלמים שהרגו היה חסר ז' שינים מלפניו בשורה התחתונה, אף דליוו למלאו מקום שנחסרו השינים ממש, מ"מ הוי סימן מקום ונחשב לסימן אלמעי, ובלא"כ י"ל דעלם חסרון שינים מלפניו נחשב לכל הפחות לסימן אלמעי, וכנ"ל בזה"ש הקודם, ובתערפות זה לסימן מנין, דהיינו כמות השינים שנחסרו, וסימן מקומם דהיינו בשורה התחתונה, כל אלו ביחד נחשבים כסימן מוצבק.

ובשדה יצחק ח"א סי' כ"ו לירף עדות אשה א' שהעידה שמהיים ידעה שהיה חסר לנאצד שן א' משינים העליונות, ואחר שנשדף ראה אותה והכירה ג"כ במקום השינים שנחסר לו השן הזאת, דאף דחסרון שינים לא הוי סי' כלל, מ"מ למלאו המקום ממש שהכירה שבאותו מקום חסר לו השן, י"ל דזה לחוד הוי כסימן אלמעי כמ"ש הפוסקים.

ובמהר"ם שיק סי' מ"א על מה שכוונת לנאצד היה חסר שן א' למעלה וז' למטה, כי דעתי דליקוי השינים לא חשיב סימן מ"מ

סימן מוצבק, וה"כ בחסרון שינים, אין זה נכון, דדוקא כתבו א' מאבריו לדיוק דרך מה שנקרא בלשון אחר אזי נחשב חסרונם כסימן מוצבק, משא"כ שינים דלא מקרו בשם אחר כמבואר ברמב"ם פ"ז מטו"מ ה"ז.

אמנם זכנ"ג הגה"ע אות ש"ה כתב דחסרון שינים פשיטא דלא הוי סימן, דכן רבים עתה האנשים דנחשו כפי ושינוי וכ"כ בתורת חיים ח"ג סי' ס', ובנבז"ת סי' י"א ד"ה ומעשה בפשיטות.

ובחתם סופר ח"א סי' י"ז כתב דסימן ניכוי השינים אפילו כסימן ארוך וגוף לא הוי, דזה שכיח ברוב האנשים דחסרים להם העליונות שבנ"ד הפה, ואין לרף אלו העמודים הרופפים לסימן אחר.

גם באגודת אוזב [לבעל מרה"ל] סי' י"ד כתב דסימן השינים העליונות שנשרו, לאו כלום הוא, אי משום דשכיח טווא בלנשים זקנים עם בחורים, ואי משום דאפשר נעשות כן לאחר מיתה.

ובשו"ת הרי"מ [מגור] תק"ע סי' י"ג כתב דחסרון ז' שינים יחד לא מיבעי' דסימן מוצבק לא הוי דלא דמי לחסר אחר, אלא אפשר דגם סימן אלמעי לא חשיב דהא שכיח הוא, וגם עשוי להשתנות, דעי' רקבון הבשר הם נופלים, וגם לא למלאו איזה כן.

ובבבבנות עולם סי' מ"ז כי דחסרון שינים הוא מהסימנים הגרועים. ובשו"ת ר' חיים כהן סוס"י ל"ג כי דחסרון ז' שינים, אעפ"י שהוא סי' גרוע, אעפ"כ סניף הוי.

גם בלקוטי שו"ת חתם סופר סוס"י י"א כתב דחסרון ז' שינים שכיח בהרבה בני אדם, ומכ"ש בזה שכתב בנדון זה שנדונו שנפלו אפילו לחייו דבדאי אין ראוי מחסרון השינים, ולמלאו מקום גמי לא הוי בנ"ד שברי אמרו רק בנ"ד ימין לא בנ"ד פנים ונלד אחורי הפנים.

ובנחלת אבות סי' כ"ה כתב דסימן שינים חסרות בנ"ד ימין, לא הוי סימן דשכיח בלנשים טווא.

ובמשבירי ים סי' כ' כתב דהסימן שהיו לו שינים עקורות א' בלחי העליון וא' בלחי התחתון זה כנגד זה ממש, נראה דהוי סימן גרוע, ושכן מתבאר מהח"ס סי' י"ז, ע"ש.

ובבית יצחק רס"י פ"א ע"ד הסימן שנחסר לו שן בלמעשה שורה התחתונה, כתב דלא הוי אפי' סי' אלמעי, דזה שכיח בהרבה בני אדם, ואף מה שאמר בלמעשה שורה התחתונה דלכאורה הוי למלאו מקום, מ"מ חסרון שן לא הוי סימן.

גם בכתב סופר סי' ל"א, ובמהר"ם שיק סי' מ"א ובדברי חיים [מלאנז] ח"ב סי' ס"ז ובדברי זשמים מהד"ת סי' ס"ה, ובצית שלמה [לר"ש מסקאלא] סי' מ"ב, ובשדה יצחק ח"א סי' כ"ו, כתבו דחסרון שן לא הוי סימן כלל.

ובמשנת ר"א [בר-כהן] סי' ה' דן על סימן שהשינים העליונות האחרונות מימין ומשמאל בשורה התחתונה היו נעולים ע"י רופא, אי הוי זה סימן מוצבק, וכתב מעיקרא דלכאורה אין זה סימן מוצבק, דהשינים צפה לא עדיפי משורות וחיכות שבגט וכמו דהם לא מהני נקב בנ"ד חיצה פ' ה"כ לא מהני סימן בשן ובנקב שנעשה מחמת נטילתו, וממה שנחסרו ז' השינים אנו לריכים לנ"ד מכה לירוף סימנים ויש בזה פלוגתא, אמנם נראה לדון דחסרון השינים מלד עלמו הוי סימן מוצבק כו', דאילו היה הסימן דשינים שנחסרו ז' שינים בלמעשה או בסוף אז היה זה כשני סימנים נפרדים מנורפים, אבל בנ"ד שהסימן הוא מ"ז שינים וכל א' בסוף השורה, אי"כ כולו סימן א' ויש לו יחוס זה עם זה ושפיר הוי כנקב בנ"ד אה"ה פ'. ועי' מדבריו שצסוף האות שאל"ה.

אוצר

לוח הסימנים אות קמז—קנא

הפוסקים

חמור בסימני חוקף מטעם דלא שילי אינשי חוכפא כי מסקנא לי לחמרא, עדיין נחוש דילמא איתרמי לי חוקף שוב ממש לגב חמורו ויילי לי, איז דליח להכי, ואם נחוש דילמא אחר הוא הכהרז וחולעים לאחר מיתא נקבחו לו לשם, נראה דלא חיישי להכי, דא"כ גבשושית על החוטם נמי נחוש דילמא אחר מיתא נחפה החוטם עד שנעשה לו גבשושין, ונפחת הבשר לאחר מיתא שכיח עפי מנקיבת חולעים בשנים שהן מעט. גם מהר"י ברונא צוהשבתו שם האריך דאין לחוש דילמא שן תוחבת היא מעעמים הגיל, וגם משום דשן תוחבת לא שכיחא ציינו כלל וכו'.

וכתב בערוך השולחן סעי' קע"ג דצומניו שנתרבה כחז השנים והרבה שנים נקובין יש אלל בני האדם, לא נהירא לפסוק כן.

קסח. שן זהב. ע"י דרופקי תשובה קונט' הסימנים שהביא מלבושי מרדכי תלוחאי סי' קי"א דשנים של „פלאטין“ וזהב הו' סימן אמלעי, והסחמך על הגמי צשצת ס"ד ע"ש.

ובמשברי ים סי' כ"א מסתפק אם צומניו הוא סימן אמלעי, דכנראה דזה שכיח עובא ולא הוי אפי' סי' אמלעי.

קסח. שעירות גדולות בראשו. כתב נכתב סופר סי' ל"א [דליח ע"כ סוד"ה סימן] דמגולל השערות שגל ראשו לא נראה לעשות אפי' סימן אמלעי.

ובפני משה [לר"מ צננשת] ח"צ סי' י' כתב דצוריק אינה סימן.

קנ. שער דליל. כתב צביה שלמה [לר"ש מסקנאל] רס"י מ"ה דהסימן שהשערות אלל המה הו', „שוערלאלך“ [דליל], לאו סימן הוא כלל, דהא אם נמלא קרח בראשו כתב הנוצ"ה בסי' ס"א דלא הוי סימן כלל משום דמזוי להיות כן בהרבה בני אדם, כ"ש דליל דמזוי כן לרוב.

גם בבר ליואי ח"צ סי' כ"ב [השני] כתב דשער דליל לא הוי סימן כלל.

ובטאמר מרדכי סי' מ"ה על סימן שערות שחורות מעט על קדקדו, כתב דאין זה סימן כלל, דרוב בני אדם יש להם כזה.

ובתשו' הרצ ר' אברהם הכהן צשצ"ה ר' חיים כהן סי' כ"ע דדבר הסימן שכי' לו אחורי ראשו קלח שערות כמו „צייכאר“ [שערות לואי], כי דדי שיקרא סימן ציונוי. גם ר"ח כהן צסימן ל' שם הסכים דהוי סימן ציונוי.

קנא. שער מדובלל [קאלטענעס]. כתב צלמה דק סי' קי"ו דהסימן שאמרה העגונה שהיו לצעלה שערות קלועים שקורין „קאלטענעס“ והיו „מאלטעפ“ [ע"י יו"ד סי' קל"ה צש"ך סק"א], לא מהני, דאין זה סימן מובהק דמנה איתגורו שיש להם כך.

ובגבעת שאול סי' ד' צעגונה שאמרה סימן על צעלה שצכל אי' מהפחות ה' לו „קאלטין“, כתב דנראה דהוי סימן אמלעי כדמוכת מהלמה דק סי' קי"ו שכתב דשערות קלועות לא הוי סימן מובהק ומשמע דסימן אמלעי מיהא הוי, וכזה מדיוק הצ"ש צסק"ע מלשון הטור שכי' דשומא לא הוי סימן מובהק, משמע הא סימן אמלעי הוי, ע"ש.

אמנם באריה דבי עילאי סי' ע' כתב דמלשון הל"ל יש לדקדק קלח דקאלטין אינו אפי' סימן אמלעי, ובעל הגבעת שאול לא ילא ידי הוצת שיונו כזה, דדוקא מלשון הטור הוא דכתב הצ"ש שיש לדקדק כן משום שהטור איירי בסי' מובהק ציוהר ואעפ"כ כתב על שומא דלא הוי סימן מובהק, הא זולת זה אי אפשר לדיוק כלל מלשון סימן מובהק משום דגם סימן אמלעי נקרא [צפי הפוסקים] צשכ מובהק וכמו שהוכיח הנוצ"ה סי' ס' מלשון הרמ"א צסעי' כ"ד על ארוך וגו', ואדרבה יש לדיוק מלשון הל"ל איפגא, מדכתב על הקאלטין צה"ל: דאפי' ק' סימנים שאינם מובהקים לא מהני ע"ש. מוכח דמשום אה סימן הקאלטין לסימן גרוע דבסימנים אמלעים. הא כתב המשאח צנימין דמכיו לירוף סימנים, ואפי' אם ה' איזו ראי' מהל"ל היינו

מ"מ מנין ומקום, אי' ובי למעלה ולמטה, איכא למימר דחשיב כסי' ציונוי ומלטרף אף העצ"ע הגרוע של ראה העצ"ע.

ובכתב סופר סי' ל"א כתב צנודנו דחסרון צ' או ג' שינים העליונים הגדולים צלד ימין הנקראים „צאקליין“ [שינים עומות] שאמרו העדים, היה נראה דהגם דחסרון שן אינו סימן כלל, מ"מ צ' או ג' צמקום אי' צוה אחר זה לא שכיח, ובהדי מלואם מקום וגם מנין השינים עכ"פ יחשב לסימן אמלעי, ולא דמי לסימן „שצר“ שכתבתי דלא מהני גם צלמלום מקום משום דכיון דמקומו מיוחד בגוף אין מלואם לז ומקום עושבו לסימן מובהק, [וכוונת נטיל צערך שצר], דצשנים איכא כמה מקומות למעלה ולמטה מלד ימין ושמאל ולכן אם מכיון הצד והמקום למעלה או למטה וגם מנין השינים נראה דיחשב עכ"פ לסימן אמלעי, אמנם שאלתי לרופא שינים ואמר לי שרוב אנשים אחר הגיעם לגיל מ' שנה חסרים להם שינים ומועטים שיש להם צשלמות כולם, ובאנשים שכיח יותר שחסרים להם צ' או ג' שינים מהצאקליין, ובנשים צלמלע השורה החליוניים, והפליג מאד צמיעוט מליחות שגילת חסרון השינים, וא"כ אין ספק דאפי' סימן אמלעי לא הוי כיון דשכיח עובא, וממילא אפי' מלואם מקום לא יועיל כי כל זה שכיח, רק אם מכיון המנין צלמלום מקום ממש אפשר דהוי סימן אמלעי.

ובמשנת ר"א [צר-כהן] סי' ח' כי צנידנו [כמוצא צסוף האות הקודם] דלכאורה היה אפשר לומר דכמו שכי' צפ"ח סק"י צשם קה"י דהא דנקב צשן הוי סי"מ היינו דוקא כשאמרו צליון שן דצשנים לצד אין שם יחוד מקום, וא"כ ה"ה צני"ד דהשינים הם כחצר ואיזו שן הוא כפורט המקום צלצר והוי כנקב צלד אוח פ' והוי סי"מ, אמנם זה אינו, דדוקא „נקב“ צשן דנקב ראוי להיות צכל מקום צגוף, א"כ הוי כנקב צלד חיבה פ', ופירוש השן הוי כאות פ', אלל צניעלו השינים דלא שייך צמקום אחר צגוף, אי"כ נטעל השן הוי כמו נקב צגט וכן פ' הוי כמו חיבה פ', וא"ל לחושבו לסי' מובהק מלד זה, אלל מלד מה שכתבנו דלירוף פרטי הסימנים המתחייבים זה לזה מועיל לכו"ע [וכצאוח הקודם].

קמז. נקב מפולש בשן. עכ"ל סק"ד דנקב מפולש צשן הוי סימן מובהק. והוא מחשו' מהר"א צצמהר"י ברונא סי' ג"ג שכתב שם לסמוך על מה שאמרו שהכירוהו צסימן נקב מעצר לעצר צשן אי', דסימן זה סימן מובהק הוא ועדיף מההיה דלר"ז צגבשושית על החוטם, דגבשושית על החוטם מלוי יחור צצני אדם מנקב עובדת דרך שן אי'.

גם מהר"י ברונא צתשובתו שם כתב דהוי סימן מובהק, דאין לך ציונוי גדול יותר מנקב מעצר לעצר צשן וכו', ונקב השן לא דמי לנקב צגט דצעי' שיאמר דוקא נקב יש צלד אוח פ' אלל נקב צעלמא לא, והכא נמי הוליל נקב צשן זו שצלד שן פ', דשאי גט שדרך הקלפים להיות מנוקבים מחמת העיבוד, משא"כ צנקב השן דנא שכיח וכל היכא דלא שכיח סמכין עלי' וכו' (*), והביא שם מהר"י ווייל [צסי' קי"ג] דחשיב נקב השן לסימן מובהק, מדפקפק על עדות זו רק אמאי לא אמר כן גם בעד השני ששמע מפי הגוי ע"ש, אלמא דאין צו נמגוס אחר אלל זה.

עוד כי מהר"א שם דאין לנו לחוש דילמא שן תוחבת היא [ואולי נפלה ממנו ומלאה אחר ושמה אללן], דחששא רהוקה ומופלגת היא, חדא דנלטרך לומר שנפלה לו שן ולקח זו והושיבה צמקום הראשונה, ומתלמודא מוכח דאפילו לנפילה דכליו לא חיישי וכ"ש לצי נפילות מאצרי, ותו דברוב פעמים אין מושב שן זו מכאן כמו שן זו, ואין לזוש דילמא איתרמי שכי' שוב, דא"כ אמאי מהדרינן

(*) אולם ע"ש בדכ"ג ב' דפוס שפעטטין בדי"ה וצ"ל, שסותר את עצמו, וכי' דאם אומר העד יש לו נקב בשן ואלכו ומצאו כן לא מועיל עד שאמר נקב יש בשן זה שבצד שן פלוגי.

אוצר

לוח הסימנים אות קנא—קס

הפוסקים

מסייע לחליטורופי לסימנים הנ"ל, כיון ששנשטם נמלאו בחדם א' הוי סימן מובהק ביותר שאפי' א' מאלף לא יהי כן. קנא. שערות גדולות ברגליו. ע"י בחשו' שבסוף ספר תורת יקותיאל סי' צ' דמחשיב לשערות גדולות שעל רגליו לסימן אמצעי.

קס. צבע השער. כתב בגבורות אנשים בחשו' סי' ט' דשערות ראשו ופאותיו נכונים לאו מילתא הוא כלל. גם צנוציות סי' מ"ט צעד שנכרים אמרו לו שמשחרו שגילהם לפני כמה שצעות נכר, ועל שאלתו מאין הם יודעים השיבו ששערותיו היו נכרים להם, כתב דעדותם לא מהני, שגדולי כונתם שבכירות במרחיקם שהי' נצע ירוק, וחיורי וסומקי כשם שלא מהני בכלים כך לא מהני בשערו. גם צנו' הרב ר' שמואל בחשו' נ"א שם כתב דלצע השערות לא הוי סימן כלל דהוי כמו חיורי וסומקי בכלים, ומכ"ש בשערות חוס כהה ומסולסל שזכו להרבה צני' אדם לאנפים ולרצבות.

ובשאלת אריה החדשות סי' י"ח השיג על אחיו הרב שכתב דשערות שחורות הוא סימן צינוגי לפי משמעות הגמ' דחירו' דוקא ארוך וגון לא הוי סימן כלל אבל שחר סימנים הוי סימן צינוגי ושכן משמעות כל הפוסקים, וכתב עליו דלא דקדק בזה כלל, דשערות שחורות וארוך וגון חדא מילתא היא כי הרבה אנשים ששערותיהם שחורות, ואפי' על ארוך וגון לא הוי לריך התנא להשמיענו דאין מעידין עליו אלא בארוך וגון בהפגנה קלת כמ"ש מהר"א זכתינו סי' קס"א [והוצא לעיל סי' ק"צ], וגם כתב שם על א' שהיה צינוגי לא ארוך ולא גון ביותר ושערותיו היו שחורות ומסולסלות וחטמו קלת עמוק שכל זה אינו מועיל ע"ש, וכ"ש שערות שחורות נצד דודאי לא הוי סימן צינוגי.

גם בסאמר מרדכי סי' מ"ה בדבר סימן שערות שחורות מעט על קדקדו, כתב דשערות אינם סימן דהם חיורי וסומקי, ואף שמהר"ם אלשקר העתיק חשו' הרמב"ם צמי שכועד עליו שהיה צינוגי הקומה וזקנו שחור וכו' והשיב שיכולה לינשא צעדות זו לפי ששמו ושם מקומו עם אלה הסימנים שאינם מובהקים יספיקו ע"ש, הרי דנחשב כסימן אמצעי, אמנם אין משם ראיה כלל, דאפשר לפי שהיה שם שמו ושם מקומו ובהם סגי מדינא ורק לחומרא צעי נמי שם אצוי לכן סמך על אומדנא זו, אבל היבא דצעי סימן גמור ועכ"פ סימן אמצעי אין לסמוך על כגון אלו וכמ"ש הריב"ש לענין שם עירו שאף שהעידו שהיה צינוגי הקומה ושערות זקנו התחילו להתלבן אין זה מועיל במקום שם עירו, והיינו משום דשם עירו שהוא עיקר שריכוסו אנו לדעת לא מועילים סימנים גרועים כאלה, וע"י בקוע"ד לרח"ש דף ל' ב', ועוד ראיה דאין לסמוך על מראה השערות צכה"ג מצ"ב קנ"ד מעשה צצני צרק וכו' וצחוס' שם ד"ה ועוד וכו', גם צשו"ת פני יבושע סי' ז' כתב דשערות שחורות לא הוי סימן רק כגרועים וחסכו' ואין מועיל אף בהלערף ק' כמוהם ע"ש.

ובמהרש"ם ח"ג סי' קפ"ג כתב ג"כ דקשה לסמוך על שערות שחורות, דצחוס' צ"ב הנ"ל מצוה דיתכן שאחר מיתה נעשו שחורות, ואף שצרש"י ערכין ז' ד"ה אלא כתב דשערות אינן משתנות, כבר הביא ציד שאל על יו"ד סימן שמ"ט ממ"י שמתות פ"ד דמפורש שם דשער משתנה אחר מיתה ע"ש. וע"י צאורי וישעי סי' נ"א.

ובמהר"ש [ענגל] ח"ה סי' י"ז אות ג' בדבר הסימן שבכירותו בשערותיו שהיו אדומות, כתב דלא חשיב רק סימן גרוע, וצפרע ש"ל דשערות עשויים להשתנות אחר מיתה כשיעור ר"ת צ"ב קנ"ד, ואף דצרש"י ערכין מפורש דשער אינו עשוי להשתנות, כבר העיר ציד שאל [הנ"ל] ממ"י שמתות דמפורש דשער עשוי להשתנות ע"ש, וא"כ י"ל דאף שצנ"ד הכירוהו בצ"ע דפרלוק פנים ג"כ אלא שהיה לאחר ג' ימים והנצ"ו הוכיח דגם אחר ג' ימים מועיל עכ"ע צדדי סימן, אך כל זה צסימן אמצעי ולא צסימן גרוע.

היינו רק בקאלטענעם הנעשים ע"י שד וכמבואר צו"ד סי' קל"ח והיינו הנקראים מארנעס, אבל צנ"ד דמשמע מלשון העדים דהקאלטען שהוא דומה כמו שיש לחולאים אחר חליים או אלה הנעשים ע"י תחבולות הרופאים, נראה פשוט דלא הוי אפי' סימן אמצעי כיון דמאזי למאד אלא החולאים, גם מה שדקדק הרב השואל מחמת שהי' לו רק צפיאה אחת, גם זה אינו סימן על החשש דשמא הוא מי שהיה חולה וחי' לו קאלטענעם ואח"כ נשר קאלטען שצפיאה א' ובשניה נשאר לו עדיין, ע"ש.

קנב. שערות מסולסלות. כתב בקבלת יעקב [לר"י מקארלין] סוס"י י"ג דסניף גדול הוא אשר היו כל שערות ראשו סלסליות, געקרייזלט"י אשר זה אינו מלוי כלל, ועכ"פ יחשב זה לסימן אמצעי צנוג.

גם בבאר משה קונט' צני' ירושלים סי' ב' אות ה' כתב דהא דשערותיו, געקרייזלט"י הוי סימן אמצעי, והסתמך על הקב"י הנ"ל, וזירף זה לשאר הסימנים.

אולם בסאמר מרדכי סי' פ"ה כתב דשער ראשו, געקרייזלט"י הוא סימן גרוע. וע"י לקמן אות ק"ס מחשו' הר"ש צן הנוצ"י צנוציות סי' מ"ט דשער מסולסל לא הוי סימן כלל.

ובשאלת שלום תנינא סי' רמ"ז על הסימן שהיו לו פאות, געקרייזלט"י, כתב דכאלה יש צעולם לאנפים ולרצבות.

קנג. חיתוך תפפורת השער. כתב צמשיב נפש [הראשון] סוס"י כ"ז דאם הוא שלא כמנהג, אפשר דחשיב סימן אמצעי.

קנד. שפטו גדול. כתב צנכה"ג הגה"ט אות ש"ד ממהר"י אדרבי [דברי ריבות] סי' רע"א ומהר"א די צועון סי' ל"ז דשערות שפטו גדולות לא הוי סימן מובהק. וע"י צכה"ט סקע"ד.

קנה. ובשרק התחיל שער השפם לצמוח. כתב בשואל ומשיב ח"א מהד"ק סי' ע"ה דזה הוי סימן אמצעי.

קנו. שערות גדולות תחת אצילי ידיו. כתב צמהר"י פדוא סי' מ"א דהסימן שאמרה העגונה על צעלה דתחת אצילי ידיו הוי שערות גדולות עד שכמעט הי' אפשר לקושרם, נראה דיש לחשוב זה עכ"פ לסימן אמצעי.

קנו. שער מרובה על החזה. כתב צמנחת אלעזר ח"צ סי' כ"ה בחשו' השניה של זקנו הרב דיש לך להחיר מחמת הסימן שהי' כתוב צגצ"ט שהחזה של המת הי' מגודל בשערות שחורות הרבה אשר לא שכיח כלל אלא אנשים אחרים, וגם הרבה אנשים אמרו שצעלה הי' לפלא צעיני אנשים כי הי' כולו כאדרת שער וצפרע על החזה הרבה שערות שחורות וגדולות, וא"כ הוא סימן מובהק, דהרי מצוה צמנחת צנימין דמה שהוא זר ומופלג צעיני הרוחה אף שימלא כמוהו צעולם הוי סימן מובהק.

ובקונטרס מעשה נורא כתב דהעדות שעל לבו נמלאו שערות הרבה כי הי' שער ציותר, ודאי לא הוי סימן מובהק, וחוכך הוא להחמיר דאפי' סימן צינוגי לא הוי כי יש כמה צני' אדם שעירים והוי כארוך וגון.

ובתועפות ראם [לר"מ טויבש] סימן כ"א כתב דהסימן שאמרה העגונה שצעלה הי' מלא שערות מגבו, הוי ממש כארוך וגון דלא מיתשב אפי' סימן אמצעי, ואי אפשר כלל לדון עליו.

קנה. שערות מרובות בגוף. כתב צחחס סופר ח"צ סי' ק"מ דיש לזרף אל סימן הללקת וכחס צלמאוס מקום גם ריבוי השערות שאמרה העגונה שצעלה הי' כאדרת שער משונה משאר צני' אדם, דלע"ג דשערות וצפרנים גדלים גם לאחר מיתה, היינו מקום שהי' שם שערות כבר מהיום גדלים הם ציותר לאחר מיתה, אבל להלמיה שערות במקום שלא הי' שם, זה אי אפשר, ולא שכיח שיהי' אדם מרובה ומשונה בשערות כאדרת שער, ואעפ"י שלא הייתי סומך ע"י אפי' לסימן אמצעי כיון דלא מלאנו כן לשום קדמון, מ"מ

אוצר

לוח הסימנים אות קס—קסב

הפוסקים

אמר שהגוף הוא אורג וזה הרי השמיטנו כבר דלויג צנוף לא מהני), ולומר דסברת הנו"כ היא דאף אי חיור וסומק צנוף הוא סי"א מ"מ בשערות הוא רק סי" גרוע, ע"ז ודאי תפול השאלה דמנין זה לו לדמות שערות לכלים טפי מאל גוף, [וע"ז בדברי הבן פורת שבס"ק קל"ג], והנה גם אם נימא דיש לדמות חיור וסומק בשערות לחו"ס בכלים ובסברת הנו"כ וזנו הני"ל, ג"כ אין החלט מזה דחו"ס הוא סי" גרוע, שהרי שיטת מהר"ם פדוב בחשו"י סי' ל"ו היא דשנייה קמא דיבמות ק"כ ב' דמשני גופו דלויג וכליו דחש"ל"ש, ס"ל דגם חיור וסומק הוי סי"א ומשוי"ה אחר רק דחש"ל"ש וכל דליכא חשש שאלה הוי סימן שפיר אפי' בחיור וסומק ורק באיציט"א שם דאמר כליו בחו"ס הוא דחידש דחו"ס הוא סי" גרוע, וכיון דמחולקין בזה ב' שינויי דגמי א"כ אכתי הוא ספק אולי גם חו"ס הוי סי' אמלעי, ואף שבה"ח בחשו"י סי' פ"ו פליג על מהרמ"ם וס"ל דגם לשנייה קמא חו"ס הוי רק סי' גרוע ע"ש ש"כ מסביר, אך כיון דסברת מהרמ"ם היא כן א"כ עכ"פ אין החלט דחו"ס בשער יבא סי' גרוע גם אם נדמהו לחו"ס בכלים, אולם גם אם שערות אדומות הוי רק סי"ג, דכך נראה יותר מסבירא אחרי שזה מזוי, מ"מ גם בסי' גרוע יש ענין הוכחה קלה עכ"פ, מדין סובדים דב' סי"ג מלטרפים למיהוי סי"א [ראה סי"ק קל"ד אות י"ד] ואילו לא ה"י ענין הוכחה כלל אוך שייך לעשות יש משני העדדים, וא"כ יכול גם להלטרף לסניף עכ"פ לשאר הרבה אומדנות והוכחות, וגם בשו"ת הב"ח סי' ע' מלינו שנירף לשאר האומדנות שבדגונו גם מה שהועד שה"י פניהם שחורים ושניהם עיניהם ענין החתול ע"ש אף דפניו שחורים מזוי עובא אם לא בשערות ציורה, וא"כ ה"ה אודם בשערות דיש לו להלטרף לסניף כל דכו עכ"פ.

ובצמח צדק [החדש] סוס"י ס"א ראה מעיקרא ללרף צנידונו סימן של שערות אדומות ציורה לסימן מנין האגשים שבדגונו וכמו שנירף הראש"ח בסי' ע"ה זה שיהיה לו זקן ארוך, וכו' צנ"ע אות רל"א, אך למעשה כתב הני"ל דקשה לסמוך ע"ז. [ומ"מ נראה שם דמחשיב זה לסימן אמלעי ומלרפו לטע"ז או סימנים מובהקים בכל המלבושים ע"ש].

קסא. שערות מב' צבעים. כתב בשו"ת הרי"מ [מגור] תק"ע סי' ג' דאפשר שהסימן שאמרה אשתו שמראה השער בצבעה תחת זרועו ידיו היו מב' צבעים דהיינו תחת זרוע הא' היה מראה שקורין „רוד" [חוס הנוטה לאדום] ותחת זרוע הב' היה מראה כעין „גרסה" [אפור], אפשר דזה חשוב סי' מובהק, ואף דכתבו החוס' צנ"כ קל"ד דמראה השערות עשוי להשתנות אחר מיתה, י"ל דהיינו דוקא בשערות של שומא, ועוד כיון שזה מראה מיוחד וזה מראה מיוחד הא הזינן שלא נשתנה דאך איתרמי להשתנות באופן זה.

ובבשיבת נפש [הראשון] סוס"י כ"ז ב' דיש ללרף מה שנמלאו שערות לצנות בראשו וידוע שאין זה מחמת זקנה כי לעיר ימיים ה"י, רק מחמת שער בגוע שבהפך ללרף אף שכבר נרפא בהשון, והיו כמו סימן אמלעי.

ובקונטרס אורח חיים למעלה שבס' עוגג נשתת סי' ב' אות ד' כתב ללרף צנידונו מה שאמרו דשער ראש המת ה"י שחור ואילו שער זקנו ושפתו ה"י צלול כהה, ואפשר דנא גרע זה מסי' אמלעי, דלא שכיח שיהיו שערות הראש משונים משערות הזקן והשפה. קסב. שפתו העליונה מוגבהת והשן נראה מושם. עכ"פ סקט"ד בשם הרא"מ סי' ע"ז [ובדפוס ירושלם תרל"ח הוא בסי' ע"ח] דאם שפתו העליונה היתה מוגבהת באמלעייתה והיה נראה שני משם גם כשהיה פיו סתום, הוא סימן מובהק יותר משניו או חסרון באצטרו שכתב הרא"ש דהוי סימן מובהק.

ובהתם סופר ה"א סי' פ"ו במת הנמלא ולא ה"י פלרף פניו ניכר ככל מחמת הצלות ופגעים ולא נשאר צו אלא שינוי, והועד עליו שהיו שינוי גדולות משאר בני אדם, כתב הנה בלשון בני אדם

אכן בבר ליואי ה"כ סוס"י י"ח נראה דמחשיב שערות אדומות מסולסלות לסימן אמלעי דשערות אינם עשויים להשתנות אחר מיתה כמבואר ברש"י ערכין ז' ב' ד"ה אלא אחר ר"י ופירש כן דברי הגמ' שם, ולי"ע על ר"ת צנ"כ קל"ד ד"ה ועוד מדברי הש"ס אלו.

ובבן פורת ה"כ סי' ח' [דכ"א ד'] ב' ע"ד השאל שר"ל דסימן שערותיו אדומות הוי סימן גרוע מחמת דלצע השערות עש"ה לאח"מ, דלויג יודע מקור לזה, דציבמות ק"כ א' הוזכר רק דשומא עש"ה לאח"מ, ואדרבה משטחיות לשון רש"י בערכין דף ז' ב' משמע דשערות אינם עש"ה לאח"מ, ומה שמלינו בחוס' צנ"כ קל"ד א' דיתכן שישתנה השער מלובן לשחור, הנה שם איורי רק בשערות דסימני גדלות ולא בשער הראש, ורק שינוי מלבן לשחור אצנ לא שינוי לאדום, וגם למסקנת החוס' צנ"כ שם הרי אין כונת הגמ' שם על שינוי השער כלל רק על שינוי הגומות ע"ש, ואף דבמס' שמחות פ"ד צנא י"ב שהובא שם ג"כ הא דצ"כ הני"ל איתא בזה"ל: כיון שמה שער נשתנה ע"ש, אונס גם שם אין הכונה לשינוי משחור ללבן לפי דברי החוס' הני"ל דבשער של סימנים אין חילוק איזה מראה יש להם ובכל ענין הוי סימן, אלא הכונה היא דנשתנה בגודל השיעור, דיכול להיות שבחיו ה"י בהם שיעור הלרף לסימני גדלות ואח"כ הוקטנו ואין בהם כשיעור וכו', ואפי' אם נימא דכונת לשון מס' שמחות הוא על שינוי הגוון, ושיש לדון ממנו גם על שער הראש דיכול להשתנות, מ"מ עדיין אין ראייה שלא יהיו שערות אדומות סי' אמלעי להחיר צנ"א לסברא דסיד"א, ד"ל דה"י שער נשתנה הכונה על דרך המיעוט, וע"כ אין להוילא מיד הלקוחות דאין הולקין בממון אחר הכו, אצנ להחיר באשה שפיר מהני, ואף גם אם נאמר דענין שינוי הגוון בשער הוא כענין שומא דנאמר שם ג"כ לשון עש"ה ואין מעידין עליה, ולפי"ז אי שער נשתנה אין מעידין על השער, מ"מ נראה דגם כך דאין מעידין על השומא הוא ג"כ רק חששא דרבנן ומה"ח שפיר מעידין, וא"כ אין לדון משומא על שערות רק דמדרבנן אין מעידין עלהם אצל אין ראייה על דאורייתא, ולפי"ז יהא נפ"מ היבא שהכירוהו צנ"כ אלא שיש ספק שמה הוא אחר ג' ימים דבשש"א זו יאלחו מידו אסד"א, דגם הרשב"א המחמיר בספק ג"י הוא רק משום דחשיב ל"י ספד"א, א"כ הו"ל ס"ס, דשמה חוץ ג"י הוא, ואח"ל לאג"י שמה סיד"א ומוטיל סי' השערות דחשש משתנה הוא רק דרבנן, והו"ל ס"ס דאורייתא וספק אי דרבנן ושרי גם להרשב"א.

ובדף ג"ע ד' הוסיף עוד צננין זה וכ' דאם כי בקו"ע סי' תי"ב ב' מה"ל דמראה צננו של אדם משתנה לאח"מ מאדום ללבן ולירוק, אך אין מבואר שם שמשתנה לאדום ג"כ, וגם לא כי כן אלא על צנע הגוף אצל על צנע השער אין מבואר שמשתנה, וגם הרי דעת הטור דשומא חשיב סי' אמלעי לח"י בחרא דגמי אף דעש"ה ובמבואר צנ"ש סק"ט, וא"כ ה"ה שערות, ואף דלחי בחרא לא מהני אפי' סי"א דהרי ס"ל סיד"ר, מ"מ הרי יש צו ענין הוכחה עכ"פ וע"כ יש ללרפו לסניף עכ"פ, וגם הרי דעת כמה אחרונים דה"י דסיד"ר היינו דמה"ח מהני סימנים ורק רבנן הוא דחשו שלא לסמוך עליהם, וא"כ הרי הוא הוכחה גמורה מה"ח ושפיר יש ללרפה בספק ג' ימים מיתה דהו"ל חו ספד"ר, או ללרפה לשיטת ר"ת אפי' אם היתה דעתו יחודית, דברבנן סמכ"י גם איחיד בשעה"ח, וראיתי צנ"כ צנ"כ סי' מ"ע ובחשו"י צנ"כ בסי' י"א דמדמה חיורי וסומקי בשערות לחו"ס בכלים דמבואר בגמ' דהוי סי' גרוע ע"ש, אך לא ידעתי מנין להם חידוש זה, ואדרבה מדברי הגמ' נראה לכאורה איפכא, דמדאמר אגופו בארוך וגון ואכלים אחר בחיורי וסומקי משמע דחיור וסומק צנוף הוי שפיר סי' אמלעי, דל"כ מדוע לא אמר גם בגופו בחו"ס ולאוקמי גופו וכליו בחד גוונא, (וכא דלא אמר בכלים דאריכי וגולי, היינו משום דעל מלבושים לא שייך סימן דלויג, דלפי מה שהגוף הוא אם ארוך או קצר כך עושין המלבוש והוי ענין אורג בכלים כאילו

וכל סיי המהני בישראל המעיד ה"ה בעובד כוכבים (עז) (קיא) המביא לפי תומו
(בתשובת מורה"ם בהלכות נשים ומורה"ם פאדוואה סי' כ' ול"ו):

כתב

באר היטב

(עז) המסל"ת. בת"ה סי' רל"ט הנ"ל דברי ח"י דס"ל דאין
מסל"ת נאמן רק כשחומר מת לו נהרג ומשם ללא לריד ט"ע.
אבל מולאחי פלוני הרג עם סימנים היבא לדיכא לניחא דילמא אהר
הוא ולריד ט"ע וכל ט"ע לריד עיון וטניעת עין זה דמסל"ת שאין
דעתו להעיד אלא שחומר מונוול לא סומכין עליה דגשלא ישראל
שומכין להעיד איכא למימר נחן זו ט"ע נכונה אלא מסל"ת אינו
דעתו להחיר אינו נותן לז ע"ז ואפי' ע"י סימנים אפשר לא מהני
אם היה וזכירו נחיו ולאפשר אינו נדקדק יפה וכשראה סימנים
הדומים לאותן סימנים סבר נדלוי הוא האיש שהכיר בסימנים
ובתשובת מורה"ם פדוואה פסק אפי' אם וועיד ע"י ט"ע ומהני וכ"פ
מורה"ם סי' ל"ט וכתב שכן פשט הוראה בישראל. וכ"פ בתשובת
רש"ך סי' סי' קפ"ג. וכ"פ מהריב"ל וכ"כ כה"ג כהנאה ז"ל
סעיף שפ"ב דף נ"ד ע"א וע"ב. ואם עדים אמרו שזעמו ונעדים
שזעמו שהיו להם סימנים נזה ההרג יש לחוש שזא סימנים גרועים

פתחי תשובה

(קיא) המס"ח לפי תומו. ענה"ט ות"ש נ"ה סי' רל"ט כו' הוא מדברי הס"ג
ס"ק ע"ו. וגם בת' ז"י סי' ז' שהוצא נק"ע סי' קפ"ה נסתפק בזה.
ומ"ש וזה' מהרמ"פ פסק כו' הוא בסי' כ' שהוצא נק"ע סימן רנ"ט וכן
מבאר מהר"ו בסי' ל"ו שהוצא נק"ע סימן ע"ג. ומ"ש וכ"פ מהר"ם סימן ל"ט.
זה הוצא נק"ע סימן ז"ד וז"ה כתוב ואפי' לדעת הס"ר נחן וס"ר שנתה
שהיה לנס נוקפס אם יש להחיר נכונות מסל"ת נט"ע היינו דוקא כו' אלא כל
שחומר שנטפל בו וקברו נחתם שהיה אהובו ודאי עין זו עין יפה כו' עוד
כ' סס דאפי' ר"ג ור"ש שהיו מפקקים ונ"ו משמע דלמעשה היו מקליין
ומקליין עדותו ע"ש. ומ"ש וכ"פ בת' רש"ך כו' זה הוצא נק"ע סימן ע"ט.
ומ"ש וכ"פ מהריב"ל הוא נח"א סימן ה' שהוצא נק"ע סי' כ"ו וגם בת'
הרא"ח סימן ז' שהוצא נק"ע סימן רס"ב כתב דכבר נהגו להחיר עדות
כותי המסל"ת בכל גוונא ולית דחש להא' דה"ר נחן וס"ר שנתה וכותי הרא"ח
ע"ש. ועין בתשובת א"ז פת"א ח"ג סימן כ"ה ונענין זה. [ע' בתשובת התם
סופר ס"ס מ"ו]:

אוצר

לוח הסימנים אות קסג—סי' ק אות א הפוסקים

לחלף איש ואשה ואפשר יותר, ונכח"ג קרוב הוא להחשיבו נסיון
מובהק ולפחות נסיון אמלעי, אך מ"מ אינו מסופק הרבה בזה אם
להחשיבו אפילו נסיון אמלעי, כיון דהסדק הוא בתולדה וגם בכל
האנשים נמלא רועם בעין סדק באמלע השפס התחתונה ואין נפ"מ
רק בפחות או ביותר, אי"ב הוי בלרוך וגון, וכח"ג כתב בתה"ד סי'
קס"א על שינים אמלעיות גדולות שנשורה העליונה ע"ש, ועוד כיון
שאמר שנמלא כן גם אלא אחיותיו אי"ב יש לחוש נמי דהוא מלוי בנן
גילו ושוב לא הוי סימן כלל, ועוד דסדק כזה ודאי עשוי הוא להשתנות
לאחר מיתה מחמת נפיחה ונראה עמוק יותר.

ובתשובה שלמה ח"ג סי' ע"ו אחר שזכרתי דאין לחוש בסדק שנפתח
העליונה אולי משתנה הוא אחר מיתה, ושאיפילו אם נראה
דמשתנה הוא מ"מ הוי סימן אם נראה הסדק בשפה, ואין לחוש
שמחיים לא היה בו סדק ואחר מיתה נחבוב בו, דזה לא שמענו,
כתב עוד דלכאורה ה"י נראה דהוי סי' מובהק דזהו רועם בגופו או
בא' מאבריו שכתב הרמ"א, ופירש הע"ז בסקל"א דרועם במקום
מיוחד הוי סימן מובהק, אמנם מהרד"ך משמע דרועם לז לא הוי
סימן מובהק וכמ"ס מהר"ם מלוצקין בסי' קכ"ח, וכ"ש בנ"ד שראו
אח הסימן אחר ג' ימים ממותו ולהרבה ראשונים אין מועיל סימן
אחר ג' ימים כי אם בסימן מובהק ביותר ולא סימן כסדק שעשוי הוא
עכ"פ להשתנות כשיתנפה, לכן אין בסימן זה [כדן] להחיר.

ובמהרש"ם ח"ג סי' שצ"א מבואר שפס דהסימן שנפתח שנסדקה
באמלע, הוי עכ"פ סימן אמלעי.

קסה. שפתים עבות. כי צואל ומשיב ח"א סי' קפ"ג דמה שהעיד
עד על השפתים העצות שהיו למת כמו בחייו, אי"ז
סימן כלל דזה שכות, ומי מדז עוצי השפתים כמה הם. וע"י צבית
יחזק סי' קט"ו.

ובברכת יעקב סי' י"ב כי דמה שאשחו אמר ששפתו העליונה היתה
פכה, ובי דסי"מ ביותר ל"ה משום דבני ל"מ באחר, מ"מ
אליבא דכל הפוסקים הוי סי"א עכ"פ דמהני למ"ד סיד"א ולר"ק זה
לסימני הכלים.

ר. ה"ה בעכו"ם המסל"ת. א. עכ"ה"ט סקע"ה מה שהביא בזה
מח"כ. [ועד חיבות אלא מסל"ת שנצאה"ט הם דברי
האוי"ש שהעתיק התה"ד, ומשם ואילך הם דברי התה"ד עצמו
שהצאה"ט קארס. ולפי שכל הפוסקים הלנים בדן זה הסתמכו על
התה"ד ופירושו באוי"ז ודנו בדבריו, לכן כדאי שהענין יצורר היטב
יש לזכר להעתיק דברי התה"ד כפי שהם במקור].

באר היטב

כשחזיר בפירוש שהכירו בסימנים אלא שאינו יודע צלילה סימנים הכירו אם בסימנים מובהקים או בסימנים שאינם מובהקים פשיטא דנעל מפי עד תלין שהכירו בסימנים מובהקים ע"ש דף מ"ג ע"א וכ"כ דף כ"ח ע"א ונזיל שם פוסקים הרבה דנעל מפי עד תולין להקל ע"ש:

אוצר

סי' ר אות א

הפוסקים

המראה שזהו בעל העגונה והחירה לנשא, והביא שכן החיר הגאון מהרי"מ סג"ל שהי' נקרא מהר"ר יעקב מולין בעובדא אחרת עפ"י גמסל"ת שאמר סימן מובהק על המת, וכתב דזה מהני גם לר"ש ור"י גם בסוסי' ל"ו כתב מהר"ם פדור דנראה לפוסם עיקר כדיעה האי שכתב"ד לקולא ולומר דדוקא צאינס מובהקים הוא דקאמרי ר"ש ור"י דאין גמסל"ת נאמן, הא במוצבים גם הם מודים דנאמן, כי מלשון התה"ד נראה שדעתו נועה יותר לזה, כי בתחילה כשר"ל דהם מייירו אפי' במוצבים אמר, „ולכאורה משמע“, ואילו בסוף אמר „אמנם כד דייקת שפיר וכו' והכי משמע הלשון דר"ל עכ"ל ע"ס הסימנים“, ועוד דדברי המחמירים הג"ל בגמסל"ת יותר מביטלאל לאו דברי הכל הוא, דמחשו מהר"ם שהביא גם התה"ד נראה דשום הם וכו'. [ומכאן מקור דברי הרמ"א שפסק דכל סימן דמהני בישראל ה"ה דמהני בגוי גמסל"ת, וכפי שזוין בשו"ע].

גם ברדב"ז ח"י סי' כ"ג כתב [דף ע' סוף עור צ'] להוכיח הוא דר"ש ור"י איירי בסימנים צלתי מובהקים דלריכס לעצמות עין ומשו"ה לא סמכין על גמסל"ת, אבל בסי' מובהק ובה"ה דגששית מהני. ועי' דדברי ריבז סי' רע"ב קרוב לסופו.

וב"ב במהר"י"מ להלן סי' כ"ד דהפירוש הראשון דכתב"ד הוא הנכון, ובסימן מובהק נאמן גמסל"ת גם כשמלאו הרוב וכו' מכירו מקודם. וכן הסכים בפני משה [לר"מ מקלעוואן] סקפ"י.

ובפנים מאירות ח"צ סי' נ"ה כתב דמדברי הב"י שכתב דע"כ דהסימנים שהכירו בגוי נגדון מיימון מאלקי שכתבו הר"ן סי' ע"א לא היו מובהקים לגמרי מדלא החיר על ידם גם באישתה, נראה שלא הסכים כלל עם אותו חירון של התה"ד שכי' דהיכא שהכירו בחייו לא מהני בגוי אפי' סי' מובהק, דאל"כ הרי י"ל דהסימנים שצו"ת הר"ן היו מובהקים ואפי"ה לא מהני משום שהי' מכירו, אע"כ כדאמרי, ומשו"ה לא קבע הב"י זה בשו"ע להלכה, וגבי קברתיו ס"ל לב"י דהיכא שהכירו עדיף עפי' וא"ל לומר קברתיו וכו'. ועפ"י כתב הפנים מאירות שם שיש לסמוך דגדונו על הסימן המובהק שאמר בגוי, ע"ש.

ועי' לקמן בזה ד' מה שפירש הר"מ דדברי האו"י, ולפי פירושו שם יולא דכל ספיקת הר"ש ובר"י אינו אלא צגוי האומר שהכיר את ההרג שאלא בטע"ע, הא בסימנים מובהקים לא מספקא להו כלל דודאי נאמן, ולהדיא כתב שם הר"מ בסוסי' ל"ו דיותר יש לסמוך בגמסל"ת על הסימנים מאשר על טע"ע, כי בסימנים לא צעיק כונה צעיון הסימנים מפני שהם דברים הנראים לעין, אבל בטע"ע לא סגי בלא כונה, א"כ צגוי שלא כיון צו מאחר שאינו מכין להעיד, יש לחוש שמא אחר הוא הדומה לו. אלא שהלכה דוחה הוא את דעת הר"ש ובר"י גם לענין טע"ע דגוי, ובמובא בזה ג'.

ובסי' ל"ע [ע"מ ק"ה קרוב לסופו] הוסיף הר"מ וכו' דזה שהי' לצם נוקפם על טע"ע דגוי ולא על סימנים, אף דטע"ע עדיף מסימנים כדאמרינן צ"י גיד הנשה, י"ל הי"מ בישראל, אבל צגוי לא מכין סימנא עדיפא מטע"ע. [וכן מלינו להרבה אחרונים שהחירו עפ"י סימנים מובהקים גם צעדות גוי].

אמנם כתשו הרש"ל שצ"ח החדשות סי' ע"א האריך להוכיח דהעיקר בפירוש השני שכתב"ד דלפילו בסי' מובהק אין גמסל"ת

היו כי בלשון בני אדם אף סימנים גרועים נמי נקרא סימנים. צ"ע. וכנה"ג כתב בתשובה כתבתי אפי' למחן דמהמיר דנעל מפי עד לא תלין שהכיר בסימנים היינו כשלא הזכיר דגדרי העד האחרון בזה הכירו הראשון ולכך אין לנו תולין שהכירו ע"י סימנים אבל תולין להקל ע"ש.

והנה בתרומת הדשן סי' רל"ע אחר שהעתיק דברי האו"י כפי שהם מובאים בצכ"ע, כתב ומשמע לכאורה מכאן דנכרי מסל"ת ע"י סימנים לא סמכין עלי, דהא ה"ק הנכרי שמלאו הרוב עם סימנים ומסתמא ר"ל עם סימנים מובהקים, דאי סימנים שאינם מובהקים מאי איריא נכרי אפי' צ' עדים [ישראלים] נמי לא מהני למ"ד סימנים דרבנן, אמנם כד דייקת שפיר נוכח לומר דלעולם עם סימנים שאינם מובהקים קאמרי, ור"ל דע"י אותם סימנים הכירו בטע"ע, דכנה"ג גבי ישראל המתכוין להעיד מהני, והכי משמע הלשון דר"ה לומר טע"ע עם סימנים, ועוד נראה דאפי' אם ר"ל סימנים מובהקים מ"מ הלשון מוכיח דאיירי צעיק זה שהגוי הכיר אותו כבר בחייו ועכשיו כשנמצא הרוב נסתפק והכירו ע"י סימנים ועכ"ל, ולכך לא מהני אפי' סימנים מובהקים משום דכיון דאינו מכין להעיד לא נתן עיניו לדקדק יפה אם אותם סימנים מובהקים הם ומכונים ממש כמו שראה בזהו האיש בחייו, אבל צ"ד שהגוי לא אמר שהכיר היחודי אלא אמר שפי' שהיו צו סימנים אלו נהרג, ודאי סמכין עלי, דאמאי נימא שלא דקדק יפה בזהו הסימנים הא לא הכירו ולא נסתכל צו להכירו, וכנה"ג איירי נמי הדיא עובדא דגששית על החוטם שהביא האו"י צ"ס אצ"ו דאם הגידו נכרים מלאו הרוב וקברוהו והגידו לפי תומם על פרצופו ופדחתו וחוטמו ושערו ושעל חטמו ה"י גששית, דאשכח ז' מותרת וכו' אפי' למ"ד סימנים דרבנן, ע"ש.

וכתב הרח"ש דף מ' עור ד' דמדברי התה"ד נראה שפירש דברי האו"י דה"ק, דדוקא כשאומר [בגוי] פי' מת או נהרג דהיינו שראהו בעת ההריגה וקודם שהרגוהו או שמת, הוא דנאמן, כיון שראהו בחייו ח"כ להריגתו דבזה ודאי לא לריך עצמות עינא צכונה, אבל כשאומר מלאותיו הרוב דהיינו שראהו אחר הריגתו צ"ח ודאי לריך עצ"ע צכונה, ולהכי אינו נאמן ע"י סימנים שאינם מובהקים לפי הראשון או אפי' בסי' מובהקים לפי הב' שכתב"ד.

עוד כתב שם הרח"ש דלריך להתבונן בזה שכי' התה"ד תחילה דלכאורה משמע דגמסל"ת ע"י סימנים לא סמכין עלי, דאין אסוק אדעתיה למימר דבסימנים בלא טע"ע מייירי הא בהדיא קאמרי היכא דהיכא למיחש וכו'. ולריך עצמות עין, וכי תימא דטע"ע וגם סימנים קאמרי, א"כ מאי האי דקאמר דאי סימנים שאינם מובהקים מאי איריא גויים אפי' עדים נמי, הא צעד ישראל מהני טע"ע לחוד, והבא אשמע"י דגויים לא מהני טע"ע ואף דהיכא סימנים צכונה, אמנם נראה דאסוק אדעתיה דהטע"ע לאו היינו טע"ע צגופו [צלוותו] אלא טע"ע בסימנים, והיינו מלאותי פי' הרוב עם סימנים, ואסוק דלא הוא אלא טע"ע צגופו והכירו ע"י סימנים וכו', וי"ל דנקט טע"ע ע"י סימנים ולא טע"ע לחוד לרבותא. דאשכח דהיכא גם סימנים דמסייעי לא מהני [ועי' להלן בזה ג' דין טע"ע דגוי], או דמעשה שהי' כך הי'.

וכתב במהר"ם פדור סי' כ' דאף שהתה"ד צ"פ ה"י ר"ה ליישב דברי האו"י צ"ס ר"ש ור"י אפי' אם מייירו בסימנים, מ"מ נראה כי החירון הראשון שהעמיד דברי ר"ש ור"י בסימנים שאינם מובהקים תפס עיקר, שהרי קאמר ע"ז דהכי משמע הלשון דר"ל טע"ע עם סימנים, אבל ע"י סימנים מובהקים יש לסמוך להחיר אשה, וסמך ע"ז דגדונו שהגיד בגוי סי' מובהק על המת שמלא,

אוצר

סיק ר אהרן א-ג

הפוסקים

גמסל"ת נאמן אם היה מכירו מכבר, וכחצ דאין לומר דכיון דהתה"ד
 כתב פירוש זה בלשון אח"ל אין זה מוחלט לפי דעתו עפ"י האמת
 אלא לרווחא דמילתא, וכן נראה מדברי מהר"י קארו שהביא דברי
 מהר"א כוונתם לפסק הלכה [והוא צ"י שכל העור, דאילו צ"י
 לא הביאו כלל], וצענין אחר הביא חש"י הר"ן [צ"י ע"א] שהשיב
 דהסתם הגוי על מיימון מחלקי שהכירו בעצ"ע וכו' סימן צ"א
 ובזוה"ק לא מהני, כיון דלא חזייה בשעתיה בשעה שהולידהו מן
 המים, וכחצ ע"י הצ"י דמי"כ הני ס"י שאמר הגוי לא היו מוצהקים
 דא"כ אעפ"י שנשתתה הו"ל למשרי עכ"ל, הרי להדיא דלא ס"ל לפסק
 הלכה מוחלט דברי מהר"א ש"פ ס"י מוצהק לא מהני גבי גוי
 שהכירו מכבר, מ"מ נראה דה"ל אח"ל דקאמר מהר"א לפסק הלכה
 הוא, מדחזר ואמר צ"ס דבריו דכ"ג ח"י"י נמי הכי עובדא
 דגבשושית על החוטם, ומה לרי"ך לה, הלא עיקר דבריו ש"י כבר הוא
 לתרץ דך עובדא דלעיל ודברי ר"ש ור"י שלא יקשו אהדדי ונאמר
 ח"י"י אי חייבי בסימנים מוצהקים מ"מ לא קשיא אהדדי דהם חייבי
 שהכירוהו כבר והך עובדא דלעיל מייירי שלא הכירוהו מכבר רק
 שהגידו על פ"פ ועל פדחתו ועל גבשושית חוטמו, א"כ מוכח להדיא
 דלא הכירוהו מכבר ומה לרי"ך לומר דחייבי צ"י"ג וכו', אע"י לפסק
 הלכה כתב זה שלא תלמוד היתרה מעובדא דלעיל ולומר דנוכל לסמוך
 על סימנים מוצהקים ואין חילוק בין הכירוהו ללא הכירוהו ומה
 שכתבתי כבר הוא באת"ל, לכן כתב שאין להחיר אלא בלא הכירוהו
 כעובדא דא"י דמייירי צ"י"ג ולא שמעשה שהיה כך היא וכו', ולא
 קשה א"כ אח"י כתב [זה הפירוש] בלשון אח"ל מאחר שכן הוא
 האמת, לק"מ, שהרי כל אח"ל דתלמודא אחר האיצטיות כולם פסק
 הלכה הוא כידוע מקבלת הגאונים.

אלא דעכ"ז סיים הרש"ל דנראה דודאי לאו בכל סימנים מוצהקים
 קאמר [מהר"א] דלא מהני גבוי, דלא מסתבר שסימן מוצהק
 ממש לא יכני גבי גוי היכא שהכירו כבר, ודוקא בגבשושית על החוטם
 לזכר קאמר שהוא קצת סביר דלא מהני דכמה בני אדם צעלי חוטם
 הם ויש להם גבשושית, והשתא עולים דברי מהר"י קארו כהוגן,
 שכתב דהני סימנים לא חשיבי מוצהקים, דאילו היו מוצהקים ה"י
 מהני אפלו אם הכירו מכבר, וגם לא יקשה לשון מהר"א מרישא
 לסיפא, דמעיקרא כתב אמנם כד דייקת שפיר נוכל לומר דחייבי
 צאינים מוצהקים, ולשון "כד דייקת" ידוע בדברי הפוסקים שהוא
 פסק הלכה מוחלט אחר העיון והדקדוק, ואיך כתב אח"כ דאפילו
 אח"ל דחייבי במוצהקים וכפי שהוכחנו הוא פסק הלכה, אבל לפי"מ
 שחלקנו אח"י שפיר שכל דבריו אמת ופסקי הלכות הן, שאחר הדקדוק
 נאמר דחייבי צאינים מוצהקים ממש הם במוצהקים ממש מהני אף
 לגבי גוי שהכירו מכבר, ושלפ"י נוכל לומר דאף סימן הגבשושית
 מהני, ולצ"ס כתב אח"ל וכו' אגבשושית לחוד והדומה לו דלא
 מהני אם היה מכירו מכבר וכו'. ועי' להלן בזה ג' מהשאל ומשיב
 מהדח"ל ח"א ס"י רנ"ג שכתב דיש לפקפק שאין מועיל הכרת הגוי
 ואפילו על ידי סימן מוצהק.

[ועי' צ"ח ס"ק קי"א ש"י דגם בחש"י צ"י סימן ז' נסתפק בזה.
 וכחצ כן עפ"י מה שהוצא בקו"ע אות קפ"ח מחש"י צ"י,
 כמוזכר בדבריו, אך באמת הדברים שם אינם מהצ"י עמו, רק הצ"י
 בין שאר הדברים שהעתיק מהתה"ד, העתיק גם חש"י זו מהלח"ז
 צ"ס הר"ש ור"י, ובקו"ע הושמע מקור הדברים].

ב. ובשאר עניני סימנים מקריים ממלאכתו וכדומה. כ' צ"ח
 יחזק ס"י ע"י צנידונו שהכירי אמר עליו סימנים שהי
 דר בחנות ומוכר קמה ועל פתח החנות היו מוכרים נעלים, בזה
 ל"ח [לכו"ע] דאמר צ"ח, דדוקא בסימנים שצגופו שייך צ"ח
 ולא בסימנים כאלה.

ג. ובצ"ע דגוי. עי' צ"ח ס"י ל"י שהביא לשון הלח"ז הנ"ל
 בזה"ל א' בצגונן אחר קצת ופירש בו פירוש אחר. ולפי
 פירושו יולא דבסימנים מוצהקים לא מספקא לכו כלל לר"ש ור"י אם
 עכ"י"ס נאמן, וכל ספיקותם אינו אלא בגוי האומר שהכיר את הכרוג
 שאלא בעצ"ע אם יש להחיר על עכ"י"ס דגוי או לא.

וז"ל הר"א"מ: מלאכי בחש"י לרבינו נתן בר שמשון ולרבינו שמחה
 בר שמואל שכתבו אך לבנו נוקטנו אם גמסל"ת דאמר מלאכי
 פ' הכרוג עם סימנים [אם נאמן], אם האמינוהו במוסל"ת לומר פ'
 מהרג או מה משום דלא לרי"ך עבירות עינא, [אבל] איך נאמינוהו
 לומר מלאכי פ' הכרוג היכא דאיכא למיחש שמה אחר הוא ולרי"ך
 עינא עינא, וכל עבירות עינא לרי"ך עיון, ועצ"ע זה דמוסל"ת שאין
 כוונתו להעיד אלא שראה אותו ממילא היכי סמכי עלי' וכו', ופירש
 הר"א"מ דצריכיה דכונתם לומר אם האמינו מוסל"ת שאמר מלאכי פ'
 הכרוג עם סימנים [מוצהקים*] [שנאמר ודאי נהרג פ', דין הוא מפני
 [שאין הסימנים לריכיה כונה ועיון**]] שהם דברים הנראים לעין,
 אבל איך נאמן אותו כשאומר מלאכי פ' הכרוג צמקוס שיש לחוש
 דילמא אחר הוא, דהיינו היכא דליכא סימנים אלא עינא עינא
 בלבד, והלא כל עכ"י לרי"ך כונה והמסיח אין לו כונה מכיון שאינו
 מכין להעיד וכו', והתה"ד פירש דצריכיה בלשון אחר [ראה לעיל
 בזה"ל] ופירושו רחוק וכו', ואפ"י אין ללמוד ממנו שהמוסל"ת
 על סימנים [מוצהקים] לא סמכינן עלי', שהרי התה"ד עצמו כתב
 דנוכל לומר דמייירי בסימנים שאינם מוצהקים שרי"ך עמיהם גם עכ"ע.

וב' בסא"ר ס"י א' דף ח' סוף עור א' דאם כי הרא"מ והתה"ד
 חלוקים בזהבנת דברי הר"ש ור"י, הנה אין מחלוקתם אלא
 לענין סימנים אבל לענין עכ"י לכל הפירושים לא מהני.

והר"ח"ש ר"ש דף מ"א כתב ג"כ דמדברי ר"ש ור"י שהביא התה"ד
 והרא"מ נמאנו למדין דגוי שאמר מלאכי לפי הכרוג והכרתיו
 בעצ"ע לא מהני, דכיון דאינו מכין להעיד דילמא לא נתן בו עיניו
 יפה לדקדק [אם הוא אותו האיש], וגדולה מאת מצוהר בתה"ד
 שם דאם היה הגוי מכיר את הנאצל מחיים ועכשיו כשנמלא הכרוג
 הכירו בעצ"ע ע"י סימנים מוצהקים, [נמי] לא מהני, דילמא לא
 נתן עיניו יפה לדקדק אם היו אותם סימנים ממש מאותו האיש
 שראה בחייו וכו' ע"ש. [והא דנקטו הר"ש ור"י בדצריכיה, מלאכי
 פ' הכרוג עם סימנים" ולא נקטו, "עבירות עין" לחוד, הוא לרבותא
 דאע"י דאיכא גם סימנים דמסייעו לא מהני. מדברי הר"ש שם
 צ"ח מ' ד' וכמוצא לעיל בזה"ל].

וכן מצוהר מדברי הח"מ צ"ח ק"ד והצ"ש צ"ח ק"ד וס"ק קנ"ה
 שהבינו דלתה"ד אליבא דר"ש ור"י לא מהני עכ"י דגוי להעיד
 על אדם שאלא הכרוג. ועב"י"ס סקט"ה, ובמהר"י צ"ח ס"י רע"ז
 צ"ח ג"ס ח"א. והוצא להלן בדברי הפני משה מקליוואן.

ובמטה יוסף ח"צ ס"י ד' האריך [צ"ח צ"י] להוכיח דהרא"מ צ"ח
 כ' ס"ל בזהבנת דברי התה"ד דהא דקאמר עם סימנים ר"ל
 ח"י עם סימנים וכ"ש עכ"ע לחוד דלא מהני.

וכן חפס הר"צ עשהאל בחש"י שצ"ס ח"י ס"י ג"כ [דק"צ צ"י]
 בזהבנת דברי התה"ד דר"ל דכל שהגוי לא ראה הריגתו אינו
 נאמן בעצ"ע דילמא טעה, ע"ש. [אולם דעת האחרונים הנ"ל לדונא
 עי' לקמן בזה"ל. ועי' עוד שם דיש סוברים דגם לפי הצנת התה"ד
 הר"ש ור"י אינם מחמירים בעצ"ע דגוי].

וכחצ
 (*) ח"ב "מוצהקים" היא חוספת הר"ש בוף מ' ד' בהעתקתו דברי
 הרא"מ.
 (**) מדברי הרא"מ בסי' ל"ט ע"מ ק"ה טור ב' מדפוס ירושלים.

אוצר

ס"ק ר. אות ג

הפוסקים

וכתב הרב ר' אהרן רוזאניש בתש"ו שצננו חכמים סימן מ' [דל"ג ג'] דמדברי התה"ד נראה שהשם נכנס לסדרת ה"ש והר"י שלל לסמוך על ענין דגוי באומר מלאכי פי' הרוב.

ומדברי הרש"ל בתש"ו שצנ"ח החדשות סי' ע"א [דמ"ו ג'] נראה שהשם נכנס דהר"ש והר"י ופי' בדברי ריבז סי' רע"ב ובמהרי"ט ח"א סוס"י קל"ט ובח"ב סי' ל"ה.

גם הרב ר' נתן ר"מ בקראקא בתשובתו שצפני יהושע ח"ב סימן מ"ח כתב צדדיו [צדכ"ו ד'] וז"ל: הנה לא בא מפורש בשאלה על ענין העדים שהעידו על ענין דכלים אם היו גוים, דא"כ כבר כתב התה"ד שאין להתיר צטצ"ע לשום גוי רק ע"י סימן מובהק וכו'.

וכן הרב בעל ח"י פני יהושע בתשובתו שצאור נעלם סי' ל"ו כתב [צסוף בסיומן] דאם צדדיו הוכרו בצגדים רק ע"י גוים, לא מלאו לצו להתיר, ולענין הכרת צגדים ע"י סימנים או ענין לא סמכין על עדות גוים, דהכי דסמכין על עדות גוים לענין עיקר העדות, היינו משום דמילתא לעידיה לגלוי הוא, משא"כ לענין סימנים ועצ"ע לא מהני עדות גוי.

ובסא"ר סי' א' דף ח' טור ב' כי דאשכחן למחרת פלדוס סימן כ' ול"ו דחייש לדברי ר"ש ור"י ואילעריך לאתא ידי חובתה. וכן תפסו דעת מהר"ם פלדוס בכו"ר ח"ב סי' ז', ובשאלה שהם מהדו"ח סימן ס"ה, ובתועפות ראש [טויבש] רס"י כ"ג.

ובשוואל ומשיב מהדח"ל ח"א סי' רנ"ג כתב צדדיו על עדות גמסל"ת שהכירו צטצ"ע, דיש לקפק דאין מועיל הכרתו ואפילו ע"י סימן מובהק, וצטצ"ע גרידא פשיטא שאינו נאמן כח"ש התה"ד בסי' רל"ט [הג"ל] ובמהר"ם פדוס סי' כ', מיהו כי דשאני צנ"ד שגוי היה צעת שהנאצד הלך אל המים וראה אותו מקודם ואח"כ כשנצטע, ובכח"ג ודאי נאמן.

אולם ע"י צנ"ש סקע"י שכי' דבתש"ו מהר"ם פלדוס פסק דאפילו מעיד ע"י ענין מהני. ובדרכי משה אות כ"ט הביא מחש"י מהר"ם שצמיימוני שכי' דגוי מסל"ת נאמן אי הכיר ההרוב צטצ"ע דאין לחלק כלל בין גוי המסל"ת לשראל המעיד, וסיים בדרכי משה שכי' מהר"ם פלדוס בתש"ו סימן ל"ו וסי' כ' הלכה למעשה, וכן פסק מהר"י מולין.

ובבית שלמה [מסקאלה] סי' ל"ז [דנ"א טור א'] כי מדעת עצמו דעת מהר"ם פלדוס הוא להקל צטצ"ע דגוי כמו שגירא ממסקנתו בסי' ל"ו ע"ש (הענין), ומה שכי' הח"מ בסקק"ד והב"ש בס"ק קנ"ה וז"ל: ובתש"ו מהר"ם פלדוס סי' כ' וסי' ל"ו הכריע לקולא [בסקק התה"ד, ע"י לעיל באות הקודם] דבסי' שאינם מובהקין קאמר, מ"מ צטצ"ע גרידא פשיטא דאינו נאמן ע"כ, [ומשמע דס"ל להח"מ והב"ש דמהר"ם פלדוס מחמיר צטצ"ע], נראה דהח"מ והב"ש לא כתבו כן כי אם לדעת הר"ש והר"י, וכוננת דצריכה דאף שמהר"ם פלדוס כי דהר"ש והר"י מודים דאם הנכרי אומר שהכירו ע"י סימנים מובהקים נאמן, ומה שהחמירו מייירי שהכירו צטצ"ע ע"י סימנים שאינם מובהקים, מ"מ פשיטא דלידוכו כ"ש צאם אומר שהכירו

צטצ"ע גרידא שאינו נאמן, אבל דעת מהר"ם פלדוס עצמו אינו כן, אלא דבכל ענין נאמן, דדין נכרי מסל"ת צוה כמו ישראל.

והרא"ם צסוס"י ל"ו אחר שהביא מהר"ם והר"י הג"ל, כי אלא שמהלכתי בתש"ו אחרת לרי' מנחם צרי' יעקב ולרי' אליעזר צרי' יהודה ולרי' קלונימוס צרי' גרשון דבר סותר לה' [ר"ל לר"ש ור"י], שאמרו בשלמא ישראל המחכיון להתיר י"ל דצעת מלחמה נתן לצו להעיד ולהתיר על הגדמה ודבר הכזה להיות, אבל גוי שמספר מעשה ומסית לפ"ת ואין כוונתו לשום עדות אינו אומר אחר הגדמה כי אם כאשר ראה (*), ומסיים הרא"ם דמאחר שהסברות נועות לכאן ולכאן לענין עיבצא דעינא, אין לענין צה ישראל כל יומיה בסברות הללו.

ובסי' ל"ט כי דאין לפסול עדות גוי מסל"ת המעיד צטצ"ע, שהר"ש והר"י עצמם לא אמרו אלא שהיה לצד נוקפס [אצל] לא שלא לקבל העדות, ואדרבא מלשון היה לצד נוקפס משמע שהיו מקבלים העדות של הנכרי אלא שהיה לצד נוקפס על זה [וכונתו צוה לומר דהוי לכו כך מילתא כהלכתא צלג טעמא אבל לעולם עבדי צה עובדא. כ"כ בדרכי נועם סי' י"א דף ע' ב'], וכל זה אינו אלא לדידכו, אבל לשאר גאונים שלא היה לצד נוקפס ע"י יש להתיר ע"י צטצ"ע דגמסל"ת, שכי' האו"י צס"ר מנחם ורי' אליעזר ורי' קלונימוס שכי' בתש"ו אי' דפשיטא הוראה צישראל דאפי' עמפ"ע ואפי' עבד ושפחה נאמנים, ועפ"י כתבו צנידונס שגוים הסיוח לפ"ת שחאורו ק"פ ע"פ המים והכירורו צטצ"ע היכר גמור בהכרת פ"פ עם החוטם צעת לא לזנות ולא חמה, מתוך הלכה פסוקה נראה לנו להתיר את אשתו ואין לקפק בדבר ע"ש, וכן נראה מדברי הרמב"ם ושאר כל הפוסקים, דלא אשכחן לשום אי' מהם שישים חילוק בין ישראל המעיד צטצ"ע ובין גוי מסל"ת המעיד ע"י ענין.

גם הרדב"ז צח"ז סימן כ"ג כתב דכל הפוסקים חולקים על הר"ש והר"י, ואם היה מכירו מתחילה מעיד עליו דשפיר אית ליה צביעות עין צו, ואף שהר"ר ישראל [הוא התה"ד] כתב בתש"ו דצומן שמכירו [מקודם] אינו מעיד עליו לפי שסומך על סברתו ואינו נותן צו ענין כדי להכירו, אין אינו מאמין ומודה לו בסברתו, ויש לי חילן גדול והוא רצונו מאיר צ"ר צרוך בתשובה [שבמיימוני, הנו' לעיל בדברי הדרכי משה], שאחר שהביא תש"ו ר"ת כי אלא אם המעיד עליו ה"י מכירו מחיים ומעיד עליו אחר מותו שהכירו צטצ"ע נאמין וכו' וה"ה בעדות נכרי מסל"ת המכירו ומעיד עליו וכו', דכל מאי דמהימן ישראל בעדות אשה להתיר מהימן נכרי מסל"ת עכ"ל, הרי שחולק על סברת הר"ר ישראל שיותר יש לסמוך על ענין צמ"י שבה מכירו מחיים מאותו שלא היה מכירו, וגם חולק על ר"ש ור"י, שהרי כתב שכל מה שישראל מהימן בעדות אשה להתיר מהימן נכרי מסל"ת, וגדולה מזו ראיתי דעידן נכרי מסל"ת מעד ישראל, דעד המחכיון להעיד אמר בדדמי אבל נכרי לא אמר בדדמי כמ"ש בהגמ"י בתש"ו ר' מנחם וכו' [המוצא צסטי' י' ולעיל בדברי הרא"ם], הרי צהדיא שכל אלה הרבנים חלוקים על מ"ש צחו"י ועליוס ראוי לסמוך

(*) וע"י ברא"ש ששון סי' ב' שתמה על הרא"ם במש"כ דתש"ו וז' דרי מנחם פליגא על הר"ש והר"י שהרי בהגמ"י ובמרדכי כתוב להדיא על תשובה זו דכן הסכימו ר"ש ור"י, וע"כ צריך לחלק דכשהספק הוא בהכרת המת שהוא דבר התלוי בטב"ע או דאי דטב"ע דישאל עדיף משב"ע דעכו"ם, אבל במלחמה שהספק הוא על המיתה דיתכן שאמר בדדמי בזה גוי עדיף, דכיון שאין כחנתי לשום דבר אינו אומר אחר הגדמה. וכוה כי במהרח"ש דכ"ג א', ובפרמ"א ח"א סי' קכ"ה, ובסא"ר בתש"ו סי' א' דף ג' א', ובס"מ ח"י סי' נ"ב ובמאמר מרדכי סי' ע"ט, וכ"כ בפשיטות תח"מ והב"ש לקמן סעי' ג', עד שהח"מ שם תמה למה הביא הרמ"א שם רק מה שמקילים ר"ש ור"י לענין בדדמי בגוי ולא הביא מה שאותם המקילים מחמירים לענין שב"ע דגוי, וע"י ברמ"א שם שעל היש מקילים בגוי לענין בדדמי צוין מרדכי בשם ר"ש ור"י וראב"ה,

(*) והיינו, דאחר שכי' שם דבנינו שהכירו הנכרי ע"י סימנים מובהקים יש להתיר אף לדעת הר"ש והר"י, סיים ועוד דדברי המחמירים הג"ל בנכרי מסל"ת יותר מבישראל לאו דברי הכל הוא, דמתש"ו מהר"ם [שבמיימוני] שהביא גם בעל תה"ד נראה דרשונים הם, דכתב וכלל דבכל מאי דמהימן ישראל בעדות אשה נאמן גם נכרי מסל"ת, ומשמע לי' להבית שלמה דהוה עיקר פסקו, ומש"כ לעיל מיני' לצאת ידי הר"ש והר"י הוא לרחוץ דמילתא, וכן צ"ל בסי' כ' אף שלא הזכיר שם תש"ו מהר"ם, וכן מורה קצת לשונו שם שכי' וגמרנו דאחא דא שריא למינסבה, "לדברי הכל", כי "אף" לדברי הר"ש והר"י וכו', יכן צ"ל שהבינו הדרכי משה והב"ש בסקק"ה הג"ל.

אוצר

ס"ק ר אות ג

הפוסקים

ובצדקה ומשפט סימן י"א אחר שהציא משאר החולקים על הר"ש והר"ק, כי דכן מצוה ממשו צ"י [סי' ד'] שכי צנידונו מלאה שהיה [הגוי] מכירם יפה בהיותם בחיים, כשאמר שהכירם אחר שגברו לא דיוקין צהרי' ח"ו הכירם אלא אמרין דמסתמא הכירם בעצ"ע, הרי להדיא דעצ"ע דגוי מהני. ועי' עוד שם צ"י י"ג.

גם בשאלות שלום מהדו"ת סי' ס"ח כי דממשו צ"י צנידו גמסל"ת סי' ד' מצוה להדיא דמהני הכרה בעצ"ע גם לעכו"ם, ואף מסתמא תלין שהכירו בעצ"ע.

ובבנה"ג הגצ"י אות שפ"ז הציא מהרבה פוסקים [שכנר הזכרו כאן] דלא חיישי להא דר"ש ור"ק, ושכן נראה ממבר"ם יפה בהגהותיו, ושכ"נ גם מדברי הרמב"ם והצנימין ז"ל וליין גם לעיין ברשד"ם סי' קס"ב. [ועי' רשד"ם סי' מ"ב שכי [צדל"ו ג'] צנודו על עדות הנכרי שמלאו את היהודי שצוקס מהם שילוחו, הרוג, דהשש שמה צדדמי קאמר ליכא הכא, שהרי אחר שהכירו צדמות וצפרנ"ף ע"ש, ומצוה דעצ"ע דגוי מהני].

ובדרכי נועם סי' י"א אחר שהציא מהר"א מזרחי דשאר גאונים חולקים על הר"ש והר"ק, הציא עוד שכ"כ מהר"י קאשטרו, דז"ל: צין אחר ראיתו שמת צין אחר מלאותיו מת והכרתיו נאמן, [והוא בהגהותיו על השו"ע בצפרו ערך לחם סימן זה סעיף ג', ושם בצע"י כ"ד על מ"ש השו"ע דאם מלאותיו הרוג או מת ופדחתו וחטמו ופ"פ קיימים והכירוהו בהם מעידין עליו, כתב: וכן צניו גמסל"ת], הרי שדחה סברת ר"ש ור"ק.

והראנ"ח צה"א סי' כ' כתב [צדל"ע עור צ'] שכנר נהגו להחיר בעדות גמסל"ת בכל גווני, ולית דחש להדיא דר"ש ור"ק וכמ"ש הרא"ם.

ובמשאת בנימין סי' מ"ד כי דכל רצותיו נוהגים להחיר בגמסל"ת ע"י עצ"ע שלא לדקדק עוד יותר. ובסי' מ"ו כי שכן פסק מורו הרמ"א בהגהת שו"ע, ושכן נראה עיקר, דלא אישתמיט שום פוסק לומר שאין הנכרי נאמן בעצ"ע, גם לא משמע כן מתוך התלמוד ולא מתוך הפוסקים, גם לא שמעתי ולא ראיתי מרבותי לדקדק בזה.

גם הגוב"י צ"י ל"ט כתב צין צדדיו צפשיטות דמה שחששו צנידונו על הגמסל"ת שמה לא היה לו עיון גמור, דצר זה אידיחי מהלכה דמעשים בכל יום להחיר עפ"י גמסל"ת צלי שום סימנים רק בעצ"ע. ובאמרי ח"ש סי' כ' הוציא חשוכה מהחכם סופר שכתב שם צין צדדיו דכבר נהגו להחיר בגמסל"ת עפ"י היכר עצ"ע שלו. וכן מצוה צחח"ם עלמו סי' מ"ו.

והר"א רוזאניש בתשובתו שצני צדדסם סי' מ' אחר שכי דרוה"פ דחו סברת הר"ש והר"ק, כי עוד דאף שמדברי התה"ד נראה שחשש לזה, אמינא דצנידון התה"ד לא סמכין אטע"ע דגמסל"ת משום דקיימא בחזקת איסור תורה, אצל צני"ד שכי יהודים העידו שראו שבעט ועפ"י עדותם יאלה מאיסור דאורוי, כד מספקי צמסל"ת הלא דדילמא אחר הוא שמת הו"ל ספד"ר לקולא.

והרב ר' משה צרי צדדסם [הוא צעל משה משה] צחש"י שצמסל"ת צנימין סי' מ"ה אחר שהציא מהריב"ל ה"ל, כתב דלצו אומר דאפשר דגם התה"ד אינו מסכים לסברת המחמירים, והוא דמציאם צ"י ר"ש ביינו לרצותא דאף לפי דעתם אין להחמיר בהדיא ענינא שכתב שם, גם הצ"י הציא הלא דיוו צספרו וצשוי"ע השמיעו, וגם מהרמ"א בהג"ה לא הזכירו, [נראה דבנותו היא שלא הזכיר דעת המחמירים אפילו בלשון, יש אומרים], וכבר אירע מעשה שנטעט איש יהודי והכירוהו שכיוו הנכרים בעצ"ע, והחירו את אשתו מהר"ר זאב [הוא הצנימין ז"ל] ומהר"ר עובדיה ומהר"ר חיים מאיר [הם הרבנים שהסכימו עם הצנימין ז"ל בצסקן], ע"כ נראה דדעת הר"ש והר"ק

לסמוך להלכה וטעמא דמסתבר הוא, ומדבריהם למדנו דעדיף טפי היכא שאומר העד מלאותיו הרוג מביכא שאומר מת או נהרג ואצ"ל צניו גמסל"ת דלא שייך צ"י צדדמי, והיינו [דניחא בזה] דבהנך עובדי דשלארי יצמות לא נשמט א' מן המפרשים לפרש דה"מ כשראהו מת או נהרג אצל מלאותיו מת או הרוג לא מהימן, דמכ"ש הוא דאם כשאומר מת או נהרג דאיכא למומר דילמא אחר צדדמי אמרין דמהימנין ליה משום דמסל"ת, כ"ש היכא דאחר מלאותיו הרוג או מת דליכא למומר צדדמי דודאי נאמן וכו'.

והריב"ל צה"א כלל א' סימן ו' כתב ג"כ דאף שהציא התה"ד מהא"י דאין גמסל"ת נאמן כשאומר מלאותיו פ' הרוג וכו', אך אשכחנא בצסק הרא"מ שפסק להקל והציא ראייה ממשו ר' מנחם וכו', ופסק הרב כאלו הגאונים כיון שדבר זה אין לו שורש בתלמוד ולא מצינו זה החילוק בשום א' מהגאונים אשר מיימיהם אנו שותים כמו האלפסי והרמב"ם וזולתם, ומזה הספק לא הייתי חושש.

גם הרש"ך ח"א סי' קפ"ג כי להקל בעצ"ע דגוי עפ"י הרא"ם, והוסף עוד דגם מדברי הר"ן צחש"י מיימון מאלקי [סי' ע"א] שלא ראה להחיר בעדות הגמסל"ת שמלאו מת והכירו צפ"פ וחטמו וגם אחר סימן צחש"י וסימן צזרעו משום שלא חזיה צשעתי, מצוה דלא ס"ל כר"ש ור"ק, דאם איחא גם צראהו לאלתר לא היה לו להקל וכו'. וכ"כ עוד להקל בעצ"ע דגוי צחש"י סי' קנ"א וצח"ג סימן ק"ג.

וכן הרח"ש צדמ"א בוכיח כג"ל ממשו הר"ן וזהו דברי הר"ש והר"ן מהלכה. וכ"כ צפרמ"א ח"א סי' קכ"ה, וכתב שם דאף שמהר"י צח"צ סי' ל"ה ראה להסכים סברת הר"ן עם סברת הר"ש והר"ק, אך מורנו הרח"ש הקשה עליו, וכך ראוי לפסוק להקל. וכ"כ צח"צ סימן ס'.

ובלחם רב סי' ל"ד [וצ"י ל"ו ול"ח] כי ג"כ דאין לחוש להא דר"ש ור"ק, והוסף עוד רא"י דהא הדיא דאשת מכלוף [שצריב"ש סי' שצ"ז] היה דומה להדיא דתה"ד ולא חשו להא דר"ש ור"ק.

ובתוס' חיים ח"צ סי' ל"ד אחר שדייק ג"כ משו"ת הר"ן דע"כ לא ס"ל כר"ש ור"ק, כי דפשוט דמעטם זה השמיט הרמ"א בצע"י ו' דעת הר"ש ור"ק משום דלא ס"ל כוותיה, וצחח"ם תמה עליו כח"מ שם [ש' לעיל בהערה שמתחת לקו על הרא"ם *], ויש להציא ראייה שגם הרמב"ם סובר דגמסל"ת מהימן בעצ"ע, דהא הרמב"ם פסק דגמסל"ת צעין קצרתיו והקשו עליו מעובדא דפרשא זריזא ומעובדא דחיואי, וז' הר"י סאגיס לתרץ ולהלק צין ראה בהריגה דאז צעין שיאמר קצרתיו וצין לא ראה בהריגה דלא צעין קצרתיו. [עי' באריכות מזה לעיל בצע"י י"ז ס"ק קל"ד אות כ"ד], והני עובדי דפרשא זריזא וחיואי מייירי לדבריו כשהנכרי לא ראה בהריגתם אלא שמלאם מתים והכירים, ומסתמא מייירי בעצ"ע מדלא הכריך צנמי שיאמר שהכירו צ"י מוצקה, אלא דעצ"ע דנכרי מהני. גם צמהר"א הלוי ח"א סי' קס"ח דיוק כן ממבר"י סאגיס דע"כ ס"ל דגמסל"ת נאמן בעצ"ע גם אם לא היה בהריגתו.

(*) וכן תפס המ"ב סי' מ"ו ועוד פוסקים המובאים לקמן באות זו דדעת הרמ"א להקל בטב"ע דגוי, וכן משמע מדבריו שבד"מ אות כ"ט שעל דברי הר"ש ור"ק המובאים בב"י כי שם דבתשו' מהר"ם שבמיימניו כי דגוי מסל"ת נאמן אם הכיר התרוג בטב"ע, דאין לחלק כלל בין גוי המסל"ת לישראל המעיד כו'. ועי' בהאלף לך שלמה סי' פ"ו שדייק מדברי הרמ"א כאן מדכתב וכל סימן דמהני בישראל ה"ה דמהני בעכו"ם המסל"ת, ולא כתב וכל סימן וטב"ע דמהני בישראל וכו', משמע דס"ל דטב"ע לא מהני וסימן מהני, אלא שתמה עליו דאין לחלק בין ט"ע לסימן. וכו' ע"ש.

אוצר

ס"ק ר אות ג

הפוסקים

והר"ג בעלה וכן דהיתרא עדיף, וסמכין על עדות הנכרי שהכירו טעמ"ע.

ומהר"ם מלובלין סי' קל"ז כ' דמהכח"ד עלמו משמע שאינו תופס תשובה זו של האו"ז לעיקר, שהרי בכתביו סי' רכ"ג משמע דאיידי בעכו"ם שאלו הרוג והכירו והחיר את אשתו, וז"ל שם: ועוד דאין דין לא ראהו הנפח [העכו"ם] בשעת הריגה אלא לאח"כ, ואח"כ כ' ג"כ ועוד דאין דין שידע העכו"ם את היהודי כו' ע"ש, הרי מצוה מדבריו שנאמן עכו"ם מסל"ת כשאומר שאלו הרוג והכירו, וכן כתבו מיימוני מצוה כהדיא דכשהעכו"ם מסל"ת שאלו יהודי הרוג או מת ומכירו טעמ"ע נאמן, ועוד יש להוכיח שהרי לפי דעת כל האחרונים כשהעכו"ם מסל"ת נהרג במלחמה ואינו קברתו נאמן, והא דלאי שלא אמר שתיקף כשראה שנהרג במלחמה בשעת הלחמו מיד לקחו וקברו ולא זזה ידו ממנו, דזהו דבר שאי אפשר, וגם לא הזכירו זה אף אחד מהפוסקים, וא"ו שאומר שאח"כ לאחר ההריגה [ר"ל אחר הקרב] קברו, ואם כדברי תשו' האו"ז מה מועיל כי אמר קברתו אח"כ, שמה איש אחר קבר שהיה דומה קלת בסימניו או טעמ"ע לאותו יהודי, א"ו ל"ח כולי האי.

ובתשו' הרב ר"ח מנחם מן שצ"ח החדשות סי' ס"ט הסכים למהר"ם לזבלין הנ"ל דאף התה"ד לא תפס תשובה זו של האו"ז לעיקר, וכי עוד דכ"י מכל הני עובדי דגמ' שכיז חיובי שכיז חסא דל"ח שמה לא הכיר אותו טעמ"ע, וכ"כ מורי מהר"ר משה איש חי [שצמ"צ סי' מ"ה הנ"ל], וכן החיר חמי בעל משאח צנימן כמה עגונות ע"י טעמ"ע דמסל"ת וכחז שכן נהגו רבותיו, ורבותיו היו המהרש"ל* והרמ"א, אי"כ עלה צידויו גם דין זה להיתרא בלי פקפוק ובפק כלל.

והר"א שישון בסי' ב' [דף י' ג'] מסתפק בהבנת דברי התה"ד באו"ז עלמו, אם כוננו לומר דבשום נד אין גוי נאמן כשאומר מלאתי פ' הרוג ואפילו היו שם צ' דברים, דהיינו סימנים שאינם מובהקים לפי מסקנתו שם וגם טעמ"ע, ויהיה אי"כ פירוש דברי או"ז במ"ש דאין מסל"ת נאמן אלא כשאומר נהרג או מת, היינו שאמר ראיתיו שמת או נהרג בפני, אבל כשאומר מלאתי הרוג או בשום נד אינו נאמן, או דילמא כונת התה"ד היא לומר דדוקא היכא שהגוי מזכיר סימנים ומעיד שהכירו זהם אז צנין שיהיו מובהקים, דאם אינם מובהקים יש לחוש שמה סמך על הסימנים והטעמ"ע שלו היה רק דרך העברה בעלמא, אבל אם לא הזכיר סימנים כלל י"ל שלא גמר בלבו מפאת הסימנים שזה פ' אלא טעמ"ע לומר דדוקא צו היעב ויהיה נאמן אפילו אמר מלאתי פ' הרוג, ואף דלשון או"ז אינו סובל [לכאורה] פירוש זה, שהרי כתב בתחילה שאין מסל"ת נאמן אלא כשאומר נהרג או מת משום דלא לריך טעמ"ע, ומשמע דטעמ"ע לא מהני בעכו"ם כלל, אף אם נראה אפשר ליישב [ולא כתב איך יש ליישב] וע"י במטה יוסף ח"צ סי' ד' דל"ב א' דרך ליישב זה], ועוד מדמייס אבל מלאתי פ' הרוג עם סימנים, משמע דקפיד משום דהזכיר סימנים, וכן משמע גם מדבריו התה"ד שכתב לכאורה משמע מכאן דמסל"ת ע"י סימנים לא סמכין עליו וכו', דמשמע ג"כ דטעמא דלא מהני משום שהזכיר סימנים, דאל"כ הול"ל אפילו ע"י סימנים וכו'. ולענין טעם הדיון מסוק בדף י"ב א' דאין לחוש להא דר"ש ור"ג. ובסי' ר"כ הוכיח דע"כ הר"ן כתשו' מיימון מאלקי לא ס"ל כר"ש ור"ג [וכנ"ל ברש"י].

ובתב במטה יוסף ח"צ סימן ד' [דל"ב א'] דגם במ"ש התה"ד במסקנת דבריו דמיידי בסימנים מובהקים ואפ"ה לא מהני משום דמיידי צנין שהגוי הכיר אותו כזר בחייו, נמי יש לפרש ב'

הפירושים שצמח"א ששון [הנ"ל], דאפשר לומר דדוקא טעמ"ע עם סימנים לא מהני אבל טעמ"ע לומר מהני, ואפשר דר"ל דאפילו ע"י סימנים עם טעמ"ע לא מהני וכ"ש טעמ"ע לומר, אף לפי"ז מצוה דס"ל לאו"ז דאף במכירו לא מהני טעמ"ע ודלא כתשו' מהר"ם שכתב דכמו דמהני לר"ח עדות ישראל שהי' מכירו מהיום ומעיד עליו לאחר מותו שהכירו טעמ"ע אף לאחר כמה ימים, כמו כן מהני עדות גמסל"ת, דכל מאי דמהימן ישראל המעיד מהימן גמסל"ת ע"ש, לכן נראה דיש לנו לעשות עיקר הפירוש ב' שצ"ח ששון כדי לא לפשוט פלוגתא, עוד נראה דהא דקאמר התה"ד דבמכירו לא מהני טעמ"ע היינו טעמ"ע דסימנים, דבהכי איירי בתחילת דבריו וכמ"ש הרמ"ש [הנ"ל בריש ס"ק זה ע"ש] דמטיקרא חסוק התה"ד אדעתיה דהטעמ"ע לאו היינו טעמ"ע בגופו אלא טעמ"ע בסימנים ואסוק דלא ה"ל אלא טעמ"ע בגופו והכירו ע"י סימנים ע"ש, וכפי זה הא דקאמר במסקנא דמיידי אפילו בסימנים מובהקים ולא מהני משום דלריך טעמ"ע, היינו טעמ"ע דסימנים והדר צ"ח ממאי דקאמר ברישא דהאי טעמ"ע הוי טעמ"ע דגופו משום דכיון דמוקי לה [מעיקרא] בסי' שאינם מובהקים מוכרח לומר דמיידי טעמ"ע דגופו, דאי טעמ"ע דסימנים מאי איריא גוי אפילו ישראל נמי לא מהימן, אבל השתא דמוקי לה בסי' מובהקים מלי לאוקמי דהך טעמ"ע דקאמר איירי טעמ"ע בסימנים ומשוי"ה קאמר דאף מכירו לא מהני משום דטעמ"ע דסימנים גרע טובא ועבדי אינשי דטעו ולא דדק יפה אם ה"י צו זה הבימן כמו שראו בחייו וכו', אבל טעמ"ע דגופו דבראיה בעלמא מכיר אותו כהא מכירו עדיף עפי, דבהצטע כל דכו מכיר אותו וכו'.

ובכנסת יחזקאל סוסי' מ"ט וסי' נ"א מלמד מה שהוכיח מהר"ב פוסקים שלא חשו להא דהר"ש והר"ג ושכן קצת הרמ"א בסעי' כ"ד, כתב ג"כ דלא קאמרי ר"ש ור"ג אלא בהכרח סימנים שאינם מובהקים וע"י טעמ"ע דלא לריך הכרח גדולה, משא"כ טעמ"ע מכירים אף בלא מחכוין והחוש מעיד ע"י וכו'. [וכזה כתב בדרך יצחק סי' נ"א דל"ח ג']. ובסי' נ"ג כ' הכנס"י דכזר נמנו כל האחרונים ולא חשו להא דר"ש ור"ג.

ובפני משה [לר"מ מקליוואן] סקפ"ו כתב דאם כי לפי גירסת הרא"מ בדברי האו"ז ולפי פירושו מוכח להדיא דס"ל דלא מהני טעמ"ע בעכו"ם אפילו היכא דליכא סימנים כלל, וכן נמלא בשו"ת מהר"י צרונא סי' רע"ז בהג"ה שם שהציא דבאו"ז כתב בהדיא דדוקא כי אמר [הגוי] נהרג דלא לריך טעמ"ע, אבל כי אמר הרוג ולריך טעמ"ע אין מאמינים לגוי דאין שייך טעמ"ע אלא בכו"ה ולא בגמסל"ת ע"ש, אמנם נראה להוכיח משו"ת הרי"ף סי' קפ"א דגמסל"ת נאמן טעמ"ע שכי' בסי' קפ"א ח"ל: משא"לם אין לה היתר לאשתו עד שיציא מי שיאמר כי ראיתו אחר שהשליכו המים אותו מת ואינו הכרתו שהוא הוא, ואם עכו"ם מסל"ת צננון זה אשתו מותרת עכ"ל, הרי להדיא דגמסל"ת נאמן טעמ"ע, דהא סתם הכרתו הוא טעמ"ע, ואשר ע"כ נראה דגירסת מהר"י היא עיקר וכפי פירוש ב' של מהר"א ששון, משום דמסתמא לא יחלוקו הגאונים הנ"ל על הרי"ף, דדוקא טעמ"ע בסימנים שאינם מובהקים הוא דהחמירו הגאונים הנ"ל משא"כ היכא דליכא סימנים כלל רק טעמ"ע לומר דזה שפיר י"ל דהנכרי מדקדק היעב יותר מישראל וכו'.

וע"י באגודת אוזב [מצעל מרה"ל] סי' ע"ז אות ל"ח שכתב דלולא דברי הרא"מ שהצין דהר"ש והר"ג לא סמכו אטעמ"ע דגוי ה"י נראה לפרש דבריהם באופן שגם הם סוברים דטעמ"ע דגוי מהני דלדבריו קשה מאחר שכל עיקר כונת הר"ש והר"ג לומר דלא סמכי על טעמ"ע דגמסל"ת א"כ למה נקטו דבריהם מלאתי פ' הרוג, ע"ס סימנים" ולא טעמ"ע סתם, וא"ל דבראיה אשמעי' דאפי' צליוק סימנים צינונים לא סמכי אטעמ"ע דידיה, אכתי הול"ל דלא סמכי אטעמ"ע אפילו עם סימנים, ע"כ נראה לפרש כונתם עפ"מ דאיתא בתשו'

(*) אולם ע"י לעיל באות זה דמדבר הרש"ל שכתשו' ב"ה החדשות סי' ע"א נראה שחשש להא דהר"ש והר"ג.

אוצר

סיק ר אה ג-ד

הפוסקים

וכתב במטה יוסף ח"צ סי' ד' [דל"ד ד'] דכן אמת שכל הפוסקים לא חשו לדברי ר"ש ור"י, מ"מ היבא דמילתו לאשכוחי היתרא אף לסברת המחמירים עדיף עפי.

אופנים דמהנו גם להמחמירים בטב"ע דגוי

ד. ה' אהובו וטרח לקוברו. עפ"י ס"ק קי"א מהר"א"מ סי' ל"ע דדוקא במלא הרוג והכירו בטב"ע והניחו וסלק לו הוא דקאמרי ר"ש ור"י דלכא נוקפס אס נאמן, כי אין שם כונה כלל, אבל היבא שבי' לו כונה לדעת זו אס הוא פ' אהובו כדי להתעסק בו ולקוברו, אעפ"י שאין זאת כונה כדי להעיד עליו, מ"מ כונה היא לענין הטורח והעמל שהוא רוצה לקבל ממנו בקבורתו, ואלמלא שביוון זו ועיין יפה לא הי' מקבל [עליו] כל אחרו הטורח וכו', ובזה גם הגאונים הנ"ל מודים, ומשום כך כונה אין לבטל עדותו [ולומר דלא הוי מסל"ת], דהך כונה אינה נוגעת צנף העדות.

וכתב הר"א יששון צ"י [דו"א ד'] דלכאורה דברי הרא"מ ל"ע, דמתחילת דבריו נראה שאס הי' המסל"ת אומר קברתיו הי' סגי בטב"ע לחוד [גם לר"ש ור"י], שהרי כן כתב בתחילת דבריו דלא קאמרי ר"ש ור"י אלא במלא הרוג והכירו והניחו וסלק לו, משמע הא אס קברו סגי, ומכל שאר דבריו שכתב אח"כ משמע דלא סגי בקברתיו אלא כשהי' אהובו ושלא הי' קובר אותו אס לא הי' אהובו, וא"כ נראה דאין מדבריו אלה הכרח, אבל המעיין יראה דכפי האמת כונה הרא"מ לומר דאפי' בקברתיו לא סגי לדעת הר"ש ור"י רק ככל אותם הדברים והענינים שכתב שם, דהיינו שהי' אהובו ושאס לא הי' אהובו לא הי' טורח בקבורתו, וכן נראה גם מדברי התה"ד צ"י רל"ע [הג"ל באות א'] שבי' דעמא דהביא דגבשושית על החוטם שהתירו הוא מפני שלא הי' הגוי מכירו מכבר, הא אס הי' מכירו לא מהני ע"ש, אף דעבודא דגבשושית אמרו הגכרים קברנוכו וכו'.

ובאביר יעקב סי' צ' מסתפק [בדל"ה עור צ'] צונות דברי הרא"מ ששון במ"ש, ושאס לא הי' אהובו לא הי' טורח בקבורתו, אס כונתו לומר דגם באהובו לריך שיפורש בדברי העד דמה שקברו הוא בשביל שהי' אהובו דאס לא הי' אהובו לא הי' טורח בקבורתו, והיינו שמדקדק הרב בלשונו לומר דענין ג"כ אותם הדברים וכו', והיינו צ' דברים, דהי' אהובו, וגם שיאמר שאס לא הי' אהובו לא הי' טורח לקוברו, אבל כשלא פורש בדבריו [שנשביל שהי' אהובו קברו] לא סגי, דכיון דלפעמים מלוי דטורחים וקוצרים גם למי שאינו אהובו א"כ אין הוכחה [כל כך] שהכירו יפה שהוא הוא אהובו מחמת שטרא לקוברו, [או דילמא לא צעין שיבא מפורש בדבריו כנ"ל, אלא כל דידעי' שהי' אהובו ואומר שטרא וקברו סגי], ומסיק דנראה דבקברתיו לצד הוא שצא הרא"מ ששון לאפוקי דלא סגי, אבל אס הי' אהובו לא צעין שיפרש דמה שקברו הי' מפני שהוא אהובו אלא אכן אמדין דעתיה דלא קברו אלא מפני זה, כי לא שכיח כולי האי שיערה לקבור למי שאינו אהובו, ומשוי' אמרינן דאי לאו דקים לי' שהוא הוא לא הי' טורח בו, ופירוש זה מוכרח מהרה"ה שהביא הרא"מ ששון שם מהביא דגבשושית דאינה ראויה אלא דלא מהני קברתיו לצד, אבל כשגם הי' אהובו דלא מהני אין משם הוכחה וכו'. ועי' בתש"י הרא"מ ו' שאנני שבמלל מאש סוסי צ', דאחר שבי' דלית דחש להא דר"ש ור"י וכבר פשטה הוראה מגדולי המורים לפניכם ואחריכם להחיר א"א בטב"ע דגוי, כי עוד ומה גם צ"ד דקברו משום שהי' מכירו ואהובו ונהנה ממנו דודאי לא בכדי קברו אס לא שהכירו יפה ויפה.

אולם בפרה משה אהרן ח"א סי' קכ"ה [בדרי"ג] כי דאף שהרא"מ הזכיר בדבריו שאותו המת הי' אהובו וכו', אין כונתו דוקא צה"ג

בתש"י מהר"ם שבמיימוני מה"ג סימן ט' דגוי שהסל"ת פ' נהרג לא חיישין דילמא מלאו הרוג אחר ג' ימים, דכיון שמעיד בסתם שנהרג אמרינן דכדור לו שנהרג דחזייה תוך ג' ימים או שהיה עם ההורגים ע"ש, ופירש הרא"ה צ"י כי דאפילו למ"ד דבספק ג' ימים תלינן להחמיר מ"מ הכא מדלא אמר, מלאתי פ' הרוג אלא, נהרג פ' משמע שראה בהריגה, ושלכן כתב [מהר"ם] דתלינן שראה מיד ר"ל כשהיה מפרפר ומת לפניו או שהי' עם ההורגים, ומ"ש מהר"ם דחזייה תוך ג' ימים הוא לאו דוקא אלא ר"ל שראה מיד וכמו שהעתיק התה"ד צ"י ר"מ בלשונו שלא כתב תוך ג' ימים אלא מיד עכ"ד, וזהו שבי' הר"ש והר"י דאין מסל"ת נאמן אלא כשאומר, נהרג או מת" דלא תלינן שהוא ודאי תוך ג' ימים, מדלא אמר, מלאתי פ' הרוג, אבל באומר, מלאתי פ' הרוג דכ"ל ספק אס ראהו תוך ג' ימים וס"ל דבספק ג"י אזלינן לחומרא ואז לא מהני בטב"ע לחוד אלא בזירוף סימנים בינונים דגבי ישראל מלרפין הסי' עם הטב"ע הנרוע לאחר ג"י, אבל בעכו"ם אפילו כה"ג לא מהני כיון דאחר ג' ימים המת משתנה ואיכא למיחש לאחר ואינו ניכר בטב"ע כי אס באמצעות הסימנים א"כ לריך הצוננות גדול צעיון היטב ובכונה גמורה, ומסל"ת שאין דעתו להעיד ודאי לא התבונן בו היטב, אבל במקום שאינו משתנה כגון בתוך ג' ימים, או שאמר בעכו"ם שראה מרחוק שהרגו לאיש א' ואחר ההריגה קרב אליו והכירו בטב"ע, או צמים וראהו מיד שהעלוכו או צעודו צמים דמיאמת למתי ויכיר להדיא, סמכין שפיר אטב"ע דמסל"ת. וככל הנ"ל כתב גם צ"י י"ח אות מ"ו ע"ש.

ובראש משביר סי' י"ג כתב [בדכ"ז א'] דנוסף על הרא"מ וריב"ל ומהר"א ששון ור"ח"ש שהסכימו דגוי נאמן בטב"ע, יש עוד הרבה אחרונים שהסכימו כן, והם: הפני משה [לר"מ בנבשנת צה"א סי' ל"ו דפ"ח א'] ובסוסי י"ג, ובצ"י סי' י"ב], ומגן גבורים בסוף הספר סי' צ' דף ג' עור ג', ובני משה סי' כ"ו [דנ"א ד' ובצ"י ס"ד דקכ"ג סוף עור ד' בתש"י הרא"מ ו' שאנני], וסם חיי סי' ע"ז וסי' י"ב, ור' משה בן הרח"ש שם [ובתשובתו שציד אהרן ח"א נאשפות סי' ו'], ובמשפטים ישרים [לר"ש חאסון] סי' מ"ז, ובסדר אלי רבה בתש"י סי' א' [דף ח', ובצ"י ג' דנ"א], ומורי הרב בדבר משה [אמרייליון] ח"א סי' כ' [ובסי' ה' וז' שם].

ויש להוסיף עליו עוד הרבה אחרונים שפסקו כן, והם: מהר"ם די בועון סי' א' צ', ומהר"ם ו' חצי סוסי ו' דמ"ט א', ומשפט דק ח"א סי' ו' וסי' ח', והרב ר' אשר גינצבורגר בתשובתו שבכנס"י סי' מ"ט, ובית דינו של שלמה סוסי ג', והר"ר רב ח"צ סי' ג' וסי' ז', ובמשאח משה ח"צ סי' צ', ובדת אש סי' ט' [דכ"ב צ'], ובשו"ת ר' חיים כהן סי' כ"ו, ובאורי דבי עילא סי' י"ג דפ"ז צ', ובתורת יקותיאל סוסי ג', ובצאר מים חיים [לר"ה מולירי] ח"צ סי' ו' בתש"י הרב רח"א וינטורה, ובאהל יחזק [הכהן] סי' ד', ובמאמר מרדכי סי' ל"ז, ובאנני דק [לרמ"מ פאנעט] סי' נ"ח, ובחיים ושלום ח"צ סי' ט' דס"ז צ' בתש"י הרב רח"מ מודעי, ובעבודת השם סי' י' דפיג צ', ובכל הכסף ח"צ סי' ג' בתש"י הרב רח"ש גאטניווי [דף ע' א'] ואין שם למצינו ח"א סי' ש"ג דנדונו שם הי' בטב"ע דגוי ולא שם כלל, ובצד עוב סק"צ הביא ראי' מתש"י הרב צ"א המיוחסות לרמצי"ן סי' קכ"ה דמהני טב"ע דגוי, ובעולת שמואל סי' ע"ז וסי' כ', ובאדרת אליהו [שכספר שני המאורות הגדולים] רסי' ח', ובדברי חיים [לר"י אורבך] סי' ו', ובצן וידד פייג מה"ג, ובמר ואהלות סי' ז', ובתש"י רע"א חנינא סי' פ"א, ובזידבר דוד סי' י"ד, ובדברי חיים [לר"ה מלאח] ח"צ סי' מ"ט, ובחן עוב סק"צ, ובזימאר יחזק סי' ט' וסי' ו', ובצן אהרן [לר"ה וואלקין] סי' ע"ח. וכן משמע במהר"ם אלשיך סוסי ק"ה. ועי' צ"י צ"י, ובצאר עשק סי' ע"ט.

אוצר

ס"ק ר אית ד—

הפוסקים

מכיר אותו ולא אמרין דטעם דמיונו, כיון דליכא הוכחה. ועיי' לקמן אות ו' מהש"י מהר"י אלפאנדארי שבמהר"י קלבי סימן י"ג. [ויש להטיר על כל הפוסקים הנ"ל מהא דמהר"ם פדוה סי' כ' דעובדא דידיה ה"י שהגוי אמר שקצרו מחמת שה"י אובדו ועשה לו שרות כמה פעמים, ולא העלה על דעתו כלל להחזיר מחמת זה אליבא דר"ש ור"ג, אלא סמך על הסי' המובהק שאמר הגוי, ע"ש].

ה. ובשעלה על דעתו לקבורו אלא דגמנע מאיזו סיבה. כתב במשאלת משה ח"א סי' מ"ג [צדק ר"ל ד'] דאם באנו ללכת בנ"ד ידי ר"ש ור"ג המהמירים בטע"ע דגוי יש לדון עפ"י מה הרא"ם בסי' ל"ט [המוצא באות הקודם] דהיכא שהגוי אומר שקצרו אמרין דלולא שהכירו יפה לא ה"י עורה לקבורו, א"כ גם בנ"ד שאמר דמשיקרא עלתה על דעתו לעפל בו ולחלוץ לו קצר אלא דגמנע מזה מאיזו סיבה, נמי שייך לומר שה"י מחכוין יפה להכירו, כי לולא זה לא ה"י מגיע למדה זו, ואל תשיבני דדוקא היכא דעבד עובדא וחסד לו קצר ונתעסק בו הוא דתלין דלא ערה אלא"כ מכירו פן יבז עמלו בכדי, משא"כ בנ"ד דלא עשה מעשה מי יומר דבכה"ג אמר"י הכי, דלא ה"י, דהרי חכמים מצוקשנו דזה הוא דאי לאו להכירו יפה לא ה"י גומר [צדעתו] לקבורו, א"כ גם השתא שגמר [צדעתו] לקבורו וגמנע מאיזו סיבה מה לנו בזה הלא סוף סוף הכירו כי אחרתהי צעין יפה כי על כן עלה במחשבתו תחילה ומי הביאו זה לולא שנסתלק הספק מנגד עיניו, וכזה כתב הר"א ששון בסי' א' [דף ו' ד'] צדונו שאמר מר שמשון שה"י רואה להכניסו צדונו ולהוצילו לקבורה ולא עלתה בידו הרי זו הוכחה שנתצרר אליו ושידע ודאי שהוא הוא פי' הנאכד וכו' ע"ש.

ו. ובשפירח עליו מיני טרחות אחרות. במשפט לדק ח"א סי' ח' בגוי שהסית שמאל את פ' מת צפת הים וגלי הים היו מכים בו, ומשך אותו צרגליו והוצילו מהים וכסרו בעשני הים, גם אמר שה"י מכירו מקודם כי אכל עמו פת ומלח כמה פעמים, כתב [צדמ"צ ג'] דגם לר"ש ור"ג י"ל דמהי עדותו, דמאחר שערס למוטבו ולכסותו בעשנים ודאי שכוון להכירו כדי לערות עליו, והביא מהר"א"ם הנ"ל שכי' בכה"ג דלאמן לכו"ע.

גם מהר"י אלפאנדארי בשפירח שצמח"י קלבי סי' י"ג כתב [בסוף הסי'] דגם לר"ש ור"ג י"ל דבנ"ד מהי הכרתו, דכיון דטעה בו להשליכו בחור העמק ולכסות אותו ודאי שאם לא ה"י מכיר בו שהוא הוא לא ה"י עורה וכמ"ש הרא"ם [הנ"ל באות ד'], אלא דעדיין יש לדחות דהתם ה"י אהבו ומיד שנתן דעתו עליו הכירו, אצל בנ"ד לא, אצל י"ל לאידך גיסא דכיון שלא ה"י אהבו ועם כל זה ערה לקבורו אדרבה י"ל דודאי שלא נסתפק בו כלל והכירו, ואף שהר"א ששון בסי' צ' גמגם בזה, מ"מ בנ"ד שאמר שעגמה נפשו עליו יש לנו לומר שה"י צו הכרה גמורה, ומה גם באיסור דרבנן וכו'.

גם מהר"ב עשהאל צמח"י שצמח"י סי' י"ב כתב [צדק"צ ג'] להחזיר צדונו עפ"י הרא"ם, דכיון שנתראה מדברי הגוי דבמה שחתך את הראש מהמת היתה כוונתו כדי לשמור עליה שלא יבואו הנכרים אשר סביבות החלל לעשות כמהגם שצעת שמואלים הרגו מאדדים הם אותו כדי שלא יעלילו עליהם ויגיע להם חק, ור"ל לשמור לפחות על הראש למוסרה לקרובים שיקברוה בקבורת ישראל, גם אמר לישראל המשיד שיצאו קרובי הגולה לקבור אותו, ואם לא דקדק יפה שהוא אותו שה"י עמו צלילה הקודם לא ה"י עורה בהם וילמד שיצאו קרוביו לקבורו, דאולי יצאו הקרובים ויכירו לפי הפרטות שאין זה האיש ולא יתנו לו שום שכל. והסכים עמו בזה הר"ם בן הרח"ש, ע"ש צדק"ג טור צ'.

וב"ב הרח"ש גאטניניו צמח"י שכל הכסף ח"א סי' ג' [דף ע' ג'] צדונו שערס הגוי לכסות את ההרוג, וגם ערה להודיע

צכה"ג, אלא ה"י צמח"י וסחם מתים כל שהגוי ערה לקבורו מוכח שהכירו היטב וידע מי הוא, ומה שדקדק הר"א ששון מדברי התה"ד, אינו, דטעמא דלא מהי קצרתו התם היינו משום דאינו מכירו וא"כ הקבורה אינו מעלה ומוריד דהא חזין דלא ה"י מכירו מעולם ואעפ"י קצרו, אצל צדחזין שה"י מכירו מחיים, והי דאם לא ה"י קצרו אפשר לומר שלא עיין היטב, אצל אס ערה וקצרו נראה שאותה קבורה היתה לפי שהכירו מחיים ואיכא אומדנא דמשום להכירו היטב ועיין צו הערה עלמו בקבורתו.

ובמשאלת בנימין סי' מ"ו אחר שכי' דאין הלכה כר"ש ור"ג, כתב עוד [צדמ"צ טור צ'] וק"י בנ"ד שהכירו נאמן בטע"ע לחוד מאחר שהערה עלמו בקבורתו אי לאו שדקדק להכירו בטע"ע עד שיבא צדור אללו שזה הוא היכודי שנתארח אללו לא ה"י מעריח עלמו בקבורתו, והביא מהר"א"ם הנ"ל. [ומשמע מדבריו דלא צע"י שיבא אהבנו, אלא כל שה"י מכירו סגי].

גם הרנח"מ מודעי בשפירח שצמח"י ושלום ח"א סי' ט' [דס"ו ג'] כתב צדונו דכיון שהגוי שם פניו לקבורו, ודאי מחכוין הוא יפה להכירו דלא ערה בכדי ולא אמר צדדמי, והביא מהר"א"ם הנ"ל. [ולא התנה כלל דצעין שיבא אהבנו]. וכן הוא דתאם סי' ט' דכ"צ ג'. וכן מוכח מדברי שאר האחרונים שצאות שחש"י. ועיי' לקמן אות י"ד ממהר"ם בן חציב סוס"י ו'.

ועיי' באבני שהם [לר"א פרץ] דפ"צ ג' שהסתמך צדונו על סכנת הפרה משה אהרן הנ"ל דלא צעין שיבא אהבנו דוקא, אלא כל שטעה וקצרו נראה שהכירו היטב.

עוד כי שם דאף אס נימא דבנ"ד אין ראיה מהקבורה דאיכא למומר דמה שטרחו לקבורו ה"י מפני פחד השר, וכמו שה"י נראה מדבריהם דהיו מוכרחים לקבורו מפני הפחד, ודומה לזה כתב צמח"י ידיו של משה סי' כ' [דכ"א סע"ד], מ"מ עדיין יש להחזיר בנ"ד כיון דכבר יראה מאיסור דאורייתא ע"י עדות טביעה צמח"א"ם, אלא שאנו חוששין לשמאל יאל צמקוס אחר דהיי רק חששא דרבנן, להאי חששא מודי אינהו דסגי בטע"ע אפי' דוכרי, ואפי' מי שיראה לדחות וכו', י"ל דע"כ לא התמירו אלא בטע"ע בלבד, אצל באיכא נמי סימני כלים נוסף בטע"ע [וכדונו שם], יודו כו"ע דמהי. [ועיי' לקמן אות י"ב].

ובמשה יוסף ח"א סי' ד' כתב דאף לסכנת הר"ש והר"ג י"ל דע"כ לא אמרו אלא היכא שלא ה"י לו קירוב דעת ואכזה עמו, וכיון שכן לריך כונה ועיין יפה כדי להכירו, והגוי שאינו מכוין להעיד אינו משים אל לבו לדקדק יפה, אצל כשמכירו מחיים ויש לו אכזה עזה עמו אז אין לריך כונה, דטע"ע דידיה אליו טובא ובהצטע כל דהו הוא מכירו, ושפיר מלין למיסמך עלי' ול"ח לצדדמי, ועוד כיון שהוא אהבו הוא מדקדק ומחפש אחריו לראותו ולהכירו אס זהו אהבו או לא, וגם מדקדק צו לראות אס יש צו אפשרות לחיות ולהטיב עמו, ועיי' בן מכיר אותו בטוב כיון שיש לו כונה, דאף שאינו מכוין להעיד מ"מ מכוין הוא להכירו, ואם כי דהתה"ד בסי' רל"ט נתן מגרעות למכירו מחיים ואמר דהיכא דמכירו גרע טפי, אך מאחר שצמח"י"א סי' כ' וצמח"י"א מצאנו דתפסו צדונו דמכירו מהי טע"ע, ואין לנו מי שחולק בזה אלא התה"ד, ובצדדמי יש לפרש ג"כ כמו שמתחלק הר"א ששון בסי' צ' [הנ"ל באות ג'] דקדק היכא שמוכיר סימנים הוא דחויש"י על הטע"ע שלו, אצל כשמכיר טע"ע לחוד ודאי דמהי צמכירו מיבא דאמר"י כיון שה"י מכירו ידע צו בהצטע כל דהו שהוא פ', אין לנו להרבות בצלוגתא ויש לנו לעשות עיקר כפירוש זה של מהר"א ששון, עוד י"ל דהא דקאמר התה"ד דמכירו לא מהי טע"ע, היינו בטע"ע דסימנים שריכוס התצוגות והסתכלות אס הם אותם הסימנים כמו בצלוגי שמעיד עליו, אצל בטע"ע דגופו דצמח"י צמלמא מכיר אותו, דהא אס ה"י מכירו עדיף טפי, דבהצטע בעלמא

אוצר

סיק ד אות ו—

הפוסקים

פ' חצק' והשנים „אירמאנאשטערש“ [דכיינו חורגים], מזה נראה שכתבם יפה בטעם שהרי הפריד צניעות.

ובראנ"ח סי' כ' בעצדה שהיו עם היחודי הנהרג עוד צ' נכרים הרוגים שהיו קרוביו של הגוי המשיד, כתב דבזה מהני גם לר"ש ור"ג, דאין ספק שהוא מדקדק בזה היטב ומכוון לדעת אם היו הנהרגים קרוביו או לא, ויותר האדם מדקדק בזה"ג ממה שהוא מדקדק מפני נורח העדות, וכיון דבהריגת צ' הגוים אין אנו חוששים דאמר דדמי יש להחזיק את היחודי שהלך עמכם ג"כ לנהרג, דכרי הוא כמעט שאיש שהי' עם גוי פ' נהרג, ואין לחלוק ביחודי אחר שנתלה עמם וזה שאלו עמו הלך לו וכו'.

וכתב במשה יוסף ח"צ סי' ד' [דל"צ ד'] דלכאורה נראה דבראנ"ח חולק על הר"א ששון סי' צ' [הנ"ל] וסי' דאף כשהפריד בין ג' אנשים נמי לא מהני [לר"ש ור"ג], דהא בראנ"ח לא כתב להחזיר צדונו אלא משום שהיו קרוביו הגמול"ת דמתוך דמהני עדותו על צ' הגוים מהני נמי על היחודי שהלך עמכם, ולא החזיר משום שהיו ג' והפריד צניעות, אמנם מצינו למימר דבראנ"ח עדיפא מיניה קאמר, אי נמי י"ל דלפ"ג דג' דעלמא ליכא למוחש לבדדמי, מ"מ בדליכא אלא יחודי אי' עם צ' גוים ובעצדה דבראנ"ח שם אפשר דלא מהני ד"ל דאחלה השנים דקדק יפה להכירם כיון שהיו קרוביו אצל ביחודי מאי איכפת לו ואימא לא דקדק יפה, קמ"ל דגם בזה מהני, ואף אח"ל דבראנ"ח פליג עם הר"א ששון, מ"מ יש לדון דצ"ל שהיו ג' יחודים והפריד בין אי' לחבריו שאמר שזה הי' מוכה על לבו צסקין, ודאי דהכירם הכרה מעליא, כיון דידע להפריד צניעות לומר שם האיש המוכה וכו', וצפרט שאמר שהמוכה הי' ארוך מחבריו וכו', הי' לו זקן ארוך והשני בלי חתימת זקן, דהגם שאינם סימנים, מ"מ חששא רחוקה היא לומר שאותם השנים הלכו להם וצאו שנים אחרים בדמותם וללמס.

ובסדר אלי' רבה צתשו סי' אי' כתב [בדף ח' עור צ'] דצדונו י"ל דגם הר"ש והר"ג יודו דמהני עז"ע דגוי, דכיון שהפריד הגוי בצנדי ההרג בין אלה שהיו קודם שלו ומכרם ליחודי הנהרג ובין שאר הצנדים, מזה נראה שהכיר את הצנדים יפה יפה, ואין שבה כתב מהר"א ששן דהפריד בין ההרגים.

גם צתשו שצדונו של שבת דף ע"ז סוף עור צ' כתב ד"ל דהיכא שהיו צ' מחוס והנכרים הכירו כל אי' מהם אין סבא שיעשו על צ' אנשים.

[ולכאורה יש להעיר על כל הפוסקים הנ"ל מחדש' מהר"ם פדוס סי' כ' שגם צדונו היו צ' אנשים מחוס; ולא דן שם להחזיר מחמת שהפריד בין האי' לשני, ואולי שאני התם שהשני הי' גוי ואין ראיה מההפרידה, דצקל יש להפריד בין יחודי לגוי, משא"כ בכל בני עובדי הנ"ל, ור"ע].

י. וכשאומר בבטחה שהכירו, או שמעיד בן בבית המשפט שלהם. כ' הרש"ל בשו"תו שצ"ח החדשות סי' ע"א

[ד' מ"ז ג'] דכיון שצ"ל אמר הגוי שרואה למשכן נפשו שהוא פ' צדדי לקצרו, זה מהני לכו"ע, דכיון שרואה למשכן נפשו כרי חזין שדקדק יפה, ולא אמרי' דדרך גוזמא אמר בן כי מי הכירוהו לכך וכו'.

ושם צתשו מהר"א פיסק סי' ע"ז כתב צדוק בסיומן דמלשון או"י ומהר"א מצאנו דגם הגוי אינו נאמן [רק] משום שמתפק צו לאחר מותו ואינו מכירו אלא ע"י סי', ובלשון או"י יש עוד ספק אחר שאומר „במקום שיש לחוש דילמא אחר הוא“, אצל כשהגוי מחליט על דיבור כמה פעמים לומר שהי' מכירו יפה והסימן שנתן צו הי' רק לרווחא דמילתא, מהני.

ובבית יהודה סי' כ' כתב דאפשר דע"כ לא אמרו ר"ש ור"ג אלא אם מוכה מדברי הגוי דמתחילה לא הכירו אלא לאחר שעיין צו, אצל היכא שנתחילת ראיתם אמרו שידעו צו שהוא פ' ולא צאו ליד

לכודיע ליחודים כדי לקצרו, דבזה מודו כו"ע דיש לנו לומר שהכירו יפה.

ובתשו' הר"א י' אלווייא שצאצור יעקב סי' אי' כתב [בדכ"ב אי', ובטעות מודפס שם דף ל"ד] צדונו שאמר הנכרי שכתב ערה שציאו הגוף לכאן, אי"כ לולא שכיוון ועיין צו יפה עד שהכירו לא הי' עורה צדדי וכמ"ש הר"א מ, ובגם דאפשר לפי דבריו שטרה צדדור ולא שטרה צמעה, דכיינו [שדיבר] עם יחודים שציאוהו וינתן לקצורה, מ"מ אין לנו אלא דברים כפשטם, ועוד לא ידע אלא צדדור הא האמר שטרה הרבה וצדדור נמי שייך שטרה, ואי לא שנסתלק הספק מנגד עיניו לא הי' מקבל עליו הטורה בזה צתום וכו', ומכ גס דצאסורא דרצון קיימין [כמו שציאר שם צדונו] ונקטינן לקולא בכל ספק, והכא ספיקא הוי דאפשר דהכירו צסימנים מוצהקים צענין דלכו"ע מהני. [ועי' לעיל בזה"ל אי' דיש בסוצרים דגם סי"מ לא מהני אם הי' מכירו מקודם].

ז. ובמקום שנראה שהי' לו כונה משעמם אחרים לידע אם זהו פ', כ' כתב מהר"א אלפאנדארי בשו"תו שצמכר"י קלצי סי' י"ג דצ"ל שהגוי הי' ערב להוליך את היחודי למקום חפז, וצא ואמר שצא רוחאים והוליכו את היחודי ואח"כ מלאו הרג, ו"ל דגם הר"ש ור"ג יודו דמהני הכרתו, דכיון שהיה לריך להשיב תשובה לשאלו מה נעשה מהיחודי הנפקד צידו, נותן לבו צבונה לראות צודאי אם הוא הוא האיש המצוקס ולהכירו היטב.

ובמאמר מרדכי סי' ע"ז כתב דדוקא היכא שאין לו שום שייכות לתת לב על המעשה הוא דקאמר ר"ש ור"ג דלא מהני עז"ע דגוי, אצל היכא שהי' לו שייכות בזה, וצדונו שם שההרג הי' צמכ"ב שלהם ששכרם להציל תצוהם וכאשר ראוהו קוינו עליו מה יעשו אחרי כי מת צעליהם, אי"כ מסתמא דקדקו היטב עד שהכירוהו. וכ"כ צאצני דק [לרמ"מ פאנעט] סימן נ"ח.

ובדברי חיים [לר"ח מלאנז] ח"צ סי' מ"ט כתב צדונו דכיון שכוונת הגוי הי' לידע אם הוא זה עקיבא כדי ליעול מעותיו ממנו [כי הי' ידוע שעקיבא זה נושא תמיד עמו מעות, ע"ש צגצ"ע], ודאי דקדק היטב.

ובעמק שאלה סי' כ"ד כתב צדונו דכיון שהצטוה שמי שימלא את הגעלם יקבל שכר, בזה מודו כו"ע דמהני עז"ע דגוי, ד"ל שכיוונו להצית כדי לקבל שכרם, ואין כונתם להעיד צצדיל ישראל. ובזה כתב צזית רענן ח"א קת"ע ה"ג סי' ד' סוף אות י"ב.

ובמהר"ם די בוטון סי' צ' כתב צדונו דכיון שהי' לגוי כונה להכירו יפה כדי להגיד מה שאמר: קי לו קונושקו אי לוג אינעירארון אפרטי ג' יחודים, דכיינו, הכני מכירו, וקצרו כל אי' מהם לחוד, אי"כ ודאי נתן עיניו יפה כדי להגיד לקרוביו שיבי' להם נחת רוח צדודיעו להם שלא נקצרו עם הגוים [יחד], וגם שאמר „אילו קונושקו" משמע שנתן עז"ע יפה, ובזה גס הר"ש והר"ג מודים. ובזה כתב צצארות המים סי' כ"ח דקע"א.

ח. וכשהגוי הוא מפלוגת הסאניטארים אשר עזודתם היא להלך על שדה המלחמה להציל הנפלאים ולקצור הנהרגים. כתב צתום חיים ח"צ [דל"ד צ'] דאם אמר צמול"ת כי ראה את פ' הרג ומונה בין ההרגים והכירו היטב כי הוא פ' מהני אפי' לר"ש ור"ג, דכאן אין לומר שלא נתן צו עז"ע, דהא מוטל עליו לעיין עליו ולהתבונן צו מחמת חובת עזודתו ולהראות אח"כ לפני הפקידים, והוי כהא ש' צק"ע אות ל"ב דאם הי' אוהבו ונטפל צו וקצרו ודאי עיין צו יפה, וכיו"צ כתב צזית רענן קת"ע סי' ד'.

ט. וכשמוכה שהכירו היטב מתוך זה שהבחין בינו לבין מת אחר. כתב הר"א ששון צסי' צ' [דל"צ אי'] דאף לר"ש ור"ג איכא עעמא להחזיר צנ"ד, שהרי אלו הנהרגים היו ג' ואמר הגוי

אוצר

ס"ק ד' אות יטו

הפוסקים

ובחן טוב סוס"ק קס"ז כתב ג"כ דנראה דלענין חומרא יתירה שהחמירו קלף פוסקים שהוצאו צ"ש סקעי' וקני' דגמסל"ת אינו נאמן בטע"ש, אפשר דלא החמירו צ"ש גמסל"ת. ובסקל"צ כתב דאפשר דהר"ש והר"י נמי אינם מחמירים צ"ש גויס, דלא חיישינן כולי האי שנתכוונו לעשות ח'.

ובמהר"ם י' חביב סוס"י ו' אחר שבי' דאין לגמסם צדדו על העדות מחמת דברי הר"ש והר"י משום דכל האחרונים לא חשו לסברתם, כתב עוד דיש לצדד דבני"ד לא שייך צדדמי, כיון דצ"ע עדים הגידו כן מפי צ"ע עדים, ואע"ג דאיכא דס"ל דדוקא צ"ע כשרים לא חיישי' לצדדמי, הא איכא כמה מרבותא דס"ל דאפי' צ"ע פסולים לא אמרי צדדמי, ותו דלפי עדות הראשון עלתעורר והכניסוהו למערה וכו' כמו קברתיו וצאומר קברתיו לא אמרי צדדמי.

ובסדרור של שבת דף ע"ז א' לידד דצ"ע נכרים שהכירו שזה פ' זה שלא בפני זה, ויל' דגם החוששים לסברת האו"י יודו דמהני הכרתם, דבשנים לא חיישי' לצדדמי, ובהלטרפות מה שאמרו הנכרים שקצרוהו ונראה מדבריהם שעשו כן כדי שחזון הנרצח יחזיק להם טובה על זה, ודל"ל דלא עשו כן אלא אחר ההכרה בגמורה צ"ע דמיון.

טו. ועד ישראל שלא כיוון להעיד. כתב צביה שלמה [לר"ש מסקאלת] ס"י מ' [דנ"י ג'] דמה שפקפק הרב השואל דכיון שאלו העדים לא כיוונו בשעה שראו את הנעצב אחר שהעלוהו מן המים צדדי להעיד שזה פ' בעל אשה פ', וכל מגמתם הי' צדדי להוציא לקבר ישראל, אבל זה הי' פשוט לכל בני העיר שפי' נעצב, וא"כ יש לחוש דלא דייקו בראייתם וכמ"ש הח"מ צסקמ"ה צ"ש גדולים דמה"ע לא מהני טע"ע דגוי משום דאינו מכיון להעיד, אך נראה דאין בזה צית מיוחד, חדא דאף צדדי מסל"ת הסכימו האחרונים דלאמן בטע"ע וכמ"ש הב"ש צסקמ"י, ועוד דאף המחמירים בגמסל"ת מודו בישראל דלא צ"ע כונה כמבואר בנזכ"י ס"י ל"ע דסגי בטע"ע כל דבר, וכ"ש צדדי שאמרו צדדי צדדי שהכירוהו היעב, וצלא"ה אי אפשר לומר דאם ראה אותו שלא בזכות עדות שנסתפק שמה לא הכירו יפה וכו', וחזן מכל זה הנה אף אם הי' לו איזו כונה [אחרת] סגי ע"י צלמה דק ס"י ס"ה ומנ"י סוס"י ל"ו וח"י ס"י תמ"ז, וכאן עכ"פ היו נכרים להכירו [צדדי לעת] אלא מי לקוצרו דאין קוצרין רשע אלא דיק, לכן אין פקפקו פקפוק כלל.

טז. אם מותר לבחן להתקרב תוך ד' אמות של מת להכיר הסימן או הפ"פ שעל ידו תותר העגונה. עפ"י ס"ק ק"ד מ"ש בזה צ"ש מהר"ר דניאל מהוראדנא. וצ"ע אליעזר חלק יורה דעה סימן ל' כתב דכיון דהא דמת חופס ד' אמות מבואר ברש"י סוטה דף מ"ד שהוא רק מדרבנן, וכן כתב הרמב"ם צפרק ג' מאכל, וא"כ לכאורה הוא דומה לכל בני עומאות דרבנן דמותר לכן לילך לשם במקום מצוה כמו ללמוד תורה או לישא אשה, וכן לילך אחר האכל דרך שם לנחמו ואפי' לדון עם העכו"ם כמבואר כל זה צו"ד ס"י טע"ב, וכבר הקדמנו בזה הרב ר' דניאל (בעל חמודות דניאל) המוצא צפ"ת [הג"ל], אלא מה דפשוטא ליה להרב הג"ל לדידי מספקא לי עובא, דדילמא עד כאן לא החירו בכל הג"ל אלא החס דודאי הוא לו צעת בהליכה, ואף אם יארג אח"כ איזו מניעה, מ"מ הוא צדדי חשב דאם לעשות מצוה ונאדם וכו' ואנוס רחמנא פטריה, אבל צ"ד אף בתחילה הדבר ספק אלא דילמא ימלא כי לא זה הוא האיש אשר מצקס ואינינו בעל האשה כלל, ואין לומר דאכתי לא היי אלא ספק דרבנן, זה אינו, חדא דגם ספק דרבנן אסור לעשות להתחלה כמ"ש הש"ך צו"ד סוס"י ק"י, ואף אם נימא דהכא משום עיגונה הוי כדעבד, מ"מ לא דמי לכל ספק דרבנן, דכל ספק"ר ה"ד בהיתר שבו אין צו אסור כלל במציאות, משא"כ צ"ד דאף צעת שאנו חופסין את צד ההיתר דהיינו דילמא צלמא בלמא ויהי אותו האיש שאנו

לידי ספק מעולם, גם הר"ש והר"י מודו דמהני. וע"י צדדי מהר"ם די צוטון ס"י צ' שהוצאו צלות ז'.

ובבית יצחק ס"י ע"ט צדדו שהעיד אחי הנעצב שהנכרים אמרו לו שהוציאו את פ' מן המים ושהם הולכים לבית המשפט להגיד זאת, ושאל להם מאין הם יודעים שזה פ' ואמרו שהם יכולים לישבע ע"י, כתב צלות ג' דבזה גם התה"ד מודה, דברי דקדקו היעב שהרי הולכים הם להעיד, ומתכווין להעיד לא הוי צדדי ע"ש.

ובזה כתב צחורה חסד [לרש"י מלובלין] ח"ב ס"י צ' דאף להר"ש והר"י יש לסמוך צדדו, דכיון שהגידו לפני השופט שזה פ' ועדיין הוא לפניכם ויכיר צפ"פ, מסתמא כיוונו ועיינו יפה שהוא הוא ולא יהיו מרגיע נפשיהו שיתפסו צסקר, וזה עדיף יותר ממ"ש הרמ"מ צ"ע [הג"ל צלות ד'], וכונה זו אין מוציאו ממסל"ת וכו', וצ"ד עוד עדיפה מכל בני דמיוני הכל שאלו ח' מה ואומרים שזה פ', אבל כאן שנתלו עמו כמה ימים על הרפסודות ולא זו ממנו, אע"פ מי נימא דאם יאלו על שעה ח' וחזרו ששוב לא יכירוהו אם הוא זה בלא מתכוין, וזה דבר שהחוש מכחישו, ופשוט דאין בזה חשש כלל.

יא. ובשםכוין להודיע, או אמר עפ"י חקירה ודרישה. כתב במהר"ם שיק ס"י מ"א דאף לעת התה"ד נראה דהיינו רק במספר דברים בעלמא, אבל אם מכיון להודיע או לנשר לשום תכלית, שפיר מידק דייק.

ובמאמר מרדכי ס"י ל"ז כתב דע"כ לא אמרו ר"ש ור"י דגוי מסל"ת אינו נאמן בטע"ע אלא רק בשאינו מעיד אלא דבר זה בלבד, אבל היכא שהגידו הדבר עפ"י חקירה ודרישה וצאופן שידענו שאומרים אמת, מהיכי חיתי לחוש שטועים בהם, ועל מסל"ת כזה יש לנו לסמוך אף צ"ע סימנים.

יב. ובשנוסף למב"ע איכא גם סימני בליים. כתב צמשת צימין ס"י מ"ד דגם לר"ש ור"י נראה דכיון שאלו העגלות והסחורה של הכרוגים מוכח דאלו הם והוי כמו סימני כלים, ואע"ג דחיישי' לשאלה צימני כלים, היינו דוקא היכא דליכא טע"ע רק סימני כלים לבד, אבל היכא דליכא טע"ע עם סימני כלים ליכא למ"ד שחושש בזה. [וצדדי דוד אות כ"ט העיר על המ"צ דמיחלפא שיטתו, כי צ"ע מ"ו כתב המ"צ דסימני כלים אינם מלטרפים אפי' לשאר אומדות, וגם החס צא"י לא החיר בטע"ע אפי' עם סימני גופו, וא"ך כתב הוא דעם סימני כלים מודו דלאמן].

גם צשו"ת ר' חיים כהן ס"י כ"ו כתב דהיכא דליכא הוכחות ואומדות דקושטא קאמר גם ר"ש ור"י מודים דמועיל טע"ע דגמסל"ת, והצ"ח מהמ"צ הג"ל להוכיח דהיכא דליכא עוד הוכחה סמכי אטע"ע דגוי, וצ"ד איכא נמי לירוק סימני כלים ע"ש. וכ"כ צאצ"י שהם [להר"א פרץ] המוצא לעיל אות ד' דצדדיכא נמי סימני כלים נוסף לטע"ע יודו כו"ע דמהני.

יג. ובסיוע עד ישראל שהכירו ג"כ אלא שראייתו הי' אחר ג' ימים משנהרג. כתב צביה אפרים ס"י י"ע [דנ"י] א"י דבזה לא שייך טעם המחמירים האומרים דטע"ע דגוי לא מהני, שהרי העד היהודי המעיד לפנינו הלך לראות את המת ומלא שבדבריו כן הוא שהוא פרוץ בעל האשה.

יד. ובב' נכרים המעידים בטב"ע. כתב צפני משה [לר"מ צננשת] ח"א ס"י ל"ו [דפ"ת טור צ'] דכיון דצ"ד נראה מהשאלה שהעד מעיד מפי צ' או ג' ערלים, ובשנים ליכא למיחש לצדדמי ואפי' בפסולים. [וע"י להלן צפ"י י'].

גם בדבר המשפט ס"י ל"ה כתב צד ח' צדדו לסמוך על הטע"ע של הגוי כיון שצ"ע נכרים הכירוהו בטע"ע ולדעת כמה לא אמרי צדדמי צנים.

אוצר

ס"ק ר אות טז—יט

הפוסקים

יתגלה אח"כ דלא צעלה הוא, מ"מ ליכא איסור כל תלין כיון דלאו משום דלא איכפת להו בצבד המת הלינוכו, ואש"כ דזה קאמר רש"י שם רק לפי הס"ד דהספדא יקרא דחיי, אבל למסקנא אין הכרח לזה, מ"מ אפשר דגם למסקנא לא דרז ציה מסבא זו וכו'.

ועי' במהר"ם מלובלין סי' פ"ט שכתב נפתלי הירש אלעזר נ"ח לעשות חרון למת הנמלא להניחו בחוכו ולא הניחו לקבור אולי ימלא מי שיכיר אותו כדי שלא תתענן אשה, וכו' מונה כך יותר מגי' ימים כמבואר בחוך הדברים שם. גם מהעובדא של החי"ט שהוצא בשו"ת פניי סוסי' ג"ג [ראה צאח שחז"ן] מבואר דלולא שהמת הבאים היו מלינים אותו עד שחבא האשה להגיד סימנים.

יט. אם מותר לפתוח קבר לראות הסימנים כדי להתיר עגונה. עפ"י ח"י"ד סי' שס"ג סק"ז מהשיבת ליון סי' ס"ד שדעת הר"ר אלעזר פלעקלש [בעל המחבר שו"ת תשובה מאברהם] היחה דמותר, שהרי אפי' לקוחות יכולים לומר אכן זחי יבצין ומה לנו בניוולו אם לא מטעם דסימנים [של גדלות] יכולים להשתנות אח"מ כמבואר בצ"צ דקנ"ד, וא"כ ודאי שהעגונה יכולה לומר מה לי בניוולו כדי שלא תהא עגונה כל ימיה, וסימנים אלה שבגופו אינם משתנים לעולם, ובפרט שזה גם לכבודו שבניו יתאבלו אחריו ויאמרו קדיש, אולם השיבת ליון שם צ"ח ס"ה חלק עליו וכי' דע"כ לא אמרו דלקוחות מצי אמרי אכן זחי יבצין לי' לינוול ולינוול, היינו דוקא הכס כיון שאין שייך שם חרדה הדין בפתיחת הקבר מאחר שהי' לעיר מנן כי שנה וקודם כי ליכא משום חרדה הדין וכמ"ש בחוות יאיר צ"ח הגאון ר"ד אופנהיים, ובחכס לזי סי' מ"ז מ"ח מ"ט וכו', אבל במקום דאיכא גם חרדה הדין, אפשר דאין דלקוחות רשאין למיעבד כ"י תרתי, לנוול ולחרידו, בשביל הפסדס וכו', גם עלם דמיונו שמדמה אשה דלקוחות, יש לדחות, דאטו האשה עצמה תפתח הקבר לראות בסימני גופה, הלא אנשים אחרים לריכים לעשות זה, ואין אומרים לאדם חטא כדי שיתכח חצרך, ושאני לקוחות שהם עצמם היו רוצים לפתוח הקבר בשביל עצמם שלא יפסידו, גם מ"ש שהוא לכבוד המת שבניו יתאבלו עליו ויאמרו קדיש, הנה בצ"ח סי' שס"ג ובש"ך שם סק"ג מבואר דדוקא בשביל כבוד לקבורו במקום אבותיו או מחו"ל לא"י מפנין מקבר לקבר אבל לא משום כבוד אחר וכו', ובר מן דין י"ל צ"ד שכבר נקבר כמה שצויות א"כ שייך לומר סימנים עשויים להשתנות אחר מיתה ואפשר שכבר נתעבלו ונתפרדו האברים ואי אפשר לדקוק אחר הסימנים, לכן אין להתיר לפתוח הקבר לראות אם יש צו הסימנים בגופו. ושם צ"ח סי' הדר צו מהר"א פלעקלש והודה לדברי השיבת ליון ומטעם דשאני הכס [בצ"ב] שידועים צודאי שזהו המת אלא שנחשפו אם הוא קטן, אבל צ"ד שמא הוא אחר והניוול יבא בחנם, ע"ש.

ובכתב סופר ח"י"ד סי' קע"ד כי דמהא דצ"ח אין ללמוד דמותר לפתוח קבר בשביל החרת עגונה, דשאני הכס שהלקוחות אומרים כיון שזה המת לקח מאתנו דמים וע"י מעשיו גרם לא איכפת לנו בניוולו, ואין ללמוד משם היתר לנוול המת משום תיקון האשה להתירה ליגשא, דמה לו להתנוול משום תיקונה, חוץ מאשר אם נאמר דרבנן התירו איסור ניוול משום תקנת עגונות כמו שהתירו לסמוך על עדות אשה, אבל מנין לנו לצדות היתרים כאלה, אך כל זה אינו אלא במקום שתכלית פתיחת הקבר הוא רק לתועלת האשה, אבל במקום שיש גם תועלת לדידיה מותר לפתחו, והיינו דכיון דכל זמן שלא נתבררה מיתתו באופן המועיל להתירה אינה חוללת ג"כ אם היא זקוקה ליבס, וידוע דחליצה הוא תיקון לגשמת המת בעולם הבא, א"כ ודאי ניתח ליה ג"כ להתנוול ניוול בגוף כדי להתנאות לפניו יתברך בעוה"ב ומוחל על ניוולו, ומכאן טעמא הרתתי בנידון שצא לפני שהיתה זקוקה ליבס, ולפ"מ שראיתי צ"ח בני יששכר צ"ח רב אי שצ"ח

שאלו מצקשין, עדיין יש צוה איסור דרבנן והיינו קריבה לדי' אמות של מת, אלא שבאופן כזה אנו מרשים לו לעבור על האסור, וא"כ אינו דומה כלל לכל ספד"ר לקולא, ואולי יש ללרץ עוד ספק דילמא לאו כהן הוא וכמ"ש הרמ"א בלוח"ס סי' תנ"ז לענין חלה וכו', גם צ"ד דבתחילה לא נודע אם הוא יהודי או נכרי איכא עוד ספק דילמא הוא נכרי ולא אינו מטמא אף צאהל מזאורייתא לשיטת הרמב"ם והיראים, ומלשון המחבר צ"ח ש"כ שכח, נכון להחמיר" משמע דלדינא הוא מסכים לשיטת הרמב"ם, ואף א"ת"ל כהסוכרים דגם נכרי מטמא, מ"מ לענין עומאת די' אמות דילמא גם לדידהו אין חשש, ובאמת לפי הטעם שבי' רש"י בסוטה ה"ל, כ"י שלא ירגילו אוכלי טהרות לקרצ לו" טעם זה לא שייך אלא צמת ישראל שמהל להחמסק בקבורתו אבל לא צמת נכרי, ועי' בחש"י חומת ירושלים צענין זה, ומלבד כל ה"ל י"ל דצ"ד אין כאן משום מה חופס די' אמות לפימ"ש הש"ך צ"ח ש"א שהוא דוקא צמנה במקום קביעות כמו צבית פתוח או בצפינה וכדומה, אבל לא כשהוא צמנה או על פני השדה בלי קביעות וכו'.

יז. אם מותר לחלל שבת באיסור תחומין בשביל התרת עגונה. צעין אליעזר ח"י"ד סי' ל' נשאל צ"ח שנתאל צנכר ע"י נכרים וקצרוהו צבית קבורתם עד כי יבא רופא המחוז והחוקר לעשות בקורת, והקול צעיר הוא כי הנמלא הוא פי' היהודי שטענ, וצ"ח השבת צאו הרופא והחוקר ובאם לא ימלאו אז מכירין צודאי ישאר קבור שם ואשמו תשאר עגונה לעולם, כי אף אם יעלה לפעול אלא השוטרים לפתוח שנית את קברו כדי להכירו, אך צודאי צמשך הימים יתקלקלו האורה והסימנים והטע"כ שיש להם צאח"ו פי' הנטע, וא"כ אולי יש להתיר לילך חוץ לתחום צכדי להכירו, ואם אמנם הוא יהודי יציאוהו לקבר ישראל, ואם פי' הוא יתירו את אשמו מהעגונה, והשיב שהדבר פשוט שאסור לחלל את השבת באיסור תחומין בשביל החרת האשה, ואש"כ דהרבה חששו חז"ל לתק"ע, והוא סעיף גדול מכלל מלות, ואברהם לרעך כמון" וגמ"ח בגופו והשבת אברהם וכדומה, ואולי יש כאן גם מטעם מלות לשבת ילרה אם אין עדיין צנים לאשה, אבל לא יבא כל זה גדול ממלוא דאורייתא כמו שופר ולולב וכדומה שנידחין מפני איסור שבות דשבת ויר"ט ומשום דשבת ויר"ט הויא עשה ולא תעשה וחכמים השוו דצריהם לשל תורה והעמידו דצריהם במקום עשה, ובאחזה מקומות העמידו דצריהם צשז ואל תעשה גם במקום כרת, ומה גם באיסור תחומין שיש לו עיקר מן התורה למאן דסובר תחומין י"צ מיל דאורייתא ע"י צצירוצין ל"ו א', ועי' גם צא"ח סי' שצ"ח סעי' י' צמי שרונים לאנסו שיעבור עצירה גדולה אין מחללין עליו את השבת, ועי' צמג"ח סי' ש"ו סוס"ק כ"ט חז"ל: דלא עדיף מלורך מלוא דאסור לילך חוץ לתחום עכ"ל, ומה גם כי צ"ד הדבר ספק דילמא לא יכירוהו ואיננו האים שהם סוכרים ולחנם חללו את השבת. וצנוגע אם ע"י יוצא לקבר ישראל, ע"ש שז"ד להיתר.

יח. אם מותר לחליץ המת עד שתבא האשה אולי תגיד סימנים. עפ"י ח"י"ד סי' שצ"ח סק"ג שחקר צנמאל הר"ג ולא נודע מי הוא ולפי האומדנא נראה שהוא צעל האשה, אם מותר להלינו עד שחבא האשה אולי תגיד סימנים, דאפשר שגם זה מקרי לכבודו כדי שבניו יתאבלו עליו ויאמרו קדיש, והניח צ"ח.

ובכפי אחרן [לר"א עפשטיין] סי' ח' אות ה' כתב דהיכא שהמת לא יתנוול מאד עלם ההלכה רק בשאלה היא מלך איסור לא. דלא תלין, יש סניף גדול להתיר להלינו עד שחבא האשה [אולי תגידו], דהא כי רש"י צנכדריין מ"ז א' דאיסור כל תלין הוא רק אם משהה אותו לדחוי' בעלמא דלא איכפת לי' ציה ע"ש, ומבואר דאם ההלכה היא מפאת חייו סיבה ולא משום דלא איכפת להו לקברו ליכא כל תלין, א"כ ה"ה צוה שמלינים אותו עבור תקנת אשה אחת, ואפי'

אוצר

ס"ק ר אות יט

הפוסק

נתיירא מחדת הדין. מ"מ לא שייך כל כך חדת הדין. ועי' בשואל ומשיב ח"א סי' רל"א.

ובנפשי נעמינים חיו"ד סי' נ"ד כתב ג"כ להקל לפתוח קצר לראות אחר הסימנים המועילים, ואין צד משום בלכול הקשה למתים שמתייראים מיום הדין או משום ניוול וכו', לכיון דמחטטין אחריהם משום ענין מלוא ידעי המתים למח מחטטין אחריהם ולית לכו חימת הדין, וכמ"ש סב"ר זו בנכנסת יחזקאל סי' מ"ג, וגם לא משום ניוול. ע"ש.

ובחבצלת השרון חת"ע"ז סי' נ"ב ונ"ו כתב בפשיטות דלענין דינא מותר לפתוח הקצר כמ"ש בנכנסת יחזקאל. ועי' בנעט שורק חת"ע"ז סוס"י י"ח.

ובכפי אהרן [לר"א עפשטיין] סי' ח' אות ד' העלה היתר לפתוח הקצר דכרי האשה יכולה לעשות אלא נדוניא הכנסתי לו ומה לו בניוולו, ואין לומר דהיא אינה רשאית ללוול משום הפסד ממונה כיון שהוא בעלה וכמ"ש הרמ"א בחו"מ סי' ק"ז דקרוצ אינו רשאי לגרום ניוול לקרוצו מחמת הפסד ממון, זה אינו, דהא כתב הש"ך שם דקרוצ מחמת נשואין כגון אשתו וגיסו רשאים לניוול, ועל הוראים אין חיוב לסלק כתובתה ערם שחברת שמת בעלה כדי שלא תנוול, וממילא באשה שהכניסה קת' נדוניא יש היתר לפתוח הקצר. ע"ש.

ובחבילים בנעימים חיו"ד סי' ע"ב תמה ג"כ על הר"א פלעקלש שחילק מהא דב"ב משום דהתם יודעים בודאי שזהו המת אלא שנסתפק לנו אם הוא קטן, אבל לענין עגונה הא יש להסתפק שמה הוא אחר וניוול יבא בחנם, דהם גם צה"א דב"ב יש ספק אם יביא תועלת בניוולו דשמה יתברר דקטן הוא, וכן צה"א דחולין דף י"א ג"כ ספק הוא דשמה נראה דאינו טריפה ומ"מ מותר לניוול בשביל הספק, והכי נמי ג"כ ספק הוא שמה יראה כי הוא בעל האשה הזאת, ואם כוונתו דלא שרי לניוול רק ב"ב מפני שיש ללקוחות תרעומות על המת ודברא דממונא דהא קנו ממנו קרקע והוא בעל דינם, משא"כ הכא דאולי אחר הוא ואין לאשה שום דין ודברים עליו, אך גם זה אינו, דהא כיון שמת ובמתים חפשי אן להם שייכות דין ותרעומות על גופו לניוול רק על נכסיו אם נשאר אחריו, וע"כ הפירוש אן זוזי ויבזין וכו' היינו דמשום הפסד ממונם מותר לניוול, או דניחא ליה לניוול כדי שהם לא יפסידו ממון אשכ"י דאין זה ודאי שש"י בניוול יבא להם ריווח, וא"כ בעגונה נמי י"ל דמשום ספק היתר עגונה מותר לניוול, גם מ"ש שם דאסור לאחרים לניוול בשביל טובת האשה ואין אומרים חטא בכדי שיזכה חברך, זה אינו, דהא גם ב"ב אין הלקוחות צעלם נאמנים לומר שצדקוהו וראו שגדול הוא, וע"כ שריך עדים אחרים לראות בניוולו, וכן בחולין י"א אחרים צודקים אותו, וא"כ הכא נמי הפתח האשה צעלמה את קצרו ואחרים יעמדו ויצדקוהו.

ובדברי הלל סימן כ"ע תמה על השיבת ליון מדברי התוס' בשב"ב דף ד' דמבואר שם דרק היבא שחברו פשע לא אמרינן חטא כדי שיזכה חברך, גם על מה שהשיבת ליון לז"י סימן סס"ג ונש"ך סק"ב, כתב דאין זה ראיה, דדוקא לפנות מקבר לקבר דהא ציון גדול הוא דאינו רשאי משום כבוד אחר, משא"כ לפתוח קצר דאין זה ציון מאחר שעושה לכבודו כדי שיאמרו בניו קדיש וזכות הוא לו, פשוט דמותר, גם אפילו אם היה צד חטא קל, מ"מ כיון דאם תשאר עגונה ויהא ילדה יש לחוש שחטא לתרבות רעה, א"כ יש להחיר כמו צה"א אמתא דגיטין ל"ח, אשכ"י דשם הטעם משום שיהיה צד [כבוד] מנהג הפקר, ה"מ הולך להאי טעמא דוקא לעצור על עשה דאורייתא, אבל לעצור על איסור דרבנן א"ל להחמיר, דניחא ליה לחבר לעצור איסורא זוטא כדי דלא ליעבד עס הארץ איסורא רבה כמ"ש בעירובין ל"ב.

שבזכ"ז הוא תקון ונחת רוח לנשמת המת אם חלמנתו נשאת לחי, א"כ בכל פעם מותר לבדוקו אם היא באמת רוצה לינשא, ולאפוקי אם היא זקנה וכדומה, אך לא הראה שם שום מולא מקום לזה ע"ש, והנה מדברי השיבת ליון משמע דאם האשה אומרת שהיא צעלמה הפתח הקצר היינו מורים לה היתר, ולפ"ז נראה דה"ל דחולל לזנות לנכרים שיפתחו הקצר ויגלו המת כל האורך, וכיון שכבר גילו קלונו ויכולים ישראלים לבדוקו כל האורך, וליתר שאת יעלעלו הנכרים כל חבר ואחר לפי האורך לבדיקה והכל עפ"י האשה, וכיון שיש צידה לעשות כן ובודאי יש יותר ניוול למת אם נעשה עפ"י נכרי או ע"י אשה, א"כ נוח למת יותר שיעשה כל זה ע"י אנשים ישראלים, וטוב לו ניוול קטן מניוול גדול, אך כבר כתבתי שאין דמיון וראיה מגמ' ב"ב לנ"ד, ואפילו היא צעלמה אסורה לניוול בשביל תקנתה לבד, ומ"ש השיבת ליון שם דאין להחיר בשביל שעל ידי זה יאמרו עליו קדיש אף שהוא לבדוד, וליון לז"י סימן סס"ג ונש"ך שם סק"ב [שכ' דאין מדמין כבוד אחר לזה שמפנין אותו לקוברו בשנו דכבוד גדול הוא לו], הנה כל זה אם היינו באים להחיר משום כבוד גופו, אך באמת לא מטעם כבוד הגוף נבא בזה, אלא מפני שבאמירת קדיש יש תועלת לנשמה ומליל מדינה של גיהנום כמ"ש במדרשים (חוץ מאשר אם נאמר כי בניוול הגוף יש ציון לנשמתו), וזה ודאי ניחא ליה יותר מלהקצר בקברי אבותיו, ואפילו למ"ש בחו"י דיש בפתיחת הקצר גם משום חדת הדין, גם הא ליחא, דעבא ליה עבדי ליה להלילו מדינו של גיהנום, אך עדיין יש לחוש שמה אן זה האיש שאנו מבקשין ויחטולו בחנם, לכן אינו אומר דדוקא כשיש אומדנא והוכחה בל"א"ה שזה הנקבר הוא בעלה, או שראו בו קודם הקבורה סימן אמלעי דלא סגי להחירה בו אז הוא דשרי לפתוחו, אבל היבא דליכא אומדנא והוכחה וסימן אסור לפתוח הקצר ולניוול על הספק. ע"ש.

אולם בשם הכנסת יחזקאל סימן מ"ו הביא הפ"ת שם שכ' בפשיטות דאין לאסור מטעם למח הרגאתי [דהיינו חדת הדין], דהא אף לקברו בשנו מותר לחטט קצרו ק"ו להחיר אשתו. והפ"ת כתב עליו דאין ראייתו מוכרחת.

ובס' יוסף דעת על שו"ע יו"ד סימן סס"ג סעי' ז' תמה על השיבת ליון דאשכ"י שם מוכרחים דוקא הלקוחות לפתוחו והרי הלשון אומר לניוול ולניוול ולא אמרו שהם יפתחו הקצר ויניוולו, אמנם ציחור הדבר הוא דבאמת ניוול המת לא שייך רק אם עושים בחנם ושלא לצורך ומכוונים לניוול, אבל כאן אין עושים כדי לניוול רק בשביל מעותיהם ואין זה מקרי ניוול, וא"כ ה"ל בעגונה שהאנשים פותחים הקצר בשביל להחיר האשה מכבלי העיגון, אין זה מקרי ניוול שאינו מתכוין בשביל ניוול כי אם לצורך דבר גדול, ואין סבדי דגם בעלה ניחא ליה שחותר האשה מכבלי העיגון, ועי' בחולין י"א שאמרו וכו' בשביל איבוד נשמה דהאי ניווליה, והיינו שכל שאין עושין בשביל ציון רק משום אבוד נשמה דהאי מותר לניוול, ומ"ש הגאון מוהר"א פלעקלש דכיון שיש ספק אם ימלאו הסימנים או אפשר לניוול, לענין [נראה] דכל שאינו מתכוין לניוול רק לחיוב לורך אף שזה ספק לא שייך ניוול, וכן נראה מהבוב"י תנינא חיו"ד סי' ר"י דגם בשביל ספק נפשות ה"ל מותר, ואף דשם היו ספק פקוח נפש, מ"מ נראה שיקר דכל שעושין בשביל שאולי יבא לחיוב חבליה לא מקרי ניוול, ואף דבשביל ממון אין לניוול בקרובים כמבואר בחו"מ ובגוב"י הג"ל, היינו דוקא בשביל ממון דאיתיהיב נחמילה וא"כ מחויבים הקרובים לוותר בשביל קרבתם, אבל בשביל תועלת עגונה מותר, מידי דהוי אלקוחות דאמרו אן זוזי ויבזין לניוול ולניוול וכו', ומ"ש השיבת ליון הג"ל דשייך [לאסור בזה] משום חדת הדין, נראה דבנעצב ומת לאו כי אורחיה נחפזר במיתתו כמ"ש בסנהדרין דף מ"ז ולא שייך כל כך חדת הדין, דאף דגם לדיק גמור כמו שמואל

אוצר

ס"ק ר אות יט

הפוסקים

ובאמרי יושר ח"צ חלה"ע"י סי' כ"ט כתב דמלך הסביר נראה להחיות לפתוח הקצר ולראות את פרטיו פניו בעצ"ע כדי שיכיר זה לזרוף שיפת ר"ת [דסעי' כ"ח], ואף אם לא יכירו אך עכ"פ הבגדים יוכרו רובם בעצ"ע ויכיר זה ג"כ לזרוף גדול, ואף דבשיבת ליון [הני"ל] החמיר מאד לבלי לפתוח קצר עבור היתר עגונה, אך מלך הסביר נראה להחיות, כיון דמשום פסידא דלקוחות דיהבי זוזי אמרינן דצ"כ קנ"ד דליוול וכן הוא בחו"מ סי' רל"ה, ורק משום דסימנים עשויין להשתנות אחר מיתה ולא יועיל כלל בדדיקה [הוא דאסור], אי"כ הכא דלנרץ להיתר עגונה טפי יש להחיות זה מאשר משום הפסד זוזי דלקוחות, ובפרט דיתכן דודאי ניחא ליה שלא תהא אשתו עגונה ושצניו יאמרו קדים, ואף שאין הדבר ברור דאולי אחר הוא ולא יועיל כלל, הרי גם בלקוחות אף אם לא היו משתנים הסימנים אחר מיתה הרי יתכן שצאמת קטן הוא ולא יועיל להם מידי ואפ"ה ה' מותר משום פסידא ומכ"ש בעגונה דליכא אומדנא שזה הוא, ומ"ש בשיבת ליון דרך ללקוחות גופייהו בחירו לפתוח הקצר, אבל הכא האשה עצמה הן לא תפתח הקצר ואין אומרים לאדם הטא כדי שיזכר חברך, תמוה, דהא היכא דלא פשע אומרים הטא וכו' כמ"ש התוס' בשבת דף ד' וכו', והנה בפסחי חסובה [כאן] ס"ק ק"ד כתב בשם חמודי דניחא דכחן אינו ראוי להתקרב תוך ד' אמות של מת להכיר השן כדי להחיות עגונה, וכתב ג"כ העט"ס משום דאין אומרים הטא כדי שיזכר חברך ע"ש, אך נראה דשם חמיר יותר כי לא תשכחן שהחירו איסור דרבנן לעמאות למת שצביל הפסד ממון, אבל הכא כיון דמשום הפסד מעות לקוחות שרי מוכ"ש שצביל היתר עגונה, ומה שהפ"ת שם תמה עליו מדברי התוס' בגיטין מ"א שכתבו דאשה לא מפקדה אפוי"ר ושמה גם אחרי שהשתחרר לא תקיים, י"ל דשאני התם דאין להחיות איסור דאורייתא של לעולם בהם תעבודו מספק, אבל הכא דכל עיקר איסור פתיחת הקצר הוא רק מדרבנן כמבואר להדיא בצ"י יו"ד סי' שס"ד, וכ"כ צ"י נחל אשכול לה"ל מילה סי' ל"ו והביא שגם הריטב"א צמ"ק כתב כן, שפיר יש להקל מחמת עגונה אף שאין ברור שהנשא, וגם מלך חמיר קדים שמועיל לתקון נשמתו, גם עיקר דברי השיבת ליון מחמת שאין אומרים לאדם הטא ושם הלקוחות צענמם יפתחו הקצר, ל"ט, דכפי הנראה הדין שלבדוק המת אם יש לו שערות הוא רק משום פתיחת הקצר ומאילא אם יפתחו הקצר אין חשש, אבל צאמת נראה דגם בדדיקה גופא אחר השערות הוי ענין ניוול ואסור מדרבנן עכ"פ כמו פתיחת הקצר, וא"כ נהי דלקוחות עצמם יפתחו הקצר אך הרי מוכרח ששני עדים יראו ויצדקו אחר השערות דלקוחות צענמם אינם נאמנים, ושם מוכרח דאמרי' צב"ג הטא כדי שיזכר חברו, גם מה שנראה בנחל אשכול ה"ל שבהדי דהאי דינא דצ"כ בלקוחות מיירי טרם שנקצר רק בדדיקה גופא הוי ניוול, [וכן כתב צנעם יחזקאל רס"י מ"ד להדיא ע"ש], ולדבריו יש לדון לפתוח קצר חמיר טפי ולא הותר משום הפסד ממון ולא משום היתר עגונה, אך דבריו תמוהים, להדיא מוכח בספר חסידים סי' תש"ל דרך משום מקבל מתנה מקטן לא הותר לחפור הקצר אבל משום לקוחות שרי אף לפתוח הקצר, (אף דדבריו שם ל"ט דהא סימנים עשויים להשתנות אחר מיתה), לכן נראה דאם אין מקום להקל בהוכחות שלפנינו צ"ל פתיחת הקצר, ויש לזרף לחפש אחרי לזרוף דדי היתר אחרים, יש להקל לפתוח הקצר להכירו בעצ"ע או עכ"פ להכיר רוב הבגדים בעצ"ע.

ובאמרי יושר ח"צ חלה"ע"י סי' כ"ט כתב דמלך הסביר נראה להחיות לפתוח הקצר ולראות את פרטיו פניו בעצ"ע כדי שיכיר זה לזרוף שיפת ר"ת [דסעי' כ"ח], ואף אם לא יכירו אך עכ"פ הבגדים יוכרו רובם בעצ"ע ויכיר זה ג"כ לזרוף גדול, ואף דבשיבת ליון [הני"ל] החמיר מאד לבלי לפתוח קצר עבור היתר עגונה, אך מלך הסביר נראה להחיות, כיון דמשום פסידא דלקוחות דיהבי זוזי אמרינן דצ"כ קנ"ד דליוול וכן הוא בחו"מ סי' רל"ה, ורק משום דסימנים עשויין להשתנות אחר מיתה ולא יועיל כלל בדדיקה [הוא דאסור], אי"כ הכא דלנרץ להיתר עגונה טפי יש להחיות זה מאשר משום הפסד זוזי דלקוחות, ובפרט דיתכן דודאי ניחא ליה שלא תהא אשתו עגונה ושצניו יאמרו קדים, ואף שאין הדבר ברור דאולי אחר הוא ולא יועיל כלל, הרי גם בלקוחות אף אם לא היו משתנים הסימנים אחר מיתה הרי יתכן שצאמת קטן הוא ולא יועיל להם מידי ואפ"ה ה' מותר משום פסידא ומכ"ש בעגונה דליכא אומדנא שזה הוא, ומ"ש בשיבת ליון דרך ללקוחות גופייהו בחירו לפתוח הקצר, אבל הכא האשה עצמה הן לא תפתח הקצר ואין אומרים לאדם הטא כדי שיזכר חברך, תמוה, דהא היכא דלא פשע אומרים הטא וכו' כמ"ש התוס' בשבת דף ד' וכו', והנה בפסחי חסובה [כאן] ס"ק ק"ד כתב בשם חמודי דניחא דכחן אינו ראוי להתקרב תוך ד' אמות של מת להכיר השן כדי להחיות עגונה, וכתב ג"כ העט"ס משום דאין אומרים הטא כדי שיזכר חברך ע"ש, אך נראה דשם חמיר יותר כי לא תשכחן שהחירו איסור דרבנן לעמאות למת שצביל הפסד ממון, אבל הכא כיון דמשום הפסד מעות לקוחות שרי מוכ"ש שצביל היתר עגונה, ומה שהפ"ת שם תמה עליו מדברי התוס' בגיטין מ"א שכתבו דאשה לא מפקדה אפוי"ר ושמה גם אחרי שהשתחרר לא תקיים, י"ל דשאני התם דאין להחיות איסור דאורייתא של לעולם בהם תעבודו מספק, אבל הכא דכל עיקר איסור פתיחת הקצר הוא רק מדרבנן כמבואר להדיא בצ"י יו"ד סי' שס"ד, וכ"כ צ"י נחל אשכול לה"ל מילה סי' ל"ו והביא שגם הריטב"א צמ"ק כתב כן, שפיר יש להקל מחמת עגונה אף שאין ברור שהנשא, וגם מלך חמיר קדים שמועיל לתקון נשמתו, גם עיקר דברי השיבת ליון מחמת שאין אומרים לאדם הטא ושם הלקוחות צענמם יפתחו הקצר, ל"ט, דכפי הנראה הדין שלבדוק המת אם יש לו שערות הוא רק משום פתיחת הקצר ומאילא אם יפתחו הקצר אין חשש, אבל צאמת נראה דגם בדדיקה גופא אחר השערות הוי ענין ניוול ואסור מדרבנן עכ"פ כמו פתיחת הקצר, וא"כ נהי דלקוחות עצמם יפתחו הקצר אך הרי מוכרח ששני עדים יראו ויצדקו אחר השערות דלקוחות צענמם אינם נאמנים, ושם מוכרח דאמרי' צב"ג הטא כדי שיזכר חברו, גם מה שנראה בנחל אשכול ה"ל שבהדי דהאי דינא דצ"כ בלקוחות מיירי טרם שנקצר רק בדדיקה גופא הוי ניוול, [וכן כתב צנעם יחזקאל רס"י מ"ד להדיא ע"ש], ולדבריו יש לדון לפתוח קצר חמיר טפי ולא הותר משום הפסד ממון ולא משום היתר עגונה, אך דבריו תמוהים, להדיא מוכח בספר חסידים סי' תש"ל דרך משום מקבל מתנה מקטן לא הותר לחפור הקצר אבל משום לקוחות שרי אף לפתוח הקצר, (אף דדבריו שם ל"ט דהא סימנים עשויים להשתנות אחר מיתה), לכן נראה דאם אין מקום להקל בהוכחות שלפנינו צ"ל פתיחת הקצר, ויש לזרף לחפש אחרי לזרוף דדי היתר אחרים, יש להקל לפתוח הקצר להכירו בעצ"ע או עכ"פ להכיר רוב הבגדים בעצ"ע.

ובשדי חמד מערכת אצלות אות קל"ז כתב דנראה דאם הוא סמוך לקצורה דליכא משום ניוול רק משום חרדת הדין, דיכולים לפתוח הקצר ולבדוק כדי להחיות משיגון, דהא כתב צחכס צ"י והכסים לו התפארת יוסף צ"י ל"ח דדוקא צמפנה מקצר לקצר איכא חרדת הדין ולא צפותא בגולל לבדוק אחרו, וע"י בשבות יעקב סי' ק"ג, גם משו"ת צנן ליון בהדשות סי' י"ז שכתב דגם בפתיחת הקצר לצד איכא ניוול, דניוול הוא כל שרואה המת נרקב ונצקע ע"ש, משמע דאם הוא סמוך לקצורה דאין חשש שכבר נרקב ונצקע שפיר דמי.

וע"י במשעמי יצחק רס"י ז' שכתב לרצ א' דשלא כהוגן עשה צמה שלא לייית לפתוח הקצר, ועתה הוא כבר מעוות שלא יוכל לתקן שקרוב לודאי שאף בצננו לא יכ"י עכ"פ שצדאי כבר הם בלויים. ושם צרסי' ח' מבואר שבורה לאכשי ק"ק ראלחוב לפתוח הקצר כדי לבדוק צסימן שהגידה האשה.

וע"י בשואל ומשיב ח"ג בהשמות שאחר המפתחות [והוצא גם צד"ח הני"ל] שכתב שמה צו"ת פני יהושע ח"צ סי' נ"ג שהביא מ"ש החי"י"ע שהוא צענמו החיר לפתוח הקצר כדי שיראו הסימנים, והחירו האשה ע"י זה *).

וצחכמת

(*) והנה שם איתא כך : שהח"י"ע כתב שבהיותו אב"ד בחינא נמצא הרוב ע"פ השדה ורבים אמרו שהוא בעל אשה פ', ושלחו אחריה ביום ששי ואיחרו פעמיה עד יום ב', ומפני כי נבאש הוברחו לקבורו ביום א' לפנות ערב, וכאשר באה האשה אמרה עליו סימנים שתחת ב' זרועותיו ברחוק קצת יש לו כתם עגול כמין טבעת והוא ירוק כחלמון ביצה, ופתחו הקבר ומצאו שכדבריה

ובדרכי מרדכי סי' י"ז בחייל שמת צבית חולים ונקצר שם ויש רגל"ד שהוא הוא בעל אשה א' ממקום פ', גם אינו יחודי א' אמר שלא צמסל"ת שזכו פ' החייל אך זולת זה אין שום עדות עליו, ועדים אומרים לפנינו שצאם יפתחו קצרו יכירוהו צודאי בעצ"ע, כתב דלכאורה בפתיחת הקצר איכא צ' טעמים לאיסור, חדא משום

באר הגולה

כה

ע [פח]

כתב רבינו תם דהא דאין מעידין עליו אלא אם כן פדחתו וחוטמו

ביאור הגר"א

ע כ"כ התוס' ריש דף
ק"כ נשמו ותשננתו זזה
כתובה נספר הישר והר"א ש והג"י נשמו.

ופרצוף

[פח] כ' רבינו תם כו'.
תוס' ק"ף א' ד"ה אין

כו' ממש"ש ואפילו היו סימנים כו' ואם איתא לשמעין ט"ע דעדיפא מסימנין
כמ"ש בב"מ וגיטין שם רבנ"ה אירכס כו' אלמא דעדיפא מסימנין כל שאינן
מובהקין ביותר ובהכי איירי מתני' דהכא אפי' ללישנא בתרא ובהדיא אמרינן בחולין
צ"ה צ"ו מריש ה"א כו'. ליקוט : כתב ר"ת כו' בט"ע. כ"כ הטור אבל בתוס'
שם ד"ה אין כו' וברא"ש שם כתב בט"ע ע"י סימנין ש"ל בגופו ור"ל סימנין שאינן
מובהקין ובמובהקין לכ"ע גאמן בכ"ע [בדפוס אחר : בט"ע] כמ"ש בגי'
מאה דשם בשומא סי' מובהק כו' ובניי שם לא כ' כלל בט"ע אלא ע"י סימני הגוף ומ"מ
הכל ד"א דהיינו בט"ע ע"י סימנין שא"מ דסימן שא"מ ודאי לחוד לא
מהני וט"ע בגוף ג"כ לא שייך אלא ע"י סימנין שאינן מובהקין דאי אפשר להכיר
הגוף היטב אם לא ע"י סימנין ועב"ח אבל כאשר כתבנו] הוא עיקר :

אוצר

ס"ק ר אות יט — ס"ק ר אות א הפוסקים

סעיף כה. רא. כתב ר"ת וכו'. א. דברי ר"ת במקורם. כזי
להכחיר שיעתו ודברי הפוסקים שזנו דצדו וכתבו כזם
פירושים שונים שנפ"מ להלכה — שיוצאו להלן כל אחד במקומו —
נעתיק מקודם לשונו כפי שהוצא בכמה מקורות. (ואף שכמה מדבריו
שם שייכים צעיקר לסעיף כ"ח, לענין שצגוף שלם יכולים להכיר אפילו
אחר ג' ימים, מ"מ הוציא והדברים משולבים זה בזה, וגם יועילו
לביאור הענין שצטע"ח, לכן העתקנו כאן לשונו בשלמותו).

התוס' ביצמות דף ק"כ ע"א ד"ה אין, כתבו על לשון המשנה אין
מעידין אלא על פרצוף פנים כו' ואין מעידין אלא עד ג' ימים,
ח"ה דהיינו דוקא כשאין שם אלא הפרצוף, אבל כל גופו שלם אפי'
אין כאן פדחת וחוטם ניכר הוא היטב ע"י סימני הגוף, ועוד דשמא*)
דוקא בסימנין הוא דקאמר הכי אבל ע"י ט"ע ניכר היטב ע"י
סימני הגוף כיון שיש כל גופו ואפי' לאחר כמה ימים, והיכא
שאינו נחבל בפנים ודאי נראה דבר פשוט שיוכלו להכיר אפילו אחר
כמה ימים וכו' ותשו' ר"ת כתובה בספר הישר.

ותשו' ר"ת שנספר הישר (וין תקע"א וצרלון תרנ"ח) נדפס
בשכונת רבים, וביתר דיוק הוצא התשו' בשלימותה בל"ז
ח"ה סימן חל"צ, לכן העתקנוה משם, והבהירו ע"פ ספר הישר
(ואלה הן ההגהות הסתמיות דלהלן), והוספנו גם ההגהות מברא"י
מרגליות שגד' בשה"י דצרלון (ולונו כאן בקולור: רל"ז), ומעוד
ספרים, ולוין המקור אלא כ"א מהן.

וז"ל שם: השיב ר"ת ז"ל (על) [ג"ל] פי' דהך משנה הכי, וחכמי
שכך דתני לפני רבי' שמואל ז"ל וכתבנו את אשת אחיו
של רבי' שלמה ז"ל בת ר' בנימין אחיו של ר' יצחק מקרשמיא, אין
מעידין [אלא] על פרצוף של פנים עם החוטם, אדם שנכרז ולא
נשאר כי אם פרצופו וחוטמו ופדחתו כדתינא בגמ' **) מעידין עליו,
ואם חסר אחד משלשתן אין מעידין עליו ואע"פ שיש סימנין בגופו
ובכליו אי ליכא פרצוף ופדחת וחוטם א אין מעידין עד שתלא נפשו
ואפי' לאורכו מגוד או לזנבו וחיוב אובלת בו, אין מעידין עליו בפרצוף
בפדחת וחוטם ואפילו (בהכרח גמורה) [במת גמור] א אין מעידין
[אלא] עד ג' ימים [בהני סימנים דאמרין דבע"כ הוא אין מעידין
אלא עד גי'] לא קאי אלא ידוע [כשה"י ג] הי וניכר למעיד
דאפילו עד ק' ימים מהני כיון שיודעים שזכו אותו [שילא נפשו ה]
אלא ע"כ צאין ידוע לאחר ג"י כ"א ע"י סימני פרצוף ופדחת וחוטם,
וראשו

ליבמות הגיה בתוס' דצ"ל "גראה" כדעתיק בתוס' הרא"ש. יכן הגיה מסבא
באבני משפט אות מ. ובביאור מ"ש התוס' דדוקא "בסימנין" קאמר הכי, ע"י
לקמן אות ג'.

(*) מ"ש "כדתינא בגמ'" כונתו שהברייתא הוסיפה פדחת על פרצוף פנים
וחוטם שבמשנה.

(א) נראה להוסיף: אין מעידין. (ב) כן הוגה באו"י, וכן הובא
בתשו' מיימוניות להל' גירושין בס"י ט. (ג) רא"מ. (ד) מה שכ'
דמתני' לא קאי אלא ידוע וכו' כ"א ע"י "סימני" פרצוף ופדחת וחוטם וכו',
ע"י באוצה"פ לקמן אות ג', פירושים שונים בזה. (ה) כ"ה בסה"י ד'
צרלון, ובד' וין : שזה אותו שלא יצא נפשו.

ובחכמת שלמה [לר"ש קוועטש] סי' ט"ו כהעמק המכתב של דייני
ניקלשפורג כתבו אל הר"ש קוועטש כי כהעמק
על דעתו שנתה דמותה לפתוח הקצר למען יכירו אנשים את ההרז
צטע"ש עפ"י הכנסת יחזקאל שכתב דאם נקצר חוך ג' ימים יוכלו
להכירו צטע"ש אף אחר ג' ימים, וגם לא חיישי' לניווול המת כמבואר
בזכס לבי סי' ג' דכל שהוא לעוצת המת לא חיישי' לניווול, אם כי
לדעתנו יש לפקפק דשאני בעוצדה דהח"ל דשם מייירי שנקצר המת
בין העכ"ס והי' צודאי כבודו של המת לסלקו משם ומחל על ניוולו,
אבל כאן אולי לא יכירוהו העדים וממילא לא נוכל להחיר את אשתו
לנשוא וכו' לא יוכלו לומר קדים וגמלא שנוולוהו בחינם, מ"מ סמכו
ע"ד מעכ"ת שמצא דברי התוס' צצ"צ קנ"ד דהיכא שיש חצינת
ממון לא חיישי' לניווול, והאשה [הלא] תוצעת כתובתה ודונוייתה,
ובהסתמך על כל זה הסכמנו לדעתו לפתוח הקצר ומיד הכירוהו
אנשים כי זה הוא בעלה וכו'.

ושם צסי' ט"ז בתשו' בעל החכמת שלמה השיב להם לדבריהם
שחילקו בין נ"ד לנדון הח"ל משום דשמא אינו בעלה של זו,
א"כ מדוע הסכימו לעצם כז', הלא ו"ל ג"כ דשאני בזה דצ"צ
דממ"פ הם מפסידים ע"י הקטן או המעות או השדה, משא"כ
הכא שמא אינו בעלה ומה לו ולה כי צאח אלו לפתוח קצרו, אכן
טעמי בזה הוא כיון דנ"ד אצד עצמו לדעת א"כ מותר לניווול, כי
הוא לא חס על כבודו ואין נחום אנהו, וחרדת הדין לא שייך
כי אין לו חשבון בשאול, אלא שאנו צאין לזכותו דין ולומר שנעטרפה
לדעתו עליו ככדי שלא להוציאו מחזקת נשואת, אבל אם נאמר שהוא
מרוצה דעלמא הא כמה רשיעי איכא בשוקא ומחזקין לי במאצד
עצמו לדעת לניווול ולחרדתו.

ובשו"ת מהר"י דייסקין סי' ל"א [בחלק הנקרא פסקים] כתב
שהורה לפתוח הקצר להכירו בסימנים להחיר אשתו,
ויליף לה מק"ו, דאם הקצ"ה אמר דשמי שנכתב בקדושה ימחה אף
דספק גם שם אולי תמות, ואף דבעגונה עדין אין לה בעל, מ"מ
ע"י כן תנשא, וגם משום מלוא דשבת, ולתוס' דגיטין הוי זה מלוא
רבה, והציו שזכר שכבר חירע כך לפני אציו הנה"ל [ר' בנימין]
בזוהלפאויסק בשנת [ה"א] תקל"א וזיזכ לפתוח כ"ל.

וע"י בערוך השולחן יו"ד סי' שס"ג סעי' ח' שכתב דהעיקר
בהמתירים בזה דזכות הוא לו, ועיקר לדינא בהנכסי'
שכציו הפ"ח [הג"ל]. וע"י בעצודת השם רס"י ח'.

כן הוא, והתירוהו בצירוף חכמי העיר מבח הסימנים הללו שחשבונו לסי'
מובהקים ביותר, עכ"ל. ומדברים אלה הבין השו"מ שפתיחת הקבר הי' עפ"י
היתר התירו"ט ולא שמעצמם פתחו הקבר בלי רשות.

וע"י בדרכי מרדכי הנ"ל שהביא ג"כ שבעל התירו"ט בע"ז התיר לפתוח
הקבר כדי שיראו הסימנים להתירה, וכתב שם עוד דאלו הי' הגר"ש בעל
השיבת ציון והגרי"א פלעקלש רואים שהתירו"ט התיר היו גם הם מורים להתיר.
(*) גם הרשב"א הריטב"א, הגי"י, ותשו' בני סי' ו' מדיני גמלית, העתיקו
דשמא. (וע"י מה שפירשו בזה בבוב"ק סי' נ"א ד"ה ואח"כ, ובמרה"צ ס"ק
ק"א ד"ה עלה). אולם הרר"ך בית י"ד חור ג' העתיק "דהשתא", וכדוהובא ממנו
גם בשו"ת מהר"מ בן חביב סי' ט' ובכרית יעקב סי' י"ד, ובעל החת"ס בהגהותיו

אוצר

ס"ק רא אות א—ב

הפוסקים

וראשו מקום שיער ושפתו [דלוארו] [ולוארו] [וכנערו] ופיו
 ליתנוכו], ובקומתו [ובעניו] וברגליו אינו ניכר, ותמה על עמך
 איך ניכר בתוך ג' ע"י פרלוק פדחת וחוטם וכיון, דכולו ליתנוכו
 אלא שהתורה התירוהו שהעד בקי בסימני פרלוק פדחת וחוטם, אבל
 בע"ע [מעשים בכל יום] אפילו לאחר יציאתו מת ניכר, והר"ב הקדוש
 ר' שמעון [שמעון] כשהגיד עליו בעל החלום לאחר חלי שנה [הי']
 ניכר כאלו הוא חי, אבל בפרלוק פדחת וחוטם כיון שאין בו ט"ע
 [כמו בחיט שלם שכיון שאין ט"ע רק בפדחת ובחוטם או בפרלוק
 ובחוטם או בפדחת ובפרלוק, אין זה ט"ע], שמאמר ט"ע
 כיון שלא נשאר רק מעט, אבל בע"ע דראש כולו או
 ט"ע בגופו עם ראשו מעידין עליו, וכן בע"ע דרובו
 וראשו, דעד דקתני אף על פי שיש סימני בגופו, אבל בע"ע
 עדיף ומעידין עליו, שהרי אדם חי אם נחתך חוטמו מעידים עליו
 בע"ע אפילו יכחיש ויאמר לא [זה] הוא, והלשון מוכיח דקאמר
 אין מעידין אלא על פרלוק פנים כמו אין מעידין על השומא, שעל
 בפרלוק מעיד שדומה לפרלוק פלוגי ועל השומא מעיד [שומא] כך
 וכך היא, אבל אינו על האדם מדברת המשנה ה"ב לתנא לשנות אין
 מעידין אלא"כ ראה פרלוק פנים עם החוטם, ועוד אם נהרג ונחתך
 לאחר חוטמו לא יהיה לו עוד ט"ע [לא יעידו עליו], זאת לא תהי',
 הלכך יש ליישב, ליבא דמתני' כדמוכח דע"ל פרלוק פנים מעיד
 ולא על ט"ע שלו, שבע"ע שוב לאחר ועשרה ימים ועשרים יום
 [ויותר], והכי [איתרמי] [מתורן] ליבא דמתני', והב"ד [דף קכ"א]
 ע"ל דאנסבא לבתר ה' יומי אפומא [דשוצניתי] [דשוצניתי],
 לא היה בו ט"ע אלא [בסימן] פדחתו וחוטמו [ופרלוקו]
 [הי' ניכר] אע"ג דלא [הי'] ניכר [ד] לבתרי' דנה נפשיה
 אכלוהו כוור"ב א"ל תפת, ה"י מעיד עליו, אבל לא ה"י לו ט"ע
 אלא כמו מדמה מילתא [למילתא], ואע"פ ששוצניתי ה"י וט"ע לא
 ה"י [לו] [לא] חסודי בך, וכן כתב בה"ג אחר"כ רבן ג'י
 אשכ [עד] דיהבי עדים סימני פדחתו וחוטמו ושאר סימנים שלו
 כך כתב רב יהודה גאון ז"ל [וגרסין הדברים] אבל בע"ע גמור
 שישנו רובו שלם וראשו מעידין עליו אפילו לזמן מרובה, אבל
 [בכנערו] [בכנערו] ופיו ושפתותיו ופניו ולוארו ושעריו
 נשחת וגופו ושדרתו [או] נחתך ליכא ט"ע בפ"פ פדחת וחוטם אלא
 כמו [סיוע] סימני בעלמא שמעיד שדומה לפ"פ פדחת [וחוטם]
 של פלוגי כמו סימן מובהק לד"ה דאורייתא, אבל ט"ע ליכא, אבל
 חי ליכא ט"ע לית דין וליה דין דמעידין עליו אפי' אחר כמה שנים
 ופרלוק פנים [לחוד מהני מדאורייתא] כדמסיק פ' יש זכור לנחלה
 [עד בחוטם], ואע"ג דליכא שניוויא אחרונה מיהו תלמודא דשני
 הכי קושטא [קאמר], [וכי] [ותן] דעתך לומר שאם אין אדם רואה
 אלא פרלוק פנים עד החוטם וחוטם וכולי שאר ליתא, אין זה ט"ע
 אלא סימנא בעלמא [ומובהק] שאומר זאת [תחובה] [התחובה]
 של פרלוק פנים עד החוטם וחוטם נראית כהתחובה של פ"פ עד החוטם
 וחוטם של פלוגי, אבל בענין אחר אינו יכול לומר ולהעיד, אבל ט"ע היינו
 [דקאמר] ידענא ד' [והא"י] [דהא"י] דקמן פלוגי הוא אע"פ
 דלא ידע בסימני, ועל דא אלא סמין, וכל המחמיר בדבר אינו אלא
 חוטא, ואין כאן חשש איסור, ולא משום עיגונא פירשתי כן אלא
 משום אמתיה של תורה ע"כ.

ב. הוכחות ונימוקים לשיטת ר"ת. ע"י בהג"ה סקפ"ה דמקור
 ר"ת הוא מדאיתא במשנה אפילו היו סימנים בגופו

ובעצי ארזים סקל"ה כתב שגראה שטעמו של ר"ת הוא ט"ע מה
 דאיתא בחולין ל"ו ע"כ דבגבא דבישרא ובקיבורא דתכלתא
 שגאבדו מהני ט"ע, ומיירי בע"ע כל דהו כדאיתא בתוס' ע"ש,
 וחזין משם דלענין איסורא סמכין אטע"כ כל דהו, לא מציעא
 צבאר שנתעלם מן העין ד"ל דלא הוי אלא איסור דרבנן וכו', אלא
 אפי' בתכלת דיש לחוש לביטול מלוא לילית [דאורייתא] ששקולה
 ככל התורה וגם ללבוש כלאים שלא במקום מזה, והנה ברור
 שגופו של אדם אפי' בלא הכרת פנים ליכא מיהא ט"ע כל דהו,
 דמעשים בכל יום שצני אדם קוראים לחצריהם מרחוק מאחוריהם
 אע"פ שאין רואים לורת פניהם, והיינו ע"י ט"ע של הגוף, ולכן סומך
 ר"ת ע"ז. וכ"כ עוד הרבה אחרונים.

וכתב באר"י דבי עילאי ס' ט"ז דל"ה ע"ל דאע"פ דאין גרך
 העין לשבוע בגופו של אדם, כי אם בפניו, ודמי לכלים חדשים
 שלא שבעתן העין דאיתא ב"מ כ"ג ע"כ שר' שמעון בן אלעזר אומר
 דלא מהדרינן אפילו לת"ח, [וקשה לכאורה על ר"ת, וכדאיתא לקמן
 ס"ק ר"ת אות ז' בטעמי החולקים על ר"ת ע"ש], מ"מ י"ל דהתוס'
 דיבמות דכתבו [בשם ר"ת] דמעידין בע"ע דגוף צלי פנים אולי
 לשיטתיהו דכ' שם ב"מ דמדחויא מודה דרש"א משמע דרבנן סברי
 דאפי' בלא שבעתן העין חייב להכריז וכו', וממילא הלכה כרבנן, ולכן
 סברי התוס' דמהני ט"ע דגוף צלי פנים כיון דלפעמים אדם מסתכל
 צניין גוף חצירו ואצירו צלי הסתכלות על ראשו, ולא דמי לפרלוק
 פנים צלי חוטם ופדחת דלא מהני, דמכיון שאין אדם מביט [אף
 פעם] בפרלוק פנים צלי הצטע חוטם ופדחת, לכן הוי ממש
 כדברים שאין דרכם להיות צבא ט"ע דמודה צבא ח"ק דרש"א
 כד' שם התוס' ב"מ. ובזכרת ר"ה ס' פ"ז ד"ה וליישב הוסיף
 דאפילו אם נימא דהלכה כרש"א, מ"מ א"ש דעת ר"ת, דיש לומר
 דרש"א סובר שאם צא ת"ח ואמר שמכיר הכלי בע"ע שבעתו עינו,
 נאמן ולא חיישין לטעות, ובה דכ"ל שאין מחזירים לו היינו רק
 משום יאוש, דמכיון דמסתמא אין צדור כזה ט"ע, ויכול המולא
 למכרו, זה גורם שהצטענים מתאששים, ולכן סובר ר"ת שפיר דמהני
 ט"ע דגוף בעדות אשה — אף אם נימא דגוף צלי פנים דמי לכלים
 חדשים — דמכיון שאומר שמכירו, לטעות וצדדמי לא חיישין.
 וכע"ז כתב צבי ק"צ ד"ה ואוסף. גם במרחשת ח"ב ס' ו' אות
 ט"ז כתב דר"ת ס"ל דמה שאינו חייב להכריז בכלים שלא שבעתן
 העין היינו רק משום יאוש כ"ל, וכמ"ש בשו"ת קהלת יעקב סימן ו'
 ובתוס' רעק"ה ב"מ פ"ב מ"א [לא לענין דעת ר"ת], ולכן ס"ל
 דאע"פ שלא שבעה עינו בגוף, דהרי גופו של אדם מכוסה תמיד
 בצגדיו [ומה דמהני לר"ת ט"ע דגוף היינו כשרואהו עתה ערום,
 כדלחלק ס"ק ר"ז אות ח' ע"ש], מ"מ מהני הט"ע.

ובשדה יצחק ח"א סימן כ"ו כתב שגראה שמקור ר"ת הוא ממה
 דאיתא בירוש' בסוגין על הפסוק ויכו צבא וכו' מכה
 גדולה

ד' ברלין : רובו וראשו שלם. וע"י במהרה"ש דף ג"ג טור ב' שבי' דאפשר
 שיש להגיה : ראשו "וגופו" שלם. (ס) בטה"י במקום ופניו : ושפמו.
 ע' בטה"י ליתא תיבת : ושער. (פ) רא"מ : ימים. (צ) כ"ה ברא"מ.
 ובחת"ס ס' ג"א העתיק : דמעידין אפי' אחר כמה שנים בפדחת בלא שער
 כדמסיק וכו' ע"ש. (ק) טה"י ד' ברלין.

(ו) נראה שצ"ל : כיון. (ז) בטה"י : לפרש. (ח) בטה"י ד' ברלין : דעל סימן
 הפרצוף פנים. (ט) כן הוסיף בחת"ס ס' ג"א. (י) רא"מ. (כ) בטה"י איתא אכלוהו
 כחרי וסימני, וע"י בגנת ירדים כלל ג' ס' י"ח מה שפ"י בזה. ובחת"ס ס' ג"א
 איתא : דאכלי כחרי לסימני. (ל) בערוך : לנר הגיה : חששו. (מ) בה"ג
 [דאראש תרל"ה דף ס'] איתא : לגבי אשה אחמירו ב' רבנן עד וכו'. (ס) בטה"י

אוצר

ס"ק דא אות ב

הפוסקים

גדולה מאד, אמר ר' אבא בר כהנא שהעביר הכרת פניהם של ישראל וכו' זה החוטא, ר' אמי אמר שהושיב עליהם משמרות ג' ימים עד שתקלקל נורתם וכו' ואני כן אין מעידין אלא על פ"פ עם החוטא, והנה תמוה דברי הא דאין מעידין אלא על פ"פ עם החוטא לא שייך אלא על דברי ר' אבא שאמר שהעביר הכרת פניהם, אבל על דברי ר' אמי שאמר שהושיב עליהם משמרות ג', לא היה לר' אבא להביא אלא המשנה דאין מעידין אחר ג', מש"ה סובר ר"ת דר' אבא ור' אמי לא פליגי, ותרתי עבד לכו כדי שתאמנה נשותיהם עגומות, שהעביר הכרת פניהם וגם הושיב עליהם משמרות ג', ולפי"ז סובר ר"ת דמכא שהושיב משמרות ג' ולא סגי ליה בהעברת הכרת הפנים, מוכח שבתוך ג' מעידין צ"ע שצנף אפי' בשאין הכרת הפנים, (ומכא שהעביר הכרת הפנים ולא סגי ליה במשמרות ג', הוכיח ר"ת שכששלים צניו וצנפו מעידין אפילו אחר ג', וכדאיתא צ"ע כ"ה ע"ש). וכ"כ בס"י מ"ט.

ובשב שמתקתא ש"ז פט"ו כתב רא"י לר"ת מזכרות מ"ו ע"ב, דמדמי התם דין הכרה דעדות אשה לדין יכיר דנחלה ע"ש, ואם נימא דצ"ע דגוף לא הוי הכרה, נמלא דינא מסורס [דרך מרגלותיו] אינו צבור לנחלה צ"ע רובו, ולא מצינו כן בשום מקום, ומדפריך צנף כ"ע ע"א הא רובו ככולו משמע בפשיטות דרובו מהני לכל דבר וכו', [וע"י להלן בהערה ב' לדי"ה מ"הו, שיש שהוכיחו כן מהספרי והתוספתא], א"כ מוכח כר"ת דצנף לצד חשיב הכרה, ואע"ג דמדברי ר"ת נראה דצ"ע כל הגוף שלם, כבר כתב צנף המג"ש בחש"י גאונים. תיראוי ס"י מ"ט דאפשר דלר"ת רובו ככולו, ולעני"ד יש מהני"ל ראיה ברורה דברוב הגוף נמי מכירין צ"ע דאל"כ איך הוי צבור לנחלה צ"ע רובו ומסורס, דאע"ג דרובו ככולו מ"מ אי לאו דבר הכירה הוא לא מהני כיון דצ"ע יכיר וכמו דלא מהני התם מה"ע לר"ל פדחת לנחלה אף דמהני לכל דבר. גם צחת"ס אה"ע ח"א ס"י מ"ה הוכיח דצמסורס הוי צבור לנחלה צ"ע רובו ע"ש, וכי דמזה יש ראיה ברורה לר"ת. [אולם ע"י להלן מה שהוצא מהחת"ס צמק"א].

וגם צאמרי נועם ח"א ס"י כ' כתב שמקור ר"ת הוא בג"ל, ומשום דהעיקר כלי"ק שם דמדמה ההכרה דעדות אשה ליכיר דנחלה כדנראה מפשטות הגמ' וכדמבואר באחרונים, ואע"פ דאיתא שם דרבנן החמירו בעדות אשה דפדחת לא מהני, ו"ל דנראה לר"ת שלענין ט"ע צנף כיון שלא מצינו צ"ע שהחמירו צ"ע מנין לנו לחדש כך אלא ודאי דט"ע דגוף עדיף מפדחת. [גם צמסרת משה (על הרמז"ס) בחש"י א' שצנף ה"ל גירושין אות ט"ז מוכיח בג"ל שט"ע דגוף הוי הכרה מדאורייתא ע"ש].

מיהו רבים דחו באופנים שונים את ראית הש"ש, וכדיבואר. ע"י בחש"י הרא"ס [מרגלותיו] ס"י ז' שהשיב לצנף הש"ש] דנראה שבאמת לא מהני צבור וליאת רובו, וצ"ע דוקא פרטוף אליבא דר"ל או פדחת אליבא דר"י, ואע"פ ששום פוסק לא ב' דרובו לא מהני צבור, הרי גם לא הזכירו דמהני, וסמכו על מה שכתבו דצ"ע פדחת ולא הזכירו רובו וכו', ועוד דיותר נכון לומר דליכא הכרה צנף, שלא נמלא בשום מקום להיפך מזה, ממה שנאמר דאיתא הכרה צנף, דמלשון גופו שלם [צ"ע עדות אשה] שצחוס' וכל הפוסקים משמע דצ"ע גם הראש [ולא סגי צנף הגוף] כדי' הכ"י בחש"י [כמוצא להלן ס"ק ר"ה אות א' ע"ש], ויותר נראה עיקר דצנף דהוי ככולו הוי כפניו מכוסים וכו' [נראה שכוונתו דאפילו אם נימא דמהני רובו צבור, מ"מ לא מוכח דהיינו משום הכרה, ד"ל דהוי כלאו פניו כשהם מכוסים דמהני, וכדאיתא

ובשווא ומשיב מהדורא ו' ח"א ס"י ט"ו כתב שמשלשון הש"ס שמתחא בג"ל נראה שסובר דקו"ל כלישנא קמא דצבורות דצ"ע אשה החמירו רבנן, וסובר דהיינו דוקא לענין פדחת לחוד אבל בשאר הגוף מהרואי שחוביל הכ"ע, אכן זה אינו דהא קו"ל כל"ז דיכיר לחוד והכרת פנים לחוד [ע"י צ"ע לעיל ס"ק קפ"ד אות ד], וא"כ ו"ל דה"ה שט"ע שצנף לא מהני [מדאורייתא] דלל הוי הכרת פנים. גם צקה"י בג"ל משיג דאפי' אם נימא דצנף חשיב יכיר אשה או משום דצ"ע לא מהני דצ"ע חשיב יכיר ואפי"ה לא מהני בעדות אשה או משום דיכיר לחוד והכרת פנים לחוד או משום חומרא דא"א, א"כ אפשר דה"ה והטעם דרובו לא מהני בעדות אשה. וכ"כ באורי וישע"י ס"י ל"ו.

גם במחנה חיים ח"ב ס"י י"ד וצ"ח הקר הלכה אות ע' השיגו על ראית הש"ש ע"ש.

ועיין

(ב) ובבית יצחק ח"א ס"י ס"ס אות י"ג כתב שמהספרי והתוספתא הנ"ל מבואר באמת דברי הש"ס דביציאת רובו הוי צבור לנחלה ע"ש. גם באהיזור חא"ע ס"י י"ג אות ו' כ"כ מהספרי.

(*) כנראה מזה דס"ל דמה דמהני לר"ת ט"ע דגופו היינו כשרואהו עתה כשהוא ערום. וע"י לקמן ס"ק ר"ז אות ח' שהפוסקים גחלקו בזה.

(א) דברי הרא"ם מוסבים לדחות משי"ש הש"ס ע"פ הגמ' דצבורות דאע"פ שחסר מהגוף וליכא אלא רוב הגוף מ"מ מהני לר"ת. אולם כמובן שלפי דברי הרא"ם האלו נדחה ממילא גם מה שהוכיח הש"ס משם בעיקר דעת ר"ת שבהגוף שלם מהני אפי' כשאין פ"פ פדחת וחוטא.

אוצר

סיק רא אות ב-ג

הפוסקים

ש"ס, "סימנים" צשאר גופו וכליו נמי לא מהני, ולא הזכיר הכנה אע"פ ש"ס, "כ"ט" צגופו, משום דלא יכיר כל גופו שלם, [דלא נקרא ט"ע אלא כשכל גופו שלם ויש להם הכרה בכל הגוף, דכשמכירים רק חלק מהגוף — או כשמכירים רק הפדחת והפרטוף והחוטם — אין זה נקרא ט"ע אלא סימן *] ומזה לא מיירי מחני. וכ"כ צערוך לגר ציצמות ק"כ ע"ה צשכ"י מצוחר שר"ת הרגיש צעלמו כל מה שהקשו הראשונים עליו ויישנן ע"ש. וכבר כי כן בדעת ר"ת [מצלי להביא מכה"י לר"ת] הרד"ך צבית י"ד חדר ג' ע"ש.

ובסי' ג"ר כתב החת"ס, צשכ"י לר"ת מצוחר דכמשה מיירי צשני חופנים, חופן אחד צחד צחדם שהכירו צחיו אלא שעכשו לא נמצא ממנו אלא פרטיו פדחתו וחוטמו [וכנ"ל], וגם צאופן אחר מיירי, כשמלא מה צחמנס גופו שלם [וכמו שהוכחו החולקים על ר"ת מלישנא דמתני], אלא שלא הכיר את המת הזה מעולם, ולקח לו סי' צפדחתו לורתו [כי דכוונתו: פרטוף פניו] וחוטמו, כך וכך ארכס ורחצס וחוארס, וצא לפינו וצמר צמלא אדם כך וכך, וצאו מדמינן מילתא שזכר לורתו של פלוני צחנו מכירים אותו, אע"ג דצרוך גוף וחיוור וסומק צגוף וכלים לא הוי סי', מ"מ צג, אצרים אלו הוכיח אפי' סי' מוצק ציוחר, משום דצארכס ורחצס של ג' אלו נשתנו לורות צני אדם זה מזה***) וכו', ומיוצב צזה מה שהקשו הראשונים

פענת רוא שם הביאו בשם רבינו בכור שור דמתני' לא מיירי בט"ע [דבריהם יובאו בסמוך], ורבינו יוסף בכור שור ה"י תלמיד ר"ת דמבואר בתוס' ושו"ת רש"י, וא"כ נראה שהם דברי ר"ת רבו. גם בישרש יעקב ליבמות ק"כ ע"א, ובמנחת אלעזר ח"ב סי' כ"ה בתשו' זקנו מוהר"ש, כתבו בדעת ר"ת כהש"ש עפ"מ דאיתא בסה"י ובא"י ובדעת זקנים. וגם במאמר מרדכי סי' ע"ב ופ"ה כ"כ בדעת ר"ת, ע"ש.

וז"ל דעת זקנים הנ"ל: ומדרו את הצרים, אמר הרב בכור שור דכל זה צוה הקב"ה לעשות כדי שיצא קול לגרצח ומתוך כך יבואו עדים ויעידו שהוא מת ולא תשב אשתו צגונה, ומאי דאמרו רבותינו אין מעידין אלא על פ"ס עה"ח [נראה דכוונתו להקשות ממה דקתני בסיפא אין מעידין אלא עד ג"י]. כגון שבא ואמר מעיד אני על חוטמו ופרצופו שהוא כך וכך ואין העדים מכירים אותו, אלא מתוך דבריהם יבינו המכירים אותו שהוא זה, אבל אם באים עדים שאומרים מכירים אנו בודאי שזהו ובט"ע גמור כאלו ראיתיו חי ודאי תנשא אשתו בעדות זו אפי' לאחר כמה שבועות, ולפי [=ולפיכך] אפי' ממקום רחוק יכול לבוא ולהתבונן בו, וההיא דפצע בדגמי [צ"ל בדגלת] ואסקוהו אגישרא כו' ואנסבה רבא לדביתוהו [אסומא דשושבינן] אפי' לאחר ה' יומי, [כחנתו להקשות דלפי"ז איך דייקה הגמ' בדרך קביא ע"א מעובדא דדגלת שריכ"ב לקולא פליג ע"ש], עדות סתם ה"י ודמינן ולא אמר מוחזקני בו. והיינו דאע"פ שה"י שושבינו ומסתמא ה"י מכירו בחייו יפה, מ"מ כל שאינו אומר עתה שהוא בודאי זה בט"ע גמור אין מעידין אחר ג"י, כן סי' בבית אפרים הנ"ל ע"ש, ובישרש יעקב הנ"ל סי' דמיירי דהשושבין לא ראה את המת, אלא דאדם אחר ראהו, וע"י אמירתו של האחר העיד השושבין שזה פלוני ע"ש]. וכע"ז איתא בפענת רוא הנ"ל.

ויש שכ"כ גם בדעת ר"ת, בחבצלת חשרון סי' ג"ט אחרי שהביא מהש"ש והביא"פ, כי שגם ברי"ח פירש כך להדיא, דז"ל הר"ח בב"מ כ"ז ע"ב אין מעידין אלא על פ"ס עם החוטם, כלומר אם נותנין העדים סימני פרצופו ואמרו מי שפרצופו כך וכך ראיתוהו שמת משיאין את אשתו עכ"ל. וכ"כ בסי' מ"ב, [מיהו בסי' כ"ד (ד"ה וזה) פ"י בכונת הר"ת, דמתני' מיירי שאומר שמכיר שזה הפרצוף פנים דומה לפרצוף פניו של פלוני ועושה זה לסימן שזה פלוני, ולא סי' שם בכחנתו כמ"ש כאן]. וכ"כ בבני ציון סי' קכ"ט, והוסף דנראה דאילו ראה הרח"ש [שהוזכר בדברי הש"ש דלעיל] את דברי הר"ת האלו לא ה"י מפסק מלפרש כן.

ובסי' דמשק אליעזר סי' ע' אות י' ביאר שכ"ד הרא"ש בתשו' שהובאה בטור אהע"ז סוס"י קי"ח ע"ש.

ועיין עוד ראיות לר"ת צמשנות יעקב סי' ט' וצמשנת אליעזר סי' ז' וז"ל אות ה'. אולם צנתיצות השלום צדרך צשובה צסי' ז' צסי' ז' וצדעה יצחק ח"ה סי' מ"ע דחו הראיות ההן ע"ש.

ג. ישובי הקושיות שעל שיטת ר"ת. [ודיון אם לר"ת יש קולא גם בעדות שעל הפנים, דסגי בתואורם אע"פ שלא הכירו מעולם]. ע"י להבין סי' ר"ח אות א' שהראשונים הקשו על שיטת ר"ת, דכרי מדקתני סתמא אין מעידין אלא על פרטוף פנים עם החוטם, משמע דמיירי אפילו כשהגוף שלם, ולא עוד אלא דמכיון דקתני אע"פ ש"ס סימנים צגופו, משמע דאע"פ צגופו שלם ויש בו סימנים אין מעידין עליו אלא על פ"ס עכ"ה.

וכתב צחת"ס ח"ה סי' י"ה צשכ"י לר"ת צחנתו זכינו לאורו חזקן שר"ת הרגיש צעלמו את הקושיות האלו וחילצן יפה, דמצוחר ש"ס [דכוועתק לשונו לעיל אות א' ע"ש] דמדקתני אין מעידין אלא על פ"ס עכ"ה ולא קתני אין מעידין על האדם אלא"כ ראו פ"ס עכ"ה, מוכח מזה דמתני' לא מיירי כשמעידים על אדם שלם, אלא מיירי כשמעידים רק על הפנים, [וכגוף אינו שלם], וע"ז קתני שאין מעידין אלא על פ"ס עכ"ה, דצפ"ס עכ"ה נחשב כסימן מוצק וצפ"ס צלי חוטם אינו נחשב כסימן מוצק, ולכן קתני אע"פ

(*) מדברי החת"ס שם לעיל.

(**) נמצא לפי"ז דר"ת נוקט בשיטה מיוחדת גם לענין ההכרה ופרצוף פנים פדחת וחוטם, וסובר דלא בעינן דיכירוהו בהם בט"ע שזהו פלוני, אלא סגי כשמתאר את סימניהם לפני המכירים אותו בחייו. ומצאנו עוד פוסקים שכתבו כך אליבא דר"ת, (אלא שלא פירשו דע"ז יתישבו הקושיות שעל שיטתו):

בשב שמעתתא ש"ן סי' ג' ופי"ד הביא לתשו' ר"ת הנ"ל ממה שהוזכר מקצתה בתשו' מיימוני להל' אישות סי' ט' [וכנראה שהש"ש לא ראה את סה"י צצמא] דהמשנה מיירי באדם שאינו ידוע אלא ע"י סימני פרצופו ופדחתו וחוטמו ע"ש, וכ' דנראה משם שר"ת מפרש דהמשנה מיירי שראו אדם מת ואמרו סימני פרצופו ופדחתו וחוטמו, והיינו פרצוף צגול או ארוך, וכן בפדחתו וחוטמו, והשומעים דבריהם שהכירו את ראובן בחייו אמרו שזה ודאי ראובן שה"י לו פרצוף כזה [ופדחת וחוטם כאלן], והוסף דמ"ש הרח"ש [בדמ"ג ד"ה כלל] דליכא למימר כן בדעת ר"ת משום דהלא ארוך וגוף לאו סי' הוא, ע"ש, נראה ליישב דרך צשאר הגוף לאו סי' הוא, אבל בפניו הוי סי' מוכתק ממש כיון שאומר כל סימני הפנים יחד, וכן משמע ש"ה דעת ר"ת מ"ש עלה שם שכ"כ הבה"ג (ולא ציין מקומו), ונראה שכחנתו למ"ש הבה"ג בדרך סי' וז"ל לגבי אשה אחמירו ב"י רבנן עד דאמרי סימני פדחתו וחוטמו ושאר סימניו שלו ע"כ, דמדכתב סימני פדחתו וחוטמו ושאר סימניו שלו, מוכח דמפרש כל המשנה דאין מעידין אלא על פ"ס עה"ה, דלא מיירי בט"ע, אלא בסימני [פרצופו] פדחתו וחוטמו, ומשום דהוי כסי' מוצק וכנ"ל, ומ"ש הבה"ג "ושאר סימניו שלו", אי ס"ל סי' דאורייתא היינו סי' [בינוני, ואי סי' לאו דאורייתא היינו סי' — כ"ה בש"ש ב"י ראשון למברג תקס"ד] מובהק ממש, [וכחנתו "או" שאר סימניו] וכו', ובזה יובן גם מ"ש התוס' ביבמות ק"כ ע"א ועוד דשמא דוקא "בסימניו" הוא דקאמר הכי אבל ע"י ט"ע ניכר היטב כו'. ועי"ע שם בפס"ז ד"ה והנה, וכ' מהרי"מ פאדואה בסי' י"ז שהש"ש כחן האמת בדעת ר"ת, דהרי כן מבואר בסה"י שזכינו לאורו בימינו ע"ש, וכ"כ בשאל ומשיב מהר"ק ח"א סי' רנ"ה, וביתר ביאר במהדורו ח"א סי' ט"ו, ובנדוע בשערים [קמא] סי' י"ד אות ט"ו, [מיהו בנוב"ש תנינא בחדושו ליבמות, סי' בכונת התוס' וסה"י באופן אחר, ולא הזכיר דיועיל לר"ת תיאור סימני הפנים כשלא הכירוהו בחייו ע"ש]. גם בגליא מסכת סי' ט' אות ג' ובשארית נתן בנימין סי' א' דף ט"ז כתבו כן בדעת סה"י ע"ש.

וכן בבית אפרים סי' י"ט דנ"ח טור ד' ביאר בתשו' מיימוני כנ"ל, והביא מהש"ש, והוסף שגם בדעת זקנים מבעלי התוס' סוף פר' שופטים ובסי'

אוצר

סיק רא אות ג—ד

הפוסקים

הלל לר"ת סגי בגופו שלם בלי פנים וכו' [עיי' בס"ק ר"ח אות א'] מה שבי' בזה], ולהכיל לק"מ דמ"מ אין הכרח בגוף מלוי כ"כ. וכן תירלו במשכנות יעקב סימן ט' ובחזללל השרון סי' מ"ב.

ובבית"ס ח"א סי' נ"ו תירץ ה"ל דאבא ב"מ ה"ל, דה"ל לר"ת יש הכרח בטי"ע דגוף ביוני ע"י עיון ועדות [ר"ל כוונה לעדות], משא"כ ע"י העצרה בעלמא שעובר לפניו כדעתם. וכן תירץ במשיבת נפש [השני] סי' ס"א דודאי אין הכרח להכיר שזכו בגופו כמו שניכר בפניו לפוס רביעא. וכעין זה כתב במשיבת נפש [הראשון] סי' ל' דף ל"ז ע"ש.

ובשוואל ומשיב מהד"ו ח"א סי' ע"ו כתב דנ' פשוט דשאלני התם שיש הפנים אלא ששינה לורחם לכן לא הכירוהו, כי מה מועיל לורח גופו אם פרלף פניו שונה אדרבה חשבוהו לאחר, משא"כ מה בלי פ"פ ניכר שפיר בגופו. וכע"ז כתב בספר יחושע סי' פ"א ד"ה ומעתה דשאלני התם דשינה לורח פניו שיהיה דומה לשל חבירו לכן חו לא נחמו עיניהם לטי"ע בגופו.

ובהאלף לך שלמה סי' ק"ב תירץ דהכל מלוי כמה דברים היוצאים מן הכלל, וא"כ הי"נ נהי דבסתמא אמרינן דכשהגוף שלם הוי ע"פ, מ"מ ע"ד המיעוט יתכן שלא הכירוהו, ומ"מ לא חיישינן לזה בסתמא, ומה גם דו"ל דנהי דבעודא ה"ל לא הכירוהו אע"פ שהגוף היה שלם, מ"מ גם לאיש אחר לא נדמה להם, וא"כ כשאומר העד שדומה לו שזה הוא, זה לא ייעשה כשהגוף שלם, דעכ"פ לא ידמה לו שזה הוא, ומה שהביא הש"ס כלל עודא ז' ו"ל דנפקא מינה לדינא וכו' [עיי' ס"ק ר"ו אות ב'].

ובמדרגת ח"ב סי' ו' אות ע"ז תירץ ע"פ מה שכתב לר"ת לא מהני הכרח הגוף רק כשהוא עתה ערום [וכמוצא בס"ק ר"ז אות ח' ע"ש], ולכן התם לא הכירוהו משום שראוהו מלבוש.

ד. הסוברים בר"ת. כי הרח"ש דל"ז עור צ' צה"ל שהרח"ש והעור ורצונו ירוחם נכ"ג ח"ג מכיון שהצילו צסתם את דברי ר"ת שגופו שלם מעידין אע"פ שאין פדחה וכו' ולא חלקו עליו, נראה מזה דבדברי כמוהו. [וכ"כ עוד פוסקים בדעת הראשונים ה"ל ודעת התוס'. גם הא"ז ה"ל בזה] ה"ל צלות א' שהעתיק חשו' ר"ת לא חלק עליו. וגם בשלטי הגבורים הביא דברי ר"ת גרידא]. עוד כתב הרח"ש שמהרי"ק בשורש קב"ה כתב שמהרי"ר עזריאל הכריע בר"ת וכן כי רצונו מאיר. ובמהר"ם מיינן [מאונן יטן] סי' כ"א מנה צין הסוברים בר"ת את החשבון ח"ב סימן נ"ג. ועיי' בסה"י לר"ת שבי' שגם

בסה"י הביא מהבה"ג רק מ"ש דלגבי אשה החמירו רבנן עד דאמרי סימני פדחתו וכו', ולא הביא כלל מ"ש בה"ג מקודם לענין משאל"ס, וגראה מזה דר"ת מפרש דמ"ש בה"ג דלגבי אשה החמירו רבנן וכו' הוא ענין בס"ע. יכה"ש. ועיי' מ"ש בכוחות התוס', ומובא בפנים.

גם בגוש ח"י סי' ד' השיג על הש"ש, שקשה מאד לומר דבר חדש כזה שבציור אברי הפנים אפשר להעיד על איש שלא הכירוהו בחייו, והנסיון מעיד להיפך, שאם יתואר איש בכל סימני תמונות כל אברי הפנים לא יודע עי"ז בבירור כי זה הוא ולא אחר, כאשר נראה בעליל שנקל להחליף מכתבי תעודה בציורי סימני תמונות אברי הפנים מאיש לאיש וכו'. ועיי' מ"ש בכוחות התוס', ומובא בפנים.

[נראה שהר"א מרגליות והנפש ח"י לא ראו את דברי הדעת זקנים ופענח רוא הנ"ל, דמבואר שם להדיא דמהני תיאור סימני הפנים אע"פ שלא הכירוהו בחייו. גם מה שהקשה הרא"ם מעובדא דגלגל, כבר הקשה כן בדעת זקנים שם ויישש ע"ש].

ועיי' בענין זה בסע' י"ט ס"ק קנ"ג.

הראשונים על ר"ת, [משום דלפי"ז מיירי בלחמת המשנה גם לר"ת אפי' כשהגוף שלם, והא דאין מעידין אלא על פ"פ עם החוטם לא מיירי אלא לענין מה שלא הכירו בחייו, אבל כשמכירו בטי"ע שזכו פלוני שהכירו בחייו, י"ל שפיר דמהני אע"פ שאין פ"פ עה"ת]. ועיי' מ"ש בציור המשנה אליבא דר"ת צסי' נ"ג ונ"ד.

ובתשו' הרא"ם [מרגליות] סי' ז' [אף שדחה פ"י זה בדברי ר"ת, וכמוצא בהערה דלעיל, מ"מ] כתב נמי דיש לפרש אליבא דר"ת, דמתני' מיירי אפילו כשהגוף שלם, דמ"ש החוטם ועוד דשמא דוקא, בסימני' הוא דקאמר הכי אבל עיי' ט"ע ניכר היטב וכו', נראה דכוונתם לומר דאף אם נימא דמדקתני דאין מעידין אע"פ שיש סימנים, בגופו, משמע דגופו שלם, מ"מ י"ל דמיירי דאין לו ט"ע בגופו, והיינו שלא היה רגיל וניכר לו היטב [בחייו], אלא שראה אותו בחיים כמה פעמים ומכירו בפניו, אבל בשלימות הגוף [בלי הפנים] אין לו ט"ע וכו' ע"ש. וכע"ז פירשו בכוונת החוטם, הרח"ש בדל"ה עור ד', ע"י ארזים ס"ק נ"ה, מרה"ל ס"ק ק"ה, מהר"ם מיינן [מאונן יטן] סימן כ"א, בית דוד [להרד"ע] סימן כ"ג דף נ"ב, ע"ש. ועיי' בציור החוטם במהרי"ל ח"א דף ס"ט עור ג', ובצו"ק סי' נ"א.

ובנפש חיה סימן ד' [שהוצא ג"כ בהערה הנ"ל] כתב בכוונת החוטם ה"ל, דמתני' מיירי שהגוף שלם, אלא שלא העידו על כללות תמונתו שזכו פלוני, רק שהעידו שמכירים אברים שונים שהמה של פלוני, וזה לא נקרא אלא סימן כדאיתא בסה"י לר"ת, ע"ש. וכע"ז פירשו בכוונת החוטם, דקו"ט למהר"ל כאן, אבני גזית בדברי מאיר ס"ק מ"ו, ערך שי ומלאת אבן כאן, ע"ש. ועיי' בחדושי הכ"י'ם ליצמות ק"כ ע"א, חקרי לב סי' י"ב, אמרי אש סי' ט"ו, מהר"ם שיק סי' ל"ח, מה שפירשו בכוונת החוטם.

ויש שהעידו על שיטת ר"ת ממנה דאיתא ליצמות ק"כ ע"א שאלא צר מרחא הדבוק חתיכת בגד למלחו ועיי' לא הכירוהו, וכע"ז איתא בירושלמי פט"ז דיצמות הי"ג שהרואה שלא יכירוהו ידבוק אספגניות לנחיריו ע"ש, אלמא דמכיון שנשתתחה מראית החוטם או הפדחת אין להכירו אע"פ שהגוף שלם, כן העיר הפני משה סקפ"ח, ותירץ דל"ק מידו, דר"ת מודה דעיקר הכרח הוא ע"י הפנים כדלוק שם בגמ' מהכרח פניהם עתה צם, אלא דס"ל שיוכל להיות [לפעמים] שיכירו הגוף אף שנחסר החוטם, אבל בלחמת אין הדבר שכיח, ולפי"ז אחי שפיר גם קושית הע"י ארזים סקל"ז [והשירי קרבן שם שנשאר צ"ע] מהא דאיתא בירוש' שם גבי הרוגי אבי' שהעביר הכרח פניהם כדי לענן נשותיהם, והקשה מה הועיל בזה

אולם עיי' בתשו' הרא"ם [מרגליות] סי' ז' שהשיב לבצל הש"ש דמ"ש אליבא דר"ת דמה דקתני אין מעידין אלא על פ"פ עה"ת מיירי בסימנים ולא בט"ע, אין לשון המשנה סיבא זאת, וא"כ אמאי לא קתני בזה סימנים בהדיא כדקתני בסיפא אע"פ שיש "סימנים" בגופו, וגם מה שבי' דאע"פ דארוך וגוף בגוף לא הוי אפי' סי' בינוני, מ"מ בפנים הוי סי' מובהק, החוש מכחיש זאת וכו', ועוד דא"כ מאי ראי' מית' הגמ' בך קב"א ע"א מעובדא דגלגל דריב"ב לקולא סליג, הלא בעובדא דגלגל הוכר בט"ע מדקאמר דאנסובה אפומא דשושביני, והיינו מכירו כמ"ש רש"י בעין יעקב כמ"ק [כ"ח ע"א], ומשמע מזה דגם המשנה מיירי בט"ע ולא בסימנים וכו', וגם מה שהבין מע"כ דהבה"ג קאי על המשנה דאין מעידין אלא על פ"פ עה"ת, הנה כל הרואה לשון הבה"ג יראה דקאי על מ"ש שם בתחלה דכשנמל במשאל"ס נתתינן לנכסיו, וע"ז כי שם דמ"מ לגבי אשה אחמירו רבנן עד דאמרי סימני פדחתו וחוטמו ושאר סימניו שלו, וכונתו על סימנים עצמיים שכלל אדם דהיינו ט"ע, ור"ל דבמשאל"ס בענין ט"ע של הפנים והגוף, וזהו גם כונת ר"ת שכתשו' מיימוני, דמוכח מהבה"ג דכמו דבמשאל"ס מהני ט"ע של הפנים והגוף, ה"ה דט"ע זו מהני לענין אחר ג"י ביבשה וכו'. [יש להעיר, דהנה

ופרצוף פניו קיימים דוקא כשאין שם אלא הראש אבל אם כל גופו (עט) שלם אפילו

באר היטב

אפילו שחלף האבר סמוך לו אפי' נמנעת ראשו חתוכה סמוכה לו לא מקרי גופו שלם. תשובת צ"י סי' הג"ל. ומהרש"ם סי' הג"ל כתב לדידי נ"ע. וכנה"ג דף ק"ז ע"ה הסכים עם הרמ"ם ע"ש:

(עט) שלם. היינו שאינו חסר אבר או קצת אבר אבל אם נפגע בחלק מהאבר אפי' חסר קצת צדד מעידין עליו. תשובת צ"י סי' מדיני גוי וסל"ת. והרמ"ם נקט"ד ונמנע נזה. נמנע חסר אבר

אוצר ס"ק רא אות ד — ס"ק רג אות א הפוסקים

שאף כשנחתהו הפנים לגמרי מעידים, דע"ע דגוף נמי מילתא היא, וכ"ש שהכרת פנים מועילה אף כשנחתהו מפ"פ וחוטם, וגם הסכרת אשתו כך דבאל עיניו ורואה שמכירים אותו יפה צ"ל גמגום, וכן יש להוכיח מהמרדכי שבי' בסיפא דמתני' שאין מעידין לאחר ג"י דמיירי בשלל נשתיר מהפנים אלא אלו השנויים במשנה אבל אם גם השפתיים והסנטר קיימים מעידין, ולפי"ז גם צרישא יש לדיוק כך, דהא שאין מעידין אלא כשנחתהו הפ"פ וחוטם, היינו דוקא כשנחתהו כל שאר לורת הפנים, אבל אם השפתיים והסנטר קיימים מעידין אף כשנחתהו מפ"פ או חוטם, אולם הוא מסיק שצ"כ זה אינו, דהנא צרכורות מ"י ע"כ פריך ממתני' דאין מעידין אלא על פ"פ עכ"ל על ר' יוחנן שסובר דפדחת פוער אף נחתה, ומאן פריך לימא דהא שאין מעידין אלא על פ"פ עכ"ל היינו דוקא כשנחתהו כל שאר הפנים עם הפדחת, אבל כשנחתהו הפדחת [עם שאר הפנים] לא צעין פ"פ וחוטם, דהא אכתי לא ידע החס מצרייתא שמציא שם להבין דאין מעידין עד שיהיו פדחת ופרצוף פנים עם החוטם, אלא ודאי שהגמ' סוברת שהנחת דמתני' כלל כלל כייל שלפנים כשמעיד בהכרת הנורה אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם צ"ן כשנחתהו שאר הפנים צ"ן בשלל נשתיר, מדלא קתני בהדיא שפדחת צ"ל פרצוף פנים מועילה ג"כ, ומכ"ש להפוסקים דסברי בסיפא דמתני' שאין מעידין לאחר ג"י אלא"כ צ"ע דלורתו וגופו, [וכדאיתא בסעיף כ"ח], א"כ גם בסיפא לא החיר ר"ת אלא צ"ע דגוף וכ"ש צרישא.

ובגובי"ת סי' נ"א צחשו צ"ו מהר"ם, צידון שאין שם פ"פ פדחת וחוטם, כתב דמה שבי' ע"ז האצ"ד דהעניינען צ"ס המרדכי וקרי"ע סי' רפ"ד [ל"ל שפ"ד, והוא מתשו' מהרי"ע סי' ל"ו] דהיכא שיש לו שפתיים וסנטר מעידין אפילו אחר ג"י, זוהי כשגגה היוולא מלפני השליש, והלילה לומר שיעלה על דעת פוסק להחיר [ואפי' בחוגי"] ע"י שפתיים וסנטר לחוד צ"ל [פ"פ] פדחת וחוטם, וכוונת המרדכי היא דאם מלמד פ"פ [פדחת] וחוטם יש גם שפתיים וסנטר דהיינו שהוא שלם ואין צו פלג מעידים אפילו אחר ג"י, וכן הן הדברים שצ"ק"ע.

ובד"ד החת"ם ח"א סי' נ"א שבי' (צד"ה ומדבריו) שצ"ס ר"ת נראה שאם נחתהו א' מג' אברי ההכרה, צעין אז שיהיה גופו שלם ולא סגי בראש אפילו אם כל הראש שלם ואפילו בחוגי", שהרי לענין קולא שמעידין אחר ג"י כ' סגי בראשו שלם בלא גופו, ואילו לענין קולא שמעידין כשנחתהו חוטמו וכדומה לא הזכיר ראשו שלם אלא גופו שלם. וכן פ"י צדעת המרדכי.

רג. כל גופו שלם. א. כשחסר אבר או קצתו. עכ"ל סקט"ע מהצ"י דכנה"ג ל"ה גו"ש. [וכשחסר רק קצת צדד נשתיר צ"ל צ"י]. וכ"כ צו"ת מהר"ם ז"ל סי' כ"ג דמכיון שנחתהו רגל ממנו אינו קרוי גו"ש כדאיתא בח"מ ס"י ע"ג [ל"ל קט"ג, וכוונתו להקרי"ע דהח"מ שמציא להצ"י הג"ל]. וכ' במהר"ל ס"ק ק"א דף פ"ה דאפילו להרמ"ם [המונח להבין ס"ק ר"ה אות א'] שנחתהו דאפשר דגם בלא ראש חסר גו"ש, מ"מ פשיטא דצעין שהגוף יהיה שלם עם כל האברים, דכשחסר אבר, כגון יד, לא מקרי גו"ש. וכן משמע ציד ימין סי' ח' דף ס"א טור צ', שאחרי שהציא להצ"י

שגם רצונו שמואל [= הרשב"ם] הסכים עמו להחיר העגוגה דהנ"ל ע"פ דבריו ע"ש.

[והנה לפי"מ שהוצא להבין ס"ק ר"ה אות ה' ממהרי"ל הלוי שהוכיח מהצ"ס דחידוש דר"ת דהכא וחידושו שצ"ס עכ"ל דבגו"ש מעידין אפילו לאחר ג"י תלויים צ"י, ואם פסקין כר"ת צדדא יש לפסוק כן גם צדד"ק ע"ש, ואלא לפי"ז שהפוסקים כר"ת שצ"ס עכ"ל דעתם כך גם לענין דהכא. אולם ע"ש שהוצא מהעצוב"ג דס"ל דאע"פ שצ"ס עכ"ל מלרפין דעת ר"ת, מ"מ הכא לא מלרפין ע"ש. ועיי"ע בס"ק הג"ל אות ד' שהוצא מכמה אחרונים שדעתם נטתה שיש לפסוק כר"ת].

רב. כשאין שם אלא הראש. א. וכ"כ לשון הטור. וכ' הרמ"ם דל"ה ע"ג, דלשון זה לאו דוקא, דה"ל אפילו כשיש [גם] מקצת גופו [נמי לא מהני אלא כשיש פרצוף פנים פדחת וחוטם] דבהדיא תנן אע"פ שיש סי' בגופו, וסיפא דנישני דוקא שבי' אבל אם כל גופו שלם וכו', שכל שאין גופו שלם, "אין שם אלא הראש" קרי ל"י. וכ"כ במטה יוסף ח"ב סי' א' דע"א טור ד' צ"ס זקינו כר"ב. וכ"כ הרד"ך ב"ת י"ד ח"ג בלשון החוס' שכתבו דהמשנה מיירי דוקא, "כשאין שם אלא הפרצוף", דאף שיש [גם] מקצת הגוף "אין שם אלא הפרצוף" קרי ל"י שהוא העיקר כשאין שם הגוף שלם. [גם הר"ד צ"ן הריב"ל המוצא לעיל בס"ק קפ"ד אות י' כתב בדבריו החוס' דרישא דלישנא הוא לאו דוקא, אלא שהוא כתב כן באופן אחר, דפרצוף פנים פדחת וחוטם לבדם בלי קצת צ"ן הגוף לא מהני ע"ש].

וכתב באבן שמואל אות של"ב דמ"כ השו"ע, "שאין שם" אלא הראש, דהיינו שהגוף נחתך, הוא הדין גם כשהגוף מחובר לראש אלא שאינו ניכר לו צדד, צעין הני ג' אברים דוקא [ולא סגי צחרי מנייהו], כדאיתא בבה"י לר"ת. וכ"כ בחת"ם ח"א סימן נ"ג שצ"ס ר"י מוצא דמוקים להמשנה שהגוף לפניו אלא שאין הגוף ניכר לו צ"ע. וכ"כ כמה אחרונים דכוונת החוס' בל"ב היא לאוקמי המשנה בגוונא הג"ל, וכדאיתא לעיל ס"ק ר"ה אות ג' ע"ש.

ב. אם מעידין לר"ת כשכל הראש שלם (גם כשחסר מהפ"פ פדחת וחוטם) אע"פ שאין הגוף שלם. בשאלת דוד סי' י"א צחוך צ"חור דברי סה"י לר"ת כ' (צד"ה עתה נבאר) שר"ת סובר שאם הוא ניכר צ"ע דכל הגוף או שהראש כולו, ר"ל מקום שער וסנטרו ושפתיים, שם, אע"פ שחסר קצת מהפ"פ פדחת וחוטם מעידין בחוגי". [ומדבריו להבין שבי' שר"ת סובר שאפשר דאפילו לאחר ג"י מעידין בראש לבד בלא פדחת וחוטם ופרצוף ע"ש, משמע שצחוך ג"י פשיטא ל"י שמעידין אף כשחסרים כל הפדחת והחוטם והפרצוף, ולא רק קלחם].

ובמים קדושים צחשו צ"י שצ"ס הספר צדק קי"ז כ' ג"כ שיי"ל, בהשקפה ראשונה, שלסכרת ר"ת שמעידין צ"ע דגוף לבד, כ"ה שמעידין צ"ע דלורה לבד אף כשחסר אחד מאלה השנויים במשנה אם יש כל שאר לורת הפנים גם העינים והפה והסנטר, והא דנקט ר"ת שאם "כל גופו" קיים מעידין, לרצותא כתב כן לומר

אוצר

ס"ק רג"א אות א—ב

הפוסקים

להבי' והרמ"ש הג"ל כי שצ"ד שנמלא הגוף בלי הראש וצלי הזרועות
אין שום מקום לומר ע"ז דנקרא גוי"ש. וכ"כ בגלילא מסכת ס"י י'
בהרוג שנמלא בלא יד, שיש לחוש להמצואר במרה"ל דמחוסר אבר
יד או רגל לא הוה גוי"ש.

אולם בעל שו"ת הפני' צחש' שצאנוי צחראי ס"י מ"ט, בהרוג
בלא ראש רק שנשאר קצת גלגלת ומסגוף חסרה יד, כי דלר"ח
אפשר דסגי במה שהעידו על ע"ט שצנפו, דאף דצעי כל הגוף
שלם וכלן חסר קצת, אפשר דרובו ככולו, ובנ"ד שיש גם סימנים
נראה דלכו"ט מעידין ע"ט. [ועי' צקהלת יעקב [מלוסח] צס"ט
כ"ד צד"ה חמנס שבי צמח דליתא צס"ט כ"ח שמעידין לאחר ג"י
ע"י ע"ט דגופו ולורתו, דסגי כשיש רוב מהגוף ומהפנים לרובו
ככולו בכל החור. ועי' צחל תלפיות מש' תרע"ו סימן קל"ד אות צ'
מה שזן אס שייך בזה הכלל דרובו ככולו].

ובשבב שמעתתא המוצא לעיל ס"ק ר"א אות צ', אחרי שהוכיח
מגמי דבכורות כר"ת, הביא להפני' הג"ל, וכי דמהגמי הביא
יש [ממילא] ראייה ברורה דע"י רוב הגוף נמי מכירים אותו צע"ט
ע"ט. [מיכיו ע"ט שיש שדחו את הוכחתו כר"ת].

ויש שמדייקים בן מדברי סה"י לר"ת. צערוך לנר ציצמות ק"כ
ע"א כתב צתוך דצרוי, שצס"ה"י מוצא שצסחסר חועמו
ופדחתו ויש ע"ט צשאר חלקי ראשו*) עם גופו או רובו מעידין
עליו אפילו לאחג"י. וכ"כ צשאל ומשיצ מהדו"ג ח"ב ס"י קל"ג. גם
צחת"ס ח"א ס"י י"ז כתב צתוך פירושו לסה"י, שצשיש רוב גופו
עם ראשו אע"פ שנשחתו פניו ניכר הוא צע"ט דצנין גופו. וגם
צשו"ת קהלת יעקב סימן ז', וצאצני גזית צדצרי מאיר ס"ק מ"ו,
כ"כ צתוך דצריהס. וצא"ו"ז הקלר הנדפס צסוף מס' יצמות כ"כ
להדיא: פיר"ת וכו' אצל אס מכירו צע"ט גמור וכו' וראשו ורובו
שלם אפי' נחתך חועמו מעידין עליו אפי' אחר כמה ימים.

ובאבן שמואל סוס"ק של"צ [הראשון] וס"ק של"ד כתב דנראה
שיש פלוגתא בזה, דסה"י לר"ת סובר דסגי ברוב גופו, אצל
התוס' והרמ"ש והטור ורצינו ירוחם נעו צמקת מדצרי ר"ת והחמירו
וכתבו דצנין כל גופו שלם, דהיינו שלא נחסר אבר כמ"ש צחש'ו
הבי'. [כנראה דכוונתו, דאע"פ שהתוס' וכו' כתבו כך צסס ר"ת,
מ"מ ו"ל שגא הביאו את דצרוי אלא צמאי דגס הם סצרי כוותי'].
אולם צזרע אצריהס ס"י צ' דף ז' טור ג' וד' כתב דמכיון צצחש'ו ר"ת
איתא, "רובו" שלם, לפי"ז מוכרח דמש"כ התוס' צסס ר"ת — לענין
דכח' ולענין צצס"ט כ"ח — "גוף שלם", הוא לאו דוקא אלא ה"כ
רוב גופו או רוב צנין או רוב מנין דשייך צ' לומר שניכר היטב
צע"ט דגוף, גוף שלם קרינן ל"י.

ובשארית נתן סימן ו' ס"י י"א כתב [שדן דחסר אבר תלוי
צמהנוקת התוס' והטור אס מהני לר"ת ע"ט דגוף בלא
סימנים, שהוצאה צס"ק ר"ז, ע"ט], דלהטור דסגי צע"ט לאחד צלי
סימנים, ע"כ ו"ל שצחסר אבר לא מהני הע"ט דגוף, דא"כ תיקשי
לר"ת מהא דמוקי צגמי נצחתי צחד אוקימתא צארוך וגון, דמשמע
מזה שהגוף הוא לפנינו, [דנמה לא יועיל ע"ט דהגוף], אע"כ ו"ל
דמיירי דאין כל הגוף שלם, אצל להתוס' והרמ"ש דלר"ת צנין גם
ס"י צינוני, ו"ל שגס צחסר אבר מהני, ומצחי' דלא סמכה אע"ט
דגוף היינו משום דליכא שס סימן צינוני.

חסרון-אבר שאינו גורם שינוי בבנין הגוף, [וגי"מ להמחמירים
צחסרון אבר]. צחש'ו מוכ"ר דוד גרשון צצגנת ורדים ח"ב

כלל ג' ס"י ד', צנידון שנאכלו שיפולו הצנן עם הצרית, כי שנראה
שזה הוי גוי"ש כיון שצנין גופו שלם ואין חסרון זה גורם שיצטנה
שלא ויכירוהו, וגם דהוי כחסרון צשר שבי הצ"י [דלהלן אות צ']
דהוי גוי"ש, וגם הרש"ך [שכו"ד שס] כתב צפחת צארכובתו דגוי"ש
מיקרי, וככא פחת צשר הוי, והוי גוי"ש, (אלא שצנידונו כי להחיר
מעטס אחר אפי' את"ל שצחסרון הצרית מיקרי אין גוי"ש). וכע"ז
כי בעל הגו"ר, צס"י ה', ש"ל צדנ"ז אין להחמיר משום שאין גוי"ש,
דודאי אין חסרון שצגוף מעכב ומעצב ההכרה אלא חסרון מרובה
שניכר צו השינוי ממה שראשו צחייו, והנס חסרון שיפולו הצנן
והצרית אינס ניכרים ולא עושים שום רושם כלל אפילו צחייו, וגם
המת הלזח אס ה"י לצוש [עשה] צמלבושו לא הוה ניכר צו חסרון
כלל, וגדולה מזו כתבו הרש"ך והפני משה [דלהלן אות צ'] דצפחת
צארכובתו מיקרי גוי"ש, וא"כ ק"ו לנ"ד שנחסר צמקוס מולנע שאינו
עושה רושם ולא שינוי בהכרתו לפי שאין חסרונו נרגש, דודאי ליכא
למיחש כלל. [חמנס ידון הגו"ר הוא צנטצע שגס לורתו שלימה אלא
דאשחתי, שצס"ט כ"ח, מכל מקום מפשטות לשונס נראה שצאו להגדיר
מהות "גופו שלם" מלד עלמו, ולא רק לנידונס].

[ועי' נוצי"ת סימן י"א, צחש'ו צנו מוכר"ש, שצירף שס דעת ר"ת,
ולא העיר כלל לדות חסרון אצבע קטנה צציד שמאל שהוכר
צתוך השאלה].

כשהאבר רק נשמט ממקומו. צחמרי אס ס"י כ"א בהרוג שגופו
שלם אצל צ' ירכיו שמועות לגמרי, הביא שהרב השותף
כתב דאס כה"ג הוי עריפה לא הוי גוי"ש, והוא כתב שאין זה מוצן
כלל, דצשלמא אס לשון גוי"ש ה"י שנוי צמשנח וצצרייתא הוייתו מלד
דעל עריפה לא כוונו חכמים לקראו גוי"ש, אצל עכשיו שר"ת אומר
כן רק מסצרתו: ההצבה דמכה ע"ט שצגוף ניכר הוא, למח יכיה
הע"ט יותר ניכר אס הדין הוא שנשמטה ירכו צשר משום דהדרא
צריא, ממה שיהי' ניכר אס הדין הוא דהוי עריפה, ורק לריך לדון
אס שמיטת הירך לגמרי גורמת שינוי צתמונת הגוף ולורתו ותצניתו
או לא, וצחמת ה"י נראה כל שלא חסר ממנו מאומה אף שצ"י
מישוס נודע שנשמטה ירכו לגמרי לא ילא מכלל גוי"ש, וכ"ש המכירים
אותו צע"ט צהיות צבר ירכו שמוטה*), לולא שצדר"ג פשיטא ליה
דאס נשמטה לגמרי עריפה [לא הוי גוי"ש]**).

ב. ובצחסר רק בשר. עצה"ט סקע"ט מהצ"ט שצשנפלע צא' מאצרוי
אפי' חסר קצת צשר מעידין עליו, ושהרמ"ש מגמנס בזה [שבי'
צדף מ"ג טור צ' שגא ידע מנין לו להצ"י לחקק צין חסר קצת אבר נחסר
קצת צשר]. וכן הביא צכנס"ג הגה"ע אות רצ"ו, וצכפי אהרן ח"א
ס"י ג' צד"ה ואל — צנידון מת שהוכר צלורתו וגופו אלא שהוא צספק
ג"י והסר קצת מצשר גופו — כי דפשיטא דלא שצקינן פשיטותי'
דהצ"י מפני גמגוס צלי ראי' של הרמ"ש, והוסוף דו"ל שגס הרמ"ש לא
פליג כלל בזה, משום דמדצרוי שס משמע שלא מיירי לענין חסרון צצשר
הגוף, אלא לענין חסרון צצשר הצרלוף פנים, דזה לשונו שס: הוכא
צגופו שס ואינו נחצל צפנים וכו' מעידין אף לאח"ג, ופי' נחצל צפנים
היינו שחסר אבר או קצת אבר אצל אס נפלע צא' מאצרוי וצלי שס
חסרון לא וכו', וכן הוכיח הרב צ"י צחש'ו ס"י ו', וכי עוד שס
דכשנפלע צא' מאצרוי אפי' חסר קצת צשר נראה דמעידין כיון שאינו
חסר אבר, ולא מלאתי ראי' לדצרוי ולא ידעתי מנין לו דיש חילוק צין
חסר קצת אבר לחסר קצת צשר עכ"ל הרמ"ש, ומשמע מזה דחסרון אבר
או צשר דאיירו צ"י הצ"י והרמ"ש קאי אפי'פ, דעיקר ההכרה תלוי
צו, אצל לא אשאר הגוף, אע"י דגופו שלם נמי צנין, והגס שמהצ"י
לא

(*) כמבואר שס בגב"ע ש"ר א' נשמטה כמה ימים קודם שנהרג.

(**) מהתקונים שבסוף הספר.

(*) מה שמשמע מהסה"י הג"ל שאין הכרת הגוף מועילה אלא כשיש
גם הראש, ע"י בזה להלן ס"ק ר"ה אות א'.

אוצר

ס"ק רג אות ב—ו

הפוסקים

שצפנים תפוחים כו"ע מודים שאין שום טעם ע"ש, לא עדיף הכוף מיני דתתפח ליכא לטעם כלל, ומכיון דעיקר דעת ר"ת הוא מילתא חדתא טובא, צבגון דא נאמר דבו דלא להוסיף עלה. וע"ע להלן בס"ק ר"ד ובהערה שם.

ה. בשנחבל הגוף. צדצרי חיים [מלאנז] ח"א סי' ל"א צברגו שידיו ורגליו מכוסות ומכוסות והצני משיים רחוקים ממנו צ' אמות, כי דאף להש"ש [שצחות א'] דסגי לר"ת צרוב גופו שלם, מ"מ אם גופו נחבל ודאי דכו"ע מודים שאסורה, וע"י צמרדכי צ"י צתרא דיצמות ש"י דהרובי מלכות מדוכים צפנעים וחצורות מתקלקלים ואין יכולים להעיד עליהם להכירם לחגגי עכ"ל *), ואין לך חבול בגופו [גדול] מהכרוג שצ"ד שנקרעו ממנו צני המעיים, דכנראה שהשליכוו מרחוק ונחבל צפנעים, צודאי שצכ"ג גם ר"ת מודה שאין מעידין על טעם דגופו, והחוש יעיד ע"י [צ"ד] שברי לא הכירוהו שום אדם מאנשי עירו, ומה שאשחו הכירה צמ"ע את צשר הכוף שהוא גוף צעלה, ממ"י אינה נאמנת, דאם כוונתה שהכירה הכוף צמ"ע, זכו נגד החוש ונגד כל העולם שאין מכירין אותו, ואם כוונתה שלפי הנראה לה צמ"ע מצטר צעלה שזה הכוף הוא צודאי צעלה שזו היא צשר זה, צודאי שאינה נאמנת צמ"ע דצשרו גם לדעת ר"ת כמצואר למעיין צדצרי.

ו. בשנחרך הגוף. צס' כור הצחינה סי' י"ג, צנידון שנמלאו גופים שרופים וניכרים צגדלם שהמה האיש וצניו שבו שם, כי (צד"ה וצניין) צין הטעמים דלא שייך כאן היתר דר"ת, דר"ת כי רק דמהני כשהכוף שלם ונחבל רק צפניו, אצל מודה דלא מהני טעם צגוף חרוך, [משום דלא רק הטעם דפנים נמנעת, אלא] דגם הטעם דגוף נמנעת צאיש שרף.

ז. אם צריך שיעיד בפירוש שהגוף שלם או שגם בסתמא תלינן כך. צלדקה ומשפט סי' י"ג דף פ', צעד שהעיד (מפי גמס"ת) שראה נצלתו לפה על פני המים וחסר מעט מפניו, כי (צד"ה והשחה וצד"ה שצ) שלר"ת מהני צני"ד כיון שהכוף שלם, דהא כי הפ"מ צח"ב [= הפני משה צח"א] סי' ל"ו [לענין שצכעכ"ח] דהאומר ראיתי לשיח [פ"י נצלה] אחת לפה, דשלימה משמע כ"ז שלא אמר שהיא חסרה, וא"כ מכיון שצני"ד אמר סתם שראה נצלתו תלינן דגופו שלם. [ומלאנו עוד פוסקים שדנו לענין שצכע' כ"ח אם צסתמא תלינן שכי גופו שלם או לא, אצל נראה שאין להכריח מהם להכא, משום דו"ל דאפי' להסוצרים הסתם דסתמא מהני משום דמעמידים אותו צחקתו שכי שלם, היינו רק הסתם דליכא שום ריעותא, דגם נארתו שלימה, משא"כ צני"ד שיש ריעותא דהרי נחסר הפ"פ וכיו"צ, וידו דחיישינן שמה נחסר גם מהכוף, וחילוק זה מזכר צכא"ר סי' צ' דו"ג עור ד' ע"ש. וי"ל גם להיפך, דאפי' הסוצרים הסתם דסתמא לא מהני, מ"מ צני"ד וידו דמהני, דמכיון שהעד נחית לפרש מה שחסר ממנו, הפ"פ וכיו"צ, ולא פ"י גם שחסר מהכוף, מזה גופא מוכח שהכוף שלם, וכמ"ס סצרא כזו צצני"ד של שלמה סי' ג' דף ק"צ עור ד' צנידון שאמר שעיניו מנוקרות ע"ש].

ועיין בבית אפרים סי' י"ט דף נ"ט (ד"ה ולפי) צעד שאמר מלאחיו כרוג שוכב כי וצגדיו היו עליו כמו שידעתי שהי' מלוצש צאותם הצגדים צחיו, שכי שלר"ת מהני משום שמשמעות הלשון הוא היא שהכוף שלם, ומה שאמר שפרצוף פניו הי' שלם [אין להוכיח מזה דשאר הכוף לא הי' שלם, אלא] היינו לפי שראה לומר שמהחוטם נחתך, אצל צאמת הכוף שלם.

אפי

(*) ומה דמשמע מהצמרדכי דבתוך ג"י יכולים להעיד אצ"פ שנחבל, אולי י"ל דהתם מיירי שהפרצוף פנים פדחת וחוטם נשארו שלמים ע"ש,

לא משמע כן, מ"מ ממהר"ש משמע כן וכו'. [ויש להעיר שהכנה"ג, אעפ"י שצחות ר"ו הביא להצ"י ומהר"ש לענין חסרון מצטר הכוף וכנ"ל, מ"מ הביאם גם צחות שצ"ה, ומשמע שם מתוך הענין דמיירי לענין חסרון מצטר הפ"פ, ונראה שסובר שהצ"י ומהר"ש מיירו כן לענין גוף וכן לענין פ"פ].

ומצאנו כמה פוס' שהביאו להצ"י להלכה, מצלי להזכיר לגמגום הרח"ש. צנחלת צבות סי' י"ז כי דאף שצני"ד נחסר קצת מהצנן ונגד הלצ [ותחת אילני ידיו, מתחילת התשו], מ"מ הא כי הצ"י דכנ שאין צו חסרון אצז נקרא שלם, וכ"כ צמהר"יק שורש קכ"א דאע"פ שנפלע צגרונו ונגד החזה או צשאר מקוי נקרא שלם ע"ש. [יש להעיר שצמהר"יק שם כי שצנידונו הי' הכוף שלם צלא חסרון שום דצז אלא שנפלע כנ"ל]. גם צתשו מוהר"ד וויינגאטרעין שצהשיצ משה סי' ס"ד, צנחסר קצת צשר מירכו, כי ע"פ הצ"י דמכיון שאינו חסר אצז נחית לן צה. וצנמחת עני סי' ס"ה, צנצנצט שלמטה לצד האחור הי' נקרה קצת, כי ע"פ הצ"י דכ"ש הכא שאין חסרון כלל רק לקותא ושינוי מראה. [וע"י צאצני דאק [עייטלצבוים] סי' כ"צ, צנידון שצז הודים הי' נמס ונרקב, שציקר דעת ר"ת, ולא העיר כלל מחסרון העור].

גם צשו"ת מהרש"ך ח"א סי' קפ"ג דף קל"ח כתצ צנידון שהי' פחת צארכוצתו צודאי דגופו שלם מיקרי. וכן צפני משה ח"צ סי' פ"ד (דף קס"א עור ד') צנידון כזה שאלכו כוורי למקצת מארכוצה אחת, כי ע"פ הרש"ך דצבגון דא שלם מיקרי. וכ"כ צעצודת השם סי' ו' דפ"ג עור ג' צנידון שהרגל היתה אכולה מכורי, דהשיצ גו"ש וכמ"ס הרש"ך והפ"מ. [ול"ע על הפ"מ ועצורה"ש שלא הזכירו להצ"י]. גם צשו"ת נכה השלחן סי' י"ד דכ"ג כתצ צנידון שאלכו החיות מירכו ועגצותיו דאכתי גו"ש מיקרי וכמ"ס הצ"י הרש"ך והפ"מ.

ג. כשחסר אבר ונמצא האבר סמוך לו, עצה"ע סקע"ט מהצ"י דנמי לא מיקרי גו"ש. [וע"ש ססיים שמהר"ש [דל"ו ע"א וע"ג] מסתפק ושהכנה"ג [הגה"ט אות רל"ז] הסכים עם מהר"ש. והנה מלשון הכנה"ג והצה"ט משמע לכאורה דמהר"ש מסתפק צין צאצז וצין צראש, וספיקו הוא דאולי מכיון שנמלאו סמוכים לו מיקרי גו"ש (וכדכעין צאצז"ע סי' י"צ). אולם ע"ש צמהר"ש דמצואר להודא דמיירי דוקא לענין ראש, וספיקו הוא דילמא אע"פ שהראש חסר לגמרי מ"מ מעידין עליו כיון שהכוף נשאר שלם — וכדלקמן ס"ק ר"ה אות א' ע"ש — ולפי"ז יתכן דלענין אצז, כמו שמהר"ש מודה להצ"י שצחסר אצז לא מיקרי גו"ש, וכדלעיל אות א', הי"ז דמודה לו שאפי' כשנמלא האצז סמוך לו לא מהני. וצדור לפי"ז דגם מה שהכנה"ג מסכים למהר"ש קאי לענין ראש, וכדכתצזר].

וע"י בפנים מאירות ח"צ סי' ס"ה שכי דמכיון שצנידונו נחלק הכוף לשני חלקים השדרה צפ"ע ואחור צפ"ע אי"ז גו"ש. [ולא הזכיר להצ"י].

[וע"י להלן ס"ק ר"ה צהערה שצסוף אות א', דיון צכוונת הצ"י הנ"ל].

ד. אם מהני לר"ת טעם דגוף בשנחפח הגוף. ע"י צצית דוד [נרדע"י] סי' כ"ג דני"ד עור ד' שכי שקרוב צודאי שלא היתר ר"ת צזה, וכן מוכח לפימ"ס החוטם צשם ר"ת דהיכא שגופו שלם ניכר הוא, ע"י סימני הכוף, דהלל צלי ספק שכוונתם לטעם שצ"י סי' דארוך וגו' [כדעתו להלן ס"ק ר"ז אות א' ע"ש], ולפי"ז צדור דע"כ לא היתר ר"ת אלא צדלא חזינן שחפח הכוף דלא הוא ניכר צטעם צדקותו ועציו וכנ"ל, אצל כשחפח ונשתנו הסימנים האלה מתיכין יכ"י ניכר צטעם, וגם מסתבר כך דאע"י מי עדיף ההכרה שחידש ר"ת מהכרה דפרצוף פנים עם החוטם דתגינן צמתני, וא"כ מכיון

אפילו אין שם פרצוף ופדחת וחוטם

יכולין

אוצר

ס"ק דד — ס"ק רה אות א

הפוסקים

שמכצ"י נראה דלא מקרי גוי"ש אלא כשכל שאר הראש שלם ודבוק בגופו ע"ש.

וכתב בענין אחרים ס"ק ל"ז שיש להוכיח כהצ"י מירוש' יצמות פט"ז ה"ג דקאמר גבי הרוגי אציה שהעצור הכרת פניהם כדי לענן נשותיהם ע"ש, וקשה אליבא דר"ת הא אכתי אפשר להכירם בגוי"ש, ולהצ"י דכשהראש נפרד מהגוף לא מקרי גוי"ש א"ש ש"ל דקטועי ראש היו ולא הולך לפרש זאת משום דסתם הרוגי מלחמה כך הם. (ועי' בפני משה ס"ק פ"ח מה שפלפל לדחות ראייתו ולהצ"י משם גופו שלם שבתו' וכלל הפוסקים משמע דצט"ק גם הראש כדכ' בחשו' הצ"י. וכ"כ צורע אברהם ס"י ז' דף ע' כהצ"י. ובחש"י סק"ל ג' (ד"ה ולענין גוי"ש) כ' בחו"ל שלשון הע"ז סק"ל צוטה נוסח לדעת הצ"י.

וב"ד צט"ל הצ"ש בחשבו' שצחינוך צית יהודה ס"י קל"א, דמכיון שלא מפורש בהדיא [בדברי ר"ת] אם מהני לר"ת כשהסר הראש לגמרי, אמרינן דבזו דלא להוסיף, דהא דעת ר"ת דפרי' [נראה ש"ל דפריכא] אין להוסיף מה שאינו מפורש. גם צ"י חורי וזב, בחשו' עגונה שבדף פ"ג, כ' מכיון שצ"י חסר כל הראש (ורק חתיכה קטנה ממנו דבוקה בגוף) אין לסמוך על ט"ע דהגוף, דאע"פ שהרש"ש מפסק דזה על הצ"י האוסר וצחינוך צית יהודה מלמד להקל [כדכוננו להלן], מיהו מי יכניס ראשו בצפיפה נגד ודאי של הצ"י, וצפרע שהרוב חולקים על ר"ת, לכן הגם שלא נדחת דעתו מהלכה לגמרי, מיהו דבזו דלא להוסיף טלה.

גם באר"י דבי עילאי ס"י י"ב כתב שכחסר הראש אין מעידין לר"ת, דהלא הך שני דיונים שמקיל בהם ר"ת, בחסר פ"פ וחוטם שצט"ק, ובלאחר ג"י שצט"ק, דא ודא חד הוא, ועוד קיל טפי לאחר ג"י שהוא רק חששא מדרבנן, משא"כ בחסר פ"פ דמדאורייתא לא היו הכרה וכו', א"כ כיון דלענין אחר ג"י צט"ק דוקא ט"ע דגופו ולורתו כדאיתא בצט"ק, כ"ש שצט"ק פ"פ צט"ק גם ט"ע דלורה [דהיינו ט"ע דשאר חלקי הראש] ולא מהני ט"ע דגוף לצד, ואין לסמוך כלל על הפנים מאירות ותש"י גאו"צ [שצט"ק] שסמכו אט"ע דגוף בלי ראש, ואין לומר דדוקא לענין אחר ג"י צט"ק גם ט"ע דלורה משום דשם סגי צט"ע לצד ולא צט"ק סימנים, משא"כ לענין חסר הפ"פ סובר אולי הפנמ"א דצט"ק גם סימנים [דעיה זו מצוהרת להלן ס"ק ר"ז], ולכן סגי צט"ע דגוף בלי ראש, זה אינו, דסוף סוף הרי מלצד הסימנים צט"ק גם ט"ע, והלא לענין ט"ע מצוהר בצט"ק דצט"ק ט"ע דגופו ולורתו, וגם דט"ק מנ"ל להפנמ"א לחדש זאת ולחלוק על הצ"י שבי' דכשהראש חתוך לא מיקרי גוי"ש (*), ומש"כ דמכיון שלר"ת מעידים אע"פ שאין לחיים ומלא וחוטם א"כ הרי הראש אינו מעלה כיון דאין בו האברים הנ"ל, דבריו תמוהים ובי' הע"ע של שאר חלקי הפנים השפטים והסנטר ושאר חלקי הראש גרועה היא מע"ע שצט"ק הגוף וכו'.

אולם הרש"ש דל"ז כתב דאע"פ שהצ"י כ' בפשיטות דאפי' צנמלא הראש חתוך סמוך לו לא מקרי גוי"ש, מ"מ לדידי ל"ע דילמא אפי' כשאין הראש כלל מעידין. והו"ד בקיצור צב"ט סק"ע ט. ומש"כ הצב"ט מכה"ג הוא צב"ט א"ת רל"ז. גם בחשו' מוכרי"ל מפערי' שצחינוך צית יהודה סימן קכ"ח נראה שמסתפק דזה וליד

(*) עוד כתב שם דאף שההב"ט הביא דגם הרמ"ש כ' שדברי הב"י צ"ע, י"ל דהיינו רק כשנמצא הראש סמוך לו, אבל לא כשלא נמצא הראש כלל. ויש להעיר דבהרמ"ש עצמו, שה"ד בסמוך, מבואר שהיה דמירי גם כשאין הראש כלל.

רד. אפי' אין שם וכו'. וכשיש שם פרצוף וכו' שנתפחו (והוכר בהם), אם זה מגרע ההכרה דגוף. עי' חמדת שלמה ס"י מ"ב אות ח' ט' שבי' (לענין היתר דר"ת שצט"ק כ"ח), דא"ל דצ"י דהי' תפוח קלת [בפניו] מודה ר"ת דלא מהני גוי"ש, (וכדמשמע צה"ל ס"י קל"ד שצתפוח גם ר"ת מודה ע"ש), משום דלא משמע כן מדברי ר"ת, הלא דהלא ר"ת מתיר צגוי"ש צלי פ"פ וחוטם [ואפי' כשהשתחו], וא"כ לא מסתבר לומר דהיכא דאיתא פ"פ ותפוח קלת יגרע מהיכא דליתא כלל, וחו וכו' אלא ודאי שלר"ת מעידין כצגוי"ש אפי' כשהתפוח. ובדברי מרדכי [פרידבורג] בקו"ע ס"י א' אות ח' העיר שצט"ק ל"א כתב החמדי"ש [צנידון תפוח קלת פניו] שאין לנו ראי' להתיר צתפוח אליבא דר"ת, מיהו כ' שצתפוח לכאורה דבריו שצט"ק מ"ב מוכרחים דלא מסתבר שפ"פ ותפוח קלת יגרע מהיכא דליתא כלל. ובחשו' שצחמרי שמואל [לרש"ק איזינצוד] צנצטע שנתפח קלת למעלה מהעינים ונעשית חבורה, וחס צנידונו דהמכה משנה האורה כצט"ק, כ' בפשיטות שיש לצד להיתר את דעת ר"ת שכשגופו שלם מעידין אף שאין פרצוף פנים.

אולם בבית דוד [לסרד"ט] ס"י כ"ג, צנצטע שנתפח צפניו מאד והוכר היטב צט"ע, כ' (בדף י"ד טור ג') שיש לדון טעם אם לסמוך צ"י על שיטת ר"ת ולומר שלא גרע נתפח מהיכא שאין פדחת וחוטם כלל וכמ"ש החמדי"ש [ס"י מ"ב ה"ל], הלא שיש סברה גדולה לחלק צנייהם ולומר שנתפח גרע טפי מנאכל ע"י כוורי דמיירי צ"י ר"ת, משום דנאכל ע"י כוורי אינו מתחלק צתחר וכשם שאין נוכח צו לורת ראובן, כך אין נוכח צו לורת שמעון, אבל תפח דאיתא למיחס להתחלפות האורות של ראובן צשמעון גרע טפי ואין שלימות הגוף מועילה כיון שיש מקום לעשות, ועוד דאע"פ שצנתפחו פניו צלצד אפשר לומר כצברה החמדי"ש, אולם צנתפח גם גופו הרי ליתא לע"ע כלל וכו' [והו"ד צזה לעיל ס"ק ר"ג אות ד' ע"ש], והנה ממחרשד"ס ס"י ר"ד מוכח שהגוף מתחיל לנפוח תחילה צמים [לפני הפנים], א"כ צ"י שפניו נתפחו [צמים], צודאי שגם הגוף נתפח מתחילה, ושזו אין כאן ט"ע כלל אפילו לר"ת.

[ובשחי' הפרצוף וכו' תפוחים וא"א להכיר בהם, הנה סברה הראשונה של הצ"י דוד הנ"ל, נראה דלא שייכא צזה, דמכיון שלא הכירו צפ"פ, אין הפ"פ יכול להטעותו שיטעה על ידו צהכרת הגוף, וכה"ג הוי כנאכלו פניו ע"י כוורי, אלא דאכתי שייכא צזה סברה השני' שבי' שצנתפחו פניו צמים מובה מזה שגם הגוף נתפח וע"ע דגוף תפוח איננה מועילה. ועי' צחת"ס ח"א ס"י י"ז וצט"ק שאלה ס"י י"ג שצצ"ו בפשיטות את דעת ר"ת דמהני ט"ע דגוי"ש צלי פ"פ, אע"פ שנידוניהם היו צנצטע שלא הוכר צפניו מפני שתפחו מאד. וצמכרי"ס מינן [מאובן יסן] ס"י כ"א צנצטע שלא הוכר צפרצופו שהתלכלך ונתפח ונתחך קלת מהגילי, כ' בחו"ל דנ"ד לא גרע ממי שאין לו פ"פ וחוטם כלל או שניטל ממנו כל הראש].

רה. אפי' אין שם פרצוף ופדחת וחוטם. א. וכשחסר הראש לגמרי, או כשנמצא הראש החתוך סמוך להגוף. עכ"ע סק"ע מחשו' צ"י דאפי' כשנמצא הראש חתוך סמוך להגוף [וכ"ש כשהראש איננו] לא מיקרי גופו שלם. וכשנתחך רק חצי הראש, עי' צמאיר נתיבים ח"א ס"י ס"ב, צנידון הרוג שאני ראשו נתחך, דהיינו שחסרים פרצוף פניו פדחתו חוטמו ואוזניו, וקנו נשאר, שבי' דאפשר שר"ת מיירי דוקא כשגם ראשו צשלימות אלא שצנתפח לורת הפדחת הפרצוף פנים וחוטם, אבל צ"י שנתחך חצי ראשו לגמרי אפשר דהוי כנתחך כל ראשו לגמרי שמהמיר בחשו' צ"י אפי' לר"ת. [ומלשון מחרש"ש דל"ז כ' בפשיטות שצב"י אין מעידין צבה"ג, שבי' שם צחו"ד

אוצר

ס"ק רה אות א—ב

הפוסקים

שהראש חתוך מהגוף י"ל דליכא ט"ע, ואין ראוי שזכו האיש במזוקש, והמחזר כי דמ"מ דבריו נכונים, ד"ל דמכיון דהם סמוכים אמרין דהכל מאיש אחד הוא והיו כאלו לא נפרדו הגוף והראש וה"ל ט"ע גמור כו', דהנה מ"ש הכ"י דא"ע שגמלא סמוך לו לא מקרי גופו שלם, ללאורכה הוא מילתא בלא טעמא, דלמה לא מקרי הגוף שלם הרי לא נחסר כלום ממנו וכו', אלא טעמו דמכיון שהגוף רחוק מהראש יש לחוש שמא הוא מאיש אחר, וכדחיישינן ציצמות קט"ו ע"א דפיסחא דידא מאיש אחר הוא, ולכן לא מקרי גופו שלם, משא"כ כשגמלאו הגוף והראש באופן המבואר בירושלמי הג"ל דודאי הם משל אחד, לא שייך לומר דלא מקרי גופו שלם, וז"ל וברור. וכנראה שכן הבין גם ה"ד אהרן ח"א הגה"ע אהרן הכה"נ, שאחר שהביא להכ"י, כי ע"י שגמלא ארי' [הנדפס עם קול שחל] סי' ז' שגמלא ללמוד מדבריו שכל שגמלא קרוב אליו הוי בגוף אחד ממש. והנה בשא"ג"א לא דן צענין סמיכות ראש לגוף, אלא צענין שגמלאו עלמות סמוך לצגדים, וכי דתלינן שהעלמות הם מצעל הצגדים שהוכרו, דכשמונחים זה אלל זה כנ"ד שהכחונת היתה מונחת ממש על העלמות הוי כגמלא המת מונה בצגדיו ולא שייך בזה רוב וקרוב כו'. אולם מסתימות לשון הכ"י משמע שכל גווי סמיכות הראש להגוף אין מעידין, ואפשר דטעמו שחיתוך הראש מהגוף משנה את הט"ע, וכדברי מוה"ר"פ קליין הג"ל, וכן מעין דברי הפוסקים דלעיל.

ב. אם יש דיעה דלא מהני לר"ת ט"ע דגוף אלא כשנשאר לכל הפחות הפרצוף. בנזי"ת סג"א, בתש"ו צנו מוה"ר"ש, דברו שכל פניו נחשלו (ונשאלו רק השינים), כי דנ"ד מהני לר"ת רק לפימ"ש אליב"י צש"ע שכשג"ש מהני אפי' כשאין פרצוף ופדחת וחוטם, דכח"י פרצוף כולל שאר הפנים חוץ מפדחת וחוטם [והיינו הלחיים וכמבואר לעיל ס"ק קפ"ב], אולם לפי"מ שפירש אלאמור"ר בנזי"ת סג"א בתוס' שכוונתם בליק היא שכשחסר רק הפדחת והחוטם מלערפת הט"ע דשאר הפנים עם סימני הגוף השלם, וכוונתם בנ"ב היא שאפי' כשאין פ"פ ניכר כלל שמה יש להחיר ע"י ט"ע שצסימני הגוף ע"ש, נמצא שר"ת עצמו מסתפק בזה אם מהני גוי"ש בלי ט"ע של פנים, וגרסא שזה תלוי בחלופי גרסאות [בליק דהתוס'], דאמנם העור והכ"י גרסו דבריו ר"ת אפי' כשאין "פרצוף" ופדחת וחוטם, כדאיתא בשו"ע, אבל בתוס' שלפנינו איתא בשם ר"ת דמעידין אפי' כשאין פדחת וחוטם [וכן הושתק ברש"א, ריב"ז סג"א, רא"ש, נ"י, שו"ת הרא"ש סי' ל"ז, הרד"ך צית י"ד ח"ג, הריב"ל ח"א דף ס"ט, יו"ט], וגירסא זו מורה כלאמור"ר מדלא הזכירו שחסר גם הפרצוף, וא"כ בנ"ד גם לר"ת אין הדבר צריך לסמוך על ט"ע דהגוי"ש אף אילו הוי בתוגי, וכ"ש בנ"ד שחי מונה ימים רבים עד שנתעכל הבשר שצפנים וכו'. [מיהו להלן, אחרי שכי היתרים אחרים, לירק להם את דעת ר"ת ע"פ גירסת העור והכ"י].

וב"כ אורים גדולים לימוד ר"י (ד"ה וצכן) שיש בזה חלופי גרסאות, דלגירסתנו בתוס', וכ"ה ברא"ש ונ"י, סובר ר"ת [שרק] כשיש הכרת פנים עם הכרת הגוף מהני, דהכרת הגוף משלימה חסרון הפדחת [והחוטם], אולם העור והש"ע גרסו כו' [כנ"ל], וכ"ה צש"ג ורבינו ירוחם (*), ותימה דמכיון דהגמ' [על המשנה דאין מעידין אלא על פ"פ עה"ת] הביאה קרא הכרת פניהם, א"כ איך כתבו הני רבותא שא"ע שאין פ"פ מהני, ואולי כוונת הגמ' אליביהו דכשצאים להעיד על הפנים לריק הכרת לצד מהפנים והוא הפדחת או החוטם ע"ש בתוס', אבל בהכרת הגוף אין עוד מלכדו.

ובשו"ת חומר בקודש סי' ע"ו, שדן בזהו הנידון שצנזי"ת הג"ל, כי לא היתר ע"פ דעת ר"ת והוסיף דאין לפקפק

בזה

(*) ברבינו ירוחם דלפנינו וכ"ה ח"ג איתא בכתוב.

ולידד להקל עיני שם. ובתש"ו בעל הפני"ש שגמלאו בתראי סימן מ"ט, בנידון שהסרו ראשו וידו, כתב דא"ע דלר"ת צענין כל הגוף שלם וכאן חסר קלת, אפשר דרובו ככולו. [ויחזק דמ"כ רק, "אפשר", היינו משום חסרון היד, אבל לענין חסרון הראש ס"ל בפשיטות דלית לן בה].

ובפנים מאירות ח"ב סי' ל"ב כתב בפשיטות שגמלא דגם כשהותו הראש מהגוף מעידין לר"ת, משום דמכיון שמעידים לר"ת א"ע שאין פ"פ ופדחת (דהיינו לחיים ומנה כדפי' המפרשים) וחוטם, א"כ הראש המחובר אינו מעלה כיון דאין בו האברים הג"ל, (וצפרט שבנ"ד מקלת הראש עם הזקן מחובר בגוף). וע"י צש"ש המוצא לעיל בס"ק ר"א את צ' שלפי ראייתו לשיטת ר"ת מהא דילא דרך מרגלותיו, מוכח ממילא גם דסגי בלי ראש, וכדכ' עליו הרא"ש [מרגלות] המוצא שם, ע"ש.

ובחת"ס סי' נ"ג [והוצא צ"ת לסע"כ בסקק"ה השני] דקדק בן ממש"כ צס"ה לר"ת דמתני' מיירי שניכר רק ע"י פרצוף ופדחת וחוטם, וראשו מקום שיער ושפתו וזארו וסנטרו ופיו וליטהו, ובקומתו ובעצבו וצרגליו אינו ניכר ע"ש, דמתוך זה נמדנו שמעידין לר"ת צש"ע דגוף גם כשהראש חתוך ממנו אפי' אחר ג"י וכו', (מיהו מסיק שם שאינו מתיר אלא כשסכים עמו ת"ה בקי צבורא). גם בנזשי מרדכי מהדו"ת סי' י"א לירק בנידון את דעת ר"ת ע"פ החת"ס הג"ל. וכן בקובץ יגדיל תורה (שנת תר"מ) חוברת ה' סי' מ"ו (תש"ו בעל שלח המערכת) לירק דעת ר"ת ע"פ החת"ס הג"ל ושמן המר [דלהלן]. (וע"ש שגם מוהרי"ל דיסקין ומוה"ר מלצ"ס הסכימו בצנזות להחירה ע"פ תש"ו ז). מיהו באצן שמואל סוס"ק שג"ב [הראשון] חמה על החת"ס הג"ל, דממה דאיתא צס"ה להלן שמעידין צש"ע דראשו כולו או צש"ע דגופו וראשו וכן צש"ע דראשו ורובו ע"ש, משמע דאין הכרה מועילה מצלי הראש, וכן משמע מהחת"ס עצמו צס"ה י"א ונ"י ע"ש.

ובתש"ו מהר"ם חיון שצדק אצרכם סי' ג' דף ט"ו ובשמן המר סי' צ' דף י"א — אחרי שפירשו שהנ"ק דהתוס' לא מיירי לענין ט"ע דגוף, אלא לענין ט"ע דלחיים וסנטר מהני צס"ע סימני הגוף ע"ש — כתבו עפ"י דאפי' הכ"י מודה דמעידין לר"ת צש"ע דגוף גם כשהסר הראש לגמרי, דמה שכי הכ"י דלא מקרי גוי"ש אלא כשהראש מחובר להגוף, לא כי כך אלא לליק דהתוס', דמכיון דמיירי באופן הג"ל, לכן צענין שהראש יחי מחובר להגוף, דכשהראש חתוך א"ע שסמוך להגוף, מה יתן ומה יוסיף הגוף לסייע להכרת הלחיים והסנטר, אבל בנ"ב דהתוס' דמיירי כשמחירו צש"ע דהגוף, בזה א"ע שהראש ניטל לגמרי לית לן צה מכיון שהגוף שלם. מיהו צס" אורים גדולים לימוד ר"י (ד"ה וצכן) השיג ע"ז, דהלא הכ"י כי דאינו נקרא גוף שלם אלא עם הראש [דהיינו שכן משמעות הציטוי], ומשמעות זו אינה משתנה מחמת הלשונות שבתוס'.

[ועיין צמשת אליעזר מהדו"ת סי' ע"ו אות ז' ח', שהבין דמ"ש הכ"י דלא מהני אפי' כשגמלא (האצר או) הראש סמוך להגוף, היינו משום דחיישינן דמאיש אחר הוא, ועפ"י כתב דכשהראש סמוך להגוף באופן שגמלא שהוא מהגוף הזה, וכדאיתא בירושלמי סוטה פ"ע ה"ד לענין עגלה ערופה דכשהגוף והראש קרובים זה לזה באופן שדרכם להנחז כך זה מזה אמרין דשניהם מאיש אחד הם ע"ש, זה מקרי גופו שלם גם לענין עדות אשה, וא"כ בנידון הכרוג שבנ"ד שהראש מונה אלל הגוף באופן שגמלא שג"י גראנאט [פנ"ת רימון] הותו הראש מהגוף בדרך שדרכו להנחז, אמרין דמגוף אחד הם ומקרי גופו שלם, והדיין מוה"ר פרץ קליין העיר דלא דמי להתם, דהתם לריק לדעת רק אם הגוף והראש הם משני אנשים או מאחד, ואין נפ"מ מי הוא, לכן מהני סמיכותם באופן הג"ל, משא"כ לענין ט"ע, א"ע שסמוכים מאד, מ"מ מכיון

יכולין להכירו

בטביעות

אוצר

ס"ק דה אות ב — ס"ק רו אות ב הפוסקים

והכירו, תלין שהפך אותו לראותו או שהכירו בסו"מ בגופו, וכל שאין הגוי לפניו תלין בהכי לכו"ע ע"ש, ור"ה הכא.
ועי' בצדקה ומשפט סי' י"ג, שנידונו ה"י שהגוי אמר ראיתי נבלתו של פלוני לפי ע"פ המים ומעט חסר מפניו והכרתיו שהוא פלוני [ולא פ"י שהכירו בגופו], וכי (צדק פ"י) בפשיטות דלר"ת מהני כיון דנז"ד הגוף שלם דהרי אמר שראה נבלתו וכי'.

ובנפיש ח"י סי' ד' נזעזע שפרלופו וחטמו נשחתו והעיד העד אני מכירו בזקנו ונמלחו כו' אני מכירו בצירור כמעט אני יכול להשבע, אחרי שכי' דהפדחתו בזקנו ונמלחו לא מהני אפי' לר"ת אף שהגוף שלם משום שלא אמר שמכירו בכללות חמונתו אלא שאמר שמכירו באזרים הפרטיים הנ"ל — כתב, אך אפשר שזכר שסיים אני מכירו בצירור כו' התכוון גם על כללות גופו השלם, ומה שהזכיר הזקן והנמלח אפשר שעי' סיועם הכירו בכללות גופו השלם, (וכדליתא בח"ל סי' קל"ד דאף שהעיד שהכירו מחמת הבגדים והפסע שבמלחו ו"ל דכוונתו שעי"ז הכירו בט"ע), וגם אפשר לומר לפי מרואת לשון ר"ת בסה"י שכי' דהיכא שאינו מכיר רק הפדחתו אינו אומר דבר ברור רק כמו מדמה מילתא למילתא ואומר שנראה חתיכה משל פלוני זה הוי רק סי', וע"ש הוא כשמייד על כללות האדם שיכול לומר ידענא ד"י שזה הוא והיינו ידיעה ברורה ע"ש, דלפי"ז נז"ד שאמר שידע בצירור עד שיוכל להשבע בודאי מעיד בט"ע גמור. גם בצבות יעקב ח"צ סי' קט"ו נזעזע שהעידו שהכירוהו בזקנו ובשער ראשו ולא צפניו וסיימו דצריכה שאין שום ספק בעולם שהוא הוא פלוני, כי שיש לנדר היתר מחמת הסיוע הנ"ל, שמה נראה ויכיר שהכירו היעב את כל גופו ואצרי ע"ש.

ב. בשיש עדים שהכירוהו בגופו ושאר אנשי העיר לא הכירוהו, האם נחשבים כמובחשים. צה"לף לך שלמה סי' ק"ב, אחר שהביא מה שמקשים על דעת ר"ת מהא דליתא ביצמות ק"כ ע"ל דאצא בר מרתא הדביק קירא באפי' ולא הכירוהו, ותיירן דדרך הערה ש"ל דאע"פ שמן הסתם יש ט"ע בגוי"ש בלי פ"פ וחוטם מ"מ לפעמים יכול לקרות שלא יכירוהו ומ"מ לא חיישין לזה בסתמא כו' [הוי"ד לעיל ס"ק ר"א אות ג'], כי דממה שהביא הש"ס בכלל את העובדה הזו, ו"ל דנלמד מזה להפוך, ע"פ מה דליתא ביצמות פ"ח ע"ל דאשה שנשאת ע"פ עד אחד שהעיד שמת בעלה ואח"כ בא בעלה ולא הכירוהו ואח"כ בי חרי ואמרי אן הוינן בודי' מבי נפק ועד השתא ואחון הוא דלא ידעיתו ל"י דכתיב ויכר יוסף וכו' תלא מזה ומזה ע"ש, ומשמע מזה דלילולא הרא"י מיוסף [ש"ס לתלות דמה שלא הכירוהו היינו משום שינוי הזקן], הוי אמינא דמכיון שהעולם לא הכירוהו חשדין להעדים שהעידו שהכירוהו למוכחשים מהכל, ולפי"ז ה"ל לענין גוף שגם והפ"פ אינו ניכר ועדים מעידים שהכירוהו בט"ע דגופו, אצל כל העולם לא הכירוהו, הוי ס"ד שאין העדים נאמנים משום דכשהגוי"ש א"א כלל שלא יכירוהו ומוכח דסבדי שקרי נינהו דהרי כל העולם לא הכירוהו, לכן הביא הש"ס עובדה דאצא בר מרתא להשמיענו דזימנין ע"ד המיעוט אפשר שלא יכירו אע"פ שהגוי"ש, ולכך תלין אי הכרת העולם במיעוטא ומיישבים דברי העדים במאי דאפשר שלא יהיו מוכחשים, כדליתא בעי"ז בחו"מ סי' ל', והוי הרא"י מנובדא זו כעין הרא"י שמביא הש"ס מיוסף.

[ועיין דברי חיים [מלאך] ח"א סי' ל"א שהו"ד בס"ק ר"ג אות ה' שכי' בחו"ד דמה שאמרה שהכירה גוף בעלה בט"ע אינה נאמנת משום דזהו נגד כל העולם שאין מכירים אותו ע"ש. ועי"ע לעיל ס"ק קפ"ד אות ל"ז.]

כששנים

בזה מדברי הנוצ"ק [הנ"ל], משום דמפשיטות לשון העור והש"ע שכתבו להדיא דעת ר"ת דאפי' כשאין פרלופ פנים ופדחת וחוטם יכולים להכירו בט"ע, משמע להדיא ללא צעין אפי' קלת לורת הפנים כלל, וכן ע"י בכה"ג הגה"ע אות תו"ע שהביא ממכרש"ס שכי' דעת ר"ת דאפי' אינו שלם בצורת הפנים ונשחת מאיש מראהו, שלם בגופו מיקרי.

ובזבד טוב סק"ג אחרי שהביא מהנוצ"ק כי ש"ל דהעור שמתיר אפי' כשאין פרלופ וכי' סובר דמה שנקטו החוס' והרא"ש פדחת וחוטם, זהו לאו דוקא, ורלוס לומר דמהני אפי' כשאין הכרת פנים כלל. וכ"כ הח"ע שם דעת העור והש"ע. [וכן מוכח מתשו' הב"י סי' ו' מדיני גמסל"ת ומהרש"ש דף ל"ה, דאע"פ שהעתיקו דברי ר"ת כנחום, מ"מ כתבו שם להלן דמעידין לר"ת אע"פ שאין פרלופ ופדחת וחוטם. גם יש הרבה תשובות בפוסקים שזירפו בהיתרם את דעת ר"ת בנידונים שלא היתה הכרת פנים כלל, ולא העירו כלל מלשון החוס'. ועי' לעיל בזה אות ה' שיש שהתירו אע"פ שהראש חסר לגמרי].

רו. יכולין להכירו. א. בשלא הזכיר בהדיא שהכירו בגופו, (אלא אמר סתמא שהכירו, או שחלה הכרתו בזה שנשאר מהפנים). צמשפט נזק ח"ג סי' ל"ו בנידון שהעיד שהמת ה"י שלם צפרלופ פניו וחוטמו וכל גופו והכירו הכרה שלימה בזקנו וצורתו, אחר שכי' דצבכר זהו אן להחירה מפני שלא פירש שגם הפדחת קיימת [וכמוצ' בס"ק קפ"ד אות י"א], כי דאפי' לר"ת הסובר שאם כל גופו שלם יכולים להכירו בט"ע אע"פ שאין פ"פ פדחת וחוטם, היינו רק כשמעיד צפירוש שהכירו בט"ע בגופו השלם, משא"כ נז"ד שרק העיד שגופו ה"י שלם אצל לא העיד שהכירו מגופו, ומה שמעיד הוא שהכרתו היתה בזקנו וצורתו, לא מהני אפי' לר"ת. וכ"כ צמאיר נתיבים סי' ס"ב וצממק שאלה סי' מ"ה וצמערות טובי' צקונת' תק"ע אות י"א, בנידונים שהעיד שהכירו מחמת הזקן והבגדים או צמלה או בשאר הפנים, דאפי' לר"ת לא מהני משום שלא פירש שהכירו בט"ע בגופו.

גם בבית אפרים סי' י"ט דף י"ח כתב דר"ת מייירי רק כשמעיד להדיא שהכירו מט"ע דגופו, משא"כ נז"ד שלא הזכיר כלל שהכירו ע"י גופו, רק אמר שהכירו צפרלופו, (והכרת הפרלופ לא מהני כאן כיון שנחסר קלת מהחוטם), דהא ליתא צר"ש [לענין להעיד אחר ג"י] דהיכא שאינו נחבל בפנים נראה שיוכל להכיר ע"י ט"ע של גופו וצורתו וכו', ומבואר מזה דבעינן שיעיד שהכירו בט"ע של גופו וצורתו, וא"כ כ"ש נחבל בפנים, צעין שיעיד שהכירו בט"ע של גופו. [ועי' צאנז"ה"פ בסעכ"ח שיש שפירשו שאין כוונת הרא"ש לומר דבעינן שיעיד שהכירו גם בגופו, אלא דסי' כשמעיד שהכירו צורתו, מכיון שהגוף שלם ולא הרגיש בו שום שינוי שיכחיש להכרת צורתו, ולפי דצריכה אזהר ראיית הביא"פ משם לנ"ד].

ושם צדק ג"ע כתב דמ"מ עדות העד השני שאמר סתם שהכירו כמו שהוא מכיר כל מיודעיו ולא הזכיר כלל הכרה צפרלופ מהני שפיר לר"ת.

ובאמר שמואל סי' ד' נזעזע ש"ד אחד של פניו נאכל והגוי אמר סתמא שהכירו היעב, כי דנראה דמכיון דלא אמר שהכירו מן הפרלופ אלא אמר סתם שהכירו היעב, ל"ל צבכרה שהכירו בט"ע דגופו לר"ת או צסו"מ להרשב"א [החולק על ר"ת], דאל"ה דברי הגוי אינם מובנים כלל, דמכיון שאמר שנחבל צפניו, הלא קיי"ל דצלי פרלופ פנים א"א להכיר כלל, ולשיקרא ודאי לא חיישין, וכמ"ש בפני משה ח"א סי' מ"ב דכשאמר הגוי שהראש ה"י תחוב בחול

בטביעות עין

וחלקו

אוצר ס"ק רו אות ג — ס"ק רו אות א הפוסקים

סימנים כלל, חלל מהחוס' וברא"ש משמע שצריך להיות סימנים שאינם מובהקים עם ט"ע, והמחבר שבי ט"ע חלל סימנים לעטמו חזול שכ בתשובותיו דיש להגיד ברא"ש וז"ל ע"י ט"ע, „אוי" ע"י סימנים [ביאור הדברים, שהחוס' נשפזו דעת ר"ת, וכמוצא לעיל ס"ק ר"א חות א', כתבו צד' הלשונות ויכר כ"י ע"י סימני הגוף. וגם הרא"ש הביא כן דעת ר"ת. חלל העור הביא דעת ר"ת, שיכולין להכירו בט"ע, „אוי" ע"י סימני מובהקין ע"ש. והצ"ח בתשובותיו בדיוני גמסל"ת סי' י' הגיה ברא"ש שז"ל כ"י כנ"ל, וכדאיתא בעור. והנה הצ"ח שם הגיה מקורם גם בחוס' כע"ז, וכ' דנראה ד, ע"י סימני הגוף [שגלשון] השני (*). שבתוס' ט"ס הוא, ושכן הג"ח כשהעתיק לשון ר"ת לא כתבו. וע"ש שחוס' וחס' חותא שישנו [„ע"י סימני הגוף" השני שבתוס'] היינו סימנים שאינם מובהקים שמסייעים להכירו בט"ע וכו', מיהו כנראה שלמעשה לא חש הצ"ח לה, ממ"ש בשו"ע בפשיטות דסגי לר"ת בט"ע לחוד, וכעין מה שכתב צידו דוד שהוצאו דבריו בהערה דלמעשה צד"ח והנה ע"ש].

ובתוס' הרא"ש ליבמות ק"כ ע"א הביא לדברי החוס' הג"ל צלי תיבזות, „סימני הגוף" שגל"ב [וכהנהגה הצ"ח בחוס' ע"פ הג"ח]. וכבר העירו על שינוי זה בהגהות בעל החת"ס שצ"ס וילנא, וצידו דוד [קארלסון] סי' י'. וכן הביאו לשון החוס' בחידושי הרשב"א והריטב"א שם דף ק"כ וקכ"א. וכן העתיקו דברי החוס' הרד"ך צית י"ד חדר ג' ומוהר"ד בן יחיא שצ"ח הרא"ס סי' ל"ז. והמאירי הביא לשון ר"ת, שזכר הוא בט"ע, „אוי" בסימן, [וכדלגיה הצ"ח ברא"ש ע"פ העור]. וכן הביאו דברי ר"ת צ"ס פט"ז סי' ה', ובשולחן הגדולים, ע"ש. ומוהר"ה אלנשולר צתשו שבמהר"מ מלוולין סי' פ"ט הביא שגם בחוס' צל"ב יש גירסא: „אוי" ע"י סימני הגוף. [וע"י להלן בסוף חות ה' מה שהוצא מקיטור פסקי הרא"ש].

ויש שפירשו גם לפי הגירסא שלנו בתוס' וברא"ש דהכוונה היא להתיר בט"ע לחוד. כתב צתשו בעל פניו שבתשו' גאוני צתראי סי' מ"ט, דמה שבי החוס' וברא"ש צלשון ר"ת שיכולים להכירו בט"ע ע"י סימני הגוף, אין הכוונה סימנים ממש, אלא ר"ל

ג. כששנים מעידים בהכרת פרוצוף פניו ופדחתו וחוטמו שזהו ראובן, ושנים מעידים בהכרת גופו שזהו שמעון. ע"י צערך שי צסעיף זה, שאחרי שבי דמבואר בסי"א לר"ת שכתבתיים צט"ע צפרלוף פניו ופדחתו וחוטמו לצד, ולא בגופו ושאר ראשו, אין זה מועיל מחורת ט"ע כי חס מחורת סי' מובהק, ע"ש, כתב דנפ"מ מזה כשנאצדו ראוץן ושמעון וגמלא אחד צראשו וגופו ושנים מעידים שמכירים צט"ע צפרלוף פניו ופדחתו וחוטמו לצד שזהו ראוץן, ושנים אחרים מעידים שמכירים צט"ע בגופו שזהו שמעון, דחגשא חשט שמעון, דעדים וסימנים עדים עדיפא כדאיתא צצ"מ כ"ח ע"א, [ומבואר צט"ח חו"מ סי' רס"ז ס"ק ז' דהיינו חפ"י בסימנים מובהקים ע"ש].

[אולם ע"י צחת"ס ח"א סי' נ"ד, דאף שבי צתחילה דלפ"ד סי"א הג"ל יולא דכשמעידים דגצרה פלניא קטל גצרה ואינם מכירים את הרוצח צסום ט"ע בגופו חלל צט"ע שצפרלוף פניו ופדחתו וחוטמו לצד, לא מיהשב חלל כסי' מובהק, ולא קטליון ל"י, כדאיתא בחולין ל"ו ע"א, מ"מ מסיק דו"ל דהסי"א לא מייירי חלל כשנחתכו הלסחות [ושאר חלקי הראש, וכדאיתא שם בסי"א], חלל כשגם הלסחות לפנינו, חט"פ שאין לו ט"ע חלל צפרלוף פנים ופדחת וחוטם, מ"מ מיהשב ט"ע גמור. וע"י לעיל ס"ק ק"ל חות ו"א, לענין כשגם הצנגדות צין עד המעיד על ט"ע לצין עד המעיד על סי' מובהק].

רו. בטביעות עין. האם מותרת לר"ת בט"ע לחוד בהגוף, או צריך גם צירוף סימנים. [ויש צזה דיעות שונות: ו"א דסגי צט"ע לחוד, וכפצא צלות הסמוך. וי"א דצעי גם סי' בינוניים, וכמוצא צלות צ'. [ויש מי שחילק צזה לדינא צין חיסור דאורייתא לדרצנן, וכמוצא צלות ג'). ולהסבירים דצעי גם סימנים, יש שחילקו צזה, דו"א דצעיין דוקא שט"ע חסי' מחמת הסומנים, וי"א להיפך דצעיין דוקא שט"ע חסי' חלל מחמת הסומנים, ויצוחר צלות ד'].]

א. הסוברים דסגי בט"ע לחוד. עכ"ט סק"פ — והוא מהצ"ש סקנ"ז — דלעתה העור והג"י מכני לר"ת ע"ע חלל

להגיה בדבריו. וכ"כ בס' ברכות מ"ס דף צ"ג. וכע"ז כ' במשה יוסף ח"ב סי' א' בדף ע"ג, ע"ש.

והנה מהר"מ בן חביב סי' ט' כתב דלפי הרד"ך שלא גרס „ע"י סימני הגוף" בל"ב דהתוס', י"ל דבזה פליגי ב' הלשונות, דל"ק בעי שזכיר הגוף בט"ע מכח סימנים בינוניים, ול"ב סגי בט"ע לחוד. וכ"כ במהר"צ המובא להלן אות ב' ע"ש. מיהו בדעת הב"י ליכא למימר הכי, דהא הגיה גם ברא"ש אף שבי רק את הל"ק שבתוס', וכמ"ש הרח"ש הג"ל. ובידי דוד [קארלסון] סי' י' הוכיח דגם אליבא דל"ק שבתוס' לא בעי הב"י סימנים, דהלא הב"י בשו"ע כאן לא כתב אלא ט"ע, ואם איתא שבתשו' ס"ל שלל"ק שבתוס' בעינן צב סי', איך פסק בשו"ע להיפך [כל"ב לקולא], וכתב דאלא ודאי דמה שבי תתשו' ד„סימני הגוף" השני ט"ס, היינו לאו דוקא, דה"ה לראשון. וכן מוכח ממ"ש הב"ש סקנ"ז שהמחבר או"ל לטעמי' בתשו' וכו', וכ"ד מהר"ם חיון וברכות מ"ס [הג"ל].

וע"י בשמן המר סי' ב' דף י"ב שתיירן תמיהת הרח"ש ע"פ מה שפ"י שם דהל"ק שבתוס' לא מייירי כלל לענין ט"ע בגוף, אלא דמייירי שט"ע בפרצוף כלי פדחת וחוטם מועילה בצירוף סימני הגוף ע"ש. ובעצ' ארזים ס"ק צ"ה תירץ זאת ע"פ מה שפ"י דהל"ק שבתוס' לא מייירי לענין שהכירו בט"ע דגוף שזהו פלוני, אלא דמייירי שסימנים בינוניים מהני כשהגוף שלם ומעיד שראוי להסתפק בו שזהו פלוני ע"ש. וע"ע שם בס"ק צ"ח.

(י' מה שבי ש. ע"י סימני הגוף" שבלשון „השני" ט"ס, כבר עמד בזה הרח"ש סוף דף ל"ה, למד השני ט"ס יותר מהראשון, והרי ברא"ש אע"פ שבי רק את הראשון כתב נמי הב"י דט"ס הוא. וכן תמה טורע אברהם פ"י ב' דף ה').

ובתשו' מהר"מ חיון שטורע אברהם סי' ג' כתב בדף י"ד ע"ה, דודאי שגירסת הב"י בל"ק שבתוס' היתה „אוי" ע"י סימני הגוף, וכגירסת השר, כדמוכח להדיא מהב"י שעל הטור, שאחרי שהעתיק לשון הטור כנ"ל, כתב „כן כתבו התוס' וכו' בשם ר"ת", ולכן לא הוצרך להגיה בל"ק שבתוס'. והוסיף דאף שבתשו' הב"י העתיק לל"ק שבתוס' פלפנינו, מ"מ ודאי שזהו מהמדפיסים ששינו בו והגיהו בל"ק ע"פ התוס' שלפנינו, אבל טעו בזה כ"י, ע"ש שהאריך.

ובבית משה סקנ"ז (שבסע"ה) כתב דלא קשה מידי, דבל"ק שבתוס' לא נזכר שם בהדיא ט"ע, דכתוב שם: „גיכר הוא היסב ע"י סימני הגוף", ומפרש הב"י ד„סימני הגוף" הכונה לט"ע, [ולא לסימנים ממש], דט"ע שיש לאדם היינו ודאי ע"י שמרגיש [בהבטה] בשינויים שבו שאין אחד דומה לחבירו, וקוראים התוס' לזה סימני הגוף, ובאמת הוא ט"ע, [וכדפירשו כמה פוסקים לל"ב דהתוס', כמו שיובא בסמוך למעלה], ולכן אין זה ט"ס, אבל בל"ב שבתוס' שכתבו: „ע"י ט"ע גיכר ע"י סימני הגוף", וע"כ הסימנים היינו מלבד הט"ע שהוכירו מקודם, ולכן כתב דט"ס הוא, וכן ברא"ש כתוב: „יכול להכירו בט"ע ע"י סימנים", לכן אף שבי רק את הראשון, מ"מ הוצרך הב"י

אוצר

ס"ק רז אות א—ב

הפוסקים

דוקא בחגוי ע"ש. ובקו"א כתב דהכי נקטין דבט"ע לחוד סגי לר"ח בחגוי ע"ש. וכ"כ בחדרת אלהים (שכ"ס שני המאורות הגדולים) סי' ח' דף ק"ג כהנ"ח.

ב. הסוברים שר"ת בעי למ"ע דגוף גם סי' בינוני (*). ע"י צ"ח האות הקודם, שהוצא מהצ"ח ס"ק ע"ז דמהתוס' וברא"ש — צ"ל הבהת הצ"ח — משמע דר"ח צ"ח סימנים שאינם מוצהקים עם ט"ע, [ודלא כמ"ש הרב אחרונים שהו"ד שם, דכוונת התוס' וברא"ש היא לט"ע גירודא ע"ש]. וכ"כ הצ"ח בחשבתו שצחינך צ"ח יחודא סי' קל"ח דמשמע כך מהר"ש. [וכטין לשון הרא"ש כי גם רבינו ירוחם צנח"כ כ"ג ח"ג, וז"ל: אם כל גופו שלם כ"י יכול להכירו צ"ח מהסימנים שה"י לו בגופו כ"י]. וכן בחשבת הרב ר' נפתלי הירש איש אלטשטער שצמח"ס מלוצקין סי' פ"ט (אחרי שבי ש"ס גירסא בחוס' צ"ח ע"י ט"ע ניכר היטב, "א"י ע"י סימני הגוף) כ"י שלפי ספרינו שלא גרסו בחוס' חיות, "א"י, משמע דאין ר"ח מחיר חלל בשניהם יחד ט"ע וגם סימן. גם מוהר"ר בן מהר"ל שהוצא דבריו להלן באות ד' סי' בחוס' דבעין ט"ע וסימנים, ע"ש. וגם בחקרי לב סי' י"ב דף כ' עור ד' סי' כן בחוס', ע"ש.

גם בכת"ס ח"א סי' נ"א פי' דעת החוס' דבעין ט"ע וסימנים, וככתב דסברתם היא דבעין גם סי' כדי להו"ח מחשש דצדדמי, דכש"אין ג' אצרי ההכרה נהי דגופו שלם ומכירו צ"ח, מ"מ איכא למחשש לצדדמי, לכן לר"ח לזרז לזה עוד סי' כל דכו [ר"ל סי' חמ"ט] כמבואר שם דצדדמי, וכמו שכתבו לעיל בדקט"ו ע"כ (ד"ה וקאמרי) דסימנים שאינם מוצהקים מועילים עם ט"ע להו"ח מחשש דצדדמי [לענין עד אחד בעצירה], וה"ה הכא. [מיהו ע"ש מה שבי דעת ספר הישר צ"ח].

וב"ב בהרי בשמים מהדו"ח סי' ס"א (דל"ו עור ד') דהתוס' וברא"ש סברי צ"ח ר"ח דלא מהני ט"ע לצד משום דחיישין לצדדמי, כי רק צדדמי פנים אפשר צקל להכיר הכרה גמורה מפני שאין הפרופים דומים זל"ז כדאיחא צסנהדרין ל"ז ע"א, משא"כ בחמונת הגופים קשה להבחין ולהבדיל ציוניהם, ואף שאפשר להכיר ח"ח הרגיל עמו ע"י חמונת הרכבת אצרי ורחבו גוונו וזורתו, מ"מ אינו ט"ע גמור והוא דומיא דכלי אפודיח צ"ח כ"ג ע"כ דלא מהני צ"ח ט"ע מפני שלא שבעת העין, דגם צ"ח דגוף לוכא שבעת עין והוא רק ט"ע כל דכו וחיישין לצדדמי, חלל כשיש גם סימנים שאינם מוצהקים, אף אם סי' לאו דאורייתא, זה מלטרף להט"ע דלא נוחש לצדדמי, (וכסדרא זו איחא צ"ח צ"ח צ"ח סי' פ"ג שבי דעת הרא"ש והט"ע לענין קרבי דגים בישראל שאינו צקי דכיון דחיישין רק שטועה ואומר דצדדמי לכן מועיל כשהם שלמים צסמינים, דאף דסי' לאו דאורייתא עכ"ז צ"ח עדותו מועיל ולא חיישין לצדדמי), ועי"ע שם בעור ד'. [ויש להעיר ששם צ"ח רכ"ו פי' צכוונת החוס' צסימני הרכבת גופו מעוררים ההכרה צ"ח ע"ש, ומשמע מזה דלא צ"ח צ"ח צ"ח סי' אחר חל הט"ע, ול"ע].

ובאר"י דבי עילאי סי' ע' (דע"ג עור ג') כי צחו"ד דהתוס' וברא"ש — לפי מה דנקיט הצ"ח הג"ל דעתם — סברתם היא דע"י הצירוף נעשו הסימנים שאינם מוצהקים צסימנים מוצהקים משום דלא שכיח אפילו אחד מני חלף שיהיו לו סימנים שא"מ [כמוהו] ויהי ט"ע דצ"ח גופו ג"כ דומה אליו. גם בעזרת ישראל סי' י"א כתב דר"ח סובר דא"ש דסי' לצד וט"ע לצד אינם מועילים, מ"מ כשניהם מלטרפים יחד זה מועיל ע"ש.

וצמח"ס

(*) אמנם שיבא דלישנא דהפוסקים דלהלן הוא : סימנים בינוניים, בלשון רבים, אבל נראה פשוט דלא דוקא הוא וסגי בסימן בינוני אחד, וכדחזנר "סימן" בלשון יחיד במהר"ם פלובלין ובחת"ס דלהלן.

ר"ל סימנים דט"ע שמכיר גופו שחולרו כך וכך [וכדפירשו צ"ח דהתוס', הבית משה ועי"פ שהוצא דהערה דלעיל], וכן משמע מדלא כתבו ט"ע וסימני הגוף. (ובדאיכא ט"ע וסימנים, כי שם ובספרו שר"ת פניי ח"ב סי' נ"ג, דמהני אפי' להחליקים על ר"ח, כדלקמן ס"ק ר"ח אות י"ד). וכ"כ בחש"י הרא"ש [מרגליות] סי' ז' שאין כוונת החוס' דדוקא כשיש סימנים בגופו מעידין דא"כ הו"ל "א"י יש סימנים בגופו, וגם דהו"ל לפרש דהיינו סי' ציונים, ועוד דהטור לא הריך סימנים, חלל ודאי דה"ק שיכול להכירו צ"ח ע"י סימנים עצמיים שיש בכל גוף, שעי' שלטעור צמח"ס החוס' דהיינו חולרו אצרי ורחבו גוונו ולורתו וחמונת כל אצרי הוא מכירו צ"ח, חלל אין הכוונה על סימנים מקריים. וכ"כ צ"ח מהר"ם מינץ [מאזין יטן] סי' כ"א דא"ל להגיה כהנ"ח, משום דכוונת החוס' צמה שבי סימני הגוף היא לט"ע דצ"ח גופו וחולרו אצרי צ"ח שם סי' אחר כללית וכדו', והשיג שם על מהר"ש דף ל"ה שבי ע"פ פירשו בחוס' דצ"ח צ"ח לא שייך ט"ע חלל מחמת סימנים [כדלהלן אות ד'], דזה אינו דשפיר שייך ט"ע ע"י חולרו הגוף ואצרי, ואין ספק שמשום כך השמיטו צפסקי החוס' וצפסקי הרא"ש וצטור וצטלני הגדולים וצ"ח ח"ח חיות סימני הגוף מלשון ר"ח כדי שלא לצ"ח לכלל טעות כזו דבעין דוקא ט"ע שחמת סימנים. וכן פירשו דעת החוס' צמח"ס נפש [הראשון] סי' ל', עוג יו"ט סי' קכ"ו, משרת משה (על הרמב"ם) בחש"י ח' צפסקי ח' גירושין אות ה', משנת ר"ח (צרכה) סי' י"א אות ג', וצמח"ס משה סי' ל"ו.

וב"ב בבית דוד [להרד"ט] סי' כ"ג דף ק"ב צ"ח צ"ח, דודאי שכל ט"ע שבעולם אינה צ"ח חלל ע"י סי' גרועים, וא"ל לשום ט"ע צ"ח זה כנודע צ"ח, כמו ט"ע דכלים צ"ח ע"י חוורו וסומקי ע"י הט"ע מכיר היטב צ"ח גווני החוורו והסומקי עד שיו"ע שזכו צ"ח ספק, וט"ע דקלא הוא צדקות הקול וגסותו, וגם ט"ע דפנים הוא צדקות החושם ואצרי ורחבו הפדחת ועוצי הלחיים וכדו', שכל חלל הם סימנים שא"ל לזיור צ"ח חלל שעי' ט"ע מכיר הדברים לחמתם כמו שהם, והואיל שר"ח חידש ד"ז לומר שיש ט"ע צ"ח, שלא שמענו ממחני ששייך ט"ע חלל צפנים מפני שאין הצורות דומות זל"ז, חלל צ"ח לכאורה מה ט"ע שייך צ"ח, משום כך הולך ר"ח להסביר דגם צ"ח שייך שפיר ט"ע ע"י סימני הגוף דארוך וגון, וכמו דשייך ט"ע בכלים, וכנ"ל, וזה פשוט צכוונת החוס'. וכ"כ צמח"ס נפש [השני] סי' ס"א ונפש ח"י סי' ד' וז'. [ועי' צ"ח חלל דוד ח"ה"ז סי' י"א צ"ח שחקר צמח"ס הט"ע שיש בכל דבר, אם הט"ע אינה מחהות חלל ע"י סימני הדבר, או שהיא מחהות גם מצלי סימנים, וכי צחו"ד צמח"ס וצמות ק"כ ע"א שכתבו שעי' ט"ע ניכר היטב ע"י סימני הגוף משמע שהט"ע מחהות ע"י סימני הדבר ע"ש].

ובערוך השלחן ע"י ר"ג כתב דהכי מהצ"ח מדברי ר"ח עצמו צספר הישר דכוונתו לסימני הט"ע ולא לסימנים ממש. וכ"כ צ"ח גזית צדדמי מאיר ס"ק מ"ו, ובערך סי' וצמח"ס אכן כאלן. גם צמח"ס שיק סי' ל"ח וצ"ח הר"ס סי' ח' צ"ח ה' פירשו ע"פ סה"י שאין כו"ח החוס' לסי' ממש ע"ש. וכ"כ בערוך לר צ"ח צ"ח גס צדדמי צצחוס' שזכינו שדפס סה"י לר"ח, לר"ח לפרש עפ"י גס צדדמי צצחוס' דלא צ"ח סימנים, דהרי החוס' לא העתיקו כי אם דצ"ח. וכ"כ צ"ח שמואל סי' ד'. גם צמח"ס חלל ח"ב סי' נ"ג כתב להוכיח מסה"י דסי' לר"ח צ"ח לחוד צ"ח צ"ח סימנים ע"ש. (ועי' להלן אות ד' ד"ה גם צצח"ס).

וב"ב ח"ב דסי' צ"ח לחוד, והש"ח ח"ח דעת החוס' וברא"ש דעת הט"ע צדדמי אחרת, דהתוס' וברא"ש שהלכו ט"ע וסימנים היינו לענין שהגוף השלם צ"ח הפירוף ויעיל גם לאחר ג"י [כדיצ"ח צ"ח צ"ח צ"ח ע"ש], והט"ע שבי דבעין לצד סי' מיירי

אוצר

ס"ק רז אות ב—ה

הפוסקים

אחר שכי היתר ט"פ דעת ר"ת, דאט"פ שיש חולקים עליו ספיקא דרבנן לקולא, כי עוד דאט"פ שמכרח"ש ועו"פ [שנאות הקודם] סברי אליבא דר"ת דבעינן גם ס"י וזני"ד לא אמר העד שום סימן, מ"מ מכיון שיש גם הסוברים דלא צעין ס"י אליבא דר"ת והוא מערכה מול מערכה, הדרינן לכללין דספק דרבנן לקולא, ואף שיש כאלן ס"ס להחמיר, ספק אי הלכה כר"ת וסייעתו או כרשב"א וסייעתו, ואח"ל דהלכה כר"ת וסייעתו אכתי אפשר דהלכה כמכרח"ש ועו"פ, והרבה פוסקים סברי דכשי"ס ס"ס להחמיר מחמירין אף בספק דרבנן כו', מ"מ נראה דמכיון שהרבה רבנותא פשיטא לכו דמקילין באיסור דרבנן אף כשי"ס ס"ס להחמיר ט"ש, פשיטא דכ"י נקטין.

ד. להסוברים דבעינן גם סימנים, אם בעינן שהט"ע דגוף תבוא שלא מחמת הסימנים, (או דלא בעינן כך), או דבעינן להיפך שהט"ע תבוא מחמתם. נקוטנרם מוכרי"ד בן מהרי"ל שצ"ח מהרי"ל ח"א דס"ט עור ג', אחרי שפי' דעת החוס' דהא דמשידין כשהגוף שלם היינו ע"י ט"ע וסימנים, כי שם (בתוך פירושו בלי"צ דהחוס') דלא סגי כשהט"ע צאה לו רק ע"י הסימנים, ואילו לא היו הסימנים לא היתה לו ט"ע, דנכחי"ג הט"ע דגוף אינה גמורה, ורק כשיש לו ט"ע שלא ע"י סימנים וסימנים נמי אז משידין ט"ש.

אולם במרה"צ ס"ק ק"א (דף פ"ה ופ"ט) השיג עליו וכי דהסביר נותנת להיפך, דכל שאין שם פ"פ פדחת וחוטם לא יתכן להכירו בט"ע כלל, ואם יאמר לך אדם שהכירו בט"ע, צודאי טעה דמיונו, ולכן הט"ע הוא כמאן דליחא דמי, וא"כ גם כשיש לו עוד סימנים אמלעיים לא מהני, אצל כשמודה שאין לו ט"ע מלך עמנו אלא שצאמלעות הסימנים הוא שמכירו בט"ע, שהסימנים העיורכו להכיר בט"ע, אפשר דמהני, ופי' עפ"י צ"י לשינוי דהחוס' דהכוונה היא לט"ע שעי' סימנים ט"ש. [גם ממכרח"ש (והסוברים כמותו) דלעיל אות צ' שכי דט"ע לחוד לא שייך בגוף וכשי"ס סימנים מהני לט"ע על ידס ע"ש, משמע דט"ע דגוף דמועילה היינו כשצאה מחמת סימנים, אצל כשלא צאה מחמת סימנים לא מהני אט"פ שיש גם סימנים.

ומשאר הפוסקים דלעיל אין הכרע אם סברי כמוכרי"ד בן לב או כמכרח"ש, ומכיון שסחתו צ"ח יתכן גם לסביר דט"ע וסימנים מהני בכל גווני בין כשהט"ע צאה מחמת הסימנים ובין כשלא צאה מחמתם ט"ש. ועי"ש צאות ה"ל.

ה. ואם גם סימני בליים מהני. צורע אברהם ס"י צ' דף ע"י עור ג' צהר"ג שהוכר בט"ע בגופו וה"י ס"י מוצבך [או עכ"פ חשוב, מדבריו שם להלן] צגדו, כי דאליבא דר"ת שסובר דמהני ט"ע דגוף צלירוף סימני הגוף שאינם מוצבקים, היא מותרת, ולשאלה אין לחוש, משום שצ"ד ראהו לבוש צגד הזה בעת לאתו לדרך כ"י [כדמבואר לעיל בס"ק קפ"ז אות מ"ח], ועוד שהכירו הט"ע וכ"י [כדמבואר לעיל דף ג' ע"ג בלוח כדל"מ אות כ"ה, דיש סוברים דצט"ק לא חיישינן לשאלה], ואם יאמר האומר סוף סוף הלא לר"ת צעין סימני הגוף וצ"ד יש רק סימני כלים, אי משום הא לא איריא, דמהרי"ל ח"א ס"י ו' הביא שס"י בגופו וס"י בכליו מלטרפין להיות ס"י מוצבך כ"י [כדמבואר לעיל בס"ק קפ"ז אות פ"י ע"ש], א"כ צ"ד נמי מהני הלטרפות סימני כלים עם ט"ע דגוף ט"ש. ומכרח"ש חיון כשצוהו שם צס"י ג' (צ"ח ומעתה אצ"ח) הסכים עמו דלר"ת מהני צעודא הנ"ל, וכי שם דל"ל דהחוס' שכתבו, "ע"י סימני הגוף" היינו לאו דוקא, אלא חדא מינייהו נקטו וכ"ה לסימני כלים, דכיון דלהטערך הוא מה לי סימני הגוף מה לי סימני כלים ט"ש.

גם בעזרת ישראל ס"י ו"א כתב צידון ט"ע דגוף צלירוף סימנים צגדים דלא מושלי, דאליבא דר"ת ה"ה דמהני צ"ד, דהא כעטם של החוששים לשאלה צגדים דלא מושלי הוא משום דלא חשיב

ובמכרח"ש קוע"ד דל"ה עור ג' (וצדל"ה עור ג') פי' צכוונת החוס', דט"ע לחוד לא שייך בגוף בלא סימנים אצל אם יש צו סימנים [ציונים] (*), וכי דלא מהני מחמת סימנים, אצל מהני לט"ע על ידס. וכ"כ צס"י נ"צ. גם צסא"ר דכ"ד עור ג' וצחש"י הרב ר' חיים צכ"ר יחולא שצכרם שלמה [אמאריליון] ס"י ה' פי' צחוס' וצח"ש כמכרח"ש. [גם צביאור הגר"א ס"ק פ"ה נראה שמפרש צחוס' כמכרח"ש, ע"ש].

וגם בדעת המור כ' בן הרח"ש צקוע"ד שם לפי דבריו דלעיל, דהטור שלא הזכיר סימנים [צהכרה דגוף לר"ת] לשון ק"ר הוא, ואולי לא הולך להוכיח זאת משום דודאי ליכא ט"ע בגוף בלי פרטוף אם לא ע"י סימנים, או שמא דילוג סופר הוא. וכי שם עוד דמה שהגיה צכ"י [שהוצא לעיל אות א'] צחוס' וצח"ש, ונכחי"ע מדברי הטור, דוחק גדול הוא לומר כך דע"ס נפלה צחוס' וצח"ש וגם צכ"י וירוחס. וכחצ צחן טוב ס"ק ל"ג דל"צ עור ג' שכן משמע מהט"ע סקל"צ, שמפרש כוונת ר"ת [ודעת הטור אליב"י] כמכרח"ש, ע"ש. וכ"כ צצ"ח משה סקל"י (שצכעכ"ה).

גם בדרישה אות ז' [צד' ורשה, צד' למכרג אות ל"ט] כי דמה שכי הטור שיכולין להכירו בט"ע, ר"ל ע"י סימנים שאינם מוצבקים, שסחם ט"ע [דגוף] הוא ע"י סימנים שא"מ וכו', ואילו לא דמסחפי ה"י מוחק צטור תיבת או וצ"ל יכולין להכירו בט"ע ע"י ס"י מוצבקינן שצגופו, ולא מוצבקינן ממש קאמר אלא גם לס"י ציוני קרי מוצבקי, והשיג על צכ"י צמה שהגיה צהר"ש ע"ש. [וע"י צפרישה אות ל"ט]. וצורע אברהם ס"י צ' דף ה' כתב צפשיטות שראוי להגיה צטור שהוא ספר אחד ולא להגיה צחוס' וגם צח"ש.

וגם צמכר"ל ס"ק ק"א (שהו"ד צק"ור צפ"ח ס"ק ק"י צ) אחר צצ"ח דלהחוס' וצח"ש צעין ט"ע שעי' ס"י ציונים, כי עפ"י דהטיק כהגהת הדרישה הנ"ל בלשון הטור, שמחק תיבת או, והוסיף דהכי מוכח גם מהטור עמנו, דאם כגורסחנו שיכולים להכירו בט"ע, "אוי" ע"י סימנים מוצבקים, דהיינו סימנים מוצבקים גמורים, א"כ למה נריך שיהיה גופו שלם, דהלא פשיטא דצס"י מוצבקים מהני אפי' כשאין גופו שלם (**). עוד כתב שם, צד"ה עלה, דגם להרשב"א והנ"י צשיטת ר"ת שלא גרסו בלי"צ דהחוס', "סימני הגוף", לא צרור לו לר"ת לסמוך על ט"ע דגוף בלי סימנים אלא ספוקי מספקא לי צזה, דהרי בלי"צ הוא בלשון שמא, ורק בט"ע שעי' סימנים פשיטא לי דמהני כדמבואר להדיא בלי"ק דהחוס', ומסיק נמלא דלדינא לא סגי בט"ע לחוד כ"א בט"ע שעי' סימנים כדאיתא צחוס' וצח"ש וצטור לפי הגהת הדרישה וכן עיקר ודלא כדעת צכ"י צחש"י וצש"ע, והגם דלא קיי"ל כר"ת צזה, מ"מ כתבנו זאת משום דכי הח"מ [דלהלן ס"ק ר"ח אות ה'] דמלרפ"ס דעת ר"ת לשאר אומדנות. ועי"ש ממכרח"ל צאות ד'. וגם צכרם שלמה [אמאריליון] ס"י א' דף מ' כתב דהכי נקטין דבעינן ט"ע וסימנים ט"ש.

ג. ויש מי שחילק לדינא בין איסור דאורייתא לדרבנן. צידו דוד [קארלסון] ס"י י' צנידון נעצב שלפי העדות על עזיעתו יל"ה כצ"ח אשח"ו מאיסור דאורייתא וכשנמלא הוכר בגופו בלי פרטוף,

(*) אבל ט"ע שנתעוררה ע"י סימן גרוע לא מהני, כן כתבו בבית משה ס"ק ל"ו (שבכעכ"ה) ובח"ט ס"ק צ"ג דמשמע כן ממכרח"ש.

(**) וע"י במכרח"ש דל"ו עור ג' שפי' דמש"כ הטור, אי ע"י סימנים מוצבקים לא קאי על מאי דסמך וסליק מינ"י שכי אם גופו שלם כו', אלא קאי ארישא דמילתא, והכי פירושו, אין מעידין אלא בחדא מתלת גווני, דהיינו או כשראו פרצופו ופדחתו וחוטמו ואין גופו שלם, או כשגופו שלם [בט"ע] שעי' סימנים שאינם מוצבקים] אפי' בלי פרצוף, או בסימנים מוצבקים אפי' כשאין שם פרצוף ואין גופו שלם. לפי"ז אודא הוכחת המרה"צ מהטור עצמו שצריך לתגיה שם.

אוצר

ס"ק רז אות ה—ז

הפוסקים

אלל הבוי, מ"מ מכיון דאין כאן אלא איסור דרצון תלין להקל לבו"ט ולא מצריתין. [ועי' בשמן המר שבו"ד להקל אות ז].

ז. ביסווי היבר שונים שדנו בהם הפוסקים אם משמעותם מ"ע או סימנים ואומדנא גרידא. ז"ל המדע ס"י מ"ט אות ט' צנידון שאמר העד, "האז איך אים דערקענט אופן צליק [היינו בערך: הכרתיו לפי המראה] מגידול רגליו ואורך גופו" הביא את דעת ר"ת וז' דאין לחוש דמה שאמר מגידול רגליו וכו' היינו [רק] סימנים דארוך וגוף, משום דמכיון שאמר [לשון] הכרתיו מצוהר שהכירו ממע דהיינו צ"ע, אלא שצוהר וצ"ע לומר שהתעוררות ההכרה צאה מגידול רגליו ואורך גופו.

ובבית"ס ח"א ס"י י"ג צנידון שאמר, "איך האז פלוגי אן זיין דיקטן קערפער אונד פערסאָהן ערקאָנט" [הכרתיו את פלוגי בגופו השמן ומצוהר] כי דמשמע מזה שהי' לו סימן דארוך וגוף ואין צוה תועלת וכו', אך מוטיבה כאן עדות העד האחר שאמר (*) שהכירוהו בקל אן זיין קערפער אונד אן זיין צגדים [בגופו ובצגדיו] שמצוהר צוה שהיה לו ט"ע גמור צנין הגוף ט"ע.

ובגבעת פנחס ס"י כ"ה צנידון שאמר שהכירו פאסטוהר שלו, כי שלא צוה לו להקל מנעט ט"ע דגופו, דמה שאמר שהכירו פאסטוהר שלו משמעותו מלת ארכו רחצו ועצו, ואין זה ט"ע כלל אלא סימנים גרושים.

ובמהר"ם שיק ס"י ל"ה צנידון שאמר שלפי גדלו וגופו הוא פלוגי, כי שיש לחוש שאמר כן על ארוך וגוף אצל לא הכירו צ"ע, מיהו י"ל דמכיון שאמר גדלו וגופו משמע שמלכד גדלו יש לו ט"ע בגוף, ויש לשאול פי העד אם אפשר, ועוד יש לחוש שהרי אדרבה אין גודל האדם לאחר מיתתו שיה' לגדלו צחייו ועי' כיו"צ צנוצ"ת ס"י ס', [ולפי"ז לא יועיל אפי"פ שאמר גם גופו], וכו'.

ובכור הבחינה ס"י י"צ, צנידון שנמלאו ד' גופים שרופים וכוהו צמדות גופם גדול לפי גדלו שהמה המה האיש וז' צניו שהיו שם, כי (צד"ה ועיין) שאין כאן שום היתר לדעת ר"ת, חדא דלא אמרו צני"ד שהוכר בעלה צ"ע דגוף רק שניכרו הגופים גדול לפי גדלו, וזה הוא רק ארוך וגוף, ועוד דצ"ח שגופו שרוף גם ר"ת מודה דאין ט"ע בגוף.

ובנוב"ת ס"י י"א צחשו צנו מוהר"ש (צד"ה והנה יש) צנידון שהעידו שלפי אורח גופו ואצטרו נראה להם שהוא פלוגי, כי דמשמעות הלשון היא שלא הכירו את הגוף צ"ע, רק ע"י סימנים.

ובס' מלאת אבן כאן כי צפירושו לדברי החוס' ט"פ ספר הישר לר"ת, דאם אומר רק צדימו דהיינו שאומר שהגוף הזה נראה כמו הגוף של פלוגי לא מהני, ודוקא אם מכירו צ"ע דהיינו שאומר ידענא צי דהאי דקמן פלוגי הוא, אז מהני, ט"פ. [אולם עי' בחדושי הרי"מ ליבמות, דמשמע מתוך פירושו להחוס' ט"פ סה"י לר"ת, דמהני אפי"פ שאינו מעיד על ט"ע צוהר צגוף אלא ששמעו שקומתו ורגליו וסנטרו כו' נראה לו שהם כמו של פלוגי ט"פ. וכן נוטים דצ"ר צשו"ת הרי"מ ס"י א' צ' ג' ט"פ].

ובבית נפתלי ס"י ל"ב אות ג' צנידון שאמר שפרטוף פניו נפה מאד שהיה קשה להכירו, רק מקומתו ומראה גופו, "האט עם מיר אויסגעוויזען דאס ער מוס דאס זיין", [תרגום המלים: ה"י נראה לי שהוא נריך להיות פלוגי, והכוונה בערך: ה"י מסתבר לי שהוא פלוגי], כי שיש לפקפק בצדוהו משום דנראה מזה שהוא צעמנו עדיין מסופק קלת ועכ"פ אינו דבר צוהר אלא. וכן צלמח השד"ח ס"י קט"ט אות צ' כתב צעזעל הג"ל שיש הרבה לפקפק בצדוהו

חשיב ס"י מוצהק צוהר [כדמצינו צס"ק קפ"ז אות כ"א ט"פ], ח"כ הכא דלא צנין ס"י, שוב מהנו סימני הצגדים.

וגם בעמק שאילה ס"י י"ג כתב אליבא דהסוברים שר"ת מלריך גם ס"י הגוף ד"ל שלענין זה הוי לבו"ט ס"י הצגדים כסימני הגוף וצפרט כל הצגדים וגם ט"ק שכתבו האחרונים דהוי ככלום דלא מושלי. [ומשמע ממ"ש וצפרט וכו', דגם צסימני כלים דמושלי סגי לדעתו].

ובפנים מאירות ח"צ ס"י ל"ב פי' כן צצדרי קיזור פסקי הרא"ש צ"י האשכ צהר"א ס"י ג', צמ"ש, "אצל ראו כל גופו שלם אפילו אין כאן פרטוף וחוטם וכולם להכירו צ"ע ע"י סימנים שיש לו בגופו או צכליו אין מתירין עד שיהיו מכירין אותו צ"ע", דכוונתו להחיר צ"ע דגוף ע"י סימנים שצגופו או צכליו, [דחיצות, ע"י סימנים שיש לו בגופו או צכליו] קאי על וכולם להכירו צ"ע, ולא על אין מתירין וכו'"], ומה שסיים אין מתירין עד שיהיו מכירין אותו צ"ע, ר"ל שאין לסמוך על הסימנים הנ"ל לחוד אלא לריך גם שניכרוהו צ"ע. וז' שם כן גם אליבא דהצ"ח שהכריע דמה שר"ת צ"ע גם סימני הגוף היינו רק כדי להעיד צ"ע דגוף צני פרטוף פנים אפילו לאחר ג"י [כדוהבא לעיל אות א'], דה"כ דגם סימני צגדים מהני אפילו לאחר ג"י. גם צנטע שטעושים ס"י ס"ד כי דאליבא דהצ"ח מהני לאחר ג"י גם סימני צגדים כמ"ש הפנמ"א [הנ"ל] מסצרה ומהוכחה מקיזור פסקי הרא"ש (*).

וגם מוהר"ד בן יחייא צשו"ת הרא"ש ס"י ל"ז כתב צתו"ד שצדמזי התלמוד שחיבר צעל העור [היינו קיזור פסקי הרא"ש] איהא שצשראו כל גופו וכולם להכירו ע"י סימנים שצגופו או צכליו ואין מתירים עד שיהיו מכירים צ"ע ט"פ.

ו. ואם תלינן בעמפ"ע שהיו גם סימנים אפי"פ שלא אמר כך. צידי דוד [קארלסון] ס"י י', צנטע שלפי העדות על עזיעתו יל"ה אשתו מאיסור חורה והעיד עד מפי גוי שהכירו צ"ע דגופו ולא אמר העד שום ס"י שצגופו, כי צד להקל דאפי"פ מהכר"ש שהלריך אליבא דר"ת גם ס"י יודה צני"ד דמהני, דע"כ לא קאמר מהכר"ש אלא צעד הוה"ה, אצל צני"ד שהוא עד השומע תלין שהגוי ההוא הכירו צ"ע עם ס"י, וכדאיתא צמהריצ"ל ח"א כלל א' ס"י א' [לענין השם אשתהי אחר שהוא מהמים] שצמפ"ע תלין שהעד הראשון ראהו לאחר ע"ש, וכן צפני משה ח"א ס"י מ"צ [לענין שראשו ה"י תחוב צוהר, ואמר סחמא שהוא פלוגי מצלי לפרש צח"ה אופן הכירו] כי דתלין שהראשון הכירו צס"י מוצהק ט"פ, וזה הוא אפילו צאיסור חורה, אף שיש חולקים ע"ז, מ"מ צאיסור דרצון כו"ט יודו דתלין להקל וכמ"ש הפ"מ שם כו', ואף אם אפשר לצרר זאת

(*) מיהו בס"י ס"ה כתב שאין הכרח כ"כ לפרש בקיצור פסקי הרא"ש כהפנמ"א. ובתאומי צבי' בסע' כ"ד כתב בפשיטות דמה שהוכיח הפנמ"א מקיזור פסקי הרא"ש דגם ס"י כלים אפשר לצרף לט"ע דגוף, אינה הוכחה, משום דברור דמה שכ' ע"י ס"י שיש לו בגופו או צכליו" לא קאי אדלעיל מינה, אלא קאי אדלהלן, והכי פירושו דמתחילה פסק כר"ת שצשגופו שלם אפי"פ שאין צדוףף וחוטם מהני ט"ע, וס"ל דמהני אפי"פ בלי ס"י וכדאיתא בסור, ואח"כ הביא מה דתנן במתני' דסימנים לא מהני, וזהו מה שכ' ע"י ס"י שיש לו בגופו או צכליו אין מתירין עד שיהיו מכירין אותו בס"ע. גם באדרת אליהו (שכס') שני המאורות הגדולים) ס"י ח' דף י"ב ובברכות מ"ם דף צ"ד פירושו כנ"ל. וכן נראה בפני משה סקפ"ז ובמהר"ם מינץ [מא"יבן ישרן] ס"י כ"א ובמראה משה ס"י ל"ו, שכ' בתו"ד שקיצור פסקי הרא"ש סובר דסגי בט"ע גרידא. וביד אהרן ח"א הגה"ש אות תכ"ז כתב דאי לאו דמתפי ה"י מגיה בקיצור פסקי הרא"ש דצ"ל יכולים להכירו בט"ע. או"י ע"י סימנים שצגופו, ובכליו"א אין מתירין עד שיהיו מכירין אותו בט"ע.

אוצר

ס"ק רז אות ז—ח

הפוסקים

ובקהלת יעקב (למהר"י מליסא) כאן כתב בפשיטות דבעינן דוקא שיראהו ערוס, דכשהוא מלוכש בצגדים ודאי דליכא ט"ע. גם צ"ח משה בסע"ח בסוף אות נ"א (לענין שמעידין לאחר"י צ"ע בצורתו וגופו) כי בחוך דבריו בפשיטות שזכרנו צ"ע דגוף בעינן שיכירוהו כשהוא ערוס. [גם צוודע צעירים מהדו"ת סי' ל"ט דף מ"ג כתב צנידושו שיש לחשוש דמה שהאשה הכירה צ"ע דגוף שהנענע הוא בעלה, שאין זה ט"ע דגוף, מכיון שלא ראהו הגוף בלי לבוש, והביא מהקדמי הנ"ל. מיהו סיים שם דאף שגראה שאין הדבר מוכרח כ"כ דאזיל הע"ע דגוף, מכיון שראהו כמו שדרכה לראותו, מ"מ ו"ל דמחמת שהנענע לבוש צמלצוש שדרך בעלה ללבוש, משום כך נדמה לה גם הגוף צ"ע, וכמו דלא להוסיף על שיטת ר"ח. ובגמרא מזה דצנוגא שלצוש צמלצוש שאין דרכו ללבוש, לא צריכא ל"י כ"כ להחמיר בהקדמי].

גם בבנין יחזקאל סי' ע"ז (צ"ח והנה ראיתי) כתב צנידושו דאין לצדד להיתר ט"פ דעת ר"ח, משום שהמת ה"י מכוסה בצגדיו, וכי דכן מצוה צניח דוד [להרד"ט] סי' כ"ג דף נ"ב צהבה ש"י טעם אחד צסצרת החולקים על ר"ח משום שצנח רגיל כ"כ לראותו ערוס צחמידות ולכן לא עדיף מכלי אפסוריה שלא שצעתן העין דלית צבו ט"ע ע"ש, הרי מצוה צדצדיו דע"ע צגוף [דמהני לר"ח] היינו צגוף ממע כשהוא ערוס אצל לא כשהוא לבוש. [וע"י לקמן ס"ק ר"ח אות ב' שיעור פוסקים כתבו כהצית דוד, ולפי דברי הצניח יחזקאל הנ"ל וי"א דגם הם יסברו דמה דמהני לר"ח ט"ע דגוף היינו צערוס. וע"ע לעיל ס"ק ר"ח אות ב' שזכרנו מהבסד להצרהם [תאומים] ש"י דליכא להוכיח כר"ח מהכרת פדחת דצבור משום דשאי ט"ע דגוף שאינו רגיל לראותו ערוס].

ובן במרחשת ח"ב סי' ו' אות ט"ז כתב בחוך דבריו דגם לר"ח לא מהני הכרת הגוף אלא כשהוא ערוס דאז מכיר אותו ע"י חיתוך אצדיו ותואר גופו ומראית עורו, אצל כשהוא לבוש צצגדיו לא מהני, וצ"ח מתורץ מה שהקשו האחרונים על ר"ח ממה דאיתא ציצמות ק"ב ע"א דאצ"ח צר מניווי הדציק צצליחא על אפותי ולא הכירוהו, דמוכה מזה דגם כשהגוף שלם לא מהני כשאין רואים פרטוף פניו ע"ס חוטמו, דלפי"ז נוחא דמשום שה"י לבוש צצגדיו לכן לא הכירוהו צגופו. [מיהו ע"י לעיל ס"ק ר"ח אות ג' תירוטים אחרים על קושיא זו].

ובשדה יצחק ח"א סי' כ"ז ומ"ט כתב שט"ע דגוף דמהני לר"ח היינו דוקא אם ראהו מהיים ערוס [וראהו עכשיו ערוס], אצל אם מהיים ראהו רק כשה"י לבוש אינו מעיד אע"פ שראהו עכשיו כשהוא לבוש וכשהוא ערוס, ע"ש. [ומסתבר דגם כל הפוסקים דלעיל סצדי דלא מהני אלא כשהראהו ערוס גם מהיים, אע"פ שלא פירשו הכי להדיח].

ובמים קדושים צחשו שצסופו ריש דף ק"יז [מלרין גם שציעת עין צחייו] ש"י דהכרת הגוף צע"ע, דמהני לר"ח, איננה צמציאות אלא צצצרה ערעילאי ושצעתו העין צעודו חי והוא ערוס. וע"י צארי דצי עילאי דלהלן שג"כ תפס דאם נימא דלא מהני ט"ע דגוף אלא כשהראהו ערה ערוס, צודאי שיערך להיות שציעת עין צע"ע ה"ז צחייו וכדפסק הרמ"ם צפי"ד דאצורה ה"ב לענין ט"ע דכלים. [אלא שחולק על עיקר דין, וסובר דגם צמלצוש מהני לר"ח]. אך צמרחשת ח"ב סי' ו' אות ט"ז כתב דמהני לר"ח הכרת הגוף כשהוא ערוס אף שלא שצעה עינו צו, ומה שאינו חייב להכריז צכלים שלא שצעתן העין אינו משום דא"ח להיות צהם ט"ע, אלא משום דהצעלים מתיאשים כיון דע"פ רוב אין צהם ט"ע ע"ש. וע"ע לעיל ס"ק ר"ח אות ב' שיש ש"י [לא לענין ערוס] ד"ל דר"ח פוסק דגם צכלים שלא שצעתן העין חייב להכריז.

[וע"י צסוף דצרי הצצלה"ש המוצא להלן, דגם להקדמי ה"י עכ"פ סימן קצ"ח גם כשהיתה הט"ע צמלצוש וכו', וע"ע צארי

זו כ"י הנ"ל גם צהרי צשמים מהדו"ת סי' רכ"ז כתב צצודא הנ"ל שניכר מזה שלא היה לו ט"ע צרור ורפויי מרפיה ציד"י, שמשמעות הלשון היא שלא הוחלט צדעתו שזה הוא, רק ע"פ השערותו וחומדו דעתו נראה לו שזה הוא, ולא חש"ב ט"ע. [וע"י צמציחת נפש [השני] סי' ס"א ש"י בחוך דבריו שר"ח סובר דאע"פ שאין פ"פ ניכר, סגי צע"ע של הגוף שאומר, "שקרוצ" לו שזה הוא ע"י כללות תמונת אצדיו. ואולי יש שם ט"ס, וי"ל, "שצדורי"].

ובדברי חיים [מנאנז] ח"א סי' ל"א צנידון שהאשה אמרה שהכירה צע"ע את צצר הגוף של הברוג שהוא גוף בעלה, כי שהגראה מדצריה הוא לא שהכירה את הגוף צע"ע, רק [את] צצרו, היינו שלפי הנראה לה צע"ע מצצר בעלה, זה הגוף הוא צודאי בעלה שלו היה צצר כזה, וצודאי שגם לדעת ר"ח אינה נאמנת צע"ע של צצרו כמצוהר למעיין צדצדיו.

ובשמן חמר סי' צ' צנידון שהעידו שאלאו הרוג צלי ראש וידעו שהוא פלוני [אי סופירון טודם קי אירה איל פלוני], ומקצלי העדות לא חקרו אותם צילד ואיך ידעו זאת, אחר שהוכיח מתוך שאר עדותם שהכרתם לא היתה מחמת המלצושים ע"ש, כתב צדף כי עור ג' דלא חיישינן שמה כוונת העדים היא לסימני הגוף שאינם מוצהקים לצד או לט"ע לצד של הגוף [לפי שיטתו שאין מעידין לר"ח צע"ע דגוף אלא ע"י צירוף סימן שא"מ], אלא דמכיון דאמרו צצירור שידעו שה"י פלוני, וליתנהו השתא לסהדי קמן לשילונינהו, תלינן לקולא [שהכירוהו יפה צסימן מוצהק], או לפחות תלינן שהכירוהו צע"ע צצירוף סימן שאינו מוצהק, דלפחות ע"י ט"ע דגוף וסי' שא"מ ציחד התי יתן אל לצו להעיד על המת שהוא פלוני, ולא ע"י אחד מהם [*], צצירוף דעת המצי"ע שצמנאל הברוג צדריך שכלך לשם ילאה מאיסור דאורייתא, וצצירוף דצני"ד העידו ש"י יהודים, ורוב הפוסקים סצרי דצ"י עדים לא חיישינן לצדדמי. וצדף כ"א עור ג' הוסיף צזה דאפילו אם נימא דמכיון שאמרו צלשון ידיעה ולא צלשון הכרה אין כוונתם אלא ששמעו מפי אחר שזהו פלוני ואיכא צזה כמה חששות כ"י, מ"מ יש לתלות שההוא ראהו עם ראשו שלם או שהכירו צם"י מוצהק ע"ש. ומסיים שם צדכ"ע דכל זה הוא רק אילו לא היה צידנו לצרר אפילו ע"י עירחא, כגון שהלכו העדים למדה"י ומקומם לא ידוע לנו או שמקומם רחוק מאד, אולם צני"ד מכיון שידוע לנו מקומם ואפשר לנו לשאלם ע"י כתב יש להחמיר לצרר הדצר על צוריו.

[וע"י לעיל ס"ק ר"ז אות א' שדנו שם לענין אם חיישינן שהע"י לא היתה צגופו אלא צפדחתו או צפרעופו או צצקנו שה"י צנידונים ההם, והוצא מהנפש ח"י סי' ד' צנידון שהעיד סיים שמכירו צצירור ויכול להשצע, ומהשצות יעקב ח"ב סקט"י צנידון שסיימו שאין שום ספק צעולם שהוא הוא פלוני, ומהצית אפרים סי' י"ט צנידון שהעיד שהכירו כמו שהוא מכיר כל מיודעיו, ומהאמר שמואל סי' ד' צנידון שהעיד סתם שהכירו היע"ע, שכתבו שהלשונות הנ"ל מורים שהכירוהו צע"ע דגופו ע"ש].

ח. אם הכרת הגוף היא בערום או במלובש. צעמק שאלה סי' כ"ד ומ"ז מסתפק (לענין דעת ר"ח שצסע"ח שמעידין לאחר"י כש"ס ט"ע שצגופו וצורתו) מה נקרא ט"ע שצגוף, אם ט"ע צקומתו ורחצו, שאת זה יכולים להכיר אפי' צעודו לבוש, וגם צזה יש להסחפק כשלצוש צגד עליון ועצ אם אפשר להכיר אז תמונת קומתו ועוצו, או שט"ע של הגוף הוא צגוף עצמו כמו שהכרה של צורתו שהוא צלא לבוש ידאיתא ציצמות [ק"ב ע"א] שאלה כיסה מנחו ולא הכירוהו.

אוצר

ס"ק דז אות ה-ט

הפוסקים

ובמשמרת שלום קר"ע אות ג' כתב בתוך דבריו שצנית אפרים סי' י"ט ד"ט (ד"ה ולפי"ז) נראה להדיא דס"ל דלא צעין שיראהו ערום ע"ש. וצפני משה ס"ק פ"ח כתב בתוך דבריו דממה שהצניח הר"ש צ"ש ר"ת רח"י לשיטתו שמעידין אח"כ דהרי נראה לעינים שמכירים אדם מת צ"ע אפי' אחר כמה ימים, וכי ע"ז מוכרי' מצרונא דסימן רי"ז [צ"ד שטעמין: רע"ז] דהיינו אדם שלם צקבר, משמע מלשון זה דגוף שלם דמכני לר"ת היינו אפי' צמלוש, דהלא מת צקבר מלוש צחקריכים.

ובחבצלת השרון סי' מ"ב כתב דלע"פ שהק"י סובר שר"ת אינו מתיר צמלוש, מ"מ ע"י צחח"ס ח"א סי' נ"ג צ"ה מתוך *) דמצוה דצבריו אדרבא להיפך דיותר יש ט"ע צאדם כשהוא מלוש מהיכא שהוא ערום כיון שלא הורגל לראותו כשהוא ערום, ומסתבר כדבריו, וגם להק"י י"ל דלע"פ שר"ת אינו מתיר צ"ע אחד כשהוא מלוש, אבל עכ"פ הוי סימן קצת כמו שמו או שס עירו אחד להחיר כשידעין שמי שיש לו ט"ע כזו הלך בדרך זו ע"ש.

ובלבדשי מרדכי ח"ב סי' כ"ב צהרוב שמכל צדדיו לא נשאר ענין אלא מכנסיו והועד שהוכר צנין גופו, כי ט"פ החת"ס סי' נ"א [כנראה שז"ל סי' נ"ג, הני"ל] ש"ע מוצא אס שייך צני"ד הכרה צ"ע של הגוף מכיון שאינו צ"ע צצגדים בדרך שהולך צין אנשים.

ט. אם הכרת הגוף היא מלפניו או גם מאחוריו. נפ"ש ח"י סי' ז' (צ"ה דכל) כתב בתוך צ"אורו לשיטת ר"ת, שהנסיון מעיד שאדם ניכר צ"ע אפי' מאחוריו צעציו וצ"ארכו [כוונתו דחזין שמכירים את האדם הכי אפי' מאחוריו, אע"פ שאין רואים אז פרטוף פניו פדחתו וחוטמו], כי עוציו וצ"ארכו אע"פ שאינם סימנים כלל, מ"מ יכולים הם להוליד ט"ע, וכן מצוה צב"י לר"ת שגם מאחוריו ניכר האדם צ"ע אף צל פרטוף הפנים והוא מלד ט"ע צצנין הגוף ע"י סימני הגוף הני"ל. [בספר הישר לא נזכר להדיא שאדם ניכר אפי' מאחוריו, וכנראה שכוונתו דמכיון דאיתא שם דמכני מה שאדם ניכר צקומתו וצעציו וצרגליו, זה שייך ממילא גם מאחוריו, וכן נראה מדברי הנפ"ש ח"י צב"י ד' צ"ה וצ"ע ע"ש].

[גם צתשי הר"ס [מרגליות] סי' ז' כתב צהצרתו לשיטת ר"ת, דהרי ידוע מהחש שאדם הרגיל עם חצרו יכול להכירו מרחוק אף מאחוריו וכ"ש כנגד פניו אע"פ שאינו רואה פרטופו ממש. ומשמע מזה דס"ל דמכני לר"ת הכרת גוף המת צין כשראהו מלפניו וצין כשראהו מאחוריו. גם צעני ארזים ס"ק ל"ח כתב דהרי מעשים צכל יום צצני אדם קוראים לצריהם מרחוק מאחוריהם אע"פ שאין רואים אורת פניהם והיינו ע"י ט"ע של הגוף. וכ"כ בתוך דבריו צארי' דבי עילאי סי' ט' דף ע"ג עור ג' וסי' י"א דף פ"ד עור ד'].

גם בחבצלת השרון סי' מ"ב (צ"ה ואמנם) כתב צפשיטות צנידונו דמה שהכירו צ"ע מאחוריו את ההרוב שהי' מונח על פניו, אליבא דר"ת היא מותרת.

עוד כתב להלן שם צ"ה וא"כ, ד"ל דע"ע מאחוריו עדיף מט"ע מלפניו, דהרי יש לתמוה על החולקים על ר"ת וצברי דאין מעידין צ"ע דגוף צלי פ"פ, מאי שנא מחתיכת צשר צענמא דמכני צה ט"ע כדאיתא צחולין ל"ו ע"ב, ורציתי לומר ומלאתי אה"כ צצרה זו צחח"ס ח"א סי' נ"ו, דשאני חתיכת צשר שלא נשתנית צכל ממה שהיתה צשתן עינו צה, משא"כ צאדם שהתרגלו לראותו תמיד עם הפרטוף, ואח"כ

(*) שם בתוך דבריו אליבא דר"ת, דמסתבר דאף אם נימא שיש לאדם הכרה בתברו [בחזין] בגופו אפי' כשרואהו מאחוריו ואינו רואה פניו כלל, מ"מ היינו דוקא כשהוא מלוש במלבושי, ואפשר אפי' במלבושים שלא הורגל בהם, אבל עכ"פ ערום במרחץ וכדומה ואינו רואהו בפניו ממש פשוט הוא מסבא שאין לאדם ש"ע בגופו של חברו ע"ש].

דבי עילאי המוצא להלן, דגם להק"י מהני ט"ע דמלוש צנידוף עם סימן שאינו מוצהק וכי'.

אולם יש שחלקו על עיקר הדין צענין ערום. צנטע שטעושים קוס"י ס"ד השיב להרב השואל שחש דאולי ט"ע צצגוף דמהני לר"ת היינו דקא כשראהו ערום צחיו וצמותו, שזה לא ניתן להאמר כלל, משום שהט"ע שכי' ר"ת אינה צמראה עור חיוריו וסומקיו דלאו כלום הוא, אלא הט"ע היא צצנין הגוף כמ"ש הר"ש צקוט"ד, והיינו צצנית אצרי הגוף, והרבה גדולי עולם מלרפים דעת ר"ת לשאר צדי היתר ולא אשתמיט חד מניייהו להשמיטנו דדוקא צצצרה ערעילאי מהני הט"ע, וצכמה שאלות שנשאלו ממרחקים הניעו צחחלת חצוצהם את כל תואר השאלה והציבו ע"פ דעת ר"ת, ומי השמיטם כי עירומים היו ההרורים צשעה שהעדים ראו אותם, הלא צשאלה לא זכר מזה מאומה, וגם מהכנסת יחזקאל סי' מ"ט מוכח שהט"ע דגוף אינה דוקא צערום ע"ש.

גם בארי' דבי עילאי סי' ט' דף ע"ג עור ג' כתב דמסתבר שט"ע דגוף אין פירושו שיכירו את הנאצד [צחיו] צהיותו ערום דוקא וגם שראהו עתה ערום, דצדד כזה היו הפוסקים מוצאים להדיא, וצפרע שהוא דבר שאינו שכיח כלל, אלא הכוונה צ"ע צצגוף היא צצנין גופו וצאציו וקומתו, וצברי הק"י [הני"ל] ל"ע, דלצבריו הרי צודאי שילעך להיות צציעת עין [צחיו] צ"ע כזו [צצערום], וכדפסק הרמב"ם צצ"ד דאצידה ה"ב [לענין ט"ע דכלים] (*), וא"כ הו"ל לפוסקים לפרש כך שט"ע דגוף לא מהני אלא אס יש להמכיר צציעת עין צו, [משא"כ אס נימא דר"ת מיירי צמלוש, לא היו לריכים הפוסקים לפרש דמיירי כשים צציעת עין צזה צחיו, משום דאורתא דמילתא כך הוא], ומדסתמו משמע דלא כהק"י וכי, ואפי' אס נימא כהק"י, היינו רק כשסומכים על ט"ע דגוף צלצד וכמפורש צצבריו שם דמיירי הכי ע"ש, משא"כ לפימ"ש הצ"ש ס"ק ע"ז [שהוצא לעיל אות א' ע"ש] צצחוס' וצרא"ש משמע צענין סימן שאינו מוצהק עם הט"ע, י"ל לפי"ז דלא צענין ערום, ד"ל דצצרתם היא דע"י הצירוף של ט"ע דגוף עם סימנים שאינם מוצהקים נעשים הסי' שא"מ כסי"מ משום דלא שכיח אפי' אחד מני אלק שיכיו לו סימנים שא"מ כמורו וט"ע צצנין גופו דומה אליו, א"כ גם כשאינו ערום מהני עפ"ז.

וב"כ צסי' י"א דף פ"ד עור ג' דנראה שאין לחומרת הק"י ממש כלל, וא"ל להמציא חומרות צענוה, ועיקר ט"ע דגוף היינו צין גופו וצאציו כמו שאדם ניכר [צחיו] אפי' מאחוריו וכשהוא מלוש צמלוצשו, מחמת הרכבת אצריו ונחתן צצריכותן וצרחצן וצקומתן זה נקרא ט"ע דגוף, שא"ל לזה שיכיו ערום דדוקא. [וצנידונו שם דמיירי צנטע שגופו וצורתו שלמים אלא דאשתכי, הוסיף ש"ל דאפי' הק"י לא החמיר אלא צצעכ"ה משום דדעת ר"ת דשם היא קולא יתיירה, משא"כ צהך קולא דר"ת צצצעכ"ה יודה דלא צענין ערום דוקא].

וב"כ במשנת אליעזר מהדו"ת סי' י"ב (צצדרי משנה אות צ') צדעת הק"י היא חומרא חדשה שלא שצרכה הפוסקים, והרי צעוצדל דשני ת"ת דיצמות קט"י ע"א, כי הר"ש צסי' ג' דמיירי שלא נמלאו הגופים שלמים כ"י ע"ש, ומוכה דצגו"ש היתה מועילה ע"ע, והיינו אפי' צמלוש צצגדים, דהא החס נשים העידו עליהם, וודאי שלא הי' להן שום ט"ע צצוף הערום של ת"ת, ואולי הק"י לא החמיר אלא צצעכ"ה שיש רק הגוף צלי פרטוף פנים והועם, [משא"כ צצברי הר"ש דמיירי כשים פרטוף פנים וחוטם עם הגוף, לענין עד אחד צמים, ע"ש], וגם זה ל"ע, ע"ש.

ביאור הגר"א

פ [פט] וחלקו (קיב) עליו (פ) האחרונים :

באר הגולה

פ כ"י נ"ס נ"ס הרשב"א

והר"ה והרשב"א וכו' הרשב"א נ"ס הרשב"א.

[פט] וחלקו כ"י, דהא מתני' סתמא קתני ומ'

אפילו בשלם ועוד מאי אלא על כו' הא גם על גופו מעידין ואם אתא לאשמעינן דעל פנים אין מעידין אלא כו' הכי הל"ל מעידין על פרוצף פנים ואין מעידין כו' ועוד מדקאמר בגופו ובכליו ע"כ לא קאי אפנים אלא אגופו :

באר היטב

פתחי תשובה

(פ) האחרונים. בחי' מדויק מדלג סתם נהדיף דלא כר"ת משנע קלת דלא נדחו דבריו לגוריו ומתפרין דעת ר"ת לשאר אומנות והוכחות. ונתשוצת והרשב"א סי' נ"ו לירף דעת ר"ת להתיר אם נמלא הרוב ונתפח וא"י אם הוא תוך ג"י כו"ש בסמוך. ולדעת הטור והג"י ונהגי לדעת ר"ת ט"ע בלא סימונים כלל. אבל בתוס' ורמ"ש משנע דלירף להיות סימונים עם ט"ע והיינו סימונים שאינם מוצהקים ועיין דבריהם וז"ל. והמחבר כתב ט"ע בלא סימונים נמי ונהגי לטעמו אולי שכתב בנשנוה דיש להגיה בהרמ"ש וז"ל ע"י ט"ע או ע"י סימונים ואז"ל שניהם יחדיו וכן הוא דעת ר"ת. ובדרישה לא כ"כ ע"ש :

אוצר

ס"ק רז אות ט — ס"ק רח אות א הפוסקים

ואח"כ נשחת הפרצוף, א"ל להכירו בט"ע משום שנשתנה ממה שהי', ולפי' ה' נראה לכאורה שט"ע מאחוריו עדיף טפי, דכרי כמו שהי' רגיל לראותו מחיים כן הוא רואהו גם עכשיו דלא נשתנה [ומהני גם להחולקים על ר"ת], אולם לא נמלא חילוק זה בשום מקום, וחלילה לחדש דבר מדעתנו.

ובמשיבת נפש [הראשון] סי' ל"ז, צידדן נטע שחואר פניו נפתח וכשהפכוהו והניחוהו על פניו הכירוהו בט"ע דגופו, כי שאין ריעותא כלל בט"ע דגוף ממה שלא הכירוהו עד שהפכוהו, משום ש"ל דמכיון שמלפניו התרגלו לראותו עם חואר פניו, לכן לא ניכר כ"כ, אבל מאחוריו שלא נשתנה שם הט"ע, שפיר הכירוהו בט"ע, וכן משמע ביצמות ק"כ ע"א בעובדא דאבא דר מרתא שהדביק קירא באפותיו ולא הכירוהו, ותקשי לר"ת הא אכתי ה' להם להכירו בט"ע של הגוף בלי הכרת פנים, אלא ודאי דמשום שנעשה שינוי צד הכוא אינו ניכר בקל כ"כ.

[ועי' בבית דוד [לכרד"ט] סי' כ"ג סוף דף ג"ג צידדן שהעיד שהכיר בט"ע את הנעצב שכבד בפניו למטה, שבי דט"ע מאחוריו ודאי דא"כ כלום, כי מעולם לא שמענו ולא מלינו צ"ש ופוסקים שכתב"ג קרוי ט"ע, והחוש מעיד ע"ז שלא שייך שום ט"ע מאחוריו. ונראה מסתומות לשונו ה"ל דאפי' לר"ת לא מהני ט"ע מאחוריו].

י. אם מהני ט"ע דגוף כשהגדיל מעת שראהו העד בחייו. נחפארת לצי' [למורה"ר לודו הכהן] תשו' ע"ז בזה עריפות אות ח' ע' (ד' ע"ג) כי בחור דבריו דמכיון דמדברי ר"ת בסה"י משמע שט"ע דגוף הוא ע"י הקומה והעצוב, א"כ לפי' כל שהגדיל קלת [מעת שראהו העד בחייו] ונשתנו קומתו ועצבו, אין לו עוד צו ט"ע וכו', דכל שנשתנה מכפי מה שהורגלה ראייתו צו אפי' שעדיין הוא בדומה אל מה שהי', מ"מ מכיון שאינו אותו ממש אולה לה הט"ע ע"ש.

רח. וחלקו עליו האחרונים. א. החולקים על ר"ת. עי' באה"ג אות פ' מ"ש מהכ"י, וכי שם הג"י — וכ"ה לפנינו ברעב"א שם, וברעב"א דקב"א ע"א — דהוכחתם הוא דהלא מתני' סתמא קתני אין מעידין אלא על פרוצף פנים עם החוטם, ואפי' [אם] כל הגוף שלם, [והרשב"א הוסיף]: ועוד מאי שנה פרוצף פנים וחוטם דנקט תנא, הלא כשהגוף שלם מעידין גם על הגוף ע"ש], ותו דמדקתני אפי' שם סימנין [בגופו, ה"י הצי"ח שם] משמע שאפי' שגופו שלם ויש צו סימנין אין מעידין עליו אלא על פרוצף פנים עם החוטם ע"ש *).

(קיב) עליו האחרונים. ענה"ט מ"ש ולדעת הטור כו' והכל מדברי הכ"ש ועיין בתה"ש ס"ק ק"ל שהאריך בזה והעלה דהעיקר כדעת תוס' והרמ"ש וכן דעת הטור לפי מה שהגיה הפרשה בלשון הטור וגם לדעת הרשב"א ונ"י צשיעת ר"ת לא צרידא ליה לר"ת הא ונתא דמכיון אטע"ע בגוף אם הוא שלם בלי סימונים אלא ספיקי מספקא ליה זהא משא"כ בטע"ע ע"י סימונים פשיטא ליה דמהני כל שגופו שלם ודלא כדעת הכ"י בתשו' וצ"ע כאן וכל זה צרור והארכנו בזה הנס דלא קיי"ל כר"ת זהא מ"מ הא כתב הח"מ דמורפין דעת ר"ת לשאר אומנות והוכחות עכ"ל. וע"ש עוד צענין לאחר ג' ימים אי מהני טע"ע ע"י סימונים ומנואר אי"ה בסעיף כ"ז ע"ש :

ועי' בתשו' מוה"ר נפתלי הירש אלטשולר שצו"ת מהר"ם לויבאן סי' פ"ט בזה הרצ"ש ובחי' הר"י"מ ליצמות שהזכירו גם את הרמב"ן בין החולקים.

ובחי' המאירי (עמ' 458) כי על דבריו ר"ת דהסוגיא כולה מטידה כנגד זה, ומתוך כך אין לחוש לדבריו.

וגם בדעת רש"י כתב הרמ"ש בל"ז דנראה דלא סבר כר"ת, דכ"י מפשט לשונו בדף ק"כ ע"א (אהא דאמר אב"י ע"ה דמתני' מאי קרא הכרת פניהם עננה צס) שכתב אלמא אין עדות בשאר הגוף אלא בזה"כ פנים, משמע קלת דלא משכח בשום אופן היכר בגוף אלא בפנים. וכ"כ במטה יוסף ח"צ סי' א' (דף ע"א טור ד'), והוסיף דאין לומר דלא אמר רש"י כך אלא כשיש רק מקלת גופו ואין גופו שלם, משום דא"ל לומר דקרא ללדדן קאמר, אלא מדתלה בהכרה בפנים מוכח דבכל גווני ליכא הכרה אלא בפנים דוקא, ואם [י' דר"ל: ועוד דאם] רש"י ה"י סובר כר"ת לא ה"י מפרש דוחק דאב"י קאי אמתני' [לענין שאין מעידין אלא על פרוצף פנים עם החוטם], דהלא מוכח בגמ' שם ובצבורות דף מ"ז ע"ב דאב"י קאי אצרייתא לחודא [לענין דצעיין פדתא] וכמ"ש החוטם ע"ש, אלא ודאי דפי' כך משום דמשמע ל' צפירושא דקרא דליכא [שום] הכרה אלא בפנים בלבד וכו'. גם בתשו' הרב ר' יהודה ליב מפפערשי שצחינוך בית יהודה סי' קכ"ח כתב דרש"י ס"ל דלא כר"ת. וכ"כ צעמק שאלה סי' מ"ה בתוך דבריו.

וגם בדעת הרמב"ם והסמ"ג כי הצי' בתשו' סי' ו' מדיני גמס"לית דלא סברי כר"ת, שכן נראה בדעת הרמב"ם מדבריו צפי"ג מה"י גירושין, וכן דעת הסמ"ג מ"ע סי' נ'. ופי' הרמ"ש דל"ז דהיינו מדסתמו וכתבו מילתא פסוקתא דאין מעידין אלא על פרוצף פנים עם החוטם, דאפי' שדרך הרמב"ם היא לרעתיק לשון המשנה לצד, מ"מ דבר כזה ה"ל לפרש, והסמ"ג מדלג הביא דבריו ר"ת נראה יותר צבור דלא ס"ל כוותי. וכע"ז כי במטה יוסף ח"צ סי' א' (דף ע"ב טור ג') דמש"כ הצי' „שנראה" דעת הר"מ דלא כר"ת [ולא כ"כ בפשיטות] היינו משום דליכא הוכחה מדבריו [אלא רק משמעות מסתומות לשונו], אבל לענין הסמ"ג כתב הצי' [צפשיטות] שכן דעתו, משום דיש הכרה דפליג אר"ת מדלג הביא דבריו כדרכו להבא סברות הפוסקים. וכ"כ צמפפט לזק ח"ג סל"ז שמסתומות לשון הר"מ נראה שחונק אר"ת. וכ"י מדברי עמק שאלה המוצא להלן בזה"ל ג. ובשאיילת דוד סי' י"א (ד"ה ועוד) מוכיח כן מלשון הרמב"ם, ממ"ש שם צבכ"א, מלאוהו הרוג או מת אם פדתו וחוטמו ופרצוף פניו קיימין והכירוהו בזה שהוא איש פלוני וכו', וכי שהרמב"ם דקדק בלשונו לכתוב „או מת", לומר שמלאוהו שלם כאשר ה'.

אוצר

סיק רח אות א-ב

הפוסקים

דאין פשט שם הגמ' דריב"ב לקולא פליג, דילמא שאני הכס דגופו שלם הוב ע"ש, א"כ מזה גופא מוכח שאין לחלק בין גופו שלם לאין גוי"ש לשום דבר, דאי ס"ד שיש לחלק כך לענין חגיגי ולומר דגוי"ש מעידין אף שאין פרנף, א"כ אולי יש לחלק כך גם לענין אחגיגי, ואין פשט הגמ' כנ"ל, אלא צ"ע דאין זה חילוק כלל משום דמלישתא דמתני' [דסתמא] משמע דמייירי אף בגופו שלם.

ועיין להלן אות ד' שיש עוד חולקים על ר"ת.

ב. טעמים במה גרע לדידהו ט"ע דגוף מט"ע דפנים, או דשאר דברים (דמלינו דמהני זהם ט"ע). כתב מוהרי"ל

מפפערשי בחשבותו שחיונון בית יחודה ס"י קב"ח דמה דמהני ט"ע דפרנף פנים פדחת וחוטם, ואפי' כשאין זהם ס"י כלל, ואילו ט"ע דכל הגוף צלי פרנף לא מהני [להחולקים אר"ת], טעמא דבה איכא זה, עפ"י דאיכא צנסהדרין דף ל"ז ולי"ח להגיד גדולתו של הקצ"ה וכו' טעם כל אדם בחותמו של אדכ"ר ואין אחד מהם דומה לחבירו, ומפני מה אין פרנפיהן דומין זה נזה וכו', ע"ש, הרי שהראה הקצ"ה כה גבורתו במה שחילק במראה קלסתר פנים בין אדם לחבירו כדי להכיר בין זל"ז, והחוש יעיד שרצואות אנשים אע"פ שכולם טבועים בחותמו של אדכ"ר, מ"מ יודע המכיר להבדיל ביניהם אע"פ שאין לו שום ס"י באחד מהם לא שומא ורשע לא יותרת וחסרון, לכן אין מעידין אלא על פרנף פנים עם החוטם מפני שבהם הפליא ה"ח גם שיוכלו להכיר ט"ז ולהבדיל בין זל"ז, משא"כ בגוף שלא קבע בו הקצ"ה גם זה, ולא נתן בו הצנחה לאדם להכיר בט"ע דגוף ט"ע.

ובע"ז איתא בנובי"ת ס"י ס"ב צתשו' צנו מוהר"ש (צד"ה ולבאורה), שכי דהא דפנים מהני ט"ע ובגוף לא מהני ט"ע, וזה משום דאין הטבועיות עין שוות זל"ז, דשאני פני האדם הואיל והם מורכבים ממנה חלקים, מזה ועינים וגבות-עינים ולחיים ושפתים וסנער [וחוטם], לכן בקל אפשר לבחון בט"ע בחלקי הפנים הנמורים יחד כי ע"י קישורם נהכו קמטים וצליעות וגומות ושטחיים, ואין צורך כאלקינו טעם כל אדם במטעם של אדכ"ר ואפי"ה אין אחד דומה לחבירו, משא"כ בגוף האדם שאין בו הרכבות דברים, וכל אדם ואדם שבו עומד בפני עצמו צלי תמונות שונות כדי שיהי' צדדי ט"ע לסמוך ט"ז ולומר שהוא בודאי גוף פלוגי, ולכן חיישין שסדר להכיר בו ואינו מכיר ט"ע.

ויש שהקשו מאי שנא ט"ע דגוף מט"ע דשאר דברים דאף דליכא זהו פ"פ מ"מ מלינו דמהני זהו ט"ע לענין שנאצדו ומלאו, כמו בכלים וגט, וגם בחתיכת צמר צעלמא, כדאיתא בחולין ל"ו ב' בגיטין כ"ז ב' צב"מ י"ט ע"א ובשאר דוכתי, וכנ"ל בס"ק ר"א אות ב', ע"ש, וחילקו האחרונים דלהלן באופנים שונים.

בבית דוד [להרד"ט] ס"י כ"ג דף נ"ב ע"א בהגהה כתב דל"ל ללא דמי ט"ע דגוף אדם לט"ע דכלים, חדא דהגוף משתנה חמיד בעציו ואיכותו לפי העת והזמן, ועוד שאין זה רגיל כ"כ לראותו ערום בחמידות, ולכן לא עדיק מכלי אפפוריא שלא שצעתן העין שאין זהם ט"ע. וכ"כ פירשט מרדכי ס"י ב' דצברי דהגוף [מכיון] שהוא מכוסה מניין האדם לא שייך בו ט"ע גמור. גם במרחשת ח"צ ס"י ו' אות ט"ז כ"כ בתוך העצמים. [ועי' לעיל ס"ק ר"ז אות ח' שיש דיון בדעת ר"ת אם צעין דוקא ערום].

ובארי' דבי עילאי ס"י ט"ז דל"ה ע"א כתב צעם החולקים, דדרך העין לשצוב במה שמכירו [תמיד] זה, והאדם צחיין ניכר חמיד בפניו, דצעלמא בדבר השור כולו שייך שפיר זה שציעות עין, משא"כ באדם שצכל עת שרואהו הוא רואהו עם פניו, וא"כ כשניטלו פניו אע"פ שניכר אח"כ למיודעיו מ"מ השציעות עין ניטלה מהם, וי"ל דפסקו כר' שמעון בן אלעזר דאמר צב"מ כ"ג ע"ב שכלי אפפוריא לא מהדרין אפי' לח"ה, וכתבו קצת פוסקים דשום תנא לא פליג עליו צד

הי, ולא שנמלא רק הראש כדכ' ר"ת, דכרי ודאי שלא נחסר בו [בסתם מת] כלל, [ואעפ"כ צעי פדחתו וכו' קיימין], וכן דקדק לכתוב והכירוהו, "זה"ן שהוא פלוגי, מוכרח מזה דעתו דהכרח הגוף לא מהני.

ובאמרי נועם ח"א ס"י ב' כתב דהרמב"ם ס"ל [דאף] דמדאורייתא מהני ט"ע דגוף אבל רצון החמירו זה, עפ"י"מ שפי' שם דמ"ש הרמב"ם צפ"ז דנחלות ה"ג שצנברג שלא הכירו פניו אבל היו לו סימנים מובהקים בגופו והכירו אותם, אין משיחין את אשתו משום דבאיסור כרת החמירו וכו', [ודצריי תמוהים], כוונתו שהכירוהו בט"ע דגופו צלי פניו ע"י סימנים ט"ע.

וכן בדעת העיטור, כתב צאנודת ארז ס"י י"ח אות כ"ט דיש להוכיח דפליג על ר"ת, וכו"ל ממ"ש (והו"ד צב"י) ומסתברא דליכא ס"י מוצק אחרניא בגופו אלא הכרח פנים דהא קו"ל ס"י דרצון וכו' ולא סמכין בשום ס"י אחר אלא על פרנף פנים עם החוטם, ונראה שאין כוונתו דלא מהני שום ס"י מוצק, דא"כ זהו נגד כל שאר הפוס' ונגד הסברא כו' [ועי' דיון זה לעיל ס"ק ק"ל אות א'], אלא דמייירי בהכרח הגוף בט"ע שט"י ס"י צינונים דומיא דהכרת הפנים דמייירי בט"ע, (ולא מייירי הכא צס"י מוצק דמהני מלד עצמו צלי שום הכרה), ואחי לאפקוי מדעת ר"ת דס"ל דכשהגוף שלם יכולים להכירו בט"ע ע"י סימני הגוף הצינוניים [ע"י זה לעיל ס"ק ר"ז אות ב'], וזהו מ"ש דמסתברא דליכא סימנא אחרניא בגופו, פ"י להכיר בט"ע ע"י הסימנים, אלא הכרח הפנים דוקא, אבל צלי הפנים אין יכולים להכירו בט"ע אפי' ע"י ס"י צינוניים, דמכיון דקו"ל ס"י דרצון מסתמא מייירי מתני' דקאמרה אע"פ שיש סימנים בגופו, דאפי' ע"י ס"י צינוניים אין יכולים להכיר הגוף בט"ע ט"ע.

ובדעת הריב"ש. ע"י צב"י שחשצו בתוך החולקים על ר"ת. ועי' גם בצאנ"ה. וברח"ש דל"ז משיג על הצ"י ובי' שחיפס צריב"ש ולא מלא אלא מ"ש בסוסי' שט"ח [שדחה דכרי ר"ת לענין דכשגופו שלם מהני הכרת פניו אף לאחר ג"י שצסעכ"ת], אבל נראה שאין הכרח שהריב"ש מודה דכרי ר"ת גם לענין זה [דגופו שלם צלי פרנף פנים בתוך ג"י], דאפשר דמודה לר"ת דהרישא מייירי דוקא כשאין גופו שלם, אבל כשגופו שלם מעידין אפי' כשאין שם כו', אלא דבסיפא דמתני' סיבר הריב"ש דהיא מולתא צאפי נפשה כמו המלישתא דאין מעידין אלא עד שתלא נפשו ומייירי אף כשגופו שלם וכדהוכיח מהגמ' דקכ"א ע"א ט"ע. והו"ד הרח"ש בכנה"ג הגב"י אות שמ"ה, וצח"ע סק"ג (ד"ה ולענין דינא) ע"ש.

ובמטה יוסף ח"צ ס"י א' (סוף דף ע"ב) הביא צסם חכם אחד ליישב דכרי הצ"י, דאף שהריב"ש מייירי רק צענין אחגיגי, מ"מ י' דעיקר מה שהוכרח ר"ת לדחוק [דרישא] דמתני' מייירי כשאין גופו שלם, הוא משום דס"ל דדבר פשוט הוא דכשגופו גופו מיעדין אפי' אחגיגי, ומשום כך מוקי ר"ת את כל המשנה כשאין גופו שלם, דא"כ נצטרך לומר דגם הסיפא מייירי כשגוי"ש דומיא דרישא, וא"כ מעתה שהריב"ש מודה דהא את העיקר, ודאי שצב אין צורך לדחוק צרישא. ובעל מטה יוסף השיב לו דליכא לומר הכי, משום דדאי דמ"ש ר"ת צרישא דמתני' הוא מכה שהסברא נותנת כך שיש ט"ע בגוף צלי פרנף פנים, וא"כ אף שגדחית סברתו לענין אחגיגי, מ"מ לא נדחית זה סברתו לענין ט"ע דגוף צלי פ"פ צחגיגי, די"ל דשאני אחגיגי שהגוף השתנה וכו', אולם מ"מ שפיר כי הצ"י דהריב"ש פליג אר"ת בכל, דנראה צב"י שלמד זאת ממ"ש הריב"ש שם שגם הרשב"א השיב על ר"ת, והלא הרשב"א קאי על כל דכרי ר"ת, ואם איכא שהריב"ש מודה לר"ת בדבר אחד הו"ל לפרש זאת, וסתמו כפירוש שגם הוא ס"ל כרשב"א שכל דכרי ר"ת דחויים.

ובבית משה סק"ז (שצסעכ"ה) כי צישב דכרי הצ"י, דהלא הריב"ש שחולק על ר"ת לענין אחגיגי מדייק זאת מיצמות קכ"א ע"א

אוצר

ס"ק רח אות ב—ד

הפוסקים

[ובבית"ס נראה סתירה בדבריו, שכתב"ס סי' מ"ח אחרי שהוכיח כר"ת מדמהני לענין כבוד [ובדברי הש"ס הג"ל בעמק שאהל], כי שלפ"י ל"ל דהחולקים על ר"ת סברי דכמו דהחמירו רבנן בעדות אשה בהכרת הפדחת ה"ל דהחמירו בהכרת הגוף, [אבל מדאורייתא מודים דמהני], ולפ"י כשהגוף שלם ויש גם היכר בפדחת או בחוטם קליש איסורא דה"ל תרי דרבנן. אולם בסי' י"ד וגם בסי' ס"ו קמ"ד דחה את ההוכחה כר"ת מזכור ע"ש, [ובדאיתא לעיל בסי' ק"א אות ב'], וא"כ שוב אין הכרח לומר דהחולקים יודו דמדאורייתא מהני].

ובס' משרת משה (על הרמב"ם) כתשו' אי שצטקו ה"ל גירושין אות ו' (דף מ"ה) כי דאפי' למאי דאיתא בלי"ז דבכורות פדחת לחוד לא מהני מדאורייתא, מ"מ ע"ש של כל הגוף מהני אולי מדאורייתא אפי' להחולקים על ר"ת, דלמא יגרע ע"ש שצטקו מ"מ שצגדים וכלים דמהני. (וכוסף שם לפרש פי' חדש בגמ' דבכורות דאפי' ללי"ז מעידין מדאורייתא בע"מ פדחת לחוד ע"ש). גם בשאלת דוד סי' י"א דכ"ז טור ג' ובהגה"ה ב' שם כי שיתכן שלא חלקו על ר"ת אלא מדרבנן אבל מדאורייתא מעידין ואפי' ללי"ז דבכורות ע"ש.

גם בחבצלת השרון סי' מ"ז כתב שיש מקום לומר דמודים החולקים דמדאורייתא מהני, משום דקשה מאד על דבריהם דהנ"ל איתא בחולין ל"ו ע"א דמ"ע ערוך מסיומנא דמ"ע ע"ש קטלינן גברא משא"כ בסי', ושאפי' בחתיכה דשר צעלמא מהני ע"ש [ועי' בזה באות הקודם], והלא מכיון דהחורה האמינה [לכל דבר] להעדים שאינם משקרים, א"כ אם יש שני עדים שמכירים אותו בע"מ מה לנו לחת גבול בזה וכו', ובפני' ח"ב סי' נ"ח (בד"ה והא) הקשה לפי הגמ' דחולין הג"ל למה אין מעידין בהכרח דפדחת בלי פרטוף פנים ע"ש, ונראה דכל זה הוא רק מדרבנן, דמשום שצט"ע לריך דקדוק יפה כמ"ס הרשב"א בחולין שם, לכן חששו חכמים כשאין פרטוף פנים ע"ש החוטם שמה לא דקדק יפה ועשה דמיונו וכו', ואע"פ שצט"ע עדים לא חיישין לדדמי לדעת רוב הפוסקים, היינו רק דדמי דמלחמה דל"ש כולי האי [כוונתו כנראה דלא שכיח שם כ"כ שהעצמות חבי' ע"פ דמיון], אבל הכא מכיון דמ"ע רוב אין מכירים אלא צפרטוף פנים ע"ש החוטם לכן חששו חכמים גם בשני עדים לדדמי. [מיהו בסי' כ"ד אחרי שבי' בג"ל דה"ל מקום לומר דלהחולקים רק מדרבנן לא מהני, וכדמשמע מהרמב"ם בזה' נחלות דכל דיני דמתי' הם רק מדרבנן, כי אלא שמכל הפוסקים משמע שהוא מדאורייתא והיינו משום ששיערו חכמים שצפ"פ בלא חוטם או בגוף לצד א"ל להיות ע"ש יפה ע"ש].

ובמשנת ר"א [ברכה] סימן י"א אות ז', שהו"ד להלן אות י"ג, מחלק בזה בין לא שצטחו העין בחייו לבין שצטחו העין, דהחולקים על ר"ת ס"ל דבלא שצטחו העין אין מעידים מדאורייתא, ובשצטחו העין רק מדרבנן אין מעידין ע"ש.

ד. הברעת האחרונים אם אפשר לסמוך על דעת ר"ת. הנה דעת השו"ע זמ"ש, וחלקו עליו האחרונים"א חס כוונתו רק להשמיטו שיש חולקים, וכדרכו להוציא ב' דיעות, או דר"ל דמשו"ה אין לפסוק כר"ת, ע"י זיד מלאכי בכללי השו"ע סי' י', שכתב מהכנה"ג (*), דשכחות השו"ע דעת איזה פוסק ואח"כ כותב, וחלקו עליו, נראה שכוונתו לומר דמאחר שחלקו עליו אין הלכה כמותו, דא"כ ה"ל לו לומר, "ויש מי שאומר", כדרכו בכל המקומות שמציא ב' סברות. ועי' באורים גדולים דבסמוך שכתב על דברי השו"ע שצטע"ה, שכמדומה דמ"ש לשון, "האחרונים"א היינו להורות דהלכה כצתראי

(*) בחו"מ סי' קצ"ה בה"ל מצרונת הגב"י אות כ"ה. וע"ש שלא כתב כן בצורת כלל, אלא שכך פירש לדברי השו"ע שם בסעיף כ"א במ"ש יש מי שאומר כי וחלקו עליו לומר וכו'.

בזה, ולכן סברי דאין יכולים להעיד על גופו בלי פניו משום דלא שצטחו עין.

וב"ב בברכת רצה סי' פ"ז וק"י דהחולקים ס"ל דהגוף דומה לכלי אנפריא מכיון דאין דרך לקבוע בלב ע"ש דגוף משום דיש בזה ע"ש פנים דעדיפא ע"י.

ובדברי חיים [מלאני] ח"א סי' ל"א כתב דהחולקים סברי דשאני גוף אדם מן החיבה דשר וגט, משום דגוף נשתנה צו הע"מ ממה שהיתה ע"י' שנחתכו ממנו פניו וכו'. [ויש להעיר דלענין ע"ש דגוף מאחוריו, כשראשו קיים ונחתכו רק פניו, לא שייכת סברת הד"ה, ע"י לעיל ס"ק ר"ז אות ט']. גם בסי' תפארת צ"י המובא להלן באות י"ג כתב סברא זו ע"ש.

ובמלאת אבן בסי' זה כי בעי"ז, דהחולקים סברי דשאני שאר הפנים שלא נחתכו ממנו שצטתן העין, משא"כ בזה שראשו נחתכו ונחתכו מן, זה מאד ענינות עינו, ועי' בסי' יו"ד סי' ס"ג שהביא חילוק בזה בשם הב"ה, וע"ש בפר"ה. וכ"כ בשאלת דוד סי' י"א בהגה"ה א', דאפשר לומר דהכרת הגוף משתנה אחר מיתה משום דרוב הכרת הגוף היא ע"פ הלוכו ותנועותיו.

ובעי"ז כי בפר' מגדים צו"ד בכלל סימנים וע"ש (בד"ה תשובה) אחרי שמוסיק דמ"ע מהני בכל איסורים אף במקום שיש חזקה [ואפי' חזקה א"ל], דהא דחלקו על ר"ת זהו משום דמ"ע דגוף יכולה להשתנות אחר מיתה. וכ"כ במרחשת ח"ב סי' ו' אות ט"ז, בחור העטמים, דהחולקים על ר"ת ס"ל דאע"פ דמהני ע"ש דשאר דברים אפילו באיסור תורה וביתר א"ל בהכרת בגדים בע"מ במקום דלא חיישין לשאלה, מ"מ גוף אדם שאני, כמ"ס הי"ש בפע"ז דיבמות סי' ה' דמח' משתנה כל שעה אינו ניכר על צוריו בע"מ אם לא שיבא שלם בראשו וגופו ולא נחבל בפניו כלל. ועי"ש באות ב'ה.

ג. אם החולקים סברי דגם מדאורייתא לא מהני הכרת הגוף. צטעו שטעוים סי' ס"ה הביא מעצדת הגרשוני סי' ע"ב [דמשמע מדבריו] שהחולקים על ר"ת סברי דאין מעידין מדאורייתא כשהגוף שלם בלי פרטוף פנים וחוטם. [גם מ"מ צלצושי מרדכי ח"ב ס"ב ובח"מ סק"ג דע"ס החולקים אינו משום חשש דדמי, אלא משום דס"ל דהכרת הגוף בלי פ"פ אינה הכרה כלל, והו"ד להלן באות י"ב ע"ש, משמע דגם מדאורייתא אין מעידין אליבאיהו].

ועי' בעמק שאלה סי' מ"ו שחלה דבר זה ב' לישני דבכורות מ"ו ע"ב, ותוכן דבריו הוא דהנה הש"ש [שהו"ד לעיל ס"ק ר"א אות ב' ע"ש] הוכיח מהא דמהני הכרת הגוף לענין ויכר דנחלה דה"ה דמהני [עכ"פ מדאורייתא] לענין עדות אשה ע"ש, וזה שייך רק לפי מה דאיתא בלי"ק דבכורות — לענין הכרה דפדחת — דמדאורייתא שזה הכרה דעדות אשה להכרה דנחלה, (ונראה באמת שר"ת ס"ל בלי"ק, וס"ל דהנה דאיתא שם דרבנן החמירו בעדות אשה שלא תועיל הכרת פדחת, מ"מ הכרת הגוף שאני שלא מלאנו שהחמירו בזה), ול"ל לפי"ז דהחולקים על ר"ת סברי דכמו דהכרת פדחת מהני מדאורייתא והחמירו בזה רבנן, ה"ל בהכרת הגוף דינא הכי, אבל ללי"ז דבכורות דיכיר לחוד והכרת פנים לחוד, י"ל דכמו דהכרת פדחת שאני מדאורייתא עדות אשה מזכור, ה"ה בהכרת הגוף אע"פ דצבור מהני, מ"מ בעדות אשה לא מהני מדאורייתא, וכי' שם עפ"י דהיתר דאפי' להרמב"ם שחולק על ר"ת [ובג"ל באות א'], מ"מ יראה מאיסור תורה בהכרת הגוף, מכיון דס"ל בלי"ק דבכורות כדמוכח מדבריו צפ"ז דנחלות ה"ג ובדפסקו רוב הפוסקים [ע"י לעיל ס"ק קפ"ד אות ד].

גם בבית יצחק ח"א סי' ס"ע אות י"ג ובאחיעזר סי' י"ג אות ו' כתבו עפ"י הש"ס הג"ל שהחולקים על ר"ת מודו דמדאורייתא מהני ע"ש דגוף ללי"ק דבכורות ע"ש. וגם באמרי נועם ח"א סי' כ' כתב כך, ופי' בזה את דברי הרמב"ם צפ"ז דנחלות ה"ג ע"ש.

(*) העבדה"ג מירי בנדרון שגופו וצורתו שלמים ויש ספק ג"י, וכתב (בד"ה ועוד) להתיר מטעם ס"ס דילמא הלכה כהמקילים בספק ג"י, ודילמא הלכה כר"ת שבסעכ"ח שמעדין אפי' לאחר ג"י, ואע"ג ש' שם בשו"ע שלא נתחדרו דבריו בעיני האחרונים, וכתב מהריב"ל ח"א סי' ט"ו שכשרבו הפוסקים בהכמה ובמנין להחמיר אינו נחשב לס"ס, מ"מ בנ"ד נחשד לכפס דהלל מי יאמר נגד ר"ת שרבו בהכמה, ועוד שלא כתב השו"ע אלא שלא נתחדרו דבריו להם ולא כתב שחלקו עליו (כל) האחרונים כבסעכ"ה.

אוצר

ס"ק רח אות ה—

הפוסקים

או כשנמצא מקום השומא, דסמכין פוסקים דזה הוי סי' מוצהק [כדמבואר בס"ק קפ"ט מאות י' והלאה], ודבר כזה לא הו"ל להח"מ נסתום אלא לפרש, ונשלמה לליק דכבורות מ"ו ע"כ דמדאורייתא שוב הכרה דעדות אשה להכרה דכבור ע"ש, דלפי"ז ל"ל דגם החולקים על ר"ת מודו דמהני מדאורייתא הכרה הגוף בלי הפנים בעדות אשה ולא חלקו אלא מדרבנן וכו' [כדמבואר לענין אות ג' ע"ש], לפי"ז אין חיובא אס' הח"מ פוסק כר"ת במקום שיש סי' שא"מ בגוף או סי' מ' בכלים, אולם ל"כ שם דיבור אחד והכרה פנים אחד ע"ש, הכי י"ל לפי"ז דהחולקים על ר"ת סברי דמדאורייתא אין מעידין בהכרה הגוף, ואין להקל כר"ת במקום שיש חשש דאורייתא וכו'. וזאת ע"ז סייס דמ"מ מכיון שאלא בתש"י בעל שו"ת פני"ש שכתב גאוני בתראי סי' מ"ט שבי' דהחולקים על ר"ת מודים דהכרה הגוף בלידוף סי' חמנעי מהני וכו' [כדמבואר להלן אות י"ד], לפי"ז נכונים דברי הח"מ שפוסק כר"ת כשיש אומדנות והוכחות בפשיטות.

ובשערי רחמים ח"צ סי' י"ד (דף ס"ד עור ג') כ"כ בפשיטות בתוך דבריו דכשיש ט"ע לגוף וסימנים שאינם מובהקים מהני פשימ"ש הכ"ש שמלרפים דעת ר"ת לשאר הוכחות ע"ש.

ובמאמר ברדבי סי' ז' (צד"ה ומזה) כתב צנידו היתר ע"י ט"ע לגוף וסי' חמנעי, דאע"פ שחלקו האחרונים על ר"ת כדמבואר בשו"ת צמח"ס, [מ"מ הר"ן] החוס' והרא"ש הסכימו עמו כשיש עם הט"ע סי' חמנעי וכו' קו"ל ע"ש. [דבריו בלתי מובנים, דהלא גם בט"ע אחד, דמיידי צ"י השו"ע, הסכימו החוס' והרא"ש לר"ת, וכמ"ש הכ"ש שם דמ"ש השו"ע צדעת ר"ת דמהני ט"ע בלא סימנים אולי לטעמי' שבי' בתש"י דיש להגיה בהרא"ש [ובתוס' ע"ש].

ובפנים מאירות ח"צ סי' ל"ב כתב צנידו דה היתר לסמוך על ט"ע לגוף עם ט"ע דגדים וכו', דאך שחלקו על ר"ת, מ"מ כתבו [האחרונים] דאפשר ללך דעתו לשאר אומדנות והוכחות ע"ש.

אולם ע"י בתש"י בלא ל"ל החדש שדבריו מרדכי [פרידבורג] קו"ע (סוף צ"י *) שנידונו הוא נעצב שהוכר בט"ע בגופו וצדקו וצפאת ראשו והוכרו הרבה מצדיו בט"ע והיו עוד הוכחות ע"ש, וכי' שם שהכרה הגוף בלי הפנים לא חזי אף לאילטרופי, אע"פ שהח"מ כי' שמלרפים דעת ר"ת, היינו כשזולת זה יש ג"כ עדות ממש ע"ש צב"ש, משא"כ צנ"ד ע"ש. [אולי כוונתו צמה שזין להכ"ש לומר דהא שהרשד"ם שהוצא שם לירק דעת ר"ת [שצמח"ס], היינו משום שגם זולתה יש דיעה בפוסקים שצמח"ס ג"י חולין להקל [וכדאיתא צמח"ס], משא"כ ט"ע דצדדים דאינה עדות ממש מכיון דקו"ל דחיישין לשאלה כדאיתא צמח"ס].

ועי"ע צמח"ס ל"ל סי' ס"ג, צנידו נעצב שהוכר בט"ע דגופו ופדחתו וחזי לזרע פניו ויש גם סי' חמנעי בגופו, שבי' [דאע"פ] שיש סברה לומר לפימ"ש הח"מ שמלרפים דעת ר"ת לסניף לשאר אומדנות והוכחות, דהט"ע דגופו חזי לאילטרופי לכל הני"ל, דהרי יש לישנא צנ"ד סימנים דאורייתא, וגם יש כאן ט"ע [דפדחת דמהני] מדאורייתא לליק דכבורות מ"ו ע"כ, [כמבואר בס"ק קפ"ד אות ד' ע"ש], וכן לר"ת יש כאן הכרה גמורה, אולם ודאי שזוהי רק סברה אחד ולא להלכה וכ"ש לא למעשה וכו', ד"ל דהעיקר בלי"ב דכבורות, וגם לליק י"ל שאין לסמוך צמח"ס להקל, חדע מדבטין צגט סי' מ' דוקא אף כשיש תרתי לעיבותא שנמצא במקום שאין השירות מאויות ולא הוחזקו שני יוסף בן שמעון דצמח"ס הוי רק דרבנן וכו', ואפי' למ"ד דצמח"ס סמכין על סי' מ' מכיון דמשאל"ס הוא רק דרבנן, היינו משום דהתם אס' נשאת לא תלא, משא"כ הכא דאפי' לליק החמירו דאס' נשאת תלא ועשאוהו כשל תורה.

מיהו הח"מ עלמו מסיק דמכיון שצמח"ס מבואר דכמה ראשונים סברי כר"ת [וכמבואר בס"ק ר"א אות ד'], ושגם הריב"ש דפליג עליו מיידי רק בזה דסמכ"ה ולא דסמכ"ה [וכמבואר לעיל אות ח'] לכן אף שהרש"א וכו' חולקים על ר"ת, מ"מ דעת ר"ת וסייעתו הני"ל חזיו לאילטרופי לשאר דברי היתר.

גם היש"ש ש"י פט"ו כתב, ע"פ מה שהוכיח כר"ת שצמח"ס מבכורות מ"ו ע"כ כמבואר לעיל ס"ק ר"א אות צ' ע"ש, שכשיש עוד לדדים להקל ראוי ללך את דעת ר"ת. וגם צמח"ס לנר ביבמות ק"כ ע"א כתב ע"פ מה שיישב את שיטת ר"ת ע"פ דבריו שצמח"ס הישר, ששיטת ר"ת היא סמיכה רצתי כשיש עוד לדדים להיתר. וכן מלאנו הרבה פוסקים שהתירו צנידוניהם ע"י שזירפו את דעת ר"ת שצמח"ס לשאר אומדנות והוכחות שהיו שם, (ויש מהם שצנידוניהם היתה גם ריעותא של אחר ג"י), והם: הפנים מאירות ח"צ סי' ל"ב, שו"ת ר' חיים כהן סי' ל"ו, נעט שפשוטים סי' ס"ד, בית אפרים סי' י"ט, חומר בקודש סי' ע"ו, ישועות יעקב צמח"ס כ"ג, משיבת נפש [הראשון] סי' ל', משכנות יעקב סי' ע', שו"ת ומשיב מהדו"ג ח"צ סי' קל"ג, הסד לאברהם [תלומדים] סי' י"ב, עמודי אור סי' פ"ג, פרי חיים סי' צ', מראה משה סי' ל"ו, עונג יו"ט סי' קכ"ז, ברית יעקב סי' י"ד, בית יצחק סי' ס"ט, נפש חיה סי' ד' וי"ב, חדות יעקב סי' ז', מהר"ש [ענגל] סי' י"ה, משנת ר"א [צרכה] סימן י"א, לבושי מרדכי מהדו"ת סי' י"א, דמשק אליעזר סי' ע', חבולת השרון סי' כ"ד ומ"ב, ועוד פוסקים. ועי"ע לעיל באות ד'.

ובאבני צדק [עייטלצוים] סי' כ"ב (צנידו מת שהוכר אחר ג"י בט"ע דגופו ויש צו שני סימנים חמנעיים) כתב צדק ק"כ צד"ה ולפי"ז שיש לד היתר ע"י לירוף הכרה הגוף עם הסי' גם בלא הכרעת האחרונים [שדייקו מלשון השו"ע דאפשר ללך דעת ר"ת לשאר הוכחות], משום דמכיון דמבואר בשו"ע שיש פלוגתא בין ר"ת והחולקים עליו אס' הכרה הגוף מועילה, ספיקא הוא לדידן גם בלא הכרעת האחרונים, ולא עוד אלא דאפשר דאפי' החולקים [עלמם] מודים עכ"פ דספיקא הוא שמא הוא זה אלא דמספיקא לא שריקן, [וכ"כ בפשיטות צמח"ס משה שויבא להלן אות י' ע"ש], וא"כ אפי' כשאין צו שום סי' כלל איתרעה כבר חזקת א"א שלה [ע"י הכרה הגוף], א"כ נהי דסי' אחד לא מהני אפי' כשאין חזקה, מ"מ מכיון שצנ"ד יש שני סימנים חמנעיים דהוו [עכ"פ] רוב ואומדנא יש לסמוך ע"י ע"ש. [ובדף קי"ח, ד"ה היתר, כתב דה היתר לסמוך על דעת ר"ת אחד, וכדמבואר לעיל אות ד' ע"ש].

ו. ואם סגי, לדעתם, בצירוף דעת ר"ת לסי' בינוני בגוף, או לסי' מובהק בכלים, וכדומה. צבית יצחק ח"א סי' ס"ט אות י"ב—צ"ג הסתפק צמח"ס צמ"ס הח"מ דאפשר ללך דעת ר"ת לשאר אומדנות והוכחות, דל"ע לאיזה אומדנות והוכחות התכוון, והנה הכ"ש הביא על דברי הח"מ את דברי מהרשד"ם סי' נ"ו, וע"ש צמח"ס דמ"מ צנידו שהפירוף פנים והחוטם והפדחת קיימים וסמך על ר"ת [דס"ל צמח"ס שכתב שם שלם ולא נחבל צפניו מעידין אחר ג"י] להתיר צמח"ס ג"י, והנה שם קיל יותר, דאפי' אחר ג"י לא הוי אלא חשש דרבנן, ואפי' סימנים שאינם מובהקים מהני [אליבא דכו"ע] לאילטרופ עם ההכרה של אחר ג"י, כמ"ש צמח"ס הגרשוני סי' ע"ב ע"ש, אבל לענין הכרה הגוף בלי פירוף פנים חוטם ופדחת, שלהחולקים על ר"ת לא מהני צו לירוף סימני הגוף שאינם מובהקים או סי' מובהק שצמח"ס כדמכח מלשון הני"ל כו' [ע"י להלן אות י"ד], איך אפשר לסמוך על ר"ת במקום שהחולקים עליו סברי צמח"ס דאע"פ שיש לירוף אומדנא והוכחה של סי' חמנעי בגוף או סי' מובהק בכלים מ"מ לא מהני, וע"כ מתכוון הח"מ לאומדנא והוכחה מבוארת דהיינו צמח"ס כל צדיו, דסמכין אשיטת מהר"ש דלא חיישין לשאלת כל צדיו, [כדמבואר בס"ק קפ"ז מאות מ"ז והלאה]

ומשאר

* וזה מקורב נדפסה תש"ו זו גם בצ"צ שער המילואים סי' מ"א.

אוצר

ס"ק רח אות ו—ב

הפוסקים

ועיין ב"ל' החדש שהוצא לעיל אות ו', שכתב צידדו שאין להחזיר ע"י לירוק דעת ר"ת לסי' חמשי שצנף ולנ"ע שצפדתה, אפי' למאי דליתא ב"ל' דכבורות מ"ו ע"כ דפדתה לאחד מהני מדאורייתא, משום דאפי' ל"ל' החמירו רבנן צפדתה ועשאוהו כשל תורה דאפי' כשנשאת תלם ע"ש.

י. האם אפשר לבסוף על ר"ת כשכבר נשאת. ע"י צמח יוסף ח"ב סי' א' דף ע"א טור ג' שבי' צורך דבריו להחולקים על ר"ת עדיין היא בחזקת א"ל ואם נשאת תלם.

ובמראה משה סי' ל"ו, צידדו עגובה שאחרי שנשאת ע"פ הוראה חכם [ועענו לא ידוע] ילאו עוררין על הוראתו, כי נד היתר שלא תלם מצולה בהסתמכו על ר"ת דס"ל דמהני ע"כ דגוף בלי פרט פנים וחוטם לאחר ג"י, דאע"פ שהח"מ צתשו שצ"ס מ"ו ונ"ה כתב [לענין שצבטי כ"ח] דמי יקל ראשו לסמוך על ר"ת וסייעתו דהלל להחולקים קיימא האשה בחזקת א"ל ודמי לבי' כתי עדים המכחישים זא"ז שהצא עלי' באשם תלוי קאי ע"ש, מ"מ נראה דצ"ד שכבר נשאת ע"פ חכם יש לסמוך על ר"ת וסייעתו, דהרי קו"ל [צבטי מ"ב ע"ש] דצתרי ותרי, כשאומרת צרי לי ונשאת לאחד מעדי, דצ"ן צנשאת ואח"כ צאו העדים המכחישים וצ"ן שצאו העדים המכחישים ואח"כ נשאת, שלא תלם משום דחזקה דייקא ומינסבא מרבה לחזקת א"ל, כמ"ש החו"ס והראשונים [בכחוצות כ"ב ע"כ], ומה דאמרין צנשאת שלא לאחד מעדי דתלם אפי' צנשאת ואח"כ צאו העדים המכחישים אף שיש צוה חזקה הנישואין וגם חזקה דייקא ומינסבא, צב"כ דהיינו רק משום דתרי ותרי הוי ספיקא דרבנן אף נגד חזקה היתר וכו', וכמ"ש הפני' שם ע"ש, וא"כ צ"ד שכבר נשאת ואומרת צרי לי שמת שהכירתי צב"ע, שיש צוה חזקה הנישואין שהרי נשאת צהיתר ע"פ הוראה חכם ועכ"פ לא צמרד ומעל עשה זאת, וגם יש חזקה דייקא ומינסבא, דודאי עדיפי הכן צ" חזקות מחזקת א"ל, אין לנו לומר דתלם אלא משום דצתרי ותרי החמירו חכמים אע"פ שיש חזקה היתר, וכנ"ל, והנה חומרה זו לא שייכה צ"ד, משום דעד כאן לא החמירו חכמים צתרי ותרי אלא דוקא כשהעדים מכחישים להדיא את המעידים שמת, אבל כשאינם מכחישים להדיא אלא שאומרים שהוא רק ספק מת, צוה ודאי שלא החמירו וכו', וזה צרור שהחולקים על ר"ת — שהם הגם העדים המכחישים צצ"ד — צצרי רק שאין לחשוב ע"כ דגוף לודאי, אבל גם לידהו ספק מיהא הוי וכו', ועוד יש לדון צהיתר דצבטי צכבר נשאת מודים גם החולקים על ר"ת שלא תלם, משום דנראה צרור דצצרי רק צב"ע דגוף איינה ע"כ גמורה, אבל מודים שאינה גרועה מסי' חמשי עכ"פ וכו', ולפ"ז רק לכתחילה לא תנשא אליבדו, אבל כשנשאת לא תלם, דהרי קו"ל דכשנשאת סמכי' לומר שסי' דאורייתא. [מה שבי' דל' גרע מסי' חמשי, ע"י להבין אות ע"י שיש מחלוקת צזה, ומה שבי' דקו"ל דכשנשאת סמכין לומר שסימנים דאורייתא, ע"י מחלוקת צזה לעיל ס"ק קפ"ח אות ד'].
יא. אם אפשר לצרף דעת ר"ת כשיש פלוגתא אליבא. צח"ע סוס"ק י"ג כתב שנראה פשוט דלא חזי לאצטרופי לשאר צדדי היתר אלא צידדו שאין צו פלוגתא דרבותא אליבא דר"ת גופי, וב"מ צנ"ב סי' מ' [שבי' לענין הרוב שהוא אחר ג"י ואין גופו שלם אלא שכל צורתו שלימה, דאע"פ שמהמרדכי משמע שר"ת מקול צזה, א"ל לצרף דעת ר"ת לשאר קולות, מכיון דאפי' צדעת ר"ת לא צרור לנו בהיתר צזה, דהרי הרא"ש מלריך [אליבא דר"ת] ע"כ דגופו ולורתו].

יב. אם חלקו על ר"ת גם בשבי' עדים הכירו להגוף. צצרת ר"ה סי' פ"ז ד"ה ומעתה וסי' קי"ב ד"ה ואוסף, אחרי שבי' דצצרת החולקים הוא דאע"פ שגם צצחיות צשר וצחפליס מהני ע"כ, מ"מ אדם שאני דמני כללי אפסוריא דחיישין לעשות וצדדמי, וצדלעיל

[ומשאר כל הפוסקים שצירפו צידדויהם את דעת ר"ת [ובחזקתו רבים מהם לעיל אות ה'] ליכא גילוי אס' סגי צצירוף דעת ר"ת לסי' צנ"ב או לסי' צכלים גרידא, וכדומה, משום שצכל הנידונים בהם היו צירופי היתר רבים, וצצרת מהם יש — צחוף שאר הצירופים — סימן צלמאס מקום, או צצרת כל הצגדים, או נצבט צמשאליס ושהה עד שחלם נפשו שאינו אלא מדצבן, או צצרת כלים דל' מושלי, או היתר המצ"ט צנמלם הרוב צדרך שכלך, ויש שם עוד צירופים שונים ע"כ צצצריהם].

ז. ולענין להחזיר בהצרת הגוף ושני סימנים בינונים. (ונפ"מ להסוברים דשני סימנים צינונים לא מצטרפי להיות סי' מוצחק), ע"י מצ"כ צזה צצצני נדק שהוצא לעיל צסוף אות ה'.

ח. האם אפשר לצרף בחדדי דעת ר"ת עם היתר מהר"ל מפראג (שהחזיר כשיש סי' צינוני צנ"ב והכרה צצגדים, ע"י ממה נפשך, וכדווצא לעיל ס"ק קפ"ז אות ז"ט). ע"י צשו"ת אור פני משה סי' ה' (צד"ה אס') שבי' שח"ל לצרף צצדדי את דעת ר"ת עם היתר של מהר"ל מפראג שהוכיח דלמ"ד סי' דצבן לא חיישין לשאלה כדווצא צצ"ש צצצכ"ד ס"ק ס"ט ע"ש, משום דהרי עיקר ראיית מהר"ל היא דל"כ למה חני צמתני אע"פ שיש סימנים צכליו ולא חני צווחא עפי' דאפי' ע"כ לא מהני משום חשש שאלה ע"ש, והנה לפ"ד ר"ת אין זה מוכרח, ש"ל שהתנא רוצה לכלול סימנים דגופו וצכליו צחדא צצא ולא להצריך סימנים צגופו וע"כ צכליו, ואינו יכול למיחני אע"פ שיש ע"כ צגופו וצכליו, משום דהלל מהני לר"ת כשיש ע"כ צגופו השלם אע"פ שאין פרטוף פנים וחוטם, וא"כ אס' נראה לסמוך על דעת ר"ת נצחור צזה את ההוכחה דמהר"ל מפראג.

ט. האם אפשר לבסוף על דעת ר"ת בעגובה שיצאה מאיסור תורה. צצדקה ומשפט סי' י"ג (דף פ' טור צ') צצידון נצבט צמשאליס ששהו עליו עד שחלם נפשו וכשנמלם הוכר צב"ע דגופו, כתב, דמכיון דע"כ ששהו עליו עד שח"ג ילאה מאיסור תורה ולא נשאר אלא איסור דצבן שצכתחילה לא תנשא, א"כ כל ספק שצצחק צזה הו"ל ספיקא דצבן דהוא לקולא [ע"י צזה צצולח"פ צצצצ"ו ס"ק קכ"ג אות ג'], ואמרין ספק אס' הלכה כר"ת שמצידין כשהגוף שלם אע"כ שאין צו פדת ופרטוף וחוטם ואפי' אחר ג"י וכו', וכמ"ש הריצ"ש סי' שצ"ח דיש להקל צנצבט ששהו עליו עד שח"ג ויש ספק אס' שצתרי [לאחר שהולא מהמים], וכי' הרח"ש צקו"ע וצתשו' סי' מ"ה ונ"ט דצצרי הריצ"ש הם אפי' להשיאה לכתחילה וכו', א"כ צצחי ספיקא לאחד הוה מצינ להחירה, וכ"כ צצ"ד שיש גם ספק דלולי לא נצסר מהחוטם אלא מצע צשר ע"ש.

גם בשפת הים סי' ה' (ד"צ טור ג') כתב דמכיון דצצידונו ילאה מאיסור דאורייתא משום שהי' שם צצר שרצו למיחא ע"כ, לפ"ז יש מקום להחירה להנשא לכתחילה ע"כ דעת ר"ת, דאע"פ שיש חולקים עליו, מ"מ מידי פלוגתא דרבותא לא נפקא, והו"ל ספיקא דצבן דלקולא, וכמ"ש הפני' משה צצ"ב סי' ח' ד' ע"י טור ג' [לענין פלוגתא אחרת דרבותא].

וגם בידי דוד סי' י' כתב דמכיון דצצידונו ילאה צצר מאיסורא דאורייתא וכו', לפ"ז יש לסמוך על צצרת הגוף אע"כ שאין הפרטוף שלם, דהלכה רוחת צצצחל ספק דצבן לקולא, וא"כ מכיון שרצ"ס והרא"ש והעור ומהר"ק ועוד הסכימו לדעת ר"ת, [כמוצא צס"ק ר"א אות ד'], אזלינן צצ"ד לקולא.

ובשו"ת מהר"א הלוי ח"ב סי' י"ג כתב [מצעס אחר] להחזיר צצידן כצ"י, דמכיון דהח"מ והצ"ש כצצו שצצצריס דעת ר"ת לשאר אומדות וכוכות, א"כ מכ"ש צצ"ד ששהו עליו שיעור שח"ג דזה עדיף משאר אומדות מכיון דיללם צזה מדאורייתא מחזקת א"ל, (וע"כ שסיים צצ"ד אין צורך צזה, משום דנמלם צו סי' מוצחק).

אוצר

ס"ק רח אית יב—יד

הפוסקים

ר"ז אות א', (להסבירים שם בזה צ"ד דר"ת עליו מחיר אלא כשיש גם ס"י בינוני, אי"כ צודאי שלהחולקים עליו לא מהני אפי' בגוונא הני"ל).

בתש"י בעל שו"ת פני יהושע שצו"ת גאוני בתראי ס"י מ"ט, צידון הרוג שהוכר צ"ע דגופו בלי ראשו ויש סימנים בלפרנו, כתב דנראה דנ"ד לאיכא תרתין, ט"ע וס"י, מודו החולקים על ר"ת דמותרת, וראי' לזה ממ"ש החוס' פ' האשה שלום צעודא דצ"ח טעמו [בדקט"ו ע"ב ד"ה וקאמרין] שאם ס"י לאו דאורייתא מהני הכס ע"פ ט"ע ע"ש, הרי מצוה דלע"ג דס"י דרצון ולא מהני לחוד, וכן לא מהני הכס בטעיה ט"ע לחוד [אפי' דפרטוף פנים עם החוטם], מ"מ בהטרפס מהני, אלמא דט"ע וסימן הוי ס"י מוצהק ומהני מדאורייתא, וא"כ בגוף נמי מכיון דס"י מוצהק [שצגוף] מהני לכל הפוסקים, ה"כ ט"ע וס"י שאינו מוצהק דהוה כס"י מוצהק, וכ"כ הרד"ך [בית י"ד ע"ש] דט"ע וסימן פשוטא דמהני וכו', אי"כ כ"ש צנ"ד שיש צ"י סימנים וט"ע דמהני וכו', וכ"כ בספרו פניי ח"צ סוסיי נ"ג — צידון אחר — היתר ט"ע מה שהוכיח בתש"י אחרת [כ"י שכוונתו לתש"י הני"ל] שכל הפוסקים מודו לר"ת דכשיש ט"ע עם ס"י שאינו מוצהק מהני.

ובבית יצחק ח"א ס"י ס"ט [והו"ד לעיל אות ו' ע"ש] אחרי שדקדק בזה צ"ח דממ"ש הניי שהרשב"א [והרא"ה] והריטב"א השיגו על ר"ת דכיון דקתני אע"פ שיש סימנים [בגופו] משמע שאע"פ שגופו שלם ויש צ"י סימנים אין מעידין עליו אלא על פרטוף פנים עם החוטם וכו', מוכח שלהחולקים על ר"ת לא מהני אפי' בצירוף סימנים שא"ת, — סיים בזה צ"ח ע"י שמאל בתש"י [הני"ל] שכי' דהחולקים על ר"ת מודים בזה דמהני, וצ"ל ספק שדעתו רחבה מדעתנו, וי"ל שפירש בלשון הניי הני"ל שאין כוונתו לט"ע בצירוף סימנים, כי אם לסימנים בלבד [ולע"ע בלכד], אבל ט"ע דגוף בצירוף סימנים אמלעיים מהני באמת אף להרשב"א והריטב"א, [ומה שהביאו מדתן אע"פ שיש סימנים בגופו, אין כוונתם בזה אלא להוכיח שהמשנה מיירי כשהגוף שלם].

ובמשרת משה (על הרמב"ם) בתש"י א' שנסוף ה"ל גירושין אות ט', שכתב נמי ד"ל דהחולקים על ר"ת יודו דט"ע דגוף בצירוף סימנים מהני, הוסיף, דזהו רק בגוונא שהכיר את המת צ"ע שאל ע"י הסיי, משא"כ אם לא הכירוהו צ"ע אלא ע"י הסיי, לא מהני, חדא דהט"ע הז' לאו דסמכא היא, ש"ל שדמיונו כוזב לו ע"י הסיי לחשוב שיש לו גם ט"ע, ועוד י"ל דדוקא כשיכיר צ"ע לחוד ויאלץ בזה מאיסור דאורייתא, [היינו לפימ"ש שם שהחולקים על ר"ת יודו דמדאורייתא מהני ט"ע דגוף, ולא פליגי אלא מדרבנן, וכדאיתא לעיל אות ג' ע"ש], אז יש מקום לומר דכשיש גם ס"י מהני הסיי באיסור דרבנן, משא"כ אם הט"ע לא תאזיר בנפרד מצלעדי הסיי, אי"כ לא יאלץ מאיסור תורה ע"י הט"ע, לא מהני הט"ע והסיי להתירה. [ועי"ע לעיל ס"ק ר"ז אות ד', במה שדנו הפוסקים שם אליבא דר"ת, להסבירים דאין מחיר אלא בצירוף ס"י, א"כ אם מהני גם כשהט"ע בזה מחמת הסיי].

אולם בחן טוב סקנ"ג דף נ"ג כתב דמה שהוכיח בתש"י גאוני הני"ל מהחוס' דיבמות דקט"ו דגם להחולקים על ר"ת מהני כשיש ט"ע דגוף וגם ס"י שא"ת, אינו מוכרח כלל, דהרי החוס' מיירי לענין ט"ע דפרטוף פנים וחוטם דט"ע מעליא הוא אלא דבע"ל חיישין הכס [בטעיה] לצדדמי דלא הוי אלא חשש דרבנן, ועוד דמכא הסימן אף שאינו מוצהק יש רגלים לדבר דלאו צדדמי קאמר, משא"כ צ"ע דגוף צ"ל פרטוף פנים שלהחולקים על ר"ת לית בזה ממשא דאפי' צ"י עדים כשרים אין מעידין מפני שא"ל להכירו כלל [ע"י בזה לעיל אות י"ב], ט"ע כז' לא חזיא לאתרופי כלל לסימן.

[וכלעיל אות צ' ע"ש], כי שלפניי י"ל שאל חלקו עליו אלא בעד אחד, אבל כשיש צ"י עדים שיש להם ט"ע גמור בגוף מודים דמהני, דכשיש לא חיישין צ"ח אופן לשיקרא וגם לא לעשות וצדדמי, וכמה מעליא ה"ל שמתחא לתקנת עגונות.

אולם בחבצלת השרון ס"י מ"ב שהוצא לעיל אות ג' כתב שגם צ"י עדים פליגי וחששו לצדדמי, דאף שלרוב הפוסקים לא חיישין צ"י עדים לצדדמי, היינו צדדמי דמלחמה דל"ש כולי האי, [כנראה דכוונתו דלא שכיחי שם כ"כ שהעדות תהי' ע"פ דמיון], אבל הכא שט"פ רוב אין אדם ניכר בגופו אלא בפניו, חיישין גם צ"י עדים לצדדמי ע"ש.

גם בלבושי מרדכי ח"צ ס"י כ"ב כתב דפליגי אפי' צ"י עדים, דהלא ה"ל דתן אין מעידין אלא על פ"פ עה"ח [דמזה דייקא, דמדקתני סתמא משמע דה"ה אפי' כשהגוף שלם] ודאי דאפי' צ"י עדים מיירי, אלא שכי' דלאו משום חשש צדדמי כדרי כך, דהרי רוב הפוסקים סוברים [לענין מים ומלחמה] דצ"י עדים לא שייך צדדמי, אלא משום דהכרת הגוף צ"ל הפ"פ אינה הכרה כלל ולא חל ע"ז שם עדים. וכ"כ בח"ט ס"ק נ"ג בתוך דבריו צ"ח וכו', דאפי' צ"י עדים כשרים אין מעידין צ"ע דגוף צ"ל פ"פ להחולקים על ר"ת, משום שא"ל להכירו כלל בזה.

יג. אם חלקו על ר"ת גם בשחי' העד רגיל עמו בחייו. צו"ת משנת ר"א (צרכהן) ס"י י"א אות ז', צידון שהכרוג שהה כמה שצו"ת באכסניא של העד סמוך להריגתו, כי דה"י מקום לומר דלא חלקו על ר"ת אלא כשלא שבעתו העין [צחיון], דסברי דדוקא על ט"ע דפרטוף פנים וחוטם יש לסמוך אפי' כשלא שבעתו העין [ע"י ס"ק קפ"ד אות כ'], אבל לא על ט"ע דגוף וכדכ"ה מהר"ש בצו"ת ס"י ס"ב ע"ש, אבל היכא ששבעתו העין מודים דסמכין אט"ע דגוף, דמאז שאל גופו של אדם מחתיכת בשר ופקיעי תכלת דסמכין בזה אט"ע וכו' [וע"י בזה לעיל אות צ'], וא"כ צנ"ד שהכירו מכבר ה"י מקום לומר דלכו"ע סמכין אט"ע דגוף, אלא דלפי מה שהוכיחו דלא כר"ת דמדקתני סתמא אין מעידין אלא על פ"פ עה"ח משמע מזה דהיינו אפי' כשהגוף שלם, לפי"ז איכא למידק גם דהיינו אפי' כששבעתו העין, וי"ל דמכיון דצ"ע דפ"פ עה"ח הקילו לסמוך אפי' כשלא שבעתו העין, לכן השוו מודתיכם דעל ט"ע דגוף לא נסמך אפי' כששבעתו העין, כדי שלא נצוץ להקל גם צ"ע דגוף כשלא שבעתו העין, אי"כ לפי"ז צנ"ד ששבעתו העין סמכין לכו"ע מדאורייתא אט"ע דגופו, ורק מדרבנן חלקו על ר"ת וכו'. [נראה מדבריו דס"ל שכל שבעתו העין לא סמכין מדאורייתא אט"ע דגוף אליבא דהחולקים על ר"ת, וע"י בזה לעיל אות ג'].]

ובס' תפארת צבי [למחש"ר לזוק הכהן] חש"י ע"ז בה"ל עריפות אות ט' (דף ע"ג) כתב דט"ע דגוף לא מהני [להחולקים על ר"ת] ואפי' אם ה"י רגיל עמו בצ"ח המרחץ ושצעה עיניו צו, משום דאינו ניכר צ"ע דגוף אלא כשהוא ממש כמו שה"י בעת ששבעתו עינו, ואז הרי ה"י עם הפנים, לכן אח"כ שאין צו עוד הכרת פניו אצד גם ט"ע דגופו מכיון שאין הכרת כל גופו השלם כמו שה"י. [גם צדדמי חיים [מלאנז] ח"א ס"י י"א שהוצא לעיל אות צ' כתב סברא זו אליבא דהחולקים על ר"ת, אלא שלא הזכיר להדיא שלפניי ה"ה שחלקו גם כשה"י רגיל עמו. ועי"ע בשאר טעמי החולקים שהוצאו בזה הני"ל. ועי"ע לעיל בס"ק ר"ז אות ח' שיש שכי' אליבא דר"ת דאין הכרת הגוף מועילה אלא כששבעתו העין צחיו ע"ש, ומוכרח מזה דסברי להחולקים על ר"ת לא מהני אף כששבעתו העין].

יד. אם חלקו עליו גם כשיש — מלבד הט"ע — ס"י בינוני בגופו, להסבירים דלר"ת סגי בט"ע לחוד, כדלעיל ס"ק

אוצר

ס"ק רח אות יד—טו

הפוסקים

זו. ראה חברו מרחוק בחיים והכירו במ"ע דגופו ואח"כ ראה שנהרג, אם מהני הברה זו לכו"ע. כתב זית רענן ח"א תק"ע סוס"י ז' [הראשון], שנראה שבאדם חי לא צעין פ"פ עה"ה לט"ע, וסגי בט"ע כל דהו ולכו"ע סגי בט"ע דגוף כשיטת ר"ת, ונפקותא רבה לדינא באחד שראו את חברו מרחוק והכירו היטב ונקבע בלבו צביון שהוא פלוני, ואח"כ ראה שעמד עליו אנס וחתך ראשו, אשתו מותרת, אע"פ שלא ראהו בפ"פ עה"ה, ודוקא לקבוע תחילת הכרה צעין פ"פ עה"ה גבי זכור בצבירות מ"ו ע"ב, אבל היכא שכבר נקבע הכרתו אללו, סגי באחד לחוד, [וכה"ה בט"ע דגוף לחוד], וכדמות ראי' לזה דאל"כ צהיינו מיתא דקטלינן להו ע"י ט"ע, הלא כל אשר לאיש יתן צעד נפשו, ויחודך חוטמו ע"י סס וינלל (*), והביא דאבא בר מניומי [ביצמות ק"כ ע"א שהדבוק שטוח במלחו ולא הכירוהו] אינו דומה כלל לנ"ד, דודאי אפשר לאדם לשנות א"ע באקראי בעלמא.

גם במרחשת ח"כ ס"י ו' אות ט"ז, צידון שהעיד העד שראו והכירו לפני שנהרג ע"פ קולו ותנועות גופו ולא ראהו בפניו, כתב שנראה שאפי' החולקים על ר"ת יודו דמה שהכירוהו ע"י תנועות גופו הוה ט"ע מעליא, דהנה לריך להצין דעתם צמה נגרע ט"ע דגוף אדם מט"ע דכלים דמהני אף להיתר אשת איש בהכרת בגדים במקום דלא חיישינן לשאלה, ועכ"ל בטעמם או משום שרוב הגופים של צ"ח דומים זל"ז בגזרתם וצנינם אלא שמתחלקים זמ"ז באורך ורוחב שזו בכלל ארוך וגו' שרצים הם כמורה, או משום שגוף האדם מכוסה כמעט תמיד והיו ככלים שלא שצעתן העין, או כמ"ש היש"ש בפט"ז דיצמות דמכיון דמת משתנה כל שעה לכן אין שייך להכירו על צוריו בט"ע אלא כשלא נחבל בפניו כלל, [וכמו שנתבאר העעמים הג"ל לעיל אות ז' ע"ש], והנה כל זה לא שייך אלא בהכרת מת, אבל בהכרת חי ע"י תנועות גופו הוי ט"ע גמורה והכרה מעליא, דהרי כל אדם יש לו תנועות גוף מיוחדות שאין דומות לשל חברו, וכן מגולות תמיד ושצעתן העין, ואין משתנות בשעה שהוא חי, ובה שלא הכירו את אבא בר מניומי ע"י תנועות גופו, היינו משום ששם שיהי תנועות אבריו כצוונה כדי שלא יכירוהו, אבל במקום שאין לחוש ששינה תנועותיו כצוונה, ודאי שהכרת אדם ע"י תנועות גופו היא הכרה מעליא.

גם בלבושי מרדכי ח"כ ס"י כ"ב כתב דליכא למימר דהחולקים על ר"ת יודו דמהני כשיש ט"ע דגוף עם ס"י"א, משום דממה שהרשב"א [שהשיג על ר"ת] סיים דבריו שכשיש ס"י מוצהקים יש להחיר ט"ע, מוכח להדיא דלדעתו אין היתר אלא בסימנים מוצהקים ע"ש.

וב"ד השאילת דוד ס"י י"א (סוף דף כ"ו), שכתב דהכי הוה פשט המשנה אליבא דהחולקים על ר"ת, אין מעידין, ר"ל על הכרת גופו של המת, אלא על פרטות פנים עם החוטם, ואע"פ שיש סימנים בגופו ובכליו אין מעידין, ר"ל אף בצירוף הכרת הגוף, ופי' כך גם בדברי הרמב"ם פ"יג דגירושין הל' כ"א ע"ש. ועי"ע באות הבא.

טו. אם [עכ"פ] נחשבת לדידהו ט"ע דגוף, כס"י אמצעי או גרוע. ע"י צמחן רוקח ח"כ ס"י ל"ג שכי' דמסתבר דגם להחולקים על ר"ת, עכ"פ לא גרע ט"ע דגוף מס"י גרוע, ועפ"י כ' נד היתר צנידונו שהוכרו גם הבגדים, דלא חיישינן לשאלה דיחיד [כדמבואר בס"ק קפ"ז אות י"א ע"ש]. [גם בשארית נהן צנימין ס"י א' כתב צידון כזה דגם להחולקים על ר"ת הוא מותרת משום דלי"ת לשאלה דיחיד ע"ש].

וגם בעין יצחק ס"י כ' ענף א' ס"ק ג' [לענין לירוק סימנים גרועים להיות סימן אמנעי ע"ש] כתב שט"ע דגוף נחשבת לכו"ע לכה"פ לס"י גרוע.

ובחבצלת השרון ס"י כ"ד כתב ד"ל דהחולקים על ר"ת מודים עכ"פ דט"ע דגוף הוה ט"ע אמנעי ולא גרע מס"י אמנעי, ועפ"י כ' היתר צנידונו, דס"י אמנעי הוה כשמו ושם אצ"ו להחיר כשידעין שהלך בדרך זו כמבואר באו"ה"פ בסעי' י"ח ס"ק ק"ב אות ק"ט, ע"ש. וכ"כ בס"י מ"ב ע"ש. גם במראה משה ס"י ל"ו, שהו"ד לעיל אות י', כתב שאפי' להחולקים על ר"ת אין ט"ע דגוף גרועה מס"י אמנעי ע"ש.

אולם ע"י בלבושי מרדכי ח"כ ס"י כ"ב שפי' בתוך דבריו וכי נימא דט"ע דגוף הוה להחולקים על ר"ת כמו ס"י עכ"פ, ע"י צנזב"ק ס"י מ' שהוכיח דאפי' לס"י אינו חשוב. [פ"ש צנז"ב דמייירי לענין ט"ע דגופו ולורתו לאחר ג"י שבסעכ"ה, וכי דמ"ש הרב מנחם דאפי' להחולקים על ר"ת עכ"פ לא גרע מסימנים, דבר זה אינו, ותדע דאי ס"ד דחשיב כסימנים, אי"כ מאי צני צמ"י אס ס"י דלורייטא או לא, הלא ודאי לאו דלורייטא נינהו מדאין מעידין אחר ג"י. מיהו מזה הוי רק הוכחה דס"י אמנעי לא הוי, ואולי יודו הנו"ב והלבושי מרדכי דעכ"פ לא גרע מס"י גרוע]. ועי"ע באות דלעיל.

(*) וצ"י בספר הישר לר"ת שהוכיח מזה גופא כשיטתו דאפי' במת מהני ט"ע דגופו שלם, וכדחובא בכת"ס ח"א רס"י נ"א ע"ש.

ה ש מ ט ו ת

לפ"ק קפ"ו אות ב. כמה שזנו שם אם דברי הכ"י צחשו סתמי
לפסוקו בשבוע"ט, יעויין בס"ק ר"ח אות ד' בד"ה הכה צחשו
הכ"י, צחש האורים גדולים לענין דהתם דהעיקר כהש"ט.

לפ"ק קפ"ד אות ד'. בסד"ה גם צחצלת השרון, לריק להוסיף:
חולס ע"י צבי מ"צ דמזכיר דדעתו דהוא רק מדרכין.

ובבית יצחק ח"א סי' ע"ב אות ז' כי דמ"ש הש"ס שכתב ע"ט
גמורה סגי לרי"ח צדחת לחוד, חילו ה"י רואה את דברי
הא"י סי' תרל"ב לא ה"י כותב כן, דברי מזכיר שם שחם לא נמלא
אלא מקאת אברים נשחתה בע"ט וא"ל להכיר בע"ט והיו רק כסימן,
וצדחת ופרלף וחוטם [ציחה] ה"י סי' מוצק ע"ש. וכ"י מדברי
הנפש חיה המוצא צניס צלות ו'.

שם בסוף האות. צחש שמעחתה ש"ז פט"ז [נוסף על
המוצא צניס] מזכיר שם בד"ה והנה, דלרי"ח המוצא
בסע"ה לדלודיה מיידי מתניי רק צחמר סימנים, [ובמוצא ציתר
ציחור צמחיים דבסמוך], וגם ע"פ מה שיישג אלי"י סוגיא
דצבורות מ"ו, נמלא דהכירו בע"ט צדחת ויעיל גם לעדות אשה
כדמהני צבור. וכ"מ צחאל ומשיב מהד"ו ח"א סי' ע"ו בד"ה
וכנה הרב, ע"ש.

ובדברי חז"ם דן בערך שי צמח"ה, דהצ"ח מ"ש צבי מ"ח ע"פ
ספר הישר לרי"ח, דאם אירע שיש להעב ע"ט ממש צח'
מאלו ג' אברי ההכרה מעידים, וע"ש מה שיישג להגמי דצבורות,
וכי הערך שי דזה ליהא, דהח"ס כתב כך ע"י צ"ש צמח"ה [המוצא
בס"ק ר"ח אות א'], דצמ"ט גמור שישו ראשו ורובו מעידין כו',
אבל כשסמטרו ופיו ושפתו וזווארו נשחת וגופו ושדחתו נחתך ליכא
ע"ט צפרלף וכ"י אלא ה"י כסימנין צעמלם כו', אבל אי איכא ע"ט
לית דין ולית דין דמשידין אפי' אחר כמה שנים, והבין הח"ס דמ"ש
צמח"ה אלא אי איכא ע"ט וכ"י, דהיינו אפי' צלל גופו וצלל סמטרו
ואינך, חולס נראה דכוונת הס"י דכשיש רובו שלם וראשו, דלא יש
ע"ט [דהיינו ע"ט דגוף, ורי"ח לשיטתו דמהני, כבסע"ה] וכן מוכח
דדברי החס"ם, והח"ס טעמו חזר לגזירה צבי י"ד, ע"ש, [שהצ"ח
דהצ"ח אפרים ה"י לו מצבורות כו', וחזין הח"ס דרי"ח ה"ק, דכשלא
נשאר אלא פ"פ פדת וחוטם אפי' שמכירים בע"ט גמור לא נחשב
אלא כעין סימנים לגבי הגוף, והיינו כדממה מילתא למילתא כו'
ע"ש]. וע"ט צח"ס סי' י"א ד"ה והנה, וסי' י"ז ד"ה שוב.

וע"י במהר"ם פדווא סי' י"ז, צהר"ג שערך צמר חוטמו ופ"פ
וגם חלקים הרבה משאר גופו כו', ואעפ"כ חמר העד שהכירו
בע"ט, ושאלוהו צ"ד לרי' הכירו, והשיב דאמנם מתחילה כשראיתו
שכב על לוו ולא הלחי שה"י גלוי לאור ה"י שרף וכלה, לא הכרתיו,
אך כשהפכתיו ומלחי הלחי שה"י מושכב עליה שלמה רק הצמר
ה"י משובח וע"י הכרתיו שהוא ה"א, מאירך לזה גם הפיאה ה"י
צמחמות, [ובג"כ הקודמת חמר גם, שהכיר בכל דמותו וגם שה"י
קטן קומה], ושם בד"ה מעתה דן ללך זה לסניף, וכתב דאף שלא
ה"י ניכר פ"פ וחוטמו וגם כל גופו כמעט כלה, [הרי] אעפ"כ העיד
שהכירו בע"ט אחר שהפכו ומלא הלחי שלמה כו', וצ"ח יש ג"כ יסוד
גדול להחיר, דלמזכיר צמח"ה לרי"ח [שכתב כדי לתרץ שיטתו
בסע"ה ע"ש] דמתניי דאין מעידין אלא צמ"ט וחוטם, מיידי
כשחמר רק הסי' דפ"פ וחוטם וזווארו, [ולא שהכירו בע"ט שזה פ'
דוקא צמח"ה צמ"ט פ"פ וחוטם, ושכן מפורש צמח"ה כו' ע"י
ס"ק ר"ח אות ג', הרי] לשיטה זו כל שמכירין היעב צמ"ט אף שאין
גופו שלם וגם הפרלף וחוטם אינו שלם, מ"מ יכולים להעיד שמכירו
בע"ט, הגם שרי"ח לא החיר אלא כשכל גופו שלם, אפשר דרי"ח
[בס"י] השיב צמח"ה שכן ה"י, דצ"ח יש גם הסצח כיון שכל
גופו שלם יכולים להכירו בע"ט, אמנם להך סצח דחידש דהמשנה
מיידי דוקא בסימני פדתו וחוטמו, אבל בע"ט יכולים להכיר [גם
צלל זה] אפשר דהיתרו ה"א אפי' כשאין גופו שלם ואפילו צלל
פדתו וחוטמו היכא דחומר דמכיר היעב בע"ט, אמנם היתר זה
קשה מאד, מנצד מ"ש צמ"ט סע"ה דנדחה דעתו, ואף שהאחרונים
כתבו דמ"מ מלרפוס דעתו לשאר אומדנות [ע"ס"ק ר"ח אות ה'],
אבל עכ"פ כל הפוס' לא הביאוהו לרי"ח אלא היכא שכל גופו שלם אז
יכולים להכירו בע"ט, ולא היכא דאין גוי"ש וגם פדתו וחוטמו
אינו שלם, מ"מ נראה דיכולים גם צ"ח לעשות סניף לשאר היתרים
כיון דדברי צמ"ה דדבריו דברי קבלה נועין לה, דמ"מ המשנה דוקא
סי' פדתו וחוטמו אלא בע"ט יכולים להכיר אף שאין הפדת
והחוטם שלם וגם אין גופו שלם. גם צבי י"ח רמז לחשו"ז, וכתב
דזה ראוי רק לסניף צעמלם.

שם אות ט'. הקטע הראשון מהמשפט דק הוצא ציתר ציחור
צכ"ד ו' סע"י כ"ח ס"ק רל"ד אות ו', וגם מזכיר שם דנידונו
ה"י צמח"ה צמ"ט, והספק ה"א משום דהכרה דנעצב שיועיל
עצ"ט צלי סימנים צמ"ט גופו שלם. אמנם לפי המוצא צקטע שחז"ז
משו"ת הרא"ם (מרגליות), נראה שיש מקום להסתפק ספק זה גם
לענין ג' איברי ההכרה של מה צמח"ה.

אולם ע"י צחשו הר"ם [מרגליות] סי' ז' שכי צחשו אל צעל
הש"ס דמה שהעלה ע"פ דברי החס"ם והבג"מ [כוונתו
לחשו מיימוני מדברי ר"ח] דצמ"ט סגי צדחת לחוד ומתניי לא
מיידי אלא בסימנים, ונראה מדבריו דאפי' כשלא נשאר מכל הגוף
אלא הפדת לחוד סגי בע"ט של הפדת אפילו לחגגי וכ"י, זה
קשה מאד לומר על הגדולים [שלא כתבו כך] שעיניהם משוטטות
בכל ספרי הפוסקים שנעלם מהם לשון מפורש צפוסק מפורסם

שם בסוף ד"ה וצמ"ה הרא"ם, יש להוסיף: ושם דצ"ד עור צ'
הוסיף דצנידונו יש להקל עוד צמח"ה זה משום שילחא מאיסור
חורה.

שם אות י'. ד"ה גם הר"ם שלעון שורה כ' אחרי תיבות הרד"ך
בבית י"ז, יש להוסיף: [וברד"ך דפוס אוסטרליה תקל"ד הוא
בבית י"ד].

שם אות י"ז. כשאמר שפ"פ וחוטמו ופדתו דהמת דומח
לשל פ' בעלה. ע"י צמח"ה ח"א סי' ט'
שכתב צח"ך דבריו, שמשלן צ' דהחס"ם דיצמות ק"כ ע"א ד"ה אין
ומתשו מיימוני סי' ט', ומחל"ה סי' תרל"ב, [צמח"ה לשיטת ר"ח
דמ"ט דגוף מהני, כמוצא צמח"ה, וע"ש צמח"ה פ"פ ס"ק ר"ח אות
א'], משמע מדבריהם שחם חמר צורת זה המת דומה לצורת פ'
שהכרתו בחייו, ה"י עדות מעליה צח"ך ג' ימים, ועדיף מסי' מוצק,
ולירך זה כסניף היתר צנידונו צמח"ה ע"י חמונה, ע"ש. וכן כתב
צמח"ה השרון סי' כ"ד ד"ה וזה, שכן מוכח צמח"ה ח"א,
דמתניי דאין מעידין אלא על פ"פ וכ"י, לא מיידי צמח"ה בע"ט, אלא
צמח"ה שמכיר שזה הפ"פ דומה לפ"פ של פ' ועושה זה לסימן שהוא
פ' כו' ע"ש. וכע"ז פירשו צמח"ה ח"א צ"י — צמח"ה גזית
דדברי מאיר סקמ"ו, ובערך שי סע"ה, וכ"י צק"ע למחר"ל
בסע"ה. וכ"י צמח"ה חזן שם ע"ש צמח"ה. וע"ש שהוסיף דצמח"ה

טעמי, כיון שאמר העד שכיר הפנים צ"ע צחיו וצמותו וגם מכיר השערות לצנות מחוך שחורות ותלתלים, פשיטא דמלערפס יחד והו"ל עב"ע גמור, דהא דלמרינן דשערות לאו סימן מובהק הוא (*) דעוצא איתנייהו הכי, ה"מ ע"י סימנים, אבל ע"י עב"ע שיכיר אותו ורואהו צחיו צהרן שערות ובהנך תלתלים צב"ג ממש כאילו חי הו"ל עב"ע גמור ושלטא בכו עינא שפיר, וכ"ש [צנ"ד] דלויכא תרתי לעינותא דמלערפין וכו', והשערות אינם משתנים [גם באישה] דהעלותו מן הכינים, דאף הצער אינו משתנה אלא משום דמיפתח אבל בשערות לא שייך זה, וראי' מן המת ששערות ראשו אינן משתנות זמן ארוך, וכ"ש ע"י תלתלים וכו'. ועי' בלוח הסימנים אות ק"ס.

לפ"ק קפ"ו אות פ"ו. ד"ה וצחתם סופר שורה א' אחרי המלים הבית ממחרת צנעט, יש להוסיף: [והוא צפרשת מרדכי סי' כ"ח].

לפ"ק קפ"ו אות צ"ג. בסוף הקטע הראשון יש להוסיף: וכ"כ צ"ח מ"ה דס"ט ד' דגם סי' גרוע מהכי דלכו שאלה דיחוד. ללוח בדל"מ אות ב"ח. סוף ד"ה ובישועות יעקב, יש להוסיף: וכ"כ בשו"ת שלו יושועות יעקב סי' ח'.

לפ"ק קצ"ב סוף אות ט'. יש להוסיף: אולם בנתיבות לשבת סקל"ב כתב דלספרת הפוסקים דשני סימנים אמעייס מלערפס לסי' מובהק, [ה"ה] אם עד אחד מעיד על סימן אחד וע"ה מעיד על סימן שני, מלרפין עדותן לעשותו סי' מובהק, ע"ש.

ללוח הסימנים סוף אות א'. לפני השורה האחרונה יש להוסיף: מיכה בסוף דבריו צייכוס לרופי הכיתר, כתב צלות ד' דנראה עיקר דלוחן אחת גדולה ולוחן אחת קטנה בוי סימן מובהק. **לפ"ק** ר' אות י"ט סוף ד"ה וצ"י יוסף דעת. יש להוסיף: שהאריך ג"כ בזה, וכתב דכל שיש תקנה בכדי שתותר האשה, אין משגיחין מפני חרדת דין.

לפ"ק ר"א אות ג', דף קע"א ד', בסוף ההערה, יש להוסיף: וע"ע בזה, צב"א"ר סי' צ', סוף דף ע"ו, ראשית ח"א סי' כ', שמן המשחה סי' ק"ד, אמרי יוסף ח"צ סי' ל', ולעיל ס"ק קפ"ד אות מ', ובהשמיטה לס"ק קפ"ד אות י"ז.

לפ"ק ר"ג אות א', סוד"ה וצחארת, יש להוסיף: וע"ע במהרי"מ פאדווא שבו"ד בהשמיטה לס"ק קפ"ד אות ד'.

לפ"ק ר"ז אות ג', אחרי תיבת קארלסון, לריך להוסיף: בתשובות נכדו שצב"ק הספר.

שם בסוף האות ח"ל, יש להוסיף: וכן מבואר בהרי צמנים ח"ג סי' ל"ד דף מ"ז טו"ב ע"ש.

לפ"ק ר"ז אות ו', אחרי תיבת קארלסון, לריך להוסיף: בתשובות נכדו שצב"ק הספר.

לפ"ק ר"ח אות א', סוד"ה וגם דעת הרמב"ם והסמ"ג, יש להוסיף: ועי' בדרך ו' ס"ק רל"ז אות א', ד"ה דעת הרי"ף הרמב"ם והסמ"ג.

לפ"ק ר"ח אות ח', בסוף הערה צ' שצדק קע"ט ד', יש להוסיף: וצנעט חומר סע' כ"ה מסע' כ"ה, מבואר בארי דבי עילאי סי' י"ב, דהוא משום דצחחר פרטוף לא הוי הכרה מדאורייתא, כמבואר בל"ב דבכורות מ"ו צ', משא"כ בלאחר ג"י הוא רק חששא מדרבנן, והבית בן מעבד"ג סי' ע"ב ע"ש.

לפ"ק ר"ח אות ט', ד"ה וגם צידו דוד, לריך להוסיף: [קארלסון, בתשובות נכדו שצב"ק הספר].

לפ"ק ר"ח אות י"ד, אחרי הבית יצחק, יש להוסיף: וכן מבואר במהרי"א הלוי ח"א סי' קל"ז ע"ש.

אפשר דלא מהכי אלא כשיש פ"פ וחוטם וגם גופו שלם כו'. מהי צחי הרי"מ ליצמות שם יש סברה להיפך, שכתב דכשכל הגוף והלורה קיימים ואין מכירים אותו צ"ע גמורה שזה הוא, אלא שעי' סימני האצרים והלורה יראה להם שהוא כמו לורה וגוף של פ', אפשר דזה מגרע גרע וכו' מהני, משום שיש בזה ריעותא, דכיון שכל גופו ולורתו קיימים, צ"כ למד אין מכירים אותו צ"ע גמורה, ודוקא בשלל נשאר ממנו אלא חתיכה שיש בה פ"פ וחוטם שא"ל להיות בה ע"ש מהכי הכרה זו דסימנים, דשם אין ריעותא משא"כ כשכולו קיים, וע"ש שר"ה להביא ק"ת ראיה מספר הישר לר"ת ודחי לפ', ע"ש. [והנה ע' עיקר חידוש דר"ת ע"י צב"ע"ה דפליגי עליו, ואולי ה"י פליגי על שאר הקולות הנוצעות מחוך מה שישבו פי המשנה אליבא, מיכה ע"ש ד"ה א' דע"פ מהני דעתו לזירוף].

שם אות מר. וצנעט שאלה סי' ל"י צעד שהעיד צב"גלגולת ובראש [שמאלו] היו ק"ת שערות מאחוריו וגם מק"ת פאה והכיר בשערות שזה הוא פ', צעל העגונה, כי דין זה דומה ממש לנידון הפניי [המוצא פנים] שהכירו שם הזקן ומלדד שם להיתר, אך בתשו' כתבתי להשיג על זה מדברי החו"ס צ"ב דקנ"ד ד"ה ועוד, דכתבו בשם ר"ת דשערות רגילות להשתנות לאחר מיתה מלצנות לשחורות, ואף לר"י ושאר פוסקים החולקים על ר"ת י"ל משום דבברי דבסימנים אין ג"מ בשערות שחורות או לצנות, אבל בסברה דשערות יכולות להשתנות לאחר מיתה אפשר דלא פליגי, ח"כ כיון שאפשר שישתנו לא הוי אפילו סי' אמעייס להכיר על ידם, וכמבואר צ"מ גבי שומא, אולם באמת מדברי החו"ס צ"ב שם ע"ב ד"ה בחזקת לקוחות מבואר דלא נאמר זה שדרך שערות להשתנות מלצנות לשחורות רק לס"ד אבל לא למסקנא. וע"ש שהאריך עוד להוכיח דשערות אינן עשויות להשתנות לאחר מיתה.

ולענין עלם הדין באומר שמכיר צב"ע שאבר זה של פ' מסיק לדינא דמהני להוליא מאיסור תורה, דהא לבחור קשה על הפניי דמתיר צב"ג דהרי צבכורות מ"ו א' אמרי' אהא דאין מעידין אלא על פ"פ עם החוטם [ואילו גבי בכור אמרינן יכיר אפילו על הפדחת לחוד], משום דבתחילת עדות אחמירו רבנן ואיבע"ל יכיר לחוד והכרת פנים לחוד, הרי מבואר להדיא דאף אם מכיר הפדחת לחוד [ואינו אומר שעל ידה הכיר את כל הלורה צב"ע], כמו שם בתינוק הנוול דלא קאי ההכרה רק על הפדחת לחוד ואעפ"י אין מועיל עדות אשה דבעינן הכרת פנים, אך יש ליישב עפ"י מ"ש התו"ע בתשובתו שצב"אוי צהרא סי' י' צביאור חירון הגמ' יכיר לחוד והכרת פנים לחוד [וכפי מה שצייר העמק שאלה שם כוונתו], דהא דלמרינן אין מעידין אלא על פ"פ עם החוטם הוא על סתם [הכרה], משום דעפ"י רוב א"א נותן עיניו להכיר חצרו אלא צורתו לכך צעין כל אלו, אבל בלידת התינוק לקיים יכיר הרי יכול לתת עינו צפדתו והוי שפיר הכרה, וא"כ לפי"ז אם מעיד גם בחדם גדול על פדחתו לחוד בלא לורה הפנים, הוי שפיר הכרה וכמ"ש הפניי, אך כל זה לפי האיצעאל, אבל לחירון ה"ל בתחילת עדות החמירו ליחא לדינו של הפניי, וע"כ דהפניי סובר דהעיקר בלישנא צהרא וכמ"ש התו"ע, אבל בתשו' עזרה"ג סי' ע"א כ' בהדיא דרוב הפוס' סוברים דהלכה בלישנא קמא כו', אמנם גם אם נאמר בלישנא קמא הנה יראה עכ"פ מאיסור תורה אף צב"ע באבר לחוד, ולפי"ז יולא לנו ק"ת קולא דהפניי מסיק צב"ק הדברים דירא לסמוך על זה משום דלא מלא מי שהתיר צב"ג, ולדברי העזרה"ג י"ל דמה"ט לא סמכו על זה משום דאין מועיל מדרבנן אלא בעדות על פ"פ, אבל מן התורה י"ל דכו"ע מודו בהכי דהוי שפיר עב"ע באבר אחד אף בדברים השוין וכמו שהוכיח הפניי, וה"ה צמא שהכיר השערות [ויואמר העד שהכיר מהשערות צב"ע גמור שזה פי' צעל העגונה ולא מהכיר הבגדים נחשור להכיר השערות, רק שצערות עלמן ה"ה לו עב"ע גמור באדם המכיר חפץ שלו בתוך מאה חפצים. מדבריו להלן צדק ק"ע עור צ'], הוי עכ"פ היכר לענין דילא האשה מאיסור תורה.

ועי' בשו"ת מהר"י מברונא סי' ס"א צנידון דנעצב צמים שלא הספיק לו הכרה ע"י עב"ע צ"פ לבד, וכי' דיש ללרף תרי

(*) עי' בדבריו בס' ג"ה שבי' בנדריו דמה שהעיד העד שראה אחר השערות והכירם וכו', אם לא הכיר אותו רק בשערות אינו עדות כלל דשערות עשויות להשתנות. וכי' היכי דבחור' וסומקי בכלים ליכא סימן לכ"ע ה"ג בשערות דאפשר לצבוע ע"י סם כההיא דסוף פרק הזהב וכו', ולכן אם הכיר השערות ע"י קווצות תלתלים לאו סי' מובהק הוא וכו'.

מפתח הענינים

ס"ק אות	דף טור
קסו כו	עד הכשר רק מדרבנן אם חוזר מהגדה שבב"ד. וכשהעגונה עצמה חזרה מהגדתה שבב"ד.
כה	אם מהני בעיגונא חזרה מהגדה שבב"ד באמתלא, או בטענת אונס וטעות, או טען אמרתי מקודם רק ע"פ אומדנא.
כו	אם יכול לתקן או להוסיף על הגדה שבב"ד.
כז	וכשהוסיף בעדותו אחר שאמר בב"ד שאינו יודע יותר.
כח	כשהעיד בב"ד אמר על כמה פרטים שאינו זוכרם ואח"כ אמר שזכר.
כט	אם יכול לחזור מהגדת איני יודע עדות לאמר אח"כ שיודע שפ' מת.
ל	להסבירים דמאמירת איני יודע חוזר, מה הדין כשאמר איני יודע אחר שהסילו עליו חרם או שבועה, שיעיד.
לא	אם חוזר מאמירת איני יודע כשהאמירה פעלה לאסור או להתיר.
לב	להסבירים דמאיני יודע גמי אינו חוזר, מה הדין כשאח"כ יב העיד ע"פ חרם שמת.
לג	ב' כיתי עדים המבחישות זו את זו, וחזרה אחת מדבריה והודתה לשניה.
לד	כשחוזר בדבר שאינו בעיקר עדות ההיתר.
לה	גוי מסל"ת שחזר מהגדתו (במתכוין להגיד או במסל"ת).
לו	כשחזר הגמסל"ת לאחר שהתירוה ע"פ דבריו הראשונים.
סעיף כא.	
אין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה.	
קסז א	טעם הדין, ואם גם בעד אחד או פסילים לא בעינן דרישה וחקירה.
ב	אם גם בארוסה לא בעינן דו"ח.
ג	ואם יש להצריך דו"ח בעדות הבאה לאוסרה אחר שכבר הותרה כב"ד.
ואפ"ל אם הוכחשו בבדיקות כשרים.	
קסח א	ביאור לשון "ואפילו" שבשו"ע.
ב	כשהיתה הכחשה בחקירות וגם בבדיקות, וא"א לתרץ רק את ההכחשה שבחקירות, ובמשמעות רחוקה.
ג	כשהבדיקות שבהן ההכחשה הן נוגעות לגוף העדות, ואסור לדרוש ולחקור הרבה.
קסט	הוכחה וסברא לדין זה.
ובמקום שיש לחוש לערמה צריך דרישה וחקירה.	
קע א	אם דין זה הוא אליבא דכו"ע.
ב	אי בעינן דו"ח ממש כבדיני נפשות.
ג	כשלא נחקרו העדים והלכו להם, אי עדותם בטלה גם בדיעבד.
פרטים ואופנים שונים שדנו בהם הפוסקים אם כה"ג הוי כד"ן מרומה.	
ד	כשיש הכחשה בין העדים בדבר הנוגע לגוף העדות.
ה	וכשאפשר לתרץ דברי העדים.
ו	וכשכת אתה מהמבחישים חזרה בה והודתה לדברי האחרים.

ס"ק אות	דף טור
סעיף כ.	
[דיני חזרה מעדות בעיגונא]	
ערער על אשה שהיא זקוקה ליכם, אח"כ העיד בעצמו ששמע שמת זה זמן רב, סומכין עליו, כיון שדבריו הראשונים לא היו בפני ב"ד.	
קסד"ה	באורים בלשון השו"ע.
קסו א	בביאור הדין והסוכרים כן.
ב	אם יש חולקים על סברא זו.
ג	אם יש חילוק בזה בין שאמר חוץ לב"ד להקל ובב"ד להחמיר, או להיפך.
ד	וכשאמר חוץ לב"ד לשנים, או שהמעיד ה' פסול והשומע ממנו ה' כשר, ומה הדין כשהעגונה עצמה אמרה מקודם שמת בעלה, וחזרה בה באמתלא.
ה	כשאומר לעגונה עצמה שמת בעלה, וחזר מעדותו.
ו	כשיש לשער שחזר מהגדתו מחמת פחד המשפט וכיו"ב.
ז	וכשבחזרתו בב"ד מרשיע עצמו על הגדתו הקודמת.
ח	וכשבחזרתו היתה ג"כ חוץ לב"ד.
ט	אם יש חילוק בין חזר קודם שנמסרו דבריו לב"ד ע"י הש"מ, או אח"כ.
י	וכשאמר לשומע שילך להעיד בב"ד, או ידע כשהלך השומע לב"ד להעיד ולא החזירו.
יא	כשחזר מדבריו לאחר שהתירוה.
יב	להסבירים דחוזר גם בהתירוה, מה הדין כשבחזרתו נמסרה לב"ד ע"י אחר.
יג	וכשחזר אחר שנשאת, [ואם מהני כה"ג כשנתן אמתלא לחזרתו], ומה הדין כשנשאת [ע"פ דברי העד עצמו] שלא בהיתר ב"ד, [ואם נתגרשה אח"כ].
יד	כשאין צורך לעדות הראשונה להיתר אלא דסגי בסלוק עדותו, אם יכול לחזור. (כגון ע"א שאמר על פנויה שנתקדשה לפ' ומת).
טו	נדונים של שתי הגדות סותרות שיש לדון אם הוי כמשקר אמרתי, והכא, או כלא אמרתי" דסעיף ח, או כשניהם.
טז	חזרה מעדות שבכתב, (וכשכתב להעיד ע"פ דרישת הב"ד).
יז	וכששני עדים שלחו עדותם בכתב.
יח	חזרה מעדות שבכתב בטענת טעות.
יט	(כתב פ' חי) וחזר ואמר שכתב רק ע"פ קול שיצא בטעות
בענין חזרה מהגדה שבב"ד	
כ	אם חזר כשהגיד בפני ג' שלא בתורת ב"ד ועדות, או בבהכ"נ ברבים.
כא	בהעיד לפני הרב לבד או בב"ד פחות מג'.
כב	אם יכול לחזור מהגדה שבב"ד לפני שחקרה העדות, (אף שמהדין א"צ חקירה בעדות אשה).
כג	וכשחזר מהגדה שבב"ד בעדות הצריך חקירה. (כגון שהיתה הכחשה, או חשש מרמה וכיו"ב).

[illegible]

סימן י"ז ס"ק קפד אית כח — ס"ק קפז אות י

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אות	דף טור
קפד כח	כשבעת ראית ההרוג לא נזכר מי הוא אך כשהלך משם	קפז ח	ובשינוי דפשתן לצמר גסן.
כט	גמיר שבדעתו שזה פ'.	ס	ובצמצום מקום הטלאי
ל	מת שהוכר ע"י א' בפ"פ. ושאר האנשים שהיו מכירים אותו מחיים אומרים שאינם מכירים עתה שזה הוא.	י	חורים וקרעים בבגד בצמצום מקום ובלי צמצום מקום.
לא	ובשע"י הפ"פ לא הוכר מהאנשים שהיו מכירים אותו מחיים. והוכר רק ע"י ס' מובהק.	יא	קרע בכיס של מעות.
לב	אם מהני הכרה שזה פ' אחר שקדמה לו הידיעה שזה נעלם.	יב	האם מועיל טב"ע דכל אדם בבגדים.
לג	והאם יודו המחמירים להקל כשהמעידים הם שנים.	יג	העגונה או אשה אחרת אם נאמנות על טב"ע דבגדים.
לד	הכרת פנים ע"י התעוררות דבר אחר.	יד	טב"ע דקטן בבגדים.
לה	והכרה ע"י התעוררות א' מאברי ההכרה.	טו	טב"ע בבגדים שלא שבעתן העין.
לו	הכרה בצד א' מהפנים (פראפיל).	טז	ובב' עדים.
לז	וכשהצד הב' ה' קיים אלא שהעו ראה רק צד א' לא א' מהפנים.	יז	טב"ע בדבר חדש שאינו רגיל ומצוי.
לח	האם אפשר להכיר כשהפ"פ מונח במים.	יח	ואם המכיר את הבגדים ה' הוא שתרם.
לט	וכשצד א' מהפ"פ ה' במים והצד הב' ה' חוץ למים.	יט	האם איכא טב"ע גם בחתיכה א' מהבגד.
מ	יש לחוש שמא גשתנה.	כ	דימוי בגד לבגד.
מא	הכרה ע"י תמונה.	כא	וכשהחתיכה הנמצאת מתאימה עפ"י החיתוך אל החתיכה שנשארה בבית.
מב	ולהחמירים, אם יש להקל כשכבר יצאה בלא"ה מאיסור דאורייתא.	כב	הכרה בתפירות אי הוי טב"ע.
מג	האם יש לסמוך על סימן הגוף שהכירו על תמונה.	כג	תפירה מהיפכת אי הוי סימן מובהק.
מד	וכשהוכר בתמונה גם בצורתו וגם ע"י ס' אמצעי.	כד	צבע הבגדים.
מה	וכשאינו מעיד על הכרת הצורה בכללותה רק אומר על אבר מיוחד שמכיר שהוא של פלוני. [ועי' בהשמות].	כה	וכשהם חיורי וסומקי בהפלגה קצת.
מו	וכשכבר יצאה מאיסור דאורייתא בלא"ה.	כו	וכשה' לבוש כמה בגדים ולכל א' מהם צבע אחר.
מז	טב"ע בפרצוף שהשחיר מחמת שלטת האש אחר שנהרג.	כז	בגד א' התפור מב' מיני צבעים.
	וכששלטה בו האש מחיים.	כח	מין הסחורה של הבגדים.
	ואם ניטל א' מאלו אעפ"י שיש להם סימנים וכו' אינם כלום.	כט	האם יש לסמוך על טב"ע בבגדי נטבע.
קפה א	אם גם בכ' עדים לא מהני כשניטל א' מהם.	ל	כשהחיתוך מתבסס על הכרת הכלים, צריך חקירת חכם.
ב	כשה' א' מאברי ההכרה חבול בלי חסרון בשר.	לא	האם יש לחוש לבדומי על הכרת הבגדים היכא שיצא קול מקודם שפ' נהרג.
ג	וכשאחד מאלו נתמעך.	לב	ושב"ע דבגדים בראה הטביעה.
ד	וכשחסר מהם מעט.	לג	לשון "ראיתו מת במלבושיו" האם משמעותו שהכיר מד א' המלבושים בטב"ע.
ה	וכשה' חבול והנקבים היו פתוחים.	לד	וכשאמר "שהכיר" הבגד אך לא אמר בפירוש שהכירו בטב"ע.
ו	ואם ניטל חוטמו מחיים.	לה	וכשאמר לשון הכרה על הבגדים ככולל עם אברי הגוף.
ז	נקלף העור מאברי ההכרה או מא' מהם.	לו	ובאיסור דרבנן.
ח	וכשיש לפרש דברי העד שהכיר את האבר הקלוף מתוך התעוררות שאר אברי ההכרה, או שה' נקלף רק חלק ממנו.	לז	לשונות שמשמעותם שהכיר בטב"ע אף שלא פירש כן להדיא.
ט	וכשהחזיר העור הקלוף על אברי ההכרה.	לח	לשונות הנושם שלא הכיר הבגדים בטב"ע.
	אעפ"י שיש להם סימנים מובהקים ביותר בכליו אינם כלום, דחיישינן לשאלה.	לט	וכשע"י צבע הבגדים נתעורר להכירם בטב"ע.
קפו א	דעת מי שאומר דבכלים לא משכח"ל ס' מובהק, והחולקים על זה.		דחיישינן לשאלה
ב	דוגמאות מנדונים שונים לס' מובהקים בכלים.	א	דיעות ראשונים הסוברים דלא חיישי' לשאלה.
ג	דוגמאות לס' אמצעיים בבגדים.	ב	דיעות ראשונים החוששים לשאלה.
ד	דוגמאות לס' גרועים בבגדים.	ג	בטעם הכרעת השו"ע.
ה	אותיות ראשי תיבות הרקומות על הבגד. וכשהאשה מכרת מלאכת ידה.	ד	דיעות אחרונים דל"ח לשאלה.
ו	ובצמצום מקום האותיות.	ה	דיעות אחרונים החוששים לשאלה.
ז	סימן טלאי על הבגד שאינו מתגון של הבגד	ו	האם יש לחלק לענין חשש שאלה בין אם ב' עדים מעידים על הכרת הכלים לבין עד א'.
		ז	האם י"ל דכל חששא דשאלה אינה רק באיכא ריעותא מזה שאין מכירין את הפרצוף.
		ח	יש שח' דבזמניו שהבגדים נעשים לפי מדת גוף האדם, אין לחוש לשאלה.
		ט	חשש שאלה [להחוששים] אם הוא מדאורייתא.
		י	למה חיישי' לשאלה ולא אמרי' חזקה כל מה שביד אדם הוא שלו. [ואם יש להתיר עפ"י חזקה זו עכ"פ היכא דאיתרעה חזקת אשת איש בלא"ה].

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אות	דף טור
קפד כח	כשבעת ראית ההרוג לא נזכר מי הוא אך כשהלך משם	קפז ח	ובשינוי דפשתן לצמר גסן.
כט	גמיר שבדעתו שזה פ'.	ס	ובצמצום מקום הטלאי
ל	מת שהוכר ע"י א' בפ"פ. ושאר האנשים שהיו מכירים אותו מחיים אומרים שאינם מכירים עתה שזה הוא.	י	חורים וקרעים בבגד בצמצום מקום ובלי צמצום מקום.
לא	ובשע"י הפ"פ לא הוכר מהאנשים שהיו מכירים אותו מחיים. והוכר רק ע"י ס' מובהק.	יא	קרע בכיס של מעות.
לב	אם מהני הכרה שזה פ' אחר שקדמה לו הידיעה שזה נעלם.	יב	האם מועיל טב"ע דכל אדם בבגדים.
לג	והאם יודו המחמירים להקל כשהמעידים הם שנים.	יג	העגונה או אשה אחרת אם נאמנות על טב"ע דבגדים.
לד	הכרת פנים ע"י התעוררות דבר אחר.	יד	טב"ע דקטן בבגדים.
לה	והכרה ע"י התעוררות א' מאברי ההכרה.	טו	טב"ע בבגדים שלא שבעתן העין.
לו	הכרה בצד א' מהפנים (פראפיל).	טז	ובב' עדים.
לז	וכשהצד הב' ה' קיים אלא שהעו ראה רק צד א' לא א' מהפנים.	יז	טב"ע בדבר חדש שאינו רגיל ומצוי.
לח	האם אפשר להכיר כשהפ"פ מונח במים.	יח	ואם המכיר את הבגדים ה' הוא שתרם.
לט	וכשצד א' מהפ"פ ה' במים והצד הב' ה' חוץ למים.	יט	האם איכא טב"ע גם בחתיכה א' מהבגד.
מ	יש לחוש שמא גשתנה.	כ	דימוי בגד לבגד.
מא	הכרה ע"י תמונה.	כא	וכשהחתיכה הנמצאת מתאימה עפ"י החיתוך אל החתיכה שנשארה בבית.
מב	ולהחמירים, אם יש להקל כשכבר יצאה בלא"ה מאיסור דאורייתא.	כב	הכרה בתפירות אי הוי טב"ע.
מג	האם יש לסמוך על סימן הגוף שהכירו על תמונה.	כג	תפירה מהיפכת אי הוי סימן מובהק.
מד	וכשהוכר בתמונה גם בצורתו וגם ע"י ס' אמצעי.	כד	צבע הבגדים.
מה	וכשאינו מעיד על הכרת הצורה בכללותה רק אומר על אבר מיוחד שמכיר שהוא של פלוני. [ועי' בהשמות].	כה	וכשהם חיורי וסומקי בהפלגה קצת.
מו	וכשכבר יצאה מאיסור דאורייתא בלא"ה.	כו	וכשה' לבוש כמה בגדים ולכל א' מהם צבע אחר.
מז	טב"ע בפרצוף שהשחיר מחמת שלטת האש אחר שנהרג.	כז	בגד א' התפור מב' מיני צבעים.
	וכששלטה בו האש מחיים.	כח	מין הסחורה של הבגדים.
	ואם ניטל א' מאלו אעפ"י שיש להם סימנים וכו' אינם כלום.	כט	האם יש לסמוך על טב"ע בבגדי נטבע.
קפה א	אם גם בכ' עדים לא מהני כשניטל א' מהם.	ל	כשהחיתוך מתבסס על הכרת הכלים, צריך חקירת חכם.
ב	כשה' א' מאברי ההכרה חבול בלי חסרון בשר.	לא	האם יש לחוש לבדומי על הכרת הבגדים היכא שיצא קול מקודם שפ' נהרג.
ג	וכשאחד מאלו נתמעך.	לב	ושב"ע דבגדים בראה הטביעה.
ד	וכשחסר מהם מעט.	לג	לשון "ראיתו מת במלבושיו" האם משמעותו שהכיר מד א' המלבושים בטב"ע.
ה	וכשה' חבול והנקבים היו פתוחים.	לד	וכשאמר "שהכיר" הבגד אך לא אמר בפירוש שהכירו בטב"ע.
ו	ואם ניטל חוטמו מחיים.	לה	וכשאמר לשון הכרה על הבגדים ככולל עם אברי הגוף.
ז	נקלף העור מאברי ההכרה או מא' מהם.	לו	ובאיסור דרבנן.
ח	וכשיש לפרש דברי העד שהכיר את האבר הקלוף מתוך התעוררות שאר אברי ההכרה, או שה' נקלף רק חלק ממנו.	לז	לשונות שמשמעותם שהכיר בטב"ע אף שלא פירש כן להדיא.
ט	וכשהחזיר העור הקלוף על אברי ההכרה.	לח	לשונות הנושם שלא הכיר הבגדים בטב"ע.
	אעפ"י שיש להם סימנים מובהקים ביותר בכליו אינם כלום, דחיישינן לשאלה.	לט	וכשע"י צבע הבגדים נתעורר להכירם בטב"ע.
קפו א	דעת מי שאומר דבכלים לא משכח"ל ס' מובהק, והחולקים על זה.		דחיישינן לשאלה
ב	דוגמאות מנדונים שונים לס' מובהקים בכלים.	א	דיעות ראשונים הסוברים דלא חיישי' לשאלה.
ג	דוגמאות לס' אמצעיים בבגדים.	ב	דיעות ראשונים החוששים לשאלה.
ד	דוגמאות לס' גרועים בבגדים.	ג	בטעם הכרעת השו"ע.
ה	אותיות ראשי תיבות הרקומות על הבגד. וכשהאשה מכרת מלאכת ידה.	ד	דיעות אחרונים דל"ח לשאלה.
ו	ובצמצום מקום האותיות.	ה	דיעות אחרונים החוששים לשאלה.
ז	סימן טלאי על הבגד שאינו מתגון של הבגד	ו	האם יש לחלק לענין חשש שאלה בין אם ב' עדים מעידים על הכרת הכלים לבין עד א'.
		ז	האם י"ל דכל חששא דשאלה אינה רק באיכא ריעותא מזה שאין מכירין את הפרצוף.
		ח	יש שח' דבזמניו שהבגדים נעשים לפי מדת גוף האדם, אין לחוש לשאלה.
		ט	חשש שאלה [להחוששים] אם הוא מדאורייתא.
		י	למה חיישי' לשאלה ולא אמרי' חזקה כל מה שביד אדם הוא שלו. [ואם יש להתיר עפ"י חזקה זו עכ"פ היכא דאיתרעה חזקת אשת איש בלא"ה].

סימן י"ז ס"ק קפו אות יא—פה

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אות	דף טור
קפו יא	וכשנתחזק מחיים שהבגדים הם שלו ואח"כ מת לפנינו. נא ג	קפו נב	יש אחרונים שבכמה מתשובותיהם לא רצו לסמוך על סז ב
יב	ובהוכרו בגדים על נטבע.	היתר מהרי"ט, ואילו באחדות מתשובותיהם סמכו וצירפו היתר זה.	ג
יג	למה חוששין לשאלה ולא אמרי' כאן נמצאו הבגדים וכאן היו.	ג	האם מודים החולקים על מהרי"ט דאומדנא מיהא הוי.
יד	האם יש לחוש לשאלה גם כשהוכרו הבגדים בטב"ע. נב א	נד	יש שהביאו דברי מהרי"ט כסניף אף שלא רצו לסמוך על דבריו לחוד.
טו	חשש שאלה באיסור דרבנן.	נה	האם שייך דין המהרי"ט גם בחלק מבגדיו, ובבגדים שיביש ללכת בלעדם בשוק.
סז	חשש שאלה בדלא שכיחי שיירתא במקום שנמצא המת נד א	נו	האם היתר מהרי"ט הוא גם כשקצת בגדיו הוכרו בסי"מ סח ב
וידענו	שבעלה הלך לשם. ב	והשאר בסי"א.	ג
יז	אופני הוכחות ואומדנות שלא השאיל בגדיו.	נז	וכשיש חשש שגזלו ממנו בגדיו.
יח	דברים שאין דרך בני מקומו ללבושם.	נח	האם גם בנטבע יש להתיר בהכרת כל בגדיו.
יט	וכשנמצא לבוש באותו הסדר שכך לבש בעלה.	נט	האם גם בשוטה איתא להיתר "דכל בגדיו".
כ	ראוהו קרוב לפני המאורע באותם מלבושים שנמצא.	ס	ובחילה במרה שחורה.
כא	חשש שאלה בכלים דלא מושלי. [דעות החוששים]. נה א	סא	וכשידוע שא' מעניני שטותו הוי שלא לפשוט בגדיו בשום אופן.
כב	דיעות הסוברים דלא חיישי' לשאלה בכלים דלא מושלי.	סב	ובשוטה שהכירו כל בגדיו והי' בו גם סי' אמצעי בגופו.
כג	יש שחילקו בין טב"ע לסימנים.	סג	האם יש במשמעות "ובגדיו היו עליו" שהכיר כל בגדיו.
כד	אופנים אחרים (בכדל"מ) שדנו בהם אחרונים דגם הבי' החושש לשאלה גם בכדל"מ, מודה.	סד	האם מודים המחמירים בכל כליו היכא שנמצא התרוג זמן מועט מציאת הגעדר מביתו עם כל הכלים הג"ל.
כה	כלים דלא מושלי באיסור דרבנן.	סה	וכמה הוא זמן מועט.
כו	חומרת הבי' בכדל"מ אם הוא רק מדרבנן, והנפ"מ בזה לדינא.	סו	נמצאו בגדים בלי גוף.
כז	האם יכולים אנו להוסיף (עפ"י סברתנו) על כדל"מ שבגמ'. נח א	סז	וכשסמוך לבגדים נמצאה גם גולגולת אדם.
כח	הכירו ע"י כדל"מ שהוא ראובן, אך נמצאו תחת ידו גם כלים דמושלי של אחר.	סח	וכשנמצאו כליו והיו מלוכלכים בדם.
כט	עד מפי' עד שאמר הכרתיו בסימני כליו או "במלבושיו", האם יש לתלות שהכירו בשבעת או כיס וארנקי.	כדל"מ	שלא הי' מלוכלך בהם ונמצאו סמוך להרוג.
ל	האם גם בשוטה יש להתיר בהכרת כלים דלא מושלי.	סט	דעת הבי"ש וסייעתו דסמוך לו לא מהני.
לא	האם חוששין למכירה ואבירה.	ע	פעמים והסברים בדברי הבי"ש.
לב	האם חוששין לפקדון.	עא	וכשכבר נשאת בסימני בגדים שהיו סמוכים להרוג, האם עב ג
לג	ואי חוששין לגזילה.	עב	תצא.
לד	דוגמאות לאופנים שיש לחוש בהם לגזילה לכו"ע.	עג	דעות המקילים בבגדים סמוך לו.
לה	אופנים שאין לחוש למכירה חליפין וגזילה אף למחמירים.	עד	וכשנמצאו ביער סמוך לעצמות חתיכות קטנות מהבגדים, עד ב
לו	חשש שאלה בדברים מופקדים.	עז	ושאר חלקי כל הבגדים נמצאו בכפר שבאותו הדרך.
לז	ובדברים שאולים.	עד	האם מודה הבי"ש במלבושים המוכרחים לאדם.
לח	האם גם בדברים המצויים הרבה לקנותם סמכין על סב א	עה	נמצאו הבגדים על יד המת אחרי שבודאי שלטלוהו ממקום למקום.
לט	הסברא דאין השואל רשאי להשאיל.	עו	ובאיכא עוד אומדנות שזוהי המת, או סימן אמצעי בגופו, עה א
מ	ואי שייכא סברת אין השואל רשאי להשאיל כבן שהפקיד או השאיל לאביו.	עז	או היכא שכבר יצאה בלא"ה מאיסור דאורייתא.
מא	ובגדים של האב שביד הבן.	עז	וכשיש לתלות שהופשט אחר מיתה או שנפלו ממנו הבגדים בעת ההריגה.
מב	ובחפץ הממושכן אצלו מגוי.	עח	חפצים שאין הדרך שיהיו בכיסו, או שיהא לבוש בהם נמצאו סמוך לו.
מג	אופנים בהם לא שייכא הסברא דאין השואל רשאי להשאיל.	עט	וכשהוכר במקצת בגדים הסמוכין לו וגם בשאר בגדים שהיו עדיין עליו.
מד	האם נאמן המשאיל להעיד שזה החפץ שעל המת הוא שלו.	ס	היו מונחים כדל"מ שהופשטו מעל המת וגם שאר הבגדים שנמצאו סמוך לו, ובא עד ואמר שהוא מכיר שהם הבגדים של פ', האם י"ל שכונתו על כל הבגדים ממש.
מה	האם יש לחוש על כלים דלא מושלי ודלמא שכחם בכלים דמושלי והשאילם.	סא	לשון "המגפים שמצאו אצלו" אם משמעותו שהיו עליו.
מז	וכשהחזיקם בכלים דלא מושלי ואותם הכדל"מ לא הוכרו שהם של בעלה.	סב	בגד ובתוכו עצם הסמוך להרוג.
מו	וכשהחזיקם באמתחתו.	סג	אבר הסמוך לשאר עצמות אדם והי' בו סימן שהוא מפ' הנאכר.
מז	היתר מהרי"ט דבהכרת כל בגדיו לא חיישי' לנשאלה. (אות מז—סה).	סד	וכשהכדל"מ נמצאו מונחים עליו או תחתיו.
מח	טעם מהרי"ט.	סה	שיעור סמוך לו.
מט	החולקים על מהרי"ט.	סז	
נ	המחזיקים בסברת מהרי"ט.	סח	
נא	סלוגתא בדעת מהרי"ט פדוה אי ס"ל כמהרי"ט.	סא	

סימן י"ז ס"ק קפו אות פו — לוח כדל"מ אות נו

דף טור	לוח כדל"מ אות	דף טור
דף טור	יג בקבוק ששמים בו מים חמים להחם הגוף.	דף טור
פס ג	מערכת ג.	
	יר גרבים.	
	מערכת ד.	
	טו דלוסקמא וחפיסה ודומיהם.	
	מערכת ה.	
	טז חגורה.	
	יז חגורת שבר.	
ד	יח חותם.	
	יט חפצי מזכרת.	
	מערכת ט.	
	כ טבעת.	
ב צ	כא טבעת שחרות עלי' שמו אך לא הוכרה בסב"ע.	
ג	כב טבעת העשויה לסגולה.	
	כג טבעת קידושין.	
	כד טבעת הממושכנת אצלו.	
	כה טלית קטן. (היתר מהרי"ס דציצית לא מושלי).	
א צא	כו דיעות החולקים אהא דציצית לא מושלי.	
	כז ולצרף לשאר צדדי היתר.	
ב	כח המחזיקים בסברת ציצית לא מושלי.	
ג	כט היתר דציצית לא מושלי בגברא דלא מעלי שלא הי' מניח תפילין.	
ד	ל ובט"ק הפסול לפנינו.	
	לא ובט"ק שלא הי' ראוי לברך עליו.	
א צב	לב טלית גדול.	
	לג האם היתר דציצית איתא גם במשובע.	
ב	לד טס ודומיהם שנושאים החיילים במלחמה כדי לזהותם ע"י.	
	מערכת כ.	
	לה כבלי אסיר.	
	לו כובע וכיפה.	
	לז כיס וארנקי.	
ג	לח כיס קרוע.	
	לט כיס וארנקי השאולים בידו.	
	מ מיני כלים שיש או אין לדמ תם לכיס וארנקי.	
א צג	מא האם יש לדון דמכנסים שיש בהם כיס יחשבו ככיס וארנקי.	
	מב כיס של תפילין.	
	מג כלי אימנות.	
ב	מד ספרים שהם כלי אומנות.	
	מה כרטיס בקור.	
	מו כתבים.	
	מז כתב המלצה.	
ד	מח כתב המלצה מזויף.	
	מט כתב התפשרות.	
א צד	נ כתונת.	
	מערכת מ.	
	נא מאכלים.	
	נב מגפים ומנעלים.	
ג	נג מכנסים.	
ב צה	נד מכתבים.	
	נה מפתח ארגונו וביתו.	
	נו מרדעת.	
ד	נז משקפים.	

דף טור	ס"ק אות	דף טור
דף טור	אם יש היתר ע"י צירוף הכרת הכלים עם סימן	דף טור
ב	שאינו מובהק בגוף.	
ג	פז דעת הקדמונים.	
ד	פז הפוסקים המחמירים שלא לצרף הכרת הבגדים עם סי' עז	
	הגוף.	
עט	פח המקילים ע"י צירוף הנ"ל.	
א פ	פט האם יש לחלק בין שיש רק סי' א' בגוף וסי' א' בכלי	
	לבין שנמצאו יותר בכל אחד מהם.	
ב	צ הסוברים דלכמה מפוסקים הקדמונים מועיל הצירוף אף	
	בסי' אמצעי.	
	צא היתר החכם צבי שלא לחוש לשאלה כשיש גם סי' אמצעי	
	בגוף מטעם שאלה דיתיד, והחולקים על זה.	
ב פב	צב היתר הח"צ במחוסר דיעה.	
	צג ואם היתר הח"צ הוא גם בסי' גרוע בגופו.	
ג	צד וכשלא נמצאו סי' בגופו רק שכלי א' הוכר בהכרה המ'עלת	
	והשאר בסי"א, אם יש לדון בזה דין שאלה דיתיד.	
ד פב	צה אופנים אחרים שיש או אין לדון בהם דין שאלה דיתיד.	
א פג	צו האם מ דים החולקים על הח"צ היכא דהשאלה בעצמותה	
	לא שכיחא וכגון בכלים דלא מושלי.	
ב	צז אופני איתרמי רחוקים דהוי לכו"ע כשאלה דיתיד.	
ד	צח וא' הוי בכלל שאלה דיתיד כשתוכרה צורתו לאחר ג' ימים	
	ממיתתו וגם כליו.	
ב פד	צט היתר מהר"ל מפרג בסי' אמצעי בגופו וטב"ע או סי' פד	
	מובהק בכלי, והחולקים עליו.	
	צס* האם יש להתיר לפי המהר"ל גם בצירוף שני סימנים	
	גרועים בגוף להכרת הבגדים.	
	ק האם אמר מהר"ל גם בכלים העשויין להשאל.	
ג	קא האם יורו החולקים על מהר"ל כשהי' סי"מ בבגדיו וגם	
	טב"ע, נוסף על סי"א בגוף.	
	קב ובכלים דלא מושלי עם סי' אמצעי בגוף.	
	קג יש שצידדו להתיר בהכרת כלים עם סי' אמצעי בגוף	
	מטעם דהוי כב' סי"א ומצטרפו להיות סי' מובהק. ויש	
	חולקים.	
	קד החזקת חפצים בלתי נשכחים, או לבישת בגדים שאין	
	הדרך ללושם. האם חשובים כסימן על האדם אף שלא	
	הוכרו.	
	לוח כלים וחפצים שדנו בהם הפוסקים אי	
	הוי בכלל כלים דלא מושלי. (לפי סדר א"ב)	
	מערכת א.	
ב פז	א אגרות.	
ד	ב איכף.	
א פח	ג אות הצטיינות. אות כבוד או לזכרון אהבה ודומיהם.	
ב	ד אזור. אזור הנקרא "ביגארטיל".	
כ	ה אמתחת, או ארגו קטן למעות ושטרות, או ארנקי והדומים	
	לו העשוי לכסף.	
	מערכת ב.	
ב פז	ו בגדי אבל.	
ד	ז בגדי תולה.	
א פח	ח בגדי חייל.	
ב	ט בגד מטולא.	
ג	י בגד שתפור בו כסף.	
ד	יא בגד עליון ותחתון כגון כתונת ומעיל ודומיהם.	

סימן י"ז לוח בדל"מ אות נח — ס"ק קפט אות כא

לוח כד"מ אות	נח	נזם.	מערכת ג.	דף טור	ס"ק אות
נש	סוס ועגלה.				
ס	סחורה.				
סא	סכין של שחיטה.				
סב	ספרים וכתבי דרוש וחינוך.				
סג	ספרי תפילה.				
סד	ובחייל בשעת מלחמה.				
סה	ספר תורה.				
סו	עזים.		מערכת ע.		
סז	פאספורט.				
סח	פוזמקאות או חתיכות בד לברוך בהן הרגלים.				
סט	פנקס עבודה.				
ע	פנקס רשימות.				
עא	פתקאות שכותבין לצדיקים.				
עב	קבלה או שובר		מערכת פ.		
עג	וכשהשובר לא היה שלו רק שהי' מצחה מפי משלחו				
עד	להביא השובר בחזרה.				
עה	קופסת טבק.				
עו	קמיע.				
עז	מסבע שניתנה לו לסגולה				
עז	קנה העשוי לעשן בו.				
עח	ריצעפסט.		מערכת ק.		
עט	רשימת חובות.				
פ	רשימת סחורה.				
פא	שטר גורל.				
פב	שטר חוב.				
פג	שטר חוזה.				
פד	שטר יפוי כח על תביעה.				
פה	שטר שותפות.				
פו	שעון.				
פז	תמונה.		מערכת ר.		
פח	תעודות שניתנו לזהות האדם כגון פאספירט וטסי חיילים				
פח	ודומיהם.				
פט	פאספירט שעבר זמנו.				
צ	יש הסוברים דאין לסמוך על פאספורט.				
צא	ובשנוסף לפאס שמענו מפיו את שמו, או שמסר הפאס				
צב	לממונים לידע שהוא הוא האיש הרשום בפאס.				
צב	האם יש להתיר בפאס הרשום בו תוארו מטעם שאלה קא				
צב	דחידי.				
צג	תעודה או סס שנושאים החיילים כדי לזהותם.				
צד	מיני תעודות שיש או אין לחוש בהם לשאלה.				
צה	תפילין.				
צח	תעודות שניתנו לזהות האדם כגון פאספירט וטסי חיילים				
צח	ודומיהם.				
צט	פאספירט שעבר זמנו.				
צא	יש הסוברים דאין לסמוך על פאספורט.				
צא	ובשנוסף לפאס שמענו מפיו את שמו, או שמסר הפאס				
צב	לממונים לידע שהוא הוא האיש הרשום בפאס.				
צב	האם יש להתיר בפאס הרשום בו תוארו מטעם שאלה קא				
צב	דחידי.				
צג	תעודה או סס שנושאים החיילים כדי לזהותם.				
צד	מיני תעודות שיש או אין לחוש בהם לשאלה.				
צה	תפילין.				
צח	תעודות שניתנו לזהות האדם כגון פאספירט וטסי חיילים				
צח	ודומיהם.				
צט	פאספירט שעבר זמנו.				
צא	יש הסוברים דאין לסמוך על פאספורט.				
צא	ובשנוסף לפאס שמענו מפיו את שמו, או שמסר הפאס				
צב	לממונים לידע שהוא הוא האיש הרשום בפאס.				
צב	האם יש להתיר בפאס הרשום בו תוארו מטעם שאלה קא				
צב	דחידי.				
צג	תעודה או סס שנושאים החיילים כדי לזהותם.				
צד	מיני תעודות שיש או אין לחוש בהם לשאלה.				
צה	תפילין.				
צח	תעודות שניתנו לזהות האדם כגון פאספירט וטסי חיילים				
צח	ודומיהם.				
צט	פאספירט שעבר זמנו.				
צא	יש הסוברים דאין לסמוך על פאספורט.				
צא	ובשנוסף לפאס שמענו מפיו את שמו, או שמסר הפאס				
צב	לממונים לידע שהוא הוא האיש הרשום בפאס.				
צב	האם יש להתיר בפאס הרשום בו תוארו מטעם שאלה קא				
צב	דחידי.				
צג	תעודה או סס שנושאים החיילים כדי לזהותם.				
צד	מיני תעודות שיש או אין לחוש בהם לשאלה.				
צה	תפילין.				
צח	תעודות שניתנו לזהות האדם כגון פאספירט וטסי חיילים				
צח	ודומיהם.				
צט	פאספירט שעבר זמנו.				
צא	יש הסוברים דאין לסמוך על פאספורט.				
צא	ובשנוסף לפאס שמענו מפיו את שמו, או שמסר הפאס				
צב	לממונים לידע שהוא הוא האיש הרשום בפאס.				
צב	האם יש להתיר בפאס הרשום בו תוארו מטעם שאלה קא				
צב	דחידי.				
צג	תעודה או סס שנושאים החיילים כדי לזהותם.				
צד	מיני תעודות שיש או אין לחוש בהם לשאלה.				
צה	תפילין.				
צח	תעודות שניתנו לזהות האדם כגון פאספירט וטסי חיילים				
צח	ודומיהם.				

מפתח הענינים

קפו

סימן י"ז ס"ק קפט אות כב — ס"ק קצו אות א

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אות	דף טור
קפט כב	כשעד אחד מצמצם רק המקום באבר, ועד אחד אומר קיח ג	קצא ב	חסרון אבר מתולדה.
כג	שהי' בימין או בשמאל, האם מצטרפין דברי שניהם.	ג	והאם צ"ל באיזה אבר הי' היתר או החסר.
כד	כשיועד האבר אלא שאינו יודע אם הסי' הי' בראשו או בסופו.	ד	האם מה דהוי מים בכהנים נחשב לסימן מובהק.
כה	ואי הוי עכ"פ סי' אמצעי להמחמירים.	אבל קטן או ארוך או חזיר וסומק לא הוי סימן מובהק.	
כו	ובאמר ראשו או סופו אך לא אמר אם בימין או שמאל האבר.	קצב א	מקור דין זה. וביאור לשון הרמ"א במה דמשמע דארוך וגזק סי' מובהק לא הוי הא סי' אמצעי הוי.
כז	וכשכבר יצאה מאיסור דאורייתא.	ב	ארוך וגזק בהפלגה קצת.
כח	נמוך או תחת אבר פ' אי הוי צמצום מקום.	ג	ארוך וגזק ועוד תוארים.
כט	סמוך לאבר פ'.	ד	ובהפלגה הרבה.
ל	כשאומר שהסימן תפס כל שטח האבר האם הוי זה קכ א	ה	וכשאמר העד מדת קומתו.
	כצמצום מקום.	ו	מידת האורך של סימן שבגוף, או אורך כליו של המת.
	ואם נחשב צ"מ היכא שאיתם שהכירוהו מחיים בסי' זה מעידין שמצאו במת אותו הסימן.	ז	ומדת הרוחב.
	אבל היו להם בגופו סימנים מובהקים ביותר מעידין עליו.	ח	מדת ארכו ורחבו ביחד.
קצ א	ביסיס הדין דמעידין על סי' מובהקים להתיר עגונה, קכ ד	ט	וכשאינו אומר מדת האורך והרוחב בצמצום, רק בערך.
	ודעות שונות מהפוסקים בזה.	קצג	חזיר וסומק דגופו האם הוי סימן אמצעי.
ב	הא דמהני סי' מובהק אם הוא מה"ת או מתקנתא דרבנן. קכב ג		
ג	הסוברים לדעת כמה מהראשונים בעי' שהמעיד עתה על הסי"מ יהא אותו שהכירו מחיים בסימן זה, והחולקים עליהם.	קצד א	מקור הדין הוא מפסקי מהרא"י סי' רכ"ד.
ד	הגדרת סימן מובהק.	ב	האם כונת מהרא"י דוקא על סימנים גרועים ולא מצטרפין.
ה	ע"א' אם נאמן על סימן מובהק.	ג	או גם על סי' בינונים.
ו	וכשכבר יצאה מאיסור דאורייתא.	ד	דעות שאר הפוסקים דאין מצטרפין.
ז	וכשמעיד דנוסף על הסימן הכירו ג"כ אלא שהכרה זו אינה מועלת להתירה.	ה	דעות הסוברים דב' סי' אמצעיים מצטרפין להיות סימן קלח מובהק.
ח	וכשמעיד על ב' סימנים אמצעיים.	ו	טעמים נוספים שדנו בהם האחרונים אם להתיר על פיהם בב' סימנים אמצעיים.
ט	וכשעד א' מעיד על סי' אמצעי אחד ועד אחר מעיד על סי' אמצעי שני.	ז	יש שכתבו דאפי' סימן גרוע מצטרף אל סי' אמצעי קלז א להעשות סימן מובהק.
י	סימן מובהק באין הגוף שלם.	ז	האם מודים המקילים היכא שרגילות דלקיטא א' מהדה את ב' הסימנים יחד.
יא	בשיש התנגדות בין סבי"ע לסימן מובהק.	ח	והאם מודים המקילים בב' סימנים אמצעיים כפולים.
יב	האם מהני סי' מובהק כשבפרצוף לא הי' ניכר שהוא האיש שהסימן מורה עליו.	ט	האם יודו המחמירים היכא שיש להסתפק על ב' הסימנים או על א' מהם דהוא סימן מובהק.
יג	סי' מובהק נגד עד א'.	י	האם יודו כו"ע בב' סי' אמצעיים הסמוכים זה לזה קלח א דמצטרפין.
יד	עד א' נגד סי' מובהק כשכבר התירוה עפ"י הסימן.	יא	האם יודו המחמירים בצירוף ב' סי"א היכא דבלא"ה כבר יצאה מאיסור דאורייתא.
טו	סימן הגוף המכחיש להכרת הכלים או לסימניהם.	יב	וכשכבר נשאת ע"י ב' סימנים אמצעיים.
טז	עד מפי עד שאמר לו הראשון שהי' לו סימנים בהרוב, האם תליגן שהיו מובהקים.	יג	ג' סימנים אמצעיים.
יז	ספק סימן מובהק.	יד	האם מצטרפין ב' סימנים גרועים להיות סימן אמצעי.
יח	והאם יש להקל עכ"פ באיסור דרבנן למחמירים בספק סימן מובהק.	טו	צירוף מקרים.
יט	האם נאמנת העגונה לומר סימנים אלה היו בבעלי אחרי שנודע לה שסימנים אלו היו במת הנמצא.	טז	ב' סי"א בכלים אי הוי סימן מובהק
כ	וכשלא ידעה העגונה מעיקרא לכוין מקום הסימן אם קכח בימין או בשמאל, האם נאמנת אח"כ לומר שנוכרה.	קצה	האם מצטרפין סי"א לסבי"ע או סימני בגדים, ע"י בס"ק קפ"ז מאות פ"ו והלאה.
כא	נמצא הסימן במקום אחר מזה שאמרה העגונה (או העד), והאם נאמנת לומר אח"כ שטעתה.	קצו א	מקור דין זה. דגבשושית.
כב	הועד על סימן ולא נמצא והוא מהסימנים העשויים קכט להשתנות.	ב	האם כענין דוקא גבשושית גדולה.
	כגון שהי' לו יתר או חסר או שינוי בא' מאבריו.	קצו א	נתחלף ברמ"א "עקומה" ב"עקומה".
קצא א	אם יש הבדל בין יתר מתולדה לשנתוסף אח"כ.		

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אות	דף טור
קפט כב	כשעד אחד מצמצם רק המקום באבר, ועד אחד אומר קיח ג	קצא ב	חסרון אבר מתולדה.
כג	שהי' בימין או בשמאל, האם מצטרפין דברי שניהם.	ג	והאם צ"ל באיזה אבר הי' היתר או החסר.
כד	כשיועד האבר אלא שאינו יודע אם הסי' הי' בראשו או בסופו.	ד	האם מה דהוי מים בכהנים נחשב לסימן מובהק.
כה	ואי הוי עכ"פ סי' אמצעי להמחמירים.	אבל קטן או ארוך או חזיר וסומק לא הוי סימן מובהק.	
כו	ובאמר ראשו או סופו אך לא אמר אם בימין או שמאל האבר.	קצב א	מקור דין זה. וביאור לשון הרמ"א במה דמשמע דארוך וגזק סי' מובהק לא הוי הא סי' אמצעי הוי.
כז	וכשכבר יצאה מאיסור דאורייתא.	ב	ארוך וגזק בהפלגה קצת.
כח	נמוך או תחת אבר פ' אי הוי צמצום מקום.	ג	ארוך וגזק ועוד תוארים.
כט	סמוך לאבר פ'.	ד	ובהפלגה הרבה.
ל	כשאומר שהסימן תפס כל שטח האבר האם הוי זה קכ א	ה	וכשאמר העד מדת קומתו.
	כצמצום מקום.	ו	מידת האורך של סימן שבגוף, או אורך כליו של המת.
	ואם נחשב צ"מ היכא שאיתם שהכירוהו מחיים בסי' זה מעידין שמצאו במת אותו הסימן.	ז	ומדת הרוחב.
	אבל היו להם בגופו סימנים מובהקים ביותר מעידין עליו.	ח	מדת ארכו ורחבו ביחד.
קצ א	ביסיס הדין דמעידין על סי' מובהקים להתיר עגונה, קכ ד	ט	וכשאינו אומר מדת האורך והרוחב בצמצום, רק בערך.
	ודעות שונות מהפוסקים בזה.	קצג	חזיר וסומק דגופו האם הוי סימן אמצעי.
ב	הא דמהני סי' מובהק אם הוא מה"ת או מתקנתא דרבנן. קכב ג		
ג	הסוברים לדעת כמה מהראשונים בעי' שהמעיד עתה על הסי"מ יהא אותו שהכירו מחיים בסימן זה, והחולקים עליהם.	קצד א	מקור הדין הוא מפסקי מהרא"י סי' רכ"ד.
ד	הגדרת סימן מובהק.	ב	האם כונת מהרא"י דוקא על סימנים גרועים ולא מצטרפין.
ה	ע"א' אם נאמן על סימן מובהק.	ג	או גם על סי' בינונים.
ו	וכשכבר יצאה מאיסור דאורייתא.	ד	דעות שאר הפוסקים דאין מצטרפין.
ז	וכשמעיד דנוסף על הסימן הכירו ג"כ אלא שהכרה זו אינה מועלת להתירה.	ה	דעות הסוברים דב' סי' אמצעיים מצטרפין להיות סימן קלח מובהק.
ח	וכשמעיד על ב' סימנים אמצעיים.	ו	יש שכתבו דאפי' סימן גרוע מצטרף אל סי' אמצעי קלז א להעשות סימן מובהק.
ט	וכשעד א' מעיד על סי' אמצעי אחד ועד אחר מעיד על סי' אמצעי שני.	ז	האם מודים המקילים היכא שרגילות דלקיטא א' מהדה את ב' הסימנים יחד.
י	סימן מובהק באין הגוף שלם.	ח	והאם מודים המקילים בב' סימנים אמצעיים כפולים.
יא	בשיש התנגדות בין סבי"ע לסימן מובהק.	ט	האם יודו המחמירים היכא שיש להסתפק על ב' הסימנים או על א' מהם דהוא סימן מובהק.
יב	האם מהני סי' מובהק כשבפרצוף לא הי' ניכר שהוא האיש שהסימן מורה עליו.	י	האם יודו כו"ע בב' סי' אמצעיים הסמוכים זה לזה קלח א דמצטרפין.
יג	סי' מובהק נגד עד א'.	יא	האם יודו המחמירים בצירוף ב' סי"א היכא דבלא"ה כבר יצאה מאיסור דאורייתא.
יד	עד א' נגד סי' מובהק כשכבר התירוה עפ"י הסימן.	יב	וכשכבר נשאת ע"י ב' סימנים אמצעיים.
טו	סימן הגוף המכחיש להכרת הכלים או לסימניהם.	יג	ג' סימנים אמצעיים.
טז	עד מפי עד שאמר לו הראשון שהי' לו סימנים בהרוב, האם תליגן שהיו מובהקים.	יד	האם מצטרפין ב' סימנים גרועים להיות סימן אמצעי.
יז	ספק סימן מובהק.	טו	צירוף מקרים.
יח	והאם יש להקל עכ"פ באיסור דרבנן למחמירים בספק סימן מובהק.	טז	ב' סי"א בכלים אי הוי סימן מובהק
יט	האם נאמנת העגונה לומר סימנים אלה היו בבעלי אחרי שנודע לה שסימנים אלו היו במת הנמצא.	קצה	האם מצטרפין סי"א לסבי"ע או סימני בגדים, ע"י בס"ק קפ"ז מאות פ"ו והלאה.
כ	וכשלא ידעה העגונה מעיקרא לכוין מקום הסימן אם קכח בימין או בשמאל, האם נאמנת אח"כ לומר שנוכרה.	קצו א	מקור דין זה. דגבשושית.
כא	נמצא הסימן במקום אחר מזה שאמרה העגונה (או העד), והאם נאמנת לומר אח"כ שטעתה.	ב	האם כענין דוקא גבשושית גדולה.
כב	הועד על סימן ולא נמצא והוא מהסימנים העשויים קכט להשתנות.	קצו א	נתחלף ברמ"א "עקומה" ב"עקומה".
	כגון שהי' לו יתר או חסר או שינוי בא' מאבריו.		
קצא א	אם יש הבדל בין יתר מתולדה לשנתוסף אח"כ.		

סימן י"ז ס"ק קצו אות ב — לוח הסימנים אות סו

ס"ק אות	דף טור	לוח הסימנים אות	דף טור
קצו ב	האם בעי' צמוקה כל כך עד שיהא כוחל ב' עיניו כאחת. קמ א	מערכת ב.	דף סו
ג	והאם צמוקה קצת הוי ס' אמצעי או גרוע. ב	כד בהרות. עי' באות ע"א.	קמח ב
ד	ובשהעיר סתם שהיתה צמוקה האם תלינן שהיתה צמוקה מאד. ג	כה בהרות קיץ.	
ח	וכשא' מהעדים הזכיר מהשינוי של החוסם השקוע והשאר לא הזכירו שינוי זה.	כו בעל ביצה אחת.	
ו	ואם חסמו עקומה הוי סימן. ד	כז ביצה אחת גדולה מהשניה.	ג
ז	ובמעט עקומה.	כח בעל בשר.	
		כט אם ברית מילה הוי סימן להבדיל בין ישראל לנכרי.	
		ל אבר המילה שעליו חוסי בשר.	קמט א
		מערכת ג.	
קצח א	וה"ה לרושם שבגופו או בא' מאבריו.	לא גבות עינים חנוגעות זו בזו או שבבותיו ארוכות ורחבות יותר מהרגיל.	
ב	ביאור דברי הרמ"א ומקורו, ודעות הפוסקים בזה, ונידונים של מיני רשמים שונים.	לב גומות בפנים מחמת חולי האבעבועות.	ב
ג	רושם שבא ע"י שומא שנעקרה ממקומה.	לג גומות שלא מחמת המחלה הנ"ל.	ד
ד	מיני רשמים שיש מחשיבים אותם לסימן מובהק, אפי' להמתמרים בסתם רושם.	לד גומא בצמצום המקום.	קב א
	האם סמכנין על רושם כשאחר מיתה נמצאו רק העצמות. קמד א	לה גומה.	ב
	ואתו הרושם שהיה לו מחייו בעור ובשר ניכר באותו מקום בעצמות.	לו גידול או גבשושית.	
		מערכת ז.	
קצט א	אבל שינים גדולים אעפ"י שגדולים הרבה לא הוי סימן מובהק.	לז זלדקן.	ג
ב	הטעם דשינים גדולות לא הוי סימן מובהק.	לח זקן ארוך או קצר.	ד
ג	זבהמלגת הגדלות קצת.	לש זקן עגול בתולדה.	
ד	אם יש לחלק בין השינים האמצעיות שבשורה העליונה לשאר השיניים.	מ צבע הזקן.	
	ושינים רחבות.	מא זקן שחלק א' שחור וחלק א' לבן.	קנא א
		מב זקן שבו מראה שחור וחום.	
		מג האם זקן הוי סימן להבדיל בין יהודי לנכרי.	ב
		מד זרוע עקומה.	
		מה זרועי ידיו קצרות שלא בשיעור גופו.	ג
		מערכת ח.	
א	אונן אחת גדולה והשניה קטנה.	מו חוסם ארוך.	
ב	ב' אונני גדולות.	מז חוסמו ארוך וחציו אפור נוטה לשחור.	ד
ג	אונן בלי שפה. [ובפנים נדפס בטעות אות ד].	מח חוסם עב, רחב או שטוח.	
ד	אוננים בלי תנוך.	מט חוסם צמוקה או עקומה, עי' בס"ק קצ"ז	
ה	נקב באונן.	נ חוסם שראשו מעוקם.	
ו	אצבעות ארוכות.	נא כשנקב הא' של החוסם גבוה מחברו.	קנב א
ז	אצבעות דבוקות.	נב קמט בחוסם.	
ח	אצבעות דקות וקטנות.	נג חסרון עצם בחוסם.	
ט	אצבעות עבות.	נד שערות על החוסם.	
י	אצבעות רחבות.	נה חוסם נקוב.	
יא	אצבעות קצרות.	נו סימן שהיה חולה.	
יב	וכשאצבעות יד אחת קצרות משל חברתה.	נז טירוף דעת.	
יג	וכשהאצבע הסמוכה לאגודל שברגל היא ארוכה והאגודל קצר.	נח חולי נכסה ונופל.	ב
יד	וכשהאמה והקמיצה בידו היו שחת.	נט חולי החזה.	
טו	אצבע חסרה מתולדה.	ס שאר מיני חולאים.	
טז	אצבע קטועה.	סא חסירות.	
יז	אצבע יתירה.	מערכת ט.	
יח	אצבע על אצבע.	סב טכיעת אצבעות.	ג
יט	אצבע עקומה.	סג טבור גדול.	קנג א
כ	ואצבע עקומה אשר בה עוד איזה שינוי.	סד שערות מוקפין סמוך לסבורו.	
כא	ואצבע כפופה.	מערכת י.	
כב	אצבע עקומה וכפופה בצמצום מקום.	סה ידים רחבות ומלאות.	
כג	חסרונות בפרקי האצבע.	סו ידים שעירות.	

סימן י"ז לוח הסימנים אות סז—קנה

לוח הסימנים אות	דף סור
קי קרחה בצמצום מקום.	דף סור
קיא מדת הקרחת.	קנח א
קיב וכשהקרחת משונה בתבניתה, או שהיו לו קרחת בכמה מקומות.	ב
קיצ אופנים בקרחת שדנו עליהם הפוסקים דלהוי סימן מיבהק.	ג
קיד קרחת בזקנו.	ד
קטו האם יש לחוש שנקרח אחר מיתה להסוברים דהוי כימן, והאם מים גורמים לקריחה.	קנד א

מערכת ר.

קטו ראש גדול.	ד
קיו ראש מאריך.	ד
קיא היה ראשו כפוף.	ד
קיס ראש משונה הגראה כשני ראשים.	קנט א
קכ קמטים בראשו.	א
קכא גזות או צרעת בראשו.	א
קכב רגלים עקומות והפוכות לצד פנים.	ב
קכג רגל א' עקומה לחוץ וא' לפנים.	ב
קכד ב' קרסוליו שברגליו מהפכות ועקומות.	ג
קכה צולע, פסח, וחיגר.	ג
קכו משותק יד ורגל.	ד
קכז רגל אחת ארוכה מהשניה.	ד
קכח שמוט הקולית.	ד
קכט כפות רגלים שטוחות.	ד
קל יבלות על אצבעות הרגלים.	ד
קלא ברך א' עבה מחברתה.	ד
קלב רגליו נקות מלמטה ביותר.	ד
קלג רושם בגוף ע' בס"ק קצ"ח.	ד

מערכת ש.

קלד שבר מעים.	קס ב
קלה שחוח.	ב
קלו שיכרות.	ב
קלז שינים גדולות ורחבות. ע' לעיל ס"ק קצט.	ב
קלח שן בולסת, שבורה ושחורה.	ב
קלט שיניו העליונות והתחתונות שחורות אצל שרשן, ולבנות בצד העליון.	ג
קמ כשהשינים החיצונות עומדות בשוה, ואינן בעיגול כדרך כל אדם.	ג
קמא שן עקומה.	ד
קמב שינים כפולות.	ד
קמג שינים שוככות זע"ז.	קסא ב
קמד שינים פרודות.	ג
קמה חסרון שינים.	ד
קמו חסרון שינים בצמצום מקום.	קסא ב
קמז נקב מפולש בשן.	ג
קמח שן זהב.	ד
קמט שערות גדולות בראשו.	ד
קנ שער דליל.	ד
קנא שער מדובלל.	ד
קנב שערות מסולסלות.	קסב א
קנג חיתוך תספורת השער.	א
קנד שפמו גדול.	א
קנה וכשרק התחיל שער השפה לצמות.	א

לוח הסימנים אות	דף סור
סז כבד פה.	דף סור
סח הכרה ע"י כתב ידו.	קנג ב
סט והכרה ע"י דימוי כתב יד הנהרג לכת"י בעל העגונה.	ב
ע כתובת קעקע.	ד
עא כתמים ובהרות.	קנד א

מערכת ל.

עב היתה הלסת מעט גבוהה מן הלחי העליונה.	ד
עג סדק בלחי.	ד

מערכת מ.

ער מלבושים המיוחדים ליהודים כסימן שהוא יהודי.	ד
עה מגין או מקום אי הוי סימן. ע' בסעיף יז ס"ק קל"ח אות י"ז—כ"ד.	ד
עו מצח בולט, או גדול, או גבוה.	ד
עז נקבים. ע' באות ל"ב—ל"ה.	ד
עח סדקים. ע' באות ע"ג ובאות קניא.	ד

מערכת ע.

עט עיור.	ד
פ עין זולפת, טרוטה, וכיו"ב.	קנה ב
פא עדשה או תבלול בעין, ודומיהם.	ג
פב ראייה נמוכה.	ג
פג צבע העינים.	ג
פו כשנקב העין הוא גדול מהרגל.	ד
פה עינים גדולות ובולטות.	ד
פו עצם יתירה.	ד
פז עצמות גדולות ובולטות יותר מהרגל.	ד
פח עצם א' גבוה מחברו.	ד

מערכת פ.

פט פאות הראש והזקן אי הוי סימן להבדיל בין יהודי לנכרי.	ד
צ פה עקום.	קנו א
צא פה רחב וגדול.	א
צב ריח הפה.	א
צג ריר נטף מפיו.	א
צד צבע הפנים.	א

מערכת צ.

צה צואר ארוך.	ב
צו צואר עקום.	ב
צז זפק תחת הצואר.	ב
צח ציצית אי הוי סימן להבדיל בין ישראל לנכרי.	ג
צט צלקת. ע' לעיל ס"ק קצ"ח אות א.	ג
ק צפורן חסרה.	א
קא צפרנים מקולקלות.	א
קב צפורן ארוכה.	קנו א
קג צפורן רחבה ושטוחה.	א
קד צפורן עבה.	א
קה צפורן כפולה.	ב
קו שינוי מראה בצפרנים.	ג
קז יבלות שטוחות סמוך לצפרני ידיו.	ג

מערכת ק.

קח קול עב.	א
קט קרחת.	א

א	הַפִּסְקִים הַחוּלָקִים עַל ר"ת.
ב	טעמים במה גרע לדידהו ט"ע דגוף מט"ע דפנים, וכן משאר דברים דמצינו דמהני בהם ט"ע.
ג	אם להחולקים גם מדאורייתא לא מהני הכרת הגוף. קעט א
ד	הכרעת האחרונים אם אפשר לסמוך על דעת ר"ת לחודה. ב
ה	אם להמחמירים אפשר לכה"פ לצרף דעתו לשאר תוכחות. ד
ו	אם סגי לדעתם צירוף דעת ר"ת לסי' בינוני בגוף או לפי א
	לסי' מובהקים דכלים, וכדומה.
ז	האם יש לסמוך על דעתו בצירוף עם ב' סי' בינוניים. ג
ח	האם יש לצרף דעתו עם היתר מהר"ל מפראג (הסובר דמהני סי' בינוני דגוף עם הכרה דכלים מטעם ממ"נ, כמובא בס"ק קפ"ו אות צ"ט).

סימן י"ז ס"ק רח אות ט--סז

ס"ק אות	דף טור	ס"ק אות	דף טור
רח ט	האם יש לסמוך על דעתו בעגונה שמותרת מדאורייתא. קפ ג	רח טו	אם להחולקים חשובה [עכ"פ] ס"ע בגוף כסי' אמצעי קפא ג
י	האם אפשר לסמוך על ר"ת כשכבר נשאת. ד		או גרוע.
יא	אם אפשר לצרף דעת ר"ת כשיש פלוגתא אליביה.	סז	ראה חבירו מרחיק בחיים, והכירו בס"ע דגופו, ואח"כ ד
יב	אם להחולקים לא מהני גם כשב' עדים הכירו להגוף בס"ע.		ראה שנהרג, אם מהני הכרה זו דגוף לכו"ע.
יג	אם חלקו עליו גם כשהי' העד רגיל עמו בחייו. קפא א		
יד	אם חלקו עליו גם כשיש מלבד הס"ע -- גם סי' בינוני		

רשימת הספרים *

שהובאו באוצר הפוסקים בכרך זה.

א	אפרקסטא דעניא	ברכת יעקב	הרי בשמים
אבי העזרי	ארבעה טורי אבן	ברכת משה	השיב משה
אביר יעקב	אריה דבי עלאי	ברכת רצה	
אבן העזר	ארץ צבי ותאמי צביה	בשמים ראש	1
אבן יקרה	(לשו"ע).	בת עין	
אבן לשם בדביר	ב	ג	
אבן שמואל (לשו"ע)	באר המים	גאוני בתראי	ויאמר יצחק
אבני האפד	באר חיים מרדכי	גבול יהודה	וידבר דוד
אבני מילואים (לשו"ע)	באר יצחק	גבורת אנשים	ויקם עדות
אבני נזר	באר מים חיים (מוציירי)	גבעת פנחס	ויקרא אברהם
אבני צדק (ט"ב)	באר משה (דנישבסקי)	גבעת שאול	וישב יוסף
אבני צדק (פאנעט)	באר משה (ירושלימסקי)	גדולת מרדכי (בויסק)	ושב הכהן
אבני קודש	באר עשק	גור אריה יהודה	2
אבני שהם (גרינוולד)	בגדי כהונה	גליא מסכת	זבד טוב
אבני שהם (פרץ)	בית אברהם (מחרסון)	גנת ורדים	זבחי צדק
אגודה	בית אפרים		זית רענן
אגודת אוזב (למרה"צ)	בית דוד (לר"י דוד)	ד	זכר יהודה
אגודת אוזב (מביאלא)	בית דוד (לרד"ט)	דבר אליהו (לרמן)	זכרון יהודה
אדרת אליהו	בית דינו של שלמה	דבר אליהו (קלצקי)	זכרון יהושע
אהל יצחק	בית הלוי	דבר המשפט	זכרון יוסף
אהל משה (מואלברום)	בית חדש (תשובות)	דבר משה (אמאריליו)	זכרון יעקב
אהל משה (מחטין)	בית יהודה (עייאש)	דבר משה (תאומים)	זכרון כהונה
אהל משה (שוחט)	בית יחזקאל	דבר שמואל	זכרון צבי מנחם
אוצרות יוסף	בית יצחק	דברי אברהם	זכרנו לחיים
אור גדול	בית מאיר (לשו"ע)	דברי אמת	זקן אהרן (וואלקין)
אור המאיר	בית משה (לשו"ע)	דברי הלל	זרע אברהם
אור זרוע	בית נפתלי	דברי חיים (אויצרבאך)	זרע אנשים
אור ישראל	בית שלמה (חסון)	דברי חיים (מצאנז)	זרעו של אברהם
אור נעים	בית שלמה (מסקאלא)	דברי יעקב (שור)	
אור שמח	בית שמואל אתרן	דברי יששכר	ח
אורח חיים למעלה	בן ידיד	דברי מרדכי (פרידבורג)	חבלים בנעימים
אורי וישעי	בן פורת	דברי נחמיה	חבצלת השרון
אורין תליתאי	בני אברהם	דברי ריבות	חדות יעקב
אורים גדולים	בני בנימין	דופקי תשובה	חוות דעת
אחיעזר	בני יהודה	דמשק אליעזר	חוט השני
אילה שלוחה (קלצקי)	בני משה	דרך המלך (לרמב"ם)	חומר בקדש
איתן האזרחי	בני ציון	דרך יבחר	חזון איש
אלף המגן (רובינשטיין)	בנימין זאב	דרכי חיים	חזון למועד
אמירה נעימה	בנין עולם	דרכי מרדכי	חידושי מהרי"י
אמר שמואל	בנין ציון	דרכי נועם	חידושי הרי"מ
אמרי אש	בנין של שמחה	דרכי תשובה (ליו"ד)	חיי יעקב
אמרי בינה	בעי חיי	דת אש	חיים ושלום
אמרי דוד (הורביץ)	בעל העיטור		חיים של שלום
אמרי דוד (פעדער)	בעל המאור	ה	חינוך בית יהודה
אמרי יושר	בר ליואי	האלף לך שלמה	חכם צבי
אמרי נועם	ברית אברהם	הגמ"ר	חכמת שלמה
אמרי שמואל	ברית יעקב	הזן רב	חלקת יואב
אמרי שפר	ברכות מים	הליכות אליהו (פיינשטיין)	חלקת יעקב
אפי זוטרי	ברכת יוסף (לנדא)	המאסף (ירחון)	חלקת מחוקק
		הפלאה	חמדה גנוזה
		הפרדס (ירחון)	

רשימת הספרים

קפט

חמדת שלמה	לבוש מרדכי	מים חיים (רפ"פ)	נחלה ליהושע
חסד לאברהם (תאומים)	לבושי מרדכי	מים עמוקים	נחלת אבות
חסדי דוד (לתוספתא)	לחם משנה	מים קדושים	נחלת דוד
חקקי לב	לחם רב	מים רבים	נחלת יהושע
חקרי לב		מכתם לדוד	נחלת שמעון
חקת הדיינים	מ	מלבושי יו"ט	נחפה בכסף
חשק שלמה		מלואי אבן	נטע שורק
חתם סופר	מאזנים למשפט	מלואת אבן	נטע שעשועים
	מאיר נתיבים	מלחמות אריה	נטעי נעמנים
ט	מאירי	מלמד להועיל	נכח השלחן
	מבי"ט	מנוחת אשר	נמוקי יוסף
טור האבן	מבשרי אחזה	מנחת אהרן (כענף עץ אבות)	נפש חיה
טיב גיטין	מגלת ספר (לסהמ"צ)	מנחת אלעזר	נתיבות המשפט
י	מהר"א ששון (שו"ת)	מנחת משה	נתיבות לשבת
	מהרש"ש	מנחת עני	ס
יגדיל תורה (ירחון)	מהר"י בי רב	מנחת פתים (לשו"ע)	סדורו של שבת
יד אהרן	מהר"י הלוי (אחי הט"ו)	מסגרת השלחן (לחומ"מ)	סדר אליהו רבא (סא"ר)
יד אלעזר	מהר"י העשיל	מערכי לב	סם חיי
יד יוסף (דייטש)	מהר"י זוויל	מעשה נסים	ספר הישר לר"ת
יד יוסף (שטרנבורג)	מהר"י מברונא	מצות כהונה	ספר יהושע
יד ימין	מהר"י פולק	מצל מאש	ספר מאירת עינים (סמ"ע)
יד יצחק	מהר"י קצבי	מצפה אריה	ע
יד מאיר	מהר"א אסאד	מקום שמואל	עבודת הגרשוני
יד שלמה	מהר"א הלוי	מקור ברוך	עבודת הלוי (הורביץ)
ידי דוד	מהריא"ז ענוזיל	מר ואהלות	עבודת השם
יוסף דעת (לשו"ע יו"ד)	מהריב"ל	מראה יחזקאל	עדות ביהוסף
ים של שלמה	מהרי"ט	מראה משה (פירסט)	עולת יצחק
יריעות האהל	מהרי"ט	מראות הצובאות (לשו"ע)	עולת יצחק
יריעות שלמה	מהרי"ט	מרחשת	עונג יו"ט
ישועות יעקב (לשו"ע)	מהרי"ט	מראות בנימין	עזרת יהודה
ישועות מלכו	מהרי"ט	משאת משה	עזרת ישראל
ישמח לב	מהרי"ט	משאת נשים	עזרת נשים
ישרש יעקב (ליבמות)	מהרי"ט	משובב נתיבות	עטרת חכמים
כ	מהרי"ט	משיב דבר	עטרת טוביה
	מהר"ל מפראג	משיב כהלכה	עיטור
כהונת עולם	מהר"ם איגרא	משיבת נפש	עין אליעזר
כוכב מיעקב	מהר"ם אלשיך	משכנות הרועים	עין הבדולח
כור הבחינה	מהר"ם אלשקר	משכנות יעקב	עין יצחק
כנסת הגדולה (כנה"ג)	מהר"ם באנעט (בחת"ס)	משמרת שלום	עמודי אור
כנסת יחזקאל	מהר"ם בן חביב	משנה ברורה	עמודי כסף
כסא דהרסנא (על בשמים ראש)	מהר"ם בר ברוך	משנת אליעזר	עמק שאלה
כסף משנה	מהר"ם מינץ	משנת אלעזר	ענג חיים לשבת
כפי אהרן	מהר"ם מלובלין	משנת ר' אליעזר (טולדות)	עני בן פחמא
כרם שלמה (אמארייליו)	מהר"ם פאדווה	משנת ר' אליעזר (ברכה)	ענף עץ אבות
כרתי ופילתי	מהר"ם שיק	משפט צדק	עצי ארזים
כתב סופר	מהרש"א	משפטי צדק	עצי הלבנון
כתר המלך	מהרש"ש ענגל	משפטי שמואל	עצי חיים
כתר כהונה	מהרש"ד	משפטים ישרים (חסון)	ערוך
	מהרש"ך	משרת משה (להרמב"ם)	ערוך השלחן
ל	מהרש"ל (שו"ת)	נ	ערוך לגר
	מור ואהלות	נאמן שמואל	ערך לחם
לב אריה	מחנה חיים	נבחר מכסף	ערך שי
לב שלמה	מחנה יהודה	נחרי אפרסמון	פ
לב שמח	מטה יוסף	נודע ביהודה	פני אהרן
לבוש	מטעמי יצחק	נודע בשערים	פני יהושע (תשובות)
	מילי דאבות	נחל יצחק	פני יהושע (על ש"ס)

OTZAR HAPOSKIM

SYSTEMATISED REASONED DIGEST OF ALL EXTANT
RABBINIC RESPONSA BEARING UPON JEWISH LAW AND
RITUAL, ARRANGED IN THE ORDER OF THE SHULCHAN
ARUCH.

Compiled and edited by a staff of distinguished scholars under
the presidency of His Eminence the Chief Rabbi of the Holy
Land, ISAAC HALEVI HERZOG, מ"צ M.A., D. Litt., the super-
vision of the Dean of the Yeshivoth, Rabbi ISSER ZALMAN
MELTZER מ"צ and under the auspices of the Relief Committee
for Refugee Rabbis, Jerusalem.

VOLUME 5.

Shulchan Aruch Eben ha-Ezer XVII
(§ XX—XXV)

THIRD EDITION

JERUSALEM

5735

לזכרון עולם בספר

מע"כ המסייעים הנכבדים, הלא הם:

הרב הגאון מוה"ר ישראל פורת שליט"א
יו"ר ועד הרבנים בקליוולנד

הרב הגאון מוה"ר אהרן שוחאטאוויץ שליט"א
אב"ד בני-הייבן

הרב הגאון מוה"ר מאיר אברהם אילאוויטש שליט"א
אב"ד סאו פאלו

הרב הגאון מוה"ר אלימלך אשכנזי שליט"א
אב"ד מעלבורן

הרב ד"ר פנחס רוזנבאום שליט"א
ג'נבה

הרב הגאון מוה"ר חנניא יו"ט כהן שליט"א
הרב בקרית ביאליק, ומלפנים דיין ומו"צ
וגבאי ראשי של מוסדנו באמשטרדם

הרב הגאון מוה"ר דוד שלמה ראפאלין שליט"א
אב"ד מקסיקו

הרב הגאון מוה"ר יהושע קמלמן שליט"א
הרב של בית הכנסת המרכזי בסידיני
ודיין דבית הדין דסידיני והמדינה

היקרים והנכבדים ראשי ומנהלי
בית המדרש עץ חיים אשכנזים, אמשטרדם

ברכה לראש משביר

לזכרון עולם יחרת בספר שמו של הג'וינט הועד היהודי האמריקאי
המאוחד לסיוע בני-יורק (American Jewish Joint Distribution Committee)
ומנהליו הנכבדים הי"ו, ובמיוחד ליו"ר ועדת התרבות של הג'וינט הרב הגאון
מוה"ר אליהו ד"ר יונג שליט"א ניו-יורק, על ההקצבה החדשית הקבועה
למען אוצר הפוסקים המאפשרת לנו המשכת עבודתנו הגדולה ובעד ההקצבה
המיוחדת להדפסת כרך זה.

★

וברכה מיוחדת

להרב ד"ר אהרן גרינבוים שליט"א
מנהל המחלקה לישיבות ולמוסדות תרבות של הג'וינט בא"י
עבור עזרתו המסורה למפעלנו

★

הוצאת הכרך הזה אופשרה ע"י הקצבה
מקרן הזכרון לתרבות יהודית נ. י.

The publication of this volume was made possible by a grant from the
MEMORIAL FOUNDATION FOR JEWISH CULTURE, NEW YORK

ברכה ותודה

ולמשרד הפער

למשרד החינוך והתרבות

למשרד הדתות

במדינת ישראל

עבור עזרתם הקבועה למפעלנו.